Viléma Meistera léta učednická

Johann Wolfgang Goethe

Městská knihovna v Praze

e-kniha • Praha • 2018

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

**43 poboček, 3 pojízdné knihovny, 4 000 akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, 60 Kč za registraci**

www.mlp.cz knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz www.facebook.com/knihovna

Městská knihovna v Praze

PRAHA PRAGUE PRAG

Viléma Meistera léta učednická

Johann Wolfgang Goethe

Přeložili Vojtěch Jirát a E. A. Saudek

Znění tohoto textu vychází z díla Viléma Meistera léta učednická tak, jak bylo vydáno v Praze Státním nakladatelstvím krásné literatury, hudby a umění v roce 1958. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Johann Wolfgang Goethe: Viléma Meistera léta učednická), publikovaného Městskou knihovnou v Praze, je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno Autorským zákonem č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko.

Verze 1.0 z 19. 11. 2018.

OBSAH

PRVNÍ KNIHA. 9
První kapitola. 10
Druhá kapitola 13
Třetí kapitola 16
Čtvrtá kapitola 20
Pátá kapitola. 22
Šestá kapitola 25
Sedmá kapitola 29
Osmá kapitola 33
Devátá kapitola 37
Desátá kapitola 39
Jedenáctá kapitola 43
Dvanáctá kapitola 46
Třináctá kapitola. 49
Čtrnáctá kapitola. 54
Patnáctá kapitola 58
Šestnáctá kapitola. 64
Sedmnáctá kapitola 67
DRUHÁ KNIHA. 74
První kapitola. 75
Druhá kapitola 78
Třetí kapitola 85
Čtvrtá kapitola 88
Pátá kapitola. 101
Šestá kapitola 103
Sedmá kapitola 105
Osmá kapitola 109
Devátá kapitola 111
Desátá kapitola 116
Jedenáctá kapitola 119
Dvanáctá kapitola 125
Třináctá kapitola. 128
Čtrnáctá kapitola. 131

TŘETÍ KNIHA....135
První kapitola....136
Druhá kapitola....142
Třetí kapitola....146
Čtvrtá kapitola....151
Pátá kapitola....154
Šestá kapitola....156
Sedmá kapitola....160
Osmá kapitola....164
Devátá kapitola....169
Desátá kapitola....175
Jedenáctá kapitola....179
Dvanáctá kapitola....183
ČTVRTÁ KNIHA....189
První kapitola....190
Druhá kapitola....196
Třetí kapitola....202
Čtvrtá kapitola....204
Pátá kapitola....208
Šestá kapitola....211
Sedmá kapitola....213
Osmá kapitola....215
Devátá kapitola....218
Desátá kapitola....220
Jedenáctá kapitola....222
Dvanáctá kapitola....225
Třináctá kapitola....227
Čtrnáctá kapitola....230
Patnáctá kapitola....233
Šestnáctá kapitola....238
Sedmnáctá kapitola....247
Osmnáctá kapitola....249
Devatenáctá kapitola....254
Dvacátá kapitola....258

PÁTÁ KNIHA 262
První kapitola 263
Druhá kapitola 267
Třetí kapitola 270
Čtvrtá kapitola 274
Pátá kapitola 278
Šestá kapitola 282
Sedmá kapitola 287
Osmá kapitola 290
Devátá kapitola 293
Desátá kapitola 295
Jedenáctá kapitola 300
Dvanáctá kapitola 303
Třináctá kapitola 307
Čtrnáctá kapitola 312
Patnáctá kapitola 314
Šestnáctá kapitola 318
ŠESTÁ KNIHA 332
Zpověď krásné duše 333
SEDMÁ KNIHA 387
První kapitola 388
Druhá kapitola 393
Třetí kapitola 396
Čtvrtá kapitola 401
Pátá kapitola 406
Šestá kapitola 410
Sedmá kapitola 425
Osmá kapitola 432
Devátá kapitola 450
OSMÁ KNIHA 455
První kapitola 456
Druhá kapitola 463
Třetí kapitola 472
Čtvrtá kapitola 483

Pátá kapitola 492
Šestá kapitola 505
Sedmá kapitola 513
Osmá kapitola 523
Devátá kapitola 527
Desátá kapitola 539

PRVNÍ KNIHA

První kapitola

Divadlo trvalo velmi dlouho. Stará Barbora přistoupila několikrát k oknu a poslouchala, zda ještě nezahrčí kočáry. Očekávala Marianu, svou krásnou velitelku, která dnes v dohře přiváděla obecenstvo u vytržení, ustrojena jako mladý důstojník. Dnes ji očekávala s větší netrpělivostí než jindy, kdy jí mohla podat jen skrovnou večeři; tentokrát ji však čekalo překvapení: byl to balík, který poslal mladý, bohatý kupec Norberg, aby ukázal, že třeba vzdálen myslí na svou milou.

Jako stará služebná, důvěrnice, rádkyně, prostřednice a hospodyně měla Barbora právo rozlomit pečeti; ani dnes večer neodolala své zvědavosti, a to tím méně, že jí záleželo na přízni štědrého ctitele víc než samé Marianě. Tuze se zaradovala, když našla v balíku kus jemného mušelínu a několik módních stuh pro Marianu, pro sebe pak kus kartounu[1], šály na krk a svitek peněz. Jak ráda, jak vděčně vzpomínala na nepřítomného Norberga! Pevně si umínila, že se za něho u Mariany také přimluví, seč bude; že jí připomene, čím je mu povinována a co on plným právem může očekávat a več doufat od její věrnosti.

Mušelín, oživený barvou polorozvinutých stuh, ležel na stolku jako vánoční nadílka; umístění světel dodávalo daru zvláštní skvělosti. Vše bylo upraveno, když stařena uslyšela na schodech Marianin krok a spěchala jí naproti. Ale jak užasle ucouvla, když ženský důstojníček, nedbaje jejího laskání, se přehnal mimo ni, vstoupil s nezvyklým chvatem a rozčilením do pokoje, hodil klobouk s chocholem a kord na stůl, přecházel nepokojně sem a tam a pranic si nevšímal slavnostně rozsvícených světel.

„Co je ti, miláčku?“ zvolala stařena s údivem. „Propánakrále, dceruško, co je ti? Pohleď na ty dárky! Od koho jiného by byly než od tvého roztomilého přítele? Norberg ti posílá tenhle kus mušelínu na nedbalky a brzy tu bude sám; mně se zdá, že je teď ještě pozornější a štědřejší než kdy předtím.“

1 Bavlněná tkanina s plátnovou vazbou. *Pozn. red.*

Stařena se otočila a chtěla se pochlubit, čím si vzpomněl také na ni, když Mariana se k dárkům obrátila zády a vášnivě zvolala: „Pryč s tím, pryč! Dnes o tom všem nechci ani slyšet! Uposlechla jsem tě, tys tomu chtěla, budiž! Až se Norberg vrátí, budu opět jeho, budu tvá, pak si se mnou udělej, co budeš chtít; ale do té doby chci být svá, a kdybys měla tisíc jazyků, co jsem si usmyslila, to mi nevymluvíš. A to všechno své chci dát tomu, kdo miluje mne a koho já. Nic se neošklíbej! Oddám se této vášni, jako by měla trvat na věky."

Stařena měla tisíc námitek a důvodů; ale když potom v průběhu hádky dorážela stále prudčeji a trpčeji, vrhla se Mariana na ni a zatřepala jí. Stařena se hlučně rozesmála. „Musím se postarat," zvolala, „aby ses brzy zas dostala do sukní, chci-li si být jista životem. Pryč, shoďte to se sebe! Doufám, že děvče mě odprosí za to, čím mi ublížil prchlivý oficírek; ven z kabátu a šup dolů se vším! Je to nepohodlný úbor a pro vás nebezpečný, jak pozoruji. Nárameníky vás nějak rozpalují."

Stařena ji chtěla začít svlékat, ale Mariana se jí vytrhla. „Pomalu!" zvolala. „Čekám dnes ještě návštěvu."

„To není dobře," odvětila stařena. „Snad ne to mládě, toho uvzdychaného, neopeřeného kupcovic synka?"

„A zrovna toho," odvětila Mariana.

„Tak se mi zdá, že se velkomyslnost stává vaší nejsilnější vášní," odpověděla stařena posměšně. „Ujímáte se s velkou horlivostí nezletilých a nemajetných. Je to asi rozkošné, nechat se zbožňovat jako nezištná dárkyně."

„Posmívej se, jak chceš. Miluji ho! Miluji ho! S jakým nadšením vyslovuji po prvé tato slova! To je ta vášeň, kterou jsem tak často představovala a o níž jsem přece neměla ani ponětí. Ano, vrhnu se mu kolem krku! Popadnu ho, jako bych ho měla držet na věky. Vyjevím mu všechnu svou lásku, vychutnám až do dna lásku jeho."

„Mírněte se," pravila stařena klidně, „mírněte se! Jediným slovem udělám vaší radosti konec: Norberg přijede! Za čtrnáct dní přijede! Tady je jeho dopis, který byl přiložen k dárkům."

„A kdyby mi už zítřejší úsvit měl přítele vyrvat, nepřiznám si to. Čtrnáct dní! Celá věčnost! Za čtrnáct dní, co se všechno stane, co se nezmění!“

Vilém vstoupil. Jak prudce letěla mu vstříc! A on, jak vroucně objal rudou uniformu, přitiskl bílou atlasovou vestičku na prsa! Kdo by se tu odvážil popisovat, kdo smí vyslovit blaženost dvou milujících! Stařena s reptáním odešla a my se vzdálíme s ní a necháme šťastné milence o samotě.

Druhá kapitola

Když Vilém nazítří ráno matce popřál dobrého jitra, řekla mu, že otec je velmi rozmrzen a že mu co nevidět zakáže denní návštěvu divadla. „Ačkoliv si sama," pokračovala, „někdy ráda zajdu do divadla, přece je často proklínám, protože mi svou náruživostí pro tuto zábavu rušíš domácí klid. Otec stále opakuje, k čemu že to je, jak jen někdo může tak mařit čas."

„Také jsem to už od něho musil vyslechnout," odvětil Vilém, „a odpověděl jsem mu snad trochu unáhleně; ale proboha, maminko, copak je zbytečné všechno, co neplní přímo náš měšec, co nám nezískává hmatatelný majetek? Neměli jsme v starém domě místa dost a bylo třeba stavět nový? Nevynakládá otec ročně značnou část zisku na zkrášlení pokojů? Tyto hedvábné tapety, tento anglický nábytek, nejsou také zbytečné? Nemohli bychom se spokojit s prostšími? Přiznávám, že aspoň na mne tyto pruhované stěny, tyto květiny, kudrlinky, košíčky a figurky stokrát opakované dělají jen a jen nepříjemný dojem. Připadají mi leda jako naše opona. Ale jak jinak se to sedí před ní! Ať čekáme sebedéle, víme, že se zdvihne a že uvidíme nejrozmanitější věci, které nás baví, poučují a povznášejí."

„Choď si třeba, ale s mírou," pravila matka. „Otec si chce večer také popovídat; a pak, on si myslí, že tě to rozptyluje, a nakonec, když se rozzlobí, jsem vším vinna já. Co se mi navyčítal toho prokletého loutkového divadla, které jsem vám před dvanácti lety dala k Ježíšku a které vás prvně naučilo zálibě v divadle."

„Nehubujte na loutkové divadlo, nelitujte své lásky a péče. Byly to první radostné okamžiky, které jsem zažil v novém prázdném domě. Ještě teď je vidím před sebou; vzpomínám si, jak mi to bylo divné, když nás po nadílce usadili přede dveře, které vedly do druhého pokoje. Rozevřely se, ale nikoli, abychom jimi jako jindy běhali sem a tam, neboť vchod byl vyplněn nenadálou slávou. Tam se tyčil portál, který byl zakryt mystickým závěsem. Zprvu jsme stáli všichni opodál, a zatímco jsme se třásli zvědavostí, co se to asi blyštivého

a řinčivého skrývá za průsvitnou clonou, vykázali každému stoličku a poručili nám, abychom trpělivě čekali.

Tak jsme tu všichni seděli a ani nedutali; píšťalka dala znamení, opona se vyhrnula a odkryla rudorudě malovaný pohled do chrámu. Objevil se velekněz Samuel i s Jonathanem a jejich podivuhodné střídající se hlasy mi připadaly nanejvýš velebné. Brzy nato vstoupil na scénu Saul, ve velkých rozpacích nad neomaleností hromotluckého vojáka, který jeho přívržence vyzval na souboj. Jak mi proto bylo blaze, když přiskotačil trpasličí syn Isaův s pastýřskou holí, mošnou a prakem a pravil: ‚Nejmocnější pane králi a pane! Nikomu neklesejž kuráž z těchto důvodů; když dovolí Vaše Veličenstvo, došlápnu si na něho a ukážu tomu mocnému obrovi, zač je toho loket.' – První jednání bylo skončeno a posluchačstvo nejvýš zvědavo, co se bude dít nyní; všichni si přáli, aby hudba raději už ustala. Konečně se opona opět zdvihla. David zasvěcoval tělo netvorovo ptákům nebeským a zvířatům pozemským; Filištín se mu posmíval, dlouho dupal oběma nohama, konečně se svalil jako špalek, a rozhodl tak celou věc k obecné spokojenosti. Když potom zapěly panny: ‚Saul jest zabil tisíc, ale David deset tisíc,' a když hlavu obrovu nesli před malým přemožitelem a on dostal krásnou dceru královskou za manželku, mrzelo mě přece při vší radosti, že ten šťastný princ je takový mrňavý. Neboť podle ustálené představy o velkém Goliášovi a malém Davidovi neodpustili si udělat je oba hodně charakteristické. Prosím vás, kam se poděly ty loutky? Slíbil jsem, že je ukáži příteli, kterého jsem nedávno velmi potěšil svým vypravováním o této dětské hře."

„Nedivím se, že si na tyto věci tak živě vzpomínáš: projevovals o ně hned tenkrát ukrutný zájem. Vzpomínám si, jaks mi sebral knížku a naučil se celému kusu nazpaměť; všimla jsem si toho teprve, když sis jednou navečer udělal Goliáše a Davida z vosku, dal jim proti sobě řečňovat a nakonec vrazil obrovi štulec a jeho neforemnou hlavu na velkém špendlíku s voskovou rukojetí přilepil malému Davidovi do ruky. Měla jsem tenkrát takovou upřímnou mateřskou radost z tvé dobré paměti a z tvé patetické řeči, že jsem si ihned

umínila, že celý dřevěný soubor odevzdám tobě. Nepomyslila jsem si tehdy, že mi to způsobí nejednu mrzutou chvíli.“

„Nelitujte toho,“ odvětil Vilém, „neboť tyto žerty nám způsobily také nejednu veselou chvíli.“

S těmito slovy si vyprosil klíče, odkvapil, našel loutky a přenesl se na okamžik do oněch dob, kdy se mu ještě zdály živé, kdy věřil, že je skutečně oživuje živostí svého hlasu a pohybem svých rukou. Vzal je s sebou do svého pokoje a uschoval je pečlivě.

Třetí kapitola

Je-li první láska, jak se tvrdívá, to nejkrásnější, co srdce dříve nebo později vůbec může pocítit, musíme našemu hrdinovi trojnásob blahopřát, že mu bylo dopřáno vychutnat rozkoš těchto jedinečných chvil až na dno. Jen málokdo bývá tak šťasten; většinou jsou první city tvrdou školou, v níž jsme nuceni po skrovném požitku vzdát se svých nejlepších přání a naučit se navždy postrádat, co nám tanulo na mysli jako největší blaženost.

Na křídlech obraznosti vznesly se Vilémovy tužby k rozkošné dívce; po krátké známosti dobyl si její přízně a rázem se stal pánem osoby, kterou tolik miloval, ba uctíval: neboť zjevila se mu po prvé v příznivém světle rampy a jeho vášeň k divadlu se spojila s první láskou k ženě. Jeho mládí mu dovolovalo užívat hojných radostí, které zvyšovala a udržovala živá básnivost. Také poměry, v jakých jeho milá žila, jí dodávaly ladění, které znamenitě pomáhalo jeho citům; obava, aby milenec neobjevil předčasně její ostatní pletky, rozprostřela po ní roztomilé zdání starostlivosti a studu; milovala ho prudce, ba její neklid jako by ještě zvyšoval její něhu; v jeho objetí byla nejspanilejší bytostí.

Když procitl z první závratné radosti a ohlédl se na svůj život a své postavení, jevilo se mu vše nové, jeho povinnosti světější, jeho záliby živější, jeho znalosti jasnější, jeho vlohy mocnější, jeho úmysly rozhodnější. Proto se mu snadno podařilo zařídit to tak, aby ušel otcovým výčitkám, aby uklidnil matku a nerušeně mohl užívat Marianiny lásky. Ve dne svědomitě konal svou povinnost. Zřekl se obyčejně divadla, byl navečer při stole zábavný, a když všichni byli v peřinách, proplížil se, zahalen do pláště, zahradou a se všemi Lindory a Leandry[2] v srdci pospíchal k milence, nedbaje překážek.

2 Leander – jméno milenců v rokokových francouzských a německých veselohrách; Lindor – jméno z francouzských zpěvoher, v Beaumarchaisově (1732–1799) „Lazebníku sevillském“ pseudonym hraběte Almavivy.

„Copak to nesete?“ ptala se Mariana, když se jednou navečer vytasil s uzlíkem, který si stařena, doufajíc v příjemné dárky, velmi pozorně prohlížela. „To neuhodnete,“ odvětil Vilém.

Jak se podivila Mariana, jak se zděsila Barbora, když se z ubrousku vyvalil chumel zamotaných loutek, asi na píď dlouhých. Mariana se hlasitě zasmála, když Vilém pracně rozplétal zmuchlané dráty a snažil se předvést každou figurku jednotlivě. Stařena se mrzutě vytratila.

Stačí maličkost, aby se milenci bavili, a tak se naši přátelé tohoto večera pobavili královsky. Přehlíželi malý soubor, každá figurka vzbudila jejich velkou pozornost a smích. Král Saul v černém sametovém kabátě se zlatou korunou se Marianě naprosto nezamlouval; připadá jí prý příliš prkenný a pedantský. Tím lépe se jí líbil Jonathan, jeho hladká brada, jeho žlutý a rudý oděv i turban. Však to s ním také uměla a panáček se přerozmile kroutil na drátku, dělal poklony a odříkával vyznání lásky. Zato proroku Samuelovi nechtěla věnovat ani nejmenší pozornost, třeba jí Vilém vychvaloval jeho náprsnici a vypravoval, že dykyta[3] kabátce pochází z babiččiných starých šatů. David byl jí příliš malý a Goliáš příliš velký; tak se držela svého Jonathana. Dovedla s ním tak roztomile laškovat a nakonec přenést své laskání z loutky na našeho přítele, že i tentokrát prostinká hra byla úvodem šťastných chvil.

Ze sladkosti a něhy svých snů byli vyburcováni hlukem, který vznikl na ulici. Mariana zavolala stařenu, která podle svého zvyku ještě pilně upravovala proměnlivé kusy divadelní garderoby pro potřebu příštího představení. Podala zprávu, že společnost veselých kumpánů právě vyškobrtává ze sousedního italského sklípku, kde při čerstvých ústřicích, právě došlých, nešetřili šampaňským.

„Škoda,“ řekla Mariana, „že nás to nenapadlo dříve, mohli jsme si také něčeho popřát.“

„Na to přece není pozdě,“ odvětil Vilém a podal stařeně louisdor. „Zaopatří-li nám, čeho si přejeme, pochutná si na tom s námi.“

3 Tkanina z přírodního nebo umělého hedvábí plátnové vazby, ztužená speciální úpravou; též taft. *Pozn. red.*

Stařena si pospíšila a za chvíli stál před milenci vkusně prostřený stůl s pečlivě upravenou kolací[4]. Stařena musila přisednout k nim; jedli, pili a dobře se poměli.

V takových případech o zábavu není nouze. Mariana se zase vrátila k svému Jonathanovi a stařena obratně svedla řeč na Vilémovo oblíbené téma. „Už jste nás jednou bavil o prvním provedení nějaké loutkové hry na Štědrý večer," pravila. „Bylo vás radost poslouchat. Byl jste přerušen, když se zrovna měl počít balet. Nyní známe ten výtečný soubor, který na vás učinil takový dojem."

„Ano," pravila Mariana, „vypravuj nám dál, jak ti bylo?"

„Je to krásný pocit, milá Mariano," odvětil Vilém, „když si vzpomínáme na staré časy a na staré neškodné omyly, zejména ve chvíli, kdy jsme šťastně dosáhli výšiny, z níž se můžeme ohlédnout a přehlédnout vykonaný kus cesty. Je to tak příjemné, když si člověk, spokojen sám se sebou, vzpomene na překážky, které jsme často s mučivým pocitem měli za nezdolné, a srovná vyvinutou osobnost s tím, čím jsme tehdy byli v zárodku. Ale nevýslovně šťasten jsem nyní, když s tebou mluvím o minulém, poněvadž zároveň hledím vpřed do rozkošné země, kterou snad spolu ruku v ruce procestujeme."

„Jak to vlastně bylo s tím baletem?" vpadla mu stařena do řeči. „Mám strach, že asi nedopadlo vše, jak mělo."

„I dopadlo," odvětil Vilém, „dokonce velmi dobře! Na podivné skoky mouřenínů a mouřenínek, pastýřů a pastýřek, trpaslíků a trpaslic zůstala mi nejasná vzpomínka pro celý život. Nyní spadla opona, dveře se zavřely a celá malá společnost spěchala vrávoravě jako opilá na lůžko; ale dobře vím, že jsem nemohl usnout, že jsem chtěl, aby mi ještě něco vyprávěli, že jsem kladl ještě mnoho otázek a že jsem jen nerad propustil chůvu, která nás uložila ke spánku.

Příštího rána magické lešení bohužel bylo již pryč, mystický závoj byl odstraněn, procházeli jsme opět volně oněmi dveřmi z pokoje do pokoje a tolik dobrodružství nezanechalo ani stopy. Moji sourozenci pobíhali se svými hračkami sem a tam, jen já jsem se plížil z kouta

4 Svačina, hostina, pohoštění. *Pozn. red.*

do kouta; zdálo se mi nemožné, aby byly jen veřeje, kde včera ještě bylo tolik kouzel. Ach, kdo hledá ztracenou lásku, nemůže být nešťastnější, než já jsem si tehdy připadal!“

Radostí opojený pohled, který vrhl na Marianu, přesvědčil ji, že se mu ani nezdá o takové možnosti.

Čtvrtá kapitola

„Mé jediné přání od té doby bylo," pokračoval Vilém, „abych uviděl druhé provedení kusu. Naléhal jsem na matku a ta se snažila v příhodné chvíli přemluvit otce; ale její námaha byla marná. Tvrdil, že jen nečasté potěšení může mít pro lidi cenu; ani děti, ani dospělí prý nedovedou ocenit dobrotu, které se jim dostává denně.

Byli bychom musili ještě dlouho čekat, snad až do Vánoc, kdyby stavitel a tajný ředitel našeho divadla nebyl sám pocítil chuť opakovat představení a přitom se v dohře blýsknout s Kašpárkem právě dohotoveným.

Jakýsi mladík od dělostřelectva, člověk mnoha talentů, zručný zvláště v mechanických pracích, jenž otci za stavby prokázal mnoho důležitých služeb a byl jím hojně obdarován, chtěl se za to na Ježíška odvděčit maličkým a udělal rodině svého příznivce dar tímto úplně zařízeným divadlem, které kdysi v prázdných chvílích sestavil, vyřezal a pomaloval. On také s pomocí jednoho sluhy sám řídil loutky a změněným hlasem odříkával rozmanité úlohy. Podařilo se mu snadno přemluvit otce, který příteli povolil z ochoty, co svým dětem ze zásady odepřel. Zkrátka, divadlo bylo znovu postaveno, několik dětí ze sousedství přizváno a kus opakován.

Užil-li jsem po prvé radosti z překvapení a úžasu, byla zato po druhé tím větší rozkoš z pozorování a zkoumání. *Jak* se to dělá, chtěl jsem se nyní dovědět. Že loutky nemluví samy, to jsem si řekl již napoprvé; že se samy nepohybují vlastní silou, tušil jsem také; ale čím to je, že to je všechno tak hezké a že to vypadá, jako by samy mluvily a samy se pohybovaly? A kde asi jsou světla a lidé? Tyto záhady mě znepokojovaly tím více, čím více jsem si přál být zároveň mezi okouzlenými a mezi kouzelníky, zároveň se skrytě účastnit hry i užívat radosti z iluze jako divák.

Kus byl u konce, činily se přípravy k dohře, diváci vstali a žvatlali mezi sebou, já jsem se přitlačil ke dveřím a slyšel podle klapání, že jsou uvnitř zaměstnáni úklidem. Zdvihl jsem spodní čaloun a díval se kradí skrze podstavec. Maminka to zpozorovala a odtáhla mě;

avšak já jsem přece jen zahlédl, že uschovali přátele i nepřátele, Saula i Goliáše, a jak se všichni jmenovali, do *jedné* zásuvky, a tak se dostalo mé napolo ukojené zvědavosti čerstvé potravy. Přitom jsem k svému největšímu překvapení zpozoroval poručíka, jak se horlivě činí v svatostánku. Od té chvíle mě nic nebavil Kašpárek, jakkoliv klapal svými podpatky. Zadumal jsem se a byl po tomto objevu klidnější i neklidnější než předtím. Dověděl jsem se něco, ale teď mi teprve připadalo, jako bych nevěděl vůbec nic, a měl jsem pravdu: neboť scházela mi souvislost a na té přece vlastně všechno záleží."

Pátá kapitola

„V dobře zařízených a zásobených domech mají děti pocit," pokračoval Vilém, „jaký asi mají krysy a myši: dávají si dobrý pozor na každou štěrbinu a díru, kudy se mohou dostat k zakázanému pamlsku; a pak ho požívají s pokradmou rozkoší, smíšenou s bázní, která je valnou částí dětského štěstí.

Ze všech sourozenců všímal jsem si toho první já, když klíč zůstal v zámku. Čím větší byla úcta, kterou jsem v srdci choval k zavřeným dveřím, kolem nichž jsem musil po týdny a měsíce obcházet a do nichž jsem nahlédl jen někdy pokradmu, když matka otevřela svatyni, aby něco vyndala, tím rychleji jsem použil vhodné chvíle, když to občas dovolila nedbalost hospodyň.

Ze všech dveří, jak je nasnadě, byly to dveře špíže, k nimž se mé smysly upínaly nejbystřeji. Málo sladkých předtuch se podobalo pocitu, když mě matka někdy zavolala dovnitř, abych jí pomohl něco vynést, a já pak vděčil buď její dobrotě, nebo své lsti za několik sušených švestek. Nakupené poklady zaplavovaly svou hojností mou obrazotvornost a sám podivný složitý pach, který vydechovalo tolikeré koření, měl takový účinek na mou mlsnotu, že jsem nikdy neopominul, kdykoli jsem byl nablízku, abych se nepokochal aspoň volně vyšlehující vůní. Tento pozoruhodný klíč zůstal jednou v neděli ráno v zámku, když matku překvapilo sezvánění a celý dům byl ponořen do hlubokého svátečního ticha. Sotva jsem to zpozoroval, už jsem několikrát opatrně přešel podle zdi, přitočil se tiše a zlehka otevřel dveře a octl se jediným krokem v blízkosti tolikeré dlouho vytoužené blaženosti. Obhlédl jsem rychlým pátravým pohledem skříně, pytle, škatule, krabice a sklenice, co bych si měl vybrat a vzít, sáhl konečně po milovaných suchých švestkách, opatřil se několika křížalami a skromně k tomu přibral ještě jednu cukrovanou pomerančovou kůru; a s touto kořistí jsem chtěl zase vyklouznout, kudy jsem přišel, když mi padlo do očí několik vedle sebe stojících beden, z nichž z jedné vyčuhovaly špatně zavřeným šoupátkem dráty, na-

hoře opatřené háčkem. Jat předtuchou, vrhl jsem se na ně, a s jakým nadpozemským pocitem jsem objevil, že je do nich směstnán svět mých radostí a hrdinů! Chtěl jsem nejsvrchnější z nich zdvihnout, prohlédnout, vytáhnout i nejspodnější; ale náramně brzy jsem pomotal jemné drátky; tím jsem zúzkostlivěl a zneklidněl, zejména když jsem zaslechl ze sousední kuchyně, jak tam kuchařka šramotí; tak jsem vše, jak jsem jen mohl, smáčkl, zavřel bednu, vzal si jen rukopisnou knížečku, v níž byla vypsána komedie o Davidovi a Goliáši a která ležela navrch, a s touto kořistí spasil jsem se tiše po schodech nahoru do podkrovní světnice.

Od té doby věnoval jsem všechny osamělé pokradmé chvíle tomu, abych zas a zas pročítal svou hru a naučil se jí nazpaměť; představoval jsem si, jak by to bylo nádherné, kdybych tak ještě mohl oživovat postavy svými prsty. Z toho ze všeho jsem se v myšlenkách sám stával Davidem i Goliášem. Po všech koutech půdy, stájí, zahrady, za všelijakých obtíží, nastudoval jsem důkladně celý kus, uchvátil všechny úlohy a naučil se jim nazpaměť; jenže jsem se obyčejně vmýšlel do hlavních hrdinů a ostatním toliko dovoloval, aby se s nimi v paměti jen tak svezli. Tak mi ve dne v noci ležely v hlavě velkodušné řeči Davidovy, jimiž vyzýval zpupného obra Goliáše; často jsem si je polohlasně odříkával; nikdo si toho nevšímal, jen otec někdy zaslechl takový výkřik a velebil v duši dobrou paměť svého synka, který si toho tolik zapamatoval z pouhých dvou představení.

Tím jsem se časem osmělil; a jednou navečer recitoval jsem skoro celý kus před svou matkou, upraviv si několik kousků vosku za herce. Zarazila se, naléhala na mne a já jsem se přiznal.

Na štěstí byla věc objevena právě tehdy, když poručík sám projevil přání, aby mě směl do těchto tajů zasvětit. Matka mu ihned podala zprávu o nečekaném nadání svého synka. Zařídil to tedy tak, že mu propůjčili dva pokoje v nejvyšším patře, které byly obyčejně prázdné; z nich v jednom měli zase být diváci, v druhém herci, a proscenium mělo opět vyplnit dveře. Otec dovolil svému příteli,

aby vše tak zařídil, sám ovšem na pohled jen zamhouřil oko, podle zásady, že nesmíme dát dětem najevo, jak je máme rádi, jinak že si hned příliš dovolují. Měl za to, že je třeba tvářit se k jejich radostem vážně, ba dokonce jim je trochu kazit, aby jejich spokojenost přespříliš nevzrostla a ony nezbujněly."

Šestá kapitola

„Poručík konečně postavil divadlo a obstaral ostatní. Všiml jsem si dobře, že několikrát za týden přišel do domu v neobvyklou hodinu, a vytušil jsem účel. Má zvědavost neobyčejně vzrostla, poněvadž jsem dobře cítil, že před sobotou nesmím brát účast na tom, co se připravuje. Konečně přišel vytoužený den. Večer kolem páté hodiny přišel můj principál a vzal mě s sebou nahoru. Třesa se radostí jsem vstoupil a spatřil po obou stranách lešení loutky zavěšené v tom pořádku, jak měly vystoupit; prohlédl jsem si je pečlivě a vyšplhal se na stupátko, které mě povýšilo nad divadlo, takže jsem se teď vznášel nad tím malým světem. Nikoli bez úcty shlížel jsem skrze prkénka, poněvadž jsem si vzpomněl, jak nádherným dojmem to všechno působí zvenčí, a uvědomil jsem si, v jak velké tajemství jsem zasvěcen. Zkusili jsme to a šlo to dobře.

Druhého dne, před společností pozvaných dětí, drželi jsme se výborně, až na to, že jsem v hereckém zápalu upustil svého Jonathana a byl nucen si pro něho dolů dosáhnout; náhoda, která žalostně porušila iluzi, způsobila velký smích a mě nevýslovně pokořila. Toto nedopatření zřejmě také přišlo velmi vhod otci, který rozmyslně tajil velké potěšení, že má tak schopného synka, a po představení hned se chytil chyb a pravil, že to bylo tuze pěkné, nebýt těch několika úrazů.

Mne to v hloubi duše hnětlo, zesmutněl jsem na celý večer, ale do rána jsem zaspal všechnu lítost a byl šťasten při pomyšlení, že jsem, nehledě k oné nehodě, hrál výborně. K tomu přistoupila pochvala diváků, kteří jednomyslně tvrdili, že poručík sice střídavě hrubým a jemným hlasem dokázal velmi mnoho, ale přece jen většinou deklamoval příliš afektovaně a škrobeně, kdežto prý mladý začátečník odříkával svého Davida a Jonathana výborně; obzvláště chválila matka jistotu výrazu, s jakým jsem vyzval Goliáše a představoval králi skromného vítěze.

Nyní zůstalo divadlo k mé největší radosti stát, a poněvadž přišlo jaro a nebylo třeba topit, trávil jsem všechny volné chvíle v komoře a rozehrával loutky jedna radost, často jsem přizval nahoru souro-

zence a kamarády; a když se jim nechtělo, pobyl jsem nahoře sám. Má obrazotvornost převracela tento malý svět a brzy se mu dostalo jiné podoby.

Sotva jsem několikrát provedl první kus, pro který bylo divadlo i se svými herci stvořeno a cejchováno, už mě to přestalo bavit. Zato jsem přišel mezi knihami dědečkovými na ‚Německé jeviště'[5] a rozličné italsko-německé opery, do nichž jsem se náramně zahloubal. Jen jsem pokaždé vpředu spočítal osoby a pak jsem beze všeho ihned přistoupil k provozování kusu. Pak musil král Saul v svém černém sametovém kabátci hrát Chaumigrema, Katona a Daria[6]; k čemuž třeba podotknout, že hry nebyly nikdy provozovány celé, nýbrž zpravidla jen jejich páté akty, kde nastávalo velké mordování.

Přirozené také bylo, že mě opery se svými rozmanitými proměnami a dobrodružstvími lákaly víc než všechno ostatní. Nalézal jsem v nich bouřlivá moře, bohy, kteří sestupují na oblacích, a co mě obzvlášť blažilo, hrom a blesk. Vypomáhal jsem si lepenkou, barvou a papírem; dovedl jsem znamenitě udělat noc, blesk byl strašlivý na pohled, jen hrom se nepodařil pokaždé, ale to tak nevadilo. Také se v operách naskytovalo více příležitostí, abych uplatnil svého Davida a Goliáše, což v pravidelném dramatu vůbec nešlo. Den ze dne jsem cítil větší náklonnost k těsnému koutku, kde jsem užíval tolika radostí, a přiznávám se, že k tomu nemálo přispěl pach, kterým loutky načichly ve špíži.

Měl jsem tehdy už téměř všechny potřebné dekorace: hodilo se mi teď dobře, že jsem od malička zručně zacházel s kružítkem, vystřihoval z lepenky a koloroval obrazy. Tím více mě bolelo, když mi často nedostatek personálu bránil v provedení velkých kusů.

Sestry, svlékající a oblékající své panenky, mě přivedly na myšlenku, abych postupně také svým hrdinům opatřil vyměnitelné šaty. Stáhli jsme jim hadříčky z těla, slátali je pokud možná úhledně,

5 Sbírka her podle klasického francouzského vkusu uspořádaná J. Ch. Gottschedem (1700–1766).

6 Hrdinové her z Gottschedovy sbírky.

našetřili si trochu peněz, nakoupili nových pentlí a cetek, vyžebrali někdy kousek dykyty a pořídili ponenáhlu garderobu, v níž nechyběly ani krinolíny pro dámy.

Tlupa byla teď skutečně opatřena šaty i pro největší hry a bylo by se dalo předpokládat, že nyní teprv jedno představení bude stíhat druhé; ale přihodilo se mi, co se dětem často přiházívá: osnují velké plány, činí veliké přípravy, snad i několik pokusů, a pak náhle všeho nechají. Z této chyby musím vinit také sebe. Nejvíc mě bavilo zaměstnávat obrazotvornost a vymýšlet. Pro nějakou scénu mě třeba zajímal ten či onen kus, hned jsem dal zas pro něj zhotovit nové šaty. Tím jsme zas rozházeli a rozšantročili původní úbory mých reků, takže pak už nemohl být proveden ani první velký kus. Oddal jsem se zcela své fantazii, věcně zkoušel a připravoval, stavěl tisíc vzdušných zámků a netušil, že jsem zničil základy malé budovy."

Za tohoto vypravování vynaložila Mariana všechnu svou vlídnost k Vilémovi, aby skryla svou ospalost. Třeba tato historie byla celkem žertovná, zdálo se jí přece, že je až příliš prostička a mudrování nad ní zas až příliš vážné. Položila něžně nohu na nohu milencovu a dávala mu zdánlivá znamení své pozornosti a svého zalíbení. Pila z jeho sklenice a Vilém byl přesvědčen, že ani slovíčko z jeho historie nepřišlo nazmar. Po malé přestávce zvolal: „Je teď na tobě, Mariano, abys mi pověděla i ty něco o radostech svého prvního mládí. Dosud jsme stále byli příliš zaměstnáni přítomností, abychom se navzájem starali o své minulé žití. Pověz mi: v jakých poměrech jsi vyrostla? Jaké jsou první dojmy, na které si živě vzpomínáš?"

Tyto otázky by byly uvedly Marianu do nemalých rozpaků, kdyby jí nebyla přišla na pomoc stařena. „Copak si myslíte," pravila tato chytrá žena, „že si toho tak bedlivě všímáme, co nás v mládí potkává, abychom pak mohly vypravovat takové milé příhody? A kdybychom i nakrásně měly co, že bychom to dovedly tak hezky?"

„Jako by to nešlo i bez toho!" zvolal Vilém. „Miluji toto něžné, dobré, líbezné stvoření tolik, že mě mrzí každý okamžik mého života, který jsem strávil bez ní. Ať se aspoň v obrazotvornosti zúčastním tvého minulého života! Vypravuj mi vše, i já ti povím všechno. Od-

dáme se všemožně svému přeludu a vynasnažíme se dobýt nazpět časů, pro naši lásku ztracených."

„Když na tom tak horlivě trváte, můžeme vám ovšem vyhovět," pravila stařena. „Vypravujte nám však nejprve vy, jak ponenáhlu vzrůstala vaše záliba v divadle, jak jste ji pěstoval, jak se tak šťastně rozmohla, že dnes je z vás docela dobrý herec. Zažil jste při tom jistě nemálo veselých příhod. Nestojí to za to, abychom si šli lehnout, mám ještě jednu láhev v záloze a kdo ví, kdy si zas tak klidně a spokojeně spolu pobesedujeme."

Mariana k ní vzhlédla smutným pohledem, což Vilém nezpozoroval; pokračoval tedy v svém vypravování.

Sedmá kapitola

„Protože se družina mých přátel víc a více rozrůstala, byly naše klukovské hry brzy na újmu tiché samotářské zábavě. Byl jsem hned lovcem, hned vojákem, hned jezdcem, jak toho vyžadovaly naše hry; malou přednost před ostatními měl jsem však v tom, že jsem jim dovedl zručně pořídit nutnou výzbroj. Tak meče byly obyčejně z mé továrny, zdobil jsem a pozlacoval saně a tajný instinkt mi nedal, dokud jsem naše vojsko nevystrojil po anticku. Zhotovovaly se přilby, zdobily se papírovými chocholy, pořizovaly se štíty, ba i krunýře, při kteréžto práci švadleny a sloužící, kteří byli náhodou krejčími, zlomili nemálo jehel.

Část svých mladých druhů jsem tedy šťastně vystrojil, ostatním se časem také dostalo výzbroje, ale skromnější, a tak se sešlo mohutné vojsko. Mašírovali jsme po dvorech a zahradách a bili se statečně do štítů a po hlavách; vzniklo mnoho neshod, které se však brzy urovnaly.

Sotva jsme tuto hru, která se ostatním velmi líbila, několikrát opakovali, už mě neuspokojovala. Pohled na tolik postav ve zbroji musil ve mně nutně vzbudit rytířské myšlenky, kterých jsem od nějaké doby měl plnou hlavu, propadnuv četbě starých románů.

Osvobozený Jeruzalém, jenž mi v Koppově překladu[7] padl do rukou, dal mým těkavým myšlenkám konečně určitý směr. Celou báseň jsem ovšem přečíst nemohl; ale byla místa, která jsem znal nazpaměť a jejichž obrazy mě bez ustání obletovaly. Zvlášť mě poutala Chlorinda vším svým konáním a počínáním. Mužatství, plnost a klid její povahy působily více na ducha, který se počal vyvíjet, než strojené půvaby Armidiny, ač jsem nepohrdal její zahradou.

Ale stokrát a stokrát, když jsem navečer přecházel po pavlači, umístěné mezi štíty domu, a rozhlížel se po kraji, když se po obzo-

7 Spis napsaný v alexandrinech (dvanácti- nebo třináctislabičný verš s přerývkou po třetí stopě) byl jedním z těch, které uměl J. W. Goethe v mládí téměř nazpaměť.

ru rozlila chvějná záře zapadajícího slunce, vyšly hvězdy, ze všech koutů a prohlubin se prodrala noc a slavnostním tichem závratně stoupal zvučící hlásek cvrčků, předříkával jsem si historii smutného souboje mezi Tankredem a Chlorindou. Jakkoli jsem, jak se sluší, stranil křesťanům, přec mé celé srdce bylo při pohanské hrdince, když se chystá zapálit velkou věž obléhatelů. A jak se pak v noci Tankred střetne s domnělým vojákem, jak se pod chmurným příkrovem tmy počne boj a jak strašlivě bojují!

Nemohl jsem nikdy vyslovit verše:

> Však život Chlorindin je teď již dovršen
> a chvíle blíží se, kdy skončí její den!

aby mi nevstoupily slzy do očí, které hojně tekly, když nešťastný milenec jí vráží meč do prsou, snímá klesající děvě přilbici, poznává ji, a chvěje se přináší vodu ke křtu.

Ale jak mi překypovalo srdce, když v začarovaném lese meč Tankredův zasáhne strom, když pod úderem vyvře krev a hlas k němu promlouvá, že také tu zraňuje Chlorindu, že je mu osudem souzeno, aby všude nevědomky ubližoval tomu, co miluje!

Tato historie se tak silně zmocnila mé obrazotvornosti, že se mi vše, co jsem z básně přečetl, přetvořilo v duši v temný celek, jímž jsem byl tak zaujat, že jsem pomýšlel na to, abych to nějakým způsobem ztělesnil. Chtěl jsem hrát Tankreda a Rinalda, a hodilo se mi tedy dvoje brnění, které jsem již zhotovil. První, z temněšedého papíru se šupinami, mělo zdobit vážného Tankreda, druhé, ze stříbrného a zlatého papíru, skvoucího Rinalda. Rozpálen svou představou, vyprávěl jsem vše svým druhům, kteří mým návrhem byli uchváceni, a jenom nemohli pochopit, že by se to všechno mělo provést a že by to měli provést oni.

Těchto pochyb jsem je dosti snadno zbavil. Disponoval jsem hned několika pokoji v domě jednoho kamaráda ze sousedství, aniž jsem uvážil, že jeho stará teta nám je nikdy nepropůjčí; právě tak tomu bylo s divadlem, o němž jsem rovněž neměl určitých představ, až na

to, že se musí postavit na trámech, kulisy že se sestaví ze skládacích španělských stěn a jako pozadí že se vezme velký šátek. Kde však vzít materiál a nářadí, o tom jsem neuvažoval.

S lesem jsme si poradili snadno: poprosili jsme starého sluhu našich známých, který se zatím stal lesníkem, aby nám zaopatřil nějaké břízky a smrčky, a skutečně nám je přinesli dříve, než jsme mohli doufat. Teď však jsme se octli ve velkých rozpacích, jak provést kus, než nám stromky uschnou. Tu byla dobrá rada drahá: chybělo místo, divadlo, závěsy. Španělské stěny byly to jediné, co jsme měli.

V těchto rozpacích obrátili jsme se opět na poručíka, kterému jsme důkladně popsali, jaká to bude nádhera. Jakkoli málo nás chápal, přece nám pomáhal, sestrkal všechny stoly, co jich v domě a v sousedství mohl sehnat, do jedné malé světnice, postavil na ně španělské stěny, udělal zadní prospekt ze zelených závěsů a stromy dal při jednom také hned postavit do řady.

Zatím nastal večer, rozžehli světla, služky a děti seděly na svých místech, kus se měl začít, celá rekovská četa byla oděna; teď však poprvé každý pocítil, že neví, co má říkat. V zápalu vynalézání, všecek prodchnut svým záměrem, zapomněl jsem, že přece každý musí vědět, co má říkat a kdy; a ve spěchu to nenapadlo ani ostatní: věřili, že budou snadno představovat hrdiny, snadno jednat a mluvit jako osoby, do jejichž světa jsem je přenesl. Stáli tu všichni udiveni, tázali se jeden druhého, co přijde nejdřív, a já, který jsem si už napřed představoval sebe jako Tankreda, jsem vystoupil samojediný a začal odříkávat několik veršů z hrdinské básně. Poněvadž však ono místo příliš brzy přešlo ve vypravování a já se ve své vlastní řeči nakonec objevil v třetí osobě, a také Bohumír, o němž byla řeč, nechtěl vylézt, musil jsem chtě nechtě, za velkého smíchu svých diváků, zas odtáhnout; kterážto nehoda mě do hloubi srdce rmoutila. Ztroskotali jsme; diváci tu seděli a chtěli něco vidět. Oblečeni jsme byli; vzmužil jsem se a rozhodl se krátce a dobře, že budeme hrát Davida a Goliáše. Někteří ze společnosti se mnou už dříve hráli tuto loutkovou hru a všichni ji často viděli; rozdali jsme si tedy role, každý slíbil, že učiní, seč bude, a jeden malý šantala si namaloval černý

knír, aby jako Kašpárek nějakou čertovinou mohl vyplnit případnou mezeru, což jsem dopustil jen velmi nerad, poněvadž to odporovalo vážnosti kusu. Ale přísahal jsem si, že vyváznu-li tentokrát, už nikdy se neodvážím provedení kusu, leč s největší rozvahou."

Osmá kapitola

Mariana, přemožena spánkem, se opřela o milence, který ji pevně k sobě přitiskl a pokračoval v svém vypravování, zatím co stařena znalecky dopíjela víno.

„Rozpaky," pravil, „v nichž jsem se octl se svými kamarády při pokusu sehrát kus, který neexistoval, byly brzy zapomenuty. Mé vášni, představovat hrou každý román, který jsem přečetl, každou historku, které mě naučili, nemohla odolat ani nejnepoddajnější látka. Byl jsem pevně přesvědčen, že vše, co baví, když to slyšíme vyprávět, působí ještě silněji při divadelním provedení; vše se mělo dít před mýma očima, vše na jevišti. Když nás ve škole učili dějepisu, představoval jsem si to dopodrobna, byl-li kdo nějakým zvláštním způsobem probodnut nebo otráven, a má obrazotvornost přehlédla expozici i zápletku a spěchala k zajímavému pátému aktu. Tak jsem skutečně začal psát několik kusů od konce, aniž jsem se u jediného dostal až k začátku.

Zároveň jsem přečetl, jednak z vlastního popudu, jednak z podnětu svých dobrých přátel, kteří divadlu přišli na chuť, haldu dramatických produktů, jak mi náhodou padly do rukou. Byl jsem v těch šťastných letech, kdy se nám ještě všechno líbí, kdy nacházíme ukojení v množství a ve změně. Pohříchu byl můj úsudek podplácen ještě i něčím jiným. Neboť nejvíc se mi líbily kusy, o nichž jsem doufal, že se v nich budu líbit; a bylo málo těch, které jsem nepročítal s tímto příjemným sebeklamem; a poněvadž jsem se dovedl vmýšlet do všech rolí, svedla mě má živá obrazotvornost k víře, že je také budu moci představovat všechny; obyčejně jsem si proto při rozdělování vybíral ty úlohy, které se pro mne vůbec nehodily, a šlo-li to jen trochu, hned několik najednou.

Děti dovedou při hře udělat ze všeho všechno: z hůlky je flinta, z kousku dřeva kord, z každého klůcku panenka a z každého koutu chýše. Tak se vyvíjelo naše soukromé divadlo. Při úplné neznalosti svých sil jsme se pokoušeli o všechno, nepozorovali žádné *qui pro*

quo[8] a byli přesvědčeni, že nás má každý za to, zač jsme se vydávali. Bohužel to všechno bylo tak obyčejné, že nemohu vypravovat ani žádnou pozoruhodnou pošetilost. Nejdřív jsme hráli těch několik málo kusů, ve kterých vystupují jen mužské osoby; později jsme přestrojovali za ženy některé z nás a nakonec jsme přibrali do hry i sestry. V některých rodinách to pokládali za užitečné zaměstnání a zvali na představení hosty. Náš dělostřelecký poručík nás ani tady nenechal na holičkách. Ukázal nám, jak máme přicházet a odcházet, deklamovat a gestikulovat; avšak sklízel za svou námahu obyčejně málo díků, poněvadž jsme si myslili, že už rozumíme divadelnímu umění lépe než on.

Brzy jsme se vrhli na tragédii. Neboť často jsme slyšeli a věřili tomu sami, že je snazší napsat a provozovat tragédii než dosáhnout dokonalosti ve veselohře. Také jsme se při prvním tragickém pokusu cítili úplně ve svém živlu; snažili jsme se strnulostí a afektovaností vyjádřit vysoké postavení a výtečnost charakterů a nemálo jsme si o sobě myslili; ale úplně šťastni jsme byli jenom tehdy, když jsme si mohli hodně zazuřit, dupat nohama a vrhat se ze vzteku a zoufalství na zem.

Hoši a dívky nebyli při těchto hrách ještě dlouho pospolu, když se počala probouzet přirozenost a naše společnost rozpadat na rozmanité milostné pletky, při čemž se zpravidla hrálo divadlo na divadle. Šťastné párky si za divadelními stěnami přeněžně tiskly ruce, rozplývaly se blažeností, když si tak opentleny a vyšňořeny připadaly hodně ideálně, zatím co se na druhé straně nešťastní soupeři sžírali závistí a tropili ze vzdoru a škodolibosti všelijaké čertoviny.

Třeba se tyto hry podnikaly bez rozvahy a prováděly bez vedení, nebyly pro nás přece bez užitku. Pocvičili jsme si paměť i tělo a nabyli větší uhlazenosti v mluvě i chování, než jiní v tak útlém věku získávají. Pro mne však byla ona doba zvlášť důležitou epochou: můj duch se oddal zcela jevišti a neznal jsem většího štěstí než hrát, číst a psát divadlo.

8 Záměna osob v dramatu.

Učitelé mě vyučovali i nadále; měl jsem se stát obchodníkem a dali mě tedy k našemu sousedovi do kontoáru[9]. Ale právě tehdy jsem se vzdaloval ještě živelněji ode všeho, co se mi jevilo jako všední činnost. Divadlu jsem chtěl věnovat veškeré své konání, na jevišti nalézt své štěstí a svou spokojenost.

Vzpomínám si ještě na báseň, která je jistě někde mezi mými papíry, v níž se o mou ctěnou osobu velmi zuřivě přou a rvou múza tragického básnictví s jinou ženskou postavou, v níž jsem zosobnil obchod. Námět je obyčejný a nevzpomínám si, zda verše jsou lepší; ale ukáži vám to, abyste poznaly sílu strachu, hnusu, lásky a vášně, která v nich panuje. Jak úzkostlivou jsem vylíčil starou hospodyni s přeslicí za pasem, s klíči po boku, s brýlemi na nose, stále pilnou, stále v neklidu, hašteřivou a skrblivou, malichernou a úmornou! Jak strastně jsem popsal stav toho, kdo se měl krčit pod její metlou a v potu tváře vykonávat svou nevolnickou robotu.

Jak zcela jinak vystupovala ta druhá! Jakým zjevením byla sklíčenému srdci! Ztepilá postavou, byla celým svým zjevem a chováním dcerou svobody. Vědomí vlastní ceny jí dodávalo důstojnosti bez pýchy; měla šaty, které jí pěkně slušely, zahalovaly každý úd, aniž jej tísnily, a hojné řasení látky opakovalo jako tisíceré echo rozkošné pohyby bohyně! Jaký kontrast! A na kterou stranu se mé srdce obrátilo, to si snadno domyslíš. Také jsem nevynechal ani jediný znak, aby každý mou múzu na první pohled poznal. Koruny a dýky, řetězy a masky, jak jsem je nalezl v podání svých předchůdců, nechyběly ani tentokrát. Hádka byla prudká, řeči obou osob náležitě kontrastovaly. Neboť je-li nám čtrnáct, s oblibou malujeme černé a bílé hodně blízko sebe. Stařena mluvila, jak mluví osoba, která se ohne i pro špendlík, a druhá jako ta, která rozdává království. Zhrdl jsem varovnými hrozbami stařeninými; otočil jsem se již zády k bohatství, které mi slibovala: vyděděn a nah oddal jsem se múze, která na mne hodila svůj zlatý závoj a přikryla mou nahotu."

9 Kancelář, v níž se vyřizují hlavně účetnické (někdy též jen písařské) práce; obchodní pisárna. *Pozn. red.*

„Kdybych byl tušil, miláčku," zvolal a přitiskl Marianu pevně k sobě, „že přijde zcela jiná, ještě roztomilejší bohyně, že mě utvrdí v mém předsevzetí, že mě bude provázet na mé dráze – oč krásněji byla by dopadla má báseň, oč zajímavěji byla by skončila! Ale to není báseň, co nalézám v tvém náručí, je to skutečnost a život; musíme si to uvědomit a těšit se ze svého sladkého štěstí!"

Jak ji stiskla jeho paže a živěji zazněl jeho hlas, Mariana se vzbudila a laskáním skrývala své rozpaky: neboť z poslední části jeho vyprávění nezaslechla ani slůvka a je si přáti, aby náš rek napříště pro své oblíbené příhody nalezl pozornější posluchače.

Devátá kapitola

Tak trávil Vilém své noci v rozkoši důvěrné lásky, své dny v očekávání nových blahých chvil. Již tehdy, kdy ho vábila k Marianě touha a naděje, cítil se jako znovuzrozen, cítil, že se stává jiným člověkem; nyní byl s ní spojen a ukojení jeho tužeb se mu stalo rozkošným zvykem. Jeho srdce se snažilo, aby zušlechtilo předmět své vášně, jeho duch, aby milovanou dívku s sebou povznesl. Nebyla-li u něho, byť jen chvilku, uchvacovala ho vzpomínka na ni. Bylo-li mu jí dříve potřebí, nedovedl nyní vůbec být bez ní, neboť byl k ní připoután všemi lidskými svazky. Jeho čistá duše cítila, že je polovicí, ba více než polovicí jeho vlastního já. Jeho vděčná oddanost byla bezmezná.

Také Mariana se dokázala po nějakou dobu klamat a sdílela se s ním o pocit jeho prudkého štěstí. Ach, kdyby jí jen nebyla občas přes srdce přejela chladná ruka výčitky! Ba ani na hrudi Vilémově nebyla před ní jista, ba ani pod křídly jeho lásky. A když dokonce zase osaměla a z oblak, k nimž ji vznesla jeho vášeň, spadla nazpět do vědomí svého postavení, byla ubohá. Neboť lehkomyslnost jí přicházela na pomoc, jenom pokud žila v nízké zmatenosti, pokud se klamala o svých vztazích anebo vlastně o nich nevěděla; tu jí příhody, kterým byla vystavena, připadaly jen jako jednotlivé případy: Radost a zármutek se střídaly, pokoření bylo vykoupeno ješitností a nedostatek chvilkovou hojností; nouze a zvyk se jí mohly jevit zákonem a ospravedlněním jejího života, a potud bylo možné ze dne na den, z hodiny na hodinu setřást všechny nepříjemné pocity. Nyní však ubohá dívka poznala okamžiky, které ji přenesly do lepšího světa, shlédla jakoby shůry, ze světla a radosti dolů do pustoty a zavrženosti svého života, pocítila, jakým bídným stvořením je žena, která s žádostí nevzbuzuje zároveň lásku a úctu, a seznala, že si ani vnitřně, ani vnějšně nijak nepolepšila. Neměla, co by ji napřímilo. Když se zahleděla do sebe a zkoumala své nitro, viděla prázdnotu svého ducha, a její srdce nemělo opory. Čím smutnější byl tento stav, tím pevněji se její láska přimykala k milenci; ba stávala se den ze dne náruživější, jako se den ze dne přibližovalo nebezpečí, že ho ztratí.

Vilém se však šťastně vznášel ve vyšších sférách: také jemu se rozevřel nový svět, ale svět bohatý nádhernými výhledy. Sotva polevila přemíra první radosti, postavilo se jasně před jeho duši, co v něm dotud jenom temně háralo. Je tvá! Oddala se ti! Ona, to milované, vytoužené, zbožňované stvoření, tobě se vzdala v slepé důvěře; ale neoddala se nevděčníkovi! Kudy chodil, rozmlouval sám se sebou, srdce mu neustále překypovalo, a nejnádhernějšími slovy si neustále říkal, jak ušlechtile smýšlí. Zdálo se mu, že rozumí jasnému pokynu osudu, který mu skrze Marianu podává ruku, aby se vyrval ze stojatého, úmorného měšťanského života, z něhož se už tak dávno toužil spasit. Opustit otcův dům a rodinu, to se mu zdálo maličkostí. Byl mlád a světa nezkušený a láskou jen ještě vzrostla jeho odvaha rozběhnout se do jeho dálav za štěstím a nasycením.

Ujasnil si nyní jednou provždy, že je určen pro divadlo; vysoký cíl, který viděl před sebou, se mu zdál bližší, když k němu spěl ruku v ruce s Marianou, a v samolibé skromnosti spatřoval v sobě onoho výtečného herce, který stvoří kýžené národní divadlo, po němž ze všech stran slyšel tolik vzdychat. Vše, co doposud dřímalo v nejvnitřnějších zákoutích jeho duše, se dalo do pohybu. Z rozmanitých idejí maloval na mlžném podkladě barvami lásky obraz, jehož postavy ovšem byly značně splývavé; zato však celek působil tím rozkošnějším dojmem.

Desátá kapitola

Seděl nyní doma, hrabal se ve svých papírech a připravoval se k odjezdu. Co zaváněl jeho dosavadním zaměstnáním, odložil stranou: chtěl na své pouti do světa být prost i nepříjemných vzpomínek. Jen díla umělecká, básníky a kritiky, zařadil jako známé přátele mezi vyvolence; a protože dosud velmi poskrovnu četl spisy kritiků, obnovila se jeho touha po poučení, když opět přehlížel své knihy a shledal, že teoretické spisy jsou z největší části nerozřezány. Jsa úplně přesvědčen o nezbytnosti takových spisů, opatřil si jich velmi mnoho, ale při nejlepší vůli nepřečetl žádný ani do polovice.

Zato se však tím horlivěji přidržoval poetických textů a podnikl sám pokusy ve všech žánrech, které poznal.

Werner vstoupil, a když viděl svého přítele, jak se přebírá ve známých sešitech, zvolal: „Zas už sedíš nad těmi lejstry? Sázím se, že nemáš nejmenší chuti, abys něco z toho dokončil! Prohlížíš je znovu a znovu a nanejvýš se pustíš do něčeho nového."

„Není úkolem žáka, aby dokončoval, postačí, když se cvičí."

„Ale přece, aby i dokončoval, aspoň pokud jeho síly stačí."

„A přece je otázka, zda neslibuje nejvíc právě takový mladík, který si zavčas všimne, že se pustil do něčeho nevalného, a nechá toho, nechtěje mrhat ani námahou, ani časem na něco, co nikdy nemůže nabýt nijaké ceny."

„Vím, že ti to nikdy nebylo po chuti, abys něco dovedl do konce; unavil ses vždy, než došels do polovice. Když jsi byl ještě ředitelem našeho loutkového divadla, jak často jsme pořizovali nové kostýmy pro naše drobné herce? Kolikrát jsme vystřihovali dekorace? Hned se chystala ta, hned jiná truchlohra a nakonec hrál jsi nanejvýš pátý akt, kde se to všechno mlelo hlava nehlava a herci se navzájem zapichovali."

„Když už o těch dobách hovoříš, kdopak tím byl vinen, že jsme našim loutkám strhli osvědčené a k tělu pevně přišité šaty a že jsme si dělali zbytečné výlohy s velikánskou garderobou, která nakonec nebyla k ničemu? Nebyls to ty, kdo vždy měl na prodej nový kus pentle rozněcující mou náruživost a kdo jí také dovedl využít?"

Werner se zasmál a zvolal: „Stále si ještě s radostí vzpomínám, že jsem z vašich divadelních tažení tyl jako válečný dodavatel. Když jste se chystali k dobytí Jeruzaléma, měl jsem z toho zrovna tak pěkný profit jako kdysi Benátčané. Nic na světě se mi nezdá tak rozumné, jako využít pošetilosti jiných."

„Nevím, zda by to nebylo ušlechtilejší zábavou, lidi z jejich pošetilosti léčit."

„Tak, jak je znám, byla by to asi marná snaha. Není to věru maličkost, vyzrát na ostatní a zbohatnout, a obyčejně se to děje na útraty těch druhých."

„Právě včas tu nacházím ‚Jinocha na rozcestí'," odvětil Vilém, vytahuje z papírů sešit. „Ten byl přece jen dokončen, ať už je jakýkoliv."

„Schovej to, hoď to do pece!" odvětil Werner. „Námět není ani dost málo chvályhodný; už tenkrát mě dost pohoršovala tahle skladba, kterou sis tak pohněval otce. Snad jsou to docela pěkné veršíky; ale alegorie je od základu pochybená. Vzpomínám si ještě na tvou personifikovanou Živnost, na tu ubožáckou scvrklou Sibylu. Tuhle představu pochytils asi v nějaké jarmareční boudě. O obchodu neměls tenkrát ani ponětí; věru nevím, kdo má, ba nutně musí mít širší obzor než pravý obchodník. Považ jen, jakého rozhledu nám poskytuje už pouhý pořádek, s jakým svou činnost provozujeme! Dovoluje nám kdykoli přehlédnout celek, aniž se musíme piplat s matoucími jednotlivostmi. Jakých výhod jen poskytuje kupci podvojné účetnictví! Je to jeden z nejkrásnějších vynálezů lidského ducha a každý dobrý hospodář by je měl zavést v svém hospodářství."

„Promiň," pravil Vilém s úsměvem, „mluvíš o formě, jako by to byla sama věc; obyčejně však zapomínáte pro samé sčítání a bilancování na pravý facit života."

„Nevidíš bohužel, milý příteli, že tu forma a věc je jedno a totéž, že jedno by neobstálo bez druhého: Pořádek a jasnost zvětšují chuť k šetrnosti a k vydělávání. Špatný hospodář je rád, když pro tmu nevidí; to se rozumí, že nerad sčítá položky, které dluhuje. Zato však pro dobrého hospodáře není nic příjemnějšího než sečíst si každodenně, jak roste jeho blahobyt. Ani náhlá ztráta, ať je jak chce

mrzutá, ho neděsí: neboť dobře ví, jakými zisky, jakými novými výhodami svou nehodu vyváží. Jsem o tom přesvědčen, milý příteli: kdyby ses jen jednou s chutí dal do naší práce, shledal bys, že i při ní nejedna schopnost ducha má volné pole."

„Třeba mě cesta, na kterou se chystám, přivede na jiné myšlenky."

„Jistě! Věř mi to, nechybí ti nic jiného, než aby ses jednou podíval na velkorysé podnikání, a bude z tebe navždy našinec; a až se vrátíš, rád se přidáš k těm, kdož importem a exportem a všelijakými spekulacemi dovedou pro sebe uchvátit část peněz a blahobytu, které ve světě obíhají svým zákonitým koloběhem. Podívej se, třeba jen letmo, na přírodní a umělé produkty všech světadílů a všimni si, jak se jejich výměna stala životní nezbytností! Jaký je to příjemný a duchaplný úkol, vědět o všem, po čem je právě největší poptávka a co přece buď chybí, buď je těžko opatřit, snadno a rychle každému posloužit tím, čeho si žádá, prozřetelně zakládat zásoby a využít každé čáky, kterou poskytují jednotlivé fáze tohoto nutného oběhu! To je, myslím, věc, která musí bavit každého, kdo má ducha."

Werner měl dojem, že ho Vilém poslouchá nikoli bez zájmu, a pokračoval tedy: „Zkus to a navštiv několik velkých obchodních měst, několik přístavů, a jistě tě to strhne s sebou. Až uvidíš, kolik lidí tu pracuje, až uvidíš, odkud všechno to zboží přichází a kam odchází, pak ti zajisté způsobí zvláštní potěšení, že prochází také tvýma rukama. Nejnepatrnější zboží uvidíš v souvislosti se vším obchodem, a právě proto nebudeš nic podceňovat, protože všechno rozmnožuje oběh, z něhož tvůj život saje svou potravu."

Werner, který svůj zdravý rozum tříbil ve styku s Vilémem, navykl si myslit s povznesenou duší také *na svou* živnost, *na své* obchody, a měl vždy za to, že tak činí s větším oprávněním než jeho jinak rozumný a vážený přítel, který, jak se mu zdálo, nejnereálnější věci na světě přisuzuje tak velikou cenu, že se jí oddává s veškerou vahou své duše. Někdy si myslil, že se mu to jistě povede, že přemůže toto falešné nadšení a že bezpochyby přivede tak dobrého člověka na pravou cestu. V této naději pokračoval: „Velcí tohoto světa se zmocnili zeměkoule a žijí v nádheře a přebytku. I nejmenší prostora

našeho světadílu je již něčí vlastnictví a každé vlastnictví ustáleno; úřady a jiná občanská zaměstnání vynášejí málo; kde je tedy ještě obor, který skýtá zákonitější výdělek a spravedlivější kořist než obchod? Mají-li knížata tohoto světa v moci řeky, cesty, přístavy a mají-li z toho, co tudy prochází a přechází, notný užitek – nemáme my se s radostí chopit příležitosti a svou činností rovněž vybírat clo z oněch druhů zboží, které buď potřeba, buď bujnost lidská učinily nezbytnostmi? A ujišťuji tě, kdybys jen užil své básnické obraznosti, směle bys postavil mou bohyni jako nepřemožitelného vítěze proti své. Nosí ovšem raději olivovou snítku než meč; dýk a pout vůbec nezná: ale koruny svým oblíbencům rozdává také, a to koruny, které se – budiž to řečeno bez pohrdání tamtěmi – lesknou pravým zlatem, načerpaným ze samého pramene, a perlami, které vynesla z mořských hlubin skrze své sluhy nikdy nezahálející."

Viléma trochu zamrzel tento výpad, ale skryl své podráždění, protože si připomněl, že Werner také klidně poslouchá *jeho* řečnění. Ostatně byl sdostatek spravedliv, že to rád viděl, když si každý myslí o svém řemesle všechno nejlepší, jen když se nedotýká jeho zaměstnání, kterému se tak vášnivě oddal.

„A pro tebe," zvolal Werner, „který máš takový srdečný zájem o všechno lidské, jaká to pro tebe bude podívaná, až uvidíš, jak se lidem před tvýma očima dostává štěstí, které provází udatné podniky! Co je rozkošnější než pohled na loď, která přistává po šťastné plavbě, která se záhy vrací z hojného lovu! Nejen příbuzný, známý, společník, i každý cizí divák je stržen, když vidí radost, s jakou dlouho vězněný lodník vyskočí na pevnou zemi ještě dříve, než se jí jak se patří dotkne jeho loď, jak se zas cítí volným a věrné zemi svěřuje, co vyrval záludným vodám. Nejenom v číslech, příteli, se nám jeví zisk; štěstí je bohyně živoucích, a abychom doopravdy pocítili její přízeň, je třeba, abychom žili a viděli lidi, kteří se hodně živě namáhají a hodně smyslně užívají."

Jedenáctá kapitola

Je teď na čase, abychom blíže poznali i otce obou našich přátel: dvojici mužů velmi různého smýšlení, jejichž názory se však shodovaly v tom, že oba pokládali obchod za nejvznešenější zaměstnání a že oba byli nejvýš dbalí každého zisku, který jim mohl vyplynout z nějaké spekulace. Starý Meister hned po otcově smrti zpeněžil drahocennou sbírku obrazů, kreseb, mědirytin a starožitností, úplně přestavěl a zařídil svůj dům podle nejnovějšího vkusu a uplatnil své ostatní jmění, kde jak jen mohl. Značnou část z něho dal do obchodu starému Wernerovi, který byl proslulý jako zdatný obchodník, jehož spekulacím štěstí přeje. Ale nic si starý Meister tolik nepřál, jako vštípit synovi právě ty vlastnosti, kterých se jemu samému nedostávalo, a aby dětem zanechal majetek, na který kladl největší váhu. Měl sice zvláštní zálibu v nádheře, v tom, co je nápadné, ale chtěl, aby to zároveň také mělo trvalou vnitřní cenu. V jeho domě musilo vše být solidní a masivní, zásoba hojná, stříbrné nádobí těžké, příbory drahocenné; proti tomu bylo hostí pořídku, neboť každá hostina byla slavností, která se jak pro náklad, tak pro námahu nemohla často opakovat. Jeho domácnost šla rozvážným a jednotvárným krokem, a co se v ní pohybovalo a stále obnovovalo, bylo právě to, co nikomu nepůsobilo nijaký požitek.

Zcela opačným životem žil starý Werner v svém temném a nevlídném domě. Když skončil práci u prastarého pulpitu v uzounké pisárně, chtěl dobře jíst a pokud možná ještě lépe pít; nedalo mu také, aby těchto dobrot užíval sám a sám; musil vždy vidět při stole kromě rodiny i přátele a všechny cizí lidi, s jeho domem aspoň trochu spojené; jeho stolice byly prastaré, ale denně pozval někoho, aby na ně usedl. Dobrá jídla poutala pozornost hostů a nikdo si nevšímal, že se podávala na prostém nádobí. V jeho sklepě nebývalo mnoho vína, ale vypité obyčejně nahrazoval lepším.

Tak žili oba otcové, kteří se často scházeli, radili se o společných obchodech a právě dnes se usnesli, že vyšlou Viléma za obchodním řízením.

„Ať se ohlédne ve světě," řekl starý Meister, „a zároveň ať v cizích místech vyřídí naše obchody; nemůžeme prokázat mladému člověku většího dobrodiní, než když ho hodně brzy zasvětíme do jeho životního povolání. Váš syn se tak šťastně vrátil ze své výpravy a pořídil tak dobře, že jsem vskutku zvědav, jak se bude chovat můj; bojím se, že zaplatí větší školné než váš."

Starý Meister, který měl o synovi a jeho schopnostech velké mínění, řekl tato slova v naději, že mu bude jeho přítel odporovat a vyzdvihovat výtečné vlohy mladíkovy. Ale v tom se zklamal; starý Werner, který v praktických věcech nikomu nedůvěřoval než tomu, koho vyzkoušel, odvětil klidně: „Musíme to zkusit; můžeme ho poslat právě touž cestou; dáme mu předpis, kterým se bude řídit; jde o to inkasovat různé dluhy, obnovit staré známosti, navázat nové. Může také přispět k urychlení spekulace, o níž jsem vám onehdy vypravoval; neboť v té věci málo pořídíme, pokud nezískáme na místě samém přesné zprávy."

„Ať se tedy připraví," odvětil starý Meister, „a vyrazí jak možná nejdříve. Kde však vezmeme pro něho koně, aby se hodil pro tuto výpravu?"

„Nebudeme hledat daleko. Kramář v H…, který je nám ještě něco dlužen, ale jinak hodný člověk, nabídl mi koně místo hotovosti; můj syn jej zná, je to prý vskutku znamenité zvíře."

„Ať si jej přivede sám; ať tam dojede poštovním vozem a pozítří bude zavčas zase tady; zatím mu připravíme tlumok a dopisy, a tak může počátkem příštího týdne vyrazit."

Zavolali Viléma a oznámili mu, na čem se ustanovili. Kdo byl šťastnější než on, když viděl v svých rukou prostředky k tomu, co zamýšlel, když mu byla poskytnuta příležitost, aniž se o to přičinil! Tak velká byla jeho vášeň, tak ryzí jeho přesvědčení, že jedná úplně správně, unikaje tlaku svého posavadního života a vydávaje se na novou, ušlechtilejší dráhu, že se jeho svědomí ani trochu nepohnulo, že v něm nevznikla žádná starost, ba že spíše považoval tento podvod za svatý. Byl si jist, že mu jednou rodiče a příbuzní budou žehnat a velebit ho za tento krok; a shoda okolností se mu jevila pokynem osudu.

Jak dlouhý mu byl čas až do noci, až do chvíle, kdy měl zase spatřit svou milou! Seděl v svém pokoji a uvažoval o plánu cesty, jako dovedný zloděj nebo čaroděj ve vězení někdy vytahuje nohy z uzamčených pout, aby v sobě živil přesvědčení, že jeho záchrana je možná, ba mnohem bližší, než se domnívají jeho krátkozrací strážcové.

Konečně odbila ta noční hodina; vzdálil se z domu, shodil ze sebe všechen tlak a kráčel tichými ulicemi. Na velkém rynku pozdvihl ruce k nebi, měl pocit, že má všechno za sebou a pod sebou; ode všeho se odpoutal. Hned se viděl v náručí milenčině, hned zase s ní na zářícím jevišti; vznášel se v bezpočtu nadějí a jen volání ponocného mu někdy připomínalo, že dosud chodí po této zemi.

Milá mu vyšla naproti na schodiště – jak krásná, jak líbezná! Přijala ho v nových bílých nedbalkách; zdálo se mu, že ji nikdy ještě neviděl tak rozkošnou. Zasvěcovala dar nepřítomného milence v objetí přítomného a s pravou zuřivostí zahrnovala svého miláčka veškerým bohatstvím laskání, které jí vnukala příroda, kterému ji naučilo umění. A my se ještě ptáme, zda byl šťasten, ba blažen!

Vyjevil jí, co se přihodilo, a prozradil jí povšechně svůj plán, svá přání. Že si najde místo a pak si pro ni přijde; že doufá, že mu neodepře svou ruku. Ale ubohé děvče mlčelo, skrylo své slzy a tisklo k sobě přítele, který, jakkoli příznivě si vykládal její zamlklost, přece by si byl přál odpovědi, zejména když se jí nakonec tuze plaše a vlídně optal, zda se nesmí domnívat, že je otcem. Ale i na to mu odpověděla jen vzdechem, jen polibkem.

Dvanáctá kapitola

Příštího rána procitla Mariana jen do nového zármutku; cítila se velmi osamělá, nechtěla vidět světlo dne, zůstala v posteli a plakala. Stařena se posadila k ní, domlouvala jí a těšila ji; ale nepodařilo se jí tak brzy vyhojit poraněné srdce. Nyní byl blízek okamžik, jemuž ubohé děvče po celou tu dobu hledělo vstříc jako poslednímu svého života. A lze si také pomyslit větší tíseň? Milenec odjížděl, milovník, kterého neměla ráda, se chystal přijet a bylo se nadít nejhorší pohromy, jestliže se jednou setkají, což se snadno mohlo přihodit.

„Upokoj se, miláčku," zvolala stařena, „ještě si vypláčeš svá krásná očička! Cožpak to je tak velké neštěstí, mít dva milence? A i když svou něhu můžeš darovat jen jednomu z nich, buď druhému aspoň vděčna; vždyť podle toho, jak o tebe pečuje, zasluhuje věru, abys ho nazvala svým přítelem."

„Můj milý tuší," odvětila nato v slzách Mariana, „že nám nastává rozchod; sen mu prozradil, co jsme tak pečlivě před ním skrývaly. Spal klidně po mém boku. Najednou slyším, jak vyráží úzkostná, nesrozumitelná slova. Je mi z toho úzko a vzbudím ho. Ach, s jakou láskou, jak něžně, jak ohnivě mě objal! ‚Ó Mariano!' zvolal, ‚z jaké hrůzy jsi mě vytrhla! Jak ti mám poděkovat, žes mě vysvobodila z toho pekla? Zdálo se mi,' pokračoval, ‚že vzdálen tebe dlím v neznámé končině; ale tvůj obraz vznášel se přede mnou; viděl jsem tě na krásném pahorku, byl všecek zalit sluncem; jak rozkošná ses mi zdála! Ale netrvalo to dlouho: viděl jsem, jak tvůj obraz uniká, stále uniká, vztáhl jsem ruce po tobě, ale nedosáhly na tu dálku. Stále klesal tvůj obraz a blížil se k velikému jezeru, které leželo rozprostřeno na úpatí pahorku, spíše bažina než jezero. Pojednou ti podal ruku nějaký muž, jako by tě chtěl zase vyvést nahoru, ale odváděl tě stranou, a jako by tě táhl za sebou. Volal jsem, protože jsem k tobě nemohl dosáhnout, doufal jsem, že se mi podaří tě varovat. Když jsem chtěl jít, jako by mě půda zadržovala; a když se mi přec jen podařil krok, bránila mi zase voda, a dokonce křik se mi dusil v stísněné hrudi.'

Tohle mi, chudák, vypravoval, když se na mých prsou vzpamatoval z leknutí. Blahořečil svému osudu, že nejblaženější skutečnost zaplašila strašný sen."

Stařena se snažila všemožně svést svou prózou poetické představy přítelkyniny do mezí obyčejného života a vedla si při tom jako ptáčníci, když píšťalkou napodobují hlasy těch, které brzy a hojně chtějí spatřit v tenatech. Chválila Viléma, velebila jeho postavu, jeho oči, jeho lásku. Ubohé děvče ji rádo poslouchalo. Vstalo z lůžka, dalo se obléci a zdálo se klidnější. „Dítě, miláčku," pokračovala stařena lichotně, „nechci tě zarmoutit ani urazit, nejde mi o to, abych tě oloupila o tvé štěstí. Copak nevidíš, co zamýšlím, a zapomnělas, že jsem se vždy starala více o tebe než o sebe? Řekni mi jen, co chceš; však uvidíme, jak to provést."

„Co mohu chtít?" odvětila Mariana, „jsem zničena, na celý život zničena: miluji toho, který miluje mne, vidím, že se s ním musím rozejít, a nevím, jak to přežiji. Přijde Norberg, jemuž vděčíme za celou svou existenci a bez něhož se neobejdeme. Vilém má tuze skrovné prostředky a nemůže pro mne nic udělat."

„Ano, je na neštěstí jedním z těch milenců, kteří nepřinášejí nic než své srdce; a ti právě si dělají nejvíc nároků."

„Neposmívej se! Nešťastník chce opustit svou rodinu, jít k divadlu a nabídnout mi ruku."

„Prázdných rukou máme samy dost, čtvero, tuším."

„Nemám na vybranou," pokračovala Mariana, „rozhodni ty! Dělej si se mnou, co chceš, jen jedno ještě věz: pravděpodobně nosím pod srdcem zástavu, která nás ještě víc připoutá jednoho k druhému. To uvaž a rozhodni: koho mám opustit? Za kým jít?"

Po malé pomlce zvolala stařena: „Vy mladí věčně kolísáte mezi krajnostmi! Nic není přirozenější než spojit všechno, co nám přináší potěšení a užitek. Miluješ-li jednoho, ať druhý platí; jde jen o to, abychom byly dost chytré a nedopustily, aby se setkali."

„Dělej si, co chceš, nemohu na nic myslit; ale poslouchat tě budu."

„Máme tu výhodu, že můžeme předstírat umíněnost našeho ředitele, který si zakládá na dobrých mravech své společnosti. Oba mi-

lenci jsou už zvyklí postupovat tajně a obezřele. O příhodnou chvíli se postarám já; jen abys potom sehrála úlohu, kterou ti předepíši. Kdo ví, jaká okolnost nám ještě pomůže. Kdyby jen Norberg přišel teď, kdy Vilém je pryč! Kdo ti brání, abys v náručí jednoho nemyslila na druhého? Blahopřeji ti k synovi; ale ať má bohatého tatínka."

Marianě se těmito rozklady ulevilo jen na chvilku. Nedovedla svůj stav uvést v soulad se svými city, se svým přesvědčením; přála si zapomenout na všechno to trápení, které jí tisíc drobných okolností v každém okamžiku připomínalo.

Třináctá kapitola

Vilém zatím dokončil krátkou cestu, a když obchodního přítele nezastal doma, odevzdal doporučující dopisy jeho manželce. Ale ani ta mu toho mnoho nepověděla; byla silně rozrušena a celý dům u velkém zmatku.

Netrvalo však dlouho a svěřila mu – a nešlo to také zatajit –, že její nevlastní dcera utekla s hercem, s člověkem, který se před krátkou dobou odtrhl od malé společnosti, zůstal ve městě a dával hodiny francouzštiny. Otec, bez sebe bolestí a hněvem, prý odběhl na úřad, aby dal uprchlíky pronásledovat. Lála prudce na dceru, proklínala jejího milence, nenechala na nich dobré nitky, mnohomluvně hořekovala nad hanbou, která tím padla na rodinu, a uvedla Viléma do nemalých rozpaků: dobře cítil, že tato Sibyla jaksi prorocky haní a tepe jeho a jeho tajný úmysl. Ještě větší soustrast měl ovšem s bolestí ubohého otce, který se vrátil z úřadu a vyprávěl ženě s tichým zármutkem a na půl úst o svém zákroku. A když po přečtení dopisu dal Vilémovi přivést koně, bezděky tím prozradil, jak je roztržit a zmaten.

Vilém chtěl na koně ihned vyskočit a vzdálit se z domu, v němž mu za daných okolností nemohlo být nijak volno. Ale dobrák kupec nechtěl syna domu, kterému tolik dlužil, propustit bez pohoštění a aniž ho zdržel aspoň jednu noc pod svou střechou.

Náš přítel smutně snědl večeři, prožil neklidnou noc a časně zrána spěchal, seč byl, aby se co nejrychleji dostal od lidí, kteří ho nevědomky svým vypravováním a svými výroky nemálo trápili.

Jel pomalu a zamyšleně silnicí, když tu pojednou uviděl přicházet polem zástup ozbrojených lidí: podle širokých a dlouhých kabátů, velkých výložek, neforemných klobouků a neohrabaných pušek, podle rozšafné chůze a pohodlného držení těla ihned poznal, že je to četa venkovské milice. Pod starým dubem zarazili, postavili pušky a rozložili se pohodlně na trávníku, aby vykouřili dýmku. Vilém se u nich zastavil a dal se do řeči s mladíkem, který přijel na koni. Musil pohříchu ještě jednou vyslechnout historii obou uprchlíků, která

mu byla až příliš dobře známa, a to s poznámkami, které nebyly nijak příznivy ani mladé dvojici, ani rodičům. Zároveň se dověděl, že sem přišli, aby skutečně převzali ty mladé lidičky, kteří byli zastiženi a zadrženi v sousedním městečku. Za nějakou chvíli spatřili v dálce vůz, který byl obklopen městskou stráží, spíš směšnou než strašlivou. Neforemný městský písař jel v čele a na hranicích svého obvodu vyměňoval zevrubné komplimenty, provázené podivnou posunčinou, s aktuárem[10] druhé strany – s oním mladíkem, se kterým Vilém předtím mluvil – asi jako duch a čaroděj, jeden uvnitř, druhý vně kruhu, při nebezpečných nočních operacích.

Pozornost diváků byla zatím upřena na selský vůz. Prohlíželi, nikoli bez soucitu, ubohé pobloudilce, kteří seděli vedle sebe na několika otepích slámy, dívali se něžně jeden na druhého, a jak se zdálo, ani neviděli okolostojící. Shodou okolností nebylo zbytí a musili je z poslední vesnice dopravit takovým pokořujícím způsobem, protože stará drožka, v níž krásku transportovali, se rozsypala. Vyprosila si při této příležitosti společnost svého přítele, kterého dotud nechali cupat pěšky obtíženého pouty, jsouce přesvědčeni, že byl zastižen při hrdelním zločinu. Tato pouta přispěla ovšem nemálo k tomu, aby učinila pohled na tu zamilovanou skupinu zajímavějším, zejména proto, že mladík se v nich pohyboval s velkou důstojností, když své milence líbal ruce.

„Jsme velmi nešťastni," volala na okolostojící, „ale ne tak vinni, jak se zdá. Tak odměňují krutí lidé věrnou lásku, a rodiče, kteří úplně zanedbávají štěstí svých dětí, rvou je neurvale z náručí radosti, která se jich zmocnila po dlouhých pošmourných dnech."

Zatím co okolostojící různým způsobem dávali najevo svou účast, absolvovali soudní úřadové své ceremonie; vůz jel dále a Vilém, který měl velký zájem o osud milenců, předešel je pěšinou, aby se seznámil s vrchnostenským správcem, dřív než dojede průvod. Sotva však dorazil k úřadu, kde bylo plno ruchu a příprav k přijetí uprchlíků, dohonil ho aktuár a rozvláčným vypravováním, jak se vše

10 Nižší správní úředník. *Pozn. red.*

zběhlo, zvláště obšírnou chválou svého koně, kterého teprve včera vyměnil u žida, znemožnil jakoukoli jinou rozmluvu.

Nešťastná dvojice již dojela k zahradě, která brankou souvisela s vrchnostenským domem. Vysadili je a odvedli v tichosti dovnitř. Aktuár bez ostychu přijal Vilémovu upřímnou chválu za toto šetrné zacházení, ačkoliv tím vlastně jen chtěl dopálit lid shromážděný před úřadem a ošidit jej o příjemnou podívanou na pokořenou spoluobčanku.

Vrchnostenský, který nebyl zvláštním milovníkem mimořádných případů, protože se při nich obyčejně dopouštěl různých chyb a za nejlepší vůli býval odměňován knížecí vrchností notným výtopkem, vešel těžkým krokem do úřadovny, kam ho následoval aktuár, Vilém a několik vážených občanů.

Nejdřív byla předvedena kráska, která vstoupila bez drzosti, ale klidně a sebevědomě. Způsob, jakým byla oděna, a všechno její chování nasvědčovalo, že je to děvče, které si sebe hledí. Rozhovořila se také, aniž byla otázána, nikoli nevhodně o svém případu.

Aktuár jí poručil, aby mlčela, a držel pero nad přeloženým archem. Vrchnostenský se zatvářil úředně, pohlédl na něho, odkašlal a optal se ubohého dítěte, jak se jmenuje a jak je stará.

„Prosím vás, pane," odvětila, „je mi to prapodivné, že se mne ptáte na jméno a stáří, když přece velmi dobře víte, jak se jmenuji a že jsem tak stará jako váš nejstarší syn. Co ode mne chcete vědět, řeknu vám ráda a bez okolků.

Od té doby, co se můj otec po druhé oženil, nemám se doma zrovna nejlíp. Mohla jsem udělat několik dobrých partií, kdyby je macecha pro strach z výbavy nebyla zmařila. Tu jsem poznala mladého Melinu[11], musila jsem si ho zamilovat, a poněvadž jsme předvídali překážky, které stály v cestě našemu spojení, rozhodli jsme se, že

11 Pseudonym herce, který se vlastně jmenoval Pfefferkuchen (doslova: pepřový koláč). Jelikož se na mnohých místech v Německu tento koláč jmenuje také Honigkuchen (medový koláč), přeloženo jako Melina, aby znělo vábněji (lat. melinus = medový).

budeme spolu v širém světě hledat štěstí, které nám doma zřejmě nebylo přáno.

Nevzala jsem s sebou nic, než co mi patřilo; neuprchli jsme jako zloději a lupiči a můj milý si nezaslouží, aby jím bylo smýkáno v poutech a řetězech. Kníže je spravedlivý; neschválí tuto krutost. Zasluhujeme-li vůbec trestu, rozhodně ne takového."

Starého vrchnostenského uvrhly tyto řeči do dvojnásobných, ba trojnásobných rozpaků. Nejmilostivější výtopky mu už bzučely kolem hlavy a dívčina plynná řeč mu dočista rozkotala osnovu protokolu. Věc se ještě zhoršila, když opětovných úředních otázek prostě nedbala a jen se statečně odvolávala na to, co právě řekla.

„Nedopustila jsem se žádného zločinu," pravila. „Přivezli mě sem pro ostudu na otýpkách slámy; je ještě vyšší spravedlnost, která nám opět pomůže ke cti."

Aktuár zatím pořád zapisoval její slova a pošeptal vrchnostenskému: ať jen pokračuje, formálně správný protokol že se pak už nějak sepíše.

Stařec si zase dodal odvahy a počal se vyptávat na sladká tajemství lásky, suchými slovy ovšem a obvyklými mrtvými formulemi.

Vilémovi vstoupila červeň do tváří a tváře sličné zločinky ožily rovněž rozkošnou barvou stydlivosti. Mlčela a vázla, až nakonec zřejmě i rozpaky zvýšily její srdnatost.

„Buďte ubezpečen," zvolala, „že bych měla síly dost, abych doznala pravdu, i kdybych musila svědčit sama proti sobě; proč bych tedy váhala a mlčela, když mi slouží ke cti? Ano, považovala jsem ho za svého manžela od toho okamžiku, kdy jsem si byla jista jeho náklonností a věrností, ráda jsem mu dopřála všeho, co láska žádá a co přesvědčené srdce nemůže odepřít. Dělejte si se mnou, co chcete. Váhala-li jsem na okamžik s doznáním, byla toho vinna jedině bázeň, že by mé doznání mělo snad špatné následky pro mého milého."

Když Vilém vyslechl toto doznání, pojal o dívčině velkodušnosti vysoké mínění, kdežto páni od soudu usoudili, že je drzá děvka, a přítomní měšťánkové děkovali Bohu, že se v jejich rodinách takové případy buď dosud nevyskytly, nebo že se aspoň nerozhlásily.

Vilém v těchto okamžicích viděl před soudnou stolicí svou Marianu a kladl jí do úst ještě krásnější slova, učinil její upřímnost ještě srdečnější a její doznání ještě ušlechtilejší. Zmocnila se ho vášnivá chuť pomoci oběma milencům. Netajil se se svým úmyslem a poprosil potají váhajícího vrchnostenského, aby přece už udělal věci konec, že je přece všechno nabíledni a další vyšetřování zbytečné.

To pomohlo jen tolik, že dovolili dívce odstoupit, zato však předvedli mladíka, kterému napřed přede dveřmi sňali pouta. Zřejmě se díval na svůj osud povážlivěji než dívka. Jeho odpovědi byly usedlejší, a jestliže projevoval méně hrdinské otevřenosti, mluvila zato v jeho prospěch určitost a uspořádanost výpovědí.

Když byl skončen i tento výslech, který se s předešlým ve všem shodoval, až na to, že chtěl šetřit dívky a zarytě popíral, co sama již doznala; předvedli konečně zase i ji a mezi oběma se vyvinula scéna, která jim dokonale získala srdce našeho přítele.

V nevlídné soudní síni viděl tu na vlastní oči, co se jinak přiházívá jen v románech a komediích: svár obapolné velkomyslnosti, sílu lásky v neštěstí.

„Je to tedy pravda," řekl si, „že plachá něha se skrývá před očima slunce a lidí a jen v odloučené samotě, v hlubokém tajemství se odvažuje rozkoše, ale je-li nepřátelskou náhodou vyvlečena na světlo, vede si odvážněji, silněji, statečněji než jiné ryčné a velkohubé vášně?"

Děkoval Bohu, že se celé řízení ještě poměrně rychle skončilo. Oba byli dáni do obstojné vazby; kdyby to bylo jen trochu šlo, byl by děvče ještě téhož večera odvedl k jejím rodičům. Neboť umínil si pevně, že se tu stane prostředníkem a že se přičiní, aby oba milující byli šťastně a řádně oddáni.

Vyprosil si na vrchnostenském dovolení, aby směl s Melinou promluvit o samotě, což mu také beze zvláštních potíží povolili.

Čtrnáctá kapitola

Rozmluva obou nových známých brzy zdůvěrněla a ožila. Když totiž Vilém zdrcenému jinochovi pověděl o svém vztahu k dívčiným rodičům, když se mu nabídl za prostředníka a dával najevo nejlepší naději, rozjasnil se smutný a ustaraný obličej vězňův: cítil se již zase na svobodě, usmířen s tchánem a s tchyní, a nemluvil již o ničem než o tom, jak si bude vydělávat na živobytí a jak si najde místo.

„O to je pro vás přece malá starost," odvětil Vilém. „Vždyť jste zřejmě oba určeni přírodou, abyste udělali štěstí v povolání, které jste si zvolili. Pěkná postava, zvučný hlas, citlivé srdce! Může být herec lépe vybaven? Mohu-li vám posloužit nějakým doporučením, budu jen rád."

„Děkuji vám srdečně," odvětil herec, „ale nepoužiji asi vaší laskavosti: nechci se totiž, pokud možná, vrátit k divadlu."

„To je chyba," řekl Vilém, když se vzpamatoval ze svého úžasu; neboť byl přesvědčen, že herec, jakmile budou na svobodě, vyhledá se svou mladou chotí divadlo. Zdálo se mu to stejně přirozené a nutné, jako že žába hledá vodu. Ani okamžik o tom nezapochyboval a nyní se všecek užaslý dovídal opak.

„Ano," odvětil herec, „umínil jsem si, že se už nikdy nevrátím k divadlu; přijmu raději každou občanskou službu, ať je jakákoliv, jen když nějakou najdu."

„To je podivné rozhodnutí, jež se mi nezdá správné; není dobře, měníme-li bez zvláštní příčiny způsob života, který jsme jednou zvolili, a nadto nevím věru o stavu, který by poskytoval tolik příjemností, tolik rozkošných vyhlídek jako stav herecký?"

„To je vidět, že jste nikdy nebyl hercem," odvětil druhý.

Tu řekl Vilém: „Milý pane, jak málokdy je člověk spokojen se stavem, který je jeho! Vždy si přeje stav svého bližního, a ten by z něho rovněž rád vyvázl."

„Avšak je přece jen rozdíl," pravil Melina, „mezi zlým a ještě horším; není to netrpělivost, nýbrž zkušenost, co mě má k tomuto kroku. Cožpak je vůbec na světě nějaký chlebíček nuznější, nejistější

a klopotnější než náš? Je to skoro jako chodit po žebrotě od domu k domu. Co člověk zkusí závistí kamarádů, stranickostí ředitele, nestálostí obecenstva! To aby člověk měl kůži jako medvěd, který ve společnosti opic a psů je voděn na řetěze a bit a za zvuků dud musí tančit před dětmi a chátrou."

Vilém si pomyslil leccos, nechtěl to však tomu dobrákovi říci do očí. Vedl tedy rozhovor tak, aby se ho pokud možná nedotkl. Tím upřímněji a obšírněji se rozpovídal Melina.

„Kdyby ředitel," pravil, „aspoň nemusil padat k nohám každému radnímu, jen aby milostivě přivolil a nechal po čtyři týdny trhu v městě obíhat o několik grošů víc než jindy. Často jsem litoval toho našeho, který byl celkem hodný člověk, třeba mi nejednou zavdal příčinu k nespokojenosti. Dobří herci chtějí, aby jim přidal, špatných se nemůže zbavit; a když chce příjem jen poněkud přizpůsobit výdajům, hned je to obecenstvu moc, hlediště zeje prázdnotou, a abychom nezahynuli zcela, musíme hrát se škodou a bez chuti. Nikoli, pane, chcete-li se nás, jak říkáte, opravdu ujmout, tedy vás prosím, promluvte hodně vážně s rodiči mé milé. Ať mě zaopatří tady, ať mi dají nepatrné místo písaře nebo výběrčího, a budu se mít za šťastlivce."

Když vyměnili ještě několik slov, rozloučil se Vilém se slibem, že se zítra časně zrána obrátí na rodiče: podívá se, co zmůže. Sotva osaměl, musil si takhle ulevit: „Nešťastný Melino, nikoli v tvém stavu, nýbrž v tobě samém tkví ubohost, kterou nedovedeš přemoci! Komu na světě, kdo se bez vnitřního poslání chopil nějakého řemesla, nějakého umění nebo vůbec způsobu života, nepřipadá jeho stav jako tobě. Kdo se narodil *s talentem* pro nějaký talent, nalezne v něm nejkrásnější formu svého bytí. Nic na světě není bez lopoty! Jen vnitřní pud, chuť, láska nám pomohou přemoci překážky, razit si cestu a pozdvihnout se z nízkého okruhu, v němž se jiní bídně protloukají.

Tobě nejsou prkna ničím než prkny a úlohy tím, čím školákovi jeho úkoly. Chápeš diváky tak, jak si sami připadají ve všední den. Tobě by to ovšem bylo jedno, sedět za pultem nad linkovanými kni-

hami, zapisovat úroky a vyčenichávat nedoplatky. Ty necítíš vjedno se shořívající, vjedno se sbíhající plameny celku, který jen duch je schopen vynalézt, pochopit a stvořit. Ty necítíš, že v člověku žije lepší jiskra, kterou, není-li živena, není-li podněcována, hluboko zanese popel denních potřeb a lhostejnosti, a která přece tak pozdě uhasíná, a skoro nikdy. Necítíš v duši dost síly, abys ji rozdmýchal, ani ve vlastním srdci bohatství, které by jí poskytlo potravy, až ožije. Hlad tě pudí, nesnáze jsou ti protivné, a je ti skryto, že v každém povolání číhají tito nepřátelé, které zdoláváme toliko radostnou pevnou myslí. Činíš dobře, že toužíš po těsných mezích obyčejného povolání; neboť kterépak místo, vyžadující ducha a odvahy, bys dokázal vyplnit? Dej své smýšlení vojákovi, státníkovi, duchovnímu, a týmž právem si bude stěžovat na trampoty svého stavu. Což nebyli dokonce lidé tak zcela opuštěni láskou k životu, že pokládali všechno žití a bytí smrtelníků za pouhé nic, za strastiplnou existenci v prachu? Kdyby byly a žily v tvé duši postavy činných lidí, kdyby v tvé hrudi plál oheň soucítění, kdyby celou tvou postavu obestřela nálada přicházející z hlubiny nitra, kdyby líbezně zněla slova tvých rtů a krásně zvučel zvuk tvého hrdla, kdybys sám v sobě měl jasné cítění sebe, nalezl by sis místo a příležitost, abys v jiných pocítil svou osobnost!“

S těmihle slovy a myšlenkami se náš přítel svlékl a vlezl do postele s pocitem nejvnitřnějšího blaha. Celý román, co by učinil nazítří na místě toho herce nehodného, rozvinul se v jeho duši, příjemné fantazie ho něžně sprovodily do říše spánku a zůstavily ho tam svým bratrům, snům, kteří ho přijali s otevřenou náručí a obestřeli odpočívající hlavu našeho přítele předobrazem nebe.

Časně zrána byl už zase vzhůru a uvažoval o svém novém úřadu prostředníka. Vrátil se do domu opuštěných rodičů, kde byl přijat s podivením. Přednesl jim skromně svou žádost a narazil velmi brzy na víc a současně na méně obtíží, než se domníval.

Už se to jednou stalo, a třeba se mimořádně přísní a tvrdí lidé usilovně vzpírají minulému a nezměnitelnému, čímž zlo zpravidla ještě rozmnožují, mívá naopak hotová věc nad myslí většiny lidí

neodolatelnou moc, a co se zdálo nemožné, usadí se, jakmile se to stane, vedle obvyklého. Bylo tedy brzy ujednáno, že pan Melina se s dcerou ožení; ta však za své špatné chování nedostane žádnou výbavu a slíbí, že za nepatrný úrok nechá ještě po několik let v otcových rukou odkaz po kterési tetě. Druhý bod, který se týkal občanského zaopatření, setkal se již s většími potížemi. Nechtěli mít nezvedené dítě na očích, nechtěli si jeho přítomností neustále oživovat spojení nějakého poběhlíka s tak váženou rodinou, která byla dokonce příbuzná s jedním superintendentem. Stejně pravdě nepodobná byla naděje, že mu knížecí kolegia svěří nějaký úřad. Oba rodiče byli zásadně proti tomu a Vilém, který se za to horlivě přimlouval, poněvadž člověku, kterého si valně nevážil, nepřál návratu k jevišti a byl přesvědčen, že není hoden takového štěstí, veškerými svými argumenty nic nepořídil. Kdyby byl znal tajné pohnutky, byl by si vůbec ušetřil práci, aby rodiče přemlouval. Neboť otec, který by dceru byl rád podržel u sebe, nenáviděl mladého muže, protože jeho žena sama měla na něho zálusk, a ta zas nemohla v osobě své pastorkyně strpět před očima šťastnou soupeřku. A tak musil Melina proti své vůli za několik dní odcestovat i s mladou nevěstou, která už spíše měla chuť vidět svět a dát se ve světě vidět, a hledat si zaopatření u některé společnosti.

Patnáctá kapitola

Šťastná mladosti! Šťastné časy první potřeby lásky! Člověk je tu jako dítě, které se celé hodiny raduje z pouhé ozvěny, samo hradí náklad rozmluvy a je spokojeno se zábavou, když neviditelný partner opakuje třeba jen poslední slabiky provolaných slov.

Takový byl Vilém v prvních, zvláště však v pozdějších dobách své lásky k Marianě, kdy do ní vkládal všechno bohatství svého citu a přitom na sebe se díval jako na žebráka, který žije z její almužny. A jako nám krajina připadá rozkošnější, ba jedině rozkošná, když ji ozařuje slunce, tak i v jeho očích bylo zkrášleno a oslaveno vše, co obklopovalo ji, čeho ona se dotkla.

Jak často stál na divadle za kulisami, kteroužto výsadu si na řediteli vyprosil. Tu pak ovšem zmizelo kouzlo perspektivy, ale mnohem mocnější kouzlo lásky teprv počalo působit. Celé hodiny dovedl prostát u usmoleného osvětlovacího vozíku, vdechovat čoud lojových kahánků, číhat na milenku, a když opět vstoupila a přívětivě se na něho podívala, tonout v rozkoši a cítit se u trámového a laťového lešení jako v ráji. Vycpané ovečky, vodopády z miflorence[12], růžové keře z lepenky a jednostěnné doškové chaloupky vzbuzovaly v něm milé poetické představy prastarého světa pastýřského; ba ani tanečnice, zblízka ohyzdné, mu nebyly vždy protivné, poněvadž stály na týchž prknech s jeho draze milovanou dívkou. A tak není sporu, že láska, která teprve oživuje růžová loubí, myrtové hájky a měsíční záři, může dokonce i hoblinám a papírovým odřezkům dát podobu oživené přírody. Je to tak silné koření, že jím i nechutné a odporné břečky nabývají chuti.

Takového koření bylo ovšem třeba, aby učinilo snesitelným, ba později i příjemným onen stav, v němž obyčejně zastihl její světnici, ba občas i ji samou.

Vyrostl v elegantním měšťanském domě. Není tedy divu, že pořádek a čistota byly živlem, v němž jedině dovedl dýchat; a zděděv

12 Měkká hedvábná látka na podšívky.

notný kus otcovy nádherymilovnosti, dovedl si v dětství velkolepě vyzdobit svůj pokoj, na který pohlížel jako na svou malou říši. Závěsy svého lože měl zavěšeny v bohatých záhybech a podchyceny třapci, jak to bývá u trůnů; dokázal si opatřit koberec do středu pokoje a jemnější na stůl; knihy a náčiní pokládal a rozestavoval téměř mechanicky tak, že si holandský malíř z toho mohl vybrat dobré skupinky pro svá zátiší. Bílou čepici si upravil jako turban a rukávy županu si dal přistřihnout na krátko podle vzoru orientálních kostýmů. Jako důvod ovšem uváděl, že mu dlouhé široké rukávy překážejí při psaní. Když byl navečer zcela sám a nemusil se již obávat, že bude vyrušen, nosíval obyčejně hedvábnou šerpu kolem pasu a mnohdy prý si zastrčil za pás i dýku, kterou si přivlastnil ze staré zbrojnice, a takto vyšňořen memoroval a zkoušel tragické úlohy, jež mu byly přiděleny, ba dokonce i svou večerní modlitbu vykonával takto teatrálně kleče na koberci.

Jak velebil proto v dřívějších letech herce, v jejichž majetku viděl tolik majestátního šatstva, zbroje i zbraní; jak jim záviděl, že se stále cvičí ve vznešeném chování! Zdálo se mu, že hercův duch je zrcadlem všeho nejnádhernějšího a nejskvělejšího, co svět vytvořil, nejvelkolepějších poměrů, smýšlení a vášní. Právě tak si Vilém představoval i domácí život hercův jako řadu důstojných počinů a zaměstnání, jejichž vyvrcholením je vystoupení na divadle, asi tak, jak se stříbro, které se dlouho třídilo v čisticím ohni, konečně objeví před očima dělníka v krásném zabarvení a zároveň mu ukazuje, že je kov konečně očištěn ode všech cizích příměsků.

Jak velice se tudíž zprvu zarazil, když byl u své milé a šťastnou mlhou, která jej obklopovala, pohleděl na stoly, židle a podlahu kolem dokola. Povalovaly se tu v divokém nepořádku trosky pomíjivé, lehké a falešné parády jako lesklý šat oškrábané ryby. Ani nástroje lidské čistotnosti, jako hřebeny, mýdlo, ručníky a pomáda, se stopami svého určení, nebyly uschovány. Noty, úlohy a střevíce, prádlo a umělé květiny, pouzdra, vlásenky, kelímky s líčidlem a stužky, knihy a slaměné kloboučky, nic nepohrdlo sousedstvím druhého; vše bylo spojeno společným živlem: pudrem a prachem. Protože

však Vilém v její přítomnosti viděl máloco jiného mimo ni, a naopak vše, co jí náleželo, čeho se dotkla, nutně pro něho nabývalo ceny, nalezl nakonec v tomto zmateném hospodářství půvab, jehož nikdy předtím nepocítil v své vzorně uspořádané nádheře. Bylo mu – když tu uklidil živůtek, aby se dostal ke klavíru, tam zas položil její sukně na postel, aby si mohl sednout, a když konečně ona sama se s bezelstnou prostotou nesnažila, aby skrývala všelijaké přirozené věci, které obyčejně ze slušnosti před jinými utajujeme – bylo mu, pravím, jako by se jí každým okamžikem stával bližším a bližším a jako by se jejich styk utužoval neviditelnými svazky.

Mnohem nesnadnější mu bylo, aby se svými pojmy srovnal chování ostatních herců, které při svých prvních návštěvách u ní někdy zastihl. Měli plné ruce zahálky a na své povolání, na svůj účel jako by vůbec nemyslili; neslyšel nikdy, že by hovořili o básnické ceně nějakého kusu a o tom řekli svůj soud, ať už správný, nebo nesprávný. Znali jen jedinou otázku: Kolik vynese? Potáhne? Jak dlouho se bude hrát? Jak často se bude asi dávat? A ještě jiné poznámky a otázky toho druhu. Pak se obyčejně pustili do ředitele, že příliš skrblí na gáži, že je zejména k tomu nebo onomu nespravedlivý; pak do publika, že zřídka svým potleskem odměňuje toho pravého; a že německé divadlo je den ze dne lepší, že je herec, jak toho zasluhuje, stále více ctěn a že ani sdostatek ctěn být nemůže. Pak se mluvilo mnoho o kavárnách a výletních vinárnách, a co se tam přihodilo, kolik má který kamarád dluhů a kolik mu při výplatě strhují, o nepoměrně malé týdenní gáži, o intrikách soupeřek. Při tom se ovšem zase dostávala na přetřes velká a zasloužená pozornost obecenstva a nezapomněli ani na vliv divadla na vzdělání národa a všeho světa.

Všechny tyto skutečnosti, které už předtím Vilémovi způsobily mnoho neklidu, napadly ho opět, když ho kůň nesl pomalu domů a když přemítal o různých příhodách, které ho potkaly. Rozruch, který způsobil útěk mladé dívky v dobré měšťanské rodině, ba v celém městečku, viděl na vlastní oči; výjevy na silnici a na úřadě, Melinovy názory a vše, co se ještě přihodilo, mu opět připadlo na mysl a přivedlo jeho živého, zvídavého ducha do jakéhosi stavu

strašlivého neklidu, který mu brzy byl nesnesitelný: pobídl koně a spěchal k městu.

Ale i touto cestou se jen řítil do nových mrzutostí. Werner, jeho přítel a nastávající švagr, na něho čekal, aby si s ním pohovořil vážně a nenadále o důležité věci.

Werner byl jedním z osvědčených, v životě sebejistých lidí, které obyčejně nazýváme chladnými, poněvadž na podněty neodpovídají ani rychlým, ani očividným vzplanutím; jeho styk s Vilémem byl neustálou hádkou, což však jejich lásku jen tím pevněji utvrzovalo: neboť třebaže smýšleli naprosto různě, každému se hovor s druhým vyplácel. Werner si tuze zakládal na tom, že někdy jako by krotil Vilémova výborného, ale občas výstředního ducha, a Vilém zas často měl pocit skvělého triumfu, když svého rozvážného druha ve vřelém vzkypění strhl s sebou. Tak se cvičil jeden na druhém, uvykli každodenním schůzkám, a málem to vypadalo, jako by touha po vzájemném setkání a společném rozmlouvání vzrůstala právě proto, že bylo naprosto nemožné, aby jeden druhého pochopil. V podstatě však, protože oba byli dobří lidé, šli spolu bok po boku k jednomu cíli a bylo jim jen divné, proč nemůže jeden druhého redukovat na své názory.

Werner pozoroval od nějaké doby, že Vilémovy návštěvy řídnou, že bez okolků a roztržitě přerušuje svá zamilovaná témata, že si už nelibuje v nespoutaném rozvíjení podivných představ, podle kterého se ovšem nejbezpečněji pozná volná mysl, nalézající v přítomnosti přítele klid a spokojenost.

Přesný a obezřelý Werner hledal z počátku chybu v svém vlastním chování, až ho některé městské klepy uvedly na pravou stopu a několik neprozřetelností Vilémových ho přiblížilo k jistotě. Jal se pátrat a objevil velmi brzo, že Vilém před nějakým časem veřejně navštívil nějakou herečku, že s ní v divadle mluvil a odvedl ji domů; byl by se zděsil, kdyby se byl dověděl i o nočních schůzkách; neboť slyšel, že Mariana je náramná svůdnice, která patrně jeho přítele obírá o peníze a mimo to se dává vydržovat nějakým tuze nehodným milovníkem.

Jakmile se jeho podezření pokud možná proměnilo v jistotu, rozhodl se, že na Viléma udeří, a byl se svými přípravami právě hotov, když se přítel rozmrzen a rozladěn vracel z cesty.

Werner mu ještě téhož večera řekl vše, co věděl, nejdříve klidně, pak s naléhavou vážností starostlivého přítele, nenechal jediný rys nedokreslený a dal příteli ochutnat všech těch hořkostí, které rozvážní lidé tak rádi s ctnostnou škodolibostí uštědřují zamilovaným. Ale snadno si domyslíme, že mnoho nepořídil. Vilém mu vroucně a pohnutě, ale s velkou jistotou odpověděl: „Ty ji neznáš! Zdání snad mluví proti ní, ale jsem si stejně jist její věrností a ctností jako svou vlastní láskou."

Werner trval na svém obvinění a nabídl důkazy a svědky. Vilém je odmítl a vzdálil se od svého přítele mrzut a otřesen jako člověk, kterému neobratný zubař vzal kleštěmi za zkažený, ale dosud pevný zub a marně jím cloumal.

Vilém pocítil značnou nevolnost, že v jeho duši Marianin krásný obraz byl zkalen a téměř zohaven napřed špatnou náladou po cestě, pak Wernerovou nevlídností. Chopil se nejjistějšího prostředku, jak mu navrátit původní jas a krásu; a vydal se k ní v noci obvyklou cestou. Přijala ho živě a s radostí; neboť viděla ho jet mimo, když se vracel; očekávala ho tuto noc a snadno pochopíme, že brzy zaplašila všechny pochyby jeho srdce. Ba dobyla si svou něhou zas veškeré jeho důvěry a on jí vyprávěl, jak velice se na ní prohřešila veřejnost, jak velice i jeho přítel.

Mnoho srdečných řečí přivedlo je na první doby jejich známosti, na něž vzpomínat zůstává povždy jednou z nejkrásnějších zábav milenců. První kroky, které nás zavedou do bludiště lásky, jsou tak příjemné první vyhlídky tak půvabné, že si je nade vše rádi přivoláváme zpět. Každý z obou se snaží podržet prvenství před druhým: on prý miloval dříve, nezištněji; a každý v tomto závodění chce raději prohrát než vyhrát.

Vilém opakoval Marianě, co vyslechla už tolikrát: že záhy odloudila jeho pozornost od divadla a upoutala na sebe samou, že ho okouzlila její postava, její hra, její hlas; jak konečně navštěvoval

jen ty kusy, v kterých *ona* hrála; jak se posléze vplížil na jeviště, jak stál často vedle ní, aniž ho zpozorovala. Pak mluvil u vytržení o přešťastném večeru, kdy vyčíhal příležitost, aby jí prokázal úsluhu a navázal rozhovor.

Mariana zase prohlašovala, že to není pravda, že by si ho tak dlouho nebyla všimla; tvrdila, že ho viděla už na promenádě, popisujíc mu na důkaz toho oděv, který měl tenkrát na sobě; tvrdila, že se jí tehdy přede všemi zalíbil a že se s ním chtěla seznámit.

Jak rád tomu všemu uvěřil! Jak rád se dal přemluvit, že byla k němu přitahována neodolatelnou mocí, když se k ní přiblížil, že si úmyslně mezi kulisami stoupla vedle něho, aby ho uviděla zblízka a aby se s ním seznámila, a že mu nakonec sama poskytla příležitost, když marně zdolávala jeho ostych a plachost, a jak si ho donutila, aby jí donesl sklenici limonády.

Tak se spolu zamilovaně hašteřili, stopujíce všechny, i sebemenší události svého krátkého románku; a tak jim hodiny ubíhaly, ani nevěděli jak. Konečně Vilém opustil svou milou zcela upokojen a pevně rozhodnut, že neprodleně provede svůj záměr.

Šestnáctá kapitola

Všechno, čeho bylo třeba k cestě, mu rodiče obstarali; jen nějaké maličkosti, které chyběly k výbavě, zdržely jeho odjezd o několik dní. Vilém využil tohoto času, aby napsal Marianě dopis, kterým konečně chtěl přivést na přetřes otázku, o níž se s ním dosud nikdy nechtěla rozhovořit. Dopis zněl takto:

„Pod milou rouškou noci, která mě jindy pokrývala v Tvém náručí, sedím tu a myslím na Tebe a píši Ti, a nač myslím a co dělám, všechno je jen pro Tebe. Ó Mariano! Mně, nejšťastnějšímu z mužů, je jako ženichovi, který tuše, jaký nový svět se v něm a skrze něho vyvine, stojí na slavnostních kobercích a za posvátných obřadů se v myšlenkách chtivě přenáší před tajuplné závěsy, odkud mu šepotá vstříc líbeznost lásky.

Přemohl jsem se a jsem rozhodnut za několik dní Tě už nevidět. Nebylo to těžké: vždyť mám naději, že na věky budu zcela Tvůj. Mám opakovat, co si přeji? A přece je to nutné; neboť vypadá to, jako bys dosud nebyla porozuměla.

Jak často jsem v Tvém srdci hledal touhu po věčném spojení – tichými tóny věrnosti ovšem, která si troufá jen málo říci, protože všemu chce dostát. Porozumělas mi jistě, neboť v Tvém srdci bezpochyby klíčí totéž přání; hovořil o tom každý náš polibek, hovořila o tom přítulná pohoda našich šťastných večerů. Tu jsem poznal Tvou skromnost, a jak vzrostla má láska! Kde by se jiná chovala strojeně, aby zbytečnou hojností slunce dala uzrát milencovu rozhodnutí, aby z něho vylákala vyznání a upevnila daný slib, právě tam chovala ses zdrženlivě, uzavřelas opět milencovu hruď, jež se ti již již otvírala, a snažila ses zdánlivou lhostejností zakrýt své rozhodnutí; já Ti však rozumím! Jaký bídník bych to byl, kdybych z toho všeho nepoznal čistou, nezištnou, jen o přítele starostlivou lásku! Důvěřuj mi a buď klidna! Náležíme jen jeden druhému a žádný z nás nic neopustí a nic neztratí, budeme-li žít jeden pro druhého.

Přijmi tuto ruku! Slavnostně přijmi ještě toto zbytečné znamení! Všech slastí lásky jsme spolu okusili, ale nová blaženství vyrůstají

z pevného vědomí jejich trvalosti. Neptej se: jak? Nestarej se! Osud se stará o lásku, a to tím bezpečněji, že je tak skromná.

Mé srdce již dávno opustilo dům mých rodičů; je u Tebe, tak jako se můj duch vznáší na jevišti. Milenko, je vůbec na světě člověka mimo mne, jemuž by bylo přáno tak podivuhodně sloučit své tužby? Nemohu spát a jako věčné svítání kolotá před mýma očima Tvá láska a Tvé štěstí.

Nemám stání, taktak že se udržím a neběžím k Tobě, abych si vymohl Tvůj souhlas a hned zítra ráno se vydal do světa za svým cílem. – Ne, přemohu se! Nepodniknu nic hloupého, neuváženého, zbrklého; udělal jsem si svůj plán a rozvážně jej provedu.

Znám se s ředitelem Serlem[13], má cesta vede přímo k němu: před rokem si často přál, aby jeho lidé měli trochu mého temperamentu a mé radosti z divadla; budu mu tedy bezpochyby vítán; do vaší společnosti bych totiž z mnoha důvodů vstoupil nerad. Serlo také hraje tak daleko odtud, že aspoň pro začátek skryji svůj krok. Snesitelné zaopatření najdu tam hned; obhlédnu si obecenstvo, poznám společnost a pak si pro Tebe přijedu.

Mariano, vidíš, jak se dovedu přemoci, abych Tě jistojistě získal; tak dlouho Tě nevidět a vědět, že jsi daleko ve světě! Příliš živě si to nesmím představovat! Ale když si zase vzpomenu na Tvou lásku, která mě zaštiťuje proti všemu, a jestliže nezamítneš mou prosbu a podáš mi před knězem ruku, dříve než se rozloučíme – odejdu klidně. Je to pro nás jen formalita, ale formalita tak krásná: požehnání nebes k požehnání pozemskému! V sousedství, na vrchnostenském území, půjde to hladce a potají.

Pro začátek máme peněz dost, rozdělíme se, postačí to pro nás pro oba; až to spotřebujeme, nebe nám pomůže dál.

Ano, miláčku, nebojím se ani trochu. Co se tak radostně počíná, to také jistě dojde šťastného zakončení. Nikdy jsem o tom nepochyboval, že se člověk ve světě uživí, jen když opravdu chce; a cítím v sobě

13 Jméno Serlo vzniklo přesmyčkou písmen z F. L. Schröder (1744–1816), podobně je i Jarno z „major“.

odvahy dost, abych vydělával pro dva, ba třeba ještě pro víc. Svět je nevděčný, říkají mnozí; neshledal jsem dosud, že by byl nevděčný, když mu člověk dovede jak se patří posloužit. Duše mi zrovna hoří při pomyšlení, že konečně vystoupím a lidem až do hloubi duše povím, co již tak dlouho touží uslyšet. Věru, tisíckrát mě zabolelo srdce (neboť jsem vášnivě zaujat pro nádherné možnosti divadla), když jsem viděl, jak si největší ubožáci namlouvají, že nám dovedou do duše promluvit velké a výtečné slovo. Tón, sevřený fistulí, zní lépe a čistěji; je neslýcháno, jak hrubě a nemotorně ti chlapi hrají.

Divadlo se často potýkalo s kazatelnou; neměly by se, myslím, spolu hádat. Jak by si bylo přát, aby v kostele i na divadle jen ušlechtilí lidé oslavovali Boha a jeho svět. To nejsou sny, miláčku! Jakmile jsem na Tvém srdci po prvé pocítil, že miluješ, napadla mě tato skvělá myšlenka a řekl jsem si – nevyslovím to, ale doufám, že se jednou zjevíme lidstvu jako dvojice dobrodějných duchů, že otevřeme jejich srdce, dojmeme jejich mysl a připravíme jim nebeské požitky, jako že mi bylo dopřáno na Tvých prsou ochutnat slastí, které povždy budu zvát nebeskými, protože v těchto okamžicích cítíme, jak ze sebe vystupujeme a nad sebe se povznášíme.

Nedovedu končit: řekl jsem toho již příliš mnoho a nevím, zda jsem již řekl vše, vše, co se *Tebe* týká; neboť vyjádřit pohyb kola, které se otáčí v mém srdci, s to nejsou ani nejmocnější slova.

Leč přijmi zatím tento list, má milá! Pročetl jsem jej znovu a shledávám, že bych měl začít od začátku; ale obsahuje přece vše, co musíš vědět, co Tě připravuje na to, až se brzy, vesel a pln sladkosti lásky, vrátím na Tvou hruď. Připadám si jako vězeň, který v žaláři opatrně a tiše přepilovává svá pouta. Dávám dobrou noc svým bezstarostně spícím rodičům! Žij blaze, miláčku! Sbohem, má milá! Sbohem! Pro dnešek končím; oči se mi už dvakrát nebo třikrát zavřely, je pozdní noc."

Sedmnáctá kapitola

Vilémovi se zdálo, že tento den nemá konce: s krásně složeným dopisem v kapse toužil po Marianě; sotva se zšeřilo, vplížil se proti svému zvyku do jejího bytu. Takový byl jeho plán: ohlásí se na noc, opustí svou milou zas na krátkou dobu, dříve než odejde, vtiskne jí do ruky dopis, a až se navrátí hluboko v noci, dostane nebo mocí polibků si vynutí její odpověď, její svolení. Letěl do jejího náručí a jenom stěží se na její hrudi vzpamatoval. Náruživost jeho citů mu z počátku skryla, že ji neopětovala tak srdečně jako jindy; avšak nadlouho nedovedla dívka skrýt svou úzkost: předstírala churavost a nevolnost, naříkala na bolení hlavy a nechtěla přistoupit na návrh, že dnes v noci zase přijde. Netušil nic zlého, nenaléhal dále, cítil však, že to není pravá chvíle, aby jí odevzdal svůj dopis. Podržel jej u sebe, a poněvadž mu různými posunky a slovy dávala šetrně na srozuměnou, aby odešel, popadl v horečce nenasytné lásky jednu její šálu, strčil ji do kapsy, a ač nerad, opustil její rty i její dveře. Odplížil se domů, avšak ani tu se dlouho nezdržel; převlékl se a vyšel opět ven, aby popadl dechu.

Když se několika ulicemi prošel sem a tam, potkal neznámého člověka, který se ho vyptával na kterousi hospodu. Vilém se nabídl, že mu ten dům ukáže; cizinec se vyptával na jméno ulice, po majetnících různých velkých budov, které míjeli, pak po některých policejních nařízeních městských, a když došli k vratům hostince, byla řeč v nejlepším proudu. Cizinec přemluvil svého průvodce, aby vstoupil a vypil s ním sklenici punče; zároveň udal své jméno a rodiště, jakož i záležitosti, které ho sem přivedly, a požádal Viléma o touž důvěru. Vilém nezamlčel ani jméno, ani bydliště.

„Nejste snad vnukem starého Meistera, který měl tu krásnou uměleckou sbírku?“ ptal se cizinec.

„Ano, to jsem, bylo mi deset let, když dědeček zemřel, a hodně mě to bolelo, když jsem viděl, jak ty krásné věci prodávají.“

„Váš otec za ně utržil velké peníze.“

„Vy tedy o tom víte?“

„Ó ano, viděl jsem ten poklad ještě ve vašem domě. Váš dědeček nebyl jen sběratelem, on rozuměl umění, byl za svého šťastného mládí v Itálii a přinesl si odtamtud poklady, které by teď nebyly už za žádné peníze k dostání. Měl výtečné obrazy od nejlepších mistrů; člověk svým vlastním zrakům nevěřil, když prohlížel jeho sbírku kreseb; mezi jeho mramory bylo několik neocenitelných torz; měl velmi instruktivní řadu bronzů; rovněž i jeho sbírka mincí byla sestavena stejně účelně pro umělecké jako pro dějezpytné bádání; několik kamejí, které měl, zasloužilo všechnu chválu; také rozmístění bylo dobré, třeba pokoje a sály starého domu nebyly stavěny symetricky."

„Můžete si pomyslit, co jsme my děti ztrácely, když všechny ty věci snímali ze zdí a zahalovali. Byly to první smutné časy mého žití. Pamatuji si ještě, jak prázdné nám připadaly pokoje, když jsme viděly, jak ponenáhlu mizejí předměty, které od dětství byly naší radostí a které jsme měly za stejně nezměnitelné jako dům a město samo."

„Nemýlím-li se, vložil váš otec takto získaný kapitál do obchodu kteréhosi souseda, s nímž založil jakousi obchodní společnost?"

„Zcela správně! A jejich společné spekulace se jim znamenitě zdařily; za těch dvanáct let své jmění náramně rozmnožili a oba nyní tím dychtivěji usilují o výdělek; starý Werner má také syna, který se k tomu řemeslu hodí mnohem lépe než já."

„Je mi líto, že vaše město ztratilo takovou ozdobu, jakou byl kabinet vašeho dědečka. Viděl jsem jej ještě krátce předtím, než byl prodán, a vlastně jsem to způsobil já, že ke koupi došlo. Bohatý šlechtic, velký milovník, který se však při tak důležitém obchodě nespoléhal jenom na svůj vlastní úsudek, poslal mě sem a vyžádal si mou radu. Po šest dní jsem si prohlížel kabinet a sedmého jsem poradil svému příteli, aby bez okolků zaplatil, co váš otec žádal. Byl jste tenkrát čilý hošík; točil jste se kolem mne; vysvětloval jste mi náměty obrazů a byl jste vůbec výborným vykladačem kabinetu."

„Vzpomínám si na takovou osobu, ale ve vás bych ji nebyl poznal."

„Je to už také drahná doba a člověk se přece jen více nebo méně mění. Měl jste, nemýlím-li se, mezi ostatními svůj zamilovaný obraz[14], od něhož jste mě vůbec nechtěl pustit."

„Zcela správně! Představoval historii, jak se churavý královic sžírá láskou k nevěstě svého otce."

„Nebyl to však právě nejlepší obraz, byl špatně komponován, barevně nijak zvláštní a provedení bylo úplně manýrovité."

„Tomu jsem nerozuměl a nerozumím tomu dosud; mně se na obraze líbí námět, nikoli malířova dovednost."

„Tu byl, tuším, váš dědeček jiného mínění; neboť největší část jeho sbírek se skládala z výborných věcí, na nichž jsme se podivovali umění jejich mistra, ať už představovaly cokoli; onen obraz také visel v nejodlehlejší předsíni, aby bylo zjevné, že si ho valně necení."

„Tam jsme si my děti právě směly hrát a tam ten obraz na mne učinil nesmazatelný dojem, který by ani nyní nesmazala vaše kritika, které si ostatně velmi vážím, kdybychom znova stáli před tím obrazem. Jak jsem litoval a jak dosud lituji ubohého jinocha, který musí uzamknout v sobě všechny sladké pudy, nejkrásnější věno přírody, a skrýt v hrudi oheň, který by měl zahřívat a oživovat jeho i jiné, takže jeho nitro je stravováno za nesmírných bolestí. Jak je mi líto nešťastnice, která se má oddat jinému, když její srdce už nalezlo důstojný předmět pravdivé a čisté žádosti."

„Tyto pocity jsou ovšem na hony vzdáleny úvah, s jakými milovník umění přistupuje k dílům velkých mistrů; kdyby byl kabinet zůstal v majetku vašeho domu, byl by však pravděpodobně také ve vás ponenáhlu vznikl smysl pro díla sama, takže byste si byl asi odvykl viděti v uměleckých dílech jen sebe a své vlastní touhy."

„Prodej kabinetu mě už tenkrát tuze zabolel a také ve zralejších letech jsem ho často pohřešoval; když však uvážím, že to jaksi musilo tak být, aby se ve mně vyvinula záliba a talent, které pro můj život

14 Zobrazuje příběh, u nás známý ze Zeyerova zpracování (Stratonika a jiné povídky), jak se Antiochos, syn syrského krále Seleuka, rozstůně z tajené lásky k maceše Stratonice.

mají daleko více významu, než ty neživé obrazy kdy mohly mít, tu se pak rád upokojím a kořím se osudu, který ví, jak zařídit vše, aby se to pro mne a pro každého k dobrému obrátilo."

„Pohříchu tu slyším už zase, jak slovo osud vyslovuje mladík, který je právě v tom věku, kdy své prudké sklony s oblibou svádíme na vůli vyšších mocností."

„Vy tedy nevěříte na osud? Na nějakou moc, která vládne nad námi a řídí všechno k našemu dobru?"

„Není tu ani řeči o mé víře, ani místo, abych vám vyložil, jak se pokouším učinit si aspoň poněkud srozumitelnými věci, které nám všem jsou nepochopitelné. Zde se naskýtá jen otázka, jaké představy jsou pro nás nejprospěšnější. Osnova tohoto světa je utkána z nutnosti a náhody, lidský rozum se staví mezi ně a zná je ovládnout; počítá s nutností jako se základem svého bytí. Náhodu dovede zapřáhnout do svého vozu, dovede ji řídit a využívat, a jen pokud jeho rozum je pevný a neochvějný, zaslouží si člověk jména boha země. Běda tomu, kdo si od mládí zvyká hledat v nezbytnosti něco libovolného, kdo by náhodě připisoval jakousi rozumnost, kterou poslouchat je prý dokonce jakýmsi náboženstvím. Znamená to něco víc než zříci se vlastního rozumu a dát úplnou volnost svým sklonům? Namlouváme si, že jsme zbožní, když se procházíme světem bez rozmyšlení a dopouštíme, aby náš život determinovaly příjemné náhody, a nakonec říkáme výsledkům takového rozkolísaného života Boží vůle."

„Což se vám nikdy nepřihodilo, že vás nepatrná okolnost přiměla k tomu, abyste se dal cestou, na níž vám brzy vyšla vstříc příznivá příležitost a kudy vás řada neočekávaných příhod konečně dovedla k cíli, na který jste si sám skoro ani nevzpomněl? A to že by nemělo vzbudit odevzdanost v osud, důvěru v takové vedení?"

„S takovými názory by si žádná dívka nezachovala svou ctnost a žádný člověk peníze v měšci; neboť příležitosti je habaděj, jak přijít o jedno i o druhé. Pokud mne se týče, mám radost jen z *takového* člověka, který ví, co je jemu a ostatním k prospěchu a který usiluje o to, aby svou svévoli omezil. Každý vlastníma rukama hněte své

štěstí jako umělec svou surovinu, kterou chce přetvořit v pevný tvar. Ale je to s tímto uměním jako se vším: jen schopnost k němu je nám vrozena a je třeba, abychom se mu učili a pečlivě se v něm cvičili."

To a mnoho jiného v svém rozhovoru probrali; když se však konečně rozloučili, zřejmě jeden druhého valně nepřesvědčili. Přesto si na příští den umluvili místo k schůzce.

Vilém se ještě chvíli procházel ulicemi; tu uslyšel klarinety, lesní rohy a fagoty; prsa se mu vzdula. Cestující muzikanti hráli pěkné nokturno. Promluvil si s nimi a za trochu peněz šli za ním k Marianinu bytu. Vysoké stromy zdobily prostranství před jejím domem; pod nimi rozestavil své zpěváky, sám spočinul na lavičce poněkud opodál a zcela se oddal vznosným tónům, které se kolem něho linuly balzamickou nocí. Rozložen pod líbeznými hvězdami pociťoval své bytí jako zlatý sen. – „Také ona slyší tyto flétny," řekl si, „cítí, čí vzpomínka, čí láska rozezvučila noc; také v odloučení jsme spojeni těmito melodiemi, jako v každé vzdálenosti nejjemnějším naladěním lásky. Ach, dvě milující srdce jsou jako dva kompasy: co jedním hýbe, hýbe i druhým; vždyť je to jen *jedno,* co v obou působí, *jedna* síla, která jimi prochází. Když jsem v jejím náručí, zdá se mi kdy možné, abych se od ní odloučil? A přece budu dlít daleko od ní, budu hledat útulek pro naši lásku a budu ji mít stále u sebe.

Jak často se mi stalo, že jsem se, vzdálen od ní a zahloubán do myšlenek na ni dotkl nějaké knihy, oděvu nebo něčeho jiného a myslil, že cítím její ruku: tak zcela jsem byl obklopen její přítomností. A když vzpomenu okamžiků, které prchají před světlem dne jako před zrakem chladného diváka, okamžiků, pro jejichž slast by snad bohové opustili svůj bezbolestný stav čistého blaženství! Když si vzpomenu? – Jako by bylo možné ve vzpomínce obnovit opojení kalichu slasti, které všechny naše smysly ovíjí nebeskými lany a z veškerého je vytrhuje usebrání. A její zjev –" Ztrácel se ve vzpomínkách na ni, jeho klid přecházel v touhu, objal strom, chladil své horké líce na jeho kůře a větry noci dychtivě vsály dech, který se vzrušeně vydral z čistých prsou. Hmátl po jejím šálu, který jí unesl; zapomněl ho doma, zůstal v druhých šatech. Jeho rty prahly, jeho údy se třásly žádostivostí.

Hudba ustala; bylo mu, jako by spadl z živlu, v němž se dotud vznášely jeho city. Jeho neklid se zvýšil, neboť jeho city již nebyly živeny a chlácholeny něžnými tóny. Usedl na její práh a upokojil se poněkud. Políbil mosazný kruh, jímž se klepalo na její vrata, políbil práh, přes který vycházely a vcházely její nohy, a zahříval jej ohněm své hrudi. Pak zase chvíli seděl nepohnutě a představoval si ji za jejími záclonami v bílých nedbalkách, s rudým páskem kolem hlavy, v sladkém klidu, a tak blízko k ní se vmyslil, že mu připadalo, že jistě o něm sní. Jeho myšlenky byly lahodné jako duchové soumraku; klid a touha se v něm střídaly, láska chvějící se rukou přeběhla tisíckrát přes všechny struny jeho duše; bylo to, jako by se nad ním zastavil zpěv sfér, aby naslouchal tichým melodiím jeho srdce.

Mít u sebe hlavní klíč, který mu jindy otvíral Marianiny dveře, nebyl by se udržel a byl by vnikl do svatyně lásky. Ale teď se pomalu vzdaloval, odpotácel se zpola ve snách pod stromy, chtěl domů a zas a zas ho to obracelo zpět. Když se konečně vzmužil k odchodu a na rohu se ještě jednou ohlédl, připadalo mu, jako by se Marianiny dveře otevřely a vyšla z nich temná postava. Byl příliš vzdálen, aby zřetelně viděl, a než se vzchopil a pořádně se podíval, ztratil se již zjev v temnu noci; jen se mu zdálo, že se docela v dálce míhá kolem bílého domu. Zastavil se a zamžikal, a dřív než se vzchopil k pronásledování, byl již fantom ten tam. Kam ho měl následovat? Která ulice přijala toho člověka, byl-li to vůbec člověk?

Jako když blesk osvítí kousek krajiny a člověk vzápětí oslepenýma očima ve tmě marně hledá tvary, které viděl, a souvislost stezek, tak bylo před jeho očima, tak bylo v jeho srdci. A jako půlnoční přízrak, který vzbuzuje nesmírnou hrůzu, v dalších okamžicích rovnováhy je pokládán za výplod strachu a hrozný zjev zanechává v duši nekonečné pochyby, tak byl i Vilém nanejvýš zneklidněn, když opřen o nároží nic nedbal ranního svitu a kokrhání kohoutů, dokud neožily časné živnosti a nezahnaly ho domů.

Když se vrátil do svého bytu, vypudil nenadálé mámení nejpádnějšími důvody téměř úplně z duše; avšak krásná nálada noci, na niž si teď vzpomínal také už jen jako na zjevení, byla rovněž ta tam. Aby

vzkřísil své srdce, aby vtiskl pečeť své navracející se víře, vyňal šál z kapsy odloženého oděvu. Zašustění lístku, který vypadl, odtrhlo mu šátek ode rtů; zdvihl jej a četl:

„Tak se mi líbíš, blázínku, co Ti jen včera bylo? Dnes v noci přijdu k Tobě. Rád věřím, že odtud nerada odcházíš; ale měj strpení, o trhu přijedu za Tebou. Poslyš, ne aby sis zase oblékla tu červenozelenohnědou kazajku, vypadáš v ní jako čarodějnice z Endoru[15]. Neposlal jsem Ti proto ty bílé nedbalky, že chci mít v náručí bílé jehňátko? Posílej mi své lístečky po své staré Sibyle, tu sám čert vyučil řemeslu Iridinu[16].“

15 Biblická postava, která v noci před smrtí krále Saula vyvolala mu ducha Samuelova.

16 Iris – v řecké mytologie bohyně duhy, rychlá poselkyně bohů.

DRUHÁ KNIHA

První kapitola

Každý, kdo před námi ze všech sil zápolí o dosažení nějakého cíle, může se nadít naší účasti, ať už jeho úmysl schvalujeme, či nikoli; ale jakmile věc je rozhodnuta, ihned od něho odvrátíme zraky; nic, co leží před námi ukončené a hotové, nemůže upoutat naši pozornost, zejména když jsme celému podniku už dávno věštili špatný výsledek.

Proto nebudeme své čtenáře obšírně bavit o bídě a žalu našeho nešťastného přítele, do nichž upadl, když viděl své naděje i tužby tak znenadání zničeny. Přeskočíme raději několik let a vyhledáme ho opět teprve tam, kde ho, jak doufáme, najdeme při nějaké činnosti nebo při nějakém požitku, a jen předtím stručně uvedeme tolik, kolik je třeba pro souvislost děje.

Mor nebo zimnice řádí v zdravém, miznatém těle, které zachvátí, rychleji a prudčeji než v chorém, a proto byl ubohý, nic netušící Vilém svým nešťastným osudem zasažen tak hluboko, že se za jediný okamžik zhroutila celá jeho bytost. Jako když náhodou mezi přípravami chytne ohňostroj a umně vrtané a plněné trubky, které, seřaděny a vypáleny podle určeného pořádku, měly ve vzduchu vytvořit nádherně měnivé ohňové obrazy, neladně a nebezpečně zasviští a zafičí všechny najednou a jedna přes druhou, tak i v jeho hrudi se změtily, navzájem se ztroskotávajíce, štěstí i naděje, rozkoše i radosti, skutečnost i vysněné. V takových pustých okamžicích strne přítel, který přispěchá na pomoc, a pro postiženého je dobrodiním, že ho smysly opouštějí.

Potom následovaly dni hlasité, stále se vracející a úmyslně znovu a znovu rozjitřované bolesti; avšak i tyto dny je třeba mít za milost přírody. V těchto chvílích Vilém ještě úplně neztratil svou milou; jeho bolesti byly neúnavně obnovovanými pokusy zadržet štěstí, které mu z duše unikalo, znovu lapit přelud, že je ještě možné dát svým radostem navždy mrtvým krátký život posmrtný: tak jako nemůžeme nazvat zcela mrtvým tělo, pokud trvá rozklad, pokud se síly, které se marně snaží působit podle svého dřívějšího určení, vyčerpávají ničením částí, které jindy oživovaly. Teprve když je

všechno vším uvedeno vniveč, když vidíme celek obrácený v lhostejný prach, pak teprve vzniká v nás žalostně prázdný pocit smrti, jejž může osvěžit toliko dech Věčně živoucího.

V tak neopotřebovaném, celistvém a sladkém nitru bylo mnoho k přetrhání, roztříštění a ubití, a sama všehojivá síla mládí dodávala síle bolesti potravy i prudkosti. Rána osudu zasáhla celé jeho bytí u kořene. Werner, jeho důvěrník z nouze, sáhl přehorlivě po ohni a meči, aby pronikl až do samého srdce tomu netvoru, té nenáviděné vášni. Náhoda mu byla tak přízniva, důkaz byl tak krásně po ruce! A z kolika historek a povídaček dovedl těžit! Postupoval při tom krok za krokem s takovou silou a krutostí, neponechávaje příteli útěchy ani nejmenšího chvilkového klamu, zatarasuje mu každý útulek, do něhož by se v svém zoufalství mohl spasit, že příroda, která nechtěla záhubě svého miláčka, naň seslala nemoc, aby mu ulevila aspoň s jedné strany.

Prudká horečka se svými průvodci, léky, přepětím i ochablostí, k tomu péče rodiny a láska sourozenců, kterou až v ubohosti a nemohoucnosti jak se patří pociťujeme, to vše skýtalo za změněných okolností jakési rozptýlení a skrovnou zábavu. Teprve když se mu ulevilo, když totiž jeho síly byly vyčerpány, shlédl Vilém s hrůzou do mučivé propasti vyprahlé bídy, jako shlížíme do prázdného vyhaslého jícnu sopky.

Nyní si sám hořce vyčítal, že po tak velké ztrátě může ještě prožít třeba jen jediný bezbolestný, klidný, netečný okamžik. Opovrhoval svým vlastním srdcem a zatoužil po útěše žalu a slz.

Aby je v sobě zase vzbudil, uváděl si na paměť všechny výjevy zašlého štěstí. Maloval si je s největší živostí, vmýšlel se znova do nich, a když se dopracoval na nejvyšší možnou výši, když se zdálo, že mu slunce minulých dnů opět oživuje údy, opět zdvíhá hruď, pohlédl za sebe do strašné propasti, pásl se očima na její vražedné hloubce, vrhal se do ní a vynucoval si na přírodě nejkrutější bolesti. Takto opakovanou krutostí sám sebe stále znova rozdíral; neboť mládí, které je tak bohaté na skryté síly, neví, čím plýtvá, když rozmnožuje bolest, kterou vzněcuje ztráta, ještě tolikerým vynuceným utrpe-

ním, jako by teprv tím chtělo tomu, co ztratilo, dodat pravé ceny. Nadto byl tak přesvědčen, že je tato ztráta jedinou, první a poslední, kterou může v životě utrpět, že si ošklivil každou útěchu, která se snažila vylíčit mu tato muka jako konečná.

Druhá kapitola

Jsa zvyklý takto sám sebe trýznit, napadal nyní jizlivou kritikou ze všech stran i všechno ostatní, co mu po lásce a spolu s láskou poskytovalo nejvíc radosti a naděje: svůj básnický a herecký talent. Neviděl v svých pracích nic než bezduché napodobeniny několika otřepaných forem bez vnitřní ceny; nepřipouštěl, že jsou něco víc než toporná školní cvičení, kterým naprosto chybí jiskra přirozenosti, pravdy a nadšení. V svých básních shledával jen jednotvárné klinkání, jímž se plouhaly pravšední myšlenky a city, držené pohromadě toliko ubožáckým rýmem; a tím se sám oloupil o poslední naději a chuť k činorodému životu, která mu ještě mohla z této strany být jakous takous vzpruhou.

Jeho hereckému nadání se nevedlo lépe. Spílal si, že neodhalil už dávno ješitnost jako jediný podnět této domýšlivosti. Jeho postava, jeho chůze, jeho pohyby a deklamace dostaly co proto; prudce si upíral jakoukoli přednost, jakoukoli zásluhu, která by ho povznesla nad všednost, a rozmnožil tím na nejvyšší míru své němé zoufalství. Neboť jestliže je to kruté, zříci se lásky ženy, není to o nic méně bolestný pocit, když se vzdáme obcování s múzami, prohlásíme-li se navždy za nehodné jejich společenství a zříkáme-li se nejkrásnějšího a nejbezprostřednějšího úspěchu, kterého se veřejně dostává naší osobě, našemu chování, našemu hlasu.

Tak rezignoval náš přítel úplně a zároveň se oddal velmi horlivě obchodování. K údivu jeho přítele a k největší spokojenosti jeho otce nebylo nad něho čilejšího pracovníka ať v pisárně, ať na burze, ať v krámu, ať ve skladu. Korespondenci a účty, zkrátka vše, co mu bylo uloženo, obstarával a vyřizoval s největší pílí a horlivostí. Nikoli ovšem s onou radostnou pílí, která pracovitému je už sama odměnou, když řádně a pravidelně vykonáváme, k čemu jsme zrozeni; ale měl zato onu tichou píli povinnosti, která se zakládá na pevném předsevzetí, která je živena přesvědčením a odměňována vnitřním sebevědomím; která však sotva dokáže potlačit propukající vzdech, třeba nám nejkrásnější vědomí nasazovalo korunu.

Takto žil Vilém nějaký čas velmi pracovitým životem a nabýval přesvědčení, že celá ta těžká zkouška byla osudem sestrojena toliko k jeho dobru. Byl rád, že se mu na cestě životem dostalo včasné, třeba dost ostré výstrahy, zatím co jiní později a trpčeji pykají za omyly, k nimž je svedla mladická domýšlivost. Neboť obyčejně se člověk brání tak dlouho, jak jen může, aby dal výhost bláznu, kterého chová v prsou, aby se přiznal k svému úhlavnímu bludu a doznal pravdu, která ho uvádí v zoufalství.

Jakkoli byl rozhodnut, že se zřekne svých nejmilejších představ, bylo přece jen třeba trochy času, aby se zúplna o svém neštěstí přesvědčil. Konečně se mu však podařilo zničit v sobě pádnými důvody tak důkladně veškeru naději v lásku, v básnickou tvorbu a v tvárnost své osoby, že se odhodlal úplně vyhladit všechny stopy své pošetilosti, jakož i vše, co by mu ji mohlo nějak připomenout. Jednoho chladného večera zatopil tudíž v krbu a vyhledal skřínku s památkami, v níž bylo na sta různých drobností, které mu Mariana dala ve významných chvílích nebo které jí uloupil. Každá uschlá květina ho upomínala na dobu, kdy ještě čerstvá kvetla v jejích vlasech, každé psaníčko na šťastnou hodinku, na niž ho tím zvala, každá pentle na rozkošné spočinutí jeho hlavy na jejích krásných prsou. Nemusil tím vším znova ožít každý z těch citů, o kterých věřil, že je už dávno ubil? A nemusila přítomností těchto drobnůstek opět zmohutnět vášeň, kterou, odloučen od své milé, opanoval? Vždyť často zpozorujeme, jak smutný a nevlídný je podmračný den, teprve když nám jediný pronikavý záblesk slunce ukáže povzbuzující třpyt zjasněné chvíle.

Proto hleděl nikoli bez pohnutí na to, jak tyto relikvie jedna po druhé před ním zanikají v kouři a v plamenech. Několikrát zaváhal a zarazil se, a když se rozhodl oživit hasnoucí oheň básnickými pokusy své mladosti, zbyla mu ještě šňůra korálů a flórový šál.

Až doposud pečlivě uchovával vše, co mu od nejranějšího vývinu jeho ducha vyšlo z pera. Ještě ležely jeho spisy svázané do balíčků na dně kufru, kam je zarovnal, když doufal, že je vezme s sebou na útěk. Jak zcela jinak mu bylo dnes, kdy je rozbaloval, než tehdy, když je svazoval!

Otevřeme-li po čase dopis, který jsme za určitých okolností napsali a zapečetili, který však nezastihl přítele, jemuž byl určen, nýbrž byl nám vrácen, zmocní se nás podivný pocit, když rozlomíme svou vlastní pečeť a rozprávíme se svým bývalým já jako s třetí osobou. Podobný pocit se prudce zmocnil našeho přítele, když otevřel první balíček a házel do ohně jednotlivé sešity. Právě mocně vzplanuly, když Werner vstoupil; podivil se velkému plameni a ptal se, co se tu děje.

„Podávám důkaz," pravil Vilém, „že míním vážně zanechat řemesla, pro které nejsem stvořen." A s těmito slovy vmetl do ohně druhý balíček. Werner ho chtěl zadržet, ale už se stalo.

„Nechápu, proč zacházíš zase do této krajnosti," pravil. „Proč ničíš své práce? Snad jen proto, že zrovna nejsou vynikající?"

„Poněvadž báseň má být buď vynikající, nebo vůbec nemá být! Protože se každý, kdo nemá vlohu stvořit nejlepší, má odříci umění a dávat si dobrý pozor před každým jeho svodem. Neboť je to přirozené, že v každém člověku žije jakási neurčitá žádost napodobit, co vidí; ale tato žádost naprosto ještě nedokazuje, že je v nás síla uskutečnit, co podnikáme. Pohleď jen na chlapce, jak se po každé, kdykoli byl v městě provazolezec, procházejí sem a tam po všech kládách a zábradlích, udržujíce rovnováhu, až je zas jiný popud zláká k jiné podobné hře. Nevšiml sis toho v kroužku našich přátel? Pokaždé, když tu koncertuje nějaký virtuos, najde se jich několik, kteří se ihned začnou učit hře na týž nástroj. Co jich bloudí po těchto cestách! Šťasten, kdo brzy zpozoruje, že je to mylný závěr, když ze svých tužeb soudíme na své síly!"

Werner odporoval; oba se rozmluvou rozohňovali a Vilém opakoval příteli nikoli bez pohnutí argumenty, kterými sám sebe tak často trápil. Werner tvrdil, že to není rozumné, zříci se nadobro nějakého talentu, máme-li aspoň trochu chuti a schopnosti k němu, jen proto, že v něm nikdy nedosáhneme úplné dokonalosti. Vždyť prý máme tolik volných chvil, které se tím pěkně vyplní, a časem snad něco vytvoříme, čím způsobíme potěšení sobě i jiným.

Náš přítel, který měl o tom zcela jiné mínění, vpadl mu ihned do řeči a pravil velmi vzrušeně:

„Jak jsi na omylu, milý příteli, když si myslíš, že dílo, jehož první představa musí naplnit celou duši, vytvoříš v nastavovaných, našetřených chvílích. Nikoli, básník musí všecek žít sobě, všecek v milovaných předmětech své tvorby. On, jehož nitro je nebesy tak přeskvěle obdarováno, on, člověk chovající v hrudi poklad stále sám ze sebe se množící, musí se svými poklady žít i vnějším světem nerušen v tichém blaženství, které se boháč marně snaží kolem sebe vytvořit nahromaděnými statky. Pohleď jen na lidi, jak se štvou za štěstím a za zábavou! Jejich tužby, jejich námaha a jejich peníze jsou bez ustání na honu, a za čím? Za tím, čeho se básníkovi dostalo už od přírody: za radostí ze světa, za prožíváním sebe sama v jiných, po harmonickém soužití s mnoha věcmi často neslučitelnými.

Co jiného znepokojuje lidi než to, že nedokážou spojit své pojmy s věcmi, že se jim požitek rozplývá pod rukama, že vytoužené přichází pozdě a že dosažené a dostižené nemá na jejich srdce ten účinek, který nám žádostivost v dálce dává tušit. Jako boha povýšil osud básníka nad toto vše. Vidí změť vášní i bezúčelné kolotání rodin a říší, vidí, jak nerozluštitelné záhady a nedorozumění, kterým často chybí jen jedno jediné jednoslabičné slovo k rozuzlení, způsobují nevýslovně zhoubné zápletky. Soucítí s bolem i s radostí každého lidského osudu. Zatím co člověk světa se plíží svými dny v sžírající melancholii, do níž ho uvrhla veliká ztráta, nebo jde svému osudu vstříc v rozpustilém rozjaření, vnímavá a citlivá duše básníkova kráčí neustále jako putující slunce od noci ke dni a tichými přechody ladí svou harfu k radosti i k žalu. Z jeho srdce vyrůstá krásná květina moudrosti, od narození zasetá do jeho hlubin, a když ostatní bdíce sní a obludnými představami i strachem jsou bez sebe, on žije sen života jako bdící, a to nejvzácnější, co se přihodí, je mu zároveň minulostí i budoucností. A tak je básník zároveň učitelem, věštcem, přítelem bohů i lidí. A ty bys chtěl, aby se snížil k ubožácké živnosti? On, který je stvořen k obrazu ptáka, aby vzlétal nad světem, hnízdil na vysokých vrcholcích a aby, lehce zaměňuje jednu větev za druhou, měl za potravu poupata a plody, on by měl roveň

býku táhnout pluh či roveň psu uvykat stopě, či dokonce uvázán na řetěz svým štěkotem střežit poplužní dvůr?“

Werner ovšem naslouchal všecek udiven. „Kdyby jen lidé,“ vpadl mu do řeči, „byli uzpůsobeni jako ptáci a mohli trávit své dny v libém blaženství nepředouce ani nežnouce, v ustavičném požitku! Kdyby jen dovedli s příchodem zimy stejně lehce odletět do dalekých krajin, vyhnout se nedostatku a zajistit se před mrazem!“

„Tak žili básníci za dob, kdy vznešené bylo více uznáváno a ctěno,“ zvolal Vilém, „a měli by tak žít neustále. S velikým věnem v své hrudi potřebují málo od vnějšího světa. Dar sdělovat s lidmi krásné city a nádherné obrazy v sladkých slovech a melodiích, každému předmětu se přizpůsobujících, okouzloval odedávna svět a byl nadaným lidem hojným dědictvím. Naslouchali jim na dvorech králů, u stolů bohatců, přede dveřmi milenců, a sluch i duše se uzavíraly všemu ostatnímu; podobně si blahořečíme a nadšeně zastavujeme své kroky, když zaznívá z houštin, jimiž kráčíme, mohutně jímavý hlas slavíka! Nacházeli svět pohostinný a jejich zdánlivě nízký stav povznášel je tím výše. Bohatýr naslouchal jejich zpěvům a dobyvatel světa kořil se básníkovi, poněvadž cítil, že bez něho by se jeho nesmírné bytí přehnalo jako pouhý poryv větru; milenec si přál procítit svou touhu i rozkoš tak tisíceronásobně a harmonicky, jak je oduševnělé rty znaly vylíčit; ba ani bohatec nedovedl vlastníma očima vidět drahocennost svých statků, svých model tak, jak se mu zjevovaly ozářeny leskem ducha, cítícího a zvyšujícího každou cenu. Ba chceš-li, kdo vytvořil bohy, kdo nás k nim povznesl a kdo je uvedl k nám na zemi, ne-li básník?“

„Příteli,“ odpověděl Werner po chvilce přemítání, „často jsem již litoval, že se mermomocí snažíš z duše vypudit, co tak živě cítíš. Nemýlím-li se, udělal bys lépe, kdybys sám sobě poněkud povolil, místo aby ses ničil rozpory tak těžkého odříkání a vzdával se spolu s jednou nevinnou radostí i slastí všech ostatních.“

„Smím se ti přiznat, příteli,“ odvětil druhý, „a nebudu se ti zdát směšným, když ti svěřím, že ony obrazy mě stále ještě pronásledují, ať před nimi jak chci utíkám, a že v mém srdci, když je zkoumám,

tkví všechna dřívější přání stejně pevně, ba ještě pevněji než kdy předtím? Ale co mně nešťastnému teď ještě zbývá? Ach, kdo by mi byl předpověděl, že tak brzy budou rozdrceny paže mého ducha, které jsem napřahoval do nekonečna a jimiž jsem najisto doufal sevřít něco velikého; kdo by mi to byl předpověděl, ten by mě byl dohnal k zoufalství. A ještě teď, když už je ortel nade mnou vyřčen, ještě teď, když jsem už ztratil tu, která mě na místě božstva měla dovést k mým tužbám, co mi zbývá jiného než oddat se nejkrutějším bolestem? Ó, bratře," pokračoval, „nezapírám, ona byla při mých tajných záměrech hákem, na který jsem uvázal svůj provazový žebřík; s nebezpečnou důvěrou vznáší se dobrodruh ve vzduchu, železo se zlomí – a roztříštěn leží u nohou svých tužeb. Tak ani pro mne není už útěchy, není naděje! Do posledního," zvolal vyskočiv, „spálím tyto nešťastné papíry." Popadl znovu několik sešitů, roztrhal je a hodil do ohně. Werner ho chtěl zadržet, ale marně. „Pusť mě," zvolal Vilém, „co s těmi lejstry? Pro mne nejsou už ani stupněm, ani vzpruhou. Mají tu zbýt, aby mě trápily až do konce života? Mají snad jednou být světu na posměch, místo aby budily soucit a úděs? Běda mně a mému osudu! Teď teprve rozumím nářkům básníků, těch z nezbytí zmoudřelých zarmoucenců! Tak dlouho jsem se měl za nezdolného, nezranitelného, a ach, nyní vidím, že z hlubokého raného pohmoždění člověk už nevyroste, už nikdy se nezotaví; cítím, že je vezmu s sebou do hrobu. Nikoli! Ani na jediný den mého života neustoupí ode mne má bolest, která mě nakonec zahubí, a také *její* památka zůstane povždy se mnou, bude žít a zemře se mnou, památka té nehodné – ach, příteli, mám-li mluvit upřímně: jistě ne tak zcela nehodné! Její stav, její osudy ji u mne tisíckrát omluvily. Byl jsem příliš krutý, tys mě nemilosrdně zasvětil do svého chladu, do své tvrdosti, tys choval v zajetí mou rozvrácenou mysl a zabránils mi, abych učinil pro ni i pro sebe to, čím jsem nám oběma byl povinován. Kdo ví, do čeho jsem ji přivedl, teprve nyní mě hryže svědomí, v jakém zoufalství, v jaké ubohosti jsem ji opustil. Což nebylo možné, že by se byla ospravedlnila? Což to nebylo možné? Kolik nedorozumění může obloudit svět, kolik okolností může i největšímu poklesku

vyprosit odpuštění! – Častokrát si ji představuji, jak o samotě tiše sedí, opřena o loket. ‚To je tedy,' praví, ‚ta věrnost a láska, kterou mi přísahal! Takovou nelítostnou ranou skoncovat krásné žití, které nás pojilo!'" – Hořce zaplakal a vrhl se obličejem na stůl, smáčeje zbylé papíry svými slzami.

Werner stál zatím vedle něho ve velikých rozpacích. Nenadál se tohoto prudkého vzplanutí vášně. Několikrát chtěl přítele přerušit, několikrát chtěl obrátit řeč, ale marně! Neodolal přívalu. I tentokrát se vytrvalé přátelství ujalo svého poslání. Počkal, až se nejprudší záchvat bolu vybouří, při čemž svou tichou přítomností nejlépe projevil upřímnou čistou účast, a tak setrvali po celý večer. Vilém pohroužen do tichých dozvuků bolesti, Werner polekán novým výbuchem vášně, o níž se domníval, že ji už dávno zkrotil a dobrou radou a horlivou domluvou přemohl.

Třetí kapitola

Po takových recidivách věnoval se Vilém zpravidla jen tím horlivěji obchodu a činnému životu, a byla to nejlepší cesta, jak uniknout bludišti, které se ho znovu pokoušelo zlákat. Uhlazenost, s jakou si vedl k cizincům, a obratná lehkost, s jakou korespondoval kdekterým živým jazykem, vnukaly otci a jeho společníkovi stále více naděje, takže se utěšili nad jeho nemocí, jejíž příčina jim zůstala utajena, i nad přerušením a odkladem svých plánů. Dohodli se znovu, že Viléma vypraví do světa, a tak se s ním shledáváme, jak se na koni, s tlumokem za sebou, a rozjařen volným vzduchem a pohybem blíží horám, kde měl vyřídit několik záležitostí.

Jel zvolna údolími a horami s pocitem největšího potěšení. Viděl tu po prvé převislé skály, šumící bystřiny, obrostlé skalní stěny a hluboké propasti, a přece těkaly už sny jeho nejranějšího mládí v takových krajinách. Cítil se při těchto podívaných omlazen, všechny prožité bolesti byly smyty z jeho duše a v úplné pohodě říkal si místa z různých básní, zejména z Věrného pastýře, která se mu na těchto osamělých místech zrovna hrnula z paměti. Připomněl si také mnoho míst ze svých vlastních písní a recitoval si je s obzvláštní spokojeností. Zaplňoval svět, který se před ním rozkládal, všemi možnými postavami minulosti a každý krok do budoucnosti byl pro něho pln předtuch důležitých skutků a podivuhodných událostí.

Několik lidí, po sobě jdoucích za ním, míjejících ho s pozdravem a spěšně pokračujících v cestě po strmých horských stezkách, několikrát přerušilo jeho tichou zábavu, aniž si jich však valně povšiml. Konečně se k němu přidružil jeden hovorný pocestný a pověděl mu příčinu tohoto hojného putování.

„V Hochdorfu," pravil, „budou dnes navečer hrát komedii, ke které se tam scházejí lidé z celého okolí."

„Jakže," zvolal Vilém, „v těchto opuštěných horách, mezi neproniknutelnými lesy si vyšlapalo herecké umění stezku, aby tu rozbilo svůj stánek? A mně je souzeno putovat k jeho slavnosti?"

„Podivíte se ještě víc," pravil druhý, „až uslyšíte, kdo tu hru provede. V městě je velká továrna, která živí hodně lidí. Podnikatel, který žije takřka úplně odloučen od lidské společnosti, neví, jak by své dělníky v zimě lépe zaměstnal než tím, že je má k tomu, aby hráli divadlo. Netrpí karban a snaží se i jinak, aby odvykli hrubým mravům. Tak tráví dlouhé večery a dnes, kdy jsou narozeniny starého pána, chystají na jeho počest zvláštní slavnost."

Vilém dojel do Hochdorfu, kde měl přenocovat, a ubytoval se v továrně, jejíž majitel byl také v seznamu jeho dlužníků.

Když řekl své jméno, zvolal stařec užasle: „Jejej, pane, vy jste syn toho hodného muže, kterému jsem dlužen tak velký dík a podnes ještě peníze? Váš pan otec měl se mnou tolik strpení, že bych byl věru darebák, kdybych nezaplatil hned a rád. Přicházíte právě včas, abyste viděl, že to myslím vážně."

Zavolal svou ženu, která se rovněž radovala z mladíkova příchodu; tvrdila, že je celý tatínek, a litovala jen, že ho pro nával cizinců nemůže na noc pozvat do svého domu.

Záležitost byla jasná a ve chvilce odbytá; Vilém schoval do kapsy svitek zlaťáků a přál si, aby v ostatních případech pořídil také tak hladce.

Nastala hodina představení; čekalo se jen ještě na nadlesního, který se konečně také dostavil, provázen několika myslivci, a byl uvítán s největší uctivostí.

Zavedli společnost do divadla, které bylo zřízeno ve stodole těsně vedle zahrady. Hlediště i jeviště bylo upraveno dost mile a úhledně, třeba bez zvláštního nákladu a vkusu. Jeden z malířů, kteří pracovali v továrně, podělkoval kdysi při divadle v sídelním městě a postavil les, ulici a pokoj, všechno ovšem poněkud hrubě. Hru si vypůjčili od kterési kočující společnosti a upravili po svém. Ať byla jaká byla, líbila se. Zápletka, že dva milenci chtějí odloudit dívku jejímu poručníkovi i sobě navzájem, vytvořila všelijaké zajímavé situace. Byla to první hra, kterou náš přítel po tak dlouhé době zase uviděl. Všelijaké úvahy mu šly hlavou; hra byla plna děje, ale nelíčila skutečné charaktery. Líbila se a bavila. Takové jsou počátky všeho dramatického umění. Prostý člověk je spokojen, jen když vidí, že

se něco děje; vzdělanější chce při hře něco pocítit, a přemýšlení je jenom velmi vzdělaným lidem vhod.

Hercům by byl tu a tam rád pomohl, neboť chybělo jen málo, a mohli být daleko lepší.

V jeho tichých úvahách rušil ho tabákový dým, který čím dál tím více houstl. Nadlesní si zapálil dýmku hned na začátku představení, a ponenáhlu si to dovolil jeden za druhým. Také velcí psi tohoto pána způsobovali mrzuté výstupy. Byli sice vyloučeni z účasti, ale brzy si našli cestu dovnitř zadními vraty, vběhli na scénu, skákali na herce a přidružili se nakonec velkým skokem přes orchestr k svému pánovi, který zaujal v hledišti první místo.

Jako dohru provedli apoteózu. Na jakémsi oltáři stál ověnčený portrét, který představoval starého pána v božíhodovém kabátě. Všichni herci mu holdovali v uctivých postojích.

Vystoupilo nejmenší dítě v bílých šatečkách a odříkalo veršovaný proslov, kterým byla pohnuta k slzám celá rodina, ba i nadlesní, který si při tom vzpomínal na vlastní děti. Tak se skončila hra a Vilém se nezdržel, aby nevstoupil na scénu, neprohlédl si zblízka herečky a nepochválil je za jejich hru a nedal jim několik rad pro budoucnost.

Ostatní obchodní záležitosti našeho přítele, které jednu za druhou vyřizoval ve větších i menších horských obcích, nedopadly všechny tak šťastně a zábavně. Někteří dlužníci prosili o odklad, někteří byli nezdvořilí, někteří zase zapírali. Podle příkazu měl některé zažalovat; byl nucen vyhledat advokáta, podat mu nutné informace, dostavit se k soudu a vůbec prožít hojně podobných mrzutostí.

O nic lépe se mu nevedlo, když ho někde chtěli obzvlášť uctít. Nalezl jen málo lidí schopných podat mu jakés takés informace, málokteré, s nimiž doufal vejít v užitečné obchodní spojení. Poněvadž pak nešťastnou shodou nastaly ještě i deštivé dny a cesta koňmo v těchto končinách byla spojena s nesnesitelnými potížemi, děkoval nebesům, když se zase blížil nížině a na úpatí hor uviděl v slunečním jasu přívětivé venkovské městečko, položené na krásné a úrodné rovině poblíž mírné říčky. Zde sice neměl nic na práci, ale právě proto se rozhodl, že tam stráví několik dní, aby tak poskytl trochu oddechu sobě a svému koni, který špatnými cestami velmi utrpěl.

Čtvrtá kapitola

Když sestoupil v hostinci na náměstí, bylo tam velmi veselo, nebo aspoň velmi živo. Velká společnost provazolezců, skokanů a kejklířů, kteří měli mezi sebou i jednoho siláka, přistěhovala se totiž se svými ženami i dětmi, a připravujíce se na veřejné vystoupení, tropili výtržnost za výtržností. Hned se hádali s hospodským, hned sami mezi sebou, a jestliže byly protivné jejich hádky, byly projevy jejich dobré nálady už docela nesnesitelné. Nevěda, má-li odejít, či zůstat, stál v bráně a díval se na dělníky, kteří na náměstí začínali stavět lešení.

Děvče, které obcházelo s růžemi a jinými květinami, nastavilo mu svůj košík; koupil si krásnou kytici, kterou s vybraným vkusem znalce převázal a s potěšením prohlížel, když se otevřelo okno druhého hostince, stojícího stranou na náměstí, a v něm se ukázala hezká dívka. Přestože stál značně opodál, dobře viděl, že příjemné veselí oživuje její tvář. Plavé vlasy jí spadaly nedbale rozpuštěny na šíji. Zřejmě si cizince prohlížela. Za chvíli vyšel ze dveří onoho domu hoch v kadeřnické zástěrce a v bílém kabátku; přistoupil k Vilémovi, pozdravil ho a pravil: „Ta dívka v okně vám vzkazuje, zda byste jí nepostoupil trochu těch krásných květin." – „Jsou jí všechny k službám," odvětil Vilém, podávaje malému poslíčkovi kytici a ukláněje se zároveň krasavici, která mu odpověděla laskavým pozdravem a odešla od okna.

Přemýšleje o tomto roztomilém dobrodružství, stoupal vzhůru po schodech k svému pokoji; tu proti němu přiskotačilo mladé stvoření, které upoutalo jeho pozornost. Krátká hedvábná vestička s rozstřiženými španělskými rukávy, těsné dlouhé nohavice, nahoře nabírané, slušely dítěti jedna radost. Dlouhé černé vlasy v copáncích a vrkočích lemovaly hlavičku. Díval se užasle na tento zjev a nemohl se rozhodnout, má-li jej pokládat za hocha, či za děvče. Brzy se však rozhodl pro druhé a zadržel ji, když ho míjela; pozdravil ji a optal se, čí je, ačkoli dobře viděl, že je jistě členem taneční a akrobatické společnosti. Vytrhla se mu, vrhajíc na něho kosý pohled svých ostrých černých očí, a utekla bez odpovědi do kuchyně. Když došel po

schodech nahoru, našel na prostranné předsíni dva muže, kteří se cvičili v šermu, nebo spíše jeden na druhém zkoušeli svou obratnost. První byl zřejmě členem tlupy, která bydlila v domě, druhý měl méně divoké vzezření. Vilém se na ně díval a měl proč se jim oběma podivovat. Když nedlouho potom černovousý svalnatý borec opustil kolbiště, nabídl druhý velmi zdvořile rapír Vilémovi.

„Chcete-li vzít do učení žáka," pravil Vilém, „velmi rád si s vámi zkusím několik chodů." Šermovali, a třeba cizinec byl mnohem zdatnější než jeho nový soupeř, byl přece tak zdvořilý, že ho ujišťoval, že vše záleží jen na cviku; a Vilém také skutečně ukázal, že v dřívějších letech byl jeho učitelem dobrý a svědomitý německý šermíř.

Jejich zábavu přerušil hřmot, s kterým pestrá společnost vyrazila z hospody, aby zpravila město o své produkci a probudila zvědavost na své kousky. Za bubeníkem jel na kobyle principál, za ním na podobné herce tanečnice, která měla před sebou dítě, hojně vyparáděné pentličkami a cetkami. Za nimi kráčela pěšky ostatní tlupa, v níž někteří v krkolomných pozicích nesli lehce a pohodlně na ramenou své děti; mezi nimi upoutala Vilémovu pozornost znovu ona mladá zachmuřená, černovlasá postava.

Paňáca pobíhal a šprýmoval mezi nashromážděným davem; s tuze nedvojsmyslnými žerty hned políbil děvče, hned pleskl chlapce, rozdával cedule a budil v lidu nepřemožitelnou touhu, aby ho blíže poznali.

V tištěných návěštích vychvalovali rozmanité výkony společnosti, zvláště pak výkony jakéhosi monsieura Narcise a demoiselly Landrinetty, kteří oba, jako hlavní osoby, měli tolik chytrosti, že nešli s průvodem, dodávajíce si tak více vznešenosti a podněcujíce větší dychtivost.

Za průvodu se krásná sousedka zase ukázala v okně a Vilém neopominul zeptat se na ni svého společníka. Tento muž, jemuž zatím budeme říkat Laertes, se nabídl, že Viléma k ní uvede. „Já a ona," pravil s úsměvem, „jsme dvě trosky herecké společnosti, která zde před krátkou dobou ztroskotala. Půvab městečka nás přiměl k tomu, abychom zde nějakou dobu zůstali a v klidu utratili svou

nepatrnou našetřenou hotovost, zatím co jeden náš přítel se vydal hledat pro nás i pro sebe nějaké místo."

Laertes ihned doprovodil svého nového známého k Filininým dveřím, kde ho na okamžik zanechal, aby doskočil do sousedního krámu pro cukroví. „Jistě mi poděkujete," pravil vraceje se, „že jsem vám opatřil tuto roztomilou známost."

Dívčina jim vyšla ze světnice vstříc v lehkých pantoflíčkách s vysokými podpatky. Přehodila si černou mantilu přes bílé nedbalky, které už byly trochu pomuchlané a dodávaly jí domáckého a pohodlného vzezření; zpod krátké sukýnky koukaly nejroztomilejší nožky, jaké si lze pomyslit.

„Buďte mi vítán," zvolala na Viléma, „a přijměte můj dík za krásné květiny." Jednou rukou ho uváděla do pokoje a druhou tiskla květiny k hrudi.

Když se usadili a zabrali do všedních rozhovorů, jimž dovedla dodat zvláštního půvabu, nasypal jí Laertes do klína pražených mandlí. Počala hned mlsat. „Podívejte se, jaké dítě je tenhle mladík!" zvolala, „jistě, že se pokusí vám namluvit, že jsem velká milovnice takových pamlsků, a zatím je to on, kdo nemůže žít ani na okamžik bez mlsání."

„Přiznejme se oba," odvětil Laertes, „že v téhle věci, jako v mnoha jiných, rádi držíme spolu. Na příklad," pravil, „dnes je krásný den; byl bych pro to, abychom si vyjeli na procházku a poobědvali ve mlýně." – „S radostí," pravila Filina, „musíme svému novému známému poskytnout trochu změny." Laertes odskotačil, neboť nikdy nebylo možná říci, že jde, a Vilém chtěl na okamžik poodejít, aby si dal upravit vlasy, které po cestě ještě vypadaly poněkud rozcuchaně. „To můžete učinit tady!" pravila; zavolala svého služebníčka, přinutila Viléma nejroztomilejším způsobem, aby svlékl kabát, natáhl si její toaletní plášť a dal se v její přítomnosti nakadeřit. „Jenom neutrácet zbytečně čas," pravila, „nikdy nevíme, jak dlouho zůstaneme pospolu."

Hoch, spíše umíněný a nevlídný než neobratný, nechoval se právě nejlépe, rval Vilémovi vlasy a zřejmě si dával na čas. Filina mu ně-

kolikrát vytkla jeho nezpůsobnost, konečně ho netrpělivě odstrčila a vyhnala ho ze dveří. Nyní podjala se sama tohoto úkolu a kadeřila našemu příteli vlasy s velkou lehkostí a velmi půvabně, ač ani ona, jak se zdálo, příliš nespěchala a opravovala hned to, hned ono na své práci, při čemž nemohla za to, že se jeho kolen dotýkala svými a že se ňadry s kyticí přibližovala tak těsně k jeho rtům, že byl nejednou v pokušení vtisknout na ně polibek.

Když si Vilém nožíkem na pudr očistil čelo, pravila mu: „Schovejte si jej a vzpomeňte si při něm na mne." Byl to roztomilý nožík; na rukojeti z vykládané oceli stála vlídná slova: „Pamatuj na mne!" Vilém jej strčil do kapsy, poděkoval a poprosil o dovolení, aby se jí směl odvděčit malým dárkem na oplátku.

Konečně se vypravili. Laertes opatřil kočár a teď se počala převeselá jízda. Každému žebrákovi, který ji poprosil, Filina dvířky něco hodila, volajíc na něho zároveň něco veselého a vlídného.

Sotva dojeli do mlýna a objednali jídlo, ozvala se před domem hudba. Byli to havíři, kteří za doprovodu citer a trianglu zvučnými a veselými hlasy zpívali rozmanité pěkné písničky. Netrvalo dlouho a sešla se spousta lidí, kteří kolem nich utvořili kruh; společnost na ně pochvalně kývala z okna. Když viděli tuto pozornost, udělali větší kolo a připravovali se zřejmě na svůj nejdůležitější kousek. Po chvilce vystoupil jeden s krumpáčem a dělal, jako by kutal, zatím co ostatní hráli vážný nápěv.

Netrvalo dlouho a ze zástupu vystoupil sedlák a dával mu hrozivými posunky na srozuměnou, aby se klidil. Společnost se tomu tuze divila, a teprve když otevřel ústa a druhého jakýmsi recitativem plísnil, že se odvažuje kutat na jeho pozemku, poznala, že je to horník převlečený za sedláka. Druhý se nenechal přivést z míry, nýbrž začal rolníka poučovat, že má na to právo, aby tu začal kutat, a vyložil mu přitom základní pojmy hornictví. Sedlák, který nerozuměl cizímu názvosloví, kladl všelijaké směšné otázky, nad nimiž posluchači, kteří se měli za chytřejší, propukali v srdečný smích. Horník se snažil, aby ho poučil, a dokazoval mu, jaký prospěch koneckonců má z toho sám, když se vytěží podzemní poklady kraje.

Sedlák, který mu z počátku hrozil výpraskem, nechal se ponenáhlu ukonejšit a rozloučili se jako dobří přátelé; zvláště horník vyšel z tohoto sporu s náramnou ctí.

„Tento dialog," pravil u stolu Vilém, „je nejnázornější příklad, jak užitečné by mohlo být divadlo pro všechny stavy, kolikerý zisk by z něho mohl mít sám stát, kdyby se na divadle předváděly činnosti, zaměstnání a podniky lidské s jejich dobrých, chvályhodných stránek, a s oním zřetelem, pro který je stát musí ctít a chránit. Nyní znázorňujeme jen směšnou stránku lidí: veselohern spisovatel je jaksi jen škodolibý dohlížitel, který pase po chybách svých spoluobčanů a je zřejmě rád, když jim může notně zasolit. Nebyla by to příjemná a důstojná práce pro státníka, podívat se na přirozené vzájemné vztahy všech stavů, a řídit práci básníka, který by k tomu měl dost humoru? Jsem přesvědčen, že by se tak vymyslilo mnoho zábavných kusů, které by byly zároveň veselé i užitečné."

„Co já vím," řekl Laertes, „a kam já jsem kdy přišel, všudy dovede vrchnost jen zakazovat, překážet a odmítat, ale jen málokdy nařizovat, podporovat a odměňovat. Nechají všechno běžet, až je zle, a pak se rozhněvají a bijí hlava nehlava."

„Dejte mi pokoj se státem a státníky," pravila Filina, „nedovedu si je představit jinak než v parukách, a paruka, ať ji má na hlavě, kdo chce, vzbuzuje v mých prstech cukání; hned bych ji tomu ctihodnému pánovi strhla, běhala s ní po pokoji a vysmála se tomu plešatci."

Několika temperamentními písněmi, které velmi krásně zazpívala, přetrhla Filina tento rozhovor; měla je k rychlému odjezdu, aby navečer nezameškali podívanou na výkony provazolezců.

Rozpustilá až do rozvernosti, pokračovala na zpáteční cestě v své štědrosti k chudým, takže naposled, když došly peníze jí i jejím průvodcům, hodila jednomu děvčeti oknem svůj slaměný klobouček a jedné stařeně svůj šátek.

Filina pozvala své společníky k sobě do bytu, poněvadž prý z jejího okna je na veřejnou produkci lepší pohled než z druhého hostince.

Když dojeli, bylo lešení již hotovo a pozadí ozdobeno rozvěšenými koberci. Odrazový můstek byl již postaven, volné lano bylo

upevněno na stožárech a napjaté nataženo na kozy. Na náměstí bylo hodně lidu a okna obsazena diváky z vyšších stavů.

Paňáca nejprve uvedl diváky do dobré nálady a pozornosti několika nejapnostmi, kterým se lidé vždycky smějí. Několik dětí, které svá těla prapodivným způsobem zkrucovaly, vzbuzovalo hned údiv, hned hrůzu, a Vilém se nezdržel hlubokého soucitu, když viděl, jak dítě, které hned od prvního spatření vzbudilo jeho účast, s námahou zaujímá nepřirozené postoje. Brzy však vzbudili živou veselost komičtí skokani, kteří dělali přemety dopředu i dozadu, nejdřív jednotlivě, pak za sebou a nakonec všichni dohromady. Celé shromáždění zazvučelo bouřlivým potleskem a jásotem.

Nyní však se pozornost obrátila na něco zcela jiného. Děti, jedno po druhém, musily vystoupit na lano, a to nejdříve učedníci, aby svými cviky prodloužili podívanou a ukázali v pravém světle obtížnost výkonů. Ještě několik mužů a dospělých žen ukázalo značnou dovednost; ale to ještě nebyl ani monsieur Narcis, ani demoiselle Landrinette.

Konečně vystoupili i oni z jakéhosi stanu zpoza napjatých rudých závěsů a splnili příjemným zjevem a půvabem kostýmů dosud šťastně udržované očekávání diváků. On byl čilý hošík, prostředně veliký, s černýma očima a silným copem; také ona byla hezounká, ale přitom silná. Produkovali se na laně, jeden po druhém, lehkými pohyby, skoky a podivuhodnými pozicemi. Lehkost, odvaha a přesnost, s jakou oba prováděli své kousky, co krok a skok zvyšovaly všeobecné potěšení. Důstojnost, s jakou si počínali, zřejmá péče, kterou o ně měli ostatní členové souboru, dodávaly jim vzezření pánů a mistrů celé tlupy, a všichni byli přesvědčeni, že toho zasluhují.

Nadšení lidu přešlo na diváky v oknech, dámy se dívaly na Narcisa, páni na Landrinettu. Lid jásal, a ani jemnější obecenstvo se nezdržovalo potlesku; paňácovi se již skoro nikdo nesmál. Jen málokdo se vytratil, když se několik členů tlupy s cínovými talíři tlačilo davem, aby vybírali.

„Myslím, že se jim to povedlo," pravil Vilém Filině, která stála vedle něho, naklánějíc se z okna. „Podivuji se chytrosti, s jakou

uplatňovali i nepatrné výkony, užívajíce jich ponenáhlu a v pravý okamžik; podivuji se jim, jak vytvořili z neobratnosti svých dětí a z virtuozity svých nejlepších umělců celek, který napřed vzbudil naši pozornost a pak nás velmi příjemně pobavil."

Lid se ponenáhlu rozešel a náměstí se vyprázdnilo, zatím co Filina a Laertes se spolu hádali o postavu a obratnost Narcisa a Landrinetty a navzájem se škádlili. Vilém viděl ono podivné dítě, jak stojí na ulici u jiných hrajících si dětí, a upozornil na ně Filinu, která hned svým temperamentním způsobem na dítě volala a kývala. A když nechtělo přijít, seběhla po schodech dolů, zpívajíc a klapajíc podpatky, a přivedla je nahoru.

„Tady je ta záhada," zvolala, když táhla dítě do dveří. Zůstalo stát u vchodu, jako by užuž zas chtělo vyklouznout, položilo si pravou ruku na prsa, levou na čelo a uklonilo se hluboce. „Neboj se, maličká," řekl Vilém, přistupuje k ní. Pohlédla na něho nejistým pohledem a popošla o několik kroků blíže.

„Jak se jmenuješ?" ptal se.

„Říkají mi Mignon." – „Kolik je ti let?" – „Nikdo jich nepočítal." – „Kdo byl tvůj otec?" – „Velký Ďábel je mrtev."

„Nu, to je nějaké divné," zvolala Filina. Ptali se jí ještě na něco; odpovídala lámanou němčinou a podivně slavnostním způsobem; přitom si po každé kladla ruce na prsa a na čelo a hluboce se ukláněla.

Vilém se na ni nemohl vynadívat. Jeho oči i srdce byly neodolatelně přitahovány záhadou této bytosti. Hádal ji nějakých dvanáct nebo třináct let; její tělo bylo pěkně urostlé, jen její údy buď slibovaly, že ještě zesílí, buď prozrazovaly zadržený vzrůst. Její rysy nebyly pravidelné, ale nápadné, její čelo záhadné, její nos neobyčejně krásný a ústa, třeba na její věk příliš sevřená a někdy pocukávající jedním koutkem, stále ještě prostosrdečná a rozkošná dost. Její snědou pleť pro líčidlo ani nebylo vidět. Její zjev se Vilémovi vtiskl hluboko do duše; stále se ještě na ni díval, mlčel a v zadumání zapomněl na přítomné. Z polosnu ho probudila Filina, podávajíc dítěti trochu zbylého cukroví a kynouc mu, že může odejít. Poklonilo se jako prve a bleskurychle vyletělo ze dveří.

Poněvadž se nyní přiblížila chvíle, kdy se měli naši noví známí pro tento večer rozloučit, smluvili si ještě vyjížďku na příští den. Chtěli zase poobědvat jinde – v sousední myslivně. Vilém toho večera řekl ještě mnoho pochvalného o Filině, nač Laertes jen krátce a lehkovážně odpovídal.

Příštího rána, když se opět hodinu pocvičili v šermu, zašli do Filinina hostince, před nějž objednaný kočár už viděli předjíždět. Ale jak užasl Vilém, když shledal, že kočár zmizel, a oč více ještě, když ani Filinu nenalezli doma. Řekli jim, že usedla do vozu a odjela s několika cizinci, kteří přibyli dnes ráno. Náš přítel, který si v její společnosti sliboval příjemnou zábavu, nedovedl skrýt svou mrzutost. Laertes se naopak smál a zvolal: „Tak se mi líbí! To je ona! Jen pojďme rovnou k myslivně; ať si je, kde chce, pro ni se nenecháme připravit o svou promenádu."

Když Vilém cestou neustával kárat tuto nedůslednost jejího jednání, řekl Laertes: „Mně se to nezdá nedůsledné, když někdo je věren své povaze. Když si ona něco umíní nebo někomu něco slíbí, děje se to jen za nevyslovené podmínky, že jí to také bude vhod, provést svůj úmysl nebo dostát danému slovu. Rozdává ráda, ale člověk musí vždy být připraven, že jí dárek zase bude musit vrátit."

„To je zvláštní povaha," usoudil Vilém.

„Ale vůbec ne, zvláštní je na ní leda to, že nezná pokrytectví. Mám ji za to rád, ba jsem jejím přítelem právě proto, že je tak ryzí představitelkou pohlaví, které nenávidět mám tolik příčin. Pro mne je pravou Evou, pramateří ženského pokolení; takové jsou všechny, jenže se k tomu nechtějí znát."

Za rozmanitých řečí, za nichž Laertes tuze temperamentně projevoval svou nenávist k ženskému pokolení, aniž však udal její příčinu, došli do lesa, kam Vilém vstoupil velmi rozladěn, neboť Laertovy řeči v něm znova oživily vzpomínku na jeho poměr k Marianě. Nedaleko stinné studánky pod nádhernými starými stromy našli Filinu, jak sama sedí u kamenného stolu. Uvítala je veselou písničkou, a když se Laertes zeptal na její společnost, zvolala: „Vyvedla jsem je pěkně aprílem; ztropila jsem si z nich švandu, jak toho zaslu-

hovali. Již cestou jsem zkoušela jejich štědrost, a poněvadž jsem pozorovala, že patří k lakomým mlsounům, umínila jsem si hned, že je potrestám. Když jsme dojeli, ptali se číšníka, co lze dostat; ten s obvyklou hbitostí jazyka vypočítával vše, co mají, a ještě víc než to. Zpozorovala jsem jejich rozpaky; dívali se jeden na druhého, koktali a ptali se na ceny. ‚Co se dlouho rozmýšlíte,' zvolala jsem, ‚tabule je starostí ženských, jen mě nechte, však já se o ni postarám.' Načež jsem začala objednávat nesmyslný oběd, který se měl ještě doplnit lecčím, co by se bylo musilo dát přinést ze sousedství. Číšník, kterému jsem několika opičkami dala najevo, oč jde, mi konečně pomohl, a tak jsme je představou nádherné hostiny tolik polekali, že se zkrátka a dobře rozhodli pro procházku po lese, z níž se už asi sotva navrátí. Smála jsem se tomu sama samotinká celou čtvrt hodiny a budu se smát, jak si jen vzpomenu na ty jejich obličeje." Při stole si Laertes vzpomněl na podobné případy; slovo dalo slovo, i dali se do vypravování všelijakých veselých příhod, nedorozumění a podfuků.

Nějaký mladík, jeden z jejich městských známých, přiloudal se lesem s knihou v ruce, posadil se k nim a chválil krásu místečka. Upozorňoval je na zurčení potůčku, na pohyb větví, na světla pronikající listovím a na zpěv ptáků. Filina zazpívala nato píseň o kukačce, která se cizinci podle všeho nezamlouvala; odporoučel se brzy.

„Jen kdybych, co živa budu, neslyšela už nic o přírodě a přírodních krásách!" zvolala Filina, když odešel. „Nic není tak protivné, jako když nám někdo na prstech vypočítává potěšení, kterých užíváme. Když je hezky, jdeme na procházku, stejně jako tancujeme, když muzikanti spustí. Kdopak si při tom vzpomene na hudbu či na pěkné počasí? Tanečník nás zajímá, nikoli housle, a zadívat se do dvou krásných černých očí, to je pro dvě modré obzvláštní potěšení. Co je proti tomu do praménků a studánek a starých ztrouchnivělých lip!" Přitom se Vilémovi, který seděl proti ní, podívala do očí takovým pohledem, že mu nedovedl zabránit, aby mu nepronikl aspoň k branám jeho srdce.

„Máte pravdu," odpověděl poněkud rozpačitě. „Člověk je pro člověka to nejzajímavější a snad by vůbec měl být jediným předmětem

jeho zájmu. Vše ostatní, co nás obklopuje, je buď jen živel, v němž žijeme, nebo nástroj, jehož používáme. Čím víc si toho všeho všímáme, čím větší pozornost a účastenství tomu věnujeme, tím více v nás slábne smysl pro naši vlastní cenu a náš cit pro společnost. Lidé, kteří si příliš váží zahrad, staveb, šatů, šperků nebo vůbec nějakého majetku, nebývají společenští a příjemní. Ztrácejí lidi z očí; jen málokterému z nich se podaří potěšit a shromažďovat kolem sebe jiné. Což to není také vidět na divadle? Dobrý herec nám brzy dá zapomenout na bídné, nevhodné dekorace, kdežto nejkrásnější výprava jen tím zřetelněji ukazuje nedostatek dobrých herců."

Po jídle usedla Filina ve stínu do vysoké trávy. Její dva přátelé jí musili snášet spousty květin. Uvila mohutný věnec a posadila si jej na hlavu; vypadala k nevíře rozkošně. Květiny vystačily ještě na jeden; i ten uvila, zatím co oba muži usedli vedle ní. Když jej však za rozmanitých žertů a narážek dovila, vtiskla jej Vilémovi s velkým půvabem na hlavu a chvilku jej rovnala, až se jí zdálo, že sedí dobře. „A já, jak se zdá, vyjdu na prázdno," pravil Laertes.

„Naprosto ne," odvětila Filina. „Žádný s vás si nebude naříkat." Sňala svůj věnec z hlavy a nasadila jej Laertovi.

„Kdybychom byli soupeři," pravil, „možná, že bychom se vášnivě pohádali, kterému z nás obou dáváš přednost."

„Leda byste bláznili," odvětila a nahnula se k němu, nastavujíc ústa k polibku, ale hned se obrátila, objala Viléma a vtiskla mu na rty upřímnou hubičku. „Která chutná lépe?" ptala se škádlivě.

„Je to divné," zvolal Laertes. „Zdá se, že něco takového nikdy nemůže chutnat pelyňkem."

„Jako žádný dar," řekla Filina, „kterého užíváme bez závisti a sobectví. Teď bych," zvolala, „měla chuť ještě hodinku protancovat a pak nám asi nezbude, než abychom se zase šli podívat na své skokany."

Vrátili se do domu a nalezli tam hudbu. Filina, která byla dobrá tanečnice, oživila oba své společníky. Vilém nebyl neobratný, chyběl mu však dokonalejší cvik. Oba jeho přátelé si usmyslili, že ho vezmou do učení.

Opozdili se. Provazolezci už začali se svými produkcemi. Na náměstí se sešlo hojně diváků; přesto však našim přátelům, když vystupovali, byl nápadný povyk, který přilákal velký dav lidu k bráně hostince, v němž se Vilém ubytoval. Vilém tam zaskočil, aby se podíval, co se děje, a protlačiv se davem zpozoroval s hrůzou pána provazolezecké tlupy, jak se snaží za vlasy z domu vytáhnout ono zajímavé dítě a jak bičištěm nemilosrdně mlátí do malého tělíčka.

Vilém udeřil na muže jako blesk a uchopil ho za prsa. „Pusť to dítě," křikl jako posedlý, „nebo jeden z nás tu zůstane!" Zároveň popadl chlapa za hrdlo s takovou silou, jaké člověku dodává jedině hněv, takže chlap myslil, že se zalkne. Pustil dítě a chtěl se hájit proti útočníkovi. Několik kolemstojících, kteří s dítětem měli soucit, ale netroufali si něco začít, zadrželo ho nyní, odzbrojili ho a vyhrožovali mu se spoustou nadávek. Vida, že nezbývá jiná zbraň než huba, dal se do strašlivého vyhrožování a klení: že prý ta líná, neužitečná kreatura nechce konat svou povinnost, že se zpěčuje tančit tanec mezi vejci, který prý obecenstvu přislíbil; že ji zabije a nikdo mu v tom nezabrání. Chtěl se vyprostit, aby našel dítě, které zmizelo v davu. Vilém ho zadržel a zvolal: „Neuvidíš ani se nedotkneš tohoto stvoření, dokud nevypovíš před soudem, kdes ji ukradl; doženu tě k nejhoršímu, neujdeš mi." Tato řeč, kterou pronesl Vilém v rozčilení bez jakékoli myšlenky a úmyslu, jen z jakéhosi temného citu nebo, chcete-li, z inspirace, rázem zuřivce uklidnila. Zvolal: „Co je mi do té daremné kreatury! Zaplaťte mi, co mě stály její šaty, a nechte si ji; dohodneme se ještě dnes večer." Odkvapil, aby pokračoval v přerušeném představení a upokojil obecenstvo některými zvláště znamenitými výkony.

Když všechno zase utichlo, pátral Vilém po dítěti, které však nikde nebylo k nalezení. Někdo říkal, že je viděl na půdě, jiný zas na střechách sousedních domů. Když je marně hledali po všech koutech, nezbývalo než se uklidnit a čekat, nevrátí-li se dobrovolně.

Zatím se Narcis vrátil domů a Vilém se ho vyptával na osudy a původ dítěte. Nevěděl o něm nic, neboť nebyl u společnosti dlouho; zato vyprávěl s velkou hbitostí a značnou lehkovážností o svých

vlastních osudech. Když mu Vilém blahopřál k velkému úspěchu, kterého dosáhl, vyjádřil se o tom velmi lhostejně. „My jsme tomu zvyklí," pravil, „že se nám smějí a obdivují naše výkony; ale nic si nepolepšíme mimořádným úspěchem. Principál nám platí, a ať se tedy stará, aby si přišel na své." Nato se omluvil a chtěl rychle odejít.

Na otázku, kam tak spěchá, se mladík pousmál a přiznal se, že mu jeho postava a talent dobyly solidnější přízně, než je úspěch širokého publika. Dostal vzkazy od různých dam, které prudce toužily, aby ho poznaly blíže, a obával se, že sotva bude před půlnocí hotov se všemi návštěvami. Pokračoval s největší upřímností ve vyprávění svých dobrodružství a byl by i udal jména, ulice a domy, kdyby Vilém nebyl odmítl takovou nediskrétnost a nebyl ho zdvořile propustil.

Laertes zatím bavil Landrinettu a ujišťoval, že je úplně hodna být ženou a zůstat ženou.

Teď nastalo vyjednávání s principálem o dítě, které bylo našemu příteli odevzdáno za třicet tolarů, za něž se černovousý horkokrevný Ital zřekl všech nároků; o původu dítěte však nechtěl udat nic víc, než že je přijal k sobě po smrti svého bratra, kterého pro jeho neobyčejnou obratnost nazývali Velkým Ďáblem.

Nazítří strávili ráno hledáním dítěte. Nadarmo prolézali všechny kouty domu i sousedství; zmizelo, a přátelé se báli, že snad skočilo do vody nebo že si nějak jinak ublížilo.

Filininy půvaby nebyly s to, aby odvrátily neklid našeho přítele. Strávil den v smutných úvahách. Také navečer, kdy akrobati a provazolezci dělali, seč byli, aby se obecenstvu nejlépe zavděčili, nemohla se jeho mysl rozveselit a rozptýlit.

Počet obecenstva neobyčejně vzrostl přílivem ze sousedních osad, a tím vzrostla i lavina úspěchu do ohromných rozměrů. Skok přes meče a skok skrz sud s papírovým dnem působily velkou senzaci. Za hrůzného úžasu a údivu všeho publika dal si silák, spočívaje hlavou a nohama na dvou rozestavených židlích, zvednout na volně vyklenutý trup, kovadlinu a na ní několika zdatnými kovářskými tovaryši ukovat podkovu.

I tak zvaná herkulská síla (při níž řada mužů, stojíc na ramenou spodní řady jiných, nese opět řadu žen a hochů, takže nakonec

vznikne živá pyramida, jejíž špičku zdobí jako knoflík a korouhvička dítě stojící na hlavě) byla v těchto končinách nevídanou atrakcí a zakončila důstojně představení. Narcis a Landrinetta se za hlučného výskotu lidu nechali v nosítkách na ramenou ostatních nést hlavními ulicemi města. Házeli na ně stužky, kytice a hedvábné šátky a tísnili se, aby jim popatřili do tváře. Každý byl zřejmě šťasten, že se na ně smí dívat a že ho vyznamenali pohledem.

„Který herec, který spisovatel, ba který člověk vůbec by se necítil na vrcholu svých tužeb, kdyby nějakým vznešeným slovem či dobrým skutkem udělal tak všeobecný dojem? Jaký by to byl nádherný pocit, kdyby se mohly dobré, ušlechtilé, lidstva důstojné city stejně rychle rozšířit jako elektrickou ranou a vyvolat v lidu takové nadšení, jaké způsobili tito lidé svou tělesnou obratností! Kdyby tak bylo možná dát davu spoluprocítit všechno lidské, kdyby bylo možná představou štěstí a neštěstí, moudrosti a hlouposti, ba i nesmyslu a pošetilosti dav roznítit, otřást jím a jeho nečinné nitro uvést do svobodného, prudkého a čistého pohybu!“ Tak mluvil náš přítel, a protože ani Filina, ani Laertes zřejmě neměli náladu pokračovat v takovém rozhovoru, bavil sám sebe těmito starými oblíbenými úvahami, když se až pozdě do noci procházel kolem města, a zase jednou s veškerou vášní a volností rozpoutané obrazotvornosti rozvíjel své staré přání, aby s pomocí divadla ztělesnil dobro, vznešenost a velikost.

Pátá kapitola

Příštího dne, když provazolezci s velkým hlukem odtáhli, objevila se ihned zase Mignon a přistoupila k Vilémovi a Laertovi, když právě v sále pokračovali v cvičení v šermu.

„Kde jsi vězela?“ zeptal se Vilém vlídně. „Dělalas nám mnoho starostí.“ Dítě neodpovídalo a jen se na něho dívalo. „Teď jsi naše,“ zvolal Laertes, „my jsme si tě koupili.“

„Co jsi zaplatil?“ zeptalo se dítě docela suše. „Sto dukátů,“ odvětil Laertes; „když nám je vrátíš, budeš volná.“ – „To je asi hodně?“ optalo se dítě. – „Ó ano, za to už musíš být hodná.“ – „Budu sloužit,“ odvětila.

Od té chvíle pozorovala bedlivě, jaké služby oběma přátelům koná číšník, a už příštího dne naprosto nestrpěla, aby vstoupil do pokoje. Chtěla vše udělat sama a opravdu také vykonávala svou práci pomalu sice a někdy neobratně, ale přesně a velmi pečlivě.

Často se postavila k umyvadlu a drhla si obličej tak horlivě a prudce, že si téměř rozedřela tváře. Konečně Laertes otázkami a škádlením vyzvěděl, že se chce vší mocí zbavit líčidla na tvářích a v horlivosti, s jakou to činí, pokládá červeň, kterou vzbudila tře-ním, za nejzarputilejší líčidlo. Poučil ji a nechala toho, a když se zase uklidnila, objevila se krásná snědá pleť, jen oživená slabým ruměncem. Vilém strávil několik dní v této podivné společnosti, jsa lehkovážnými půvaby Filininými a tajuplnou přítomností dítě-te zabaven víc, než si chtěl přiznat, a ospravedlňoval se sám před sebou pilným cvikem v šermu a tanci, k čemuž, jak myslil, nenajde tak hned zas příležitost.

Byl nemálo překvapen a poněkud i potěšen, když jednoho dne při-jeli pán a paní Melinovi, kteří se hned po prvním veselém pozdravu ptali po ředitelce a ostatních hercích a k velkému svému zděšení usly-šeli, že ředitelka dávno odjela a herci že se, až na malé výjimky, rozešli.

Mladý párek se hned po sňatku, při němž jim, jak víme, Vilém byl nápomocen, sháněl na různých místech po angažmá, nenašel však žádné a byl konečně upozorněn na toto městečko, kde prý některé osoby, které cestou potkali, viděly dobré divadlo.

Když se seznámili, Filině se pranic nelíbila madame Melinová, ani temperamentnímu Laertovi pan Melina. Byli by se příchozích rádi hned zase zbavili a Vilém je nedokázal přemluvit k příznivějšímu smýšlení, ač je neustále ujišťoval, že to jsou vskutku hodní lidé.

Vlastně rozšíření společnosti nejedním způsobem pokazilo dosavadní veselý život našich tří dobrodruhů. Melina začal totiž v hostinci – v témž, kde bydlila Filina – hned smlouvat a handrkovat se. Chtěl za málo peněz lepší byt, bohatší obědy a hbitější obsluhu. Zakrátko se hostinský i číšník tvářili mrzutě, a kdežto si druzí nechali vše líbit, jen aby žili v pokoji, a rychle zaplatili, aby už nemusili myslit na to, co už snědli, probíral Melina oběd, pravidelně ihned zaplacený, vždy znovu od začátku do konce, takže Filina ho bez okolků nazvala přežvýkavcem.

Ještě protivnější byla veselému děvčeti paní Melinová. Tato mladá žena nebyla právě nevzdělaná, ale neměla ani ducha, ani citu. Nedeklamovala špatně, a proto chtěla deklamovat neustále; ale člověk brzy zpozoroval, že je to jen deklamace slovní, která ulpívá na jednotlivostech a nevyjadřuje smysl celku. Při tom při všem nebyla naprosto nepříjemná, zvláště ne mužům. Spíše jí ti, kdo se s ní stýkali, přisuzovali bystrý rozum; neboť byla tím, co bych krátce nazval *přivciťovatelkou*: dovedla příteli, o jehož úctu jí šlo, lichotit zvláštní pozorností, přistupovat na jeho názory, pokud jí to vůbec jen bylo možné, a jakmile pak překročily úplně její duševní obzor, u vytržení přijímat takové zjevení. Uměla mluvit i mlčet, a třeba neměla záludnou povahu, dovedla s velkou ostražitostí vypozorovat, kde je asi skryta slabá stránka druhého.

Šestá kapitola

Melina se zatím podrobně vyptal na trosky bývalé společnosti. Dekorace i garderoba byly v zástavě u několika obchodníků; notářovi ředitelka uložila, aby za určitých podmínek, najdou-li se kupci, dal svůj souhlas k prodeji z volné ruky. Melina si chtěl ty věci prohlédnout a odvedl Viléma s sebou. Když jim otevřeli pokoje, pocítil Vilém k těmto věcem něhu, kterou si sám nepřiznával. Třeba ušpiněné dekorace byly ve velmi špatném stavu, třeba turecké a pohanské oděvy, staré karikaturní šaty pro muže i ženy, kutny pro čarodějníky, židy, mnichy byly nevzhledné, přece se neubránil pocitu, že v nejšťastnější okamžiky svého života prožil v blízkosti podobného haraburdí. Kdyby mu Melina byl viděl do srdce, jistě by mu byl horlivěji domlouval, aby vynaložil trochu peněz na osvobození, postavení a znovuoživení těchto roztroušených částí v nový, krásný celek. „Jakým šťastlivcem bych byl," zvolal Melina, „kdybych měl jen dvě stě tolarů, abych si pro začátek mohl koupit tyto nejnutnější divadelní potřeby. Jak brzy měl bych pohromadě malou scénu, která by nás v tomto městě, v této krajině jistě ihned uživila!" Vilém mlčel a oba opustili zamyšleně poklady, které byly zase uzamčeny.

Melina od té chvíle neznal jiného tématu než projekty a návrhy, jak by bylo možné zařídit divadlo a mít z toho prospěch. Snažil se zaujmout i Filinu a Laerta; navrhovali Vilémovi, aby zapůjčil peníze a přijal na ně záruku. Ale on si právě při této příležitosti uvědomil, že se tu neměl tak dlouho zdržet; omluvil se a chystal se pokračovat v cestě.

Zatím si však víc a více zamiloval Mignonin zjev i celou bytost. Ve všem svém konání a počínání bylo to dítě zvláštní. Po schodech nechodilo, nýbrž skákalo nahoru i dolů. Chodilo po zábradlí na chodbách, a než se člověk nadál, sedělo na skříni a zůstalo chvíli tiše. Vilém také zpozoroval, že má pro každého jiný způsob pozdravu. Jej od nějaké doby pozdravovalo s rukama zkříženýma na prsou. Někdy po celé dny byla úplně němá, někdy odpovídala trochu více na různé otázky, vždy však podivně, ale tak, že nebylo možná poznat, mluví-li tak z důvtipu, či z neznalosti řeči, ježto mluvila lámanou

němčinou, propletenou francouzštinou a vlaštinou. V službě byla neúnavná a od božího rána na nohou; zato navečer mizela časně, spala v komoře na holé zemi a nedala se ničím pohnout, aby přijala peřinu nebo slamník. Často se myla. Také její šaty byly čisté, ačkoli vše, co měla na sobě, bylo dvakrát nebo třikrát záplatované. Také Vilémovi řekli, že chodí denně časně zrána na mši, a jednou ji tam následoval; spatřil ji, jak s růžencem klečí v koutě kostela a vroucně se modlí. Nezpozorovala ho. Vrátil se domů, uvažoval o tomto podivném zjevu, nemohl se však ničeho určitého domyslit.

Opětovné naléhání Melinovo, aby jim povolil půjčku na vyplacení shora řečených divadelních potřeb, pohnulo Viléma ještě více k tomu, aby pomýšlel na odjezd. Chtěl ještě dnes, kdy odjížděla pošta, napsat domů, kde o něm už dlouho nic neslyšeli; pustil se také skutečně do psaní dopisu Wernerovi a dospěl ve vypravování svých dobrodružství již dosti daleko, přičemž se mnohdy, aniž si toho všiml, odchýlil od pravdy. Tu zpozoroval nemile dotčen na zadní stránce dopisního papíru několik veršů, které kdysi začal opisovat ze svého zápisníku pro paní Melinovou. Mrzutě list roztrhal a odložil opakování své zpovědi na příští poštovní den.

Sedmá kapitola

Naše společnost se zase sešla a Filina, které neušel žádný kůň ani přijíždějící kočár, zvolala najednou s velkou živostí: „Náš pedant[17]! Tamhle přichází náš rozmilý pedant! Koho to asi přiváží s sebou?“ Volala, kývala na něho z okna a vůz se zastavil.

Z vozu vystoupil chatrný mužíček, který podle ošumělého, šedohnědého kabátku a podle špatného stavu spodků vypadal jako magistr, jací plesniví na vysokých učeních; když zdravil Filinu, smekl klobouk a odhalil paruku chatrně napudrovanou, ale jinak tuze tuhou. Filina mu rukou posílala tisíce hubiček.

Tak jako nalézala své blaho v tom, že jednu část mužů milovala a těšila se jejich lásce, tak měla nemenší potěšení z toho, že si z ostatních, které zrovna nemilovala, nejlehkovážnějším způsobem pokud možná často tropila šašky.

Pro povyk, s kterým přijala tohoto starého přítele, nevšimli si ostatních, kteří ho následovali. Vilémovi se však zdálo, že odněkud zná vstupující dvě dámy a obstarožního muže, který vešel s nimi. Také se brzy ukázalo, že je před lety všechny tři viděl několikrát u společnosti, která hrála v jeho rodišti. Dcery od té doby vyrostly; staroch sám se však změnil málo. Hrával obyčejně dobromyslné bručouny, kterými se hemží německé kusy a které i v obyčejném životě často potkáváme. Protože totiž povaha našich krajanů je taková, že prokazují a činí dobro bez velké okázalosti, pamatují málokdy na to, že také spravedlivě lze jednat s uhlazeností a s půvabem; proto, puzeni duchem odporu, upadají snadno v tu chybu, že dávají své nejmilejší ctnosti vyniknout na pozadí mrzoutství.

Takové úlohy hrál náš herec velmi dobře a hrál je tak často a tak výhradně, že uvykl podobnému způsobu chování i v občanském životě.

17 Stálá osoba italské commedia dell’arte, v níž dottore je občas výslovně označen jako Il pedante.

Vilém byl velmi dojat, když ho poznal, neboť si vzpomněl, jak často tohoto muže vídal na scéně s milovanou Marianou; bylo mu, že ho ještě slyší hubovat, že ještě slyší její lichotivý hlas, který v bezpočtu úloh byl její zbraní proti jeho drsné povaze.

Na první dychtivou otázku, zda by bylo možné najít místo někde jinde, odpověděli noví příchozí bohužel záporně, a naši přátelé musili vyslechnout, že společnosti, u kterých se poptávali, jsou kompletní a některé že se dokonce obávají, že jim vzhledem k hrozící válce nezbude než se rozejít. Starý bručoun se pro mrzutosti a z lásky ke změně i s dcerami vzdal výhodného angažmá, najal si spolu s pedantem, kterého potkal cestou, vůz, aby se dostali sem, kde ovšem, jak se ukázalo, dobrá rada byla rovněž drahá.

Dobu, po kterou se ostatní velmi hlučně domlouvali o svých záležitostech, strávil Vilém v myšlenkách. Toužil promluvit se starochem o samotě, toužil a bál se zároveň uslyšet něco o Marianě a byl všecek rozrušen.

Roztomilosti, které mu říkaly nově příchozí dámy, ho neprobudily ze snění; ale hádka, která se pojednou strhla, donutila ho k pozornosti. Způsobil ji Bedřich, onen plavý hoch, který obsluhoval Filinu, který se však tentokrát prudce bránil, když měl prostřít a přinést jídlo. „Zavázal jsem se," zvolal, „že budu sloužit vám, ale ne, že budu posluhovat kdekomu." Dostali se kvůli tomu do prudké hádky. Filina trvala na tom, že má konat svou povinnost, a když se tvrdošíjně zpěčoval, řekla mu bez okolků, ať si jde, kam chce.

„Myslíte si snad, že od vás nemohu odejít?" zvolal, odešel, vzpurně svázal uzlík a pospíchal hned z domu.

„Jdi, Mignon," pravila Filina, „opatř nám, co potřebujeme; řekni to číšníkovi a pomoz mu obsluhovat!"

Mignon se postavila před Viléma a ptala se svým lakonickým způsobem: „Mám? Smím?" A Vilém odpověděl: „Učiň, mé dítě, co mademoiselle ti praví!"

Dítě vše obstaralo a obsluhovalo hosty po celý večer velmi pečlivě. Po jídle se Vilém snažil, aby mohl se starochem sám jít na procházku. Podařilo se mu to a po všelijakých otázkách, jak se mu

pořád dařilo a vedlo, dostala se řeč na bývalou společnost a Vilém se nakonec odvážil zeptat se na Marianu.

„Ani mi nemluvte o tom ošklivém stvoření!“ zvolal staroch. „Přísahal jsem si, že si na ni už ani nevzpomenu.“ Vilém se ulekl takových řečí, dostal se však ještě do větších rozpaků, když staroch bez ustání huboval na její lehkomyslnost a daremnost. Jak rád by náš přítel byl přerušil rozmluvu; ale teď už nezbývalo než do konce vyslechnout hlučné výlevy podivínovy.

„Stydím se teď,“ pokračoval, „že jsem ji měl tak rád. Ale kdybyste ji byl blíže znal, jistě byste mě omluvil.

Byla tak roztomilá, přirozená a dobrá, tak vlídná a milá v každém ohledu! Nikdy bych si nebyl pomyslil, že hlavními znaky její povahy jsou drzost a nevděk.“

Vilém byl již připraven, že o ní uslyší nejhorší věci, když pojednou s údivem zpozoroval, jak tón starochovy řeči jihne, jak se nakonec zarazil a z kapsy vytáhl šátek, aby si osušil slzy, které mu nakonec zcela přervaly řeč.

„Co je vám?“ zvolal Vilém. „Co pojednou tak dokonale obrátilo vaše city? Neskrývejte mi to; beru větší účast na osudu této dívky, než se domníváte; jen mi vše povězte.“

„Není toho mnoho, co vám mohu říci,“ odpověděl staroch, vraceje se zase do svého vážného, mrzoutského tónu. „Nikdy jí nezapomenu, co jsem pro ni vytrpěl. Měla ke mně vždy,“ pokračoval, „značnou důvěru; miloval jsem ji jako vlastní dceru, a dokud žena ještě žila, pomýšlel jsem na to, že ji vezmu k sobě, abych ji zachránil ze spárů té báby, od jejíhož vlivu jsem si nesliboval nic dobrého. Ale žena mi zemřela, projekt ztroskotal.

Ke konci jejího pobytu ve vašem rodišti, nejsou tomu ani tři roky, všiml jsem si na ní nápadného smutku; ptal jsem se jí na to, odpověděla vyhýbavě. Konečně jsme se vydali na cestu. Jela se mnou v témž voze a já zpozoroval, k čemu se mi také brzy přiznala, že je v naději a že žije v ustavičném strachu, že ji ředitel vyhodí. Trvalo to také jen krátký čas a přišel na to; vypověděl jí ihned smlouvu, která beztoho byla jen na šest neděl, zaplatil jí, co jí patřilo, a zanechal ji,

nedbaje našich proseb a námitek, ve špatném hostinci v kterémsi malém městečku.

Čert aby vzal všechny darebné holky!“ zvolal rozlícený staroch. „A zvláště tuhle, která mi zkazila nejednu chvíli mého života. Co bych vám dlouho vykládal, jak jsem se jí ujal, co jsem pro ni udělal, co jsem na ni vynaložil, co jsem se o ni nastaral, i když jsem nebyl u ní. Raději bych hodil své peníze do rybníka a strávil svůj čas výchovou prašivých psů, než abych někdy zase věnoval nejmenší pozornost takovému stvoření. Co jsem z toho měl? Z počátku docházely děkovné dopisy, zprávy z několika míst jejího pobytu a naposled ani slovo, ba ani slovíčko díku za peníze, které jsem jí posílal, když byla v koutě. Ó, přetvářka a lehkomyslnost žen se dovedou jak se patří spřáhnout, aby jim opatřily pohodlný život a poctivému chlapovi mrzutost nad mrzutost!“

Osmá kapitola

Snadno si domyslíme, jak Vilémovi bylo, když se po této rozmluvě vrátil domů. Všechny jeho staré rány se znovu otevřely a pocit, že nebyla tak zcela nehodna jeho lásky, znova ožil; neboť v zájmu starochově, ve chvále, kterou jí vzdával proti své vůli, objevila se našemu příteli znovu všechna její roztomilost; ba ani prudké obviňování vášnivého muže neobsahovalo nic, co by ji před Vilémem ponižovalo. Vždyť dobře cítil, že je sám spoluviníkem jejího poklesku, a to, že se nakonec odmlčela, nepřipadalo mu naprosto odsouzeníhodné; spíše myslil na to na všechno se zármutkem; viděl ji jako šestinedělku, jako matku, bloudící bez pomoci světem, pravděpodobně s jeho vlastním dítětem; to byly vesměs představy, které v něm probouzely nejbolestivější pocity.

Mignon na něho čekala a posvítila mu po schodech nahoru. Když postavila světlo na stůl, poprosila ho o svolení, aby ho dnes večer směla pobavit jedním ze svých kousků. Byl by ji raději požádal, aby toho nechala, zvláště proto, že nevěděl, co to bude. Avšak nedovedl tomu dobrému stvoření nic odříci. Po chvilce vstoupila opět do pokoje. Nesla pod paží koberec, který rozprostřela po zemi. Vilém jí v ničem nebránil. Potom přinesla čtyři svícny a postavila na každý cíp koberce po jednom. Košíček vajec, který potom přinesla, ozřejmil, co zamýšlí. Odměřeně nyní kráčela po koberci sem a tam a kladla vejce v určitých vzdálenostech od sebe, pak zavolala člověka, který v hostinci posluhoval a hrál na housle. Stoupl si se svým nástrojem do rohu; zavázala si oči, dala znamení a počala své pohyby zároveň s hudbou, jako natažený stroj, doprovázejíc takt a melodii údery kastanět.

Tančila svůj tanec čile, lehce, rychle a přesně. Kladla nohy tak rozhodně a jistě mezi vejce, že člověk přes tu chvíli myslil, že jistě nějaké rozšlápne, nebo jiné při rychlém obratu odkopne. Ale nic takového se nestalo! Žádného se ani nedotkla, ač se jejich řadami proplétala všemi možnými kroky, malými i velkými, ba i skoky a naposledy napolo klečíc.

Nezadržitelně, jako hodinový stroj, běžela svou drahou a podivná hudba dodávala tanci, vždy znovu počínajícímu a vzkypujícímu, při každém opakování nové vzpruhy. Vilém byl podivuhodnou podívanou všecek uchvácen; zapomněl na své starosti, sledoval každý pohyb milovaného stvoření a žasl, jak se v tomto tanci obráží zejména její povaha.

Ukázala se přísnou, strohou, suchou i prudkou, v něžných postojích spíše obřadnou než líbivou. Uvědomil si pojednou v tomto okamžiku, co už dávno k Mignoně cítil. Toužil pojmout toto opuštěné stvoření do svého srdce namísto dítěte, sevřít je do své náruče a otcovskou láskou v něm probudit radost ze života.

Tanec se končil; shrnula vejce nohama opatrně na hromádku, nezapomněla na žádné, žádné nerozbila a postavila se k nim, snímajíc si šátek s očí a ukončujíc svůj výkon poklonou.

Vilém jí poděkoval, že mu ukázala tak pěkně a nenadále tanec, který si už dávno přál vidět. Pohladil a politoval ji, co jí to dalo práce. Slíbil jí nové šaty, načež prudce odpověděla: „Tvé barvy!“ I to jí slíbil, ač dobře nevěděl, co tím míní. Sebrala vejce, vzala koberec pod paži, zeptala se, poroučí-li ještě něco, a vyhoupla ze dveří.

Od muzikanta se dověděl, že si už delší dobu dala všemožnou práci, aby mu tak dlouho zpívala notu tance – bylo to fandango – až jej uměl zahrát. Nabídla mu prý také za jeho námahu nějaké peníze, které však odmítl přijmout.

Devátá kapitola

Sotva se šeřilo jitro po neklidné noci, kterou náš přítel strávil zčásti bdě a zčásti trápen tíživými sny, v nichž viděl Marianu, buď v plné kráse, nebo žalostně zuboženou, hned s dítětem v náručí a hned o ně oloupenou – už vstoupila do pokoje Mignon s krejčím. Přinesla s sebou šedé sukno a modrý taft a vysvětlovala po svém, že chce mít nový živůtek a námořnické kalhoty, s modrými výložkami a pentlemi, jak je viděla v městě na chlapcích.

Vilém odložil od té doby, co ztratil Marianu, všechny veselé barvy. Zvykl si na šeď, na šat stínů, a jenom blankytná podšívka nebo límeček téže barvy oživovaly poněkud jeho nenápadný oděv. Mignon, plna touhy nosit jeho barvu, naléhala na krejčího, který slíbil, že práci brzy odvede.

Hodiny tance a šermu, které dnes náš přítel bral u Laerta, se jaksi nedařily. Byly také brzy přerušeny příchodem Melinovým, který obšírně dokazoval, že je teď pohromadě malá společnost, s níž by se dala provozovat už hezká řada kusů. Opakoval svou nabídku, aby Vilém poskytl trochu peněz na zařízení, při čemž Vilém opět, jak už předtím, projevoval svou nerozhodnost.

Brzy nato se smíchem a s hlukem vešla Filina s děvčaty. Vymyslily si zase nějakou projížďku: neboť změna místa a okolí byla pro ně rozkoší, po níž stále toužily. Jejich největším přáním bylo každý den jíst na jiném místě. Tentokráte zvolily výlet po vodě.

Pedant už objednal člun, který je měl svézt po zátočinách roztomilé řeky. Filina pobízela, společnost se nezpěčovala a brzy byli všichni naloděni.

„Co teď budeme dělat?“ pravila Filina, když se všichni usadili na lavicích.

„Nejjednodušší a nejlepší by bylo,“ pravil Laertes, „kdybychom extemporovali nějaký kus. Ať si každý vybere úlohu, která je jeho povaze nejpříjemnější, a uvidíme, jak se nám to povede!“

„Znamenitě,“ pravil Vilém, „neboť ve společnosti, v níž se nikdo nepřetvařuje a každý jedná podle svého rozumu, nemůže dlouho

přebývat ani půvab chování, ani spokojenost, a kde se zase každý stále přetvařuje, tam vůbec se ani neukážou. Není to tedy špatný nápad, když si hned napřed přiznáme, že se přetvařujeme, a tak potom pod maskou budeme tak upřímní, jak se nám zachce."

„Bodejť," pravil Laertes, „proto je tak příjemný život a styk s ženskými, které se nikdy neukazují v své přirozené podstatě."

„To proto," pravila madame Melinová, „že nejsou tak ješitné jako muži, kteří se domýšlejí, že jsou dost roztomilí, jak je příroda stvořila."

Za těchto řečí minuli rozkošné houštiny a pahorky, zahrady a vinice a mladé dívky i žínky, zvláště však madame Melinová, byly nad krajinou u vytržení. Ta dokonce spustila slavnostně hezkou básničku popisného žánru o podobné přírodní scenerii; avšak Filina ji přerušila a navrhla zákon, že se nikdo nesmí opovážit promluvit o nějakém neživém předmětu; naopak prosadila horlivým naléháním návrh na extemporování komedie. Starý bručoun[18] měl představovat důstojníka ve výslužbě, Laertes potulného šermíře, pedant žida; ona sama prý bude hrát Tyrolačku; ostatní ať si své úlohy zvolí sami. Měli fingovat, že jsou společností světa nezkušených lidí, kteří se náhodou sešli na obchodní lodi.

Začala hned s židem hrát svou úlohu a rozhostilo se všeobecné veselí.

Nejeli dlouho, když lodník zastavil, aby se svolením společnosti přibral ještě někoho, kdo stál na břehu a kýval na ně.

„To právě potřebujeme," zvolala Filina. „V cestující společnosti scházel ještě slepý pasažér."

Do člunu vstoupil pěkně urostlý muž, jehož podle oděvu a ctihodného vzezření mohli docela dobře pokládat za duchovního. Pozdravil společnost, která mu děkovala po svém a brzy ho seznámila se svým žertem. Přijal úlohu venkovského duchovního, kterou zahrál k všeobecnému údivu velmi zdařile; hned napomínal, hned vypravoval historky, hned na sebe prozrazoval některé slabůstky, a přece si zachovával svou ctihodnost.

18 Oblíbená divadelní postava, počínaje Goldoniho (1707–1793) hrou „Il burbero benefico".

Avšak každý, kdo jen jedinkrát vypadl ze svého charakteru, musil dát nějaký fant. Filina je tuze pečlivě sbírala a hrozila zvláště důstojnému pánovi množstvím hubiček při budoucí výplatě, ač ještě ani jednou nebyl pokutován. Zato Melina byl úplně obrán, Filina si uschovala knoflíčky z košile a přezky a zkrátka vůbec všecko, co měl na sobě movitého. Chtěl totiž představovat cestujícího Angličana a nemohl se nikterak vpravit do své úlohy.

Čas zatím příjemně ubíhal, každý napínal svou fantazii a svůj vtip, seč byl, a vyzdobil svou roli příjemnými a zábavnými žerty. Tak dorazili na místo, kde se přes den chtěli zdržet, a Vilém se na procházce dostal do zajímavého rozhovoru s duchovním, jak ho podle zevnějšku i úlohy budeme nazývat.

„Myslím si," řekl neznámý, „že takové pocvičení je tuze prospěšné pro herce, ba vůbec pro každou společnost přátel a dobrých známých. Je to nejlepší způsob, jak lidi vyvést z nich samých a oklikou zase do nich samých zpět. Mělo by to být zavedeno u každé společnosti, aby se někdy takto pocvičili, a obecenstvo by tím jistě získalo, kdyby byl měsíčně proveden jeden nenapsaný kus, na což by se ovšem herci musili několika zkouškami připravit."

„Jenže by si extemporovaný kus," odvětil Vilém, „nesměli představovat jako něco, co se skládá spatra, nýbrž jako útvar, u něhož je sice předem stanoven plán, děj a rozvrh výstupů, jejich provedení však ponecháno hercům."

„Zcela správně," pravil neznámý, „a právě toto provedení by to bylo, čím by takový kus neobyčejně získal, jakmile by se herci trochu rozehráli. Nemyslím tím na provedení slovy, neboť to je vždy práce přemýšlejícího spisovatele, nýbrž na provedení posunky a tvářením, výkřiky a vším, co k nim ještě patří, krátce na tu němou, tichou hru, která u nás, jak se zdá, ponenáhlu docela vymizí. Jsou ovšem herci v Německu, jejichž tělo vyjadřuje, co si myslí a co cítí, kteří mlčením, váháním, pokyny a jemnými lahodnými pohyby těla dovedou připravit na řeč a pěknou pantomimou spojit odmlky v rozmluvě s celkem; ale výcvik, který by přicházel na pomoc přirozenému nadání a naučil je závodit se spisovatelem, ten se tak nepěstuje, jak by si bylo přát pro potěchu návštěvníků divadel."

„Ale nemělo by," pravil Vilém, „jedině přirozené nadání, jako první a poslední, přivést herce, stejně jako každého jiného umělce, ba snad každého člověka vůbec k tomuto cíli, tak vysoko vytčenému?"

„První a poslední podmínkou, počátkem a koncem asi je a zůstane; ale mezi tímto koncem a začátkem by umělci asi leccos chybělo, kdyby z něho neučinil výcvik, čím má být; a to raný výcvik; neboť snad je na tom hůř, komu se připisuje genialita, než kdo má jen obyčejné schopnosti, protože se člověk geniální mnohem snáze pokazí a bývá mnohem prudčeji srážen do falešné dráhy."

„Nezachrání se však genius sám," odvětil Vilém, „nevyléčí se sám z ran, které si zasadil?"

„Naprosto ne," odvětil druhý, „nebo jen nedostatečně: jen ať si nikdo nemyslí, že dokáže přemoci první dojmy svého dětství. Jestliže vyrostl v chvalitebné svobodě, obklopen krásnými a ušlechtilými věcmi, v obcování s dobrými lidmi; jestliže ho jeho učitelé naučili tomu, co musí vědět především, aby všechno ostatní pochopil lehčeji; jestliže se naučil tomu, čemu se nikdy nebude musit odnaučovat; bylo-li jeho rané jednání řízeno tak, že napříště bude dobré konat lehčeji a pohodlněji, aniž bude musit něčemu odvykat – pak povede takový člověk čistší, dokonalejší a šťastnější život než jiný, který nejlepší mladické síly utratil na vzpírání a omyly. Tolik se toho namluví a napíše o výchově, ale vidím pramálo těch, kdož jsou schopni pochopit a proměnit v skutek toto jednoduché, ale velké pojetí, které zahrnuje všechno ostatní."

„Máte asi pravdu," pravil Vilém, „neboť každý člověk je do té míry omezený, že chce druhého vychovávat k svému obrazu. Šťastni jsou proto ti, kterých se ujme osud, vychovávající každého po jeho způsobu."

„Osud," odpověděl druhý s úsměvem, „je vznešený, ale drahý vychovatel. Přidržel bych se vždycky raději rozumu nějakého lidského mistra. Tak se mi zdá, že osud, k jehož moudrosti chovám všechnu povinnou úctu, má v náhodě, skrz kterou působí, velice nemotorný nástroj. Vždyť zřejmě jen málokdy provede přesně a čistě, na čem se osud ustanovil."

„Vyslovujete, jak se mi zdá, velice podivnou myšlenku," odvětil Vilém.

„Naprosto ne! Většina toho, co se na světě děje, ospravedlňuje mé mínění. Což nenasvědčuje mnoho událostí v svých začátcích hlubokému smyslu? A neskončí se jich pak větší část čirým nesmyslem?"

„Žertujete."

„A není právě – tak se vším," pokračoval druhý, „co potkává jednotlivce? Dejme tomu, že osud někoho určil za dobrého herce – a proč by nás nezásoboval také dobrými herci? – ale nešťastná náhoda by mladíka přivedla na loutkové divadlo, kde by se časně naučil brát účast na nechutnostech, kde by hlouposti shledával snesitelnými, ba dokonce zajímavými, a kde by se mu z nepravé strany dostalo dojmů z mládí, které nikdy nepohasínají a ke kterým si stále zachováváme určitou příchylnost?"

„Jak jste připadl na loutkové divadlo?" padl mu, poněkud zaražen, do řeči Vilém.

„Byl to jen libovolný příklad; nelíbí-li se vám, vezmeme jiný. Dejme tomu, že by osud někoho určil za velikého malíře a náhodě by se zlíbilo uvrhnout jeho mládí mezi špinavé chatrče, chlévy a stodoly – myslíte, že se takový muž kdy povznese k čistotě, urozenosti a svobodě ducha? Čím dychtivěji v svém mládí všemi smysly vnímal nečistotu a zušlechťoval ji po svém, tím strašlivěji se na něm v jeho dalším životě vymstí, neboť ve snaze, aby ji přemohl, vešel s ní ve spojení nejužší. Kdo strávil mládí v špatné, nicotné společnosti, bude po ní stále toužit, byť i později mohl mít lepší; vždyť dojem z ní utkvěl v něm v nejužším spojení se vzpomínkami na radosti mládí, které se neopakují."

Snadno si domyslíme, že ostatní společnost se za tohoto rozhovoru jeden za druhým vytratila. Zvláště Filina odešla hned na začátku stranou. Vrátili se k nim postranní stezkou. Filina vytáhla zástavy, které musili vyplácet rozmanitými způsoby, při čemž se cizinec roztomilými nápady a nenucenou účastí skvěle zavděčil celé společnosti, zvláště však dámám; a tak co nejpříjemněji plynuly hodiny dne za žertování, zpěvu, hubiček a všelijakého škádlení.

Desátá kapitola

Když se konečně zase chystali domů, ohlíželi se po svém duchovním; byl však ten tam a nikde po něm ani stopy.

„Není to zdvořilé od toho člověka, který jinak, jak se zdá, má slušné způsoby," pravila madame Melinová, „že bez rozloučení opustil společnost, která ho tak vlídně přijala."

„Přemýšlel jsem po celý ten čas," pravil Laertes, „kde jsem toho podivína už viděl. Právě jsem se chystal, že se ho při odchodu na to optám."

„Se mnou to bylo zrovna tak," odvětil Vilém, „a nebyl bych ho jistě propustil, dokud bych nebyl vyzvěděl něco bližšího o jeho poměrech. Náramně bych se mýlil, jestli jsem s ním už někdy nemluvil."

„A přece se možná mýlíte," pravila Filina. „Ten člověk jen proto dělá dojem známého, že vypadá jako člověk, a ne jako nějaký Honza nebo Franta."

„Co to znamená," pravil Laertes, „což my nevypadáme jako lidé?"

„Vím, co říkám," odpověděla Filina, „a když mi nerozumíte, nechte být. Snad na mně nechcete, abych vám svá slova ještě i vykládala."

Přijely dva kočáry. Pochválili Laertovu pečlivost, že je objednal. Filina se posadila vedle madame Melinové naproti Vilémovi a ostatní se zařídili, jak mohli. Laertes sám jel do města na Vilémově koni, kterého rovněž dal přivést.

Sotva se Filina usadila v kočáře, už se dala do zpívání veselých písniček a pak přivedla řeč dovedně na historky, o kterých tvrdila, že by se se zdarem daly zpracovat dramaticky. Tímto chytrým obratem uvedla svého mladého přítele velmi brzy do nejlepší míry a on ze zásoby své živé obraznosti hned komponoval celou hru se všemi akty, výstupy, charaktery a zápletkami. Uznali za vhodné vplést tam několik árií a zpěvů, složili je a Filina, která na všechno přistupovala, jim přizpůsobovala známé melodie a zazpívala je spatra. Měla právě dnes svůj šťastný, přešťastný den a dokázala našeho přítele rozjařit nejrozmanitějším škádlením; udělalo se mu blaze, jak už dávno ne.

Od té doby, co ho onen ukrutný objev odtrhl od Marianina boku, zůstal věren slibu, že se bude chránit záludné pasti ženského objetí,

že se vyvaruje toho nevěrného pohlaví, že uzamkne v své hrudi všechny své bolesti, sklony a sladká přání. Svědomitost, s jakou zachovával tento slib, dodávala celé jeho osobnosti tajné potravy. A protože jeho srdce nedovedlo žít bez účastenství, stalo se mu nyní potřebou sdělovat s jinými svou duši. Chodil zase světem jak v prvních mlhách mládí, jeho oči se chápaly s radostí každého okouzlujícího předmětu a nikdy nebyl jeho úsudek o nějakém milém zjevu shovívavější. Jak nebezpečnou se mu v takové náladě musila stát tato smělá dívka, to je bohužel až příliš zjevné.

Doma, ve Vilémově pokoji, našli vše už připraveno k přijetí, židle rozestavené k předčítání a uprostřed stůl, na němž měla trůnit mísa s punčem.

Tehdy byly právě v módě a upoutaly všechnu pozornost a oblibu obecenstva nové německé kusy o rytířích. Starý bručoun přinesl s sebou právě něco takového, a tak smluvili čtenou zkoušku. Posadili se. Vilém se zmocnil knihy a dal se do předčítání.

Obrnění rytíři, staré hrady, rozšafnost, spravedlivost a poctivost, zvláště pak nezávislost jednajících osob, to vše bylo přijato s velkým povděkem. Předčitatel se činil, seč byl, a společnost byla u vytržení. Mezi druhým a třetím aktem přinesli velkou mísu punče; a poněvadž se i v kuse samotném mnoho připíjelo a vůbec pilo, bylo ovšem nasnadě, že se společnost při každé takové příležitosti vmyslila na místo hrdinů, připíjela s nimi a provolávala slávu oblíbencům mezi jednajícími osobami.

Všichni zrovna hořeli ohněm nejušlechtilejšího národního ducha. Jak se to líbilo té německé společnosti, že se může oddávat poetickému rozkochání na rodné hroudě. Zvláště sklepení a chodby, zámky v rozvalinách, mech a duté stromy, nade všecko však noční scény s cikány a tajný soud působily neuvěřitelným účinkem. Každý herec se už viděl, jak v přilbě a pancíři, každá herečka, jak ve velkém stojatém límci před obecenstvem osvědčuje svou německost. Každý si chtěl hned přivlastnit nějaké jméno z kusu nebo z německé historie, a madame Melinová se zaříkala, že očekávaného syna nebo dceru nedá pokřtít na jiné jméno než Adalbert nebo Mechtilda.

Ke konci pátého aktu bylo nadšení stále bouřlivější a hlučnější, ba nakonec, když rek skutečně ušel svému utiskovateli a tyran byl potrestán, dosáhlo vytržení takových rozměrů, že přísahali, že nikdy nezažili tak šťastných chvil. Melina, kterého nadchl nápoj, choval se nejhlučněji, a když vypili druhou mísu punče a táhlo na půlnoc, přísahal Laertes svatosvatě, že není člověka, aby byl hoden na tyto posvěcené sklenice přitisknout své rty, a hodil svou sklenici za sebe; vyletěla okenní tabulí na ulici. Ostatní následovali jeho příkladu a přes opětovné protesty hostinského, který přiběhl, rozbili na tisíc kousků i mísu, aby po takové slavnosti ducha nebyla znesvěcena nějakým neposvěceným nápojem. Filina, na níž bylo nejméně znát, že má v hlavě, zatím co obě děvčata ležela na pohovce ne právě v nejslušnějších pozicích, dráždila ostatní škodolibě k povykování. Madame Melinová zarecitovala několik vznešených básní a její manžel, který v podroušenosti nebyl právě roztomilý, začal hubovat na špatnou přípravu punče, ujišťoval, on že by dovedl takovou slavnost uspořádat docela jinak, a nakonec, když si Laertes vyžádal ticho, stával se stále hrubším a hlučnějším, takže mu ten bez dlouhého rozmýšlení hodil na hlavu střepy mísy, čímž nemálo rozmnožil hluk. Zatím přišla noční hlídka a žádala, aby byla vpuštěna do domu. Vilém, velmi rozpálený předčítáním, jakkoli málo pil, měl co dělat, aby ji s pomocí hostinského ukonejšil penězi a dobrým slovem a aby jednotlivé členy společnosti v jejich zubožením stavu dopravil domů. Když se vrátil, vrhl se, přemožen spánkem a pln nevole, jen tak v šatech na postel, a nic se nevyrovná nepříjemnému pocitu, s jakým příštího rána otevřel oči a chmurně hleděl na spoušť z předešlého dne, na nepořádek a na zlé účinky, jaké vyvolalo duchaplné, životné a dobře míněné dílo básníkovo.

Jedenáctá kapitola

Po chvilce přemýšlení zavolal hostinského a dal škodu i celou pitku připsat na svůj řád. Zároveň se dověděl nikoli bez mrzutosti, že Laertes jeho koně při včerejší jízdě tak zřídil, že je, jak se říká, zchvácen a že kovář dává malou naději, že se z toho vykřeše.

Ale Filinin pozdrav, který mu zamávala z protějšího okna, uvedl ho do nejlepší nálady, takže ihned zašel do nejbližšího krámu, aby jí koupil dáreček, který jí dlužil za nožík na pudr; a musíme doznat, že se neomezil na pouhou přiměřenou oplátku. Koupil jí nejen pár hezoučkých náušnic, nýbrž přibral k tomu i klobouček a šátek na krk a některé jiné drobnůstky, které ji prvního dne viděl tak marnotratně rozdávat.

Madame Melinová, která ho přišla špehovat, právě když odevzdával své dárky, našla si ještě před obědem příležitost, aby ho důtklivě vyzpovídala o jeho citech k této dívce, čemuž se podivil tím víc, že podle svého zasluhoval všechno spíš než tuto výtku. Zapřísahal se, že ho nikdy ani ve snu nenapadlo, aby se ucházel o tuto osobu, jejíž celý způsob života přece dobře zná; omlouval, jak jen mohl, své pozorné a zdvořilé chování k ní, ale nepodařilo se mu nijak madame Melinovou uspokojit; byla naopak stále mrzutější, když nemohla nevidět, že lichocení, kterým si dobyla jakés takés náklonnosti našeho přítele, není s to, aby uhájilo tuto državu před útoky temperamentní a mladší osoby, nadto ještě i přírodou štědřeji obdarované.

Jejího muže zastali u stolu rovněž v pramizerné náladě. Chystal se právě k tomu, aby si na všelijakých maličkostech zchladil žáhu, když vstoupil hostinský a ohlásil, že tu je harfeník. „Jistě vás to pobaví," řekl, „poslechnout si hru a písničky tohoto muže; kdo ho slyší, musí se mu obdivovat a každý ho ochotně podaruje."

„Jen si ho nechte," odvětil Melina, „nejsem naprosto v náladě poslouchat nějakého šumaře, a ostatně máme mezi sebou pěvců dost a dost, kteří by si rádi něco vydělali." Provázel tato slova potměšilým pohledem, který úkosem vrhl na Filinu.

Porozuměla, a aby ho pozlobila, byla ihned ochotna zastávat se ohlašovaného pěvce. Obrátila se k Vilémovi a řekla: „Neměli bychom si ho poslechnout? Neměli bychom to zkusit, abychom se zachránili z té zoufalé nudy?“

Melina jí chtěl odpovědět a byli by se jistě pohádali prudčeji, kdyby Vilém v tom okamžiku nebyl pozdravil muže, který právě vešel, a nepokynul mu, aby přistoupil.

Zjev tohoto podivného hosta uvedl celou společnost do úžasu; usadil se na židli, než kdo měl to srdce zeptat se ho na něco nebo mu vůbec něco říci. Jeho holá lebka byla ověnčena skrovnými šedinami, velké modré oči zíraly laskavě zpod hustého bílého obočí. Pod krásným nosem měl dlouhé bílé kníry, které nijak nezakrývaly ušlechtilé rty, a dlouhý, temněhnědý háv zahaloval jeho štíhlé tělo od hlavy až k patě; postavil harfu před sebe a začal preludovat.

Příjemné zvuky, které z nástroje vyluzoval, ihned rozjasnily náladu společnosti.

„Také prý zpíváváte, stařečku,“ pravila Filina.

„Zazpívejte nám něco, co potěší naše smysly, ale i srdce a ducha,“ pravil Vilém. „Nástroj má jen doprovázet hlas; melodie, stupnice a variace bez slov a smyslu mi připadají jako motýli nebo krásní pestří ptáci, kteří před našima očima poletují vzduchem a které bychom po případě rádi lapili a tak si přivlastnili; ale zpěv, zpěv se jako génius vznáší k nebesům a přemlouvá naše lepší já, aby ho následovalo.“

Stařec se podíval na Viléma, pak obrátil zraky vzhůru, udeřil několikrát do strun a začal svou píseň. Byla to chvála zpěvu, velebila štěstí pěvců a napomínala lidi, aby je ctili. Jeho přednes byl tak plný života a pravdy, že se jim zdálo, jako by byl píseň složil právě v tomto okamžiku a při této příležitosti. Vilém se sotva udržel, aby mu nepadl kolem krku; jen strach, aby nevzbudil hlasitý smích, ho zadržel na židli, neboť ostatní už polohlasem pronášeli všelijaké nevtipné poznámky a hádali se, je-li to fráter, či žid.

Když se ho ptali, kdo tu píseň složil, nedal určité odpovědi; ujišťoval jen, že její skladatel je bohat na zpěvy a že nemá jiného přání,

než aby se líbily. Většina společnosti se rozveselila a rozradovala, ba i Melina po svém zupřimněl; a zatím co mezi sebou žvatlali a žertovali, počal stařec duchaplnou píseň k oslavě družného života. Vemlouvavými tóny chválil svornost a zdvořilost. Avšak náhle se jeho zpěv seschl a podivně zdrsněl, když želel nenávistné nevraživosti, krátkozrakého nepřátelství a nebezpečného rozkolu; každý rád odhodil tato nepohodlná pouta, když stařec na perutích vítězně pronikající melodie velebil mírotvorce a opěval štěstí duší znovu se naleznuvších.

Sotva skončil, Vilém zvolal: „Ať jsi kdokoli, jenž s hlasem žehnajícím a oživujícím k nám přicházíš jako strážný genius, přijmi mou úctu i můj dík! Věz, že se ti všichni obdivujeme a důvěřuj se v nás, jestliže něčeho potřebuješ!“

Stařec mlčel a nechal prsty bloudit strunami; pak do nich udeřil prudčeji a zapěl:

„Co před branou se ozývá,
co slyšet na mostě je?
Nechť tady v sále zaznívá
zpěv, který venku pěje!“
Král velel, panoš pospíchal,
hoch navrátil se, zvolal král:
‚Jen mi ho vpusťte, starce!‘

‚Vám pozdrav, páni převzácní,
vám pozdrav, krásné dámy!
Co hvězd se přejasných tu skví!
Komu jsou jménem známy?
Kde skvosty jsou a poklady,
zavřte se oči: není kdy
zde lelkovat a žasnout!‘

A pěvec oči přimhouřil
a hřímal tón a zvonil;

rytířů pohled chrabrý byl,
zrak paní v klín se sklonil.
Tou písní potěšen byl král,
a tak mu zlatý řetěz dal
v odměnu za hru přinést.

‚Nedávej zlatý řetěz mně,
ať z rytířů se blyští,
vždyť zírají tak udatně
a dřevce v boji tříští;
zde kancléři ten řetěz dej,
k svým břemenům ať přidá jej,
co nové zlaté břímě.

Tak line se ta píseň má,
jak v lese píseň ptačí,
zpěv, který z hrdla vyvěrá,
ten za odměnu stačí.
Však smím-li prosit, prosím, slyš:
mě nejlepší dej vína číš
v skle křišťálovém přinést!‘

Číš vyprázdnil, jak dal ji k rtům:
‚Ó, sladkost neskonalá!
Ó, zdráv buď přešťastný ten dům,
kde tato mzda je malá!
Vzpomeňte na mne v štěstí svém:
jak za doušek vám vděčen jsem,
tak vděčni buďte Bohu!‘“

Když pěvec dozpíval, když uchopil sklenici vína, která tu pro něho stála nalita, a obraceje se k svým hostitelům, ji s přátelským úsměvem vypil, vzniklo v shromáždění všeobecné veselí. Tleskali a volali, aby mu tato sklenka sloužila ke zdraví a posílila jeho staré

údy. Zazpíval ještě několik romancí a vyvolal ve společnosti stále větší rozjaření.

„Znáš, stařečku," zvolala Filina, „notu písničky ‚Ovčák se k tanci vyšňořil'?"

„Zajisté," odpověděl, „chcete-li tu píseň zazpívat a provést, rád vám posloužím."

Filina povstala a připravila se. Stařec počal melodii a Filina zazpívala písničku, se kterou své čtenáře nemůžeme seznámit, protože by ji možná shledali nechutnou, nebo dokonce neslušnou.

Zatím společnost, která byla čím dál tím veselejší, vypila ještě nejednu láhev vína a začala se chovat velmi hlučně.

Poněvadž však náš přítel měl ještě v příliš živé paměti špatné následky jejich veselí, snažil se skoncovat; vtiskl starci do ruky bohatou odměnu za jeho námahu a ostatní také něčím přispěli; propustili ho, aby si odpočinul, a těšili se, že se navečer znova potěší jeho dovedností.

Když odešel, řekl Vilém Filině: „Ač neshledávám ve vaší zamilované písničce ani básnických, ani mravních předností, přece jen připouštím, že kdybyste někdy na divadle přednesla nějakou slušnou věc s takovou naivitou, osobitostí a půvabem, dobudete jistě všeobecného hlučného úspěchu."

„Ano," pravila Filina, „byl by to jistě náramně příjemný pocit, ohřát se o led."

„A vůbec," řekl Vilém, „jak velice zahanbuje tento muž nejednoho herce. Pozorovala jste, jak správný byl dramatický výraz jeho romancí? V jeho zpěvu opravdu žije víc dobré hry než v našich strnulých postavách na jevišti; člověk by málem pokládal představení některých her za pouhé vyprávění, a těmto hudebním povídkám by přiznal smyslovou skutečnost."

„Jste nespravedlivý," odvětil Laertes, „neříkám, že jsem velký herec nebo zpěvák. Ale to vím: když hudba řídí pohyby těla a dodává jim života, když zároveň také udává tempo, když na mne už skladatel sám přenáší deklamaci a výraz, pak jsem docela jiný člověk, než když si v prozaickém dramatu to všechno musím teprv sám vytvořit

a vymyslit si sám takt a deklamaci, při čemž mě ještě nadto může rušit kdokoli, kdo hraje se mnou."

„Já jen vím," pravil Melina, „že nás tento muž jistě zahanbuje v jednom bodě, a to v nejdůležitějším. Síla jeho nadání se jeví v užitku, jaký z něho má. Nás, kteří snad brzy budeme v rozpacích, kde vzít na oběd, pohnul k tomu, abychom se s ním o svůj oběd rozdělili. Svou písničkou dovede nám vytáhnout z kapsy peníze, kterých jsme mohli použít, abychom se nějak dali do pořádku. Ba zdá se nám to dokonce tuze příjemné, rozházet peníze, kterými by člověk mohl sobě i jiným založit existenci."

Tato poznámka dala rozhovoru jiný, ne zrovna nejpříjemnější směr. Vilém, jemuž tato výčitka vlastně patřila, odpověděl dost rozhorleně a Melina, který vynikal právě velký taktem, vyslovil nakonec svou stížnost suchými slovy. „Je tomu již čtrnáct dní," pravil, „co jsme si prohlédli zastavené divadlo s příslušnou garderobou; obojí jsme mohli za velmi mírnou částku mít. Dával jste mi tenkrát naději, že mi na to půjčíte, a doposud jsem ještě nezpozoroval, že byste byl věc nějak uvážil anebo se přiblížil k nějakému rozhodnutí. Kdybyste se tenkrát byl chopil příležitosti, už jsme mohli být v plném proudu. Svůj úmysl, že odjedete, jste dosud také ještě neuskutečnil, a nezdá se mi, že jste po celou tu dobu zrovna šetřil penězi; jsou alespoň lidé, kteří si vždy dovedou najít příležitost, aby se vám rychleji rozkutálely."

Tato výčitka, nikoli zcela nespravedlivá, ťala našeho přítele do živého. Odpověděl temperamentními, ba prudkými slovy, a když společnost povstávala a odcházela, chopil se kliky, dávaje jasně na srozuměnou, že již nehodlá dlouho meškat u tak nepřívětivých a nevděčných lidí. Seběhl mrzutě dolů, aby si sedl na kamennou lavičku, která stála před vraty jeho hostince, a ani nezpozoroval, že jak z dobré nálady, tak z mrzutosti vypil víc než obyčejně.

Dvanáctá kapitola

Po malé chvilce, kterou proseděl a prolelkoval, znepokojován všelijakými myšlenkami, vyloudala se zpívajíc Filina. Posadila se k němu, ba skoro by se mohlo říci, že na něho, tak blízko si k němu přisedla; opřela se mu o ramena, pohrávala si s jeho kadeřemi, hladila ho a říkala mu nejkrásnější věci na světě. Prosila ho, aby přece zůstal a nenechával ji samotnou ve společnosti, v které by se jistě unudila. Nemůže prý vydržet s Melinou pod jednou střechou, a proto se prý přestěhovala sem.

Marně se snažil její přání odmítnout; marněji vykládal, že tu nemůže, ale ani nesmí déle zůstat. Neustávala prosit, ba znenadání ho objala a zlíbala s výrazem prudké žádostivosti.

„Zbláznila jste se, Filino?" zvolal Vilém, pokoušeje se, aby se jí vymkl. „Učinit veřejnou ulici svědkem takových něžností, kterých jsem si nikterak nezasloužil! Pusťte mě, nemohu tu zůstat a také nezůstanu."

„A já tě nepustím," pravila, „a budu tě zde na veřejné ulici tak dlouho líbat, až mi slíbíš, co si přeji. Potrhám se smíchy," řekla. „Podle těchto důvěrností mě lidé jistě mají za tvou novopečenou ženušku a manželé, kteří uvidí tuto roztomilou scénu, budou mě svým manželkám velebit jako vzor dětsky nevinné něhy."

Právě je míjelo několik lidí a Filina ho přerozmile pocelovala; aby nezpůsobil skandál, nezbývalo mu než dohrát do konce úlohu trpělivého manžela. Pak dělala na lidi za jejich zády dlouhý nos a ztropila z bujnosti všelijaké klukoviny, až jí nakonec slíbil, že zůstane ještě dnes a ještě zítra a ještě pozítří.

„Jste vy mi ale pařez," řekla pak a pustila ho, „a já jsem blázen, že na vás vynakládám tolik vlídnosti." Povstala mrzutě a popošla několik kroků, pak se se smíchem vrátila a zvolala: „Myslím, že právě proto jsem do tebe tak zblázněna; dojdu si jen pro pletení, abych měla co dělat. A pěkně tu zůstaň, abych zas našla svého kamenného panáka na kamenné lavičce."

Tentokráte mu křivdila; snažil se sice, aby se jí zdržel, ale být s ní v tomto okamžiku někde v osamělé besídce, byl by její něžnosti bezpochyby opětoval.

Hodila po něm lehkovážně očkem a zašla do domu. Neměl, proč by ji následoval, ba její chování v něm naopak vzbudilo nové znechucení; přece se však zdvihl, nevěda vlastně ani proč, aby šel za ní.

Vcházel právě do dveří, když proti němu vyšel Melina, skromně ho oslovil a prosil za odpuštění pro několik výrazů, které v hádce pronesl příliš ostře. „Nemějte mi to za zlé," pokračoval, „chovám-li se snad v trapném postavení, v němž jsem se octl, příliš úzkostlivě; ale starost o ženu a brzy snad i o dítě, mi nedovoluje, abych žil klidně ze dne na den a trávil svůj čas vychutnáváním příjemných pocitů jako vy, který to ještě smíte dělat; rozmyslete si to, a můžete-li, dopomozte mi k divadelním potřebám, které se nám nabízejí. Nezůstanu dlouho vaším dlužníkem, ale budu vám za to na věky vděčen."

Vilém, který byl nerad, že ho Melina zdržuje na prahu, přes nějž ho této chvíle táhla neodolatelná touha po Filině, řekl, překvapen a roztržitě, s ukvapenou dobromyslností: „Mohu-li vás tím učinit šťastným a spokojeným, nebudu se déle rozmýšlet. Dojděte tam a všechno ujednejte. Jsem ochoten ještě dnes večer nebo zítra ráno vyplatit peníze." Na dotvrzenou podal Melinovi ruku a byl velmi spokojen, když ho viděl kvapně odcházet ulicí; pohříchu byl však při vstupu do domu zadržen po druhé, a to mnohem nepříjemnějším způsobem.

Po silnici přicházel spěšně nějaký mladík s rancem na zádech a došel k Vilémovi, který ihned poznal, že je to Bedřich.

„Tu mě zase máte," zvolal, vesele se rozhlížeje svýma velkýma modrýma očima kolem dokola a po všech oknech nad sebou. „Kde je slečna? Čert aby to vydržel bez ní!"

Hostinský, který se k tomu právě přihodil, odpověděl: „Je nahoře." Několika skoky vyletěl po schodech nahoru a Vilém zůstal stát na prahu jako přimražen. V prvním okamžiku chtěl kluka za vlasy stáhnout ze schodů; pak náhle křečovitá žárlivost ochromila všechny jeho síly a myšlenky, a když se pomalu zase vzpamatoval ze své strnulosti, padl na něho neklid a rozladění, jakých jakživ ještě nezakusil.

Odešel do svého pokoje a zastihl Mignon zaměstnanou psaním. Dítě se od nějaké doby s velkou pílí namáhalo napsat vše, co umělo

nazpaměť, a co napsalo, odevzdávalo svému pánu a příteli k opravě. Byla neúnavná a chápala dobře; písmena však byla stále nestejná a řádky nerovné. Také v tomto případě se zřejmě tělo vzpíralo duchu. Vilém, jemuž pozornost dítěte dělala velkou radost, když byl klidné mysli, dával tentokrát malý pozor na to, co mu ukazovala; cítila to a rmoutila se pro to tím více, že si tentokrát dala obzvlášť záležet.

Neklid honil Viléma sem a tam po chodbách a zahnal ho brzy zase k vratům.

Přiklusal jezdec dobrého vzhledu a svižný na svá leta. Hostinský mu vyběhl vstříc, podal mu ruku jako starému známému a zvolal: „Heleďme, pan štolba! Že vás taky zas jednou vidím!“

„Jen tu nakrmím,“ odvětil cizinec, „musím hned zas dál na statek, abych tam v rychlosti dal leccos do pořádku. Hrabě s hraběnkou přijedou zítra a zdrží se po nějakou dobu, aby co nejlíp uhostili prince ***ského, který tady u nás pravděpodobně rozbije svůj hlavní stan.“

„To je škoda, že se u nás nemůžete pozdržet,“ odvětil hostinský, „máme tu dobrou společnost.“ Pacholek, který dojel svého pána, odvedl štolbova koně. Štolba se zatím ve dveřích bavil s hostinským a prohlížel si úkradkem Viléma.

Ten, když zpozoroval, že je řeč o něm, odešel a prošel se několika ulicemi.

Třináctá kapitola

V svém mrzutém neklidu připadl Vilém na to, aby vyhledal starce a aby jeho hrou zapudil zlé duchy. Když se po něm přeptal, poslali ho do špatného hostince v odlehlém koutku městečka a tam po schodech nahoru až na půdu, kde mu z jedné komůrky zaznívaly vstříc sladké zvuky harfy. Byly to dojemné, žalující tóny, provázené smutným, úzkostným zpěvem. Vilém se připlížil ke dveřím, a protože stařec hrál jakousi fantazii a stále opakoval několik málo slok, chvílemi částečně zpívaje, chvílemi recituje, postřehl posluchač po malé chvilce pozornosti asi toto:

Kdo chléb svůj v slzách nejídal,
kdo neprosedal strašné noci
a na svém lůžku nevzlykal,
ten nezná vás, nebeské moci.

Vy v život uvádíte nás,
chudáka do vln zapletete,
pak mukám vydáte ho zas;
neb všechna vina mstí se na tom světě.

Tklivé, vroucí žalostění vnikalo posluchači hluboko do srdce. Někdy se mu zdálo, že stařec pro slzy nemůže dál; pak se ozývaly jenom struny, až hlas se lomenými tóny opět vmísil do hry. Vilém tu stál opřen o veřeje, jeho duše byla hluboce dojata, smutek neznámého otevřel jeho vlastní stísněné srdce; neodolal soucitu, nedovedl a ani se nechtěl zdržet slz, které nakonec i z jeho očí vylákal starcův srdceryvný nářek. Všechny bolesti, které tísnily jeho duši, v něm v této chvíli roztály, a Vilém se jim všecek oddal; vrazil do komůrky a stál před starcem, který seděl na pelesti chudičké postele, jež byla jediným kusem nábytku v tomto nuzném obydlí.

„Jaké to pocity jsi ve mně vzbudil, dobrý starče!“ zvolal. „Vše, co mi tkvělo v srdci, uvolnils. Nevyrušuj se, hrej, a ulevuje svým

vlastním žalům, obšťastni i přítele.“ Stařec chtěl povstat a něco říci; Vilém mu v tom zabránil, neboť zpozoroval v poledne, že nerad mluví; a posadil se raději k němu na slamník.

Stařec si osušil slzy a zeptal se, přátelsky se usmívaje: „Kde se tu berete? Chtěl jsem se vám dnes navečer opět připomenout.“

„Tady máme více klidu,“ odvětil Vilém, „zazpívej mi, co chceš, co se ti hodí k tvé náladě, jako by mne tu vůbec nebylo. Mám pocit, že se dnes nemůžeš zmýlit. A připadáš mi velmi šťasten, že se můžeš o samotě tak příjemně zaměstnávat a zabavovat, že ty, který všudy jsi cizincem, v svém srdci nacházíš nejlaskavějšího společníka.“

Stařec pohlédl na struny, zahrál něžnou předehru a nasadiv zpíval:

Své samotě kdo oddán je,
ach, ten je brzo sám;
každý, kdo živ a miluje,
nechá ho trampotám.
Nechte mne trýzni mé!
A samotě-li své
se všecek vzdám,
přec nejsem, nejsem sám.

Jak milý k milé blíží se
chtě do komůrky tam,
dnem nocí ke mně plíží se
strast, jsem-li zcela sám,
plíží se hoře mé.
Až v černé jámě té
pak teprv budu sám,
vždyť strasti není tam!

Byli bychom příliš rozvláční, a přece bychom nevystihli půvab podivné rozmluvy, kterou měl náš přítel s dobrodružným cizincem. Na všecko, co mu jinoch říkal, odpověděl stařec v dokonalé shodě hudebními názvuky, které probouzely všechny příbuzné pocity a otvíraly obraznosti široké pole.

Kdo byl někdy přítomen shromáždění zbožných lidí, kteří doufají, že se mimo církev budou povznášet ryzeji, upřímněji a oduševněleji, učiní si představu o tomto výjevu. Vzpomene si, jak predikant[19] na svá slova dovede napojit verš písně, povznášející duši tam, kam si kazatel přeje, aby zamířila, jak nato jiný člen obce připojí v jiné melodii verš jiné písně a na ten zase naváže třetí člen zpěv další, čímž se arci především vzněcují společné ideje písní, z nichž jsou ony verše vzaty, ale také každý úryvek se v novém spojení stává něčím novým a osobitým, jako by byl právě v tomto okamžiku složen. A tak pro tuto společnost a pro tento okamžik vzniká ze známého okruhu idejí, ze známých písní a průpovědí nový samostatný celek, jímž se obec oživuje, posiluje a občerstvuje. Právě tak povznášel stařec svého hosta, uváděje známými i neznámými písněmi a úryvky blízké i vzdálené city, živé i usínající, příjemné i bolestné pocity v kolotání, od něhož se pro nynější stav našeho přítele lze nadít jen nejlepšího.

19 Kazatel, zpravidla protestantský. *Pozn. red.*

Čtrnáctá kapitola

Cestou domů také skutečně počal o svém postavení přemítat živěji než dosud. Došel domů s úmyslem, že se z něho vyprostí, když mu ihned hostinský důvěrně oznámil, že si mademoiselle Filina podmanila srdce hraběcího podkoního, který se prý v největším spěchu vrátil, honem honem vyřídiv svůj úkol na statku, a pojídá s ní nyní nahoře v jejím pokoji dobrou večeři.

Právě v tomto okamžiku vstoupil Melina s notářem; šli spolu do Vilémova pokoje, kde Vilém, ač poněkud váhavě, splnil svůj slib a vyplatil Melinovi na směnku tři sta tolarů, které ten zase ihned odevzdal notářovi. Zato přijal dokument o uzavření koupě celého divadelního zařízení, které mu mělo být odevzdáno zítra ráno.

Sotva se rozešli, zaslechl Vilém v domě strašlivý výkřik. Slyšel mladistvý hlas, který hněvivě a výhružně pronikal nemírným pláčem a brekem. Slyšel, jak toto hořekování schází seshora dolů, míjí jeho světnici a směřuje na dvůr.

Když zvědavost našeho přítele vylákala z bytu, našel Bedřicha zuřícího jako pominutý. Chlapec plakal, skřípal zuby, dupal, hrozil zaťatými pěstmi a byl hněvem a vztekem všecek bez sebe. Mignon stála před ním a dívala se na to s úžasem. Hostinský poněkud vysvětlil, co se stalo.

Hoch prý byl po svém návratu spokojený, veselý a čilý, poněvadž ho Filina laskavě přijala; zpíval a poskakoval až do té chvíle, kdy se s Filinou seznámil štolba. Tu prý se to stvoření, napůl dítě, napůl jinoch, začalo tvářit mrzutě, bouchat dveřmi a pobíhat sem a tam. Filina mu prý poručila, aby dnes večer při stole obsluhoval, což ho dopálilo a popudilo ještě víc. Konečně prý hodil mísu se zadělávaným masem, místo aby ji postavil na stůl, mezi mademoiselle a hosta, kteří seděli značně blízko u sebe. Nato mu zas štolba vyťal pár pořádných pohlavků a vyhodil ho ze dveří. On, hostinský, prý potom pomáhal očišťovat obě panstva, jejichž šaty byly zle zřízeny.

Když hoch uslyšel o dobrém účinku své pomsty, dal se do hlasitého smíchu, přičemž mu stále ještě stékaly po tvářích slzičky. Radoval se

po nějakou dobu z celého srdce, až ho zase napadla urážka, které se na něm dopustil silnější; proto se dal znovu do breku a vyhrožování.

Vilém se na ten výstup díval zamyšlen a zahanben. Viděl tu obraz svého nejvlastnějšího nitra, nakreslený silnými a přepjatými tahy: i v jeho nitru hořela nepřemožitelná žárlivost, i on by si byl s chutí zchladil žáhu, kdyby mu v tom nebyla bránila slušnost; i jemu se chtělo se zlomyslnou škodolibostí ublížit předmětu své lásky a vyzvat soupeře na souboj; s rozkoší by byl zahubil tyto lidi, kteří se zřejmě zrodili jen jemu pro zlost.

Laertes, který také přiběhl a vyslechl příhodu, škodolibě popichoval rozzuřeného hocha, když ten se zaklínal a přísahal, že štolba mu musí dát dostiučinění, že ještě nikdy nenechal žádnou urážku bez odvety; bude-li se štolba zdráhat, nechť se prý má na pozoru.

To bylo něco pro Laerta. Docela vážně zašel nahoru, aby štolbu hochovým jménem vyzval k souboji.

„To je legrace," řekl štolba. „To jsem si nemyslil, že se dnes večer ještě tak dobře pobavím." Sešli dolů a Filina je následovala. „Milý synu," řekl štolba Bedřichovi, „jsi statečný hoch a já se nezdráhám s tebou šermovat; protože však nerovnost našich let a sil beztoho už z celé věci dělá podivné dobrodružství, navrhuji místo jiné zbraně rapíry; potřeme tupé hroty křídou, a kdo svému protivníku vyznačí na kabátě první zásah nebo větší počet zásahů, ten bude platit za vítěze a druhého pohostí nejlepším vínem, které ve městě lze dostat."

Laertes rozhodl, že tento návrh je přijatelný; Bedřich ho poslechl jako svého učitele a mistra. Přinesli rapíry, Filina se posadila, vytáhla pletení a s dobrou pohodou přihlížela oběma bojovníkům.

Štolba, který velmi dobře šermoval, byl tak zdvořilý, že svého protivníka šetřil a dopustil, aby mu udělal na kabát několik křídových skvrn, načež se objali a přišlo víno. Štolba si přál zvědět Bedřichův původ a jeho osudy, a Bedřich tedy vypravoval pohádku, kterou už znal nazpaměť a se kterou čtenáře seznámíme až jindy.

Avšak ve Vilémově duši dokreslil tento souboj obraz jeho vlastních citů; neboť nemohl si zapřít, že by se sám proti štolbovi rád oháněl rapírem, nebo ještě raději kordem, ač nahlížel, že štolba ho

v šermu daleko předčí. Neuznal však Filinu za hodnu jediného pohledu, chránil se každého slova, které by snad bylo vyjevilo jeho pocity, a utekl do svého pokoje, když si několikrát zavdal na zdraví bojovníků. Tu se na něho sesypaly tisíce a tisíce nepříjemných myšlenek.

Vzpomněl dob, kdy nezávislé, nadějné snažení povznášelo jeho ducha, kdy v nejprudším požitku všeho druhu plul jako ve svém živlu. Uvědomil si, do jakého upadl neujasněného loudání, při čemž jen usrkává a okouší, co dříve sál plnými doušky. Ale zřetelně neviděl, jakou nepřemožitelnou potřebu mu příroda učinila zákonem a jak tato potřeba okolnostmi jen byla podrážděna, napolo ukájena a zaváděna na scestí.

Ať se proto nikdo nediví, že upadl v převelký zmatek, když tak pozoroval svůj stav a v myšlenkách pracoval k tomu, aby se z něho vyprostil. Nejenže ho přátelství k Laertovi, náklonnost k Filině a účast s Mignonou déle než třeba zdržely na místě a ve společnosti, kde mohl hýčkat svou nejmilejší zálibu, jaksi úkradkem ukájet své tužby a plížit se za svými dávnými sny, aniž si vytkl nějaký cíl. Myslil, že má sdostatek síly, aby se z těchto vztahů vyprostil a aby ihned odjel. Teď se však před několika okamžiky zapletl do peněžních transakcí s Melinou, poznal záhadného starce a pociťoval nepopsatelnou touhu, aby rozluštil jeho tajemství. Po dlouhém uvažování a přemítání se však rozhodl, že ani tím se nedá zdržet; nebo se aspoň domníval, že je rozhodnut. „Musím pryč," zvolal, „chci pryč!" Dopadl těžce na židli a byl velmi rozčilen.

Vstoupila Mignon a zeptala se, zda mu smí natočit vlasy. Přišla tiše; bolelo ji, že ji dnes tak zkrátka odbyl.

Nic není dojemnějšího, než když se láska, která se v tichosti rozvíjela, věrnost, která se skrytě utvrdila, v pravé chvíli zjeví tomu, kdo jich doposud nebyl hoden. Poupě, dlouho a přísně uzavřené, dozrálo a Vilémovo srdce nebylo nikdy přístupnější.

Stála před ním a viděla jeho neklid. „Pane," zvolala, „jsi-li nešťasten, co si počne Mignon?" „Milé dítě," pravil, bera ji za ruce, „i ty jsi jednou z mých bolestí. Musím odjet." Pohlédla mu do očí, které se

leskly zadrženými slzami, a prudce si před ním klekla. Podržel její ruce; položila hlavičku na jeho kolena a byla úplně tiše. Pohrával si s jejími vlasy a byl vlídný. Zůstala dlouho zticha. Konečně zpozoroval u ní jakési třesení, které se počalo mírně a rostouc se rozšiřovalo po všech údech. „Co je ti, Mignon?“ zvolal. „Co je ti?“ Pozvedla hlavičku a pohlédla na něho; pojednou si sáhla na srdce, jako by potlačovala bolest. Pozdvihl ji a ona mu padla na klín. Přitiskl ji k sobě a líbal ji. Neodpověděla ani stiskem ruky, ani pohybem. Svírala pevně své srdce a pojednou vyrazila výkřik, který byl provázen křečovitými pohyby těla. Vyskočila a hned zase padla před ním na zemi jako s polámanými klouby. Byla to strašlivá podívaná! „Mé dítě,“ zvolal, zvedaje ji a pevně drže v objetí, „mé dítě, co je ti?“ Trhání neustávalo a šířilo se od srdce do roztřesených údů; jen visela v jeho loktech. Přitiskl ji k srdci a skropil slzami. Pojednou se zase zdálo, že je napjata, jako když zakouší největší tělesnou bolest; brzy všechny její údy zase ožily s novou prudkostí a vrhla se mu kolem krku, jako když sklapne zámek; zároveň jako by v jejím nitru nastal mocný přelom. A už příval slz proudil z jejích přivřených očí na jeho hruď. Choval ji pevně v objetí. Plakala a ničí jazyk nevypoví sílu těchto slz. Její dlouhé vlasy se rozpustily a zahalovaly plačící postavu; bylo to, jako by celá její bytost nezadržitelně roztála v jediný potok slz. Její ztuhlé údy zvláčněly, její nitro volně promlouvalo, a Vilém se v svém zmatku bál, že se v jeho pažích nadobro rozplyne a že mu z ní nic nezbude. Držel ji pevněji a pevněji. „Mé dítě,“ zvolal, „mé dítě! Vždyť jsi má, když tě to může utěšit. Jsi má! Podržím si tě, nikdy tě neopustím!“ Její slzy dosud tekly. Konečně se vzpřímila. Měkké veselí jí zářilo z tváře. „Otče,“ zvolala, „tedy mě neopustíš! Budeš mým otcem! Jsem tvé dítě.“

Tiše přede dveřmi zazněla harfa. Stařec obětoval příteli své nejvroucnější písně jako večerní žertvu; ten pak, svíraje své dítě stále pevněji v náručí, požíval nejčistšího, nepopsatelného blaženství.

TŘETÍ KNIHA

První kapitola

Znáš onu zem? Květ citronů se skví,
oranže žhnou tam z temna listoví,
hrá větérek, jenž z blankytu se zdvih,
ční vavřín hrd, list myrty čeká tich —
Ó, řekni, znáš?
V tu krásnou zem,
ach, v zemi tu, můj miláčku, mne vem!

Znáš onen dům? Má na sloupoví krov,
pln třpytu sál, v něm drahokam a kov,
tak útrpně soch mramor na mne zří:
děvčátko, snášelo jsi příkoří?
Ó, řekni, znáš?
V tu krásnou zem,
ach, v zemi tu, můj ochránce, mne vem!

Znáš onen vrch, kde mosty z mraků jsou?
Mhou kráčí soumar cestou necestou,
spí v doupatech tam draků starý rod,
hřmí balvan v sráz a přes něj příval vod —
Ó, řekni, znáš?
V tu krásnou zem
jde naše pouť. Tam, otče můj, tam jděm!

Když se Vilém ráno v domě sháněl po Mignoně, nenašel ji, dověděl se však, že ráno odešla s Melinou, který se časně vypravil, aby převzal garderobu a ostatní divadelní zařízení.

Když uplynulo několik hodin, uslyšel Vilém před svými dveřmi hudbu. Myslil z počátku, že to je zase harfeník; brzy však rozeznal tóny loutny, a hlas, který se rozezpíval, byl hlas Mignonin. Vilém otevřel dveře, dítě vstoupilo a zazpívalo píseň, kterou jsme právě uvedli.

Našemu příteli se líbila zejména melodie a výraz, ač nerozuměl hned všem slovům. Dal si sloky opakovat a vysvětlit, napsal si je a přeložil je do němčiny. Ale původní zvláštnost obratů dokázal napodobit jen přibližně; dětská nevinnost výrazu byla ta tam, když přerývaná mluva písně se sjednotila a nesouvislé nabylo souvislosti. Zejména pak půvabu melodie se nemohlo nic vyrovnat.

Každý verš začala slavnostně a okázale, jako by chtěla upozornit na něco zvláštního, jako by chtěla přednášet něco důležitého. Při třetí řádce se zpěv ztlumil a zpochmurněl; slova *„Ó, řekni, znáš?“* přednesla s tajuplným a rozvážným důrazem; ve verši *„V tu krásnou zem“* tkvěla neodolatelná touha, a své *„tam jděm!“* dovedla při každém opakování tak obměnit, že to znělo hned prosebně a naléhavě, hned ponoukavě a mnohoslibně.

Když svou píseň po druhé dozpívala, zmlkla na chvíli, pohlédla ostře na Viléma a optala se: „Znáš ten kraj?“ „Je to asi Itálie,“ odvětil Vilém, „odkud máš tu písničku?“ „Itálie,“ řekla s důrazem Mignon, „půjdeš-li do Itálie, vezmi mě s sebou, je mi tu zima.“ „Bylas už tam, děťátko?“ optal se Vilém. Dítě bylo zticha a Vilém na něm už nic nevyzvěděl.

Melina vstoupil, prohlédl si loutnu a radoval se, že už je tak pěkně opravena. Nástroj byl totiž kusem inventáře staré garderoby. Mignon si ji dnes ráno vyprosila, harfeník ji hned potáhl strunami, a dítě při té příležitosti projevilo vlohy, o kterých dosud nikdo nic nevěděl.

Melina již dostal garderobu se vším příslušenstvím; několik členů městské rady mu hned přislíbilo povolení, aby směl po nějaký čas v městě hrát. S veselým srdcem a rozjasněnou tváří se nyní zase vrátil. Byl to jiný člověk: byl mírný, zdvořilý ke každému, ba přeochotný a laskavý. Blahopřál si, že nyní na nějakou dobu zaměstná své druhy, kteří byli dosud v nesnázích a bez zaměstnání, přitom však hned litoval, že není ovšem pro začátek s to, aby podle schopností a vloh odměňoval tyto výborné herce, které mu přivedla šťastná náhoda, poněvadž prý především musí splatit svůj dluh tak velkomyslnému příteli, jakým se ukázal Vilém.

„Ani vám nedovedu říci,“ řekl mu Melina, „jakou laskavost jste mi prokázal, že jste mi dopomohl k řízení divadla. Neboť když jsem vás

zastihl, byl jsem v prapodivné situaci. Vzpomínáte si, jak živě jsem vám při našem prvním seznámení dal najevo svůj odpor k divadlu, a přece jsem byl nucen, jakmile jsem se oženil, z lásky k ženě, která si od toho slibovala tolik radosti a úspěchu, abych se ohlédl po nějakém angažmá. Nenašel jsem nic, aspoň nic stálého, zato však na štěstí několik obchodníků, kteří právě mimořádně potřebovali někoho, kdo má dobré pero, umí francouzsky a není zcela nezběhlý v počtech. Tak se mi po nějakou dobu dařilo docela dobře, plat byl slušný, pořídil jsem si ledacos a mé poměry byly takové, že jsem se za ně nemusil stydět. Avšak mimořádné zakázky mých příznivců vzaly za své, na trvalé zaopatření nebylo pomyšlení a žena zatoužila tím horlivěji po divadle, pohříchu v době, kdy její stav není právě takový, aby se se ctí ukázala obecenstvu. Nyní, doufám, bude podnik, který si s vaší pomocí zařídím, pro mne a mou rodinu dobrým začátkem, a vám děkuji za své budoucí štěstí, ať už bude jakékoli."

Vilém naslouchal těmto výkladům s uspokojením, a rovněž herci byli vesměs docela spokojeni s rozklady nového ředitele. Byli potají rádi, že se tak rychle objevilo nějaké angažmá, a ochotni pro začátek vzít zavděk skrovnou gáží, poněvadž většinou na to, co jim tak znenadání bylo nabídnuto, pohlíželi jako na přídavek, s nímž ještě před nedávnem nepočítali. Melina využíval této nálady, snažil se obratně, aby s každým promluvil zvlášť, a skutečně umluvil jednoho tak, druhého onak, takže byli ochotni rychle podepsat smlouvu. Skoro ani nepřemýšleli o svém novém závazku; měli za to, že se jim nemůže nic stát, když se přece na šestinedělní výpověď mohou ze všeho vyvléknout.

Teď šlo o to, aby podmínky byly uvedeny do náležité formy, a Melina už přemýšlel o hrách, jimiž pro začátek navnadí obecenstvo; tu oznámil kurýr štolbovi příjezd vrchnosti, a ten poručil přivést čerstvé koně.

Brzy nato přijel k hospodě zavazadly vrchovatě naložený kočár, z jehož kozlíku seskočili dva sluhové; Filina byla podle svého zvyku první po ruce a postavila se do dveří.

„Kdopak je?" zeptala se při vstupu hraběnka.

„Herečka, ráčíte-li dovolit, Excelence," zněla odpověď, zatím co se šelmička s tuze zbožnou tváří a pokornými pohyby ukláněla, líbajíc dámě lem sukně.

Hrabě, který tu viděl ještě několik osob, které rovněž prohlásily, že jsou herci, optal se, jak je společnost veliká, kde naposled hráli a kdo je jejich ředitelem. „Kdyby to byli Francouzi," řekl manželce, „mohli bychom princi způsobit nenadálou radost a opatřit mu u nás jeho nejmilejší zábavu."

„Je přece na uváženou," odvětila hraběnka, „nemáme-li je přesto, že to na neštěstí jsou jen Němci, nechat po dobu princova pobytu hrát na zámku. Něco snad přece dovedou. Velkou společnost vždy nejlépe zabavíte divadlem a baron by je už vzal do práce."

Za těchto řečí vyšli po schodech nahoru, kde se Melina představil jako ředitel. „Svolal své lidi," pravil hrabě, „a představil mi je, ať vidím, jsou-li k čemu. Také mi ukažte seznam her, které byste jakž takž mohli sehrát."

Melina vyběhl s velikou poklonou z pokoje a vrátil se brzy s herci. Tlačili se mezi sebou, aby vynikli; ukázali se ze své nejhorší stránky, jedni, protože příliš dychtili, aby se zalíbili, druzí, protože se chovali příliš nedbale. Filina projevovala hraběnce, která byla nadmíru blahosklonná a přívětivá, všechnu povinnou úctu; hrabě zatím přehlížel ostatní. Ptal se každého na jeho obor a řekl Melinovi, že je třeba přísně dbát na obory, kterýžto výrok Melina přijal tuze poníženě.

Hrabě pak každého upozorňoval, čeho má obzvlášť dbát, co má na své postavě a na svém chování zlepšit; ukázal jim jasně a důkladně, co prý Němcům vždycky chybí, a projevil tak neobyčejné znalosti, že všichni stáli v největší pokoře před tak osvíceným znalcem a urozeným příznivcem a sotva si troufali dýchat.

„Kdo je to tam v rohu?" zeptal se hrabě, dívaje se na osobu, která mu nebyla ještě představena; tu se mu přiblížila vychrtlá postava v obnošeném, na loktech záplatovaném kabátku; přežalostná paruka pokrývala hlavu pokorného klienta.

Tento člověk, kterého už z předešlé knihy známe jako Filinina oblíbence, hrával pedanty, magistry a poety a dostával nejčastěji úlohy,

kde šlo o to, aby někdo byl spráskán nebo polit. Uvykl jakémusi úlisnému, směšnému a bázlivému poklonkování a jeho koktavá řeč, která se hodila k jeho úlohám, rozesmávala diváky, takže byl stále ještě pokládán za platného člena společnosti, zvláště proto, že byl jinak velmi úslužný a vlídný. Přiblížil se k hraběti podle svého, poklonil se mu a odpovídal na jeho otázky způsobem, jakému přivykl v svých úlohách na jevišti. Hrabě se na něho nějakou chvíli díval, laskavě, pozorně a přemítavě, pak zvolal, obraceje se k hraběnce: „Dítě, podívej se dobře na toho člověka, ručím za to, že je to velký herec nebo že se jím může stát." Mužíček pln vděčnosti pitvorně zapoklonkoval, takže se tomu hrabě nahlas musil zasmát a zvolal: „Umí to báječně! Sázím se, že tenhle člověk zahraje, co bude chtít, a je škoda, že ho dosud nepoužili k ničemu lepšímu."

Taková mimořádná pochvala byla pro ostatní velice urážlivá; jen Melina z toho nic nepocítil. Dával naopak hraběti úplně za pravdu a odvětil s přeuctivou tváří: „Ach ano, chybělo mu asi to, co nám všem: takový znalec a takové povzbuzení, jakého se nám právě dostalo v osobě Vaší Excelence."

„Tohle je celá společnost?" pravil hrabě.

„Několik členů chybí," odvětil prohnaný Melina, „a vůbec bychom své řady velmi rychle doplnili ze sousedství, jen kdyby se nám dostalo náležité podpory."

Mezitím řekla Filina hraběnce: „Nahoře je ještě jeden hezký mladík, který by se jistě brzy naučil hrát prvního milovníka."

„Proč se neukáže?" odvětila hraběnka.

„Já ho přivedu," zvolala Filina a vyběhla ze dveří.

Našla Viléma dosud pečujícího o Mignonu a přemluvila ho, aby sešel dolů. Uposlechl, ač poněkud nazloben, avšak zvědavost ho pudila, aby šel; když totiž uslyšel o vznešených osobách, byl pln touhy, aby je blíže poznal. Vstoupil do pokoje a jeho oči se ihned setkaly s očima hraběnčinýma, jež byly na něho upřeny. Filina ho táhla k dámě, zatím co se hrabě zabýval ostatními. Vilém se uklonil a odpovídal, nikoli bez rozpaků, na různé otázky, které mu rozkošná dáma kladla. Její krása, mládí, půvab, roztomilost a jemné cho-

vání působily na něho nejpříjemnějším dojmem, a to tím více, že její řeči a pohyby byly provázeny jakousi stydlivostí, ba možno říci rozpačitostí. Byl také představen hraběti; ten si ho valně nevšímal a přistoupil k své choti k oknu; vypadalo to, jako by se jí na něco ptal. Bylo zřejmé, že její mínění naprosto souhlasí s jeho vlastním, ba že jej horlivě prosí a utvrzuje v jeho záměru.

Hned nato se obrátil ke společnosti a řekl: „Nemohu se teď zdržovat, ale pošlu k vám přítele, a nebudou-li vaše požadavky přepjaté a dáte-li si pořádně záležet, nejsem proti tomu, abyste hráli na zámku."

Všichni nad tím projevovali velkou radost a zvláště Filina líbala hraběnce ruce s velkou prudkostí.

„Vidí, maličká," pravila dáma, poklepávajíc lehkovážnému děvčeti na tvář, „vidí, děťátko, tak přijde ke mně zas; splním svůj slib, jen se lépe oblékla." Filina se omlouvala, že má na oblékání málo peněz; ihned poručila hraběnka svým komorným, aby přinesly nahoru anglický klobouk a hedvábný šál, které nebylo těžko vybalit. Hraběnka sama vyšňořila Filinu, která se stále tvářila a chovala velmi způsobně, hrajíc si dál na nevinného svatouška.

Hrabě nabídl své choti rámě a odvedl ji dolů. Pozdravovala cestou přívětivě celou společnost a obrátila se ještě jednou na Viléma, pravíc mu co nejvlídněji: „Brzy se opět shledáme."

Tyto dobré vyhlídky vzrušily celou společnost; každý popustil uzdu svým nadějím, přáním a dohadům a mluvil o úlohách, které bude hrát, a o úspěchu, který sklidí. Melina přemýšlel, jak by z obyvatelů městečka nějakým představením ještě v rychlosti vytáhl trochu peněz a zároveň uvedl společnost v chod, zatím co ostatní šli do kuchyně, aby si objednali lepší oběd, než byli jinak zvyklí.

Druhá kapitola

Po několika dnech se dostavil baron; Melina ho přijal ne bez obav. Hrabě ho ohlásil jako znalce, a bylo se co obávat, aby neodkryl až příliš brzy slabou stránku malého hloučku a neuviděl, že nemá před sebou sehranou společnost, protože přece nebyli s to, aby pořádně obsadili jediný kus; ale brzy byli všichni, jak ředitel, tak členové souboru, beze vší starosti: shledali totiž, že baron je muž, který se s největším nadšením díval na vlastenské divadlo, jemuž každý herec a každá společnost byli milí a vítáni. Slavnostně je všechny pozdravil a blahopřál si, že se tak znenadání setkává s německou scénou, že je mu přáno vejít s ní ve styk a uvést vlastenské múzy do zámku svého příbuzného. Hned nato vytáhl z kapsy sešit a Melina doufal, že v něm jsou sepsány body kontraktu; avšak bylo to něco docela jiného. Baron je poprosil, aby pozorně vyslechli drama, které sám sepsal a které by prý rád spatřil v jejich provedení. Ochotně utvořili kruh a byli rádi, že se s tak nepatrnou škodou mohou utvrdit v přízni tak důležitého muže, ačkoli se podle tloušťky sešitu každý obával, že to potrvá hodnou chvíli. Skutečně tomu tak bylo; kus byl sepsán v pěti aktech a náležel k žánru těch, které vůbec nemají konce.

Hrdina byl muž vznešený, ctnostný, velkomyslný a při tom při všem zneuznávaný a pronásledovaný, který však přece na konci vítězil nad svými nepřáteli. Ti by pak byli propadli nejpřísnější poetické spravedlnosti, kdyby jim nebyl hned na místě odpustil.

Při předčítání tohoto kusu měl každý posluchač času dost, aby myslil na sebe a povznesl se pomaloučku z pokory, k níž se ještě před malou chvilkou cítil nakloněn, k vrcholu blaživé samolibosti, odkud pak pohlížel na panorama nejsvůdnějších vyhlídek do budoucnosti. Ti, kteří pro sebe nenašli ve hře vhodnou úlohu, řekli si, že je špatná, a měli barona za tuze neobratného autora; naproti tomu provázeli ostatní největší chválou místa, o nichž se domnívali, že při nich sklidí potlesk, což spisovatele uspokojilo víc, než si vůbec jen mohl přát.

S obchodní stránkou byli brzy hotovi. Melina dokázal s baronem uzavřít výhodný kontrakt a zatajit jej před ostatními herci.

O Vilémovi mluvil Melina s baronem jen mimochodem a ujišťoval ho, že se velmi osvědčí jako divadelní básník, ba že i k herectví má docela slušné vlohy. Baron se s ním jako s kolegou ihned seznámil a Vilém mu přečetl několik malých her, které se náhodou s několika málo relikviemi zachránily onoho dne, kdy spálil větší část svých prací. Baron pochválil jak hry, tak i přednes, pokládal za samozřejmé, že přijde také na zámek, slíbil při odchodu všem nejlepší přijetí, pohodlný byt, dobré jídlo, úspěch a dary, a Melina k tomu ještě vymohl ujištění o nějakém kapesném.

Snadno si domyslíme, jak výborná nálada se společnosti po této návštěvě zmocnila; vždyť pojednou viděli před sebou místo úzkostného a ubohého postavení jen samou čest a pohodlí. Na účet těchto budoucích statků se už nyní vyráželi a každý si myslil, že by to bylo zrovna neslušné, kdyby mu v kapse zbyl jediný groš.

Vilém zatím v duchu uvažoval, má-li provázet společnost na zámek, a shledal, že bude z mnoha důvodů moudré, když se tam vydá. Melina doufal, že při tomto výhodném angažmá aspoň zčásti splatí svůj dluh, a náš přítel, kterému šlo o poznání lidí, nechtěl, promeškat příležitost, aby poznal blíže velký svět, kde se mu, jak doufal, dostane hojného poučení o životě, o něm samém i o umění. Přitom si nechtěl přiznat, jak velice si přeje, aby se zase dostal do blízkosti krásné hraběnky.

Snažil se spíše, aby se všeobecnými důvody přesvědčil o tom, jak velkou výhodu mu přinese bližší znalost vznešeného a bohatého světa. Uvažoval v duchu o hraběti, hraběnce, baronovi, o jistotě, nestrojenosti a půvabu jejich chování, a u vytržení zvolal, když osaměl:

„Trojnásob šťastni jsou ti, které jejich urozený původ rázem vyvyšuje nad nižší stupně lidstva; kteří vůbec neprocházejí malými poměry, v nichž se mnozí zdatní lidé hmoždí po celý svůj život, ba jimž tam není prodlít ani jako hostům. Není divu, že z tohoto vyvýšeného stanoviska mají širší a správnější pohled na svět, že každý jejich krok je lehčí! Jsou jaksi od narození posazeni do lodi, aby v ní při plavbě, kterou nám všem je vykonat, využili příznivého větru a přečkali nepříznivý, zatím co všichni ostatní plavou sami pro sebe,

co jim síly stačí, z příznivého větru mají málo prospěchu a v bouři brzy hynou vyčerpáním. Jaké pohodlí, jakou lehkost skýtá zděděný majetek a jak bezpečně vzkvétá obchod, který se zakládá na pěkném kapitálu, takže není hned konec všemu podnikání, když se náhodou jedna spekulace nezdaří. Kdo může lépe znát cenu a necenu pozemských statků než ten, kdo od malička jich měl hojnost, a kdo může obrátit dříve svého ducha k nutným, užitečným a pravdivým věcem než ten, kdo se z tolika poblouzení probouzí ve věku, kdy má ještě dostatek sil, aby začal nový život."

Tak blahořečil náš přítel všem, kdo žijí ve vyšších sférách společnosti, a také těm, kdož se těmto kruhům přibližují a smějí čerpat z těchto pramenů; blahořečil i svému vlastnímu geniovi, který se právě chystal také jeho vyvést po těchto stupních nahoru.

Melina si zatím dlouho lámal hlavu, jak podle přání hraběte i podle svého vlastního přesvědčení rozdělit členy společnosti na jednotlivé obory a přidělit každému herci jeho stálé pole působnosti; ale nakonec, když šlo do tuhého, nezbývalo mu, než aby byl ještě rád, že herci při tak skrovném personálu jsou ochotni vžít se podle možnosti do nejrůznějších úloh. Ale obyčejně se ujímal Laertes milovníků, Filina komorných a obě děvčata se podílela o naivní a něžné milovnice; nejlépe byl ovšem ztělesněn starý bručoun. Melina sám se pokládal za zcela vhodného pro úlohy chevalierů[20], madame Melinová musila k své největší mrzutosti přejít k oboru mladých manželek, ba dokonce i něžných matek, a poněvadž se v moderních kusech pedant nebo poeta, i když se nakrásně někdy vyskytuje, již nezesměšňuje, nezbývalo, než aby známý oblíbenec hraběte nyní hrál prezidenty soudu nebo ministry, kteří zpravidla bývají lotři, pročež to s nimi v pátém aktu prašpatně dopadá. Také Melina spolykal v úloze komořích nebo ještě větších pánů s radostí všechna ta hrubiánstva, kterými ho podle staroslavného zvyku v mnohých oblíbených kusech častovali bodří němečtí mužové, protože si právě

20 Rytířů, kavalírů. *Pozn. red.*

při této příležitosti mohl dodat náramné vážnosti a pochlubit se dvořanskou uhlazeností, kterou, jak se domníval, ovládal dokonale.

Netrvalo dlouho a ze všech konců se přihrnula hojnost herců, kteří byli přijati bez velkých zkoušek, ale také angažováni bez zvláštních výhod.

Vilém, kterého Melina několikrát marně přemlouval k nějaké milovnické úloze, ujal se s nejlepším úmyslem celku, aniž však náš novopečený pan ředitel jeho snahu v nejmenším uznal; myslil si naopak, že na něho s novou hodností sestoupil i všechen potřebný rozum; jeho koníčkem bylo zejména škrtání, jímž dovedl každý kus zkrátit na náležitou dobu, ovšemže bez jakéhokoli ohledu na cokoli jiného. Návštěvy byly dobré, obecenstvo velmi spokojeno a nejvzdělanější obyvatelé městečka tvrdili, že divadlo v sídelním městě ani zdaleka nemá takové síly jako jejich.

Třetí kapitola

Konečně se přiblížila chvíle, kdy bylo třeba připravit se na přesídlení a očekávat kočáry a vozy, objednané, aby náš celý soubor odvezly do hraběcího zámku. Už napřed došlo k velkým sporům o to, kdo s kým pojede, jak kdo bude sedět. Jen stěží se nakonec dohodli a ustanovili na pořadí a rozdělení, bohužel však bez účinku. V ustanovenou chvíli přijelo méně vozů, než očekávali, a musili se tedy nějak směstnat. Baron, který nedlouho nato přijel na koni, udával jako příčinu, že na zámku je velké rozčilení, jednak proto, že kníže přijede o několik dní dříve, než se myslilo, jednak proto, že už přibyli nějací neočekávaní hosté; ubylo tím mnoho místa, a proto prý také nebudou tak dobře ubytováni, jak bylo předtím smluveno, což ho prý nadmíru mrzí.

Rozdělili se o místa ve vozech, jak to šlo, a protože počasí bylo dost pěkné a zámek jen několik hodin vzdálen, vydali se nejpodnikavější členové na cestu raději pěšky, aby nemusili čekat na návrat kočárů. Karavana se s radostným pokřikem vydala na cestu, po prvé zbavena starostí, jak zaplatit hostinskému. Hraběcí zámek jim tanul na mysli jako čarovný hrad, byli nejšťastnějšími a nejveselejšími lidmi na světě a každý podle své povahy cestou spojoval s tímto dnem hojnost štěstí, cti a blahobytu.

Prudký déšť, který se znenadání spustil, nevytrhl je z těchto příjemných pocitů; ale když lilo stále vytrvaleji a prudčeji, zmocnila se většiny z nich mrzutost. Nastávala noc a nic jim nemohlo být vítanější než hraběcí palác, osvětlený ve všech poschodích, který se jim z pahorku leskl vstříc, takže mohli spočítat okna.

Když se přiblížili, uviděli, že jsou osvětlena i všechna okna postranních budov. Každý v duchu uvažoval, který pokoj asi bude jeho, a většina se skromně spokojila se světnicí v podkroví nebo v některém křídle.

Projížděli vesnicí a míjeli hospodu. Vilém dal zastavit, aby se v něm ubytoval; avšak hostinský ho ujišťoval, že mu nemůže posloužit ani nejmenší místností. Pan hrabě prý má neočekávané hosty

a zamluvil tedy okamžitě celý hostinec, na všech pokojích prý už je od včerejška křídou zřetelně napsáno, kdo v nich bude bydlit. Proti své vůli musil tedy náš přítel s ostatní společností odjet do zámeckého dvora.

V jedné z postranních budov zahlédli kuchaře v plné práci, jak se točí kolem ohňů, a už tímto pohledem okřáli. Ihned se seběhli na schodech hlavní budovy sluhové se světly a srdce našich poutníčků při těchto vyhlídkách překypovalo blaženstvím. Ale jak se podivili, když se toto přijetí rozplynulo v strašlivé klení. Sluhové nadávali vozkům, že přijeli sem; ať prý obrátí, křičeli, a zase ven k starému zámku, tady prý pro tyto hosty není místa! K tomuto nepřívětivému a neočekávanému oznámení přidali ještě ze svého všelijaké úsměšky a smáli se sobě navzájem, že se tímhletím omylem dali vyštvat do deště. Lilo neustále, na nebi nebylo ani hvězdičky, a společnost se nyní drkotala hrbolatým úvozem mezi dvěma zdmi do starého zadního zámku, který byl neobydlen od té doby, co otec hraběte vystavěl přední. Část vozů se zastavila ve dvoře, část v dlouhém klenutém průjezdě a vozkové, přípřežníci ze vsi, vypřahali, sedli na koně a odjeli, kudy přišli.

Protože se nikdo neukazoval, aby společnost uvedl dovnitř, vystoupili, volali, hledali – avšak marně! Nic se nepohnulo: ticho a temno. Vysokými vraty fičel vítr a staré věže a dvory, kde v temnotě sotva bylo vidět lidské postavy, vypadaly velmi strašidelně. Mrzli a třásli se, ženy se bály, děti se rozplakaly; jejich netrpělivost vzrůstala každým okamžikem a náhlý obrat štěstí, jakého se nikdo nenadál, je dočista vyvedl z míry.

Protože totiž pořád ještě čekali, že užuž jim někdo přijde otevřít, a protože je také klamaly hned bouře, hned déšť, namlouvajíce jim přes tu chvíli, že slyší kroky vytouženého kastelána, zůstali tak po dlouhou dobu v mrzuté netečnosti; nikoho ani nenapadlo, aby zašel do nového zámku a tam se dovolal pomoci soucitných duší. Nemohli pochopit, kde vězí jejich přítel baron, a byli ve velmi trapném postavení.

Konečně přece přišli lidé; avšak podle hlasů poznali, že to jsou ti, kdo šli pěšky a cestou se opozdili za vozy. Vypravovali, že baron

spadl z koně, že si notně pochroumal nohu a že také je neurvale vykázali sem, když se v zámku ptali po ubytování.

Celá společnost byla ve velkých nesnázích; radili se, co dělat, a nemohli se pro nic rozhodnout. Konečně viděli zdáli přicházet lucernu a nabrali zase dechu; ale naděje na brzké vykoupení hned zas byla ta tam, když se postava přiblížila a bylo vidět, kdo to je. Sluha svítil hraběcímu štolbovi, kterého už znali, a ten, když se přiblížil, se tuze horlivě poptával po mademoiselle Filině. Sotvaže vystoupila z ostatního hloučku, nabídl jí velmi naléhavě, že ji povede do nového zámku, kde je pro ni připraveno místečko u hraběnčiných komorných. Bez dlouhého rozmýšlení nabídku vděčně přijala, chopila se jeho paže, dala své kufry na starost ostatním a chtěla s ním odběhnout; zastoupili jim však cestu, vyptávali se, prosili, zapřísahali štolbu, takže jim nakonec slíbil vše, co chtěli, jen aby už se svou kráskou byl pryč; ujišťoval, že zámek bude zakrátko otevřen a že se jim všem dostane skvělého ubytování. Brzy nato jim světlo jeho lucerny zmizelo a dlouho doufali marně v nové, až se jim po dlouhém čekání, klení a hubování zjevilo a roznítilo v nich jiskřičku útěchy a naděje.

Nějaký starý podomek otevřel vrata staré budovy, do níž se vrhli v divoké tlačenici. Každý se staral jen o své věci, aby je dostal dovnitř a složil. Většina zavazadel byla, jako jejich majetníci, důkladně promáčená. Při jediném světle, které měli, pokračovalo vše jen velmi pomalu! V domě do sebe strkali, klopýtali, padali. Požádali o větší počet světel, poprosili o palivo. Nemluvný podomek jen taktak že jim tam nechal lucernu, odešel a už se nevrátil.

Rozhlédli se po domě; dveře všech pokojů byly otevřeny; velká kamna, tkané tapety, vykládaná podlaha tu zbyly ze staré nádhery, ale jiné nezbytné zařízení tu nebylo žádné, ani stůl, ani židle, ani zrcadlo, jenom několik ohromných prázdných postelí, zbavených všech ozdob i nezbytného příslušenství. Usedli na mokré kufry a rance, část unavených poutníků se uvelebila na zemi. Vilém se usadil na nějakých schodech, Mignon mu ležela na klíně; dítě bylo nepokojné, a když se ho Vilém ptal, co že mu schází, odpovědělo:

„Mám hlad.“ U sebe nenašel nic, čím by ukojil žádost dítěte, ostatní společnost také už snědla všechny zásoby, a tak musil ubohého tvorečka nechat bez občerstvení. Zůstal při celé příhodě nečinný a do sebe uzavřen; neboť se velice mrzel a zlobil, že netrval na svém a neubytoval se v hospodě, i kdyby se byl musil ubytovat na půdě.

Ostatní si vedli každý podle své povahy. Několik jich nacpalo do ohromného krbu v sále kupu starého dříví a zapálili s velikým jásotem hranici. Na neštěstí byli i v této naději, že se ohřejí a osuší, strašlivě zklamáni; neboť krb tu byl jenom pro parádu a byl seshora zazděn; dým se rychle vyvalil a rázem naplnil celý pokoj; suché dříví se s praskotem vzňalo a plamen vyšlehl z krbu; průvan, který táhl rozbitými okny, mu přes tu chvíli dával jiný směr. Obávali se, že zapálí zámek, a nezbývalo než oheň rozhrabat, rozšlapat a udusit; čmoudu bylo stále víc, situace se stávala nesnesitelnou; byli už téměř zoufalí.

Vilém prchl před kouřem do vzdáleného pokoje, kam ho brzy následovala Mignon, přivádějíc pěkně oblečeného sloužícího, který nesl vysokou, jasně zářící svítilnu s dvěma světly; obrátil se k Vilémovi, a podávaje mu na krásném porcelánovém talíři ovoce a cukrovinky, pravil: „To vám posílá ta slečinka zezdola a prosí, abyste jí přišel dělat společnost; vzkazuje,“ dodal sloužící s lehkovážným úšklebkem, „že je jí moc a moc dobře a že by se o svou spokojenost ráda rozdělila se svými přáteli.“

Vilém byl tímto vzkazem nadmíru překvapen; vždyť od onoho dobrodružství na kamenné lavičce projevoval Filině nelíčené opovržení. Byl tak pevně rozhodnut, že nechá všech spolků s ní, že jí užuž chtěl sladký dárek vrátit, když ho prosebný pohled Mignonin přiměl k tomu, aby jej přijal a jménem dítěte za něj poděkoval; pozvání prostě odmítl. Požádal sluhu, aby se trochu postaral o společnost, a vyptával se na barona. Leží prý v posteli, ale pokud sluhovi bylo známo, nařídil už někomu jinému, aby se postaral o naši tak bídně ubytovanou společnost.

Sluha odešel a ponechal Vilémovi jednu ze svých svíček, kterou Vilém, nemaje svícnu, nalepil na okenní římsu, aby při svých úva-

hách aspoň viděl osvětlené čtyři stěny pokoje. Trvalo to totiž ještě dlouho, než něco podnikli, aby si naši hosté konečně odpočinuli. Časem se začali trousit se svíčkami, ale bez utěradel, pak s několika stolicemi, za hodinu nato s peřinami, pak s polštáři; vše bylo důkladně skropeno deštěm, a bylo už hodně po půlnoci, když konečně přitáhli slamníky a žíněnky, které by je všechny byly tuze potěšily, kdyby je byli dostali hned na začátku.

Zatím donesli také trochu jídla a pití, které se spořádalo bez velké kritiky, ač se to po čertech podobalo velmi nepořádným zbytkům a nesvědčilo právě o přílišné úctě hostitelů k hostům.

Čtvrtá kapitola

Neklid a bídu té noci ještě rozmnožilo svou neomaleností a bujností několik nezbedných chlapíků, kteří se navzájem škádlili, budili a prováděli si všelijaké kousky. Ráno se rozbřesklo za hlasitých žalob na jejich přítele barona, že je tak oklamal, vylíčiv jim docela jiný obraz pořádku a pohodlí, do něhož prý jdou. Ale ku podivu a k všeobecné potěše objevil se časně zrána sám hrabě s několika lokaji a ptal se, jak se jim daří. Byl velmi rozhořčen, když uslyšel, jak špatně byli uvítáni, a baron, který se, opřen o sluhu, také přibelhal, žaloval na hofmistra, jak si prý v celé té věci vedl jinak, než mu bylo uloženo; čímž mu, jak se domníval, notně zavařil.

Hrabě ihned poručil, aby se pod jeho dozorem pro hosty všechno upravilo jak jen možná pohodlně. Za chvíli přišlo několik důstojníků, kteří se hned seznámili s herečkami, a hrabě si dal představit celou společnost. Oslovil každého jménem a utrousil mezi řečí několik vtipů, takže všichni byli u vytržení, jaký je to blahosklonný pán. Konečně došlo také na Viléma, kterého se Mignon nechtěla spustit. Omlouval, jak se dalo, svou smělost; hrabě naopak, jak se zdálo, pokládal jeho přítomnost za samozřejmou.

Nějaký pán, který stál vedle hraběte a kterého všichni pokládali za důstojníka, ač nebyl ve stejnokroji, hovořil zvláště dlouho s naším přítelem. Byl zajímavější než ostatní: velké bleděmodré oči zářily zpod vysokého čela, plavé vlasy byly nedbale shrnuty nazad a sporá postava prozrazovala statečnou, pevnou a určitou osobnost. Své otázky kladl temperamentně a zdálo se, že rozumí všemu, nač se ptá.

Vilém se na toho muže optal barona, ten však o něm nevěděl mnoho dobrého. Má prý hodnost majora, je však vlastně princovým milcem; vyřizuje jeho nejtajnější záležitosti a platí za jeho pravou ruku; ba je prý proč se domnívat, že je jeho nemanželským synem. Byl prý s diplomatickým posláním ve Francii, v Anglii i v Itálii; je prý vždy považován za velmi významnou osobnost, a proto si o sobě mnoho myslí; namlouvá si, že zná německou literaturu od základu, a dovoluje si prý všelijaké laciné vtipy na ni. On, baron, že se prý

vyhýbá všem rozmluvám s ním a Vilém také udělá dobře, když mu půjde z cesty, protože nakonec každému něco vyvede. Říkají mu Jarno, ale nikdo pořádně neví, co to je za jméno.

Vilém nevěděl, co by na to řekl; pociťoval totiž k tomuto neznámému, přestože působil poněkud chladně a odpudivě, jakousi náklonnost.

Rozdělili společnost po zámku a Melina nařídil velmi přísně, aby se nyní řádně chovali; ženy prý mají bydlet odděleně; každý ať vynaloží všechnu svou pozornost a lásku toliko na své úlohy a na umění. Přibil na každé dveře vyhlášky a zákony, které se skládaly z mnoha bodů. Byla určena i výše pokuty, kterou každý provinilec odvede do společné pokladnice.

Ale těchto nařízení se málo dbalo. Mladí důstojníci tu byli jako doma, žertovali s herečkami ne zrovna nejvybraněji, dělali si z herců blázny a zmařili celý policejní pořádeček dříve, než mohl zapustit kořeny. Honili se po pokojích, přestrojovali a schovávali se. Melina, který se z počátku pokoušel o přísnost, byl všelijakými zbujnostmi dohnán k zoufalství, a když si ho brzy potom hrabě zavolal, aby si prohlédl místo, kde se divadlo mělo postavit, bylo to čím dál tím horší. Mladí pánové si vymýšleli všelijaké špatné žerty, jimž účinlivostí některých herců ještě přibylo na hrubosti, až celý starý zámek byl jako posedlý plukem běsů; a celá ta neplecha se neskončila, dokud se nešlo ke stolu.

Hrabě uvedl Melinu do velkého sálu, který patřil ještě k starému zámku, by však galerií spojen s novým, a kde se příhodně mohlo zřídit malé divadélko. Tam mu pán domu znalecky ukázal, jak si to všechno představuje.

Pustili se honem do práce a postavili a vyzdobili jeviště; použili všeho, co z dekorací, které přivezli s sebou, bylo k potřebě, a čeho se nedostávalo, to zhotovili za pomoci několika dovedných sloužících hraběte.

Vilém se sám dal chutě do práce, pomáhal určovat perspektivu a odměřovat obrysy a dával si tuze záležet, aby to nedopadlo směšně. Hrabě, který občas přišel dohlédnout, byl se vším velmi

spokojen, ukazoval jim, jak to, co beztak už dělali, mají vlastně dělat, a blýskal se přitom neobyčejnými znalostmi ve všech uměních.

Nyní začali vážně zkoušet a byli by k tomu i měli místa a času dost, kdyby je nebyla přes tu chvíli vyrušovala přítomnost spousty cizích lidí. Denně totiž přijížděli noví hosté a každý si chtěl společnost prohlédnout.

Pátá kapitola

Baron Vilémovi několik dní stále sliboval, že ho ještě zvlášť představí hraběnce. – „Vypravoval jsem," řekl, „této výtečné dámě tolik o vašich duchaplných a cituplných hrách, že hoří nedočkavostí, aby si s vámi pohovořila a dala si něco předčítat. Buďte jen připraven, abyste se k ní na první pokyn mohl odebrat; jen co se naskytne nějaké klidné ráno, jistě si vás zavolá." Označil mu potom dohru, kterou by jí měl přečíst nejdřív, čímž se jí prý obzvlášť doporučí. Dáma prý velice lituje, že přibyl v době takového neklidu a že musí s ostatní společností v starém zámku vzít zavděk s nevalným pohodlím.

Vilém nato s velkou péčí znova přehlížel kus, se kterým měl vkročit do velkého světa. „Dosud," řekl si, „pracovals ve vší tichosti jenom pro sebe, měls úspěchy jen u několika přátel; nějakou dobu zoufal sis docela nad svým talentem a stále ještě nevíš, jsi-li opravdu na pravé cestě a máš-li k divadlu tolik vloh jako chuti. Před sluchem takových zběhlých znalců, v budoáru, kde nepomáhá žádná iluze, je takový pokus ještě mnohem nebezpečnější než jinde, a přece bych se toho zase nerad zřekl! A rád připojil i tento požitek k svým dřívějším radostem a rozšířil své naděje do budoucnosti."

Probral potom několik kusů, pročetl je s největší pozorností, tu a tam něco poopravil a předčítal si je nahlas, aby byl hodně hbitý i v přednesu a ve výrazu; to, co nejvíce nacvičil, o čem se domníval, že s tím sklidí nejvíce cti, zastrčil do kapsy, když ho jednou zrána zavolali k hraběnce.

Baron ho ujistil, že bude sama s jednou přítelkyní. Když vstoupil do pokoje, vyšla mu velmi vlídně vstříc baronesa C., projevila potěšení, že se s ním seznamuje, a představila ho hraběnce, která se právě dávala česat a pozdravovala ho přívětivými slovy a pohledy. Ale vedle její židle viděl pohříchu klečet Filinu, tropící všelijaká šaškovství. – „To krásné dítě," pravila baronesa, „nám zazpívalo všelijaké písničky. Ukončila přece započatou písničku, ať o nic nepřijdeme!"

Vilém vyslechl písničku s velkou trpělivostí a jen si přál, aby kadeřník odešel dříve, než začne se svým předčítáním. Nabídli mu šálek čokolády, k němuž mu baronesa sama podala zákusek.

Nicméně mu však snídaně valně nechutnala, neboť si přál příliš vroucně, aby krásné hraběnce něco přečetl, co by ji zajímalo a čím by se jí snad i zalíbil. Také Filina mu tuze překážela. Už příliš často mu byla nepohodlnou posluchačkou. S bolestí hleděl kadeřníkovi na ruce a každým okamžikem doufal pevněji, že se výstavba účesu přece jednou skončí.

Zatím vešel hrabě a vyprávěl o hostech, kteří dnes přibudou, o rozdělení dne a o jiných věcech, které se v domácnosti mohly přihodit. Když odcházel, požádalo několik důstojníků hraběnku o dovolení, aby se jí směli poklonit, poněvadž ještě před obědem musí odjet. Komorník zatím dokončil svou práci a hraběnka poručila, aby páni byli uvedeni.

Baronesa si zatím dala záležet, aby zabavila našeho přítele, a prokazovala mu mnoho vážnosti, kterou přijímal uctivě, ale poněkud roztržitě. Občas hmátl po rukopise v kapse, doufal neustále, že přijde jeho okamžik, a jeho trpělivost byla skoro u konce, když byl vpuštěn obchodník s galanterním zbožím, který nemilosrdně otvíral své krabičky, skřínky a pouzdra jedno po druhém a každý druh svého zboží nabízel s dotěrností vlastní tomuto druhu lidí.

Společnost byla čím dál větší. Baronesa se podívala na Viléma a promluvila potichu s hraběnkou; zpozoroval to, aniž pochopil účel, který se mu konečně objasnil až doma, když po hodině, kterou protrpěl v úzkostech a marně, odešel. Nalezl v kapse krásnou anglickou tobolku. Baronesa mu ji dokázala tajně strčit do kapsy a hned nato přišel hraběnčin černoušek, který mu odevzdal pěkně vyšívanou vestu, aniž jasně řekl, od koho je.

Šestá kapitola

Směs nevole a vděčnosti mu pokazila celý zbytek dne, až si navečer zase našel zaměstnání, když mu Melina zjevil, že hrabě mluvil o nějaké předehře, která se má provést na princovu počest v den jeho příjezdu. Přeje si prý, aby v ní byly zosobněny vlastnosti tohoto velkého hrdiny a lidumila. Tyto ctnosti prý mají spolu vstoupit, hlásat jeho chválu a nakonec ovinout jeho poprsí květinami a vavřínovými věnci, při čemž má zazářit jeho průsvitný monogram s knížecím kloboukem. Hrabě prý mu nakázal, aby se postaral o zveršování a ostatní výpravu tohoto kusu, a tak tedy doufá, že mu v tom Vilém, pro něhož to je hračka, ochotně pomůže.

„Jak," zvolal Vilém mrzutě, „cožpak se na oslavu knížete, který si podle mého zasluhuje docela jiné chvály, opravdu nezmůžeme na nic jiného než na podobizny, monogramy a alegorické postavy? Což to může rozumnému muži lichotit, když vidí sebe in effigie[21] vystaveného a své jméno zářící na namaštěném papíře? Tu se obávám, že alegorie, zvláště při špatném stavu naší garderoby, zavdají příčinu k mnohým dvojsmyslnostem a vtipům. Chcete-li si kus sám pořídit nebo dát pořídit, nemohu proti tomu nic namítat, jen mne s tím, prosím, nechte na pokoji."

Melina se omlouval, že to, co řekl, jsou jen povšechné údaje pana hraběte, který jim prý jinak ponechává naprosto na vůli, jak chtějí kus aranžovat. „Přispěji milerád," pravil Vilém, „k zábavě tohoto výtečného panstva a má múza ještě nikdy neměla tak příjemné zaměstnání, jako je promluvit, byť zajíkavě, na oslavu knížete, který si zasluhuje tolik úcty. Budu o té věci přemýšlet; snad se mi podaří sestavit naši malou tlupu tak, abychom udělali přece nějaký dojem."

Od této chvíle myslil Vilém horlivě na svůj úkol. Než usnul, měl všechno v hlavě už jakž takž srovnáno a druhého dne časně zrána byl plán hotov, výstupy rozvrženy, ba několik nejdůležitějších míst a zpěvů dáno do veršů a napsáno.

21 Na obraze, zástupně. *Pozn. red.*

Hned ráno pospíchal Vilém za baronem, aby si s ním promluvil o některých okolnostech, a předložil mu svůj plán. Líbil se mu znamenitě, ale také se trochu divil. Slyšel totiž včera večer hraběte hovořit o docela jiném kuse, který měl být podle jeho údajů zveršován.

„Nezdá se mi pravděpodobné," odvětil Vilém, „že bylo úmyslem pana hraběte dát zhotovit kus přesně tak, jak to Melinovi nařídil; nemýlím-li se, chtěl nám toliko dát pokyn, abychom se dali správnou cestou. Milovník a znalec naznačuje umělci, čeho si přeje, a ponechá pak na něm, aby dílo vytvořil."

„Naprosto ne," odvětil baron, „hrabě se spoléhá, že kus bude proveden tak, jak udal, a ne jinak. Váš kus má ovšem jakousi vzdálenou podobnost s jeho nápadem; chceme-li jej však prosadit a odvést hraběte od jeho prvotní myšlenky, musíme to dokázat s pomocí dam. Baronesa je mistrem v provádění takových akcí; zbývá jen otázka, zalíbí-li se jí plán do té míry, aby měla chuť se věci ujmout; pak to ovšem jistě půjde."

„Beztoho potřebujeme pomoc dam," pravil Vilém, „neboť náš personál a naše garderoba asi nevystačí na provedení. Počítal jsem s několika hezkými dětmi, které pobíhají po domě a patří komorníkovi a hofmistrovi."

Potom požádal barona, aby dámy seznámil s jeho plánem. Vrátil se brzy a přinesl zprávu, že si chtějí s Vilémem samy promluvit. Dnes večer, až páni usednou ke hře, která prý beztoho bude vážnější než obyčejně, protože přijel kterýsi generál, odejdou pod záminkou nevolnosti do svého pokoje; bude k nim uveden tajnými schody a pak bude mít nejlepší příležitost, aby se přimluvil za svůj plán. Toto tajemství prý věci dodává dvojnásobného kouzla, a zvláště baronesa se prý těší jako dítě na toto rendez-vous a ještě více na to, že celý podnik se má provést tajně a obratně proti vůli hraběte.

Navečer, v ustanovenou dobu, přišli pro Viléma a odvedli ho opatrně nahoru. Způsob, jakým mu baronesa v malém kabinetě vyšla vstříc, připomněl mu na okamžik minulé šťastné doby. Uvedla ho do pokoje hraběnčina a nyní se začalo náramné vyptávání a zpytování. Vykládal svůj plán s největším zápalem a vzrušením, takže dámy

byly pro něj úplně zaujaty, a naši čtenáři nám dovolí, abychom s ním stručně seznámili také je.

Při venkovské dekoraci skupina dětí zahájí představení tancem, znázorňujícím hru, při níž jedno dítě obchází kolem dokola, aby některému z ostatních zabralo jeho místo. Pak vystřídají tuto hru jiné žerty a nakonec zazpívají za stálého opakování řadového tance veselou písničku. Pak přijde harfeník s Mignonou, vzbudí zvědavost a přiláká zástup venkovanů; stařec zazpívá rozmanité písně k chvále míru, pokoje a radosti, a Mignon zatančí tanec mezi vejci.

Z této nevinné zábavy je vyruší vojenská hudba a četa vojáků přepadne společnost. Mužští se chtějí bránit a jsou přemoženi, děvčata prchnou, ale vojáci je dohoní. Zdá se, že v této vřavě všichni zahynou, když vtom přijde osoba, o jejímž bližším charakteru byl básník ještě na vahách, a zjedná zase klid zprávou, že vojevůdce je nedaleko. Při této příležitosti bude hrdinova povaha vylíčena nejkrásnějšími barvami, uprostřed bude dána záruka bezpečnosti, bujnosti a násilí bude učiněna přítrž.

Hra se končí všeobecnou slavností na počest velkodušného vojevůdce.

Dámy byly s plánem velice spokojeny, tvrdily jen, že v kuse nutně musí být něco alegorického, má-li se panu hraběti zalíbit. Baron navrhl, aby označil vůdce vojáků jako ducha nesváru a násilí; nakonec však se musí zjevit Minerva, spoutat ho, zvěstovat příchod hrdinův a hlásat jeho slávu. Baronesa se podjala úkolu přesvědčit hraběte, že plán je proveden, jak určil, jen s nepatrnými změnami; přitom však výslovně žádala, že se nakonec musí nutně objevit poprsí, monogram a knížecí klobouk, jinak prý všechno vyjednávání bude marné.

Vilém, který si již v duchu představoval, jak důvtipně oslaví svého hrdinu ústy Minervinými, povolil v tomto bodě jen po dlouhém odporu, avšak způsob, jakým byl poražen, se mu tuze zamlouval. Krásné oči hraběnčiny a její roztomilé chování byly by ho tuze snadno přiměly, aby se vzdal i toho nejkrásnějšího a nejvtipnějšího nápadu, ba dokonce jednoty skladby, o kterou mu tolik šlo, i všech pěkných podrobností a aby postupoval vůbec proti svému básnickému

svědomí. Rovněž i jeho měšťanskému svědomí nastával těžký boj, neboť při podrobnějším rozdělování úloh trvaly dámy výslovně na tom, že musí také hrát.

Laertovým údělem byl shora zmíněný násilnický bůh války, Vilém pak měl představovat vůdce venkovanů a proslovit několik velmi pěkných a procítěných veršíků. Třeba se ještě chvíli zdráhal, nakonec mu přece nezbývalo než kapitulovat; zejména neměl už dočista výmluvu, když mu baronesa vyložila, že je beztoho třeba dívat se na toto zámecké divadlo jako na divadlo společenské, na kterém by si sama ráda zahrála, kdyby jen věděla, jak to zařídit. Nato dámy našeho přítele propustily s velkou roztomilostí. Baronesa ho ujišťovala, že je jedinečný člověk, a doprovodila ho až na schůdky, kde mu stiskem ruky dala dobrou noc.

Sedmá kapitola

Upřímným zájmem, který dámy pro věc projevily, nabyl jeho plán, který mu už při vypravování vyvstával stále názorněji, ještě více života. Většinu noci a příští ráno strávil přepečlivým zveršováním dialogů a písní.

Byl už jakž takž hotov, když byl povolán do nového zámku, kde uslyšel, že panstvo, které právě snídalo, chce s ním mluvit. Vstoupil do sálu; baronesa mu vyšla opět první vstříc a pod záminkou, že mu dává dobré jitro, mu pošeptala potají: „Říkejte o svém kusu jen to, nač se vás bude ptát."

„Slyšel jsem," zvolal na něho hrabě, „že jste tuze pilně pracoval o mé předehře, kterou chci dávat na počest princovu. Schvaluji, že tam chcete uvést také Minervu, a pomýšlím už na to, jak bohyni obléci, abychom nehřešili proti historickému úboru. Proto jsem právě poslal do knihovny pro všecky knihy, v nichž je vyobrazena."

Právě v tom okamžiku vstoupilo do sálu několik sloužících s velkými koši s plnými knih různého formátu.

Probrali Montfaucona, sbírky starých soch, kamejí a mincí, všechny možné mytologické spisy a srovnali jednotlivé figury mezi sebou. Ale na tom nebylo ještě dost! Výborná paměť hraběte mu vybavila ještě nadto všecky Minervy, které se snad vyskytují na titulních rytinách, vinětách a ještě jiných místech. Bylo proto třeba přinést z knihovny jednu knihu za druhou, takže hrabě nakonec seděl v učiněné kupě knih. Konečně, když si už na žádnou novou Minervu nemohl vzpomenout, zvolal se smíchem: „Sázím se, že teď v celé knihovně není už ani jedinká Minerva, a stalo se to snad po prvé, že sbírka knih je tak dokonale oloupena o všeliký obraz své patronky."

Celá společnost se tomu nápadu smála a zvláště Jarno, který hraběte pořád pobízel, aby dal přinést nové a nové knihy, smál se, až se ohýbal.

„Nyní," pravil hrabě, obraceje se k Vilémovi, „je nejdůležitější otázka, kterou to bohyni myslíte? Minervu, či Palladu? Bohyni války, či umění?"

„Nebylo by to nejvhodnější, Jasnosti," odvětil Vilém, „kdybychom se o tom určitě nevyjádřili a dali ji tady vystoupit ve dvojí vlastnosti právě proto, že má také v mytologii dvojitou úlohu? Ohlašuje bojovníka, ale jen proto, aby upokojila lid, velebí hrdinu, vyzdvihujíc jeho lidskost, přemáhá násilí a obnovuje radost a klid mezi lidem."

Baronesa, která už byla plna obav, že se Vilém prořekne, strčila rychle mezi ně hraběnčina krejčího, který měl říci své mínění, jak nejlépe zhotovit takovou antickou řízu. Tento muž, zběhlý v šití masek, dokázal věc velmi lehce vyřídit, a poněvadž úlohu nebeské panny převzala madame Melinová bez ohledu na své pokročilé těhotenství, uložili mu, aby jí vzal míru, a hraběnka, ač trochu neochotně, označila svým komorným šaty ze své garderoby, které se k tomu účelu mají rozstříhat.

Baronesa Viléma dovedně zase odvedla, a brzy nato mu vzkázala, že všechno ostatní už také obstarala. Poslala mu zároveň i hudebníka, který dirigoval soukromou hraběcí kapelu, jednak aby zkomponoval čísla, kterých bylo potřebí, jednak aby ze zásob hotové hudby vybral, co by se pro kus hodilo. Teď šlo vše podle přání, hrabě se už po kuse neptal, nýbrž byl zaměstnán hlavně transparentní dekorací, která na konci hry měla diváky překvapit. Jeho vynalézavost a obratnost jeho mechanika pořídily skutečně velmi pěkné osvětlení. Hrabě totiž na svých cestách viděl velkolepé slavnosti tohoto druhu, přivezl si s sebou mnoho rytin a kreseb a dovedl velmi vkusně vynalézat vše, co k tomu patřilo.

Zatím Vilém dokončil svůj kus, rozdal role, ujal se své a muzikus, který zároveň velmi dobře rozuměl tanci, nastudoval balet, a tak se vše skvěle dařilo.

Jen jedna nenadálá překážka jim zkřížila plán a hrozila způsobit zlou mezeru. Sliboval si nejsilnější dojem od Mignonina tance mezi vejci, a proto užasl, když mu dítě se svou obvyklou stručností odřeklo tancovat, ujišťujíc, že nyní patří jemu a nevstoupí již nikdy na jeviště. Snažil se všelijakými domluvami, aby ji oblomil, a nepřestal, až se hořce rozplakala, padla mu k nohám a zvolala: „Drahý otče,

ani ty nevstupuj na prkna!“ Nedbal toho pokynu a přemýšlel, jakým jiným nápadem by scénu zpestřil.

Filina, která hrála jedno z vesnických děvčat a měla při reji zpívat sóla a předříkávat sboru verše, těšila se jako blázen na to vyražení. Ostatně se jí vedlo, jak si jen mohla přát; měla svůj zvláštní pokoj pro sebe, točila se stále kolem hraběnky, kterou bavila svými opičkami a svým čtveračením, a dostávala za to denně nějaký dárek. I do tohoto kusu pro ni pořídili nový kostým, a protože měla letoru lehkou a napodobivou, pochytila z chování dam brzy tolik, kolik se pro ni hodilo, a byla pojednou samá slušnost a dobré chování. Pečlivosti štolbovy spíše přibývalo, než ubývalo, a poněvadž i důstojníci na ni horlivě doráželi, takže oplývala hojností svého živlu, napadlo ji, že si také jednou zahraje na neoblomnou ukrutnici, a naučila se obratně jakési vznešené nepřístupnosti. Dělajíc chladnou a ušlechtilou, znala za týden slabůstky celého domu, takže by snad byla udělala štěstí, kdyby jen byla uměla jednat vypočítavě. Avšak i tentokrát používala svých výbojů jen k tomu, aby se pobavila, aby si udělala z lidí dobrý den a aby mohla být impertinentní, když zpozorovala, že jí to projde.

Úlohy byly namemorovány a hrabě nařídil hlavní zkoušku; chtěl se jí účastnit a hraběnka se už obávala, jak to asi přijme. Baronesa si tajně zavolala Viléma k sobě a všichni jevili tím větší rozpaky, čím víc se zkouška blížila; neboť z nápadu hraběte v kusu opravdu nezbylo dočista pranic. Jarno, který právě vstoupil, byl zasvěcen do tajemství. Měl z toho náramnou radost a byl ochoten dámám nabídnout své služby. „To by bylo,“ řekl, „milostivá paní, abyste si z toho nepomohla sama; ale pro všecko zůstanu v záloze.“

Baronesa nato vypravovala, jak hraběti říkala obsah celému kusu, ale vždy jen po částech a bez souvislosti, takže je vlastně na každý detail připraven; jenže si ovšem stále ještě myslí, že se celek shodne s jeho nápadem. „Sednu si dnes večer při zkoušce k němu,“ řekla, „a vynasnažím se, abych ho zabavila. Také s mechanikem jsem si už promluvila, aby dekoraci na konci udělal hodně pěknou, ale aby přitom přece opominul nějakou maličkost.“

„Vím o dvoru," pravil Jarno, „kde bychom potřebovali tak čilé a chytré přátele, jako jste vy. Když se dnes večer se svými kouzly octnete v úzkých, zakývejte na mne a já hraběte vyvedu a nepustím ho zpět, dokud nevystoupí Minerva a nepřijde nám na pomoc iluminace. Už několik dní mu chci něco říci, co se týká jeho příbuzného a co jsem stále z vážných důvodů odkládal. Zabaví ho to také trochu, ovšemže ne zrovna příjemně."

Všelijaké zaneprázdnění zabránilo hraběti, aby byl přítomen začátku zkoušky; pak ho zase bavila baronesa. Jarnovy pomoci nebylo ani potřebí. Neboť hrabě pro samé poučování, opravování a upravování zapomněl na všecko, a poněvadž paní Melinová nakonec mluvila, jak si to přál, a iluminace dopadla dobře, projevil svou úplnou spokojenost. Teprve když bylo po všem a šlo se ke kartám, všiml si jaksi rozdílu a počal přemýšlet, je-li kostra kusu skutečně z jeho hlavy. Na pokyn vyrazil teď Jarno ze své zálohy; večer míjel, zpráva, že princ skutečně přijíždí, se potvrdila, vyjeli několikrát, aby se podívali na předvoj, tábořící v sousedství, dům se naplnil hlukem a neklidem, a naši herci, kteří neochotnými sluhy nebyli nikdy příliš dobře obsluhováni, musili dnes svůj čas strávit v starém zámku očekáváním a zkoušením, aniž koho napadalo, aby si na ně vzpomněl.

Osmá kapitola

Konečně princ přijel; generalita, štábní důstojníci a ostatní průvod, který dorazil v touž dobu, spousta lidí, kteří buď přicházeli na návštěvu, nebo za řízením, učinili ze zámku úl, který se právě rojí. Každý se tlačil dopředu, aby znamenitého knížete spatřil, a každý se podivoval jeho laskavosti a vlídnosti, každý žasl, že hrdina a vojevůdce je i velmi uhlazeným dvořanem.

Všechno obyvatelstvo zámku musilo podle hraběcího nařízení do příchodu knížete stát na svém místě; žádný herec se nesměl ani ukázat, protože chystané slavnosti měly prince překvapit. A tak se také zdálo, když ho navečer uvedli do ozářeného velikého sálu, ozdobeného tkanými čalouny z minulého století, že není vůbec připraven na divadlo, tím méně pak na předehru k jeho oslavě. Všechno se skvěle vydařilo a společnost se po představení musila ukázat princi, který se každého velmi vlídně na něco pozeptal a každému dovedl nejroztomilejším způsobem něco říci. Vilém jako autor se musil představit zvlášť, a také jemu se dostalo zasloužené chvály.

O předehře samé se už mnoho nemluvilo, za několik dní bylo, jako by se nikdy nic takového nebylo hrálo, ledaže příležitostně s Vilémem o ní mluvil Jarno, který ji velmi rozumně pochválil; dodal jenom: „Jaká škoda, že hrajete hluchými ořechy o hluché ořechy." – Tento výrok nešel Vilémovi několik dní z hlavy; nevěděl, jak si jej vyložit ani co si má z něho vybrat.

Zatím společnost hrála každého večera, seč byla, a činila všecko možné, aby upoutala pozornost diváků. Nezasloužený úspěch je povzbudil a v svém starém zámku si nyní myslili doopravdy, že se velké shromáždění sešlo vlastně kvůli nim, že to jsou jejich představení, co přitahuje dav cizinců, a oni že jsou středem, kolem něhož se všechno točí a pohybuje.

Vilém však s mrzutostí zpozoroval pravý opak. Neboť třebaže princ při prvních představeních na své židli vytrval s největší svědomitostí od začátku do konce, přece se ponenáhlu zřejmě snažil, aby si našel slušnou omluvu. Právě ti, které Vilém při rozmluvě shle-

dal nejrozumnější, trávili v hledišti jen několik letmých okamžiků; sedávali v předsíni, hráli nebo zřejmě hovořili o vážných věcech.

Viléma notně mrzelo, že se mu za jeho ustavičnou námahu nedostává úspěchu tolik vytouženého. Při volbě kusů, při opisování úloh, při častých zkouškách a při všem, co se jiného naskytlo, pomáhal pilně Melinovi, který mu také konečně nechal volnou ruku, nahlížeje mlčky, že sám na to nestačí. Úlohy Vilém memoroval pilně a přednášel je ohnivě a živě a s takovou jistotou, jakou mu poskytovala trocha herecké průpravy, kterou si dal sám.

Stálá účast baronova však zbavovala ostatní společnost všech pochyb, ježto je neustával ujišťovat, že dělají náramný dojem, obzvláště když provozovali některý z jeho kusů; litoval jen, že princ má výhradní zálibu v divadle francouzském, kdežto část jeho lidí, mezi nimiž vyniká zvláště Jarno, dává vášnivě přednost zase obludnostem divadla anglického.

Ale jestliže umění našich herců nevzbuzovalo příliš pozornosti a obdivu, nebyli zato posluchači a posluchačky k jejich osobám tak docela lhostejni. Upozornili jsme již dříve, že herečky hned ze začátku vzbudily pozornost mladých důstojníků; avšak později byly ještě šťastnější a dobyly ještě významnějších úspěchů. Ale pomlčíme o tom a podotkneme jen, že Vilém připadal hraběnce den ze dne zajímavějším, jakož i v něm počala klíčit tichá náklonnost k ní. Když byl na jevišti, nemohla od něho odvrátit očí, a on brzy hrál, jako by hrál a recitoval jenom pro ni. Když se dívali jeden na druhého, zakoušeli nevýslovnou radost, které se jejich čisté duše poddávaly úplně, aniž živili prudších přání nebo dbali o to, co z toho vzejde.

Tak jako dvě nepřátelské polní stráže, které dělí řeka, klidně a vesele spolu hovoří, aniž myslí vůbec na válku, kterou vedou jejich strany, tak vyměňovala hraběnka s Vilémem významné pohledy přes nezměrnou propast rodu a stavu, a každý myslil na své straně, že se může v úplném bezpečí oddávat svým pocitům.

Baronesa si zatím vybrala Laerta, který se jí obzvlášť líbil jako švarný, čilý jinoch, a který, jakkoli byl nepřítelem žen, nepohrdal prchavým dobrodružstvím; tentokrát by ho skutečně proti jeho vůli

byly málem upoutaly vlídnost a půvab baronesin, kdyby mu nebyl náhodou baron neprokázal tu dobrou, nebo chcete-li, špatnou službu, že ho blíže seznámil se smýšlením této dámy.

Když ji totiž Laertes jednou hlasitě velebil a vyvyšoval nade všecky ostatní příslušnice jejího pohlaví, odvětil baron žertovně: „Aha, to známe! Naše přítelkyně si už zase vede přírůstek do svého kotce!“ Toto nešťastné přirovnání, které naráželo až příliš jasně na nebezpečné laskání Kirkino, Laerta tuze zamrzelo; jen s utajeným pohoršením poslouchal barona, který nemilosrdně pokračoval:

„Každý cizinec si myslí, že on je první, k němuž se chová tak roztomile; ale mýlí se důkladně, neboť my všichni jsme kdysi byli voděni po těchto bludných cestách; muž, jinoch nebo chlapec, buď si kdo buď, každý jí musí na čas podlehnout, musí být jejím panošem a toužebně o ni usilovat.“

Šťastlivce, který právě vstupuje do zahrad nějaké čarodějky, kde ho vítají všechna blaženství umělého jara, nemůže nic nepříjemněji překvapit, než když mu místo zpěvu slavičího, který čekal, znenadání zachrochtá v ústrety nějaký zakletý předchůdce.

Laertes se po tomto odhalení z hloubi duše zastyděl, že ho jeho ješitnost přece jen svedla k tomu, aby o nějaké ženě měl aspoň trochu lepší mínění. Už si jí nevšímal, přidržoval se štolby, s kterým pilně šermoval a chodil na hon; při zkouškách a při představeních si však vedl, jako by byly jen vedlejší věcí.

Hrabě a hraběnka si někdy zrána zavolali k sobě několik členů společnosti, při čemž pak každý měl příčinu, aby Filině záviděl její nezasloužené štěstí. Hrabě míval často při oblékání svého oblíbence pedanta po celé hodiny u sebe. Dostal kus po kuse oblek a výbavu od hlavy až k patě, až po hodinky a tabatěrku.

Někdy povolávali po obědě celou společnost k urozenému panstvu. Měli to za největší vyznamenání a nepozorovali, že v touž dobu si dávali lovčími a sluhy přivádět také psy a na zámeckém dvoře předvádět koně.

Poradili Vilémovi, aby princovi příležitostně pochválil jeho zamilovaného básníka Racina, čímž vzbudí i o sobě dobré mínění.

Příležitost se mu naskytla za jednoho takového odpoledne, kdy také on byl pozván s ostatními a princ se ho zeptal, zdalipak také pilně čte velké francouzské divadelní spisovatele? Na to Vilém živě opáčil, že čte. Nezpozoroval, že kníže, aniž čekal na jeho odpověď, se chtěl odvrátit a obrátit k někomu jinému, nýbrž nespustil se ho, zastoupil mu skoro cestu a pokračoval: Váží si prý nadmíru francouzského divadla a čte s nadšením díla velkých mistrů; měl prý upřímnou radost, když se doslechl, že kníže spravedlivě oceňuje velké vlohy Racinovy. „Dovedu si představit," pokračoval, „jak vysoko si asi vznešené a svrchované osoby cení Racina, který tak výborně a správně vylíčil poměry jejich vyššího světa. Corneille vytvořil, abych tak řekl, velké lidi, a Racine vznešené osoby. Při četbě jeho kusů dovedu si vždy představit básníka, který žije u skvělého dvora, má na očích velikého krále, zachází s výkvětem společnosti a vniká do tajů lidství, jaké se skrývají za nádherně utkanými čalouny. Když tak studuji jeho Britannika nebo jeho Bereniku, připadá mi, že skutečně žijí při dvoře, že jsem zasvěcen do všech malých i velkých jevů těchto obydlí pozemských bohů a očima bystrozrakého Francouze vidím krále, kterým se koří celý národ, dvořany, kterým závidí tisíce pozemšťanů, vidím je takové, jací skutečně jsou, i s jejich chybami a strázněmi. Anekdota, která vypráví, že Racine se k smrti utrápil, protože si ho Ludvík Čtrnáctý už nevšímal, dávaje mu najevo svou nespokojenost, tato anekdota je mi klíčem ke všem jeho dílům a není možné, aby básník tak velkých vloh, jehož život a smrt závisí na pohledu panovníkově, nenapsal také kusy, které jsou hodny pochvaly velkého krále nebo knížete."

Jarno, který zatím přistoupil, poslouchal s úžasem Vilémovu řeč; kníže, který nic neodpověděl a jenom vlídným pohledem dal najevo svůj souhlas, odvrátil se stranou, ačkoli Vilém, kterému ještě nebylo povědomo, že za takových okolností není slušné pokračovat v rozpravě a chtít vyčerpat celé téma, by rád byl mluvil dál a ukázal knížeti, že nečetl bez užitku a citu jeho zamilovaného básníka.

„Cožpak jste nikdy neviděl," pravil Jarno, bera si ho stranou, „nějaký kus od Shakespeara?"

„Neviděl," odvětil Vilém, „neboť od té doby, co v Německu více zdomácněly, odcizil jsem se sám divadlu, a ani nevím, mám-li se z toho radovat, že jsem nyní náhodou zase v sobě probudil a obnovil starou zálibu, kterou mám od mládí v tomto zaměstnání. Ostatně mne ani to, co jsem o těchto hrách slyšel, nenadchlo do té míry, abych zatoužil blíže seznat takové podivné obludy, které zřejmě překračují všechny meze pravděpodobnosti i slušnosti."

„Přece však bych vám radil," odvětil Jarno, „abyste to jednou zkusil; nemůže to být na škodu, když na vlastní oči poznáme třeba i něco pitvorného. Půjčím vám několik dílů a nemůžete lépe vynaložit svůj čas, než když se bez meškání ode všeho odpoutáte a v samotě svého starého obydlí nahlédnete do magické lucerny tohoto neznámého světa. Je to hřích, že mařite svůj čas tím, že tyto opičáky po lidsku vystrojujete a tyto psy učíte tancovat. Jen jedno si vymiňuji, abyste se totiž nenechal zarazit formou; ostatek ponechávám klidně vašemu zdravému cítění."

Koně stáli přede dveřmi a Jarno s několika kavalíry nasedl, aby se potěšil lovem. Vilém se smutně díval za ním. Byl by si tak rád ještě pohovořil o tolika věcech s tímto mužem, který mu, ač nevlídným způsobem, dával ideje, ideje, kterých mu bylo třeba.

Člověk, který se blíží novému stadiu svých sil, schopností a pojmů, ocitá se někdy v rozpacích, ze kterých by mu dobrý přítel snadno pomohl. Podobá se poutníkovi, který nedaleko hospody spadne do vody. Kdyby ho hned někdo chytil a vytáhl na břeh, odbylo by se to tímto jediným zkoupáním; kdežto pomůže-li si z vody sám a vyplave na opačném břehu, nezbude mu, než aby se k svému cíli bral obtížnou a dalekou zacházkou.

Vilém začínal větřit, že to na světě chodí jinak, než si představoval. Viděl zblízka důležitý a významný život vznešených a velkých a podivil se, jak lehké elegance mu dovedou dodat. Vojsko na pochodu, knížecí hrdina v jeho čelo, tolik spolupůsobících bojovníků, tolik horlivých ctitelů, to všechno zvyšovalo jeho obrazotvornost. V této náladě dostal slíbené knihy a zakrátko, jak si snadno domyslíme, zmocnil se ho proud onoho velkého génia a unášel ho k nedozírnému moři, v němž se brzy úplně zapomněl a ztratil.

Devátá kapitola

Baronův poměr k hercům utrpěl od jejich příchodu na zámek všelijaké změny. Z počátku se vyvíjel k úplné spokojenosti obou stran: baron totiž po prvé v životě viděl jeden ze svých kusů, kterými již často obohacoval amatérské scény, v rukou skutečných herců a na nejlepší cestě k pořádnému provedení a byl v nejlepší náladě. Byl štědrý a kupoval ode všech obchodníků s galanterním zbožím, jichž se dostavovala hojnost, malé dárky pro herečky a opatřoval hercům nejednu láhev šampaňského navíc, a oni zase věnovali všemožnou péči jeho kusům a Vilém nešetřil námahou, aby se naučil co nejpřesněji nazpaměť nádherným řečem výtečného reka, jehož úloha mu připadla.

Zatím se však přece ponenáhlu do jejich poměru vkradlo několik nedorozumění. Baronova záliba pro některé herce byla den ze dne zřejmější a to ovšem nutně uráželo ostatní. Vychvaloval výhradně své oblíbence a uvedl tím do společnosti žárlivost a nesvornost. Melina, který si už beztoho ve sporných případech nevěděl rady, byl ve velmi nepříjemném postavení. Pochválení přijímali baronovo velebení, aniž byli za ně nějak zvlášť vděčni, a odstrkovaní projevovali všelijak svou rozmrzelost a dovedli svému kdysi veleváženému příznivci tak nebo onak ztrpčovat pobyt mezi sebou. A nebylo to malé sousto pro jejich škodolibost, když v zámku způsobila náramný rozruch jakási básnička, jejíž původce nebyl znám. Až dosud se vtipkovalo celkem jen jemně na baronovy styky s herci, vymýšlely se všelijaké historky o něm a vyzdobovaly se básnicky některé skutečné příběhy, aby byly veselejší a zajímavější. Nakonec se začalo povídat, že mezi ním a některými herci, kteří se také považují za spisovatele, vzniká jakási živnostenská žárlivost, a na této pověsti se zakládá básnička, o níž jsme mluvili a která zní takto:

Já, pane baron, chudý jsem
a závidím Vám ten Váš stav,
že jste tak blízko pod trůnem,

že máte statek, skot a brav,
že má Váš otec pevný hrad,
že střílet smí a rajtovat.

Já, pane baron, chudý jsem,
a přec mi závidíte Vy,
že přírody jsem chráněncem
a miláčkem už od dětství.
Jsem lehké mysli, čiperné,
a byť i chud, přec chudák ne.

Tož, pane baron, radou jsem,
ať každý podrží, co má,
otcovým buďte synáčkem,
dítětem přírody zas já.

Zášť ani závist neděl nás
a neštěťme se pro tituly.
Vy nehrňte se na Parnas
ni já do Vaší kapituly.

Mínění o této básni, která v několika téměř nečitelných opisech byla v různých rukou, se velmi rozcházelo, ale původce nedovedl nikdo uhádnout. A když se jí začali dost škodolibě kochat, vyslovil se Vilém důrazně proti tomu.

„My Němci," zvolal, „jsme si to zasloužili, že naše múzy žily tak dlouho v opovržení, protože si nedovedeme vážit urozených mužů, kteří mají trochu chuti zabývat se naší literaturou. Urozenost, stav a majetek přece naprosto nevylučují genia a vkus, tomu nás učí jiné národy, které mezi svými nejlepšími hlavami mají velký počet šlechticů. Byl-li to až doposud v Německu zázrak, když se nějaký urozený pán věnoval vědě a umění, dodalo-li si i u nás až dosud málo slavných jmen ještě většího lesku láskou k umění a k vědám, a vynořila-li se naopak mnohá neznámá náhle z temnot a zazářila na obzoru jako nepojmenované nové hvězdy, není tím ještě řečeno,

že tomu tak bude i nadále, a nemýlím-li se tuze, je nejvyšší vrstva národa na nejlepší cestě, aby v budoucnosti využila svých výsad i při zápasu o nejkrásnější věnec múz. Neznám proto nic nepříjemnějšího, než když vidím, že se nejen měšťan posmívá šlechtici, který zná cenu múz, nýbrž že i osoby urozené nerozvážným posměchem a se škodolibostí naprosto zavrženíhodnou odrazují své spolušlechtice od cesty, na níž každého čeká jen čest a spokojenost."

Poslední věta asi mířila na hraběte, o němž se Vilém doslechl, že báseň skutečně pokládá za dobrou. Tomuto pánovi, který si po svém barona vždy dobíral, byla taková příležitost ovšem tuze po chuti, aby všemožně potrápil svého příbuzného. Každý měl své zvláštní domněnky, kdo by asi mohl být původcem básničky, a hrabě, který to nerad viděl, když ho někdo předstihoval ostrovtipem, připadl na myšlenku, kterou byl rázem ochoten odpřisáhnout: báseň je prý bezpochyby výtvorem jeho pedanta, který je ferina, má za ušima a na kterém prý už dávno pozoroval jakési příznaky básnického nadání. Aby si tedy udělal zábavu, jak se patří, dal si jednoho rána zavolat tohoto herce, který mu v přítomnosti hraběnčině, baronesině a Jarnově musil po svém přečíst tuto básničku; sklidil za to pochvalu, potlesk a dárky; otázce pana hraběte, nemá-li ještě z dřívějška nějaké básně, dokázal chytře uhnout. Tak se pedant dostal k pověsti básníka, vtipálka, a v očích těch, kdož byli nakloněni baronovi, paskvilanta a špatného chlapa.

Od té doby mu tleskal hrabě ještě víc než dosud, ať už své role hrál, jak chtěl, takže se, chudák, nakonec nafoukl, ba téměř zbláznil a uvažoval o tom, jak to zaonačit, aby se jako Filina přestěhoval do zvláštního pokoje v novém zámku.

Kdyby se mu bylo podařilo, aby tento úmysl hned uskutečnil, byl by se vyhnul velké nehodě. Když se totiž jednou pozdě večer vracel do starého zámku a nejistě tápal v temném úzkém úvoze, byl náhle přepaden: několik osob ho drželo, zatím co ostatní ho jak se patří bili a potmě tak zmlátili, že málem zůstal ležet; jen s námahou se doškrábal nahoru k svým kamarádům, kteří, jakkoli se mu do očí tvářili rozhořčeně, měli z této nehody tajnou, avšak nehoráznou

radost a stěží přemáhali smích, když viděli, jak je znamenitě zvalchován a jeho nový hnědý kabát všecek zabílen a poprášen, jako by se byl serval s mlynáři.

Hrabě, který se o tom ihned dověděl, se strašlivě rozhněval. Označil tento skutek za největší zločin, prohlásil, že to je porušení hradního míru, a nařídil svému justiciárovi[22] nejpřísnější inkviziční řízení. Bíle zaprášený kabát měl být hlavním doličným předmětem. Každý, kdo v zámku přicházel do styku s pudrem a moukou, byl vzat do vyšetřování, avšak marně.

Baron se slavnostně zaručoval svou ctí, že se mu onen způsob žertování sice naprosto nezamlouvá a že chování pana hraběte opravdu nebylo právě přátelské, ale že se přes to dokázal přenést a na nehodě, která stihla poetu nebo paskvilanta – podle toho, zač ho kdo má –, že nemá nejmenší účast.

Rušný život a neklid v domě uvedly celou věc brzy v zapomenutí a nešťastný milec draho zaplatil potěšení, že se nějakou dobu chlubil cizím peřím.

Naše tlupa, která i nadále hrála pravidelně každý večer a celkem byla velmi dobře zaopatřena, začala nyní klást tím větší požadavky, čím lépe se jí dařilo. Zakrátko jim bylo všechno špatné, jídlo, pití, obsluha i byt, a naléhali na svého ochránce, barona, aby se o ně lépe postaral a aby jim přece už dopomohl k blahobytu a pohodlí, které jim slíbil. Jejich stížnosti byly stále hlasitější a snaha jejich přítele, aby je uspokojil, stále bezvýslednější.

Vilém se mimo zkoušky a představení skoro vůbec neukazoval. Uzavřen v jednom z nejzazších pokojů, k němuž ochotně dovoloval přístup jen Mignoně a harfeníkovi, žil a snil ve světě Shakespearově, takže neznal a neviděl nic, kromě svého autora.

Vypravuje se o kouzelnících, kteří všelijakými magickými formulemi do své světnice svolávají ohromný zástup duchových postav. Jejich zaklínání je tak mocné, že se brzy zaplní všechen prostor, a duchové, dotírající až k samému okraji malého, na zemi vyznače-

22 Vrchnostenský úředník s civilní soudní mocí. *Pozn. red.*

ného kruhu, se stále rozmnožují kol něho a nad hlavou mistrovou, víříce ve věčných proměnách. Každý kout je přecpán a každá římsa obsazena, ohromná vejce se rozrůstají a obrovité postavy se stahují do tvaru hub. Ale nešťastnou náhodou kouzelník zapomněl slovo, kterým by zarazil tento strašidelný příval. – Tak seděl Vilém a silně jako nikdy předtím se v něm pohnuly tisíce pocitů a schopností, které neznal, ba o nichž dotud neměl ani tušení. Nic ho z tohoto stavu nedokázalo vytrhnout a velmi ho mrzelo, když někoho napadlo ho navštívit a vykládat mu o tom, co se děje venku.

Tak si toho skoro ani nevšiml, když mu někdo řekl, že se dole na dvoře chystá exekuce: nějaký hoch prý má být vymrskán, protože je v podezření, že se v noci vloupal do zámku; pravděpodobně je prý také jedním z úkladníků, kteří tak zle zřídili pedanta, neboť má na sobě kadeřnický plášť. Hoch ovšem rozhodně zapírá, a proto nemůže být pravoplatně potrestán, ale než ho zase pustí, dají mu prý na pamětnou pro tuláctví, protože se několik dnů potuloval po okolí, nocoval ve mlýnech, konečně přistavil k zahradní zdi žebřík a vnikl do zámku.

Vilémovi se celý případ nezdál nijak zvláštní, když tu k němu přiběhla Mignon, ujišťujíc ho, že zajatec je Bedřich, který se od své rvačky se štolbou vytratil ze společnosti a nám z očí.

Vilém, který se o hocha zajímal, se rychle sebral a seběhl na dvůr, kde už všechno bylo schystáno. Neboť hrabě miloval obřadnost i při takových úkonech. Hoch byl přiveden. Vilém jim zastoupil cestu a žádal, aby ustali, ježto prý hocha zná a může o něm leccos důležitého vypovědět.

Stálo ho to práce dost, aby se svými výklady pochodil, konečně však dostal dovolení, aby si s delikventem promluvil o samotě. Ten ho ujišťoval, že o přepadení, při němž prý kterýsi herec přišel k úrazu, vůbec nic neví. Potloukal se prý kolem zámku a vloupal se v noci jen proto, aby se dostal k Filině, jejíž ložnici předtím vypátral, a jistě by se mu to bylo povedlo, kdyby ho nebyli cestou lapili.

Vilém, který tento vztah nechtěl prozradit, aby neuškodil cti společnosti, zašel si rychle k štolbovi a požádal ho, aby svou znalostí lidí a domu tuto věc urovnal a chlapce osvobodil.

Tento veselý chlapík si s Vilémovou pomocí vymyslil malou historku, že hoch prý patřil k společnosti a zběhl od ní, ale pak že zase zatoužil, aby ji našel a byl do ní znovu přijat. Proto prý chtěl v noci vyhledat některé své příznivce a požádat je o přímluvu. Ostatní dosvědčovali, že se jinak choval řádně, vložily se do toho dámy, a tak byl propuštěn.

Vilém si ho vzal k sobě, a tak se nyní chlapec stal třetím členem podivné rodinky, kterou Vilém od nějaké doby pokládal za svou. Stařec a Mignon laskavě přijali navráceného uprchlíka a všichni tři se nyní spojili, aby pozorně sloužili svému příteli a ochránci, a jak jen mohli, prokazovali mu něco příjemného.

Desátá kapitola

Filina se den ze dne dovedla dámám lépe vlichocovat. Když byly mezi sebou samy, převáděla řeč obyčejně na muže, kteří přicházeli a odcházeli, a Vilém nebyl poslední, kým se zabývali. Chytrému děvčeti nezůstalo skryto, že učinil hluboký dojem na srdce hraběnčino; vyprávěla proto o něm, co věděla i co nevěděla; vystříhala se však uvést něco, co by si byly mohly vyložit v jeho neprospěch, a naopak chválila jeho ušlechtilost, jeho štědrost a zvláště způsobnost ve styku s ženami. Na všechny ostatní otázky, které jí kladly, odpovídala chytře, a když i baronesa zpozorovala vzrůstající náklonnost své krásné přítelkyně, byl i jí tento objev tuze vítán. Neboť její vztahy k celé řadě mužů, zejména v posledních dnech k Jarnovi, nezůstaly skryty hraběnce, jejíž čistá duše se na takovou lehkomyslnost nedovedla dívat bez nesouhlasu a tiché výčitky.

Tak měly obě, baronesa stejně jako Filina, svůj zvláštní zájem na tom, aby našeho přítele hraběnce přiblížily, a Filina nadto ještě doufala, že při této příležitosti může pracovat i pro sebe a pokud možná znovu dobýt ztracené přízně mladíkovy.

Jednoho dne, když si hrabě s ostatní společností vyjel na hon a páni se měli vrátit až příštího rána, vymyslila si baronesa žert, který byl úplně v jejím slohu; milovala totiž přestrojení a objevovala se, aby překvapila společnost, hned jako selské děvče, hned jako páže, hned jako mysliveček. Byla jako malá víla, která je všudypřítomná a zjevuje se právě tam, kde ji nejméně čekají. Nic se nevyrovnalo její radosti, když po nějakou dobu společnost obsluhovala anebo jinak se v ní pohybovala, aniž ji poznali, a nakonec žertovným způsobem zjevila, kdo je.

V podvečer si Viléma dala zavolat k sobě do pokoje, a poněvadž měla ještě něco na práci, měla ho do věci zasvětit Filina.

Přišel a nalezl v pokoji k svému úžasu místo milostivých dám nezbedné děvče. Přijala ho s jakousi zdvořilou prostosrdečností, které se zatím už naučila, a přinutila ho tak, aby byl rovněž zdvořilý.

Nejdříve žertovala povšechně o štěstí, které se ho nespouští a které ho, jak si prý dobře všímá, zavedlo nyní i sem; pak mu půvabně

vyčtla jeho chování, kterým ji posud trápil, hubovala a žalovala sama na sebe, připouštěla, že si kdysi takové chování zasloužila, popsala s největší upřímností svůj stav, kterému říkala tehdejší, a dodala, že by musila sebou sama opovrhovat, kdyby nebyla schopna se změnit a stát se hodnou jeho přátelství.

Viléma tyto řeči zarazily. Byl příliš málo znalý světa, aby věděl, že právě nejlehkovážnější a polepšení nejneschopnější lidé sebe sami nejprudčeji obviňují, upřímně přiznávají své chyby a jich litují, ač v sobě necítí ani špetku síly, aby sešli z cesty, na kterou je strhuje přemocná přirozenost. Proto nedokázal zůstat nevlídný k rozkošné malé hříšnici; dal se s ní do řeči a dověděl se od ní plán k prapodivnému přestrojení, jímž zamýšlely překvapit krásnou hraběnku.

Připadalo mu to dost povážlivé a nijak ses tím Filině netajil; ale baronesa, která v tomto okamžiku vstoupila, nenechala mu čas k pochybám, nýbrž odvedla ho s sebou, ujišťujíc ho, že je zrovna pravá chvíle.

Setmělo se; zavedla ho do šatny hraběte, řekla mu, aby svlékl kabát a vklouzl do hedvábného županu hraběte, nasadila mu čepici s červenou stuhou, uvedla ho do kabinetu a nařídila mu, aby usedl do velkého křesla a vzal si knihu, sama rozsvítila Argandovu lampu[23], která stála před ním, a poučila ho, co má dělat a jakou roli má hrát.

„Ohlásíme hraběnce," pravila, „že se její manžel znenadání vrátil a že je v špatném rozmaru." Ona prý přijde, projde několikrát sem a tam pokojem, posadí se pak na opěradlo křesla, ovine svou paži kolem jeho ramen a promluví několik slov. Má prý svou úlohu manžela hrát tak dlouho a tak dobře, jak jen bude moci; až bude konečně nucen prozradit, kdo je, ať je prý hodně roztomilý a galantní.

Vilém tu nyní seděl dost neklidně v tomto podivném přestrojení. Nápad ho překvapil a provedení předstihlo úvahu. Baronesa byla již

23 Lampa s kruhovitým knotem a přívodem vzduchu i dovnitř kruhu, takže vydávala jasné světlo. Vynalezena v r. 1783 Francouzem Aimé Argandem, byla tudíž v době, kdy Goethe psal svůj román, novinkou.

zase pryč, když teprve zpozoroval, jak nebezpečné je místo, které zaujal. Nezatajoval si, že hraběnčina krása, že její mládí a půvab na něho udělaly nemalý dojem; poněvadž však jeho povaha byla na hony vzdálena všeho planého milkování a jeho zásady mu nedovolovaly ani pomyslit na vážnější záměry, byl této chvíle opravdu v nemalých rozpacích. Obava, aby se hraběnce nezprotivil, byla stejně velká jako strach, aby se jí nezalíbil víc, než je dovoleno.

Půvaby všech žen, které kdy na něho udělaly dojem, objevily se znova v jeho obrazotvornosti. Mariana se mu zjevila v bílých ranních nedbalkách a prosila, aby na ni nezapomněl. Filinina roztomilost, její krásné vlasy a její lichotivé chování před chvílí opět vykonaly svůj účinek. Ale to všechno zas ustoupilo jakoby pokryto rouškou vzdálenosti, když vzpomněl ušlechtilé, kvetoucí hraběnky, jejíž paži za málo minut ucítí na svém krku, jejíž nevinné laskání má opětovat.

Netušil ovšem, jakým podivným způsobem vyvázne z těchto rozpaků. Jak velký byl totiž jeho údiv, ba úděs, když se za ním otevřely dveře a při prvním pokradmém pohledu do zrcadla docela zřetelně uviděl hraběte, který vstupoval se svíčkou v ruce. Jeho pochybnost, co má udělat, má-li zůstat sedět, či povstat, uprchnout, či přiznat se, zapírat, či poprosit za odpuštění, trvala jen několik okamžiků. Hrabě, který zůstal nepohnutě ve dveřích stát, ustoupil zpět a tiše je za sebou zavřel. V tom okamžiku přihrnula se baronesa postranními dveřmi do pokoje, zhasila lampu, strhla Viléma se židle a vtáhla ho s sebou do kabinetu. Rychle shodil župan, který se ihned zas dostal na obvyklé místo. Baronesa vzala Vilémův kabát přes ruku a běžela s ním několika místnostmi, chodbami a zákoutími do svého pokoje, kde se Vilém, když se poněkud zotavila, od ní dověděl, že přišla k hraběnce, aby jí přinesla vymyšlenou zprávu o příchodu hraběte. „Vím už o tom," pravila hraběnka, „co se mu jen přihodilo? Viděla jsem ho právě vjíždět postranní branou." Všecka přestrašena běžela tedy baronesa do pokoje hraběte, aby Viléma odvedla.

„Na neštěstí jste přišla pozdě!" zvolal Vilém. „Hrabě byl prve v pokoji a viděl mě tam sedět."

„Poznal vás?"

„Nevím. Viděl mě v zrcadle tak jako já jeho, a dříve než jsem zvěděl, zda je to přízrak, či on sám, zase ustoupil a zavřel za sebou dveře."

Baronesiny rozpaky vzrostly, když pro ni přišel sluha a oznámil jí, že hrabě je u své choti. S těžkým srdcem se tam odebrala a shledala, že je sice zamlklý a do sebe pohroužen, ale v svých výrocích mírnější a vlídnější než obyčejně. Nevěděla, co si pomyslit. Mluvilo se o příhodách na honu a o příčinách jeho časného návratu. Brzy nebylo o čem mluvit. Hrabě se odmlčel, a zvláště nápadné bylo ovšem baronese, když se ptal po Vilémovi a vyslovil přání, aby přišel něco předčítat.

Vilém, který se v baronesině pokoji oblékl a poněkud vzpamatoval, uposlechl rozkazu nikoli bez obav. Hrabě mu podal knihu, z níž dost sklíčeně předčítal nějakou dobrodružnou povídku. Jeho přednes zněl poněkud nejistě a roztřeseně, což na štěstí odpovídalo obsahu knihy. Hrabě mu několikrát dal vlídně najevo své uspokojení a pochválil obzvláštní výraznost přednesu, když našeho přítele konečně propustil.

Jedenáctá kapitola

Vilém sotva přečetl několik kusů Shakespearových, když jejich účin na něho dosáhl takové síly, že nebyl s to, aby pokračoval. Všechna jeho duše byla v jednom varu. Našel si příležitost, aby si promluvil s Jarnem, a nenalézal ani dost slov, aby mu vyjádřil svůj dík za potěšení, které mu způsobil.

„Věděl jsem to," řekl Jarno, „že neodoláte mistrovství tohoto nejvelkolepějšího a nejpodivuhodnějšího ze všech spisovatelů."

„Ano," zvolal Vilém, „nevzpomínám si, že kdy nějaká kniha, nějaký člověk nebo vůbec nějaká skutečná událost mého života udělala na mne takový dojem jako tyto skvostné kusy, které jsem poznal vaší laskavostí. Jsou jakoby dílem génia z nebe, který se přibližuje k lidem, aby je pokud možná šetrně seznámil s jejich vlastní podstatou. To nejsou básně! Člověku je, že stojí před rozevřenou ohromnou knihou osudu, kterou burácí, mocně a rychle se v ní přebíraje, vichr nejpohnutějšího života. Jsem tak užaslý nad silou i útlostí, nad živelností i klidem těchto básní a tak všecek vyveden z míry, že jen toužebně čekám na chvíli, kdy budu zase s to, abych pokračoval v četbě."

„Výborně," řekl Jarno, tiskna Vilémovi ruku, „to jsem chtěl! Výsledky, v něž doufám, se časem jistě také dostaví."

„Přál bych si," odvětil Vilém, „abych vám mohl odkrýt vše, co se ve mně právě děje. Všechny nejasné tuchy, které jsem kdy měl o lidstvu a jeho osudech, tuchy, které mě od mládí provázely, aniž jsem si je uvědomoval, nacházím v Shakespearových kusech splněny a rozvinuty. Je to, jako by nám zjevoval všechna tajemství, aniž však můžeme říci: zde nebo tam je slovo rozluštění. Jeho lidé nám připadají jako obyčejní přirození lidé, a přece jimi nejsou. Tito nejzáhadnější a nejsložitější tvorové přírody jednají před námi v jeho kusech, jako by byli hodinami, jejichž ciferník i plášť jsou z křišťálu. Ukazují podle svého určení, jak hodiny ubíhají, ale zároveň vidíme i kolečka a péra, která je pohánějí. Těch několik málo pohledů, které jsem vrhl do Shakespearova světa, podněcuje mě víc než cokoli jiného, abych

ve skutečném světě pokračoval rychleji kupředu, abych se ponořil do proudu osudů, které mu jsou souzeny, a abych později, budu-li s to, načerpal několik málo pohárů z velkého moře pravé přírody a podal je z jeviště žíznícímu obecenstvu své vlasti."

„Jak mě těší nálada, v které vás nalézám!" odvětil Jarno a položil rozohněnému jinochovi ruku na rameno. „Nespouštějte se tohoto předsevzetí, že přejdete k činnému životu, a pospěšte vydatně využít těch několika zdatných let, kterých je člověku dopřáno. Mohu-li vám prospět, udělám to z celého srdce. Ještě jsem se vás nezeptal, jak jste se dostal do této společnosti, pro niž nejste ani zrozen, ani vychován. Aspoň doufám a vidím, že se z ní toužíte dostat. Nevím nic o vašem původu, o vašich rodinných poměrech; rozvažte si, mnoho-li mi chcete svěřit. Ale věřte mi, válečné doby, v jakých žijeme, přinášejí často rychlou změnu štěstí; máte-li chuť věnovat své síly a schopnosti naší službě a nebojíte-li se námahy a po případě ani nebezpečí, mám nyní příležitost, abych vás postavil na takové místo, že jednou nebudete litovat, že jste je nějaký čas zastával." Vilém ani nenalézal dost slov, aby poděkoval, a chystal se svému příteli a ochránci vypovědět celou historii svého života.

Za tohoto rozhovoru zabloudili tak hluboko do parku, že přišli na silnici, která tudy vedla. Jarno se na chvilku zastavil a řekl: „Rozvažte si můj návrh, rozhodněte se, dejte mi za několik dní odpověď a důvěřujte mi. Ujišťuji vás, bylo mi nepochopitelné, jak s takovou cháskou můžete mít nějaké spolky. Často jsem pozoroval s odporem a zlobil jsem se, jak své srdce věšíte na potulného jarmarečního zpěváka a na pošetilou zrůdečku, abyste vůbec dokázal trochu žít."

Ještě nedomluvil, když se na koni přihnal nějaký důstojník a za ním sluha s příručním koněm. Jarno ho živě pozdravil. Důstojník seskočil z koně, oba se objali a bavili se spolu, zatím co Vilém, zaražen posledními slovy svého přítele válečníka, stál opodál pohroužen do sebe. Jarno prolistoval několik písemností, které mu příchozí podal. Ten však přistoupil k Vilémovi, podal mu ruku a zvolal emfaticky: „Nalézám vás v důstojné společnosti; poslouchejte rady svého přítele a splníte tím zároveň přání neznámého, který má o vás upřímný

zájem.“ Domluvil, objal Viléma a přitiskl ho prudce na prsa. Vtom přistoupil k nim Jarno a řekl cizinci: „Bude nejlépe, když se hned s vámi vrátím domů; tak hned dostanete potřebné rozkazy a odjedete ještě před nocí.“ Nato oba vyskočili na koně a zanechali našeho užaslého přítele jeho vlastním úvahám.

Poslední slova Jarnova zněla mu dosud v uších. Bylo mu nesnesitelné, když viděl, jak dvojice lidských bytostí, která si tak nezáludně získala jeho přízeň, je tak hluboko snižována mužem, kterého si tolik vážil.

Podivné objetí důstojníka, kterého neznal, ho nijak nedojalo, ale zaměstnávalo na chvilku jeho zvědavost a obraznost; zato Jarnovy řeči ho zasáhly do srdce, byl hluboce poraněn a cestou domů si prudce vyčítal, že na jediný okamžik mohl zapomenout a nevidět Jarnův nelítostný chlad, jenž mu hledí z očí a čiší z každého jeho posunku. „Nikoli,“ zvolal, „to si jen namlouváš, odumřelý světáku, že bys mi dovedl být přítelem! Nic z toho, co mi můžeš nabídnout, se nevyrovná citu, který mě víže k těmto nešťastníkům. Jaké štěstí, že jsem ještě zavčas objevil, čeho se od tebe mohu nadít!“

Sevřel do náručí Mignon, která mu právě přiběhla vstříc, a zvolal: „Nic, nic nás nerozloučí, ty milé stvořeníčko! Zdánlivá chytrost velkého světa mě nepřiměje, abych tě opustil, ani abych zapomněl, čím jsem ti povinován.“

Dítě, jehož prudké laskání jindy odmítal, radovalo se z tohoto neočekávaného projevu a přimklo se k němu tak pevně, že se jen s námahou vyprostil.

Od té chvíle dával větší pozor na Jarnovy skutky, které mu nepřipadaly vesměs chvályhodné; ba přihodilo se i leccos, co se mu přímo protivilo. Tak na příklad měl silné podezření, že báseň, kterou ubohý pedant tak draze zaplatil, je prací Jarnovou. Poněvadž však Jarno ve Vilémově přítomnosti žertoval o tomto případu, domníval se náš přítel, že v tom poznává příznak nanejvýš zkaženého srdce; neboť co mohlo být zlomyslnějšího než posmívat se nevinnému, jehož utrpení jsme zavinili, a nepomýšlet ani na dostiučinění, ani na odškodnění. Vilém by k tomu byl rád sám dal podnět, neboť přišel prapodivnou náhodou na stopu původcům onoho nočního ztýrání.

Dokázali mu dosud vždy zatajit, že někteří mladí důstojníci s částí herců a hereček v dolním sále starého zámku vesele tráví celé noci. Jednou ráno, když po svém způsobu časně vstal, přišel náhodou do této místnosti a našel tam mladé pány, kteří právě prapodivným způsobem upravovali svou toaletu. V hrnku rozetřeli křídu s vodou a těsto nanášeli kartáčem na své vesty a kalhoty, aniž je svlékli, a obnovili tak čistotu svých šatů s podivuhodnou rychlostí. Našemu příteli, který se této mazanosti tuze podivil, přišel na mysl bíle poprášený a poskvrněný kabát pedantův; jeho podezření ještě vzrostlo, když se dověděl, že je v té společnosti několik příbuzných baronových.

Aby se dostal této domněnce na kloub, zadržel mladé pány malou snídaní. Byli velmi rozpustilí a vyprávěli si mnoho veselých historek. Zvláště jeden, který po nějakou dobu byl verbířem, nemohl si ani dosyta vynachválit lstivost a čilost svého plukovníka, který dovedl upoutat nejrozmanitější lidi a každého přelstít jemu přiměřeným způsobem. Vypravoval obšírně, jak bývají klamáni dobře vychovaní mladí lidé ze spořádaných rodin planými nadějemi na slušné zaopatření, a smál se upřímně hlupákům, kterým to ze začátku dělá dobře, když vidí, že je oceňuje a vychvaluje vážený, zdatný, chytrý a štědrý důstojník.

Jak blahořečil Vilém svému géniovi, který mu tak znenadání ukázal propast, k jejímuž okraji se tak bezelstně přiblížil. Neviděl nyní v Jarnovi nic než verbíře a také objetí cizího důstojníka si nyní dovedl snadno vysvětlit. Opovrhoval smýšlením těchto mužů a vyhýbal se od té doby stykům s kýmkoli, kdo nosil uniformu. V tomto smyslu by mu byla bývala velmi milá zpráva, že armáda potáhne dále, kdyby se nebyl musil zároveň obávat, že bude vypovězen, snad navždy, z blízkosti své krásné přítelkyně.

Dvanáctá kapitola

Baronesa strávila několik dní, trápena starostmi a neukojenou zvědavostí. Neboť chování hraběte od onoho dobrodružství jí bylo naprostou hádankou. Odložil úplně své dosavadní manýry a jeho obvyklé žerty ustaly, jako když utne. Požadavky, které kladl na společnost a na služebnictvo, se velmi snížily. Jeho pedantství a panovačnost téměř zmizely, byl naopak tichý a do sebe pohroužen, ale přesto zřejmě dobré mysli a opravdu docela jiný člověk. Při předčítání, které občas uspořádal, volil vážné, často i nábožné spisy, a baronesa žila v ustavičném strachu, že se snad za tímto zdánlivým klidem skrývá tajný hněv, utajený úmysl pomstít zločin, který tak nahodile objevil. Rozhodla se proto, že učiní Jarna svým důvěrníkem; a mohla to učinit tím spíše, že s ním byla ve vztahu, v kterém si lidé obyčejně máloco zatajují. Jarno byl od nějaké doby skutečně jejím přítelem, ale byli chytří dost, aby před hlučným světem, který je obklopoval, skryli svou lásku i své radosti. Jen očím hraběnčiným tento nový román neunikl, a je velmi pravděpodobné, že se baronesa jen proto snažila svou přítelkyni podobně zaměstnat, aby ušla tichým výčitkám, které jí bylo přece jen občas od této ušlechtilé duše snášet.

Sotva baronesa svému příteli vypověděla celou historii, zvolal se smíchem: „To si jistě starý pán myslí, že viděl sám sebe! Bojí se, že mu toto zjevení věstí neštěstí, ba snad dokonce brzkou smrt, a zkrotl jako všichni ti pololidé, když si vzpomenou na rozklad, kterému dosud nikdo neušel ani neujde. Jen tiše! Poněvadž doufám, že bude ještě hodně dlouho živ, tak ho při této příležitosti aspoň tak zreformujeme, aby napříště své ženě a svému okolí nebyl na obtíž."

Jak se to jen trochu hodilo, začínali teď před hrabětem řeči o předtuchách, zjeveních a jiných podobných věcech. Jarno si hrál na skeptika, jeho přítelkyně rovněž, a dostali hraběte tak daleko, že si vzal konečně Jarna stranou, vytýkal mu jeho volnomyšlenkářství a snažil se ho přesvědčit svým vlastním případem o možnosti a skutečné existenci takových příhod. Jarno si hrál na zaraženého, ale

přece jen pochybovačného, a nakonec na přesvědčeného; ale hned nato se v nočním tichu se svou přítelkyní tím více posmíval slabému světákovi, kterého pouhopouhý strašák rázem vyléčil ze všech nezpůsobů a který zasluhoval pochvaly leda za to, že očekává hrozné neštěstí, nebo snad dokonce smrt, s takovým mužným klidem.

„Nejpřirozenější následek, který toto zjevení mohlo mít, by asi sotva přijal s takovým klidem," zvolala baronesa se svou obvyklou rozpustilostí, které se ihned zase poddávala, kdykoli jí nějaká starost spadla ze srdce. Jarno byl bohatě odměněn, a kuli nové pikle, jak hraběte ještě více ochočit a hraběnčinu náklonnost k Vilémovi ještě více roznítit a posílit.

Za tímto účelem vypověděli celou příhodu hraběnce, která zprvu ovšem byla rozhořčena, ale pak se zamyslila a v klidných okamžicích zřejmě promýšlela, rozjímala a pilně si dokreslovala onu scénu, kterou na ni nastražili.

Přípravy, které se nyní děly na všech stranách, nepřipouštěly už pochyb, že se armáda brzy pohne kupředu a že princ zároveň změní svůj hlavní stan; ba říkalo se, že zároveň i hrabě opustí statek a vrátí se zase do města. Naši herci si tedy snadno mohli sestavit svůj horoskop, ale jediný Melina se zařídil podle toho; ostatní se jen snažili urvat okamžiku ještě pokud možná mnoho příjemného.

Vilém byl zatím zaneprázdněn jinak. Hraběnka ho požádala o opis jeho kusů, a on se díval na toto přání roztomilé paní jako na nejkrásnější odměnu.

Mladý autor, který ještě nic ze svých prací neviděl vytištěno, vynakládá v takovém případě největší pozornost na čistotný a ozdobný opis svých děl. Je to jaksi zlatý věk spisovatelství; člověk se vidí přenesena do oněch staletí, kdy tiskařský lis ještě nezaplavil svět tolika neužitečnými spisy, kdy byly opisovány jen důstojné plody ducha a uchovávány nejušlechtilejšími lidmi. A jak často se pak mylně pokládá pečlivě opsaný rukopis také za důstojný plod ducha, hodný, aby jej nějaký znalec a ochránce umění zařadil do svých sbírek!

Na počest prince, který se chystal k brzkému odjezdu, byla ještě uspořádána velká hostina. Bylo sezváno mnoho dam ze sousedství

a hraběnka se časně oblékla. Vzala si pro tento den bohatší šaty než obyčejně. Účes a ozdoba vlasů byly vybranější a měla na sobě všechny své šperky. I baronesa se všemožně vynasnažila, aby se oblékla nádherně a vkusně.

Když Filina zpozorovala, že dámy, očekávající hosty, mají dlouhou chvíli, navrhla, aby si zavolaly Viléma, který si přeje odevzdat svůj dohotovený rukopis a přečíst ještě několik drobností. Přišel, a hned při vstupu užasl nad zjevem a nad půvaby hraběnčinými, kterým nádhera ještě dala vyniknout. Četl na rozkaz dam, ale tak roztržitě a špatně, že by ho posluchačky byly velmi brzy propustily, kdyby nebyly bývaly tak shovívavé.

Kdykoli se hraběnka na něho podívala, zdálo se mu, jako by se zablýskla před jeho očima elektrická jiskra; nakonec už ani nevěděl, kde nabrat dechu pro svou recitaci. Krásná dáma se mu už vždycky líbila, ale nyní se mu zdálo, jako by nikdy předtím nebyl spatřil nic tak dokonalého, a obsahem změti tisícerých myšlenek, které se křížily v jeho duši, bylo přibližně toto:

„Jak je to pošetilé, že tak mnoho básníků a tak zvaných citových lidí zavrhuje ozdoby a nádheru a žádá na ženách všech stavů, aby chodily toliko v jednoduchých šatech, přiměřených přirozené potřebě. Hubují na ozdoby, aniž si uvědomují, že to nejsou nevinné ozdoby, které se nám protiví, když spatříme nějakou ošklivou, nebo aspoň méně hezkou osobu oblečenou bohatě a výstředně; ale chtěl bych tu shromáždit všecky znalce světa a zeptat se jich, zda si přejí, aby se ubralo z těchto záhybů, stužek, krajek, náběrů, kadeří a zářících kamenů. Zda by se neobávali, že poruší rozkošný dojem, který se jim tady tak mile a přirozeně nabízí? Věru že přirozeně! Neboť jestliže Minerva vyskočila v plné zbroji z hlavy Jovišovy, tady bohyně vystoupila lehkou nohou i se všemi svými ozdobami z kalichu nějaké květiny."

Pohlížel na ni při četbě tak často, jako by si chtěl tento dojem na věky vštípit do paměti, a četl několikrát nesprávně, aniž ho to uvádělo do rozpaků, ačkoli jindy si málem zoufal nad záměnou jediného slova nebo jediného písmene jako nad ohavnou skvrnou celého přednesu.

Planý pokřik, že hosté už jedou, ukončil předčítání. Baronesa odešla a hraběnka, která se právě chystala zavřít dosud otevřený psací stolek, vzala skřínku na šperky a navlékla si ještě několik prstenů. „Brzy se rozloučíme," pravila, upírajíc oči na skřínku, „přijměte upomínku na dobrou přítelkyni, která si nic nepřeje vroucněji, než aby se vám vedlo dobře." Vyňala pak prsten posázený drahokamy, na němž pod křišťálem byl erb, krásně upletený z vlasů. Podala jej Vilémovi, který nebyl s to, aby cokoli řekl nebo učinil, když jej přijímal, nýbrž stál jako přimrazený. Hraběnka zamkla psací stolek a posadila se na pohovku.

„A já nedostanu nic?" zvolala Filina, klekajíc si po pravé straně hraběnčině. „Jen se podívejte na toho člověka, který je tak výřečný v nepravou chvíli a teď neumí vykoktat ani pramizerné poděkování. Zčerstva, pane, ukažte aspoň pantomimicky svou vděčnost, a nedovedete-li si dnes sám nic vyvzpomenout, tak mě aspoň napodobte!"

Filina uchopila pravou ruku hraběnčinu a živě ji zlíbala. Vilém klesl na kolena, uchopil její levici a přitiskl ji ke rtům. Hraběnka byla na rozpacích, ale nebránila mu.

„Ach," zvolala Filina, „tolik šperků jsem ovšem už viděla, ale nikdy ještě dámu, která by byla tak hodna je nosit. Jaké náramky, ale také jaká ruka! Jaký náhrdelník, ale také jaká hruď!"

„Zticha, licoměrnice!" zvolala hraběnka.

„Představuje tohle pana hraběte?" pravila Filina, ukazujíc na bohatý medailon, který hraběnka na drahocenných řetízcích nosila po levé straně.

„Je tu vymalován jako ženich," odvětila hraběnka.

„Cožpak byl tenkrát tak mlád?" tázala se Filina. „Pokud vím, jste vdána jen málo let."

„Tohle mládí pochází od malíře," odvětila hraběnka.

„Je to krásný muž," pravila Filina. „Ale nevplížil se opravdu nikdy," pokračovala, kladouc hraběnce ruku na srdce, „do tohoto skrytého pouzdra nějaký jiný muž?"

„Jsi příliš smělá, Filino," zvolala, „příliš jsem tě rozmazlila. Ať už neuslyším po druhé nic takového."

„Jestli se hněváte, jsem nešťastná," zvolala Filina, vyskočila a vyběhla ze dveří.

Vilém dosud choval nejkrásnější ruku v své. Díval se upřeně na zámek náramku, který k jeho největšímu úžasu ukazoval počáteční písmena jeho jména, vysázená brilianty.

„Chovám opravdu," otázal se skromně, „v tomto přeskvostném prstenu vaše vlasy?"

„Ano," odvětila polohlasem. Pak se vzchopila a pravila, tisknouc mu ruku: „Povstaňte a buďte zdráv!"

„Zde stojí nejpodivnější náhodou mé jméno," zvolal, ukazuje na zámek náramku.

„Jakže?" zvolala hraběnka, „je to monogram jedné přítelkyně."

„Jsou to počáteční písmena mého jména. Nezapomeňte na mne. Váš obraz se skví nesmazatelně v mém srdci. Sbohem! Nechte mě prchnout!"

Políbil jí ruku a chtěl povstat; ale jako nás ve snu překvapují nejroztodivnější děje, vyrůstajíce z roztodivných, tak, aniž věděl, jak se to stalo, držel hraběnku v náručí, její rty spočívaly na jeho a jejich vzájemné prudké polibky je naplňovaly blahem, jaké střebáme jen z první překypující pěny čerstvě nalitého poháru lásky.

Její hlava spočinula na jeho rameni, a nic nedbali pomačkaných kadeří a stuh. Ovinula svou paži kolem něho; objal ji prudce a tiskl ji zas a zas na svá prsa. Ó, že takový okamžik nemůže trvat po celou věčnost, a běda závistivému osudu, který i našim přátelům překazil tyto krátké okamžiky!

Jak se polekal Vilém, jak omráčen se vyrval ze svého snu, když se hraběnka pojednou od něho s výkřikem odtrhla a rukou si sáhla na srdce.

Stál před ní jako smyslů zbaven. Přiložila druhou ruku na oči a zvolala po chvilce mlčení: „Odejděte, rychle!" Nehýbal se.

„Opusťte mě," zvolala, a snímajíc ruku z očí a pohlížejíc na něho nepopsatelným pohledem, dodala přelíbezným hlasem: „Prchejte přede mnou, máte-li mě rád."

Vilém byl z pokoje venku a už zase ve své světnici, a stále ještě nevěděl, kde vlastně je.

Nešťastníci! Jaká podivná výstraha náhody či osudu je od sebe odloučila?

ČTVRTÁ KNIHA

První kapitola

Laertes stál zadumán u okna a opřen o loket díval se do polí. Filina po špičkách přeběhla velkým sálem, opřela se o přítele a vysmívala se mu, že se tváří tak vážně.

„Nic se nesměj," odvětil, „je to ohavné, jak ten čas utíká, jak se všechno mění a všechno bere konec! Jen se podívej, tady ještě donedávna stál krásný tábor: jak vesele vyhlížely stany! Jaký život byl v nich! Jak pečlivě byl celý okrsek hlídán! A teď všechno rázem zmizelo. Jen krátkou dobu zbude tu stopa, rozšlapaná sláma a v zemi díry pro kotly; pak se zas brzo všechno zaorá a za nějakou dobu bude přítomnost tolika tisíc zdatných mužů v této krajině strašit už jen v hlavách několika starých lidí."

Filina se dala do zpěvu a zatáhla přítele do sálu k tanci. „Právě proto, že čas nemůžeme dohonit, když jednou mine," řekla, „aspoň jej vesele a s půvabem oslavujme jako krásné božstvo, když nás právě míjí."

Sotvaže se několikrát otočili dokola, přešla sálem madame Melinová. Zlomyslná Filina vyzvala ji rovněž k tanci, aby jí tak připomněla, jak neforemně v svém těhotenství vypadá.

„Kdyby pánbůh dal a já už nemusila nikdy koukat na těhotnou ženu!" řekla Filina za jejími zády.

„Vždyť má z toho radost," pravil Laertes.

„Ale vůbec jí to nesluší! Viděls, jak se jí vpředu zkrátila sukně a jaký jí tam při chůzi dělá záhyb? Vypadá, jako by kráčel před ní, když se pohybuje. Nemá ani za mák vkusu a smyslu pro slušnost, že se na sebe nepodívá a trochu neskryje svůj stav."

„Neboj se," řekl Laertes, „čas to všechno spraví!"

„Mluv si, co chceš, bylo by to stejně hezčí," zvolala Filina, „kdyby se miminka klepala ze stromů."

Vstoupil baron a řekl jim několik roztomilostí jménem hraběte a hraběnky, kteří hned časně zrána odjeli, a rozdal jim několik dárků. Potom zašel k Vilémovi, který si ve vedlejším pokoji hrál s Mignonou. Dítě právě bylo velmi přívětivé a přítulné, ptalo se zrovna na

Vilémovy rodiče, sourozence a příbuzné a připomnělo mu tím, že je jeho povinností, aby jim dal o sobě nějakou zprávu.

Baron mu od panstva kromě pozdravů na rozloučenou nesl i ujištění, že hrabě s ním byl velmi spokojen, jakož i s jeho hrou, s jeho poetickými pracemi a vůbec s veškerou jeho péčí o divadlo. Na důkaz toho vytáhl měšec, jehož krásným tkanivem prosvítala roztomilá barva nových zlaťáků; Vilém ustoupil a zpěčoval se jej přijmout.

„Dívejte se na tento dárek," pokračoval baron, „jako na náhradu za svůj ztracený čas, jako na uznání za svou námahu, ale nikoli jako na odměnu za svůj talent. Získává-li nám talent dobré jméno a náklonnost lidí, je docela v pořádku, abychom si pílí a přičinlivostí vydělali zároveň i prostředky pro svou obživu, ježto pohříchu nejsme jen pouzí duchové. Být ve městě, kde je všechno ke koupi, byli bychom tuto malou sumičku proměnili v hodinky, v prsten nebo zkrátka v cokoli jiného; ale tak nezbývá, než abych kouzelnou hůlku beze všeho položil přímo do vašich rukou. Opatřte si za to nějaký klenot, jaký vám je nejmilejší a jaký vám nejlíp poslouží, a chovejte jej jako památku na nás. Přitom si važte zejména měšce. Dámy jej samy upletly a šlo jim o to, aby schrána dodala obsahu pokud možná snesitelné formy."

„Odpusťte," pravil Vilém, „že jsem v rozpacích a na vahách, mám-li tento dárek přijmout. Uvádí jaksi vniveč to málo, co jsem vykonal, a překáží volné hře šťastné vzpomínky. Peníze jsou tuze pěkná věc, jde-li o to, aby něco bylo jednou provždy odbyto, já si však nepřeji, abych byl v památce vašeho domu tak docela odbyt."

„Tomu tak není," odvětil baron; „ale jste-li v svých citech sám tak choulostivý, nebudete přece chtít, aby hrabě zůstal zcela vaším dlužníkem; takový muž, který nemá větší ctižádosti, než aby byl pozorný a spravedlivý. Neušlo mu, jak jste si dával záležet a jak jste všechen svůj čas věnoval jeho úmyslům, ba víc, že jste nešetřil ani vlastních peněz, abyste leccos urychlil. Jak se mám před ním objevit, nemohu-li ho ujistit, že jeho uznalost vám způsobila potěšení?"

„Kdybych směl myslit jen na sebe a poslouchat svých vlastních pocitů," odvětil Vilém, „zpěčoval bych se vytrvale, přese všecky dů-

vody, abych přijal tento dárek, jakkoli je krásný a čestný; avšak nezapírám, že mě sice uvádí do rozpaků, ale také vyvádí z jiných, které mi způsobovalo pomyšlení na mou rodinu. Trápilo mě to potají: nehospodařil jsem příliš dobře ani s penězi, ani s časem, z nichž mám složit počet; teď mi však velkomyslnost pana hraběte dovoluje, abych bez obav podal své rodině zprávu o štěstí, kterého jsem došel touto podivnou oklikou. Vyšší povinnosti obětuji delikátnost, která nás při takových příležitostech varuje jako citlivé svědomí, a abych mohl beze strachu svému otci na oči, stojím zahanben před vašima."

„To je zvláštní," odvětil baron, „z jakých prapodivných důvodů se ostýcháme přijmout peníze od přátel a příznivců, od nichž bychom každý jiný dárek přijali s díkem a s radostí! Lidská povaha má více podobných zvláštností: ráda vymýšlí taková pomyšlení a pečlivě je hýčká."

„A není tomu zrovna tak se všemi otázkami cti?" otázal se Vilém.

„Ach, ano," odvětil baron, „i s jinými předsudky. Člověk je nechce vyplet, aby snad nevyrval současně i nejednu ušlechtilou bylinku. Ale mám vždycky radost, když sem tam někdo cítí, přes co se člověk může a má přenést, a rád si vzpomínám na příhodu jednoho duchaplného básníka, jenž pro dvorní divadlo napsal několik kusů, kterým se dostalo plné pochvaly panovníkovy. ‚Musím ho pořádně odměnit,' pravil velkomyslný kníže; vyzvídali na něm, zda mu způsobí potěšení nějaký šperk či neodmítne-li přijmout peníze. Svým žertovným způsobem odvětil básník vyslanému dvořanovi: ‚Děkuji srdečně za nejmilostivější úmysl; a ježto císař od nás bere peníze dnes a denně, věru nevím, proč bych se já měl stydět vzít peníze od něho.'"

Sotva baron opustil pokoj, Vilém horlivě přepočítal peníze, které mu tak znenadání, a jak myslil, tak nezaslouženě spadly do klína. Jako by mu po prvé, nejasně jako tucha, zatanula na mysli cena a důstojnost peněz, kterou chápeme až v pozdějších letech, když se krásně lesklé mince vykutálely z hezoučkého váčku. Sečtl svá vydání a shledal – zejména když Melina slíbil, že bez prodlení vrátí půjčku –

že má v pokladně právě tolik, ba ještě více než v onen den, kdy si Filina na něm vyžádala první kytici. S tajným uspokojením hleděl na svůj talent, s trochou pýchy na štěstí, které ho vedlo a provázelo. Pln sebevědomí se nyní chopil pera, aby napsal dopis, který rodinu vyvede ze všech starostí a jeho ukáže v nejlepším světle. Nepouštěl se do podrobných výkladů a dával jim toliko významnými a mystickými výrazy tušit, co ho asi potkalo. Dobrý stav jeho financí, výdělek, za který vděčil svému nadání, přízeň velmožů, náklonnost žen, známosti široko rozvětvené, rozvoj jeho tělesných i duševních vloh, naděje do budoucnosti, to všechno tvořilo tak fantasticky vzdušný obraz, že ani fata morgana jej nemohla podivněji zosnovat. V téže exaltaci nad svým štěstím vedl pak, když dopis zalepil, dlouhou samomluvu, v níž rekapituloval obsah svého psaní a maloval si činorodou a důstojnou budoucnost. Příklad tolika vznešených válečníků ho rozohnil. Shakespearova poezie mu otevřela nový svět a ze rtů krásné hraběnky nasál nevýslovný oheň. To vše nesmělo, ba ani nemohlo zůstat bez účinku na jeho život.

Přišel štolba a ptal se, jsou-li s balením hotovi. Pohříchu si mimo Melinu na to dosud nikdo ani nevzpomněl. Nyní se měli rychle vypravit. Hrabě jim slíbil, že dá celou společnost několik dní cesty svézt. Koně byli právě pohotově a na zámku se nemohli dlouho obejít bez nich. Vilém se sháněl po svém kufru, madame Melinová ho již použila; žádal své peníze, pan Melina je přepečlivě zastrčil až dolů na dno kufru. Filina řekla: „Mám ve svém kufru ještě místo," sebrala Vilémovo šatstvo a poručila Mignoně, aby přinesla ostatní. Ač nerad, musil Vilém na to přistoupit.

Zatím co balili a všechno připravovali, řekl Melina: „Mrzí mě, že cestujeme jako provazolezci a dryáčníci; přál bych si, aby si Mignon oblékla ženské šaty a aby si harfeník v rychlosti ještě dal přistřihnout vousy." Mignon se přimkla k Vilémovi a řekla s velkou prudkostí: „Jsem hoch, nechci být dívka!" Stařec mlčel a Filina prohodila při té příležitosti několik veselých poznámek o podivínství pana hraběte, jejich ochránce. „Ustřihne-li si harfeník své dlouhé vousy," pravila, „ať si je jenom pečlivě našije na stuhu, a schová, aby si je

mohl hned zase nasadit, jakmile někde ve světě potká pana hraběte; neboť jen tyto vousy mu získaly přízeň onoho pána."

Když na ni všichni naléhali a žádali za vysvětlení této podivné poznámky, promluvila takto: „Hrabě si myslí, že přispívá velmi mnoho k iluzi, když herec i v obyčejném životě hraje dál svou roli a podrží svůj charakter; proto přál tolik pedantovi a shledával, že to je velmi chytré, když harfeník nenosí své falešné vousy jenom na scéně, nýbrž také neustále po celý den, a měl náramnou radost, že jeho maska vypadá tak přirozeně."

Zatím co druzí se smáli tomuto omylu a podivnému názoru hraběte, poodstoupil harfeník s Vilémem stranou, loučil se s ním a prosil ho se slzami, aby ho proboha hned na místě propustil. Vilém mu domlouval a ujišťoval ho, že ho ochrání proti komukoli, že mu nikdo nezkřiví ani vlásku, natož aby mu někdo bez jeho svolení ustřihl celé vousy.

Stařec byl velmi dojat a v jeho očích planul podivný oheň. „Mne nezahání, co se teď právě zběhlo," zvolal, „již dlouho jsem si v duchu vyčítal, že zůstávám u vás. Neměl bych nikde prodlévat, neboť neštěstí mě dostihne a ublíží těm, kdož se ke mně druží. Bojte se nejhoršího, nepropustíte-li mě, ale netažte se mne; nepatřím sám sobě, nemohu zůstat."

„Komu tedy patříš? Kdo má nad tebou takovou moc?"

„Ponechte mi, pane, mé hrůzné tajemství a propusťte mě! Pomsta, která mě pronásleduje, není pomsta pozemského soudce; jsem nevolníkem neúprosného osudu; nemohu zůstat, nesmím zůstat!"

„V tomto stavu, v jakém tě vidím, tě nepropustím."

„Je to velezrada na vás, můj dobrodinče, když otálím. Já jsem u vás bezpečen, ale vy jste v nebezpečí. Nevíte, koho to hýčkáte v své blízkosti. Jsem vinen, ale ještě více nešťasten. Má přítomnost zapuzuje štěstí, a dobrý skutek pozbývá sil, jsem-li nablízku já. Je mi souzeno, abych byl štvancem, který nemá stání, aby mě nedostihl můj nešťastný génius, který mě pronásleduje krok za krokem a jenom tehdy se ukáže, chci-li složit svou hlavu a spočinout. Nemohu se vám lépe odvděčit, než když vás opustím."

„Podivíne! Nezvikláš ani mou důvěru v tebe, ani naději, že tě uvidím šťastného. Nechci se vtírat do tajností tvé pověry, ale žiješ-li opravdu v tuše podivných spojitostí a předzvěstí, řeknu ti, abych tě utěšil a povzbudil: přidej se k mému štěstí a uvidíme, čí génius je silnější, tvůj černý, či můj bílý."

Vilém použil této příležitosti, aby mu řekl ještě ledacos konejšivého; neboť zdálo se mu již delší dobu, že jeho podivný společník je člověk, který náhodou nebo sudbou na sebe uvalil velikou vinu a nyní se vleče světem se vzpomínkou na ni. Nebylo tomu dávno, co Vilém náhodou zaslechl jeho zpěv a dobře si zapamatoval tyto verše:

Když jitřní záře proniká,
tu jemu obzor ohněm vzkvétá
a nad kající hlavou viníka
hroutí se krásný obraz všeho světa.

Ať tedy stařec říkal, co chtěl, Vilém měl vždycky silnější argument, dovedl všechno obrátit k nejlepšímu, mluvil tak mužně, tak srdečně a konejšivě, že stařec zřejmě ožil, a jako by nechal svých vrtochů.

Druhá kapitola

Melina doufal, že se se svou společností uchytí v jednom malém, ale blahobytném městečku. Byli už v místě, kam je dovezli hraběcí koně, a ohlíželi se nyní po jiných vozech a jiných koních, aby se zase dostali dál. Melina se zavázal, že zaplatí stěhování, a ukázal při tom podle svého zvyku zas, že je náramný skrblík. Zato Vilém měl v kapse krásné dukáty hraběnčiny a myslil si, že je plným právem smí vesele roztočit; tuze rychle zapomněl, že je už velmi honosně uvedl v tučné bilanci, kterou poslal domů.

Jeho přítel Shakespeare, kterého s největší radostí uznal také za svého patrona a který také způsobil, že tím raději slyšel na své jméno Vilém, seznámil ho s princem, který po nějaký čas žije v nízké, ba dokonce špatné společnosti, a přestože je ušlechtilé povahy, se vyráží hrubostmi, neslušnostmi a pitomostmi skrz naskrz pozemských chlapíků. Tento ideál, ne zcela nepodobný životu, jakým právě žil, byl mu tuze vhod a náramně mu usnadňoval sebeklam, kterého se mu živelně chtělo.

Začal uvažovat o svém úboru. Shledal, že vestička, kterou po případě zahalíme krátkým pláštíkem, je velmi vhodným úborem pro cestovatele. Dlouhé pletené kalhoty a pár šněrovacích bot mu připadaly jedině správným oblekem pro pěšího. Pak si opatřil krásnou hedvábnou šerpu, kterou si zprvu ovinoval kolem pasu předstíraje, že tak činí pro zahřátí; zato vykoupil svůj krk z otroctví vázanky a dal si přišít na košili několik proužků batistu, které však dopadly tak mohutně, že vypadaly dočista jako starodávný krejzlík. Krásný hedvábný nákrčník, jediná zachráněná památka na Marianu, skvěl se nyní volně uvázán pod batistovým náběrem. Kulatý klobouk s pestrou pentlí a s velikým perem dokonaly maškarádu.

Ženy tvrdily, že mu tento úbor přenáramně sluší. Filina se tvářila, že je bez sebe obdivem, a vyprosila si jeho krásné vlasy, které nemilosrdně ustřihl, aby se tím více přiblížil svému ideálu přirozenosti. Tím si ho nemálo získala; a náš přítel, který svou štědrostí

nabyl práva chovat se k ostatním jako princ Jindra[24], dostal brzy sám chuť na všelijaké zbojnické kousky, které buď jenom osnoval, nebo i prováděl. Šermovali, tancovali, vymýšleli všelijaké hry, a jak byli v náladě, popíjeli hojně vína, někdy lepšího, jindy horšího, jaké kdy bylo, a Filina v zmatcích takové životosprávy číhala na našeho upejpavého hrdinu, jehož ostříhejž jeho strážný génius!

Hlavním vyražením naší společnosti byla extemporovaná hra, v které napodobovali a pomlouvali své dosavadní příznivce a dobrodince. Někteří z nich si velmi dobře zapamatovali některé zvláštnosti chování různých vznešených osob, a když je napodobovali, přijala to ostatní společnost s největší pochvalou. A když Filina z tajného archivu svých zkušeností vytáhla některá zvláště podařená vyznání lásky, jichž byla předmětem, zajíkali se všichni smíchem a škodolibostí.

Vilém jim vyčinil, že jsou nevděčníci; řekli mu však, že si vše, co tam dostali, jak se patří odsloužili a že se prý vůbec na zámku k tak zasloužilým lidem, za jaké se měli, nechovali zrovna nejlépe. A stěžovali si zas a zas, jak málo uctivě s nimi nakládali a jak je ve všem odstrkovali. Posměch, škádlení a opičení začalo znovu a bylo stále trpčí a nespravedlivější.

„Přál bych si," řekl nato Vilém, „aby z vašich výroků nemluvila ani závist, ani samolibost a abyste se na tyto osoby a jejich poměry dívali se správného hlediska. Je to zvláštní věc, když člověk už svým zrodem je v lidské společnosti postaven na vznešené místo. Komu zděděné bohatství činí život ve všem všudy lehkým, kdo, abych tak řekl, od malička je obklopen vším příslušenstvím lidské existence, považuje obyčejně tyto statky za to nejpřednější a nejhlavnější na sobě, a cena člověka, jenom přírodou bohatě vybaveného, mu uniká. Chování vznešených k nezámožným a také jejich vzájemné chování se odměřuje podle vnějších předností; dovolují každému, aby uplatňoval svůj titul, svou hodnost, své šaty, své vybavení, zkrátka vše, jenom ne své zásluhy."

24 Myšlen pozdější princ Jindřich V. ze Shakespearova „Jindřicha IV.".

Tato slova byla společností přijata s nezřízenou pochvalou. Shledali, že to je ohavné, jak ten, kdo nemá nic než zásluhy, je ve všem stále odstrkován a jak ve velkém světě nelze najít ani stopy po nenuceném a srdečném styku člověka s člověkem. Zvláště o tomto posledním se rozhovořili bez konce.

„Nevyčítejte jim to," zvolal Vilém, „raději je proto politujte! Neboť o štěstí, které my máme za nejvyšší, které prýští z vnitřního bohatství přirozené povahy, mají jen zřídka kdy jasnější ponětí. Jen nám ubožákům, kteří máme jen málo nebo nic, je přáno napít se plnými doušky blaha přátelství. Není v naší moci, abychom ty, jež milujeme, svou milostí povyšovali, svou přízní podporovali anebo oblažovali dary. Nemáme nic než sebe. Sebe, své vlastní já, musíme rozdat, a má-li náš dar mít trochu ceny, musíme jej příteli zasvětit navždy. Jaká rozkoš, jaké štěstí pro dárce i pro obdarovaného! Do jakého blaženého stavu nás uvádí věrnost! Dává pomíjejícímu lidskému životu nebeskou jistotu; znamená hlavní jistinu našeho bohatství."

Mignon se za těchto slov k němu přiblížila, ovinula ho svými něžnými pažemi a zůstala stát s hlavou opřenou o jeho hruď. Položil ruku na hlavu dítěte a pokračoval:

„Jak snadno si získává velký tohoto světa lidskou náklonnost! Jak snadno si přivlastňuje srdce! Zdvořilé, nenucené, jen poněkud lidské chování tu činí zázraky, a kolik jen má prostředků, aby upoutal mysl, kterou si získal! Nám se toho všeho dostává řidčeji, vše je těžší pro nás, a není tedy divu, že klademe větší váhu na to, čeho si dobudeme a co dokážeme. Kolik známe dojemných případů, že věrní sluhové se obětují pro své pány! Jak krásně nám je Shakespeare vylíčil! Věrnost je v tomto případě snahou ušlechtilé duše vyrovnat se někomu, kdo je vznešenější. Vytrvalou příchylností a láskou stává se sluha roveň svému pánu, který jinak má právo pohlížet na něho jako na placeného otroka. Ano, tyto ctnosti jsou vyhrazeny nižším stavům, nemohou se obejít bez nich a krásně jim sluší. Kdo se může snadno vykoupit, snadno se octne v pokušení, aby si odpustil vděčnost. Ba v tomto smyslu si troufám tvrdit, že velmož sice může mít přátele, že však sám být přítelem nemůže."

Mignon se k němu tiskla stále těsněji.

„Dobrá," řekl někdo ze společnosti, „nepotřebujeme jejich přátelství a nikdy jsme o ně nestáli. Jen kdyby lépe rozuměli umění, které prý přece ochraňují. Když jsme hráli nejlíp, nikdo nás neposlouchal; ve všem vládla stranickost. Komu přáli, ten se líbil, a kdo si toho opravdu zasluhoval, nedošel přízně. Bylo to až neslušné, kolikrát si hloupost a nevkus získaly pozornost a pochvalu."

„Nehledím-li k tomu," odvětil Vilém, „co šlo na vrub škodolibosti a ironie, myslím si, že to je v umění jako v lásce. Jak by si světák při svém rozptylujícím životě mohl zachovat vroucnost, kterou si umělec zachovat musí, chce-li stvořit něco dokonalého, a která nesmí být cizí ani tomu, koho má dílo dojmout tak, jak touží a doufá umělec.

Věřte mi, přátelé, je to s talentem jako s ctností: člověk ji musí milovat pro ni samou, nebo se jí zcela vzdát. A přece se oběma dostane uznání a odměny jen tenkrát, když je dovedeme pěstit v skrytu jako nebezpečné tajemství."

„A zatím, než nás ráčí najít nějaký znalec, zemřeme hlady," zvolal někdo v koutě.

„To hned nemusíme," odvětil Vilém. „Všiml jsem si, že člověk, dokud žije a zná se otáčet, najde vždy obživu, třeba snad není zrovna nejhojnější. A nač si vlastně můžete stěžovat? Cožpak jsme nebyli znenadání, právě když s námi bylo nejhůř, dobře přijati a pohoštěni? A napadá nás snad teď, kdy pořád ještě máme všeho dost, abychom něco udělali pro své pocvičení a snažili se dostat aspoň o krok kupředu? Děláme kdeco, jen abychom jako školáci neviděli nic, co by nám mohlo připomenout úkol."

„Na mou duši," zvolala Filina, „je to od nás neodpovědné! Vyberme si nějaký kus; zahrajeme si ho na místě. A ať se každý snaží, seč je, jako by stál před největším obecenstvem."

Nerozmýšleli se dlouho a vybrali kus. Byl to jeden z těch, které tenkrát měly v Německu velký úspěch a teď úplně zapadly. Někteří zahvízdali předehru, každý si rychle uvědomil svou roli, začali a sehráli kus s největší pozorností a skutečně nad očekávání dobře. Tleskali si navzájem; málokdy se tak pěkně drželi.

Když byli hotovi, měli všichni náramnou radost; jednak, že tak dobře využili času, jednak, že každý jednotlivý herec mohl sám se sebou být spokojen. Vilém neskrblil obšírnou pochvalou a jejich zábava byla veselá a nenucená.

„To byste koukali," zvolal náš přítel, „kam bychom to dotáhli, kdybychom v svém výcviku tímto způsobem pokračovali a neomezovali se mechanicky na povinné a řemeslné memorování, zkoušení a hraní. Oč více chvály zaslouží si hudebníci; jak se pobaví, jak jsou přesní, když spolu cvičí. Jak se namáhají, aby sladili své nástroje, jak přesně zachovávají takt, jak něžně znají vyjádřit sílu či slabost tónu! Nikoho ani nenapadne, aby při sólu jiného chtěl vyniknout vtíravým doprovodem. Každý se snaží, aby hrál v duchu a úmyslu skladatelově a aby dobře vyjádřil, co je mu uloženo, ať už je toho mnoho, nebo málo. Neměli bychom si počínat se stejnou přesností a moudrostí, když přece provozujeme umění, které je ještě mnohem jemnější než jakákoli hudba, když přece jsme povoláni k tomu, abychom vkusně a zábavně představovali nejobyčejnější, ale i nejzvláštnější projevy lidství? Může být něco ohavnějšího, než když zkoušky jen tak halabala odbýváme a při představení spoléháme na náladu a šťastnou náhodu? Naše největší štěstí a potěšení by mělo být, abychom se shodli, abychom se líbili sobě navzájem a pochvaly obecenstva si cenili jen tehdy, když jsme si ji už jaksi mezi sebou jeden druhému zaručili. Proč ovládá kapelník svůj orchestr bezpečněji než ředitel svůj soubor? Protože se tam každý jednotlivý hudebník musí stydět za přehmátnutí, které uráží vnější sluch; ale jak zřídka jsem viděl herce, který by se přiznal a styděl za odpustitelné i neodpustitelné přehmaty, které tak krutě urážejí náš sluch vnitřní! Přál bych si, aby jeviště bylo tak úzké jako provazolezcovo lano, aby se tam žádný nešika neodvážil, kdežto dnes si každý myslí, že má schopností až dost, aby se tam mohl blýsknout."

Společnost přijala tuto apostrofu s pochvalou; každý byl totiž přesvědčen, že to nemůže padat na něho, když se přece před chvílí s ostatními tak znamenitě držel. Shodli se naopak na tom, že na této cestě i později, pokud zůstanou spolu, budou tak, jak začali, pokra-

čovat v družném vzájemném tříbení. Shledávali jen, že se do toho nesmí plést žádný ředitel, protože to vlastně je věcí dobré nálady a svobodného rozhodnutí. Měli za samozřejmé, že mezi dobrými lidmi je nejlepší formou ústavy republikánská; prohlásili, že v úřadě ředitelském je nutná stálá změna; musí být všemi zvolen a k němu bude vždy ustanoven jakýsi malý senát. Byli touto myšlenkou tak zaujati, že se rozhodli ji ihned uskutečnit.

„Nemám nic proti tomu," pravil Melina, „chcete-li cestou učinit takový pokus; rád přeruším své ředitelování na tak dlouho, než zase budeme na místě určení." Doufal, že při tom ušetří a některá vydání uvalí na malou republiku nebo na prozatímního ředitele. Nyní se počaly velmi živé porady, jak nejlépe uspořádat nový stát.

„Je to kočovná říše," pravil Laertes, „nebudeme aspoň mít pohraničních sporů."

Hned přistoupili k jádru věci a zvolili Viléma za prvního ředitele. Senát byl ustanoven, ženy dostaly křesla i hlas; navrhovali zákony, zamítali, schvalovali. Tak si hráli a nepozorovaně ubíhal čas; a poněvadž jej strávili příjemně, byli přesvědčeni, že udělali skutečně něco užitečného a otevřeli vlastenskému jevišti touto novou formou nové vyhlídky.

Třetí kapitola

Vilém doufal nyní, vida společnost v tak příhodné náladě, že si s nimi pohovoří i o básnické hodnotě her. „Nestačí," pravil, když se příštího dne opět sešli, „když si herec zběžně prohlédne kus, posoudí jej podle prvního dojmu a bez hlubšího zkoumání projeví svou libost či nelibost. To je ovšem dovoleno divákovi, který chce být dojat a pobaven a nechce v pravém slova smyslu posuzovat. Herec však má být s to, aby vyložil kus a důvody své chvály nebo hany; a jak to chce dokázat, když nedovede vniknout do myšlenky svého autora a do jeho záměrů? Sám na sobě jsem v těchto dnech tak živě pociťoval, že propadám bludu, když posuzuji kus podle jediné úlohy bez souvislosti s celkem, že bych vám rád ten příklad pověděl, chcete-li si jej vyslechnout.

Znáte Shakespearova jedinečného Hamleta z předčítání, které vám ještě na zámku způsobilo tolik potěšení. Umínili jsme si, že kus sehrajeme, a já jsem, nevěda, co činím, vzal na sebe roli prince: myslil jsem, že ji studuji, když jsem memoroval nejsilnější místa, monology a výstupy, v nichž má volný rozlet síla duše, povznesení ducha a prudkost citu, kde rozvířené nitro promlouvá procítěným výrazem.

Myslil jsem si také, že nejlépe vniknu do ducha úlohy, vezmu-li sám jaksi na sebe všechnu tíhu hluboké melancholie a půjdu-li pod tímto tlakem za svým vzorem podivným bludištěm tolika nálad a vrtochů. Tak jsem memoroval a tak jsem se cvičil, jsa přesvědčen, že ponenáhlu srůstám se svým hrdinou v jednu osobu.

Ale čím dál jsem pokračoval, tím víc mi unikal celek, a nakonec se mi zdálo skoro nemožné, abych vůbec dospěl k nějakému přehledu. Tak jsem se do toho dal znova od začátku a probral celý kus bez přerušení; ale ani tak mi leccos nešlo dohromady. Hned si odporovaly charaktery, hned zase výraz, a málem jsem se vzdával naděje, že naleznu tón, jímž bych mohl zahrát celou svou úlohu se všemi odchylkami a odstíny. V tomto bludišti jsem se dlouho potácel marně, až jsem konečně připadl na to, přiblížit se k svému cíli prazvláštní cestou.

Vyhledal jsem každou stopu Hamletovy povahy z doby před smrtí jeho otce; vypozoroval jsem, čím byl tento zajímavý hoch nezávisle na této smutné příhodě, nezávisle na dalších strašných událostech a čím by se snad bez nich byl stal.

Jemně a ušlechtile ustrojena, vyrůstala tato královská květina pod přímým vlivem majestátu; pojem práva a vladařské důstojnosti, cit pro to, co je dobré a slušné, se v něm vyvíjely harmonicky s vědomím vlastní urozenosti. Byl knížetem, rozeným knížetem, a přál si toliko proto vládnout, aby dobrý člověk mohl bezpečně být dobrý. Krásný a urostlý, pln přirozené mravnosti, srdečný a přívětivý mohl být vzorem mládeže a stát se potěšením všeho světa.

Prosta prudké náruživosti, byla jeho láska k Ofélii tichou předtuchou sladkých tužeb; jeho horlivost v rytířských cvicích nebyla zrovna původní: rozohňovala a zvyšovala ji teprve chvála, které se dostalo někomu třetímu. Nadán nezkaženým citem, poznával, kdo je spravedlivý, a plně oceňoval klid, kterého upřímná mysl užívá na bezelstné hrudi přítelově. Naučil se do určité míry poznávat a oceňovat dobré a krásné v umění a vědě; nevkus mu byl odporný; a vzklíčila-li vůbec v jeho jemné duši zášť, bylo jí jen tolik, aby opovrhoval nespolehlivými a falešnými dvořany a tropil si z nich blázny. Jsa povahy klidné, choval se prostě, neliboval si v zahálce, ale nedychtil ani příliš po činnosti. I u dvora jako by pokračoval v nenucené akademické volnosti. Oddával se někdy veselí, ale nebýval vesel od srdce, byl dobrý společník, povolný, skromný, pečlivý, a dovedl odpustit a zapomenout urážku; ale neznal spolků s tím, kdo překročil hranice práva, dobra a slušnosti.

Až si Hamleta zase budeme spolu pročítat, posoudíte, jsem-li na správné cestě. Doufám aspoň, že se mi podaří doložit své názory citáty."

Tato povahokresba sklidila hlučnou pochvalu; byli už předem přesvědčeni, že teď všechny pohnutky Hamletova chování budou jako na dlani; uvítali radostně Vilémovu metodu vnikání do ducha spisovatelova. Každý si předsevzal, že si také tímto způsobem prostuduje nějaký kus a objasní myšlenky spisovatelovy.

Čtvrtá kapitola

Stačilo, aby společnost jen několik dní pobyla v městečku, a už se různým členům rýsovala na obzoru různá, nikoli nepříjemná dobrodružství; zvláště však Laerta sváděla kterási dáma, která měla v sousedství statek; ale choval se k ní nanejvýš chladně, ba dokonce nezdvořile, zač mu bylo od Filiny snášet mnoho posměšků. Při této příležitosti pověděla našemu příteli onu historii nešťastné lásky, pro kterou nebohý jinoch zanevřel na celé ženské pokolení. „Kdo mu může mít ve zlé," zvolala, „že nenávidí plémě, které mu tak praošklivě zahrálo a dalo mu spolknout ve velmi soustředěném doušku všechno zlo, které mužům od žen vůbec hrozí? Představte si: ve čtyřiadvaceti hodinách byl z něho milenec, ženich, manžel, paroháč, nemocný a vdovec! Skutečně nevím, co horšího se člověku může přihodit."

Laertes vyběhl ze světnice napůl se smíchem, napůl mrzutě, a Filina začala svým roztomilým způsobem vypravovat, jak Laertes jako osmnáctiletý jinoch, právě když nastupoval u kterési divadelní společnosti, nalezl krásné čtrnáctileté děvče, které se zrovna se svým otcem, jenž se pohádal s ředitelem, chystalo k odjezdu. Hned se prý do ní spatra šíleně zamiloval, všemožně přemlouval otce, aby zůstal, a konečně přislíbil, že si děvče vezme. Po několika příjemných hodinách zásnub byl s ní oddán, strávil šťastnou noc jako novomanžel, načež mu manželka druhého dne, když byl na zkoušce, nasadila parohy, jak se sluší a patří pro stav manželský; protože však z přílišné něhy příliš spěchal a předčasně přišel domů, zastihl bohužel na svém místě nějakého staršího milence; bez sebe vzteky vrhl se na ně, vyzval milence i tchána na souboj a vyvázl s lehčím zraněním. Otec a dcera nato v noci odjeli a on tam pohříchu zůstal dvojnásob raněn. Na neštěstí prý upadl do rukou felčarovi, který byl břídil, a vylízal se, ubožák, z tohoto dobrodružství s černými zuby a krhavýma očima. Je jí ho prý líto, poněvadž jinak je to nejhodnější chlapec, kterého kdy země nosila. „Zvláště," pravila, „je mi líto, že teď, chudáček, nenávidí všechny ženy: copak to je vůbec ještě život, když někdo nenávidí ženy?"

Melina je přerušil zprávou, že vše je k transportu úplně připraveno a že nazítří ráno mohou odjet. Podal jim rozvrh, jak pojedou.

„Když si mě vezme na klín dobrý přítel," řekla Filina, „nedělám si z toho nic, že budeme sedět bídně a jeden na druhém; jinak je mi všechno jedno."

„Na tom nezáleží," řekl Laertes, který také přišel.

„Je to mrzuté," řekl Vilém a odběhl. Sehnal za své peníze ještě jeden tuze pohodlný povoz, který Melina zapřel. Pořídili jiný rozvrh míst a již se všichni těšili, že pojedou jako páni, když je došla povážlivá zvěst: že se na cestě, kterou se chtějí brát, ukázala tlupa záškodníků, od nichž se nelze nadít ničeho dobrého.

V městečku způsobila tato zpráva náramný rozruch, ač byla značně nejistá a dvojsmyslná. Podle postavení obou vojsk se zdálo nemožné, že by se nepřátelskému sboru podařilo proplížit se až sem, nebo že by byl nějaký přátelský zůstal tak daleko pozadu. Každý si dal jak se patří záležet, aby naší společnosti vylíčil nebezpečí, které na ni číhá, hodně nebezpečně, a aby je přemluvil k jiné cestě.

Většinu z nich to znepokojovalo a děsilo, a když se podle nové republikánské ústavy sešli všichni příslušníci státu, aby se uradili o tomto mimořádném případě, byli téměř jednomyslně toho mínění, že je třeba buď se uvarovat škody a zůstat na místě, nebo se jí vyhnout a zvolit jinou cestu.

Jen Vilém, který nepocítil strachu, měl to za hanbu, vzdát se pro pouhou pověst plánu, na němž se po tak důkladném uvažování shodli. Domlouval jim, aby se vzmužili, a jeho důvody byly plné odvahy a přesvědčivosti.

„Zatím to není ještě nic víc," pravil, „než pouhá pověst, jaké ve válce vznikají jedna za druhou. Rozumní lidé říkají, že ta celá věc je nejvýš pravdě nepodobná, ba téměř nemožná. Máme se tedy v tak důležité věci řídit jen takovými neurčitými řečmi? Směr, který nám pan hrabě udal, pro který zní náš pas, je nejkratší a je pro nás vůbec nejlepší. Vede nás do města, kde máte známé a přátele a kde se vám, jak doufáte, dostane dobrého přijetí. Oklikou se tam také dostaneme; ale do jakých mizerných úvozů zabředneme a jak si

zajedeme! A můžeme se vůbec nadít, že z toho teď na podzim zase vybředneme? A co peněz a času zatím promarníme!“ Řekl toho ještě mnoho a osvětlil věc z tolika výhodných stran, že se skoro přestali bát a vzmužili se. Dovedl jim toho tolik napovídat o kázni a odvaze pravidelných oddílů a vylíčil marodéry[25] a zběhlou čeládku jako neškodnou chásku, ba vylíčil jim nebezpečí tak roztomilými a veselými barvami, že mysli všech se vyjasnily.

Laertes byl od prvního okamžiku při něm a ujišťoval, že neustoupí, nechť se děje cokoli. Starý bručoun pronesl svým stylem aspoň několik souhlasných slov, Filina se jim všem dohromady vysmála, a poněvadž madame Melinová, která, přestože byla před slehnutím, nepozbyla své vrozené srdnatosti, shledávala návrh heroickým, nemohl Melina být proti tomu, zejména proto, že doufal, že hodně ušetří, pojedou-li nejkratší cestou; a tak všichni z plna srdce schválili tento plán.

Nyní si pro všechno pořizovali zbraně, kdyby bylo třeba se bránit. Koupili velké lovecké tesáky a pověsili si je na pěkně vyšívaných řemenech přes rameno. Vilém si nadto ještě strčil za opasek pár tercerol[26], Laertes měl beztak s sebou dobrou pušku, a tak se všichni s veselou vydali na cestu.

Druhého dne navrhli vozkové, kteří se v krajině dobře vyznali, aby se polední odpočinek odbyl na lesnatém horském palouku, poněvadž prý do vsi je daleko; za pěkného počasí je prý tato cesta tuze oblíbena.

Bylo krásně a každý s návrhem rád souhlasil. Vilém pospíchal napřed horami a každého, koho potkal, zarazil jeho podivný vzhled. Spokojeně a rychlými kroky dal se lesem nahoru; za ním s hvízdáním Laertes; jenom ženy se kodrcaly v povozech. Mignon běžela rovněž vedle mužů, hrda na tesák, který jí společnost, když se ozbrojovala, nemohla odepřít. Kolem klobouku si ovinula šňůru korálů,

25 Vojáci (nemocní, ranění, vysílení) táhnoucí za svým vojenským tělesem a živící se zpravidla pleněním ap. *Pozn. red.*

26 Starý název malé kapesní pistole.

kterou si Vilém podržel z památek na Marianu. Plavovlasý Bedřich nesl Laertovu pušku, harfeník měl z nich ze všech nejpokojnější vzhled. Jeho dlouhý šat byl přepásán, a tak se mu šlo volněji. Opíral se o sukovitou hůl; jeho nástroj zůstal na voze.

Když, nikoli bez námahy, zlezli výšinu, poznali hned určené místo podle krásných buků, které je obklopovaly a zastiňovaly. Velký lesní palouk, jen mírně se svažující, vyzýval k prodlení; ohrazená studánka dávala rozkošné občerstvení a na druhé straně se za srázy a chlumy objevovala krásná, daleká a nadějná vyhlídka. Byly tu v úvalech vesničky a mlýny, na rovině městečka, a zase jiné hory, vstupujíce do vzdáleného obzoru, dodávaly krajině rázu ještě větší roztomilosti, omezujíce ji toliko jako přirozený rámec.

První příchozí obsadili palouk, odpočívali v stínu, rozdělali oheň a očekávali v horlivých přípravách a zpívajíce ostatní společnost, která ponenáhlu přicházela a jako jedněmi ústy velebila místo, krásnou pohodu i nevýslovně krásnou krajinu.

Pátá kapitola

Jestliže často už spolu mezi čtyřmi stěnami zažili nejednu veselou a radostnou chvilku, byla ovšem nálada tím upřímnější tady, kde volnost obzoru a krása krajiny jako by očisťovala každou mysl. Všichni si pojednou byli navzájem bližší a všichni si přáli strávit celý svůj život v takovém příjemném zátiší. Záviděli myslivcům, uhlířům a dřevorubcům, které jejich povolání víže k těmto rozkošným koutům; nade vše pak velebili rozkošné hospodářství cikánské tlupy. Záviděli té divné čeládce, která v blažené nečinnosti smí užívat všech dobrodružných půvabů přírody; a měli náramnou radost, že se jim aspoň poněkud podobají.

Zatím se ženy daly do vaření brambor a vybalování i připravování přivezených pokrmů. Několik hrnců stálo u ohně; společnost se po skupinách rozložila pod stromy a keři. Jejich zvláštní obleky a hojnost nejrůznějších zbraní jim dodávaly cizokrajného vzezření. Stranou krmili koně, a kdyby byli schovali kočáry, byl by pohled na tuto malou tlupu býval romantický, až k úplné iluzi.

Vilém prožíval nikdy nepocítěnou rozkoš. Mohl si společnost představovat jako výpravu osadníků a sebe jako jejího náčelníka. V tomto smyslu také se všemi hovořil a vyzdobil klam okamžiku tak poeticky, jak jen možná. Nálada byla čím dále tím lepší, jedli, pili, jásali a vyznávali zas a zas, že nikdy ještě nezažili krásnějších chvil.

Bujará nálada netrvala ještě dlouho a už se u mladých lidí probouzela touha po činnosti. Vilém a Laertes se chopili rapírů a začali se cvičit, tentokráte za divadelním účelem. Chtěli znázornit šerm, při němž tak tragicky končí Hamlet i jeho protivník. Oba přátelé byli v tom zajedno, že herci při této důležité scéně nesmějí jen tak bez ladu a skladu do sebe šťouchat, jak se to na divadle obyčejně dělá; doufali, že dají příklad, jak i znalcům šermu při provedení třeba poskytnout důstojné podívané. Společnost se postavila v kruhu kolem nich; šermovali horlivě a s rozvahou; zájem diváctva rostl každým chodem.

Pojednou však zazněl z nejbližšího houští výstřel a hned nato druhý a společnost se polekaně rozprchla. Brzy se objevili ozbrojenci, ženoucí se k místu, kde se nedaleko naložených kočárů krmili koně.

Jediný výkřik se vydral z hrdel žen; naši přátelé odhodili rapíry, chopili se pistolí, hnali se vstříc lupičům a žádali s prudkými hrozbami za vysvětlení tohoto chování.

Když jim lakonicky odvětili několika výstřely z mušket, vystřelil Vilém ze své pistole na nějakého kudrnáče, který vylezl na vůz a přeřezával šňůry zavazadel. Zasažen dobře mířenou ranou, zřítil se dolů; ani Laertes se nechybil a oba přátelé tasili srdnatě bočné zbraně, když se na ně s klením a řevem vrhla část loupežnické bandy, několikrát na ně vystřelila a s tasenými šavlemi se postavila jejich smělosti. Naši mladí rekové se drželi udatně; volali na své soudruhy a povzbuzovali je k všeobecné obraně. Brzy však zmizelo Vilémovi z očí světlo denní a z mysli vědomí toho, co se dělo. Omráčen kulí, která ho poranila mezi hrudí a levou paží, a sečnou ranou, která mu proťala klobouk a pronikla téměř až k lebeční kosti, klesl a dověděl se o nešťastném konci přepadení teprve dodatečně z vypravování ostatních.

Když opět otevřel oči, byl v prapodivném položení. První, co se mu objevilo před očima, zastřenýma ještě soumrakem mdloby, byl obličej Filinin, který se skláněl nad jeho hlavou. Cítil se sláb, a když učinil pohyb, aby se vzpřímil, shledal, že leží na Filinině klínu, kam také zase klesl. Seděla na trávníku, jemně k sobě tiskla hlavu jinocha, nataženého před ní, a chovala ho jak jen možná jemně v náručí. Mignon klečela s rozcuchanými zkrvácenými vlasy u jeho nohou a s velkým pláčem je objímala.

Když Vilém zpozoroval, že má zkrvácené šaty, ptal se zlomeným hlasem, kde je a co se s ním a s ostatními přihodilo. Filina ho prosila, aby zůstal v klidu, ostatní prý jsou všichni v bezpečí a nikdo mimo něj a Laerta není raněn. Dále nechtěla nic vyprávět a prosila ho naléhavě, aby byl klidný, protože jeho rány jsou zavázány jen špatně a narychlo. Podal Mignoně ruku a ptal se, proč má krvavé kadeře; myslil, že dítě je také zraněno.

Aby ho upokojila, vypravovala Filina, že toto dobré stvoření, když vidělo, že jeho přítel je zraněn, si v rychlosti na nic jiného nevzpomnělo, aby mu zastavilo krev, a vlastními vlajícími vlasy mu ucpalo rány; brzy však musilo ustat od marného počínání. Pak ho prý zavázali houbou a mechem. Filina k tomu propůjčila svůj šátek.

Vilém zpozoroval, že Filina sedí opřena zády o svůj kufr, který vypadal dosud jak se patří uzamčen a nepoškozen. Ptal se, zda ostatní byli také tak šťastni, že zachránili svůj majetek. Odvětila pokrčením ramen a pohledem na louku, kde ležely rozházeny rozbité bedny, vytlučené kufry, rozřezané tlumoky a spousta všelijakého drobného nářadí. Na palouku nebylo živé duše a podivná skupinka byla v této samotě zcela opuštěna.

Vilém se teď dovídal stále víc, než si přál zvědět: ostatní muži, kteří se po případě ještě mohli bránit, byli hned strachem bez sebe a brzy přemoženi, část uprchla, část přihlížela zděšeně tomu dopuštění. Vozkové, kteří se kvůli koňům drželi poměrně nejzarputileji, byli sraženi k zemi a svázáni, a zakrátko bylo vše dočista vyloupeno a odvlečeno. Sotva pominul strach o holý život, začali zděšení poutníci naříkat na svou ztrátu a utíkali, seč byli, do sousední vsi; odnesli s sebou lehce zraněného Laerta a zachránili si odtud jen skrovné trosky svého majetku. Harfeník opřel svůj poškozený nástroj o strom a pospíchal s nimi do vsi, aby vyhledal ranhojiče a přispěl podle možnosti svému dobrodinci, kterého tu nechali plni obav, zda není mrtev.

Šestá kapitola

Trojice našich nešťastných dobrodruhů zůstala zatím ještě značnou chvíli v svém podivném postavení; nikdo jim nepřispěchal na pomoc. Svečeřilo se a užuž nastávala noc; Filinina lhostejnost se měnila v nepokoj, Mignon pobíhala sem a tam a netrpělivost dítěte každým okamžikem vzrůstala. Konečně, když se jim splnilo jejich přání a blížili se lidé, zmocnilo se jich nové zděšení. Slyšeli zřetelně, jak po cestě, kterou sami přišli, vyjíždí tlupa koní, a báli se, že snad znovu nějaká společnost nevítaných hostí navštíví toto bojiště, aby paběrkovala.

Jak příjemně byli však překvapeni, když uviděli, že z křoví na bělouši vyjíždí nějaká dáma, doprovázená starším pánem a několika kavalíry; štolbové, sloužící a oddíl husarů jeli za nimi.

Filina, která s úžasem hleděla na tento výjev, hodlala právě zavolat a poprosit krásnou amazonku o pomoc; ta se však sama obrátila, s údivem pohleděla na podivnou skupinu a ihned zajela k nim a zarazila koně. Vyptávala se horlivě na raněného a bylo jí zřejmě tuze divné, že leží v klíně lehkomyslné samaritánky.

„Je to váš muž?“ zeptala se Filiny. „Je to jen dobrý přítel,“ odvětila tónem, který byl Vilémovi nanejvýš protivný. Upřel oči na něžné, vznešené, tiché a účastné rysy příchozí; zdálo se mu, že jakživ nepatřil nic tak ušlechtilého a laskavého. Široký mužský plášť zahaloval mu její postavu; vypůjčila si jej asi od jednoho ze svých společníků, aby se ochránila před chladným večerním vzduchem.

Kavalíři se zatím také přiblížili; někteří seskočili, dáma rovněž a tázala se přívětivě na všecky podrobnosti nešťastné příhody, která je stihla, zvláště pak na rány ležícího jinocha. Pak se rychle obrátila a odešla se starým pánem stranou ke kočárům, které pomalu vyjížděly na kopec a zastavovaly na místě přepadení.

Mladá dáma chvíli postála u dvířek jednoho z kočárů a hovořila s dojíždějícími; tu vystoupil zavalitý muž, a ona ho zavedla k našemu raněnému hrdinovi. Podle skříňky, kterou nesl v ruce, a podle kožené brašny s nástroji poznali v něm ranhojiče. Jeho způsoby byly spíše drsné než vlídné, ale ruku měl lehkou a jeho pomoc byla vítána.

Ohledal ho důkladně, prohlásil, že žádná z ran není nebezpečná, že je hned na místě obváže a pak že mohou nemocného dopravit do nejbližší vesnice.

Mladá dáma měla o něho zřejmě čím dál větší starost. „Jen se podívejte," řekla, přecházejíc sem a tam a přivádějíc starého pána, „jen se podívejte, jak ho zřídili! A netrpí kvůli nám?" Vilém zaslechl tato slova a nechápal je. Přecházela nepokojně sem a tam; nemohla zřejmě odtrhnout pohled od raněného, a zároveň se bála, že se prohřeší proti slušnosti, zůstane-li teď stát, když ho počali s námahou svlékat. Chirurg rozřízl právě levý rukáv, když k ní přistoupil starý pán a domlouval jí s vážnou tváří, že je třeba v cestě pokračovat. Vilém byl do ní tak zahleděn a byl tak zaujat jejími pohledy, že sotva cítil, co se s ním děje.

Filina zatím povstala, aby milostivé dámě políbila ruku. Když tu tak stály vedle sebe, zdálo se našemu příteli, že nikdy neviděl takový rozdíl. Ještě nikdy se mu Filina neukázala v tak nepříznivém světle. Bylo mu, že by se neměla té ušlechtilé bytosti ani přiblížit, tím méně se jí dotknout.

Dáma se Filiny vyptávala na všechno možné, ale potichu. Konečně se obrátila k starému pánovi, který ještě pořád všemu suše přihlížel, a zeptala se: „Milý strýčku, smím být štědrá na vaše útraty?" Svlékla ihned plášť a bylo zjevné, že jej hodlá dát raněnému, který tu ležel beze slova.

Vilém, kterého doposud poutal hojivý pohled jejích očí, byl nyní, když z ní plášť spadl, překvapen její krásnou postavou. Přistoupila blíže a jemně naň položila kabát.

V tomto okamžiku, kdy chtěl otevřít ústa a zakoktat několik slov díků, měl silný dojem z její přítomnosti tak podivný účinek na jeho již beztak otřesené smysly, že mu pojednou bylo, že její hlava je obklopena paprsky a že se nad celým jejím zjevem rozlévá jasná záře. Chirurg se ho právě dotkl trochu drsněji, vytahuje kulku, která vězela v ráně. Světice mu zmizela z očí, jak klesal naznak: upadl v bezvědomí, a když se zase probral z mrákot, byli již jezdci a vozy, kráska i se svými průvodci ti tam.

Sedmá kapitola

Když náš přítel byl obvázán a oblečen, chirurg rychle odešel, právě když přicházel nahoru harfeník s několika sedláky. Narychlo urobili nosítka z uťatých větví, které propletli chrastím, naložili na ně raněného a odnášeli ho za vedení jízdního myslivce, kterého zde panstvo zanechalo, opatrně z vrchu dolů. Harfeník tiše a v zadumání nesl svůj pochroumaný nástroj, několik lidí táhlo Filinin kufr, ona se pomalu šourala s uzlíčkem za nimi. Mignon poskakovala hned vpředu, hned po straně křovím a lesem a dívala se toužebně po svém nemocném ochránci.

Ležel klidně na nosítkách, zahalen do teplého pláště. Z jemné vlny jako by mu do těla vnikalo elektrické teplo. Bylo mu pojednou neskonale milo. Krásná paní toho kusu oděvu na něho udělala mohutný dojem. Viděl ji ještě, jak jí padá plášť z ramen, jak před ním stojí nejušlechtilejší postava, obklopená paprsky, a jeho duše spěchala za zmizelou lesy a skalinami.

Byla už skoro noc, když průvod dorazil k vesnické hospodě, v níž byla ostatní společnost a zoufale naříkala nad nenahraditelnou ztrátou. Jediná malá místnost byla přecpána lidmi; někteří leželi na slámě, jiní si lehli na lavice, několik se jich směstnalo za kamna a paní Melinová čekala v sousední komoře s úzkostí těžkou hodinku. Leknutí ji uspíšilo a od pomoci hospodské, mladé a nezkušené ženy, se nedalo čekat mnoho dobrého.

Když noví příchozí žádali o vstup, vzniklo všeobecné reptání. Tvrdili, že tuto nebezpečnou cestu podnikli jenom na Vilémovu radu, za jeho osobního vedení, a že se jen kvůli němu vydali všanc této pohromě. Svalovali na něho vinu za nešťastný konec, zpěčovali se ho vpustit a prohlašovali, aby si hledal přístřeší jinde. K Filině se chovali ještě urážlivěji, harfeník a Mignon dostali také co proto.

Myslivec, kterému jeho krásná paní důtklivě nakázala, aby o ně pečoval, až je sama opustí, poslouchal to chvíli a pak se netrpělivě, s klením a hrozbami, pustil do společnosti, poručil, aby se srazili a udělali příchozím místo. Nezbylo jim než uposlechnout. Mysli-

vec upravil Vilémovi lůžko na stole, který přistrčil do rohu; Filina si dala kufr postavit k němu a usedla. Každý se uskrovnil, jak jen mohl, a myslivec odešel, aby se poohlédl, nenajde-li se pro manžely pohodlnější útulek.

Sotva vytáhl paty, počali zase reptat a výčitka stíhala výčitku. Každý líčil a zveličoval svou ztrátu; hubovali na ztřeštěnost, kterou o tolik přišli, ba neskrývali ani škodolibost nad zraněním našeho přítele, posmívali se Filině a dělali zločin ze způsobu, jak zachránila svůj kufr. Ze všelijakých narážek a špiček se dalo soudit, že za drancování a všeobecné pohromy usilovala o přízeň náčelníka banditů a že ho, kdovíjakými kousky a nabídkami, přiměla, aby jí vydal její kufr. Drahnou chvíli prý po ní nebylo stopy. Neodpovídala ani slůvko a klapala jen velkými zámky svého kufru, aby závistivce jak se patří přesvědčila, že jej má, a svým vlastním štěstím zvyšovala zoufalství ostatních.

Osmá kapitola

Ač oslaben velkou ztrátou krve a utišen a uchlácholen zjevením anděla spásy, nemohl Vilém nakonec přece jen zkrotit svou nevoli nad krutými a nespravedlivými řečmi, které, zatím co on mlčel, nepřestávaly vycházet z úst nespokojené společnosti. Konečně okřál do té míry, aby se nadzvedl a vytkl jim nezdvořáctví, jakým znepokojují svého přítele a vůdce. Pozdvihl ovázanou hlavu, a opíraje se poněkud namáhavě o zeď, řekl:

„Odpouštím bolesti, kterou každý máte ze své ztráty, že mě urážíte ve chvíli, kdy byste mě měli litovat, že jste proti mně a že mě od sebe odstrkujete, teď když bych se po prvé od vás mohl nadít pomoci. Za všechny mé služby a úsluhy bylo mi dosud dostatečnou odměnou vaše přátelské chování. Nesvádějte a nenuťte mě, abych se v mysli vracel k tomu, co jsem pro vás všechno udělal. Toto účtování by mi bylo leda trapné. Náhoda mě k vám přivedla, okolnosti a tajná náklonnost mě k vám připoutaly. Účastnil jsem se vašich prací i zábav; mé skrovné znalosti byly vám k službám. Kladete-li mi nyní tak hořce za vinu nehodu, která nás stihla, nevzpomínáte si, že první návrh, abychom se dali touto cestou, vyšel od cizích lidí, že jste jej uvážili a schválili všichni zrovna tak jako já. Kdyby se naše cesta byla skončila šťastně, chválil by každý sám sebe za dobrý nápad, že radil k tomuto směru, že mu dal přednost; vzpomínal by s radostí na naše porady a jak použil svého práva hlasovat. Nyní svalujete všechnu odpovědnost jen na mne, svalujete na mne vinu, kterou bych milerád vzal na sebe, kdybych neměl naprosto čisté svědomí, a kdybych se nemohl dovolávat dokonce vás samých. Namítáte-li něco proti mně, řekněte to jak se patří, a já se už obhájím; nemůžete-li však uvést nic důvodného, mlčte a netrapte mě nyní, kdy mám tak tuze zapotřebí klidu."

Místo odpovědi daly se dívky znovu do pláče a do podrobného líčení svých ztrát. Melina byl všecek bez sebe: ztratil totiž nejvíc, a víc, než si můžeme pomyslit. Jako pomatený klopýtal po těsné místnosti, tloukl hlavou o zeď, klel a nadával jako pohan, a když ještě

nadto v touž chvíli vyšla z komůrky hospodská a hlásila, že jeho žena porodila mrtvé děcko, dovolil si nejprudší výbuchy, a jedním hlasem s ním řvalo, křičelo, bručelo a hlučelo všechno dohromady.

Vilém byl sice v hloubi duše zasažen soucitem s jejich bídou, ale spolu i hněvem nad jejich nízkým smýšlením. Přes slabost těla pocítil v sobě plnou duševní sílu. „Skoro bych vámi měl pohrdat," zvolal, „jakkoli jste ubozí. Není neštěstí, které by nám dovolovalo, abychom nevinného zahrnovali výčitkami; mám-li podíl na tomto chybném kroku, také za svůj podíl pykám. Ležím tu raněn, a ztrácí-li společnost, já ztrácím ze všech nejvíc. Co bylo uloupeno z garderoby, co z dekorací bylo zničeno, to všechno bylo mé. Neboť vy, pane Melino, jste mi ještě nezaplatil, a já se tímto zříkám své pohledávky."

„Lehce se vám daruje," zvolal Melina, „s čím se už nikdo neshledá. Vaše peníze byly v kufru mé paní a je to vaše vina, že jste o ně přišel. Ale kdyby to jen bylo všechno!" – Počal znovu dupat, nadávat a křičet. Každý vzpomněl krásného šatstva z hraběcí garderoby, přezek, hodinek, tabatěrek, klobouků, které Melina tak výhodně koupil od komorníka. Každého napadly při tom opět jeho vlastní, ač mnohem skrovnější poklady. Pohlíželi rozhořčeně na Filinin kufr, dávali Vilémovi na srozuměnou, že věru nepochybil, když se dal dohromady s touto kráskou a jejím štěstím zachránil i svůj vlastní majetek.

„Cožpak si myslíte," zvolal konečně, „že bude něco mého, pokud vy budete v nouzi, a bude to snad po prvé, že se v bídě s vámi poctivě rozdělím? Otevřte kufr, a co je mého, věnuji společné potřebě."

„To je můj kufr," pravila Filina, „a neotevřu ho dřív, než se mi zlíbí. Vašich pár švestek, co jsem vám schovala, je nevytrhne, ani když je prodáte tomu nejpoctivějšímu židovi. Myslete na sebe, co bude stát vaše léčení, co se vám v cizím kraji může přihodit."

„Z toho, co je mého, Filino, nic mi nezadržíte; je toho málo, ale pomůže nám to z prvních nesnází. Ale člověk má i leccos jiného, čím může přispět přátelům, a nemusí to zrovna být hotové peníze. Vše, co je ve mně, věnuji těmto nešťastníkům, kteří jistě budou litovat svého chování, až se zase vzpamatují. Já dobře vím," pokračoval, „že je vám zle, a co zmohu, to pro vás udělám; vraťte mi svou důvěru,

upokojte se zatím a přijměte, co vám slibuji! Kdo chce přijmout můj příslib jménem všech?“

Tu napřáhl ruku a zvolal: „Slibuji vám, že se dřív od vás nehnu, že vás dříve neopustím, dokud nebude mít každý dvojnásob i trojnásob nahrazenu svou ztrátu, dokud nezapomenete úplně na postavení, v němž jste se, ať čímkoli vinou, octli, a dokud je nezaměníte za šťastnější.“

Držel ruku stále ještě napřaženu, a nikdo se jí nechápal. „Slibuji vám to ještě jednou,“ zvolal a sklesl do podušek. Všichni mlčeli; byli zahanbeni, ale nikoli utěšeni, a Filina, sedíc na svém kufru, louskala ořechy, které našla v kapse.

Devátá kapitola

Myslivec se vrátil s několika lidmi a chystal se nemocného odnést. Přemluvil totiž místního faráře, aby manžele přijal pod svou střechu. Odnesli Filinin kufr a ona šla za ním s nenucenou jistotou. Mignon běžela napřed; když nemocný dorazil do fary, ustlali mu na široké manželské posteli, která už dávno sloužila za lůžko pro vzácnější hosty. Tu také teprv zpozorovali, že rána se opět otevřela a silně krvácí. Bylo třeba postarat se o nový obvaz. Nemocný dostal horečku, Filina ho obětavě ošetřovala, a když ji přemohla únava, vystřídal ji harfeník; Mignon usnula v koutě i se svým pevným úmyslem bdít.

Ráno, když se Vilém poněkud zotavil, dověděl se od myslivce, že panstvo, které jim včera přispělo na pomoc, nedávno opustilo své statky, aby se vyhnulo válečným zmatkům, a do uzavření míru žilo v klidnější krajině. Řekl jméno obstarožného pána a jeho neteře, udal místo, kam se teď nejprve odeberou, a pověděl Vilémovi, jak důtklivě mu slečna uložila, aby o ně pečoval, až je sama opustí.

Ranhojič, jenž zatím vstoupil, přerušil vřelé díky, kterými Vilém myslivce zahrnoval; popsal jim obšírně, jakého druhu rány jsou, ujišťoval, že se zcela snadno zahojí, zachová-li nemocný klid a nevstane-li předčasně.

Když myslivec zase odjel, vypravovala Filina, že jí zanechal měšec s dvaceti louisdory, že dal i duchovnímu nějakou pozornost za byt a uložil u něho peníze za léčení pro chirurga. Je prý všemi bez výjimky pokládána za Vilémovu ženu, pročež se mu prý také jednou provždy představuje v této hodnosti a nestrpí, aby hledal jinou obsluhu.

„Filino," řekl Vilém, „jsem vám při nehodě, která nás stihla, již povinován tolikerým díkem, že si opravdu nepřeji, aby počet mých závazků k vám ještě vzrostl. Nebudu mít klidu, dokud budete u mne: vždyť opravdu nevím, čím se vám odměním za vaši námahu. Vybalte mé věci, které jste zachránila v svém kufru, vraťte se k společnosti, najděte si jiný byt, přijměte mé díky a zlaté hodinky jako malou pozornost, ale jen mě opusťte; vaše přítomnost mě znepokojuje víc, než si myslíte."

Když domluvil, vysmála se mu do očí: „Jsi ty ale blázen," zvolala, „a jakživ nedostaneš rozum. Já vím lépe, čeho je ti třeba; zůstanu tady, nehnu se odtud. S vděčností mužů jsem jakživa nepočítala, tedy ani s tvou; a když tě mám ráda, co je ti po tom?"

Zůstala a vlichotila se brzy do přízně faráře a jeho rodiny; byla stále veselá, dovedla každého něčím uctít, každému něco říci, co rád slyšel, a při tom při všem vždycky prosadila svou. Vilémovi se nedařilo špatně; chirurg, neučený, ale nikoli neobratný člověk, nechal přírodě volnou ruku, a tak pacientův stav se brzy zlepšil. Vilém si toužebně přál, aby se brzy zas úplně uzdravil a mohl se horlivě pustit do uskutečňování svých přání a záměrů.

Neustále si v mysli obnovoval onu událost, která na jeho ducha učinila tak nesmazatelný dojem. Viděl krásnou amazonku, jak na koni vyjíždí z křoví, jak se k němu blíží, sestupuje z koně, přechází sem a tam a jak se o něho stará. Viděl, jak z jejích ramenou padá halící plášť, jak mu v záplavě světla mizí její obličej a její postava. Všechny sny jeho mladosti se upjaly k tomuto obrazu. Byl nyní přesvědčen, že na vlastní oči spatřil ušlechtilou, hrdinnou Chlorindu; vzpomněl opět chorého královice, k jehož lůžku tiše a skromně přistupuje krásná soucitná princezna.

„Kdo ví," říkal si někdy, „zda nás v mládí ve snu neobletují předobrazy příštích osudů a neukazují se našemu nepředpojatému zraku jako neurčité předtuchy? Nejsou snad již rozsety rukou osudu zárodky toho, co nás pak v životě potká, není myslitelné, že se už napřed kocháme plody, které jednou v budoucnosti hodláme utrhnout?"

Upoután na lůžko měl času dost, aby si onen výjev v duchu tisíckrát zopakoval. Opět a opět si vybavoval zvuk onoho sladkého hlasu, a jak záviděl Filině, která políbila onu pomocnou ruku! Často mu připadala celá příhoda jako pouhý sen, a byl by ji pokládal za pohádku, kdyby mu nebyl zůstal v rukou plášť, který ho ujišťoval o skutečnosti zjevení.

S nejuctivější péčí o tento kus oděvu spojoval nejprudší touhu, aby se do něho oblékl. Sotvaže vstal, přehodil si jej a trnul po celý den, aby ho neušpinil anebo nějak jinak nepoškodil.

Desátá kapitola

Laertes svého přítele navštěvoval. Nebyl při tom, když v hospodě došlo k onomu prudkému výstupu, protože ulehl v podkrovní komůrce. Nad svou ztrátou se tuze rychle utěšil a pomáhal si svým obvyklým: „Co na tom?“ Vypravoval o rozličných směšných rysech členů společnosti, zvláště však vinil paní Melinovou, že oplakává ztrátu dcerky jen proto, že si teď nemůže dopřát staroněmeckého potěšení, aby ji pokřtila na Mechtildu. Co se jejího muže týče, vychází teď najevo, že měl u sebe mnoho peněz a již tehdy, když na Vilémovi vymámil půjčku, jí vůbec nepotřeboval; Melina chce prý nyní odjet nejbližším poštovským vozem a požádá prý Viléma o doporučení jeho příteli, řediteli Serlovi, u jehož společnosti se chce nyní uchytit, když se svým vlastním podnikem ztroskotal.

Mignon setrvala po několik dní v hluboké zamlklosti, a když na ni naléhali, přiznala se konečně, že má vykloubenu pravou paži. „To máš ze své ztřeštěnosti,“ pravila Filina a vypravovala, jak dítě v bitce tasilo svůj tesák a jak se statečně dalo do lupičů, když vidělo, že jeho přítel je v nebezpečí. Konečně je prý popadli za ruku a odmrštili stranou. Vyplísnili ji, že se se svým zraněním nepřiznala dřív, ale všichni dobře věděli, že se styděla chirurga, který ji dosud měl za hocha. Snažili se paži napravit a musila ji nosit na pásce. Tím byla znovu dotčena, poněvadž musila nejlepší část opatrování a obsluhy svého přítele přenechat Filině, a roztomilá hříšnice byla tím horlivější a pozornější.

Jednou zrána Vilém shledal, že se probudil povážlivě blízko ní. V neklidném spánku převalil se až k samé zadní straně širokého lůžka. Filina ležela napříč přední části; asi nad četbou usnula, sedíc na pelesti. Kniha jí vypadla z ruky, sklesla naznak a opřela se hlavou o jeho hruď, po níž se rozlily plavé vlny jejích rozpuštěných vlasů. Nedbalost spánku zvýšila její půvab víc než dovednost a úmysl; dětsky usměvavý klid ozařoval její obličej. Prohlížel si ji chvíli a snad si sám vyčítal potěšení, s jakým ji pozoroval, a těžko rozhodnout, zdali velebil, či proklínal svou churavost, která mu ukládala klid

a zdrženlivost. Pozoroval ji upřeně po nějakou dobu, až sebou pohnula. Opatrně přivřel víčka, ale nemohl odolat, aby se chvílemi po očku na ni nepodíval, když se zase upravovala a odcházela, aby se poptala po snídani.

Zatím se herci jeden po druhém u Viléma přihlásili, aby ho více nebo méně nezdvořile a neurvale požádali o doporučení a cestovné, a dostali je vždy, k velké nelibosti Filinině. Marně domlouvala příteli, že myslivec dal i těmto lidem značnou částku, že ho mají jen za blázna. Dostali se proto do prudké hádky a Vilém prohlásil nyní jednou pro vždy, že ona se rovněž musí připojit k ostatní společnosti a zkusit štěstí u Serla.

Její duševní rovnováha ji opustila jen na několik okamžiků, pak se rychle vzpamatovala a zvolala: „Jen kdybych tu zase měla svého plavovláska, čerta starého bych se starala o vás!“ Myslila tím Bedřicha, který se z bojiště vytratil a už se neukázal.

Příštího rána přinesla mu Mignon k lůžku zprávu, že Filina v noci odjela; ve vedlejším pokoji prý velmi pořádně složila vše, co patřilo jemu. Chyběla mu; ztratil v ní věrnou ošetřovatelku a veselou společnici; odvykl už samotě. Avšak Mignon brzy zase vyplnila mezeru.

Od té chvíle, co lehkovážná krasavice obklopovala raněného svou přátelskou péčí, maličká se víc a více držela stranou a žila si tiše pro sebe; nyní však, kdy opět měla volné pole, projevila zase svou pozornost a lásku, byla horlivá v obsluze a veselá, aby ho pobavila.

Jedenáctá kapitola

Uzdravení se blížilo rychlými kroky, a tak doufal, že v několika dnech nastoupí cestu. Nechtěl už pokračovat v životě bez plánu nazdařbůh, nýbrž cílevědomé kroky měly napříště značit jeho dráhu. Nejdříve chtěl vyhledat milosrdné panstvo, aby mu projevil svou vděčnost, potom se vydá rychle k svému příteli řediteli, aby se co nejlépe postaral o nešťastnou společnost a zároveň navštívil obchodní přátele, jejichž adresy byly v jeho seznamu, a aby s nimi sjednal, co mu bylo uloženo. Doufal, že štěstí, jako předtím, i napříště bude při něm a zjedná mu příležitost, aby šťastnou spekulací vynahradil ztrátu a vyplnil mezeru ve své pokladně.

Touha opět spatřit tu, která ho zachránila, vzrůstala v něm každým dnem. Aby blíže určil směr své cesty, poradil se se svým duchovním, který se znamenitě vyznal v zeměpise i statistice a měl pěknou sbírku knih a map. Hledali místo, které si vznešená rodina vyvolila po dobu války za své sídlo, a pídili se po zprávách o ní samé; avšak nenašli to místo v žádném zeměpise, na žádné mapě, a genealogické příručky nevěděly nic o takové rodině.

Viléma to znepokojovalo, a když své obavy projevil nahlas, upozornil ho harfeník, že mu myslivec, kdovíproč, zamlčel pravé jméno.

Vilém, který si nedal vymluvit, že kráska není daleko, doufal, že se o ní něco doví, když vyšle harfeníka na výzvědy; ale i tato naděje ho zklamala. Jakkoli se stařec namáhal, nepřišel na žádnou stopu. V těchto dnech došlo v kraji k různým prudkým přesunům a nenadálým průchodům vojsk; nikdo si valně nevšiml cestující družiny, takže se vyslaný posel vrátil, aby nebyl pokládán za židovského vyzvědače, a musil předstoupit před svého pána a přítele bez olivové ratolístky. Složil přísný počet, jak se snažil splnit svůj úkol, a dával si tuze záležet, aby se zprostil i pouhého podezření z nedbalosti. Snažil se všemožně zmírnit Vilémův zármutek, rozpomínal se na všechno, co se od myslivce dověděl, a vyslovil všelijaké domněnky, při čemž konečně přišli na okolnost, podle níž si Vilém mohl vysvětlit několik záhadných slov zmizelé krásky.

Loupeživá banda totiž nečíhala na kočující společnost, nýbrž na ono panstvo, u něhož se právem nadála množství peněz a šperků a o jehož směru asi měla přesnou zprávu. Nevěděli, zda přepadení provedli záškodníci, marodéři, či loupežníci. Zkrátka, na štěstí pro bohatou a vznešenou karavanu předešli ji chudí a neurození a vytrpěli osud, který byl schystán těm prvním. Na to se vztahovala slova mladé dámy, na něž si Vilém ještě dobře vzpomínal. Mohl-li tedy být spokojen a šťasten, že prozíravý génius ho určil za oběť, která zachránila dokonalou smrtelnici, byl naopak blízek zoufalství, protože mu, aspoň pro ten okamžik, zmizela všechna naděje, že se s ní shledá, že ji znovu uvidí.

Hlavní svůj pramen mělo toto podivné vzrušení v podobnosti, kterou, jak se domníval, objevil mezi hraběnkou a krásnou neznámou. Byly sobě podobny, jak si bývají podobny sestry, z nichž žádnou nelze nazvat mladší ani starší, protože jsou jako dvojčata.

Vzpomínka na rozkošnou hraběnku mu byla nekonečně sladká. Vybavoval si její obraz až příliš rád. Ale teď hned vstupovala mezi něho a ji postava krásné amazonky, jeden zjev se měnil v druhý, aniž byl s to zadržet aspoň jeden z nich.

Tím podivuhodnější mu musila připadat podobnost jejich rukopisů. Neboť v svém zápisníku choval rozkošnou píseň, napsanou hraběnkou, a v plášti našel cedulku, kterou se někdo s něžnou starostlivostí přeptával po zdraví nějakého strýčka.

Vilém byl přesvědčen, že tento dopis psala jeho zachránkyně, že jej cestou v hospodě poslala z jednoho pokoje do druhého a že jej strýc pak strčil do kapsy. Srovnával oba rukopisy, a jestliže se mu dříve tolik líbily ozdobné tahy hraběnčina písma, shledával nyní v podobných, ale volnějších tazích neznámé nevýslovně plynulou harmonii. Dopis nic neobsahoval, již ale pouhé písmo, jak se mu zdálo, ho povznášelo právě tak jako předtím přítomnost krásky.

Upadl do toužebného snění; tím více souzněla s jeho pocity píseň, kterou právě v této chvíli s nejupřímnějším výrazem zpívala Mignon s harfeníkem jako nepravidelné dueto:

Jen ten, kdo touhu zná,
tuší mé žaly!
Sirá jsem, samotná,
vše se mi kalí;
zřím v mračna vzdálená,
jež obzor halí.
Můj milý, jenž mne zná,
je někde v dáli.
Ach, třeští hlava má,
útroby pálí.
Jen ten, kdo touhu zná,
tuší mé žaly!

Dvanáctá kapitola

Místo aby toto vábení milého anděla strážce našeho přítele uvádělo na nějakou cestu, živilo a zvyšovalo naopak nepokoj, který cítil už předtím. Tajný žár plížil se jeho žilami, určité a neurčité představy se střídaly v jeho duši a vzbuzovaly v něm nekonečnou touhu. Hned si přál koně, hned křídla, a cítě, že mu je nemožné, aby zůstal, jal se teprv přemýšlet, kam by vlastně chtěl.

Nit jeho osudu se podivně zadrhla; a tak toužil, aby roztodivné uzly rozvázal nebo rozťal. Často, když slyšel dusot koňských kopyt nebo hrčení kočáru, podíval se rychle z okna, doufaje, že to je někdo, kdo ho vyhledá a přinese mu, třeba jen náhodou, zprávu, jistotu a potěšení. Vyprávěl sám sobě pohádky, jak jeho přítel Werner přijde do této končiny a jak ho překvapí, anebo že se snad objeví Mariana. Každé zatroubení poštovské trubky ho rozrušovalo. Snad mu Melina vzkáže, jak pochodil, ale hlavně, snad se zas vrátí myslivec a pozve ho k zbožňované krásce.

Z toho všeho se však pohříchu nestalo nic, a tak zůstal nakonec zase se sebou sám, a když rozjímal o minulosti, stávala se mu jedna okolnost, čím déle ji pozoroval a zkoumal, tím protivnější a nesnesitelnější. Bylo to jeho nešťastné vojevůdcovství, co mu kazilo náladu, jak si jen na ně vzpomněl. Neboť třeba se tenkrát navečer onoho osudného dne před společností jakž takž vymluvil ze své viny, sám před sebou si ji zatajovat nemohl. Připisoval si naopak v záchvatech hypochondrie všechnu vinu na celé nehodě.

Sebeláska zveličuje stejně naše chyby jako naše ctnosti. Vzbudil u ostatních důvěru, řídil vůli ostatních a kráčel v jejich čele, sám veden toliko nezkušeností a opovážlivostí; udeřilo na ně nebezpečí, které bylo nad jejich síly. Hlasité i tiché výčitky ho pronásledovaly, a jestliže společnosti, kterou zavedl, po všech těch bolestných ztrátách přislíbil, že ji neopustí, dokud jim vše, čeho pozbyli, i s úrokem zase nevynahradí, musil se znova vyplísnit, že se už zase dopustil ztřeštěnosti, odvažuje se samojediný vzít na svá bedra všechno neštěstí, jímž je osud všechny vespolek a každého zvlášť obmyslil.

Hned se káral, že se v tísni a v rozčilení dal strhnout k takovému slibu, hned však zase cítil, že jeho dobře míněné podání ruky, kterou nikdo neráčil uchopit, je jenom formalitou proti přísaze, kterou jeho srdce složilo. Přemýšlel o prostředcích, jak by jim mohl prospět, a shledal, že má spoustu důvodů, aby uspíšil svou cestu k Serlovi. Složil tedy své věci a spěchal, nevyčkav ani úplného uzdravení, ani nedbaje rad pastorových a ranhojičových, aby v prapodivné společnosti Mignonině a starcově unikl nečinnosti, v níž ho osud už zase příliš dlouho držel.

Třináctá kapitola

Serlo ho přijal s otevřenou náručí a volal mu vstříc: „Jste to vy? Jste to opravdu vy? Změnil jste se málo nebo nic. Je vaše láska k nejušlechtilejšímu umění stále ještě tak silná a živoucí? Jsem vaším příchodem tak potěšen, že již necítím ani nedůvěru, kterou ve mně vzbudily vaše poslední dopisy."

Vilém byl zaražen a požádal ho o bližší vysvětlení.

„Nezachoval jste se ke mně," odvětil Serlo, „jako starý přítel; spíše jste jednal se mnou jako s nějakým velkým pánem, kterému člověk smí s dobrým svědomím doporučit nepotřebné lidi. Náš osud závisí na mínění obecenstva a obávám se, že váš pan Melina a jeho lidé u nás stěží budou přijati."

Vilém chtěl něco říci v jejich prospěch, ale Serlo je začal líčit tak nemilosrdně, že náš přítel byl velmi rád, když do pokoje vstoupila dáma, přerušila rozhovor a byla mu představena jako Serlova sestra Aurelie. Uvítala ho velmi vlídně a hovořila s ním tak roztomile, že ani nezpozoroval zřejmý rys utrpení, který jejímu duchaplnému obličeji dodával zvláštní zajímavosti.

Ponejprv po dlouhé době byl Vilém zase v svém živlu. Jinak nacházel při svých výkladech jen jakž takž ochotné posluchače, kdežto teď měl štěstí mluvit s umělci a znalci, kteří mu nejen dokonale rozuměli, nýbrž ho i ve svých odpovědích poučovali. S jakou zběhlostí probírali nejnovější kusy! Jak bezpečně je posuzovali! Jak skvěle dovedli zkoumat a odhadovat úsudek obecenstva! Jak lehce se dohadovali!

Teď ovšem Vilémova záliba pro Shakespeara zavedla hovor na tohoto básníka. Byl přesvědčen, že tyto znamenité kusy si rázem dobudou německých scén, a za chvíli se vytasil se svým Hamletem, kterým se tolik obíral.

Serlo ujišťoval, že by ten kus byl již dávno dával, kdyby to jen bylo bývalo možné, a sám že by rád hrál úlohu Polonia. Pak doložil s úsměvem: „A Ofélií je snad také dost, jen najde-li se princ."

Vilém nepozoroval, že bratrův žert se Aurelii zřejmě nelíbil; pustil se naopak, jak už měl ve zvyku, do dlouhých učených výkladů,

jak pojímá úlohu Hamleta. Vyložil jim obšírně výsledky svého zkoumání, o kterých jsme už slyšeli, a dal si všemožnou práci, aby své mínění učinil přijatelným, jakkoli mnoho pochyb Serlo uváděl proti jeho hypotéze. „Nu dobrá," řekl Serlo nakonec, „uznáváme vše, co jste řekl, ale co z toho vyplývá?"

„Mnoho, všechno," odvětil Vilém. „Představte si prince, jak jsem ho vylíčil, kterému znenadání umře otec. Ctižádost a panovačnost nejsou vášně, které by ho poháněly; smířil se s tím, že je synem královým, ale teprv nyní je nucen povšimnouti si pozorněji odstupu krále od poddaného. Právo na korunu nebylo dědičné, avšak kdyby otec byl déle žil, bylo by to přece více upevnilo nároky jeho jediného syna a zabezpečilo mu naději na korunu. Nyní však vidí, že ho strýc, přese všechny plané sliby, snad navždy vyloučil z nástupnictví; cítí pojednou, jak je chudý, jak bezcenná je jeho přízeň, jak cizí je v tom, nač od mladosti mohl hledět jak na svůj majetek. To je první náraz smutku na jeho ducha. Cítí, že není víc než kterýkoli jiný šlechtic, ba snad ani to ne; dělá, jako by byl služebníkem kohokoli, není zdvořilý, není blahosklonný, nýbrž prostě ubohý v svém úpadku.

Na svůj předešlý stav se dívá jen jako na zmizelý sen. Marně ho strýc povzbuzuje, marně mu ukazuje jeho postavení z jiného hlediska; vědomí, že nic neznamená, ho nikdy neopouští!

Druhá rána, která ho stihla, ho zranila hlouběji, pokořila ho ještě více. Je to matčin sňatek. Jemu, věrnému a něžnému synovi, zbyla ještě matka, když mu umřel otec; doufal, že spolu se svou ovdovělou šlechetnou matkou bude uctívat hrdinný zjev velkého mrtvého; ale také o matku přijde, a je to ještě horší, než kdyby mu ji byla vyrvala smrt. Obraz rodičů jako vtělené spolehlivosti, který si zdárné dítě tak rádo vytváří, je ten tam; u mrtvého se pomoci nedovolá a živá mu není oporou. Také ona je žena, také ona je zahrnuta pod všeobecné rodové jméno křehkosti.

Nyní teprv se cítí opravdu sklíčen, zhroucen, nyní teprve osiří, a žádné štěstí na světě mu už nevrátí, čeho pozbyl. Ač od přírody není ani smutný, ani hloubavý, uvalí na něho osud těžké břímě smutku

a hloubavosti. Takový je při vstupu na jeviště. Nemyslím, že do kusu něco vkládám nebo že přepínám jeden rys."

Serlo pohlédl na sestru a řekl: „Nevylíčil jsem ti ho správně? Dobře začíná a ještě nám toho mnoho napovídá a v mnohém nás jistě přemluví." Vilém se zapřísahal, že nechce přemlouvat, nýbrž přesvědčovat, a prosil jen ještě o chvilku strpení.

„Představte si hodně živě," zvolal, „toho mladíka, toho královice, vmyslete se do jeho postavení a pak ho pozorujte, jak se dovídá, že se zjevuje postava jeho otce; buďte při něm v hrůzné noci, kdy velebný duch se zjeví před ním samým. Nesmírné zděšení se ho zmocní; promluví na přízrak, vidí, jak mu kyne, jde za ním a slyší ho – nejstrašnější žaloba na strýce mu zaznívá do sluchu, výzva k pomstě a naléhavá, opětovaná prosba: ‚Pamatuj!'

A když duch zmizí, koho to před sebou vidíme? Mladého reka, soptícího pomstou? Rozeného knížete, který se cítí šťasten, že je vyzván k boji proti uchvatiteli své koruny? Nikoli! Úžas a truchlivost padne na osamělého; trpce si zařeční proti ‚usměvavým lotrům', přísahá, že nezapomněl na mrtvého, a končí významným povzdechem: ‚Doba je vymknuta z kloubů; běda mně, že jsem se narodil, abych ji narovnal!' V těchto slovech, jak se mi zdá, je klíč ke všemu Hamletovu chování a mně je jasné, co Shakespeare chtěl vylíčit: velký čin, vložený na duši, která na něj nestačí. K tomu, podle mého, míří celý kus. Dub se tu zasazuje do skvostné nádoby, určené k tomu, aby přijala do svého lůna jen něžné kvítí: kořeny se rozrůstají, nádoba pukne.

Krásná, čistá, vznešená, na výsost mravná bytost bez smyslové síly, která z člověka dělá hrdinu, hyne pod břemenem, které nemůže ani unést, ani svrhnout; každá povinnost je mu svatá, tato však příliš těžká. Žádají na něm nemožné, nikoli, co je nemožné, nýbrž to, co je nemožné jemu. Jak se kroutí, točí, souží, postupuje a ustupuje, stále upomínán a sám sebe upomínaje, a nakonec málem ztrácí z mysli svůj záměr, aniž se už kdy rozjasní!"

Čtrnáctá kapitola

Vstoupilo několik osob, které přerušily rozmluvu. Byli to virtuosové, kteří se jednou do týdne shromažďovali u Serla k malému koncertu. Miloval velice hudbu a tvrdil, že bez této lásky nemůže herec nikdy dospět k přesnému ponětí a procítění svého vlastního umění. Tak jako se hraje daleko lehčeji a přiměřeněji, když jsou pohyby provázeny a řízeny hudbou, musí si herec také prozaickou roli v duši jaksi prokomponovat, nechce-li ji, jak se to dělá, jednotvárně odemlít, nýbrž vytvořit ji jak náleží rozmanitou v taktu a síle.

Aurelie jevila o vše, co se dělo, malý zájem; odvedla našeho přítele brzy do vedlejšího pokoje, a přistupujíc k oknu a pohlížejíc na hvězdné nebe, pravila mu: „Zůstal jste nám ještě ledaco o Hamletovi dlužen; nechci předbíhat a ráda bych, aby i bratr slyšel, co nám ještě můžete říci, ale povězte mi, co si myslíte o Ofélii!“

„O ní se toho nedá mnoho říci,“ odvětil Vilém, „neboť její povaha je načrtnuta jen několika málo mistrovskými tahy. Celá se vznáší v zralé sladké smyslnosti. Její náklonnost k princovi, na jehož ruku si může činit nárok, je tak ryzí, to dobré srdéčko se tak cele oddává své žádosti, že i otec i bratr mají obavy, že oba ji varují přímo a nešetrně. Dobré chování, stejně jako lehký flór na její hrudi, nemůže skrýt tlukot jejího srdce, spíše prozrazuje toto tiché hnutí. Její obrazotvornost je nakažena, její tichá skromnost vydychuje milostnou žádostivost, a kdyby ochotná bohyně Příležitost zatřásla stromkem, plod by ihned spadl.“

„A když vidí,“ pravila Aurelie, „že je opuštěna, zavržena a zapuzena, když se v duši jejího šíleného milence všechno nejvyšší mění v nejnižší a on jí místo sladkého poháru lásky podá hořký pohár bolesti –“

„Tu její srdce puká,“ zvolal Vilém, „opory jejího bytí se rozkloubí, smrt jejího otce na ni udeří a krásná stavba se dočista zhroutí.“

Vilém nezpozoroval, s jakým výrazem vyslovila Aurelie poslední slova. Upíraje svůj zřetel toliko na umělecké dílo, na jeho souvislost a dokonalost, netušil, že jeho přítelkyně cítila zcela jiný účinek, ne-

věděl, že touto dramatickou stínohrou byla v ní prudce probuzena vlastní hluboká bolest.

Aurelie stále ještě opírala hlavu o paže a její oči, plné slz, byly upřeny k nebesům. Konečně nemohla déle skrýt svou bolest; uchopila přítele za obě ruce a zvolala: „Odpusťte, odpusťte stísněnému srdci! Společnost mě utiskuje a drtí; před mým nemilosrdným bratrem se musím skrývat; nyní vaše přítomnost uvolnila všechna pouta. Můj příteli," pokračovala, „známe se teprve okamžik, a již se stáváte mým důvěrníkem." Slova se jí sotva drala z hrdla; sklesla na jeho rámě. „Nesmýšlejte o mně hůře," pravila vzlykajíc, „že se vám tak rychle svěřuji, že mě vidíte tak slabou. Buďte, zůstaňte mým přítelem, zasluhuji si toho." Domlouval jí, jak jen mohl; ale marně! Její slzy proudily a udusily její slova.

V tomto okamžiku vstoupil velmi nevítaně Serlo a velmi nečekaně Filina, kterou držel za ruku. „Tady je váš přítel," pravil, „má jistě radost, že vás vidí."

„Jakže," zvolal udiveně Vilém, „vy jste tady?" Popošla k němu skromně a rozvážně, pozdravila ho, velebila Serla, jak je hodný, že ji docela nezaslouženě přijal do své výtečné společnosti v pouhé naději, že se vypracuje. Přitom se chovala k Vilémovi přátelsky, ale držela se v mezích uctivosti.

Tato přetvářka trvala, jen pokud druzí dva byli přítomni. Neboť když Aurelie odešla, aby skryla svou bolest, a Serlo byl odvolán, podívala se Filina nejdříve důkladně na dveře, jsou-li ti dva skutečně pryč, pak poskakovala po světnici jako divá, posadila se na zem a mohla se smíchem a chechtotem zadusit. Pak vyskočila, laskala našeho přítele a měla nesmírnou radost, že byla tak chytrá a šla napřed, obhlédla terén a zahnízdila se.

„Tady je všechno vzhůru nohama," pravila, „a to mám ráda. Aurelie měla nešťastnou pletku s nějakým šlechticem, který je jistě skvělý člověk a kterého bych sama jednou ráda viděla. Zanechal jí památku, na to bych se vsadila. Běhá tu capart, asi tříletý, krásný jako sluníčko; papínek je asi rozkošný. Jinak děti nesnáším, ale

tenhle klučík se mi líbí. Spočítala jsem si to. Smrt jejího muže, nová známost, hochův věk, všechno se shoduje.

Pak jí přítel pláchl; už rok ji nenavštěvuje. Je nad tím celá bez sebe a k neutěšení, blázínek! Bratr má v tlupě tanečnici, se kterou cukruje, malou herečku, se kterou peče, v městě ještě několik paniček, kterým se dvoří, a teď jsem v seznamu i já. Blázen jeden! O ostatních uslyšíš zítra. A ještě slovíčko o Filině, kterou znáš: ten arciblázen je blázen do tebe." Přísahala, že je to pravda, a dušovala se, že je to ohromná švanda. Prosila Viléma snažně, aby se zamiloval do Aurelie; pak se prý teprv počne ta pravá štvanice. „Ona bude běhat za svým nevěrníkem, ty za ní, já za tebou a bratr za mnou. Nebude-li to zábavička na půl roku, ať zhynu na první epizodu, která přibude k tomuto na čtyřikrát zapletenému románu." Prosila ho, aby jí nekazil hru a choval se k ní tak uctivě, jak si to svým vystupováním na veřejnosti chce zasloužit.

Patnáctá kapitola

Příštího rána hodlal Vilém navštívit madame Melinovou; nenašel ji doma; ptal se po ostatních členech kočující společnosti a dověděl se, že Filina si je pozvala na snídani. Ze zvědavosti tam zašel a nalezl je všechny utěšeny a v dobré míře. Chytrá dívka je shromáždila, pohostila čokoládou a dala jim na srozuměnou, že jim dosud nejsou uzavřeny všechny vyhlídky; doufá prý, že svým vlivem přesvědčí ředitele, jaká by to pro něho byla výhoda, kdyby do své společnosti přijal tak obratné lidi. Poslouchali ji pozorně, popíjeli šálek za šálkem, shledávali, že to děvče vůbec není tak zlé, a umínili si, že o ní budou mluvit jen to nejlepší.

„Cožpak si opravdu myslíte," řekl Vilém, když s Filinou osaměl, „že Serlo se k tomu odhodlá, aby naše soudruhy podržel u sebe?" – „Naprosto ne," odvětila Filina, „také mi na tom vůbec nezáleží; chtěla bych, aby už byli přes hory a doly, a to brzy! Jediného Laerta bych si tu ráda podržela; a těch ostatních se už časem nějak zbavíme."

Potom dala svému příteli na srozuměnou, že doufá, že teď snad už nebude svůj talent zakopávat, nýbrž že půjde k divadlu, jehož ředitelem je takový Serlo. Nemohla si dost vynachválit pořádek, vkus a ducha, které tu vládnou, hovořila s naším přítelem tak roztomile, tak lichotivě o jeho nadání, že jeho srdce a obrazotvornost přistupovaly tím ochotněji na tento návrh, čím více se ho vzdaloval jeho úsudek a rozum. Skrýval svou chuť sám před sebou i před Filinou a strávil den plný neklidu, nemoha se rozhodnout, aby zašel k svému obchodnímu příteli a vyzdvihl dopisy, které tam snad pro něho leží. Dovedl si dobře představit, v jakém neklidu o něho jeho rodina po celou tu dobu žila, avšak bál se přece dovědět obšírně o jejich starostech i výčitkách, a to tím spíš, že si pro dnešní večer sliboval velkou a čistou rozkoš z provedení jakéhosi nového kusu.

Serlo ho nepustil na zkoušku. „Napřed nás musíte poznat," řekl, „z naší nejlepší stránky, než vám dovolíme, abyste nám koukal do karet."

A opravdu ho představení, kterému náš přítel tohoto večera byl přítomen, naplňovalo největším uspokojením. Bylo to po prvé, že

viděl divadlo v takové dokonalosti. Ze všech herců bez výjimky mluvilo znamenité nadání, projevovali výborné schopnosti a také, že mají velké a jasné ponětí o svém umění; a přece nebyli jeden jako druhý. Avšak jeden se opíral o druhého, jeden druhého povznášel, podněcovali se navzájem a celá jejich hra byla nadmíru jasná a přesná. Člověk brzy vycítil, že Serlo je duší všeho: odrážel se velice v svůj prospěch ode všech ostatních. Sotvaže vstoupil na jeviště, sotvaže otevřel ústa, podivoval se člověk jeho jasné pohodě, jeho zvládnutému temperamentu a jistotě jeho citu pro to, co je přípustné, spojené s velkým talentem napodobovacím. Jako by se vnitřní vyrovnanost jeho bytosti rozlila po všech divácích, a duchaplný způsob, jakým lehce a pěkně vyjadřoval i nejjemnější odstíny své úlohy, vzbuzoval tím větší radost, že dovedl skrýt řemeslo, které si ustavičným cvikem osvojil.

Jeho sestra Aurelie nezůstala za ním a dobyla si ještě většího úspěchu, dojímajíc mysl obecenstva, kterou on tolik dovedl rozjasňovat a obveselovat.

Po několika příjemně strávených dnech si Aurelie našeho přítele zavolala. Zašel ihned k ní a našel ji ležící na pohovce; bylo vidět, že ji bolí hlava, a z celé její bytosti mluvilo zimničné rozechvění. Její pohled se rozjasnil, když pohlédla na příchozího. „Odpusťte mi!“ zvolala mu vstříc. „Důvěra, kterou jste ve mně vzbudil, mi vzala mou zdrženlivost. Dosud jsem se dovedla svými bolestmi obírat potichu, ba poskytovaly mi dokonce síly a útěchy; ale vy jste – nevím, jak se to stalo – rozvázal pouta mlčenlivosti, a nezbude vám, než abyste se chtě nechtě účastnil boje, který sama proti sobě vedu.“

Vilém jí odpověděl přátelsky a uctivě. Ujišťoval, že mu její obraz a její bolest ustavičně tanuly na mysli, že ji prosí o její důvěru a aby ho měla za svého přítele.

Zatím co takto hovořil, upoutal ho chlapec, který seděl před ní na zemi a přehraboval se ve všelijakých hračkách. Jak už Filina řekla, byla mu tak asi tři léta, a Vilém teprv nyní jak se patří pochopil, proč lehkovážné, v svých výrazech jen málokdy patetické děvče přirovnalo hocha k slunci. Neboť kolem upřímných hnědých očí a plného

obličeje vlnily se nejkrásnější zlaté kadeře, na oslnivě bílém čele rýsovalo se jemné, temné, krásně vykroužené obočí a jeho tvářičky skvěly se svěží barvou zdraví. „Posaďte se ke mně," řekla Aurelie, „díváte se s podivem na to šťastné dítě; zajisté, s radostí jsem je pozdvihla v svou náruč a pečlivě je opatruji; ale na něm také měřím všechnu hloubku svého žalu, který mi jen málokdy dovoluje, abych ocenila takový dar.

Dovolte mi nyní," pokračovala, „abych promluvila také o sobě a o svém osudu; neboť tuze mi na tom záleží, abyste o mně neměl nesprávnou představu. Myslila jsem, že mám právě několik klidných chvil, proto jsem vás sem zavolala; teď jste tu, a já ztratila nit.

‚O jedno opuštěné stvoření víc!' řeknete. Vždyť jste muž a pomyslíte si: Jak vyvádí, blázínek, a přece jde jen o nutné zlo, jež na ženu číhá jistěji než smrt, a přece jde jen o mužskou nevěru.' – Ó, příteli, kdyby můj osud byl všední, snášela bych ráda všední zlo; ale je tak neobyčejný; proč vám nemohu všechno ukázat jako v zrcadle, proč nemohu někomu uložit, aby vám o tom vyprávěl! Ó, kdybych byla svedena, zaskočena a pak opuštěna, pak bych našla v svém zoufalství útěchu; ale já jsem na tom mnohem hůř, já sama jsem se podvedla, sama sebe jsem proti svému lepšímu vědomí oklamala, to je to, co si nikdy nemohu odpustit."

„Při tak vznešeném smýšlení, jako je vaše," odvětil přítel, „nemůžete být tak zcela nešťastna."

„A víte, komu vděčím za své smýšlení?" optala se Aurelie. „Nejhorší výchově, kterou se kdy mohlo děvče pokazit, nejhoršímu příkladu, svádějícímu smysly a sklony.

Po předčasné smrti matčině strávila jsem nejkrásnější léta vývoje u jedné tety, která si učinila zákonem, že bude pohrdat všemi zákony počestnosti. Slepě se oddala každé náklonnosti, ať už byla paní, nebo otrokyní předmětu své vášně, jen když mohla v divé rozkoši zapomenout na sebe.

Jaký úsudek jsme si mohly my děti s nevinným a pronikavým zrakem nevinnosti učinit o mužích? Jak tupý, dotěrný, drzý, těžkopádný byl každý, koho přilákala; jak sytý, nadutý, pustý a nechutný byl

naopak, jakmile došel ukojení svých tužeb! Tak jsem po léta viděla tuto ženu, poníženou a poslušnou nejhorších lidí; jaká setkání jí bylo přetrpět a s jakým čelem se dovedla odevzdat do svého osudu, ba s jakým půvabem nosila tato hnusná pouta!

Tak jsem poznala vás muže, příteli, a jak jsem vás nenáviděla, když jsem seznala, že i slušní mužové se ve styku s námi vzdávají všech lepších citů, jichž podle své povahy jinak jsou schopni.

Bohužel jsem při takových příležitostech musila učinit i mnoho smutných zkušeností se svým vlastním pohlavím, a vskutku jsem jako šestnáctileté děvče byla chytřejší, než jsem nyní, kdy stěží rozumím sobě samé. Proč jen jsme tak chytré, když jsme mladé, a pak čím dál tím pošetilejší!"

Hoch rámusil, Aurelie ztratila trpělivost a zazvonila. Vešla stařena, aby ho odnesla. „Bolí tě stále ještě zuby?" ptala se Aurelie stařeny, která měla ovázaný obličej. „Skoro nesnesitelně," odvětila dutým hlasem, zdvihla hocha, který s ní, jak se zdálo, šel rád, a odnesla ho.

Sotva dítě zmizelo, propukla Aurelie v hořký pláč. „Nemohu než neříkat a bědovat," zvolala, „a stydím se, že se tu před vámi svíjím jako ubohý červ. Má rozvaha je ta tam a nedovedu už vyprávět." Zarazila se a zmlkla. Její přítel, který nechtěl říci nic všeobecného a nic zvláštního říci nedovedl, stiskl jí ruku a díval se na ni drahnou chvíli. Konečně si z rozpaků vzal knihu, kterou našel na stolku před sebou; byly to spisy Shakespearovy a rozevřen byl Hamlet.

Serlo, který právě vstoupil, přeptal se na sestřin zdravotní stav, pohlédl do knihy, kterou náš přítel držel v ruce, a zvolal: „Nacházím vás opět nad vaším Hamletem? To je dobře! Přišly mi některé pochybnosti, které, jak se mi zdá, velice zmenšují kanonický význam, kterého byste kusu tak rád dodal. Vždyť Angličané sami doznali, že hlavní zájem se končí třetím aktem, že dva poslední akty drží celek jen uboze pohromadě; a je to pravda, kus nakonec nejde kupředu ani po dobrém, ani po zlém."

„To je velice možná," pravil Vilém, „že někteří příslušníci národa, který se může vykázat tolika mistrovskými kusy, byli svedeni předsudky i omezeností k nesprávným soudům; ale to nám nezabrání,

abychom se na věc nedívali vlastníma očima a nebyli spravedliví. Jsem dalek toho, abych hanil rozvrh tohoto kusu, jsem naopak přesvědčen, že nebyl dosud vymyšlen větší; ba vůbec není vymyšlen, prostě je, jaký je!“

„Jak nám to vyložíte?“ ptal se Serlo.

„Nebudu vůbec nic vykládat,“ odvětil Vilém, „řeknu vám jen, co si myslím.“

Aurelie se zdvihla z podušky, opřela se o ruku a podívala se na našeho přítele, který, hluboce přesvědčen, že má pravdu, pokračoval: „Tolik se nám to líbí, tolik nám to lichotí, když vidíme nějakého hrdinu, který v svém jednání je určován jenom sebou, který miluje a nenávidí, když mu tak káže jeho vlastní srdce, který něco podniká a provádí, zmáhá všechny překážky a dochází k velikému cíli. Dějepisci a básníci by nás rádi přesvědčili, že je možné, aby se lidem dostalo takového hrdého údělu. Zde se nám dostává jiného ponaučení: hrdina plánu nemá, ale hra je plánovitá. Nejde tu o potrestání zlosyna podle strnule a umíněně prováděné ideje pomsty; nikoli, ohromný čin se stane, valí se dál se všemi svými následky, strhuje s sebou nevinné; zdá se, že zločinec užuž unikne propasti, která mu je souzena, a zřítí se do ní právě tehdy, kdy se domnívá, že svou cestu šťastně dokoná. Neboť je to vlastnost zločinu, že přináší zlo i nevinným, tak jako dobrý čin přináší mnoho výhod i nehodným, aniž původce, ať jednoho, ať druhého, je potrestán nebo odměněn. Jak podivuhodně to ukazuje tento kus! Očistec vysílá svého ducha a žádá pomstu, avšak marně. Všechny okolnosti se shodnou, aby pomstu popohnaly, marně! Ani pozemským, ani podzemním silám se nezdaří, co je vyhrazeno samému osudu. Nadchází hodina soudu. Zlý padá s dobrým. Jeden rod padá pokosen a druhý vzklíčí.“

Mlčeli a dívali se jeden na druhého; pak se slova ujal Serlo: „Nejsou to právě lichotky, co tu říkáte na adresu prozřetelnosti, abyste mohl vynášet básníka. A pak se mi zdá, že připisujete básníkovi ke cti a slávě, jako jiní prozřetelnosti, úmysly a plány, na něž si vůbec nevzpomněl.“

Šestnáctá kapitola

„Dovolte mi nyní," pravila Aurelie, „také otázku. Pročetla jsem si opět úlohu Ofélie, jsem s ní spokojena a troufám si ji za určitých předpokladů zahrát. Ale řekněte mi, neměl básník své šílené vložit do úst jiné písničky? Nehodily by se snad lépe zlomky melancholických balad? K čemu ty dvojsmyslnosti a necudné nejapnosti v ústech takové ušlechtilé dívky?"

„Drahá přítelkyně," odvětil Vilém, „ani v tom vám neslevím ani puntík. Také v těchto podivnostech, i v této zdánlivé neslušnosti je hluboký smysl. Vždyť přece hned na samém počátku kusu se dovídáme, čím se zaměstnává mysl té milé dívky. Tiše si žije sama pro sebe, ale jen stěží skrývá svou touhu, svou žádost. Skrytě jí zněly v duši tóny smyslnosti a nejednou se asi pokoušela jako neprozřetelná chůva uspat svou smyslnost písničkami, které ji naopak probouzely. Nakonec, když už nad sebou nemá moci, když má srdce na jazyku, stane se tento jazyk jejím zrádcem a v nevinnosti šílenství kochá se před králem a královnou dozvuky svých milovaných rozverných písniček: o děvčeti, které padlo, o děvčeti, které se vplíží k svému hochovi, a tak dále."

Ještě nedomluvil, když se tu pojednou před jeho očima rozvinul podivný výjev, který si nedovedl nijak vysvětlit.

Serlo přešel několikrát po pokoji sem a tam, aniž bylo znát, že má něco za lubem. Pojednou přistoupil k Aureliinu toaletnímu stolku, sáhl hbitě po něčem, co leželo na něm, a utíkal se svou kořistí ke dveřím. Sotvaže Aurelie zpozorovala, co dělá, vyskočila, vrhla se mu do cesty, napadla ho s neuvěřitelnou zuřivostí a byla dost obratná, aby uchopila konec uloupeného předmětu. Tahali a rvali se velmi urputně, točili a obraceli se prudce sem a tam; on se smál, ona se rozčilovala, a když Vilém k nim přiskočil, aby je roztrhl a uchlácholil, viděl pojednou, jak Aurelie uskočila s obnaženou dýkou v ruce, zatím co Serlo mrzutě hodil na zem pochvu, která mu zůstala. Vilém užasle ustoupil a jeho němý úžas jako by se tázal, jak to, že mezi nimi vznikl tak podivný spor o tak podivný kus náčiní.

„Buďte mezi námi dvěma rozhodčím," pravil Serlo. „K čemu potřebuje tu nabroušenou ocel? Ať vám ji ukáže. Taková dýka se nehodí pro herečku; je špičatá jako jehla a ostrá jako nůž! K čemu ty hlouposti? Při své prudkosti si tím ještě jednou ublíží. Z celého srdce se mi protiví taková podivínstva; jde-li o vážný úmysl, je to šílenství; a jestli je to jenom hračka, je to nechutné."

„Mám ji zase," zvolala Aurelie, zvedajíc lesklou čepel. „Teď si svého věrného přítele lépe ukryji. Odpusť," zvolala, líbajíc dýku, „že jsem tak málo o tebe dbala."

Serlo se rozzlobil doopravdy. „Říkej si tomu, jak chceš, bratře," pokračovala, „cožpak víš, není-li to drahocenný talisman, jehož se mi dostalo v této podobě? Zda u něho nenaleznu rady a pomoci, až mi bude nejhůř? Což musí být všechno škodlivé, co vypadá nebezpečně?"

„Z takových řečí, v nichž není kouska zdravého rozumu, se mohu zbláznit!" řekl Serlo a vztekle opustil pokoj. Aurelie zastrčila dýku pečlivě do pochvy a schovala ji u sebe. „Pokračujme v rozhovoru, který ten nešťastník, můj bratr, přerušil," vpadla Vilémovi do řeči, když učinil několik otázek stran podivného sporu.

„Způsob, jakým vykládáte Ofélii, má něco do sebe," pokračovala. „Nepřehlížím básníkův záměr; jenže ji dovedu spíše litovat než se do ní vžít. Teď mi však dovolte poznámku, k níž jste mi v krátké době naší známosti často poskytl příležitost. S údivem pozoruji u vás hluboký a správný pohled, kterým posuzujete básnictví a zejména dramatické básnictví; nejhlubší propasti fabulace vám nezůstaly skryty a nejjemnější rysy provedení jsou vám zřetelné. Aniž jste kdy ve skutečnosti spatřil předměty, čtete z obrazu pravdu; jako by byla ve vás předtucha celého světa, kterou harmonický dotyk básnictví jen probouzí a rozvíjí. Na mou věru," pokračovala, „zvenčí do vás nevchází nic; neviděla jsem tak hned někoho, kdo by tak málo znal lidi, s nimiž žije, a kdo by jim tak z gruntu nerozuměl jako vy. Dovolte mi, abych to řekla naplno: když vás člověk slyší, jak vykládáte svého Shakespeara, řekl by, že jste právě odešel z rady bohů, kde jste poslouchal, jak se radí o vytváření lidí; ale když s lidmi obcujete, hned ve vás vidím první dítě Genese, které se narodilo dospělé

a které s náramným údivem a roztomilou dobromyslností hledí na lvy a opice, ovce a slony, a prostoduše je oslovuje jako sobě rovné, poněvadž jsou také na světě a také se pohybují."

„Když si vzpomenu, jaký jsem vlastně školáček, drahá přítelkyně," odvětil, „jsem často zmaten a budu vám vděčen, dopomůžete-li mi k jasnějšímu názoru na svět. Od svého mládí upíral jsem oči svého ducha víc dovnitř než navenek a tu je velmi přirozené, že jsem do určité míry poznal člověka, aniž jsem porozuměl lidem a za mák je pochopil."

„Abych řekla pravdu," pravila Aurelie, „měla jsem vás z počátku v podezření, že si z nás tropíte blázny, když jste o těch lidech, co jste je poslal mému bratrovi, říkal tolik dobrého a když jsem vaše dopisy srovnávala s jejich schopnostmi."

Aureliina poznámka, jakkoli byla jistě pravdivá a jakkoli ochotně si její přítel onen nedostatek přiznával, měla do sebe něco skličujícího, ba téměř urážlivého, takže ztichl a sebral všechny své síly, jednak aby nemusil dát najevo, že je dotčen, jednak aby v svém nitru pátral po oprávněnosti oné výtky.

„Netrapte se pro to," pokračovala Aurelie; „k světlu rozumu se člověk vždycky může dopracovat, ale bohatství srdce nám nikdo nedá. Jste-li povolán, abyste byl umělcem, nemůžete si tuto neujasněnost a nevinnost ani dost dlouho uchovat; je to krásný obal mladého poupěte; je to dost zlé, když z něho příliš brzy vyrazíme. Neškodí někdy neznat ty, pro které pracujeme.

Ó, já byla také kdysi v tomto šťastném stavu, když jsem s největším míněním o sobě a o svém národě vstupovala na jeviště, čím mi v mé obraznosti byli Němci, co jsem si z nich troufala udělat! Promlouvala jsem k tomuto národu, nad nějž mě vyvyšovalo malé lešení, od něhož mě dělila řada lamp, jejichž lesk a čmoud mi zabraňoval, abych přesně rozeznala předměty před sebou. Jak mi byl vítán hlas pochvaly, který ke mně zaznával z davu! Jak vděčně jsem přijímala dar, který mi byl tak jednomyslně podáván tolika rukama! Tak jsem se dlouho skolébávala; jak já jsem působila na ně, působilo zas obecenstvo na mne; rozuměla jsem si se svým obecenstvem;

bylo mi, že cítím dokonalý soulad a že pokaždé před sebou vidím nejušlechtilejší výkvět národa.

Na neštěstí to nebyla jen herečka, jejíž povaha a umění zajímalo milovníky divadla; činili si také nároky na mladou temperamentní dívku. Dávali mi dost bez obalu na srozuměnou, že je mou povinností, abych se s nimi sdílela i osobně o city, které jsem v nich vzbudila. Bohužel to nebylo nic pro mne; chtěla jsem povznášet jejich mysl, ale na to, čemu říkali srdce, jsem si nečinila nejmenší nárok; a teď se mi staly nesnesitelným břemenem lidé všech stavů, stáří a povah, jeden za druhým, a nic mi nebylo protivnější než to, že jsem se nemohla jako jiná počestná dívka uzavřít do svého pokoje a tím si ušetřit nejednu svízel.

Muži se většinou jevili takoví, jaké jsem je poznala u své tety, a tak by i tentokrát byli u mne vzbudili toliko ošklivost, kdyby mě nebavily jejich zvláštnosti a pošetilosti. Protože jsem se s nimi nemohla nevídat buď v divadle, buď na veřejných místech, buď doma, umínila jsem si, že si je všechny vyčíhám, a bratr mi při tom vydatně pomáhal. A když uvážíte, že od čiperného příručího a zamyšleného kupeckého synka až po uhlazeného, protřelého muže velkého světa, smělého vojáka a průbojného prince mimo mne přešli všichni a každý z nich po svém si se mnou hodlal začít románek, snad mi odpustíte, že jsem měla za to, že jsem dost dobře obeznámena se svým národem.

Fantasticky vymóděného studenta, pokorně hrdého a přitom rozpačitého učence, houravého, s málem spokojeného kanovníka, naškrobeného, pozorného obchodníka, hrubého venkovského barona, přívětivého, plytce uhlazeného dvořana, mladého duchovního na záletech, kupce rozvážného anebo zas rychle a agilně spekulujícího, všechny jsem je viděla v jednom plameni a přisámbůh málo se jich našlo mezi nimi, aby byli s to, vzbudit ve mně aspoň prostý zájem. Bylo mi to naopak protivné, abych od jednotlivých hlupců inkasovala nudnou a obtížnou pochvalu, která mi jako celek tolik lahodila, kterou jsem si ve velkém tak ráda přivlastňovala.

Když jsem o své hře čekala rozumnou poklonu, když jsem doufala, že pochválí spisovatele, kterého jsem si velice cenila, tak pozna-

menali něco nejapného o jiné herečce a jmenovali nějaký nejapný kus, v němž by mě prý rádi viděli hrát. Když jsem po společnosti poslouchala, zda se pravou chvíli odněkud neozve ohlas nějakého ušlechtilého, duchaplného, vtipného místa, jen málokdy jsem zaslechla slabou ozvěnu. Když někdo něco spletl, když se nějaký herec přeřekl nebo se prořekl svým nářečím, to byly důležité body, kterých se chytali a od kterých se nemohli odtrhnout. Nakonec jsem už nevěděla, kam se obrátit; připadali si příliš chytří, aby je někdo mohl pobavit, a namlouvali si, že je to pro mne půhvíjaká zábava, když mě popleskávají. Počala jsem jimi všemi z duše opovrhovat a bylo mi, jako by se celý národ chtěl u mne zúmyslně zostudit skrze své zástupce. Až mi celý připadal právě tak nemotorný, tak nevychovaný, tak nedovzdělaný, tak bez špetky půvabu a vkusu. Často jsem zvolala: Vždyť Němec si nezapne ani sponu u střevíce, dokud se tomu nenaučí od jiného národa!

Vidíte, jak jsem byla zaslepená a škarohlídsky nespravedlivá; a čím déle to trvalo, tím víc se má nemoc horšila. Byla bych se zabila; avšak upadla jsem do jiného extrému: provdala jsem se, či vlastně: nechala jsem se provdat. Bratrovi, který se ujal vedení divadla, šlo velmi o to, aby měl pomocníka. Vybral si mladíka, který mi nebyl zrovna protivný; chybělo mu sice vše, co bratr měl, genialita, temperament, duch a obratnost, ale zato měl vše, co bratrovi scházelo: pořádkumilovnost, píli a neocenitelnou schopnost dobře hospodařit a zacházet s penězi.

Stal se mým mužem, aniž vím jak; žili jsme spolu, aniž vlastně vím proč. Dařilo se nám dobře. Měli jsme velké příjmy, toho příčinou byla činnost mého bratra; dobře jsme vycházeli, a to zase byla zásluha mého muže. Nemyslila jsem už na společnost a na národ. Se společností jsem se neměla oč dělit, a mínění o národě jsem ztratila. Když jsem vystupovala, činila jsem to, abych se uživila; otvírala jsem ústa, poněvadž jsem nesměla mlčet, protože jsem přece vystoupila, abych mluvila.

Ale abych nepřepínala, vlastně jsem se jen podrobila bratrovu úmyslu; jemu šlo o úspěch a o peníze: neboť, mezi námi, rád se slyší

chválit a potřebuje mnoho. Nyní jsem už nehrála podle svého citu, podle svého přesvědčení, nýbrž tak, jak mě tomu učil, a provedla-li jsem to tak, jak chtěl, byla jsem spokojena. Řídil se všemi slabostmi obecenstva; příjem byl dobrý, on mohl žít, jak se mu zachtělo, a tak jsme měli spolu dobrou vůli.

Upadla jsem zatím do řemeslného lajdačení. Žila jsem ze dne na den bez radosti a bez účasti, mé manželství bylo bezdětné a trvalo jen krátko. Můj muž se rozstonal, vůčihledě chřadl, starost o něho přerušila mou zarytou lhostejnost. V těchto dnech jsem učinila novou známost, s níž pro mne začal nový život, nový a rychlejší, neboť neměl dlouhého trvání."

Odmlčela se, pak pokračovala: „Najednou mě přešla má povídavá nálada a skoro si už ani netroufám otevřít ústa. Dovolte, abych si trochu odpočinula; nesmíte odejít, dokud se nedovíte zevrubně o celém mém neštěstí. Zavolejte zatím Mignon a poslyšte, co vám chce."

Dítě vstoupilo za Aureliina vypravování několikrát do pokoje. Poněvadž začali při jeho vstupu hovořit tišeji, odplížilo se zas, sedělo tiše v sále a čekalo. Když ji zase zavolali, přinesla s sebou knihu, v níž podle tvaru a vazby brzy poznali malý zeměpisný atlas. Zahlédla cestou u faráře s velkým údivem po prvé mapy, vyptávala se ho na ně horlivě a poučila se, pokud jí to šlo. Její touha přiučit se něčemu podle všeho ještě zhoroucněla tímto novým věděním. Prosila Viléma naléhavě, aby jí knihu koupil. Zastavila prý za ni obrázkáři své velké stříbrné přezky a chce je zítra ráno zase vyplatit, poněvadž dnes navečer už je pozdě. Vilém svolil a Mignon, jak měla ve zvyku, počala odříkávat, co věděla, a klást nejpodivnější otázky. A zase se ukázalo, že přese všechno úsilí chápe jen těžko a namáhavě. Tak to bylo i s jejím písmem, s nímž si dávala mnoho práce. Mluvila stále ještě tuze lámanou němčinou, a jen když otevřela ústa ke zpěvu, když hrála na loutnu, jako by užívala jediného orgánu, jímž mohla své nitro odhalovat a sdělovat.

Když už mluvíme o ní, je třeba, abychom také vzpomněli rozpaků, v něž od nějaké doby častěji uváděla našeho přítele. Kdykoli

přicházela nebo odcházela, dávala dobré jitro nebo dobrou noc, objímala ho tak pevně a líbala tak vroucně, že ho prudkost této klíčící přirozenosti často tížila a znepokojovala. Tetelivá prudkost jejího chování jako by den ze dne vzrůstala a celá její bytost se zachvívala zimničnou tichostí. Nemohla zůstat chvilku, aby nekroutila v prstech provázek, nemačkala kapesník, nekousala papír nebo dřívko. Každá její hra jako by jen byla výbojem prudkých vnitřních otřesů. Jediné, co jí působilo trochu radosti, byla blízkost malého Felixe, s kterým si dovedla velmi roztomile hrát.

Aurelie, která po chvilce odpočinku byla zase v náladě promluvit si se svým přítelem o věci, která jí tolik ležela na srdci, ztratila tentokrát nad vytrvalostí maličké trpělivost a dávala jí na srozuměnou, aby už odešla; a poněvadž nic nepomáhalo, nezbylo, než aby ji výslovně a proti její vůli poslali pryč.

„Teď, nebo nikdy," řekla Aurelie, „vám vypovím zbytek své historie. Kdyby můj něžně milovaný, nespravedlivý přítel byl odtud vzdálen jen několik mil, řekla bych: ‚Vsedněte na koně, seznamte se s ním nějak, a až se vrátíte, jistě mi odpustíte a ze srdce mě politujete.' Teď vám řeknu jen slovy, jak byl milý a jak jsem ho milovala.

Právě v oné kritické době, kdy jsem byla plna starosti o život svého muže, jsem se s ním seznámila. Vrátil se zrovna z Ameriky, kde se spolu s několika Francouzi vyznamenal pod prapory Spojených států.

Choval se ke mně rozvážně a zdvořile, upřímně a dobrosrdečně, hovořil o mně, o mém postavení, o mé hře jako starý známý, s takovou účastí a tak významně, že jsem po prvé užila té radosti, abych jasně spatřila obraz své bytosti v bytosti jiné. Jeho soudy byly správné bez umíněnosti, výstižné bez krutosti. Nic na něm nebylo drsného a jeho rozpustilost byla zároveň milá. Zdálo se, že je zvyklý mít u žen štěstí; to vzbudilo mou pozornost; avšak nelichotil ani neútočil: to mne učinilo bezstarostnou.

V městě se stýkal s málokým, byl většinu času v sedle, navštěvoval své četné známé po okolí a vyřizoval záležitosti své rodiny. Když se vracel, zastavoval se u mne, k mému stále churavějšímu muži

si vedl s vlídnou starostlivostí, zjednal trpícímu skrze obratného lékaře úlevu, a jako bral účast na všem, co se týkalo mne, zjevil mi také svůj osud. Vypravoval mi historii svého tažení, o své nepřemožitelné zálibě ve vojenském stavu, o svých rodinných poměrech; svěřil se mi se svým nynějším zaměstnáním. Zkrátka, neměl přede mnou nijakých tajností: odhalil mi své nitro, dal mi nahlédnout do nejskrytějších koutů své duše; poznala jsem jeho schopnosti, jeho vášně. Bylo to po prvé v mém životě, že jsem užívala srdečného, duchaplného styku s někým. Byla jsem jím upoutána, uchvácena dřív, než jsem měla čas přemýšlet o sobě.

Zatím jsem ztratila muže, asi tak, jak jsem ho nabyla. Starost o obchodní stránku divadla padla nyní úplně na mne. Bratr, neporovnatelný na jevišti, jako hospodář nebyl nikdy k ničemu. Obstarávala jsem všechno sama a studovala přitom své úlohy pilněji než kdy předtím. Hrála jsem opět jako kdysi dávno, ba se zcela jinou silou a novým prožitkem, ovšemže skrze něj a kvůli němu, ale nehrálo se mi právě nejlíp, když jsem věděla, že můj ušlechtilý přítel je v divadle; ale několikrát si mne poslechl, aniž jsem o tom věděla, a jak příjemně mě potom překvapila jeho neočekávaná chvála, to si snadno domyslíte.

Jsem jistě zvláštní stvoření. Při každé úloze, kterou jsem hrála, připadalo mi vlastně vždy, jako bych chválila jeho a mluvila jemu na počest; neboť takový byl hlas mého srdce, ať už slova zněla jakkoli. Když jsem věděla, že je mezi diváky, tu jsem se neodvažovala promluvit s veškerou mohutností, jako bych se ostýchala vypovědět mu svou lásku, svou chválu přímo do tváře. Když nebyl přítomen, tu jsem měla volnou ruku a vydávala ze sebe to nejlepší s jakýmsi klidem, s nepopsatelnou spokojeností. Potlesk mi opět byl milý, a kdykoli jsem obecenstvo potěšila, hned bych byla zavolala do parteru: ‚Za to vděčíte *jemu!*‘

Ano, můj poměr k obecenstvu, k celému národu, se změnil jako zázrakem. Ukázal se mi pojednou zase v nejlepším světle, a já užasla nad svou dosavadní zaslepeností.

Jak to bylo nerozumné, říkala jsem si často, když sis dříve stýskala na celý národ, právě proto, že je to národ. Což je nutné, což je

možné, aby jednotlivci byli tak zajímaví? Nikoli! Jde jen o to, aby na veliké množství připadala také trocha nadání, sil a schopností, které, příznivými okolnostmi rozvinuty, mohou vynikajícími lidmi být dovedeny k společnému cíli. Nyní jsem byla ráda, že originalita není nejvýznačnější vlastností mých krajanů; byla jsem ráda, že neodmítají přijmout nějaký směr zvenčí; byla jsem ráda, že jsem nalezla vůdce.

Lotar – dovolte, abych svého přítele jmenovala jeho drahým jménem – mě vždy upozorňoval na udatnost Němců a dokazoval mi, že není na světě udatnějšího národa, má-li dobré vedení, a já se hanbila, že jsem si nikdy nevzpomněla na tuto nejpřednější vlastnost tohoto národa. Vyznal se v dějinách a byl ve styku s většinou zasloužilých mužů svého věku. Ač byl dosud mlád, pozoroval bedlivě klíčící nadějné mládí své vlasti, tichou práci mužů, činných a pracujících v tolika odvětvích. Poskytl mi přehled po Německu, čím je a čím by mohlo být, a já se hanbila, že jsem mohla posuzovat národ podle zmateného davu, který se náhodou tísní v divadelní šatně. Kladl mi na srdce, abych i ve svém oboru byla pravdivá, důvtipná a podnětná. Nyní jsem si sama připadala inspirovaná, kdykoli jsem vyšla na jeviště. Průměrná místa se v mých ústech proměňovala ve zlato, a kdyby mi byl tehdy nějaký básník cílevědomě pomáhal, byla bych působila nejzázračnějším dojmem.

Tak žila mladá vdova po dlouhé měsíce. On nemohl být beze mne, a já byla nanejvýš nešťastna, když se omeškal. Ukazoval mi dopisy svých příbuzných, své výtečné sestry. Jevil zájem o nejmenší podrobnosti mého postavení; nelze si představit jednoty vroucnější a úplnější. Slovo láska mezi námi nepadlo. Odcházel a přicházel, přicházel a odcházel – a teď, příteli, je věru na čase, abyste odešel také vy.“

Sedmnáctá kapitola

Vilém nemohl nyní už déle odkládat návštěvu u svých obchodních přátel. Šel k nim nikoli bez rozpaků, neboť věděl, že tam najde dopisy z domova. Obával se výčitek, které jistě obsahují; pravděpodobně o svých starostech o něho dali také zprávu obchodnímu domu. Po tolika rytířských dobrodružstvích styděl se za žákovský dojem, který udělá, a umínil si, že bude hodně vzpurný, aby skryl své rozpaky.

Tím víc se podivil, když všechno dopadlo velmi dobře a hladce. Ve velké, rušné a zaměstnané pisárně měli sotva kdy, aby jeho dopisy vyhledali; o tom, že se tak dlouho nepřihlásil, se zmínili jen mimochodem. A když otevřel dopisy otcovy a přítele Wernera, shledal, že jejich obsah je dost ucházející. Starý pán, doufaje v obšírný deník, jehož vedení synovi při odjezdu doporučil a pro nějž mu dal i schematické tabelarium, byl podle všeho dost klidný přes jeho počáteční mlčení, takže si stěžoval toliko na záhadnost prvního a jediného dopisu, odeslaného ještě z hraběcího zámku. Werner po svém jen žertoval, vypravoval veselé městské klepy a vyprosil si zprávu o přátelích a známých, s nimiž se nyní Vilém ve velkém obchodním městě hojně seznámí. Náš přítel, který byl neobyčejně potěšen, že vyvázl tak lacino, odpověděl okamžitě několika velmi svěžími dopisy a slíbil otci zevrubný cestovní deník se všemi vyžádanými zeměpisnými, statistickými a merkantilními zápisky. Viděl cestou mnoho věcí a doufal, že tím popíše obstojný sešit. Nepozoroval, že je skoro v témž postavení, v jakém byl, když kdysi zapálil světla, svolal diváky a chtěl provozovat hru, která nebyla ani napsána, tím méně namemorována. Když se tedy skutečně pustil do skládání zápisků, shledal pohříchu, že může mluvit a vyprávět o citech a myšlenkách, o mnohých zkušenostech srdce i ducha, jenom ne o vnějším světě, jemuž, jak nyní postřehl, nevěnoval ani nejmenší pozornost.

Z těchto rozpaků mu pomohly znalosti jeho přítele Laerta. Zvyk spojil oba mladíky, jakkoli si jinak byli nepodobni, a Laertes byl při všech svých chybách a se všemi svými vrtochy skutečně zajímavý člověk. Měl jasnou, šťastnou smyslovost a byl by mohl zestarat,

aniž kdy zapřemýšlel o sobě. Ale neštěstí a nemoc mu uloupily nezkalený pocit mladosti a odhalily naopak pohled na pomíjejícnost a rozdrobenost našeho bytí. Z toho vzešel jakýsi rozmarně sladkobolný způsob přemýšlení o věcech, nebo spíše způsob vyjadřování bezprostředních dojmů z nich. Nebyl rád o samotě, potloukal se po kavárnách, po hospodách, a když už nakrásně zůstal doma, byly cestopisy jeho nejmilejší, ba jeho jedinou četbou. Tuto choutku mohl nyní dosyta ukájet, neboť našel velkou půjčovnu knih a brzy strašilo půl světa v jeho dobré paměti.

Jak snadno mohl proto povzbudit svého přítele, jenž mu odhalil naprostý nedostatek materiálu k relacím, které tak slavnostně přislíbil. „To si dáme záležet a vyrobíme mistrovský kousek," řekl, „jakého tu ještě nebylo. Což není Německo od jednoho konce k druhému procestováno, křížem krážem projeto, prošťouráno, proběhnuto a prolezeno? A nemá každý německý cestovatel tu nádhernou výhodu, že mu obecenstvo uhradí jeho velké či malé výlohy? Řekni mi jen, kudy jsi cestoval, než jsi přišel k nám; ostatní vím. Prameny a pomůcky k tvému dílu ti vyhledám; nebudeme šetřit čtverečnými mílemi, jež nejsou změřeny, a hustotou obyvatelstva, jež není spočteno. Příjmy zemí si vypůjčíme z příruček a tabulek, které, jak známo, jsou nejspolehlivější doklady. Na tom založíme své politické úvahy; nebudou chybět ani narážky na různé vlády. Několik vladařů popíšeme jako pravé otce vlasti, aby nám tím spíše věřili, když si zas na jiných smlsneme. A když nepojedeme přímo bydlištěm několika slavných lidí, tak se s nimi setkáme v hospodě a vložíme jim do úst největší pitomosti, které nám důvěrně svěřili. Zvláště však neopomeňme půvabně vplést milostnou pletku s nějakým naivním děvčátkem, a budeme mít dílo, které naplní nejen otce a matku rozkoší, nýbrž které ti i každý nakladatel s radostí zaplatí."

Dali se do toho a oba přátelé měli velkou radost ze své práce; ale největší spokojenost nalézal Vilém navečer v divadle a ve styku se Serlem a s Aurelií, den ze dne rozšiřuje okruh svých idejí, které se příliš dlouho motaly v úzkém kruhu.

Osmnáctá kapitola

S největším zájmem vyslechl po částech Serlův životopis; neboť tento vzácný člověk neměl ve zvyku se svěřovat a souvisle o něčem pojednat. Možno říci, že se narodil a byl odkojen na divadle. Už jako nemluvně dojímal diváky svou pouhou přítomností na jevišti, protože spisovatelé už tehdy znali tyto přirozené a nevinné pomůcky, a jeho první „tatínku" a „maminko" vyneslo mu v oblíbených kusech skvělé úspěchy ještě dříve, než pochopil, co to plácání do rukou znamená.

Nejednou se v létacím stroji snesl jako Amorek, třesa se strachy, a klubal se jako harlekýn z vajíčka; a velmi brzy prováděl jako kominíček nejroztomilejší kousky.

Pohříchu musil za potlesk, který sklízel o skvělých večerech, velmi draho platit v mezidobí. Jeho otec, přesvědčen, že dětská pozornost se budí a udržuje jen bitím, nasekal mu při studování každé role v přesně vymezených intervalech. Ne že by dítě bylo bývalo neobratné, nýbrž jen, aby zůstalo obratné tím bezpečněji a vytrvaleji. Asi tak, jak se za starodávna při zasazování mezníku okolostojícím dětem dávaly důkladné políčky, takže si i nejstarší lidé přesně pamatovali místo a vzdálenost. Serlo dospíval a projevoval mimořádně vlohy duševní a schopnosti tělesné a přitom velkou pružnost jak představivosti, tak jednání a gest. Jeho schopnost napodobovací byla k nevíře. Již jako chlapec napodoboval osoby, až lidé myslili, že je vidí na vlastní oči, ač mu byly postavou, věkem a povahou naprosto nepodobné a mezi sebou odlišné. Přitom mu nechyběla ani schopnost vyznat se ve světě, a jakmile si byl poněkud vědom svých sil, nebylo mu nic přirozenější, než aby utekl otci, který pokládal za nutné, aby krutým zacházením ještě podněcoval hochův vyspívající rozum a jeho vzrůstající obratnost.

Jak šťasten cítil se nyní nezbeda ve volném světě, když mu jeho enšpíglovství všude zaručovalo dobré přijetí. Jeho dobrá hvězda zavedla ho hned na začátku v masopustu do kláštera, kde vystupoval jako anděl strážný, protože právě zemřel páter, který obstarával

procesí a bavíval křesťanskou obec duchovními maškarádami. Také se ihned ujal úlohy Gabriela při zvěstování a náramně se zalíbil hezkému děvčeti, které jako Marie velmi půvabně, s vnější pokorou a vnitřní pýchou přijalo jeho okouzlující pozdrav. Hrál potom postupně v mysteriích nejdůležitější úlohy a nemálo zpychl, když byl dokonce zahrnován posměchem a mrskán a přibit na kříž jako spasitel světa.

Někteří žoldáci snad při této příležitosti hráli svou úlohu příliš přirozeně; proto, aby se jim nejpříhodnějším způsobem pomstil, ustrojil je u příležitosti Posledního soudu do nádherných rouch císařů a králů a v okamžení, kdy, náramně spokojeni se svou úlohou, přidali do kroku, aby předešli všechny ostatní do nebe, vyběhl jim znenadání vstříc jako ďábel a důkladně je svou vidlicí zmydlil k nejupřímnějšímu potěšení všech diváků i žebráků, a shodil je nemilosrdně zpět do propasti, kde se jim dostalo prašpatného uvítání vyšlehujícími plameny.

Byl dost chytrý, aby pochopil, že se svým drzým chováním nezapsal právě dobře u korunovaných hlav a že nebudou mít respekt ani před jeho privilegovaným úřadem žalobce a biřice; pročež ve vší tichosti práskl do bot dříve, než se počala tisíciletá říše, a byl v sousedním městě s otevřenou náručí přijat společností, která si tenkrát říkala „Děti radosti“. Byli to rozumní, duchaplní a čilí lidé, kteří dobře pochopili, že suma naší existence, dělena rozumem, nikdy nevyjde beze zbytku, nýbrž že vždy zbývá roztodivný zlomek. Tohoto obtížného, a rozpustí-li se v celku, nebezpečného zlomku, se hleděli zásadně a v ustanovené době zbavit. Byli jednou týdně náležitými blázny a toho dne kárali alegorickými výstupy, čeho si na sobě navzájem na jiných mezi týdnem všimli bláznivého. Ač tento způsob byl hrubší než sebevýchovné úsilí, v jehož průběhu se mravný člověk denně pozoruje, varuje a trestá, byl zato veselejší a jistější; neboť neodříkali se sice určitého hýčkaného bláznovství, ale zase je traktovali jenom jako to, čím bylo, místo aby se naopak cestou sebeklamu stalo pánem v domě a nutilo k tajnému otročení rozum, který se domníval, že je dávno vypudil. Bláznovská maska

putovala po společnosti od jednoho k druhému a každý si ji ve svůj den směl výrazně přizdobit svými vlastními nebo cizími atributy. V masopustu si dovolovali nejvíc a závodili se snahami duchovenstva, aby pobavili a přilákali lid. Slavnostní alegorické průvody ctností a neřestí, věd a uměn, světadílů a ročních dob znázorňovaly lidu spoustu pojmů a poskytovaly mu názor na vzdálené předměty, a tak nebyly tyto žerty bez užitku, kdežto duchovenské maškarády jen ještě více utvrzovaly nejapné pověry.

Mladý Serlo byl i tady zase úplně v svém živlu. Vynalézavý v pravém slova smyslu nebyl, ale zato měl náramnou obratnost, s níž dovedl všeho, nač přišel, využít, řádně to upravit a uskutečnit. Jeho nápady, jeho dar napodobovací, ba i jeho kousavý vtip, který směl aspoň jednou týdně uplatnit do vůle, dokonce i proti svým dobrodincům, způsobily, že byl celé společnosti drahý, ba nezbytný.

Ale jeho nepokoj ho brzy vypudil i z tohoto výhodného postavení do jiných končin vlasti, kde mu bylo projít opět novou školou. Přišel do vzdělaného, ale i neobrazivého kraje Německa, kde k uctívání dobrého a krásného sice není nedostatek pravdivosti, ale často ducha; tu ovšem se svými maskami mnoho nepořídil; musil tu hledět, aby zapůsobil na srdce a cit. Jen krátký čas se zdržoval u různých malých i velkých společností a prokoukl přitom všechny manýry kusů a herců. Brzy postihl jednotvárnost, která tehdy zavládla na německém divadle, bezduchý spád a klinkot alexandrinů, šroubovaný a plochý dialog, suchopárnost a všednost mravokárců, podávajících svá ponaučení po lopatě, a zároveň vypozoroval, co se líbí a co dojímá.

Z běžných kusů neutkvívaly v jeho paměti jen jednotlivé úlohy, nýbrž celé hry a s nimi zároveň i osobitý tón herců, kteří je s úspěchem zahráli. Jednou, když mu na jeho potulkách došly peníze, připadl náhodou na to, aby, zvláště na šlechtických statcích a ve vesnicích, sám provozoval celé kusy a tím si hned všude opatřil obživu a nocleh. V každé krčmě, v každém pokoji a zahradě mohl kdykoli zřídit své divadlo. Dovedl žertovnou vážností a zdánlivým nadšením zaujmout obraznost svých diváků, oklamat jejich smysly

a proměnit před jejich očima starou almaru v hrad a vějíř v dýku. Jeho mladistvý zápal nahrazoval nedostatek hlubšího citu; jeho prudkost se zdála silou a jeho lichocení něhou. Těm, kteří divadlo už znali, připomínal všechno, co kdy viděli a slyšeli, a v ostatních probouzel tuchu čehosi zázračného a touhu, aby se s tím blíže seznámili. Co mělo na jednom místě úspěch, neopominul na druhém opakovat, a pociťoval nejsrdečnější škodolibost, když se mu dařilo takto spatra vodit za nos každého bez výjimky.

Při svém čilém, volném a ničím nespoutaném duchu se velmi rychle zlepšoval, často opakuje úlohy a kusy. Brzy přednášel a hrál výstižněji než vzory, které z počátku jen napodoboval.

Tímto způsobem dospěl ponenáhlu k tomu, že hrál přirozeně, a přece se jen přetvařoval. Zdál se všecek stržen, a přitom číhal na efekt, a jeho největší pýchou bylo, že uváděl v nadšení postupně. I toto řemeslo, jakkoli bláznivé, ho brzy přinutilo, aby postupoval s určitou umírněností, a tak se naučil, jednak z donucení, jednak z instinktu, o čem pramálo herců má ponětí: neplýtvat ani hlasem, ani gesty.

Tak dokázal zkrotit a pro sebe zaujmout i hrubé a nepřívětivé lidi. Protože byl všude spokojen s potravou a přístřeším, přijímal vděčně každý dárek, který mu podali, ba někdy i odmítl peníze, když jich měl podle svého mínění dost, doporučovali si ho navzájem, a tak vandroval dlouhý čas od jednoho šlechtického sídla k druhému, působil mnoho radostí a mnoho jich užil a nechybělo mu příjemných i roztomilých dobrodružství.

Při niterném chladu své povahy nemiloval vlastně nikoho; při ostrosti svého pohledu nemohl nikoho ctít, neboť viděl vždy jen vnější zvláštnůstky člověka a zařazoval je do své mimické sbírky. Přitom bylo však jeho sobectví nanejvýš uraženo, když se někdy někomu nelíbil a když nevzbudil všude potlesk. Jak ho lze dosíci, na to dával čím dál tím větší pozor, a zbystřil svou mysl tak, že nejen při svých představeních, nýbrž i v obyčejném životě už nemohl než lichotit. A tak jeho povaha, jeho nadání a jeho způsob života se navzájem tak šťastně potýkaly, že pojednou a nepozorovaně vyspěl v dokonalého

herce. Ba, na pohled podivným, ale vlastně zcela přirozeným působením a proti – působením vyspěla, úvahou i cvikem, jeho recitace, deklamace a jeho mimika k vysokému stupni pravdivosti, volnosti a upřímnosti, zatím co se v životě a ve styku s lidmi stával čím dále tím tajnějším, nepřirozenějším, ba pokrytečtějším a úzkostlivějším.

O jeho osudech a dobrodružstvích si snad promluvíme na jiném místě a zde jen podotkneme, že si v pozdějších letech, už jako hotový muž se zvučným jménem a velmi dobrým, ač nepevným postavením, zvykl při rozhovorech hrát si jemně na sofistu, hned ironicky, hned posměvačně, a tím rozbíjet téměř každou vážnou rozmluvu. Tohoto způsobu užíval zvláště vůči Vilémovi, kdykoli měl chuť, což se Vilémovi často přiházelo, navázat povšechný teoretický rozhovor. Nehledě na to byli oba velmi rádi pospolu, poněvadž zábava při protichůdnosti jejich smýšlení nemohla nebýt živá. Vilém se snažil všechno vyvozovat z pojmů, které si vytvořil, a chtěl pojednávat o umění soustavně. Chtěl stanovovat jasná pravidla, určovat, co je správné, krásné a dobré a co si zaslouží pochvaly; zkrátka, pojednával o všem se smrtelnou vážností. Serlo naopak to bral na velmi lehkou váhu, a neodpovídaje nikdy na otázku přímo, dovedl nějakou historkou nebo šprýmem podat nejhezčí a nejzábavnější ilustraci a společnost poučit, zatím co ji vlastně bavil.

Devatenáctá kapitola

Zatím co Vilém takto velmi příjemně trávil svůj čas, byl zato Melina s ostatními v tím trapnějším postavení. Někdy našemu příteli připadali jako můry; způsobovali mu nejen svou přítomností, nýbrž často i svými spikleneckými obličeji a trpkými řečmi nejednu mrzutou chvíli. Serlo je nepřipustil ani k pohostinskému vystoupení, neřkuli, že by jim byl dával naději na angažmá, a přesto ponenáhlu poznal všechny jejich schopnosti. Kdykoliv se u něho sešla společnost herců, míval v obyčeji, že dával předčítat a někdy četl i sám s nimi. Probíral hry, které se měly teprv hrát, které už dlouho nebyly provedeny; četly se ovšem obyčejně jen úryvky. Takto dával i po premiérách opakovat místa, při kterých chtěl něco připomenout, stupňoval tím soudnost herců a posiloval v nich jistotu, jak uchopit věc za pravý konec. A protože skrovný, ale správný rozum může spíše uspokojit než zmatený a nevytříbený génius, dováděl i prostřední talenty k obdivuhodné dovednosti, tím že jim dopomáhal k jasnému porozumění. Nemálo k tomu přispělo, že dával číst i básně a podněcoval v nich smysl pro rozkoš, kterou vzbuzuje v naší duši pěkně přednášený rytmus, místo aby jako u jiných společností začal čtením jen takové prózy, kterou každý může číst, jak mu zobák narostl.

Při takových příležitostech poznal i všechny nově příchozí herce, posoudil, jací jsou a co z nich může být, a umínil si u sebe, že okamžitě použije jejich talentů v případě revoluce, která jeho společnosti hrozila. Nějakou dobu neříkal ani tak, ani onak, odmítl všechny Vilémovy přímluvy pokrčením ramen, až se mu zdálo, že je na čase; a tu zcela znenadání navrhl svému mladému příteli, aby přece sám u něho nastoupil jako herec, a pod tou podmínkou že přijme i ostatní.

„Ti lidé tedy přece asi jen nejsou tak k ničemu, jak jste mi je dosud líčil," odpověděl mu Vilém, „když je teď pojednou můžete šmahem všechny přijmout, a řekl bych, že jim talentu neubude ani beze mne."

Tu mu Serlo pod pečetí mlčenlivosti vysvětlil, v jaké je situaci: že jeho první milovník se chystá při obnovení smlouvy zvýšit

své požadavky, ale že ho ani nenapadá mu povolit, zejména proto, že se u obecenstva už ani netěší nějaké zvláštní oblibě. Když však propustí prvního milovníka, půjde s ním i celá jeho klika, čímž prý společnost ztratí několik dobrých členů, ale i několik tuze prostředních. Nato Vilémovi vyložil, co podle svého získá jím, Laertem, starým bručounem, ba dokonce i paní Melinovou. Ba slíbil, že i tomu chudáku pedantovi dopomůže k velikánským úspěchům v úlohách židů, ministrů a jiných zlosynů.

Vilém se zarazil a vyslechl Serlův výklad nikoli bez neklidu, a jen aby něco řekl, odvětil, nabrav zhluboka dechu: „Jste tak laskav, že mluvíte jen o tom, co na nás vidíte a co od nás čekáte dobrého; ale jak je tomu s našimi slabými stránkami, které vašemu bystrozraku bezpochyby rovněž neušly?“

„Z těch brzy pílí, cvikem a přemýšlením uděláme stránky silné,“ odvětil Serlo. „Pravda, jste koneckonců jen nekultivovaní břídilové, ale není mezi vámi ani jednoho, který by neopravňoval k větším nebo menším nadějím, neboť, pokud je všechny mohu posoudit, není mezi nimi ani jediné dřevo, a toliko dřeva jsou nenapravitelní, ať už jsou neohební a neotesaní z ješitnosti, z hlouposti, nebo z hypochondrie.“

Serlo vyložil potom několika slovy podmínky, které může a hodlá klást, poprosil Viléma o rychlé rozhodnutí a zanechal ho nemálo zneklidněného.

Při podivné a jaksi jen pro žert podniknuté práci na vypsání cesty, které s Laertem skládal, povšiml si poměrů a denního života skutečného světa lépe než kdy předtím. Teprve nyní sám pochopil otcův úmysl, když mu tak vřele doporučoval vedení deníku. Pocítil po prvé, jak je to někdy příjemné a užitečné, když se stáváme prostředníky tolika řemesel a potřeb a pomáháme-li rozšiřovat život a podnikání až do nejzapadlejších pohoří a lesů pevniny. Rušné obchodní město, v němž právě dlel a po němž ho všude vlekl s sebou, dalo mu nejnázornější představu o velkém středisku, z něhož se všechno pramení a do něhož se všechno vrací, a bylo to po prvé, že měl z pozorování takového ruchu skutečné potěšení. V tomto

duševním stavu byl, když mu Serlo učinil svou nabídku a tím probudil znovu jeho touhu, jeho náklonnost, jeho důvěru v svůj vrozený talent a připomněl mu jeho závazky k bezradné společnosti.

„Stojím tedy zas," řekl si, „na rozcestí mezi dvěma ženami, které se mi ukázaly v mládí. Jedna už nevypadá tak uboze jako tehdy, a druhá ne tak nádherně. I k jedné, i k druhé cítím se do určité míry puzen, a z obou stran jsou zevní pohnutky silné dost; připadá mi, že je mi nemožné se rozhodnout; přál bych si, aby mou volbu rozhodla nějaká převaha zvenčí; a přece, když se jak se patří rozhlédám, jsou to jen vnější okolnosti, které ve mně vzbuzují chuť k živnosti, výdělku a majetku; ale má nejvniternější potřeba plodí a živí přání, abych v sobě stále více rozvíjel a vzdělával zárodky všeho dobrého a krásného, ať už duševního, či tělesného, které snad ve mně jsou. A neměl bych se vlastně obdivovat osudu, který mě bez mého přičinění přivádí k cíli všech mých přání? A neuskutečňuje se nyní vše, nač jsem kdy pomýšlel a co jsem si umínil, náhodou a bez mého přičinění? Jak je to dávno! člověku se zdá, že není s ničím lépe obeznámen než se svými vlastními nadějemi a touhami, které dlouho v srdci živí a hýčká; a přece, když se mu nakonec splňují, když se mu téměř vnucují, nepoznává je a couvá před nimi. Vše, o čem se mi kdy zdálo před onou nešťastnou nocí, která mě odloučila od Mariany, stojí nyní přede mnou a nabízí se mi samo. Sem jsem chtěl uprchnout, a byl jsem sem pozvolna přiveden; u Serla jsem si chtěl najít místo, a nyní chce on mne a nabízí mi podmínky, jakých jsem se jako začátečník nikdy nemohl nadít. Byla to tedy jen láska k Marianě, co mě poutalo k divadlu? Nebo to byla láska k umění, která mě poutala k dívce? Hodilo se to jen do krámu nepořádnému, neklidnému člověku, který toužil pokračovat v životě, jaký mu nedovolovaly poměry měšťanského světa, že měl před sebou tuto vyhlídku na divadlo, toto východisko k divadlu, nebo to všechno bylo jiné, čistší, lepší? A co by mě také mělo pohnout k tomu, abych změnil své tehdejší smýšlení? Cožpak jsem až doposud, třeba bezděčně, nesledoval svůj plán? A není teď poslední krok ještě chvályhodnější, protože za ním nevězí nijaké vedlejší úmysly a protože tak mohu zároveň

dostát slavnostně danému slovu a ze sebe ušlechtilým způsobem smýt těžkou vinu?“

Vše, co vřelo v jeho srdci a obrazotvornosti, všechny ty protichůdné myšlenky a city se v něm nyní prudce střídaly. Že si může ponechat svou Mignon, že nemusí zapudit harfeníka, to nebylo malým závažím na misce vah, a přece ještě kolísaly, když jako obyčejně šel navštívit svou přítelkyni Aurelii.

Dvacátá kapitola

Zastihl ji na pohovce. Vypadala klidně. „Ještě věříte, že budete moci zítra hrát?“ zeptal se. „Ó ano,“ odvětila živě, „vždyť víte, v tom mi nikdy nic nezabrání. – Kdybych jen znala prostředek, jak odvrátit od sebe potlesk našeho hlediště: myslí to dobře, a jednou mě to zabije. Předevčírem jsem myslila, že se mi srdce utrhne. Dříve jsem to snášela dobře, když jsem se sama sobě líbila; když jsem dlouho studovala a připravovala úlohu, měla jsem radost, když se ze všech stran ozvalo vítané znamení, že se to povedlo. Nyní neříkám, co bych chtěla, a neříkám to, jak bych chtěla; jsem stržena, jsem pomatena, a má hra působí mnohem mohutnějším dojmem. Úspěch je hlučnější a já si myslím: ‚Kdybyste věděli, co vás uvádí u vytržení! Temné, prudké, neurčité názvuky vás dojímají, nutí vás k podivu, a vy necítíte, že to je bolest, co z nešťastnice, které věnujete svou pochvalu, vyluzuje tyto tóny.‘

Dnes ráno jsem se učila, teď jsem opakovala a zkoušela. Jsem unavená, polámaná a zítra to začne znova, od začátku. Zítra večer se bude hrát. Tak se vleku svými dny; nudí mě vstávat a mrzí mě uléhat. Všechno se ve mně kruhovitě vrací do jednoho bodu. Pak se mi zjeví nějaká ta hloupá útěcha, pak ji zase zavrhuji a proklínám. Nechci se poddat, nechci se poddat nezbytnosti; proč by mělo být nezbytné, co mě ničí? Nemohlo by tomu být i jinak? Je mi pykat za to, že jsem Němka; my Němci máme takovou povahu, že nade vším těžkneme, i všechno kolem nad námi.“

„Milá přítelkyně,“ vpadl jí do řeči Vilém, „kéž byste přestala sama brousit dýku, kterou se bez ustání zraňujete! Což vám nic už nezbývá? Což není ničím vaše mládí, váš zjev, vaše zdraví, vaše vlohy? Když už jste bez vlastní víny ztratila část svého štěstí, musíte opravdu zahodit ještě také všechno ostatní? Je to také nezbytné?“

Odmlčela se, pak vyskočila: „Dobře vím, že to je maření času, nic než maření času, když milujeme. Co vše jsem mohla, co jsem měla vykonat! Teď z toho ze všeho je pouhopouhé nic. Jsem ubohé

zamilované stvoření, nic než zamilované! Mějte se mnou, probůh, soucit, jsem opravdu ubohá!“

Propadla se do sebe a po krátké pomlce prudce zvolala: „Vy muži jste zvyklí, že se vám každá vrhá kolem krku. Ne, vy to necítíte, žádný muž to necítí, jakou cenu má žena, která si sebe samé váží! Při všech svatých andělích, při všech představách blaženství, které si vytváří čisté, důvěřivé srdce, není nic posvátnějšího nad ženskou bytost, která se oddá milovanému muži! Jsme chladné, hrdé, velkodušné, moudré, chytré, zasluhujeme-li si jména ženy; a všechny tyto přednosti skládáme vám k nohám, když milujeme, když doufáme, že si získáme i vaši lásku. Ó, jak jsem tak s plným vědomím a dobrovolně zahodila celý svůj život! Ale teď si chci také zoufat, chci si zúmyslně zoufat. Nebude ve mně ani kapky krve, která nebude ztrestána, ani nervu, kterého bych nezmučila. Jen se smějte, smějte se mé teatrálně okázalé vášni!“

Našemu příteli však vůbec nebylo do smíchu. Strašlivý, zpola přirozený, zpola vynucený duševní stav jeho přítelkyně ho příliš trápil. Soucítil s mukami jejího nešťastného přepětí: jeho mozek se rozrušoval a jeho krev proudila horečně.

Povstala a přecházela po světnici. „Říkám si zas a zas,“ zvolala, „proč bych ho neměla milovat. Vím také, že toho není hoden. Odvracím svou pozornost od něho všelikým směrem, zaměstnávám se, jak jen mohu. Hned studuji nějakou úlohu, i když ji nebudu hrát. Hned zase zkouším staré, které znám skrz naskrz, pilněji a stále pilněji, do poslední podrobnosti, a zkouším a zkouším – příteli, jaká je to hrozná práce, chce-li se člověk mermomocí sám od sebe vzdalovat! Můj rozum trpí, můj mozek je tak napjat; abych se zachránila před šílenstvím, poddávám se opět pocitu, že ho miluji. – Ano, miluji ho, miluji ho!“ volala tonouc v slzách, „miluji ho, a tak chci zemřít.“

Uchopil ji za ruku a prosil ji vroucně, aby se neničila. „Ó, jak je to podivné,“ řekl, „že člověku není jen odepřeno ledacos nemožného, nýbrž i mnoho možného. Nebylo vám souzeno, abyste nalezla věrné srdce, které by se bylo stalo souhrnem vaší blaženosti. Mně bylo souzeno, abych všechno blaho svého života připoutal k nešťastnici,

kterou jsem tíhou své věrnosti sklonil k zemi jako třtinu, ba snad úplně zlomil."

Svěřil již dříve Aurelii svůj příběh s Marianou, a mohl tedy nyní na něj narážet. Pohlédla mu upřeně do očí a zeptala se: „Můžete říci, že jste ještě nikdy neoklamal ženu, že jste se u žádné nesnažil dobýt si přízně lehkomyslnou dvorností, falešnými slovy a svůdnými přísahami?"

„To mohu," odvětil Vilém, „a to bez sebechvály, neboť můj život byl velmi jednoduchý a zřídka jsem se octl v pokušení, abych pokoušel. A jak smutnou výstrahou, má krásná, má vzácná přítelkyně, je mi žalostný stav, ve kterém vás vidím! Přijměte ode mne slib, jenž úplně odpovídá mému srdci, jenž ve mně nabyl určitější podoby a výrazu dojetím, které jste ve mně vzbudila, a jenž tímto okamžikem je posvěcen: Každé prchavé náklonnosti se chci vzepřít, a i nejvážnější chci uzavřít do svých prsou; ode mne neuslyší vyznání lásky žádná žena, které bych nemohl věnovat celý svůj život!"

Dívala se na něho s divokou lhostejností, a když jí podával ruku, couvla o několik kroků. „Vždyť je to jedno," zvolala, „o trochu ženských slz více nebo méně, moře proto přece nepřeteče. Ale," pokračovala, „aspoň jednu z tisíců zachránit, to je přece něco, mezi tisíci najít jednoho poctivce, to lze přijmout! Víte však, co slibujete?"

„Vím to," odvětil Vilém s úsměvem a nastavil ruku.

„Platí!" odvětila a učinila pravicí pohyb, jako by chtěla uchopit jeho ruku; ale rychle sáhla do kapsy, jako blesk vytrhla dýku a přejela mu hrotem a ostřím přes ruku. Stáhl ji rychle zpět, ale již z ní stékala krev.

„Vás muže je třeba pořádně poznamenat, abyste nezapomněli," zvolala s divokou radostí, která se brzy změnila v nervózní horlivost. Vzala kapesník a ovinula mu ruku, aby zastavila první tryskající krev. „Odpusťte pološílené nešťastnici," zvolala, „a nelitujte těchto krůpějí krve. Jsem usmířena, jsem opět při sobě. Na kolenou vás odprosím; ponechte mi útěchu, že vás smím léčit."

Pospíchala ke skříni, vyňala plátno a nějaké náčiní, zastavila krev a prohlédla pečlivě ránu. Řez šel bříškem těsně pod palcem, pře-

křížil čáru života a končil u malíčku. Zavázala ho tiše, obrácena do sebe, se zadumanou důležitostí. Tázal se několikrát: „Má drahá, jak jste mohla zranit svého přítele?“

„Tiše,“ odvětila, kladouc prst na rty, „tiše!“

PÁTÁ KNIHA

První kapitola

Tak utržil Vilém k svým dvěma ranám, ještě sotva zahojeným, čerstvou třetí; a ta mu byla nemálo na obtíž. Aurelie nedopustila, aby se dal ošetřit ranhojičem. Obvázala ho sama za všelijakých divných řečí, obřadů a zaříkadel a uvedla ho tím do velmi trapné situace. Ale nejen on sám, nýbrž vůbec všechny osoby žijící v její blízkosti trpěly jejím neklidem a podivínstvím; nikdo však více než malý Felix. Živé dítě stávalo se pod tímto tlakem nejvýš netrpělivým a bylo tím nezpůsobnější, čím víc je Aurelie plísnila a napomínala.

Chlapec si oblíbil některé zvláštnosti, kterým jinak také říkáme nezpůsoby, a ty mu nemínila strpět. Píval na příklad raději z láhve než ze sklenice a jídlo mu chutnalo zřejmě lépe z mísy než z talíře. Takový nezpůsob mu nikdy nepromíjela, a když dokonce vrazil příliš prudce do dveří nebo je přibouchl, když se nehýbal z místa, bylo-li mu něco poručeno, nebo vztekle utekl, musil vyslechnout velké kázání, aniž se proto nějak polepšil. Zdálo se naopak, že den ze dne více vyprchává jeho láska k Aurelii; když jí říkal „maminko", nebylo v jeho hlasu ani trochu něhy. Přilnul tím vášnivěji k staré chůvě, která mu arci dovolovala všecko.

Avšak i stařena od nějaké doby tak vážně postonávala, že ji musili z domu přestěhovat do tiššího bytu, a Felix by byl zůstal zcela opuštěn, kdyby se Mignon nebyla i jemu stala láskyplným andělem strážným. Obě děti si spolu překrásně hrávaly; Mignon ho učila krátkým popěvkům, a protože měl dobrou paměť, udivoval často posluchače svými recitacemi. Chtěla mu také vysvětlit mapy, jimiž se stále ještě mnoho zabývala; její vyučovací metoda však nebyla právě nejlepší. Na zemích ji totiž zřejmě nezajímalo nic jiného, než jsou-li teplé, či studené. Věděla znamenitě, jak to je s točnami zemskými, že je tam hrozitánská spousta ledu a že tepla přibývá, čím víc se od nich vzdalujeme. Když někdo někam odjížděl, vyzvídala jen, zda jede na sever, či na jih, a snažila se, aby na svých mapičkách našla cestu, kudy pojede. Zvláště když Vilém mluvil o cestování, dávala bedlivý pozor, a bylo jí toho zřejmě vždycky líto, když řeč přešla k jinému

tématu. Ač ji nemohli nijak přemluvit, aby přijala nějakou úlohu nebo vůbec jen vstoupila na jeviště, když se hrálo, učívala se ráda a pilně nazpaměť ódám a písním a vzbuzovala u každého podiv, když často znenadání a jakoby spatra přednášela takovou báseň, obyčejně vážnou a vznešenou.

Serlo, který si ze zvyku všímal každého sebemenšího projevu procítajícího talentu, ji v tom povzbuzoval. Nejvíc se mu však zalíbila svým pěkným zpěvem rozmanitého rázu a někdy i veselého obsahu; týmž způsobem dobyl si jeho přízně i harfeník.

Serlo, ač sám neměl vůbec hudebního nadání ani nehrál na žádný nástroj, přece si hudby nadmíru vážil. Snažil se, aby si pokud možná často opatřil tento požitek, který předčí všechny ostatní. Jednou týdně míval koncert a nyní si vytvořil z Mignony, harfeníka a Laerta, který nehrál špatně na housle, podivnou malou domácí kapelu.

Říkával: „Člověk je tak náchylný zabývat se nízkými a všedními věcmi, duch a smysly se tak snadno otupují k dojmům z dokonalé krásy, že by si měl člověk všemožně zachovávat svou citlivost k nim. Neboť nikdo se nemůže úplně obejít bez takového požitku, a jenom nezvyk vnímat něco dobrého způsobuje, že si lidé leckdy zamilují i věci pošetilé a nevkusné, jen když jsou nové. Měli bychom," říkával, „denně vyslechnout aspoň písničku, přečíst si dobrou báseň, prohlédnout znamenitý obraz, a když to jen trochu jde, promluvit několik rozumných slov."

Při takových názorech Serlových, jež mu byly jaksi přirozené, měli ovšem ti, kdo žili kolem něho, příjemné zábavy dost a dost. Z čista jasna do tohoto veselého života přinesli jednoho dne Vilémovi černě zapečetěný dopis. Wernerova pečeť naznačovala smutnou zprávu, a Vilém se nemálo polekal, když shledal, že mu přítel několika stručnými slovy oznamuje úmrtí jeho otce. Po nenadálé krátké nemoci odešel ze světa a zanechal svou domácnost v nejlepším pořádku.

Tato nenadálá zpráva otřásla Vilémovým nitrem od základu. Pocítil zhluboka, jak často bezcitně zanedbáváme přátele a příbuzné, pokud se s námi těší z pozemského bytu, a jak teprve tehdy litujeme

promeškaného, když je veta po krásném vztahu, aspoň protentokrát. Bolest nad předčasným skonem dobrého člověka mírnil jen pocit, že na tomto světě beztoho máloco miloval a máločeho užíval.

Vilémovy myšlenky se nyní brzy obrátily k jeho vlastním poměrům; cítil se nemálo znepokojen. Člověk se ani nemůže dostat do většího nebezpečí, než když vnější okolnosti způsobí velkou změnu v jeho osudech, aniž jeho myšlení a cítění je na to připraveno. Dochází pak k převratu bez převratu a vzniká rozpor tím větší, čím méně člověk pozoruje, že ještě nedorostl svého nového postavení.

Vilém byl pojednou volný v okamžiku, kdy se ještě nemohl sám se sebou dohodnout. Jeho názory byly ušlechtilé, jeho úmysly čisté a v jeho záměrech nebylo nic hodného zavržení. To vše si mohl s určitou důvěrou v sebe přiznat; ale měl už příležitosti dost, aby se přesvědčil, že se mu nedostává zkušenosti, a přeceňoval proto zkušenosti jiných i důsledky, které z nich s přesvědčením vyvozovali; a to ho stále více zavádělo na scestí. Doufal, že si toho, co mu chybí, dobude nejrychleji, když se pokusí podržet a sebrat vše pozoruhodné, co pochytí z knih i z rozmluv. Zapisoval si tedy názory a myšlenky své i cizí, ba i celé rozmluvy, které byly pro něho zajímavé, a zachycoval takto pohříchu stejně správné jako nesprávné, ulpíval příliš dlouho na jediné ideji, ba skoro bychom řekli, na jediné sentenci, a opouštěl přitom svůj přirozený způsob myšlení a jednání, jda za cizími světly jako za vůdčími hvězdami. Aureliina hořkost a Laertovo chladné pohrdání lidmi podplácely jeho úsudek častěji, než bylo správné; nikdo ho však neovlivnil nebezpečněji než Jarno, člověk, jehož jasný rozum arci posuzoval správně a přísně, co se mu zrovna naskytlo, ale měl přitom tu chybu, že tyto jednotlivé soudy vyslovoval jako všeobecně platné, ačkoliv výroky rozumu mají vlastně platnost jen jedinkrát, a to v případě zcela určitém, a stávají se ihned nesprávnými, použijeme-li jich na případ další.

Tak se Vilém ve snaze, aby se sám se sebou dohodl, vzdaloval čím dál tím více od blahodárné jednoty, a v tomto zmatku mohly jeho vášně tím lépe využít celé své výzbroje v svůj prospěch a naplnit ho tím větší nejistotou o tom, co má dělat.

Serlo využil oznámení o otcově úmrtí ve svůj prospěch a měl také den ze dne více příčiny, aby pomýšlel na jiné uspořádání svého souboru. Byl totiž nucen buď obnovit staré smlouvy, k čemuž neměl zrovna mnoho chuti, protože někteří členové, kteří se považovali za nenahraditelné, byli den ze dne nesnesitelnější, anebo, a to mu bylo nejspíš po chuti, dát celé společnosti zcela novou podobu.

Aniž sám na Viléma naléhal, přiměl k tomu Aurelii a Filinu, a ostatní členové, kteří toužili po angažmá, mu také nedávali pokoj, takže dosti rozpačitě stanul na rozcestí. Kdo by si byl pomyslil, že ho konečně přiměje k rozhodnutí dopis Wernerův, dopis napsaný s naprosto opačným úmyslem! Vynecháme jen úvod, a podáme tu ostatek skoro nezměněný.

Druhá kapitola

„– tak to bylo, a tak je to asi také správné, že každý při každé příležitosti dělá, co mu prospívá a co je jeho zaměstnáním. Starý pán sotva zavřel oči, a už v nejbližší čtvrthodině se nedělo v domě nic po jeho rozumu. Přihrnuli se přátelé, známí a příbuzní, ale zvláště lidé všeho druhu, kteří si při takových příležitostech přicházejí na své. Přinášeli, odnášeli, vypláceli, psali a počítali; jedni došli pro víno a koláče, druzí jedli a pili; nikoho jsem však neviděl horlivěji zaměstnaného než ženy, které si vybíraly smutek.

Promineš mi tedy, milý příteli, že jsem při této příležitosti pomyslil také na svůj prospěch, pomáhal Tvé sestře a točil se kolem ní, seč jsem byl, a vyložil jí, jakmile se to jen trochu slušelo, že je nyní na nás, abychom urychlili sňatek, který naši otcové pro přílišné okolky dosud zdrželi.

Ale jen si nemysli, že nás napadlo, abychom se usadili ve velkém prázdném domě. Jsme skromnější a rozumnější; vyslechni tedy náš plán! Tvá sestra se přestěhuje hned po svatbě do našeho domu, a s ní dokonce i Tvá matka.

‚Jak je to možné?' řekneš. ‚Vždyť už pro vás samé v tom těsném hnízdečku je sotva hnutí.' Ale to je právě to umění, příteli! Obratné uspořádání umožní všechno; a ani bys neřekl, kolik najdeme místa, když se uskrovníme. Veliký dům prodáme, k čemuž se právě naskýtá dobrá příležitost; peníze, které utržíme, nám ponesou stonásobný užitek.

Doufám, že jsi s tím srozuměn, žes nezdědil nic z neplodných libůstek svého otce a svého děda. Tvůj děd hledal své nejvyšší blaho ve sbírce nevzhledných uměleckých děl, ze kterých se nikdo, opravdu nikdo nedokázal těšit s ním. Tvůj otec pak žil v drahocenném zařízení, jehož nikoho nenechával spoluužívat. My se zařídíme jinak a doufám, že s tím souhlasíš.

Pravda, mně samému nezbude v našem celém domě jiné místo než psací stůl a nemám ještě ani potuchy, kam jednou postavíme kolébku. Ale zato je mimo dům místa dost. Pro muže máme kavárny

a kluby, pro ženy vycházky a vyjížďky a pro muže i pro ženy krásná letoviska na venkově. Největší výhoda při tom všem je ještě ta, že náš kulatý stůl bude úplně obsazen a otci se tím znemožní, aby si zval do domu přátele, kteří ho tím horlivěji pomlouvají, čím více on si dává záležet, aby je pohostil.

Jen nic zbytečného v domě! Jenom ne příliš mnoho nábytku a nářadí, jen žádné kočáry a koně! Jenom hleď, abys měl peníze, a pak si můžeš každý den dělat, co se Ti zlíbí, ovšemže rozumně a s mírou. Pryč se zásobou šatů a vždy mít na sobě jen věci nejnovější a nejlepší! Muž ať obnosí svůj kabát a žena ať prodá svou sukni, jakmile jen trochu vyjde z módy. Nic mi není protivnější než mít v majetku brak a takové hadry. Kdyby mi někdo daroval sebedražší kámen s podmínkou, že jej budu nosit denně na prstu, nepřijal bych ho. Jakápak radost z mrtvého kapitálu? To je mé veselé vyznání víry: hledět si obchodu, vydělat peníze, povyrážet se s rodinou a o ostatní svět se starat jenom potud, pokud z něho mohu mít užitek.

Teď ovšem řekneš: ‚Jakpak v tom vašem vykutáleném plánu je pamatováno na mne? Kam se mám podít já, když mi prodáte otcovský dům a ve vašem není prázdného místečka?‘

To je vskutku to nejhlavnější ze všeho, švagříčku, a hned Ti to povím, jak to uděláme, jen co Ti vzdám náležitou chválu za to, jak výborně jsi využil svého času.

Prosím Tě, řekni mi jen, jak jsi to dokázal, že ses za tak málo týdnů stal takovým znalcem všech užitečných a zajímavých věcí? Jakkoli znám Tvé hojné schopnosti, přece bych v Tobě nikdy nebyl hledal takovou pozornost a píli. Tvůj deník nás přesvědčil, s jakým užitkem jsi vykonal svou cestu; popis železných i měděných hutí je znamenitý a prozrazuje velkou znalost věci. Také jsem je kdysi navštívil, ale má zpráva v porovnání s Tvou vypadá velmi neodborně. Celý dopis o plátenictví je poučný a poznámka o konkurenci velmi výstižná. Na několika místech ses zmýlil při sčítání, ale to jsou velmi omluvitelné chybičky.

Avšak nejvíc mne i mého otce těší Tvá důkladná znalost obhospodařování a meliorace polností. Máme naději na koupi velkého

statku, který je sekvestrován[27], v krajině velmi úrodné. Použijeme k tomu peněz, které utržíme za dům Tvého otce; ostatek si zčásti vypůjčíme, zčásti zůstaneme dlužni. Spoléháme na Tebe, že se tam odstěhuješ, dohlédneš na meliorace, a tak může statek, abych nepřeháněl, za několik let stoupnout v ceně až o třetinu. Prodáme jej zase, najdeme si větší, zlepšíme ten a prodáme znovu; k tomu jsi Ty jako stvořený. Naše pisárna doma zatím také nebude odpočívat, a tak dosáhneme brzy záviděníhodného postavení.

Nyní buď zdráv! Užívej života na cestách a zajeď si, kam se Ti pro zábavu i pro užitek uzdá. Dříve než za půl roku Tě potřebovat nebudeme, můžeš se tedy podle libosti poohlédnout ve světě, neboť nejlepší vzdělání najde chytrý člověk přece jen vždycky na cestách. Buď zdráv! Těším se, že se nyní, když jsem s Tebou tak úzce spjat, shodnu s Tebou i v duchu činnosti."

Jakkoli dobře tento dopis byl napsán a jakkoli mnoho obsahoval ekonomických pravd, přece se Vilémovi po nejedné stránce nelíbil. Pochvala, které se mu dostalo za předstírané statistické, technologické a zemědělské znalosti, připadala mu jako tichá výčitka, a ideál měšťanského štěstí, jak mu jej švagr vylíčil, ho nelákal ani dost málo. Tajný duch odporu ho naopak prudce pudil na stranu opačnou. Přesvědčoval se, že jen na divadle může dokonat vzdělání, jakého si přál nabýt, a utvrzoval se v svém rozhodnutí jen tím víc, čím zásadnějším jeho odpůrcem se bezděky stal Werner. Shrnul pak všechny své důvody a dospěl k potvrzení svého názoru tím úplnějšímu, čím pevněji si umiňoval, že jej chytrému Wernerovi ukáže v příznivém světle. Tak vznikla odpověď, kterou zde rovněž uvádíme.

27 Pod dočasnou úřední správou. *Pozn. red.*

Třetí kapitola

„Tvůj dopis je tak znamenitě napsán a tak chytře a vtipně promyšlen, že nelze k němu nic připojit. Promineš mi však, řeknu-li, že je možné, abych mínil, tvrdil a činil pravý opak toho, co píšeš, a přesto měl také pravdu. Tvůj způsob života a myšlení směřuje k hojnosti majetku a k lehkému a veselému užívání světa – a je téměř zbytečné, abych Ti vykládal, že v tom ve všem nevidím nic, co by mě lákalo.

Nejdříve se Ti musím bohužel přiznat, že jsem svůj deník z nouze slátal s jedním přítelem z několika knih, abych se zachoval otci, a že věci v něm obsažené a ještě i leccos jiného toho druhu sice znám, ale naprosto jim nerozumím a nemám nejmenší chuti se jimi obírat. Co mi to pomůže, budu-li vyrábět dobré železo, když mé vlastní nitro bude plno strusky? A co naplat, uvedu-li do pořádku statek, když se pořád ještě nedokáži dohodnout sám se sebou?

Řeknu Ti to jediným slovem: Abych se vzdělal, sebe celého ve všem všudy, to bylo od malička mým nejasným přáním a úmyslem. Smýšlím pořád ještě nejinak, jenže se mi poněkud ujasnily prostředky, které mi to umožní. Viděl jsem světa víc, než bys řekl, a měl z toho větší užitek, než se domníváš. Věnuj tedy tomu, co Ti povím, trochu pozornosti, třeba Ti to nebude zcela po chuti.

Kdybych byl šlechtic, byl by náš spor brzy skoncován; ale poněvadž jsem jen měšťan, musím se dát svou vlastní cestou a byl bych rád, kdybys mě pochopil. Nevím, jak je tomu v jiných zemích, ale v Německu je určitě všeobecné, abych tak řekl osobnostní vzdělání dostupné jen šlechtici. Měšťan si může získat zásluhy a nanejvýš vzdělat svého ducha; jeho osobnost se však přitom ztratí, ať dělá co chce. Šlechtic, který obcuje s nejvyššími kruhy, má přirozenou povinnost, aby nabyl vznešené jistoty chování, která se tím, že mu nikdy a nikde dveře nejsou uzavřeny, stává jistotou nenucenou, a poněvadž, ať u dvora, ať u vojska, musí platit svým zjevem, svou osobou, má příčinu, aby si jich hleděl a aby to ukazoval, že si jich hledí. Sluší mu dobře jakási půvabná okázalost ve věcech všedních a jakási roztomilá lehkovážnost ve věcech vážných a důležitých, po-

něvadž tím dává najevo, že ho nic nemůže přivést z rovnováhy. Je veřejnou osobou, a čím vytříbenější jsou jeho pohyby, čím zvučnější jeho hlas, čím zdrženlivější a vyváženější všechna jeho bytost, tím je dokonalejší, a je-li stále týž, ať jedná s lidmi vznešenými, nebo prostými, s přáteli, nebo s příbuznými, je bez vady a nelze si přát, aby byl jiný. Ať je chladný, ale rozumný; ať se přetvařuje, ale důvtipně. Dovede-li se v každém okamžiku svého života navenek ovládat, nemůže na něm nikdo nic víc požadovat; všechno ostatní, co má v sobě a kolem sebe, schopnosti, nadání, bohatství, to všechno má jen jakoby přídavkem.

A teď si představ nějakého měšťana, který by si jen trochu chtěl činit nárok na tyto přednosti; musil by nutně ztroskotat a byl by jistě tím nešťastnější, čím víc by ho jeho přirozená povaha opravňovala a pudila k takovému životu.

Poněvadž šlechtic společensky vůbec nezná mezí, protože je možná z něho udělat krále nebo osobu králi podobnou, může všudy předstoupit před sobě rovné s tichým sebevědomím. Smí všudy proniknout kupředu, kdežto měšťanovi nic tak nesluší jako jasný, tichý cit pro meze, které jsou mu vytčeny. Nesmí se ptát: ‚Co jsi?', nýbrž jen: ‚Co máš, kolik důvtipu, kolik znalostí, kolik schopností, kolik peněz?' Dává-li šlechtic už pouhým svým zjevem vše, nedává měšťan svou osobností nic; a ani nemá nic dávat. Šlechtic se smí a má něčím zdát, měšťan má jen něčím být, a chce-li se něčím zdát, je to směšné nebo nevkusné. Šlechtic má jednat a působit, měšťan má něco vykonat a vytvořit. Má rozvíjet své jednotlivé schopnosti, aby se stal užitečným; předpokládá se už, že v jeho bytosti není souladu a že tam ani nemá být, protože musí všechno ostatní zanedbat, aby byl *jedním* způsobem užitečný.

Tento rozdíl nezavinila snad arogance šlechticů ani poddajnost měšťanů, nýbrž společenské zřízení samo. Zda se na tom někdy něco změní a co se změní, to mě málo zajímá; zkrátka, jak se teď věci mají, musím myslit sám na sebe, abych sám sebe zachránil a dosáhl toho, co mi je nezbytnou potřebou.

Mám už jednou neodolatelný sklon k onomu harmonickému vzdělání osobnosti, které je mi zrodem odepřeno. Od té doby, co jsem Tě opustil, získal jsem mnoho tělesnými cviky; zbavil jsem se jakžtakž své staré rozpačitosti a mám docela slušné vystupování. Stejně jsem také vycvičil svou řeč a svůj hlas, a mohu bez ješitnosti říci, že ve společnosti nejsem viděn nerad. Nuže, nezapírám Ti, že mě den ze dne víc a více přemáhá touha, abych byl veřejnou osobou a líbil se a působil v širším kruhu. K tomu přistupuje ještě má náklonnost k básnictví a ke všemu, co s ním souvisí, a potřeba vzdělat ducha a vkus, abych ponenáhlu i při požitku, bez něhož nedovedu být, uznával jen dobrou věc za skutečně dobrou a krásu za krásnou. Chápeš tedy snad, že toto vše naleznu jen u divadla a že se jedině v tomto živlu mohu po chuti pohybovat a vzdělávat. Na prknech se každý vzdělaný člověk zjevuje v plném lesku své osobnosti jako jinak jen člověk vyšších tříd, duch a tělo musí spolu při každém výkonu držet krok a pro mne tu bude tolik způsobů být i zdát se jako nikde jinde. Budu-li si vedle toho ještě hledět všelijakých jiných zaměstnání, najdu tu mechanických lopot dost a dost a o každodenní zkoušky mé trpělivosti nebude nouze.

Nepři se se mnou o to; vykonám tento krok dřív, než mi odpovíš. Z ohledu na vládnoucí předsudky změním jméno, protože se beztoho stydím vystupovat jako Meister. Buď zdráv! Náš majetek je v tak dobrých rukou, že se o něj vůbec nestarám. Co budu potřebovat, o to Tě od případu k případu požádám. Nebude toho mnoho, neboť doufám, že mě mé umění také uživí."

Sotva dopis odeslal, dostál Vilém ihned svému slovu a prohlásil pojednou k velkému údivu Serlovu a všech ostatních, že se věnuje herectví a chce za přiměřených podmínek uzavřít smlouvu. Dohodli se brzy; neboť Serlo jim už dříve učinil takovou nabídku, že se s ní Vilém a ostatní mohli věru spokojit. Celá ztroskotalá společnost, kterou jsme se tak dlouho obírali, byla šmahem přijata, aniž však kdokoli mimo Laerta Vilémovi projevoval vděčnost. Tak jako bez důvěry vznesli svůj požadavek, tak bez díků přijali jeho splnění.

Většina raději připisovala své angažmá vlivu Filininu, a byla to ona, koho zahrnovali díky. Zatím se připravené smlouvy podpisovaly; nevysvětlitelným spojením představ vynořil se ve Vilémově obrazotvornosti, když se znamenal svým fingovaným jménem, obraz onoho palouku v lese, kde ležel poraněn ve Filinině klínu. Na bělouši vyjela z křoví roztomilá amazonka, přiblížila se k němu a sestoupila. Její lidumilná péče ji měla k tomu, aby odcházela a zase přicházela; konečně stála před ním. Plášť jí spadl z ramen, její obličej, její postava zazářily, a ona zmizela. Tak napsal své jméno jen mechanicky, aniž věděl, co činí, a teprve když podepsal, pocítil, že Mignon mu stojí po boku, drží ho za paži a snaží se jemně odtáhnout jeho ruku.

Čtvrtá kapitola

Na jednu z podmínek, které si Vilém kladl při vstupu na divadlo, nepřistoupil Serlo bez výhrad. Vilém žádal, aby byl proveden Hamlet celý a bez škrtů. Serlo přistoupil na podivnou žádost, „jen pokud to bude možné“. O této otázce vedli spolu už často spor; neboť co je nebo co není možné a co je možná z kusu vypustit, aniž rozbijeme jeho jednotu, o tom měli oba mínění velmi odlišná.

Vilém žil totiž ještě v šťastném věku, kdy nemůžeme pochopit, že na milovaném děvčeti nebo na uctívaném spisovateli může být něco nedokonalého. Naše dojmy z nich jsou tak celistvé, tak srostitě v souladu mezi sebou, že nám nezbývá, než abychom i u nich samých předpokládali takovou dokonalou harmonii. Serlo naopak rozlišoval rád a téměř až příliš bystře; jeho břitký rozum poznával v uměleckém díle obyčejně jen celek více nebo méně nedokonalý. Věřil, že tak, jak kusy jsou, máme pramálo příčiny, abychom s nimi nakládali příliš opatrně, a tak musil také Shakespeare, tak musil zvláště Hamlet vytrpět lecjakou změnu.

Vilém nechtěl slyšet ani slova, když Serlo mluvil o oddělování pšenice od plev. „Nejsou tu promíchány plevy s pšenicí,“ zvolal, „je to kmen s větvemi, výhonky, listy, poupaty, květy a plody. Není tu jedno s druhým a skrze druhé?“ Serlo zase tvrdil, že se na stůl nepřináší celý strom, umělec má prý podávat svým hostům zlatá jablka na stříbrných mísách. Vyčerpávali se v podobenstvích a jejich mínění se zřejmě víc a více rozcházela.

Až to našemu příteli mohlo srdce utrhnout, když mu Serlo jednou po dlouhém sporu poradil nejjednodušší prostředek, aby totiž vzal pero a vyškrtal z truchlohry vše, co nepůjde a jít nemůže, a spojil několik osob v jednu; není-li prý v tomto řemesle ještě dosti zběhlý či nemá-li k tomu dosti odvahy, ať práci přenechá jemu; bude s ní prý brzy hotov.

„To je proti naší úmluvě,“ odvětil Vilém. „Jak můžete vy při svém vkusu být tak lehkomyslný?“

„Příteli,“ zvolal Serlo, „vy jednou také budete takový! Až příliš dobře vím, jak ohavný je tento náš způsob upravování, tak ohavný

jako na žádném jiném divadle v celém božím světě. Ale kde také naleznete divadlo tak zpustlé, jako je naše německé? K tomuto ohavnému komolení nás nutí autoři, a obecenstvo to připouští. Kolikpak máme kusů, které nepřekračují možnosti personálu, dekorací a jevištní mašinerie, času, dialogu a tělesných sil herců? A přece máme hrát a stále hrát a stále něco nového. Nemáme tedy využít své výhody, když pořídíme s proškrtanými hrami zrovna tolik jako s úplnými? Vždyť obecenstvo nás samo svádí k této výhodě! Málo Němců a snad jen málo lidí všech moderních národů má smysl pro estetický celek; chválí a haní jen jednotlivá místa, jsou nadšeni jen jednotlivostmi: a pro koho je to větší výhra než pro herce, když přece divadlo je koneckonců vždycky cosi slátaného a nastavovaného!"

„Je" odvětil Vilém, „ale což *musí* zůstat takové, což musí zůstat vše, co je? Nepřesvědčujte mě, že máte pravdu, neboť nic na světě by mě nepřimělo, abych dodržel smlouvu, kterou bych byl uzavřel leda hrubým omylem."

Serlo obrátil rozhovor v šprým a požádal Viléma, aby ještě jednou rozvážil jejich časté rozhovory o Hamletovi a pomýšlel sám na to, jak jej šťastně přepracovat.

Po několika dnech, které strávil o samotě, vrátil se Vilém vesele do společnosti. „Velmi bych se mýlil," zvolal, „jestli jsem neobjevil, jak tomu pomůžeme; ba jsem přesvědčen, že sám Shakespeare by to byl udělal zrovna tak, kdyby jeho génius nebyl tak výlučně upjat k hlavnímu problému a kdyby ho při práci nebyly svedly novely, podle kterých psal."

„Tak ven s tím," řekl Serlo, usedaje majestátně na pohovku, „budu zticha a vyslechnu vás, ale zato tím přísněji váš návrh posoudím."

Vilém odvětil: „Nebojím se; jen poslouchejte! Rozeznávám po velmi podrobném rozboru a zralé úvaze v kompozici tohoto kusu dvojí věc: jednak tu jsou velké vnitřní vztahy osob a událostí, mocný účin, který vyplývá z povahy a jednání hlavních osob, a ty jsou samy sebou výborné, a pořádek, v němž jdou za sebou, nelze zlepšit. Žádná úprava je nemůže zničit, ba sotva porušit. Ony to jsou, co chce každý vidět, nač se nikdo neodváží sáhnout, ony se hluboko

vrývají do duše, a pokud vím, také se téměř všechny na německém jevišti dávají. Podle mého se chybovalo jen v tom, že se podceňovalo to druhé, co je při tomto kusu důležité, totiž vnější okolnosti osob, jak se z jednoho místa dostávají na druhé anebo určitými nahodilými událostmi jsou sváděny dohromady, a že se o těchto okolnostech mluvilo jen mimochodem, nebo že se dokonce vypouštěly. Tyto nitky jsou arci jen jemné a nepevné, ale přece se táhnou celým kusem a svazují to, co by se jinak rozpadlo a také rozpadá, jakmile je ustřihneme a myslíme, že jsme už učinili dost, když ponecháme jejich konec.

Mezi takové vnější okolnosti počítám nepokoje v Norsku, válku s mladým Fortinbrasem, poselstvo k starému strýci, usmíření sporu, tažení mladého Fortinbrase do Polska a jeho návrat ke konci; podobně i návrat Horáciův z Vitemberku, Hamletovu touhu vrátit se tam, Laertovu cestu do Francie, jeho návrat, vyhnání Hamleta do Anglie, jeho zajetí piráty, smrt obou dvořanů po odevzdání Uriášova dopisu: toto vše jsou okolnosti a události, které mohou roztáhnout nějaký román do šířky i délky, které však nanejvýš škodí jednotě našeho kusu, v němž zejména hrdina nemá plánu, a proto jsou velmi a velmi pochybné."

„To od vás rád slyším," zvolal Serlo.

„Nechte mě domluvit," odvětil Vilém, „nebudete mě asi pořád chválit. Tyto chyby jsou jaksi nepevnými oporami celé budovy, které nesmíme odstranit, aniž dřív podložíme pevnou zeď. Můj návrh je tedy ten, abychom vůbec nehýbali oněmi zmíněnými velkými situacemi, nýbrž abychom jich pokud možná šetřili jak v celku, tak v jednotlivostech, ale zato vnější motivy, ojedinělé, rozptýlené a rozptylující, všechny najednou vymýtili a nahradili je jedním jediným."

„A to je?" otázal se Serlo, zdvíhaje se z pohodlného usazení.

„Je také již v kuse," odpověděl Vilém, „já ho jen správně využiji. Jsou to nepokoje v Norsku. Tady máte můj návrh a suďte sám:

Po smrti starého Hamleta se vzbouří Norové, nedávno pokoření. Tamější místodržící pošle svého syna Horácia, Hamletova dávného přítele ze škol, který však vyniká nad všechny ostatní statečností

a znalostí života, do Dánska, aby naléhal na vyzbrojení loďstva, které za nového, zhýralého krále pokračuje jen zvolna a nedbale. Horácio starého krále znal, neboť se účastnil jeho posledních bitev, těšil se jeho přízni, a první scéna s duchem tím jen získá. Nový král pak přijme Horácia v audienci a pošle Laerta do Norska se zprávou, že loďstvo brzy přistane, kdežto Horácio dostane rozkaz, aby jeho vyzbrojení uspíšil. Ale Hamletovi matka nechce dovolit, aby se vypravil s Horáciem, jak si přeje, na moře."

„Zaplať pánbůh," zvolal Serlo, „tak se zbavíme i Vitemberka a vysoké školy, která mi vždy byla trapným kamenem úrazu. Vaše nápady jsou po mém soudu velmi dobré, neboť mimo dva jediné vzdálené obrazy, Norsko a loďstvo, nemusí se divák ničeho *domýšlet;* všechno ostatní *vidí,* všechno ostatní se děje před jeho očima, kdežto jinak by jeho obrazotvornost byla honěna po celém světě."

„Nahlédnete snadno," odvětil Vilém, „jak nyní udržím pohromadě i všechno ostatní. Když Hamlet Horáciovi prozradí otčímův zločin, poradí mu Horácio, aby s ním odešel do Norska, zajistil si armádu a vrátil se s ozbrojenou mocí. Poněvadž se Hamlet králi a královně stává příliš nebezpečným, nevědí nic lepšího, jak se ho zbavit, než že ho pošlou k loďstvu a dají mu za pozorovatele Rosenkrantze a Guildensterna; když se zatím vrátí Laertes, posílají za ním i tohoto jinocha, rozlíceného až k zákeřné vraždě. Loďstvo pro nepříznivý vítr nevypluje; Hamlet se ještě jednou vrátí; jeho pouť přes hřbitov bude tak snad šťastně motivována; jeho setkání s Laertem v Oféliině hrobě je velký, nezbytný okamžik. Pak může král uvážit, že bude lépe, když se Hamleta zbaví na místě. Slavnost odjezdu a zdánlivé smíření s Laertem se nyní okázale oslaví; konají se rytířské hry a také Hamlet šermuje s Laertem. Bez těch čtyř mrtvol nemohu kus ukončit; nikdo nesmí zbýt na živu. Protože se právo volby vrací k lidu, dává Hamlet umíraje svůj hlas Horáciovi."

„Jen se teď rychle posaďte," odvětil Serlo, „a vypracujte ten kus; nápad má můj naprostý souhlas, jen abyste neztratil chuť."

Pátá kapitola

Vilém se již dávno zabýval překladem Hamleta; užíval při tom duchaplné práce Wielandovy, která ho vůbec po prvé seznámila se Shakespearem. Co v ní bylo vypuštěno, doplnil, a tak ve chvíli, kdy se jakž takž se Serlem dohodl o nové úpravě, měl v ruce úplný exemplář. Dal se nyní podle svého plánu do škrtání a pořizování vsuvek, do oddělování a spojování. Pozměňoval a často pozměněnému zase vracel původní podobu; byl sice se svým nápadem tuze spokojen, avšak při vypracování se mu přece jen pořád zdálo, že tím vším originál jen kazí.

Jakmile byl hotov, přečetl svou práci Serlovi a ostatní společnosti. Projevovali s ní velkou spokojenost, zvláště Serlo učinil mnoho příznivých poznámek.

„Velmi správně jste vycítil," pravil mezi jiným, „že tento kus provázejí vnější okolnosti, že však musí být jednodušší, než jak nám je podal velký básník. Co se děje mimo jeviště, co divák nevidí, co si musí představovat, to všechno je jakési pozadí, na němž se pohybují jednající osoby. Velký, jednoduchý výhled na loďstvo a Norsko kusu náramně prospěje; kdybychom jej úplně vynechali, zbyl by z něho jenom rodinný výjev, a velký poznatek, že se tu skrze zločiny v jeho lůně a topornosti hroutí do zkázy celý královský dům, nebyl by pak vyjádřen ve vší své mohutnosti. Zůstane-li však toto pozadí samo mnohotvaré, roztěkané, zmatené, oslabí to dojem z charakterů."

Tu se Vilém zas přidal k Shakespearovi a dokazoval, že psal pro ostrovany, pro Angličany, kteří jsou zvyklí vidět i v prospektu jen lodi a námořní cesty, francouzské pobřeží a piráty; že to, co pro Angličany je naprosto obvyklé, nás už rozptyluje a mate.

Serlo to musil uznat a oba se shodli na tom, že toto vážnější, jednodušší pozadí, když se přece hra má provozovat na německém jevišti, je pro naši představivost nejvhodnější.

Úlohy byly už předtím rozděleny: Polonia se ujal Serlo, Aurelie Ofélie. Laertes byl už svým jménem předurčen; jeden sporý, čilý mladík, nově přišlý, dostal úlohu Horácia; jen s králem a s duchem

byli poněkud na rozpacích. Pro obě úlohy byl tu jen starý bručoun. Serlo navrhoval za krále pedanta, Vilém proti tomu bouřlivě protestoval. Nemohli se dohodnout.

Dále ponechal Vilém v svém kusu neporušeny obě úlohy Rosenkrantze a Guildensterna. „Proč jste je nespojil *v jednu?"* ptal se Serlo, „tato úspora by se přece provedla jako nic."

„Bůh mě uchovej před takovými úsporami, které ruší smysl a účinek," odvětil Vilém. „To, co tito dva lidé jsou a činí, nemůže být představováno jedním. V takových maličkostech se ukazuje Shakespearova velikost. Všechno to tichošlápství, uhýbání, podlízání a poklonkování, přikyvování, lichocení a lísání, ta opičí obratnost, to obskakování, to všudybylství a ta prázdnota, to počestné lotrovství, ta neschopnost, cožpak to všechno stačí vyjádřit jeden jediný člověk? Měl by jich být aspoň tucet, kdybychom je sehnali; neboť jsou něčím jen jako společnost, ba jsou společnost sama, a Shakespeare byl velmi skromný a rozvážlivý, že pustil na jeviště jen dva takové reprezentanty. Ostatně je kromě toho potřebuji v své úpravě jako spřežení, které kontrastuje s jediným dobrým, skvostným Horáciem."

„Rozumím vám," řekl Serlo, „a můžeme si pomoci. Jednoho dáme Elmiře (tak se jmenovala nejstarší dcera bručounova); neuškodí, budou-li vypadat pěkně, a já ty loutky vycvičím a vycepuji jedna radost."

Filina se náramně těšila, že bude hrát královnu v divadle na divadle. „Tohleto zahraji, že to bude jako doopravdy," zvolala, „jak se v rychlosti vdáme za druhého, když jsme prvního tak strašně milovaly. Jsem si jista, že budu mít velikánský úspěch a že každý muž si bude přát, aby se stal třetím."

Aurelie se při těchto řečech zamračila. Její odpor k Filině se den ode dne stupňoval.

„Věčná škoda," řekl Serlo, „že nemáme balet. Jinak byste se svým prvním a druhým mužem zatančila *pas de deux,* stařec by usínal podle taktu a vaše nožky a lýtka by se tam vzadu na jevišťátku vyjímaly po čertech roztomile."

„O mých lýtkách toho asi moc nevíte," odvětila uštěpačně, „a co se týče mých nožek," zvolala hbitě, sahajíc pod stůl a stavíc své střevíčky vedle sebe před Serla, „tady jsou má chodítka a ráda bych viděla, kde byste vzal roztomilejší."

„Myslil jsem to vážně," řekl Serlo, prohlížeje si hezounké střevíčky. „Není jistě lehké najít něco půvabnějšího."

Byla to pařížská práce. Filina je dostala darem od hraběnky, jejíž krásná nožka byla proslulá.

„Je to rozkošná věcička!" zvolal Serlo. „Srdce mi v těle skáče, když se na ně dívám."

„Ó, jaké to vytržení!" řekla Filina.

„Není nad pár střevíčků tak jemné, krásné práce," zvolal Serlo, „ale jejich klapot je ještě rozkošnější než jejich vzhled." Zvedl je a pustil několikrát za sebou střídavě na stůl.

„Co to znamená? Jen je zase vraťte," zvolala Filina.

„Smím-li to povědět," odvětil s líčenou skromností a čtveráckou vážností, „my staří mládenci, kteří jsme v noci většinou opuštěni, a přece se bojíme jako jiní lidé a v temnotě toužíme po společnosti, zvláště když spáváme po hospodách a v cizotě, kde někdy také straší, máme velkou útěchu v tom, když nějaké dobré dítě je svolné dělat nám společnici a těšitelku. Je noc, člověk leží v posteli, něco zašustí, člověk se lekne, dveře se otevřou, rozpoznáme milý, šepotavý hlásek, ono se to připlíží, záclony zašustí, klip klap spadnou pantoflíčky a huš, už nejsme sami.

Ach, toho roztomilého, toho jedinečného zvuku, když podpatky dopadnou na zem! Čím jsou něžnější, tím jemněji to zní. Nemluvte mi o filomelách[28] ani o zurčících potůčcích ani o šelestícím vánku ani o tom o všem, co vyhrávají kolovrátky a o čem básníci dudlají, já se držím svého klip klap! – Klip klap je nejkrásnější téma pro rondel[29], který si stále přejeme slyšet znova a znova."

28 Básnické pojmenování slavíka, odvozené ze starořecké báje.

29 Lyrická báseň o třech slokách a dvou rýmech, v níž se opakují třikrát první dva verše první sloky. *Pozn. red.*

Filina mu vzala střevíčky z rukou a řekla: „Jak jsem je rozšmajdala! Jsou mi příliš velké.“ Pak si s nimi pohrávala a třela podrážky jednu o druhou. „Jak se to hned rozpálí!“ zvolala a položila jednu podrážku k obličeji, pak je třela zas a podala je Serlovi. Byl tak bezelstný, že zkusil, jak jsou teplé; zvolala: „Klip klap!“ a udeřila ho jak se patří podpatkem, až vykřikl a stáhl ruku. „Já vás naučím, při mých střevících myslit na takové věci,“ řekla se smíchem Filina.

„A já tě naučím, dělat si ze starých lidí blázny jako z dětí!“ zvolal nato Serlo, vyskočil, pevně ji uchopil a uloupil jí nejeden polibek, z nichž si každý dala uloupit, obratně předstírajíc, že se brání doopravdy. V tahanici se jí rozpustily dlouhé vlasy a zaplétaly se kolem skupinky, židle upadla na zem a Aurelie, tímto pohoršením v hloubi duše uražena, mrzutě povstala.

Šestá kapitola

Ačkoliv při nové úpravě Hamleta odpadlo mnoho osob, byl jejich počet stále ještě dost velký a soubor skoro nestačil.

„Půjde-li to takhle dál," řekl Serlo, „bude třeba, aby také náš napověda vylezl ze své boudy, přecházel mezi námi a stal se osobou dramatu."

„Už jsem se mu často podivoval, jak ovládá své řemeslo," odvětil Vilém.

„Myslím, že bychom stěží našli dokonalejšího pomocníka," pravil Serlo. „Nikdy ho žádný divák neslyšel, my na jevišti však rozumíme každé slabice. Vytvořil si pro to jaksi zvláštní orgán a je jako strážný duch, který nám v nouzi zřetelně našeptává odvahu. Má pro to cit, kterou partii herec dokonale ovládá, a ví už předem, kdy a kde ho paměť opustí. V několika případech, kdy jsem měl sotva pokdy, abych si úlohu pročetl, zahrál jsem ji s úspěchem, poněvadž mi ji předříkával slovo za slovem. Jenže má také své podivnůstky, které by kohokoli jiného učinily nepotřebným: vžije se tak vroucně do kusu, že patetická místa sice zrovna nedeklamuje, ale přece přednáší s citem. Tímto svým nezpůsobem mě už nejednou popletl."

„Tak jako mne," pravila Aurelie, „nechal jednou na holičkách pro jiný svůj vrtoch na velmi nebezpečném místě."

„Jak je to možné při jeho pozornosti?" zeptal se Vilém.

„Bývá při některých místech," pravila Aurelie, „tak dojat, že prolévá horké slzy a na několik okamžiků se úplně zapomene; nejsou to vlastně tak zvaná dojemná místa, která ho uvádějí do tohoto stavu, jsou to, abych to řekla přesně, *krásná* místa, z nichž jaksi na nás upírá své jasné, rozevřené oči ryzí duch básníkův, místa, z nichž my ostatní máme leda radost a která tisíce a tisíce lidí přehlížejí."

„A proč nevystoupí na jevišti, má-li tak citlivou duši?"

„Chraptivý hlas a strnulé pohyby ho vylučují z jeviště a jeho hypochondrická povaha ze společnosti," odvětil Serlo. „Co jsem si dal práce, aby si na mne zvykl, ale marně! Čte tak výborně, jak jsem ještě

nikdy číst neslyšel; nikdo nezachovává tak přesně jako on jemnou hranici mezi deklamací a vznícenou recitací."

„Sláva," zvolal Vilém, „sláva! Jaký šťastný objev! Teď máme herce, který nám zarecituje místo o *sršatém Pyrrhovi*."

„Člověk musí mít tolik nadšení jako vy," odvětil Serlo, „aby tak dovedl využít všeho, co se mu hodí k dosažení cíle."

„Ovšem! Měl jsem už strach," zvolal Vilém, „že snad nebude zbytí a že toto místo budeme musit vynechat, čímž by utrpěl účin celého kusu."

„Nenahlížím věru proč," odvětila Aurelie.

„Doufám, že budete brzy se mnou zajedno," pravil Vilém. „Shakespeare uvádí příchozí komedianty na jeviště za dvojím účelem. Předně muž, který deklamuje Priamovu smrt s tak velkým pohnutím, učiní hluboký dojem na *prince* samého; podněcuje svědomí váhavého mladíka a tím se stává tento výjev předehrou k scéně, v níž divadlo na divadle strašlivě zapůsobí na *krále.* Hamlet se cítí zahanben hercem, který tolik soucítí s cizím, líčeným žalem; a to v něm ihned probudí myšlenku, aby týmž způsobem pokoušel svědomí svého otčíma. Jaký nádherný monolog uzavírá druhý akt! Jak se těším, až budu recitovat:

‚Ó jaký lotr, jaký nízký otrok to jsem! Není to obludné, že ten herec prve pro pouhou smyšlenku, pro pouhý sen o vášni svou duši tak podrobil své vůli, že jejím účinem všecka pobledla jeho tvář! V očích slzy! Zmatení v úkonech! Hlas zlomený! Všecka jeho bytost proniknuta jediným citem! A to všecko pro nic – pro Hekubu! Čím je mu Hekuba, čím on Hekubě, aby pro ni měl plakat?!'"

„Jen abychom našeho napovědu dostali na jeviště," řekla Aurelie.

„Musíme ho tam," pravil Serlo, „ponenáhlu uvést. Ať při zkouškách ono místo čte, a my mu řekneme, že čekáme herce, který to zahraje, a tak snad už nějak na něho vyzrajeme."

Když se o této věci domluvili, obrátila se řeč na *ducha.* Vilém se nemohl odhodlat pedantovi svěřit úlohu živého krále, aby bručoun mohl zahrát ducha, a navrhoval, aby se raději ještě nějaký čas počkalo, poněvadž se přece ještě přihlásili nějací herci, z nichž snad časem bude možná vybrat toho pravého.

Můžeme si tedy pomyslit, jak se Vilém podivil, když navečer na svém stolku našel tento dopis, nadepsaný jeho divadelním jménem a zapečetěný podivuhodnými hieroglyfy:

„Jsi, vzácný jinochu, víme to, ve velkých rozpacích. Nalézáš pro svého Hamleta sotva lidi, neřkuli duchy. Tvá horlivost si zasluhuje zázraku; zázraky činit nedovedeme, ale něco zvláštního se přece stane. Máš-li důvěru, zjeví se v pravou chvíli duch! Měj odvahu a neboj se! Odpovědi není třeba, dovíme se o tvém rozhodnutí!“

S tímto podivným listem běžel zpět k Serlovi, který jej pročítal znovu a znovu a konečně prohlásil s povážlivou tváří: „Věc je důležitá, je třeba, abychom jak se patří uvážili, zda se toho smíme a můžeme odvážit.“ Mluvili mnoho pro a proti; Aurelie byla zticha a čas od času se pousmála; a když o tom po několika dnech byla opět řeč, naznačila dost jasně, že list pokládá za Serlův žert. Prosila Viléma, aby se o nic nestaral a ducha trpělivě vyčkal.

Serlo byl vůbec v nejlepší náladě; odcházející herci si totiž všemožně dávali záležet, aby hráli dobře a byli tím více pohřešováni, až tu nebudou; a protože obecenstvo bylo zvědavo na jeho novou společnost, mohl se nadít tím pěknějších příjmů.

Dokonce i styk s Vilémem měl na něho trochu vlivu. Hovořil nyní více o umění, neboť byl koneckonců přece jen Němec a tento národ si rád skládá počet z toho, co činí. Vilém si některé z těchto rozmluv zapisoval; předložíme tyto dramaturgické výklady těm z našich čtenářů, kteří se o ně zajímají, při jiné příležitosti, neboť zde nesmíme vypravování tak často přerušovat.

Zejména jednou navečer byl Serlo obzvlášť veselý, když hovořil o úloze Polonia, jak ji zamýšlí pojmout. „Slibuji,“ řekl, „že tentokrát předvedu tuze ctihodného muže. Tam, kde to má být, jak se patří zdůrazním příslušnou poklidnost a jistotu, prázdnotu a samolibost, líbivost a nechutnost, smělost jednání a špehounství, rozšafné lotrovství a vylhanou pravdivost. Zahraji jak možná nejzdvořileji ta-

kového šedivého, počestného, vytrvalého, poměrům přisluhujícího skorodarebáka, a v tom mi dobře poslouží rysy, kterými ho náš autor poněkud drsně a hrubě načrtl. Budu mluvit jako kniha, když budu dobře připraven, a jako pitomec, když budu v dobré náladě. Budu nechutný, abych mluvil každému po chuti, a vždy tak obratný, že si toho nepovšimnou, když mě lidé mají za blázna. Už dávno jsem se nepustil do žádné úlohy s takovou chutí a rozpustilostí."

„Kdybych si jen mohla totéž slibovat od své!" řekla Aurelie. „Nemám ani dost mládí, ani dost měkkosti, abych se dovedla do této povahy vcítit. Jen jedno pohříchu vím: pocit, který Ofélii zmátl hlavu, mě už neopustí."

„Vždyť to nebudeme vážit na zlatých vážkách," řekl Vilém. „Neboť vlastně přání hrát Hamleta mě při celém studiu kusu pořádně zavedlo, čím hlouběji vnikám do své úlohy, tím víc vidím, že na mé celé postavě není jediného rysu z fyziognomie, kterou dal Shakespeare svému Hamletovi. Když dobře uvážím, jak přesně v této úloze jedno s druhým souvisí, skoro už ani nedoufám, že udělám pořádný dojem."

„Pouštíte se s velkou svědomitostí do svého řemesla," odvětil Serlo. „Herec se přizpůsobuje své roli, jak může, a úloha se řídí podle něho, jak musí. Ale jak předepsal Shakespeare svého Hamleta? Je vám vskutku tak docela nepodobný?"

„Především je Hamlet plavý," odvětil Vilém.

„To je věru nicotná podrobnost," pravila Aurelie. „Podle čeho tak soudíte?"

„Je to Dán, je to Seveřan, a proto se rozumí samo sebou, že má plavé vlasy a modré oči."

„A Shakespeare že na to myslil?"

„Určitě vyjádřeno jsem to nenašel, ale ve spojení s jinými místy se mi to zdá nesporné. Šermuje se mu těžko, pot se mu lije z čela, a královna praví: ‚Je tělnatý, nechte ho vydychnout!' Můžeme si ho přitom představit jinak než plavého a zavalitého? Neboť tmavovlasí lidé v mládí jen zřídka bývají tělnatí. Nehodí se také jeho váhavá melancholie, jeho měkký smutek, jeho horlivá nerozhodnost lépe

k takovému zjevu, než když si představíme štíhlého jinocha s hnědými kadeřemi, od něhož očekáváme více rozhodnosti a hbitosti?“

„Kazíte mi mou představu,“ zvolala Aurelie, „dejte pokoj se svým tělnatým Hamletem! Nepředstavujte nám, proboha, svého obtloustlého prince! Podejte nám raději nějaké qui pro quo, které nás uchvátí a dojme. Úmysly autorovy neleží nám tolik na srdci jako naše potěšení, a my žádáme půvab, který je nám sourodý.“

Sedmá kapitola

Jednou navečer se společnost přela, co zasluhuje přednost, román, či drama. Serlo ujišťoval, že je to marný spor, který se zakládá na nedorozumění; obojí může prý být po svém vynikající, je jen třeba, aby se držely v hranicích svého žánru.

„Já sám v tom dosud nemám plné jistoty," odvětil Vilém.

„A kdo ji, prosím vás, má?" ptal se Serlo. „A přece by to stálo za to, aby se věc prozkoumala."

Mluvili o tom mnoho tak i onak, a nakonec bylo asi toto výsledkem jejich rozmluvy:

V románě stejně jako v dramatu vidíme člověka, jeho povahu a jeho činy. Rozdíl mezi oběma druhy není toliko ve vnější formě, není jenom v tom, že v jednom z nich osoby samy mluví přímo a v druhém se o nich obyčejně jen vypráví. Mnohá dramata jsou pohříchu jen dialogizované romány, a nebylo by nemožné napsat drama v dopisech.

V románě mají především být líčeny názory a události; v dramatu charaktery a činy. Román má pokračovat pomalu a názory hrdinovy musí, ať už jakkoli, brzdit tlak celku, který žene děj kupředu. Drama má spěchat a charakter hlavní osoby musí prudce směřovat ke konci a může být leda zdržován. Hrdina románu musí být trpný, nebo aspoň ne přespříliš činný; od hrdiny dramatu žádáme působnost a čin. Grandison, Clarissa, Pamela, vikář wakefieldský, ba i Tom Jones[30] jsou když ne trpné, tedy aspoň retardující osoby, a všechny události jsou utvořeny jaksi k obrazu jejich názorů. V dramatu neutváří hrdina nic podle sebe, všechno mu odporuje a on odstraňuje a odklízí překážky z cesty nebo jim podléhá.

Shodli se i na tom, že hra náhody je v románě dovolena, že však vždy musí být ovládána a řízena názory osob; že však naopak osud, který dohání lidi bez jejich přičinění jednotlivými vnějšími okol-

30 Hlavní osoby tří románů anglického spisovatele Samuela Richardsona, románu Olivera Goldsmitha a románu Henryho Fieldinga.

nostmi k nepředvídané katastrofě, je na místě jen v dramatu; že náhoda smí ovšem vyvolat situace patetické, nikdy však tragické; osud naopak musí vždy být strašný a stává se tragickým v nejvyšším toho slova smyslu, když navzájem nezávislé skutky, vinné i nevinné, neblaze zauzluje.

Tyto úvahy je přivedly zpět k záhadnému Hamletovi a k zvláštnostem tohoto kusu. Hrdina, bylo řečeno, má vlastně také jen názory; jsou to jen události, které na něho dorážejí, a proto má kus něco ze zdlouhavosti románu; poněvadž však plán všeho načrtl osud, poněvadž kus vychází ze strašného činu a hrdina je k strašnému činu stále popoháněn, je v nejvyšším slova smyslu tragický a nestrpí jiného konce než tragický.

Nyní se měla uspořádat čtená zkouška, na niž se Vilém těšil jako na slavnost. Porovnal předtím úlohy s textem, takže z této strany nehrozil žádný úraz. Všichni herci byli s hrou obeznámeni a šlo mu nyní jen o to, aby je dříve, než začnou, přesvědčil o důležitosti čtené zkoušky. Jako prý žádáme na každém hudebníkovi, aby do určité míry uměl zahrát z listu, tak se má také každý herec, ba každý vzdělaný člověk cvičit ve čtení z listu, aby ihned postřehl ráz nějakého dramatu, básně nebo povídky a dovedl je pohotově přednést. Všechno memorování je prý málo platné, když herec předtím nevnikl do ducha a smyslu dobrého spisovatele; písmeno prý nezmůže nic.

Serlo ujišťoval, že jim leccos odpustí při každé jiné zkoušce, ba i při hlavní, jen když učiní dost zkoušce čtené. „Neboť obyčejně," pravil, „není nic směšnějšího, než když herci mluví o studování; připadá mi to, jako když svobodní zednáři mluví o řemesle."

Zkouška šla podle přání a možno říci, že sláva a dobrý příjem společnosti měly svůj původ v těchto několika dobře užitých hodinách.

„Učinil jste dobře, příteli," pravil Serlo, když opět osaměli, „že jste našim spolupracovníkům tak vážně promluvil do duše, ačkoliv se obávám, že stěží splní vaše přání."

„Jak to?" odvětil Vilém.

„Přišel jsem na to," řekl Serlo, „že jak je lehké uvést do chodu obrazotvornost lidí, jak rádi si nechávají vypravovat pohádky, právě

tak zřídka u nich najdete, co bych nazval obrazotvorností tvořivou. U herců je to velmi nápadné. Každý je náramně spokojen, když dostane krásnou, záslužnou, brilantní úlohu; málokterý však učiní víc, než že se samolibě stará o to, zda také zaň bude pokládán. Ale jasně procítit, co si při hře myslil autor, co je třeba ze své individuality obětovat, abychom vyhověli úloze, jak svým vlastním přesvědčením, že jsme teď docela jiný člověk, strhnout diváka k témuž přesvědčení, jak vnitřní opravdovostí zpodobování proměnit tato prkna v chrám, tuto lepenku v lesy: to je málokomu dáno. Kdo má pojem o této vnitřní síle ducha, kterou jedinou se divák nechá oklamat o této vylhané pravdě, která jediná působí a jediná dosahuje iluze?

Nenaléhejme tedy příliš na ducha a na cit. Nejjistější prostředek je, vysvětlíme-li svým přátelům rozvážně nejprve význam slova a osvětlíme jim smysl věci. Kdo má vlohy, dostane se pak rychle sám až k duchaplnému a procítěnému výrazu; a kdo jich nemá, nebude tak aspoň hrát a přednášet docela špatně. Neznám však u herců, jako vůbec u nikoho, horší domýšlivost, než když si někdo činí nárok na ducha, dokud mu není jasná a běžná litera."

Osmá kapitola

Vilém se dostavil na první jevištní zkoušku velmi brzy, a tak se stalo, že byl na prknech sám. Místnost ho překvapila a vyvolala v něm nejpodivnější vzpomínky. Lesní a vesnická dekorace tu stála právě tak jako jednou ráno při zkoušce na divadle v jeho rodišti, když mu Mariana vroucně vyznala svou lásku a přislíbila první šťastnou noc. Selské domky byly jako skutečné na vsi; skutečné ranní slunko ozařovalo pootevřenou okenicí část lavice, špatně upevněnou vedle dveří, jenže pohříchu nesvítilo jako tehdy na Marianin klín a její ňadra. Sedl si; zamyslil se nad touto podivnou shodou a bylo mu, že ji snad na tomto místě brzy zase spatří. Ach, a nebylo to nic jiného, než že dohra, k níž patřila tato dekorace, byla tehdy na německém jevišti velmi často dávána.

Z těchto úvah ho vyrušil příchod ostatních herců; s nimi zároveň vstoupili dva ctitelé divadla i šaten a pozdravili Viléma s nadšením. Jeden z nich poněkud brousil za paní Melinovou, druhý však byl zcela nezáludný přítel hereckého umění a oba patřili k tomu druhu přátel, jaké by si měla přát každá dobrá společnost. Bylo těžko říci, zda divadlo více znali, či milovali. Milovali je příliš, aby je dobře znali; avšak znali je dost, aby dovedli ocenit dobré a zatracovat špatné. Ale poněvadž měli k divadlu skutečnou lásku, nebyla jim prostřednost nesnesitelná, a nádherný požitek, s jakým dobré vychutnávali už napřed i pak po druhé ve vzpomínce, nelze popsat. Z mechanických věcí měli radost, oduševnělé je uváděly u vytržení a jejich láska byla tak velká, že i kusá zkouška jim dávala jakousi iluzi. Bylo to, jako by se jim všechny nedostatky ztrácely v nedohledné dálce a všechno dobré se jich dotýkalo jako cosi zcela blízkého. Zkrátka, byli to milovníci umění, jaké si každý umělec v svém oboru přeje. Jejich nejmilejší pouť byla z kulis do parteru a z parteru do kulis, jejich nejmilejší pobyt byl v šatně, jejich nejpilnějším zaměstnáním bylo opravovat a přihlazovat něco na gestu, obleku, recitaci nebo deklamaci herců, jejich nejživější rozmluvy se týkaly účinku, kterého herci dosáhli, a jejich nejvytrvalejší přičinění bylo, aby udrželi

herce v pozornosti, čilosti a přesnosti, aby jim prokázali něco milého a dobrého; bez plýtvání opatřovali společnosti nejeden požitek. Oba si dobyli výhradního práva, aby při zkouškách i při představení směli přicházet na jeviště. Co se týkalo provedení Hamleta, nesouhlasili na všech místech s Vilémem; v některých případech povolil, většinou však prosadil svůj názor, a celkem vzato posloužila tato rozmluva velice protříbení jeho vkusu. Naznačoval, jak si váží obou přátel, a ti naopak si troufali prorokovat, že tyto spojené snahy znamenají novou epochu pro německé divadlo.

Přítomnost obou těchto mužů byla při zkouškách velmi užitečná. Zejména přesvědčovali naše herce, že je už při zkoušce třeba spojovat s řečí postoj a gesto jako při provedení a vše zvykem mechanicky sloučit vjedno. Zvláště prý rukama nemají při zkoušce na tragédii dělat všední pohyby; tragéd, který při zkoušce šňupe tabák, budí v nich prý vždycky úzkost: je totiž velmi pravděpodobné, že bude při představení na takovém místě pohřešovat svůj šňupeček. Ba měli za to, že nikdo nemá zkoušet v botách, když úloha se hraje ve střevících. Nic je však, ujišťovali, tolik nebolí, jako když ženské při zkouškách schovávají ruce do záhybů sukně.

Mimo to se na domluvu těchto mužů provedlo ještě něco velmi dobrého, že totiž všichni mužští se učili execírovat. „Protože se ve hrách vyskytuje tolik úloh vojenských," řekli, „nevypadá nic tak smutně, jako když vidíme potácet se po jevišti v hejtmanských a majorských uniformách lidi, kteří v sobě nemají ani za mák drezury."

Vilém a Laertes byli první, kdož se podrobili pedagogice jednoho poddůstojníka; přitom pokračovali velmi usilovně v šermířských cvičeních.

Tolik práce si dávali oba muži s výchovou společnosti, která se tu tak šťastně sešla. Pečovali o příští spokojenost obecenstva, které je však občas pomlouvalo za jejich příliš zjevnou zálibu. Nevědělo, kolik má příčiny, aby jim bylo vděčno, zejména za to, že nepřestávali klást hercům na srdce jako hlavní věc, že je jejich povinností mluvit jasně a hlasitě. Setkali se přitom s větším odporem a nevolí, než si z počátku pomyslili. Většinou chtěli herci být slyšeni tak, jak

mluvili, a jen málokteří se snažili mluvit tak, aby bylo možná je slyšet. Někteří svalovali vinu na špatnou akustiku budovy, jiní zase říkali, že přece nemohou křičet, když mají mluvit přirozeně, tajně nebo něžně.

Naši ctitelé divadla, kteří měli nevýslovnou trpělivost, snažili se všemožně, aby objasnili tento zmatek a přemohli tuto umíněnost. Nešetřili ani důvody, ani lichotkami a dosáhli nakonec přece jen svého cíle, při čemž jim neobyčejně přispěl dobrý příklad, který ostatním dával Vilém. Žádal je, aby si při zkouškách sedali do nejodlehlejších koutů a ťukali klíčem do lavice, jakmile mu nebudou dokonale rozumět. Artikuloval dobře, vyslovoval bez afektace, stupňoval hlas ponenáhlu a nepřekřičel se ani při nejpatetičtějších místech. Ťukání klíčů se od jedné zkoušky ke druhé ozývalo stále řidčeji; ponenáhlu připouštěli toto opatření i ostatní a bylo možná doufat, že konečně bude kusu rozumět ve všech koutech hlediště.

Na tomto příkladu je vidět, jak rádi by lidé chtěli dosáhnout svého cíle jen podle svého rozumu, co to dá práce jim vyložit, co se vlastně rozumí samo sebou, a jak je nesnadné vysvětlit tomu, kdo by chtěl něco dokázat, že bez splnění určitých podmínek je jeho snaha holou nemožností.

Devátá kapitola

Nyní se přešlo k otázce dekorací a kostýmů a vůbec všeho, čeho ještě bylo potřebí. Při některých scénách a místech měl Vilém všelijaké zvláštní vrtochy, kterým Serlo povoloval, jednak z ohledu na smlouvu, jednak z přesvědčení, a také proto, že doufal, že si Viléma svou ochotou získá, a tak ho napříště bude moci řídit tím snáze podle svého.

Tak se na příklad při prvním slyšení král a královna měli objevit sedící na trůnu, dvořané po stranách a Hamlet nevýznamně stoje mezi nimi. „Hamlet," pravil, „se musí chovat klidně, jeho černý oděv ho již dostatečně odlišuje od ostatních. Musí se spíše skrývat než ukazovat. Teprve když se slyšení skončí, když král s ním hovoří jako se synem, může vystoupit a scéna pokračovat."

Další velkou nesnáz působily obě podobizny, kterých se Hamlet ve výstupu s matkou tak náruživě dovolává. „Musí mi oba," pravil Vilém, „být viditelní v životní velikosti vedle hlavních dveří v pozadí pokoje, starý král v plné zbroji jako duch a na téže straně, kudy duch pak vstoupí. Přál bych si, aby podobizna, s pravicí velitelsky napřaženou a trochu poodvrácena, jaksi hleděla přes rameno, a tak se úplně shodovala s duchem, když dveřmi odchází. Bude to působit velmi silným dojmem, bude-li se v této chvíli Hamlet dívat za duchem a královna na obraz. Otčím pak může být vymalován v královském ornátě, ale ovšem nepohlednější než otec."

A takových všelijakých drobností bylo ještě víc a někdy si o nich ještě promluvíme.

„Trváte neúprosně na tom, aby Hamlet na konci zemřel?" otázal se Serlo.

„Jak ho mohu nechat na živu," pravil Vilém, „když ho celý kus utlačuje k smrti? Vždyť jsme již o tom tak obšírně mluvili."

„Ale obecenstvo si přeje, aby zůstal na živu."

„Ve všem ostatním mu rád vyhovím, jen tentokrát je to nemožné. Vždyť my si také přejeme, aby nějaký dobrý a užitečný člověk, který umírá na vleklou chorobu, žil déle. Rodina pláče a zapřísahá lékaře,

ale ten ho také nemůže udržet; a tak málo jako lékař může odolat nutnosti přírodní, právě tak málo můžeme my rozkazovat uznané nutnosti umělecké. Je to falešná poddajnost vůči davu, když v něm vzbuzujeme pocity, které *chce* mít, a nikoliv ty, které *má* mít."

„Kdo přináší peníze, smí žádat zboží, jakého se mu zachce."

„To je pravda; ale vyspělé obecenstvo zasluhuje, abychom si ho vážili, abychom s ním nejednali jako s dítětem, z něhož chceme vylákat peníze. Je třeba, abychom je ponenáhlu *dobrými* věcmi naučili citu a smyslu pro dobré věci; a bude své peníze dávat dvojnásob rádo, poněvadž mu při tomto výdaji ani rozum, ba ani moudrost nemá co vyčítat. Můžeme mu lichotit jako milovanému děcku, lichotit, abychom je polepšovali, abychom je pro příště poučili, nikoli jako dítěti vznešenému a bohatému, abychom zvěčnili hloupost, kterou využitkujeme."

Tak pojednávali ještě o ledačem, co se vztahovalo zvláště k otázce, co je snad ještě možná na kuse změnit a co musí zůstat nedotčeno. Do toho se však už dále nepustíme, nýbrž předložíme snad jednou sami novou úpravu Hamleta té části našich čtenářů, kteří by se o ni zajímali.

Desátá kapitola

Bylo po hlavní zkoušce; trvala nadmíru dlouho. Serlo a Vilém shledali, že musí ještě mnoho věcí obstarat; neboť přesto, že přípravám věnovali mnoho času, zůstaly přece náramně důležité věci na poslední chvíli.

Tak na příklad ještě nebyly hotovy podobizny obou králů; a výjev mezi Hamletem a jeho matkou, od něhož si slibovali tak veliký účinek, dopadal ještě velmi chabě, protože tu dosud nebylo ani ducha, ani jeho malovaného protějšku. Serlo si při této příležitosti zažertoval a řekl: „Byli bychom vlastně jak se patří nahraní, kdyby duch nepřišel a kdyby stráž skutečně musila šermovat se vzduchem a náš napověda zaskočit a odříkat svůj part za kulisami."

„Nezaplašme si podivuhodného přítele svou nevírou," odvětil Vilém, „přijde jistě v pravý čas a překvapí právě tak nás jako diváky."

„Věru," zvolal Serlo, „budu rád, až zítra bude po všem; Hamlet nám dělá více obtíží, než jsem si myslil."

„Ale nikdo na světě nebude šťastnější než já, až bude zítra po premiéře," zvolala Filina, „třeba mi má úloha dělá pramálo starostí. Neboť vždy a všude slyšet jen o jedné věci a vědět, že z toho koneckonců nekouká nic víc než pouhé představení, na něž se zrovna tak zapomene jako na tolik set jiných, na to má trpělivost nestačí. Nedělejte proboha tolik okolků! Hosté, když vstávají od stolu, najdou na každém jídle nějaký chlup; ba kdybychom je slyšeli, jak mluví doma! Ani nechápou, jak takovou trýzeň vůbec mohli vydržet!"

„Dovolte, abych využil vašeho přirovnání v svůj prospěch, milé dítě," odvětil Vilém. „Uvažte, co musí příroda a umění, co musí obchod, řemeslo a průmysl spolu vytvořit, aby se mohla vystrojit hostina. Kolik roků musí strávit jelen v lese, ryba v řece nebo v moři, než jsou hodni ozdobit naši tabuli, a kolik má práce hospodyně a kuchařka v kuchyni! S jakou nedbalostí srkáme při desertu péči vzdáleného cizího vinaře, lodníka, sklepmistra, jako by to tak musilo být! A nemají snad proto všichni tito lidé pracovat, vyrábět a připravovat, nemá to hostitel všechno pečlivě snést a srovnat, protože

požitek koneckonců je pomíjivá věc? Ale žádný požitek vlastně není pomíjivý: neboť dojem, který zůstaví, je trvalý, a cokoli uděláme s pílí a s námahou, to sděluje i s divákem svou skrytou sílu, o níž ani nemůžeme vědět, jak daleko sahá."

„Mně je to všecko jedno," řekla Filina, „já z toho ze všeho mám jenom zas jedno ponaučení, že muži jsou pořád v rozporu sami se sebou. Při vší své svědomitosti, abyste velkého autora nezkomolili, vynechali jste přece z kusu nejkrásnější myšlenku."

„Nejkrásnější myšlenku?" zvolal Vilém.

„Zajisté nejkrásnější, na které si sám Hamlet zakládá!"

„A to je?" zvolal Serlo.

„Kdybyste měl paruku," odvětila Filina, „něžňounce bych vám ji sundala; potřebujete totiž, jak se zdá, aby vám někdo provětral hlavu."

Ostatní přemýšleli a zábava vázla. Povstali, bylo už pozdě, a chystali se k rozchodu. Když tu tak nerozhodně stáli, zazpívala Filina pojednou písničku na velmi půvabnou a roztomilou notu:

Pláčete, že noční chvíle
osamělost znamená?
Naopak, vy krásky milé,
pro družnost je stvořena.

Jako muž má v ženě zříti
půl, jež lepší zvát se smí,
stejně noc je půlka žití,
a to půlka krásnější.

Lze se těšit z doby denní?
Přeruší vám rozkoše,
vhod je leda k rozptýlení,
ale to je také vše.

Zato, když tak v nočním čase
sešeří se lampička,

ze rtu na ret přelévá se
žert a dech a hubička,

a když hoch, jenž jindy žárem
nedočkavě, bujný, vře,
nad nějakým drobným darem
zarazí se v lehké hře,

a když slavík láskou vzňatým
něžnou píseň klokotá,
která truchlícím a jatým
zní jak žal a tesknota —

to se s lehkým srdcem věru
tlukot zvonů slyší znít,
v úderů jenž dvanácteru
tají jistotu a klid!

Proto v dlouhé chvíli denní
útěchu ti, duše, dá:
každý den své plahočení,
ale noc svou rozkoš má!

Když skončila, uklonila se lehce a Serlo zvolal hlasité bravo. Vyběhla ze dveří a se smíchem utekla. Slyšeli ji, jak si po schodech dolů prozpěvuje a jak klepe podpatky.

Serlo odešel do postranního pokoje a Aurelie se ještě na okamžik zastavila před Vilémem, který jí přál dobrou noc, a řekla:

„Jak je mi protivná! Z té duše se mi protiví! Až po nejmenší nahodilost! Ty hnědé řasy na pravém víčku při plavých vlasech, které bratr má za tak rozkošné, nemohu ani vidět a šrám na čele má pro mne něco tak odporného, něco tak nízkého, že vždy před ní couvám na deset kroků. Vyprávěla onehdy jako žert, že jí v dětství hodil otec na hlavu talíř, a po tom dobrodružství prý má ještě toto znamení. Dobře, že je poznamenána na čele a na očích, aby se lidé před ní střehli!“

Vilém nic neodpověděl a Aurelie pokračovala ještě hněvněji:

„Je mi skoro nemožné, abych s ní promluvila přátelsky vlídné slůvko, tak ji nenávidím, a přece je tak přítulná. Kdyby pánbůh dal a my se jí zbavili! Také vy, příteli, projevujete jakousi náchylnost k tomuto stvoření, chování, které mě do duše uráží, pozornost, která hraničí s úctou a které si přisámbohu nezasluhuje!“

„Ať je jakákoli, přece jsem jí povinován díkem,“ odvětil Vilém. „Její chování kárám, k jejímu charakteru však musím být spravedlivý.“

„K jejímu charakteru?“ zvolala Aurelie. „Vy si opravdu myslíte, je taková kreatura má vůbec nějaký charakter? Ó, vy muži, podle toho vás poznávám! Takových žen si zasluhujete!“

„Snad mě nepodezříváte, přítelkyně?“ odvětil Vilém. „Vydám počet z každé minuty, kterou jsem s ní strávil.“

„Nuže, nechme toho,“ řekla Aurelie, „je pozdě, nebudeme se přít. Všichni jako jeden, jeden jako všichni! Dobrou noc, příteli, dobrou noc, má krásná rajko!“

Vilém se ptal, jak přichází k tomuto čestnému titulu.

„Až jindy,“ odvětila Aurelie. „Až jindy. Říká se, že rajky vůbec nemají noh, že se jen vznášejí ve vzduchu a živí se éterem. Ale to je pohádka,“ pokračovala, „poetická fikce. Dobrou noc. Ať se vám něco hezkého zdá, máte-li štěstí.“

S tím odešla do svého pokoje a zanechala ho o samotě. Pospíchal do svého.

Téměř dopálen přecházel po pokoji. Žertovný, ale přitom opravdový tón Aureliin ho urazil: cítil v hloubi duše, jak mu křivdila. S Filinou nedovedl zacházet nevlídně nebo nepřátelsky; neudělala mu jakživa nic zlého, a pak se cítil tak vzdálen vší náklonnosti k ní, že mohl sám před sebou obstát velmi hrdě a statečně.

Chtěl se právě svléci, jít na lože a rozhrnout závěsy, když nanejvýš překvapen zpozoroval před svou postelí pár ženských střevíčků. Jeden stál a jeden ležel. Byly to Filininy střevíčky, které až příliš dobře poznával. Bylo mu také, že závěsy jsou nějak v nepořádku, ba zdálo se mu, že se pohybují. Stál a díval se na ně upřenýma očima.

Nové pohnutí, které pokládal za zlost, mu bralo dech, a za chvíli, když se vzpamatoval, zvolal pevně:

„Vstaňte, Filino! Co to znamená? Kam se poděl váš rozum, vaše slušné chování? Máme se zítra stát předmětem klepů celého domu?“

Nic se nepohnulo.

„Nežertuji,“ pokračoval. „S takovými žertíky si na mne nepřijdete.“ Ani hlesu, ani hnutí!

Rozhodně a mrzutě přistoupil konečně k posteli a rozhrnul závěsy. „Vstaňte,“ pravil, „nemám-li vám na tuto noc postoupit svůj pokoj.“

K velkému úžasu spatřil postel prázdnou, polštáře a přikrývky v nejlepším pořádku. Ohlížel se, pátral, prohledal vše a nenalézal po šelmičce ani stopy. Za postelí, za kamny, za skříněmi nebylo nic; hledal stále horlivěji a horlivěji; ba zlomyslný divák se mohl domýšlet, že hledá, aby nalezl.

Spánek se nedostavoval. Položil střevíčky na stůl, přecházel sem a tam, zastavoval se někdy u stolu, a šelmovský skřítek, který ho špehoval, tvrdí, že se většinu noci zaměstnával roztomiloučkými pantoflíčky. Díval se prý na ně se značným zájmem, bral je do ruky a hrál si s nimi a teprve k ránu se prý vrhl oblečen na lože, kde usnul za nejpodivnějších fantazií.

A skutečně ještě spal, když vstoupil Serlo a zvolal: „Kde vězíte? Ještě v posteli? Není možná! Hledal jsem vás na jevišti, kde ještě máme všelicos na práci!“

Jedenáctá kapitola

Dopoledne i odpoledne uběhlo jako voda. Dům byl již plný a Vilém spěchal, aby se oblékl. Tentokráte neoblékal masku tak pokojně, jako když ji zkoušel po prvé; oblékal se, aby už byl hotov. Když přišel k dámám do společného pokoje, volaly na něho jedním hlasem, že nic nesedí správně, krásný chochol prý je posunut na stranu, přezka se prý nehodí; začaly znovu rozparovat, sešívat, spínat. Ouvertura se počala, Filina namítala ještě něco proti krejzlíku, Aurelie mnoho proti plášti. „Nechte mě, děti," zvolal, „tato nedbalost dělá ze mne teprv správného Hamleta." Ženy ho nepustily a nepřestávaly ho upravovat. Ouvertura byla u konce a kus se už začínal. Podíval se na sebe do zrcadla, vtiskl si klobouk hlouběji do čela a přilícil se.

V tomto okamžiku někdo vpadl do dveří a volal: „Duch, duch!"

Vilém po celý den neměl kdy, aby myslil na hlavní starost, zda totiž duch opravdu přijde. Nyní jí byl rázem zbaven a zbývalo už jen vyčkat, jak se to divné pohostinské vystoupení skončí. Divadelní mistr přišel a ptal se na to a ono; Vilém neměl kdy, aby se podíval na strašidlo, a pospíchal jen, aby už byl u trůnu, kde se již v plném lesku skvěli král a královna, obklopeni svým dvorem. Zaslechl jen ještě poslední slova Horáciova, který o zjevení ducha mluvil zcela popleteně a podle všeho téměř zapomněl svou úlohu.

Meziopona se zdvihla a on viděl před sebou plné hlediště. Když Horácio domluvil svou řeč a byl králem propuštěn, přitlačil se k Hamletovi, a dělaje, jako by se princovi představoval, pravil: „Sám čert vězí v tom brnění! Všechny nás poděsil."

Zatím bylo vidět mezi kulisami jen dva velké muže v bílých pláštích a kapucích, a Vilém, jemuž se v roztržitosti, neklidu a v rozpacích první monolog nezdařil, jak se aspoň domníval, třeba ho při odchodu provázel živý potlesk, vystoupil v strašné, dramatické zimní noci vskutku značně nesvůj. Pak se však vzpamatoval a pronesl tak účinné a účelné místo o hodování a pití Seveřanů s náležitou lhostejností, zapomněl při tom – tak jako diváci – na ducha a skutečně se ulekl, když Horácio zvolal: „Pohleďte, přichází to!" Prudce se

otočil a vznešená velká postava, tichý neslyšný krok, lehkost pohybů v brnění na pohled těžkém na něho učinily tak silný dojem, že zůstal jako zkamenělý a jen polohlasem mohl zvolat: „Vy andělé a nebeští duchové, chraňte nás!“ Strnule se na něho zadíval, zalapal několikrát po dechu a pronesl své oslovení ducha tak zmateně, rozbitě a úzkostně, že by to největší umělost nebyla tak výborně podala. Jeho překlad tohoto místa mu velice pomohl. Držel se přesně originálu, jehož slovosled, jak mu připadalo, vyjadřuje jedinečně chování překvapené, polekané, vyděšené mysli:

„Buď ty si dobrý duch, buď ty si zatracený skřet, přinášej s sebou vůni ráje nebo čmoud pekla, buď si dobré či zlé tvé počínání, přicházíš v podobě tak důstojné, že na tebe musím promluvit, že tě zvu Hamletem, králem, otcem! Ó odpověz mi!“

Bylo cítit ohromný dojem v obecenstvu. Duch pokynul, princ ho následoval za bouřlivého potlesku.

Scéna se proměnila, a když došli na odlehlé místo, duch se znenadání zastavil a obrátil; tím se dostal Hamlet do jeho bezprostřední blízkosti. Vilém se ihned žádostivě a zvědavě podíval do spuštěného hledí, nezahlédl však nic než hluboko posazené oči a krásný nos. Bázlivě pátraje, stál před ním; avšak jakmile z přilby zazněly první tóny, jakmile se ozval zvučný, jen trochu drsný hlas: „Jsem duch tvého otce,“ couvl Vilém pln hrůzy o několik kroků a všichni diváci se zachvěli. Hlas připadal každému známý a Vilémovi se zdálo, že poznává jakousi podobu s hlasem svého otce. Tyto podivné pocity a vzpomínky, jakož i zvědavost, aby odhalil zvláštního přítele, a starost, aby ho neurazil, ba i to, že by to bylo nevhodné, aby se mu jako herec v této situaci přiblížil, to všechno zmítalo Vilémem protichůdnými směry. Změnil za dlouhého vypravování duchova tolikrát svůj postoj, vypadal tak nerozhodně a rozpačitě, tak pozorně a přitom roztržitě, že jeho hra vzbudila všeobecný podiv, tak jako duch všeobecný úděs. Duch mluvil spíše s hlubokým pocitem nevole než zármutku, ale nevole oduševnělé, pomalé a nekonečné. Bylo to rozhořčení velké duše, která je ode všeho pozemského odloučena, a přece podrobena nekonečnému utrpení. Ke konci se duch propadl,

ale podivným způsobem: neboť lehký, šedý, průhledný flór, který jako dým vystoupil z propadliště, ho obklopil a propadl se s ním.

Teď se vrátili Hamletovi přátelé a přísahali na meč. Tu byl „starý krtek“ pod zemí tak čilý, že, ať stáli kdekoli, stále volal jim pod nohama: „Přísahejte!“ a oni běželi, jako by je pálila půda pod nohama, rychle z místa na místo. Tam, kde stáli, vyšlehl také vždy malý plamínek ze země, znásobil účin a zanechal ve všech divácích nejhlubší dojem.

Nyní hra nezadržitelně pokračovala, nic se nepokazilo, všechno dopadlo dobře; obecenstvo projevovalo svou spokojenost; chuť a odvaha herců jako by každou scénou vzrůstaly.

Dvanáctá kapitola

Opona spadla a bouřlivý potlesk zazněl ze všech koutů a konců. Čtyři knížecí mrtvoly čile vyskočily a objaly se radostí. Polonius a Ofélie také povstali ze svých hrobů a slyšeli ještě s radostným vzrušením, jak byl mohutně oslavován Horácio, když vyšel oznámit příští program. Obecenstvo nepřipustilo, aby oznámil jiný kus, nýbrž žádalo zuřivě opakování dnešního.

„Máme tedy vyhráno," zvolal Serlo, „ale dnes večer už ani jediné rozumné slovo! Všechno závisí na prvním dojmu. Člověk to opravdu nemá žádnému herci mít ve zlé, když při svých prvních vystoupeních je opatrný a umíněný."

Přišel pokladník a podal jim těžkou pokladnu. „Premiéra dopadla dobře," zvolal, „a teď nám už pomůže předsudek. Ale kde je teď slíbená večeře? Dnes si věru smíme dopřát!"

Bylo ujednáno, že zůstanou mezi sebou v svých kostýmech a sami si udělají oslavu. Vilém vzal na sebe starost o místnost, paní Melinová o večeři.

Důkladně vyčistili pokoj, kde se jindy malovaly dekorace, obstavili a ozdobili jej všelijakými malými kulisami, takže se podobal zpola zahradě, zpola sloupořadí. Při vstupu byla společnost oslněna světlem mnoha voskovic, které dýmem nejlepšího vykuřovadla, jímž nešetřili, vrhaly slavnostní záři na pěkně upravenou a hojně opatřenou tabuli. Pochvalovali si hlasitě, jak je tu všechno pěkně upraveno, a usedli opravdu okázale. Bylo to, jako by se v říši duchů sešla nějaká královská rodina. Vilém seděl mezi Aurelií a paní Melinovou, Serlo mezi Filinou a Elmirou; každý byl spokojen sám se sebou i s vykázaným místem.

Oba ctitelé divadla, kteří se také dostavili, rozmnožovali dobrou náladu společnosti. Přišli několikrát během představení na jeviště a nemohli si ani dost vynachválit, jak jsou spokojeni a s nimi všechno obecenstvo; nyní však se dostali na podrobnosti; každičký byl za svůj výkon jak se patří odměněn.

S ukrutným zápalem byla vytčena zásluha za zásluhou, místo za místem. Napovědovi, který seděl skromně na konci tabule, byla vzdána velká chvála za jeho Pyrrha; pro souboj Hamleta s Laertem neměli ani dost slov obdivu; Oféliin smutek byl nade všechen pojem krásný a vznešený; o Poloniově hře si ani netroufali mluvit; každý přítomný slyšel svou vlastní chválu, když chválili druhého, i zase od něho.

Ale také nepřítomnému duchu se dostalo chvály a obdivu. Měl pro svou úlohu velmi šťastný hlas a pojal ji velkolepě; nejvíce se divili, že byl zřejmě zpraven o všem, co se ve společnosti přihodilo. Podobal se úplně malovanému obrazu, jako kdyby stál umělci modelem, a oba přátelé divadla si nemohli ani dost vynachválit, jak přízračně to vypadalo, když vystoupil nedaleko obrazu a přešel kolem svého portrétu. Pravda a přelud se při tom prazvláštním způsobem pomísily a lidé byli skutečně přesvědčeni, že královna jednu z postav nevidí. Paní Melinové se při této příležitosti dostalo veliké chvály za to, že se na tomto místě dívala vzhůru na obraz, kdežto Hamlet ukazoval dolů na ducha.

Vyptávali se, jak se mohlo strašidlo vplížit dovnitř, a dověděli se od divadelního mistra, že zadními dvířky, která jinak bývají zastavěna dekoracemi, ale tohoto večera byla volná, poněvadž potřebovali gotický sál, vešly dvě velké postavy v bílých pláštích a kapucích, které nebylo možná rozeznat jednu od druhé, a tudy prý pravděpodobně po konci třetího dějství také zase odešly.

Serlo si na něm zvláště chválil, že nebědoval jako plačka a nakonec ještě přidal pasáž, vhodnější pro tak velkého hrdinu, kterým syna povzbuzoval. Vilém je podržel v paměti a slíbil, že je připíše do rukopisu.

Při radostech hostiny nezpozorovali, že chybějí děti a harfeník; brzy však se objevili, a bylo radost na ně pohledět. Neboť vstoupili společně, vystrojeni velmi fantasticky; Felix hrál na triangl, Mignon na tamburínu a stařec si pověsil těžkou harfu na krk a hrál na ni, nesa ji před sebou. Obešli stůl a zpívali všelijaké písničky. Dali jim najíst a hosté myslili, že udělají dětem něco dobrého, když jim dají

tolik sladkého vína, kolik jen budou chtít; neboť společnost sama nešetřila drahocenných lahví, které jim zvečera v několika koších přinesli jako dar obou příznivců. Děti pořád vyskakovaly a zpívaly a zvláště Mignon byla rozpustilá, jak ji ještě nikdy neviděli. Bubnovala na tamburínu s všemožnou obratností a čilostí; hned jezdila přitlačenými prsty po kůži sem a tam, hned na ni tloukla hřbetem ruky, hned zase kotníky, ba někdy i střídavě a rytmicky tloukla pergamenem tu o koleno, tu o hlavu. Pak zas otřásáním rozezvučela toliko rolničky a tak vyluzovala z prostého nástroje přerozličné zvuky. Když se dosyta nahlomozily, posadily se do lenošky, která u stolu zůstala prázdná, právě proti Vilémovi.

„Dolů z toho křesla!“ zvolal Serlo. „Asi tu stojí pro ducha; jestliže přijde, zle se vám povede!“

„Nebojím se ho,“ zvolala Mignon, „když přijde, vstaneme. Je to můj strýc, nic mi neudělá.“ Této řeči nerozuměl nikdo, než kdo věděl, že svému domnělému otci říká Velký ďábel.

Společnost se podívala jeden na druhého a ještě více se utvrdila v podezření, že Serlo něco ví o zjevení ducha. Klábosili a pili a děvčata se občas bázlivě zadívala ke dveřím.

Děti, které seděly ve velkém křesle a vyčnívaly nad stůl jen jako maňáskové z krabice, začaly na tento způsob předvádět hru. Mignon napodobila velmi zdařile chrápání a nakonec tloukly hlavami tak zuřivě o sebe a o hranu stolu, jak to vlastně mohou vydržet jen dřevěné loutky. Mignon byla veselá až k zuřivosti, a jakkoli se společnost z počátku tomu žertu smála, musila tomu nakonec učinit přítrž. Ale domluvy byly málo platné, neboť nyní vyskočila a běhala divoce kolem stolu s tamburínou v ruce. Vlasy jí poletovaly, a když pohazovala hlavou a měla jaksi všechny údy ve vzduchu, vypadala jako jedna z menád[31], jejichž divoké a skoro nemožné pohyby nás na starých památkách dodnes uvádějí v úžas.

31 Bájeslovná divoká průvodkyně Bakchova; bakchantka, při oslavách se uváděla do extatických stavů. *Pozn. red.*

Povzbuzen talentem dětí a jejich hřmotem, snažil se každý něčím přispět k zábavě společnosti. Dámy zazpívaly několik kánonů, Laertes tloukl jako slavík a pedant zahrál pianissimo koncert na brumli[32]. Zatím sousedé a sousedky spolu hráli všelijaké hry, při nichž se ruce potkávají a proplétají, a nejedna dvojice při tom projevovala nadějnou něhu. Zejména paní Melinová se nijak netajila svou živou náklonností k Vilémovi. Bylo pozdě v noci; Aurelie, která téměř jediná si zachovala vládu nad sebou, povstala a pobídla ostatní k rozchodu.

Serlo přidal ke konci ještě ohňostroj, napodobuje ústy až nepochopitelně dobře zvuk rachejtlí, háďat a ohnivých kol. Jen zavřít oči, a iluze byla dokonalá. Mezitím všichni povstali a muži podávali dámám rámě, aby je odvedli domů. Vilém odešel poslední s Aurelií. Na schodech je potkal divadelní mistr a pravil: „Zde je závoj, v němž duch zmizel. Zůstal viset v propadle a právě teď jsme jej našli."

„Je to podivná relikvie!" zvolal Vilém a vzal jej k sobě.

V témž okamžení popadlo Viléma něco za levou paži a zároveň pocítil i prudkou bolest. Mignon se schovala, popadla ho a kousla do paže. Mihla se mimo něj po schodech dolů a zmizela.

Když se společnost dostala na čerstvý vzduch, zpozoroval téměř každý, že tohoto večera dobrých věcí přebral. Rozešli se, aniž se rozloučili.

Sotva se Vilém dostal do své světnice, shodil šaty, a zhasiv světlo, pospíchal do postele. Užuž se ho zmocňoval spánek, ale šumot, který zřejmě vznikal v jeho světnici za kamny, ho zase vzkřísil. Právě se vznášel v jeho rozjitřené fantazii obraz obrněného krále. Vzpřímil se, aby strašidlo oslovil, ale tu pocítil, že ho objímají něžné paže a prudké polibky že mu zavírají ústa; a ucítil na svých prsou prsa, která odstrčit neměl odvahy.

32 Starý lidový hudební nástroj. *Pozn. red.*

Třináctá kapitola

Nazítří zrána Vilém prudce procitl s nepříjemným pocitem a shledal, že postel je prázdná. Prospal se jen napůl z včerejší opilosti a měl těžkou hlavu; také vzpomínka na neznámou noční návštěvu ho znepokojovala. První, na koho pomyslil, byla Filina, a přece se mu zdálo, že sladké tělo, které svíral v svém objetí, nebylo asi její. Unaven divokým laskáním usnul náš přítel po boku této divné němé návštěvy, a teď jako by se byla propadla. Vyskočil a při oblékání shledal, že dveře, které jindy zamykal, jsou jen přivřeny, a nedovedl se upamatovat, zda je včera navečer zamkl.

Nejvíc ho však udivoval závoj duchův, který nalezl na svém loži. Přinesl jej s sebou nahoru a patrně jej sám na toto místo pohodil. Byl to šedý flór, do jehož obruby bylo černými písmeny vyšito nějaké písmo. Rozestřel jej a přečetl slova: *„Po prvé a naposledy! Prchni, jinochu, prchni!*“ Byl zaražen a nevěděl, co si pomyslit.

V témž okamžiku vstoupila Mignon a přinesla mu snídani. Vilém užasl nad vzezřením dítěte, ba můžeme říci, že se ho zděsil. Zdálo se, že za tuto noc nějak povyrostla; přistoupila k němu a s ušlechtilou vznešeností podívala se mu tak vážně do očí, že její pohled nevydržel. Nedotkla se ho jako jindy, kdy mu obyčejně stiskla ruku nebo políbila tvář, ústa, paži nebo rameno, nýbrž mlčky zase odešla, když jeho věci dala do pořádku.

Přiblížila se nyní hodina stanovené čtené zkoušky; sešli se a všichni byli včerejší oslavou rozladěni. Vilém se vzchopil, seč byl, aby se neprohřešil hned na začátku na svých zásadách, které jindy tak ohnivě kázal. Vytrhl ho cvik; neboť cvik a zvyk musí v každém umění vyplňovat mezery, které by jinak zanechávaly nadání a nálada.

Vlastně se však při této příležitosti zase jednou ukázalo, jak tuze správná je zkušenost, že není dobře slavností zahájit stav, který má déle trvat, ba který se snad dokonce má stát naším povoláním, naším životním údělem. Oslavujme jen, co je šťastně dokonáno; všecky ceremonie hned na začátku vyčerpávají chuť a síly, které podněcují

naši snahu a pomáhají nám při delší námaze. Ze všech slavností je oslavování svateb nejnevhodnější; nic na světě by se nemělo konat ve větší tichosti, pokoře a naději než svatba.

Tak se den vlekl a Vilémovi ještě nikdy žádný nepřipadl tak všední. Místo obvyklé zábavy počali navečer zívat; zájem o Hamleta byl vyčerpán a to, že se příštího dne má opakovat, jim naopak bylo spíš nemilé. Vilém jim ukázal duchův závoj; z nápisu usoudili, že po druhé už nepřijde. Zejména Serlo byl toho názoru; jako by zrovna viděl do úradků podivného zjevení; zato však se jim nepodařilo vysvětlit slova: „Prchni, jinochu, prchni!" Jak mohl Serlo s někým souhlasit, kdo zřejmě měl v úmyslu odvést mu nejpřednějšího herce jeho společnosti?

Nezbývalo tedy než přidělit úlohu ducha bručounovi a úlohu krále pedantovi. Oba prohlásili, že je již nastudovali, a nebylo divu: vždyť tento kus byl tolikrát přezkoušen a tak podrobně a zdlouhavě prostudován, že se s ním všichni již důkladně obeznámili a bez obtíží mohli navzájem vyměnit úlohy. Přece však leccos v rychlosti přezkoušeli, a když se dosti pozdě rozcházeli, zašeptala Filina Vilémovi při loučení do ucha: „Musím si odnést své střevíce, nezastrčíš přece závoru?" Když došel do své světnice, uvedla ho tato slova do značných rozpaků. Neboť tím byla posílena domněnka, že návštěva včerejší noci byla Filina, a my jsme také nuceni přidat se k tomuto mínění, zejména protože nemůžeme odhalit příčiny, které způsobily jeho pochyby a vnucovaly mu jiné divné podezření. Přešel několikrát neklidně po pokoji a skutečně nezastrčil závoru.

Pojednou se vřítila do pokoje Mignon a zvolala: „Meistře, zachraň dům! Hoří!" Vilém vyběhl přede dveře a proti němu vyvalil se po schodech dolů mocný kouř. Na ulici bylo již slyšet poplach a harfeník přiběhl se schodů se svým nástrojem v ruce, zalykaje se dýmem. Aurelie vyběhla ze svého pokoje a hodila malého Felixe Vilémovi do náruče.

„Zachraňte dítě!" zvolala. „My vyneseme ostatní."

Vilém, který nebezpečí neměl za tak velké, chtěl nejprve proniknout k původu ohně, aby jej třeba ještě v zárodku uhasil. Podal dítě

starci a přikázal mu, aby rychle seběhl po kamenných točitých schodech, které malým loubím vedly do zahrady, a aby s dětmi zůstal venku. Mignon vzala svíčku, aby mu posvítila. Vilém pak požádal Aurelii, aby zachránila své věci touž cestou. Sám pronikl kouřem nahoru; ale nadarmo se vystavoval nebezpečí. Plamen jako by přešlehoval ze sousedního domu a zachvátil již dřevěnou půdu a lehké schůdky; jiní, kteří přiběhli, aby zachraňovali, trpěli jako on dýmem a ohněm. Ale dodával jim odvahy a volal o vodu; zapřísahal je, aby ustupovali před ohněm jen krok za krokem, a sliboval, že zůstane při nich. V témž okamžiku přiběhla Mignon a volala: „Meistře, zachraň svého Felixe! Stařec šílí! Stařec ho zabije!“ Vilém bez rozmýšlení seběhl po schodech dolů a Mignon mu běžela v patách.

Na posledních stupních, které vedly do loubí, se s hrůzou zastavil. Velké otepi slámy a chrastí, které tam byly nakupeny, hořely jasným plamenem. Felix ležel na zemi a křičel. Stařec stál se svěšenou hlavou opodál při zdi. „Co děláš, nešťastníku?“ zvolal Vilém. Stařec mlčel. Mignon zdvihla Felixe a odvlekla ho s námahou do zahrady, zatím co Vilém se snažil oheň rozmetat a udusit; tím však jenom zvětšoval jeho prudkost a sílu. Konečně musil se spálenými řasami a vlasy rovněž utéci do zahrady, vleka ohněm za sebou starce, kterému ohořely vousy a který ho jen neochotně následoval.

Vilém ihned v zahradě vyhledal děti. Nalezl je na prahu odlehlého altánku. Mignon dělala co mohla, aby hošíka uklidnila. Vilém si ho vzal na klín, vyptával se ho, ohmatával ho a nemohl z obou dětí dostat kloudného slova.

Zatím oheň zachvátil několik domů a ozařoval celou krajinu. Vilém si prohlížel hocha při rudé záři ohně; nenašel na něm ani ránu, ani krev, ba ani bouli ne. Ohledal ho všude, hoch nejevil žádné známky bolesti; naopak se ponenáhlu utišil a počal se podivovat plameni, ba radovat se z krovů a prken, krásně po řadě hořících jako ohňostroj.

Vilém si ani nevzpomněl na šatstvo a jiné věci, kterých snad pozbyl; pociťoval silně, jak jsou mu drahá obě tato lidská stvoření, o nichž nyní už věděl, že vyvázla z tak hrozného nebezpečí. Přitiskl

chlapečka s docela novými pocity k srdci a chtěl s radostnou něhou obejmout také Mignon; ta však jemně odmítla, vzala ho za ruku a podržela ji pevně v své.

„Meistře," pravila (takto mu ještě nikdy před tímto večerem neřekla, poněvadž ho z počátku nazývala pánem a potom otcem), „Meistře! Unikli jsme velikému nebezpečí, tvůj Felix byl blízek smrti."

Po mnoha otázkách se Vilém konečně dověděl, že jí harfeník, když došli do loubí, vyrval svíčku z ruky a ihned zapálil slámu. Pak prý posadil Felixe na zem, položil mu s podivnou posunčinou ruce na hlavu a vytáhl nůž, jako by ho chtěl obětovat. Ona prý přiskočila a vyrvala mu nůž z ruky; křičela prý a jeden člověk z domu, který zachraňoval některé věci do zahrady, jí přišel na pomoc; ale ve zmatku asi zase odešel a nechal starce a dítě o samotě.

Dva nebo tři domy stály v plném plameni. Do zahrady se nemohl nikdo zachránit, protože hořelo loubí. Vilém měl starost o své přátele; o jeho vlastní věci mu ani tak nešlo. Netroufal si opustit děti a viděl, že pohroma stále roste.

Strávil několik hodin plných úzkosti. Felix mu usnul na klíně, Mignon ležela vedle něho a držela ho pevně za ruku. Neustálé úsilí zastavilo konečně oheň. Vyhořelá stavení se zřítila, vzešlo jitro, dětem počalo být zima a také jemu v lehkém oděvu byla padající rosa téměř nesnesitelná. Dovedl je k troskám zřícené budovy a vedle hromady uhlí a popela našli milounké teplo.

Rozbřesk ponenáhlu svedl všechny přátele a známé. Všichni se zachránili, nikdo mnoho neztratil.

Našel se i Vilémův kufr, a když se blížilo k desáté, Serlo naléhal, aby se přezkoušel Hamlet; aspoň několik scén, které byly obsazeny novými herci. Měl potom ještě několik debat s policií. Duchovenstvo žádalo, aby po takovém božím trestu zůstalo divadlo zavřeno. Serlo zase tvrdil, že jednak jako náhrada za to, co této noci ztratil, jednak k obveselení vyděšených myslí je představení poutavého kusu více než kdy jindy na místě. Tento názor se prosadil a v divadle bylo plno. Herci hráli s neobyčejným zápalem a náruživěji a volněji než při premiéře. Diváci, jejichž cit byl strašlivým nočním výjevem pod-

nícen a nudou z proběhaného a zmařeného dne ještě více napjat na poutavou zábavu, měli více vnímavosti pro skvělý výkon. Většinou to byli noví diváci, přilákaní pověstí hry, kteří toto provedení nemohli srovnávat s prvním večerem. Bručoun hrál úplně ve smyslu neznámého ducha a pedant stejně dobře odkoukal hru svému předchůdci; přitom mu velmi prospívala jeho přirozená ubohost, a tak mu Hamlet skutečně nekřivdil, když mu přes jeho purpurový plášť a hermelínový límec nadával králů „ulátaných z hadrů a cucků".

Podivnějším způsobem než on se jistě nikdo nedostal na trůn. Ačkoliv si ostatní, zejména však Filina, z jeho nové hodnosti tropili všemožné žerty, dával přece najevo, že hrabě jako velký znalec to na první pohled předpovídal, a ještě mnoho jiného. Filina ho zase napomínala k pokoře a slibovala mu, že mu prý příležitostně napudruje rukávy, aby si vzpomněl na onu nešťastnou noc v zámku a nosil korunu s náležitou skromností.

Čtrnáctá kapitola

Ohlédli se v rychlosti po bytech a společnost byla nyní rozptýlena po celém městě. Vilém si zamiloval altánek v zahradě, u něhož strávil noc; dostal snadno klíč k němu a zařídil se tam. Poněvadž pak Aurelie v svém novém bytě byla velmi stísněna, musil si Felixe ponechat u sebe. A ani Mignon hocha nechtěla opustit.

Děti obsadily hezoučký pokojíček v prvním patře, Vilém se zařídil v dolejším sále. Děti spaly, ale on nenacházel klidu.

Vedle půvabné zahrady, nádherně ozařované vycházejícím úplňkem, stály smutné trosky, z nichž se místy ještě kouřilo. Vzduch byl příjemný a noc neobyčejně krásná. Když odcházel z divadla, dotkla se ho Filina loktem a pošeptala mu několik slov, kterým však neporozuměl. Byl zmaten a mrzut a nevěděl, co má očekávat nebo dělat. Filina se mu několik dní vyhýbala a teprv dnes navečer mu dala zase znamení. Dveře, které měl nechat nezamčeny, pohříchu shořely, a střevíčky lehly popelem. Kudy se kráska chtěla dostat do zahrady, měla-li to v úmyslu, nevěděl. Nepřál si, aby přišla, a přece by si s ní byl tuze rád leccos vyjasnil.

Co ho však ještě více tížilo, byl osud harfeníka, který se už neukázal. Vilém se obával, že ho při odklízení trosek najdou mrtvého pod sutinami. Snažil se, aby před každým skryl podezření, které se ho zmocnilo, že totiž stařec je vinen požárem. Neboť on mu první vyšel vstříc z hořící a čoudící půdy, a tak si myslil, že jeho zoufalství v loubí bylo důsledkem takové nešťastné příhody. Ale při vyšetřování, které policie ihned zavedla, se ukázalo pravděpodobným, že oheň nevznikl v domě, kde bydlili, nýbrž o dům dál, a že se ihned pod střechami proplazil až sem.

O tom o všem Vilém uvažoval, sedě v loubí, když tu pojednou zaslechl, že se po stezce blíží pokradmé kroky. Podle smutného zpěvu, který se vzápětí ozval, poznal harfeníka. Píseň, jejímž slovům velmi dobře rozuměl, byla útěchou nešťastníkovi, který se cítí na samém pokraji šílenství. Pohříchu Vilém z ní podržel v paměti jen poslední sloku:

Jenom dveří je mi třeba,
abych zticha venku stál,
zbožná ruka podá chleba,
a já půjdu zase dál.

Bude o štěstí mít zdání,
před kým objevím se já,
z oka vytryskne mu štkání,
a já nevím, co v něm štká.

Při těchto slovech dospěl k zahradním dvířkám, která vedla na odlehlou silnici; poněvadž je nalezl uzamčena, chtěl přelézt po špalíru. Avšak Vilém ho zadržel a přátelsky mu domlouval. Stařec ho prosil, aby otevřel, poněvadž chce a musí uprchnout. Vilém mu vyložil, že se sice dostane ze zahrádky, ale nikoli z města, a dokazoval mu, jaké podezření by takovým krokem na sebe uvalil. Ale marně. Stařec trval na svém. Vilém nepopustil a zatlačil ho nakonec zpola násilím do svého domku, zavřel se tam s ním a měl s ním podivuhodnou rozmluvu, kterou však raději zatajíme a nebudeme opakovat, abychom své čtenáře netrápili nesouvislými myšlenkami a tesknými pocity.

Patnáctá kapitola

Z velikých rozpaků, v nichž Vilém tonul, co si totiž počne s nešťastným starcem, který jevil tak zřejmé známky šílenství, vyvedl ho ještě téhož rána Laertes. Po svém dávném všudybylském obyčeji seznámil se v kavárně s člověkem, který před nějakou dobou trpěl nejprudšími záchvaty melancholie. Svěřili ho jednomu venkovskému duchovnímu, který si z toho udělal zvláštní povolání, že léčil takové lidi. Také tentokráte se mu to podařilo; byl ještě v městě a rodina uzdraveného mu prokazovala velkou úctu.

Vilém si ihned pospíšil, aby ho vyhledal; svěřil se mu se svým případem a domluvil se s ním. Podařilo se jim pod nějakou záminkou starce k němu dovést. Loučení Viléma hluboce zabolelo, a jen naděje, že ho zas uvidí uzdraveného, učinila mu je poněkud snesitelným. Tak si zvykl, že vidí starce kolem sebe a slyší jeho oduševnělé a procítěné tóny. Harfa shořela s ostatním; sehnali novou, kterou mu dali na cestu.

Oheň strávil také Mignoninu malou garderobu, a když jí chtěl pořídit něco nového, navrhla Aurelie, aby ji už konečně oblékli jako děvče.

„A teď teprv ne," zvolala Mignon a trvala velmi horlivě na svém starém úboru; nakonec jí také musili povolit.

Společnost neměla mnoho času na úvahy; představení stíhalo představení.

Vilém často poslouchal v obecenstvu a jen málokdy se setkal s hlasem, jaký si přál slyšet; mnohem častěji zaslechl řeči, které ho zarmucovaly a mrzely. Tak hned po prvním představení Hamleta jakýsi mladík velmi živě vypravoval, jak se toho večera v divadle pobavil. Vilém poslouchal a k svému velikému zahanbení se doslechl, že ten mladík si pro potvoru lidem, sedícím za ním, nechal na hlavě klobouk a umíněně ho nesňal po celý kus; a na tento hrdinský čin si vzpomínal s největší rozkoší.

Jiný zas prohlašoval, že prý Vilém úlohu Laerta velmi pěkně zahrál, zato že však není ani zdaleka tak spokojen s hercem, který představoval Hamleta. Tato záměna byla vlastně docela přirozená,

neboť byla tu jakási podoba mezi Vilémem a Laertem, ovšemže velmi vzdálená.

Třetí zas chválil, jak jen mohl, jeho hru, zvláště ve scéně s matkou, a litoval jen, že mu právě v tomto dramatickém okamžiku zpod vesty vyčuhovala bílá tkanička, čímž prý iluze pozbyla vší působivosti.

Zatím se uvnitř společnosti udály všelijaké změny. Filina nedala Vilémovi od onoho večera po požáru ani sebemenší znamení, že by se mu nějak chtěla přiblížit. Najala si, jak se zdálo úmyslně, vzdálenější byt, skamarádila se s Elmirou, a přicházela řidčeji k Serlovi, což Aurelii bylo velmi po chuti. Serlo, který ji měl stále rád, ji občas navštěvoval, zvláště když mohl doufat, že u ní najde Elmiru. Jednou navečer vzal Viléma s sebou. Oba velmi užasli, když vstupujíce uviděli v druhém pokoji Filinu v náručí nějakého mladého důstojníka, který měl červenou uniformu a bílé kalhoty. Jeho odvrácený obličej však nemohli vidět. Filina vyšla svým návštěvníkům naproti do předsíně a zavřela za sebou.

„Překvapujete mě při prapodivném dobrodružství," zvolala.

„Ani bych neřekl, že je tak podivné," řekl Serlo, „jen nám ukažte svého hezkého mladého přítele, kterému z duše závidím; beztoho jste si nás už tak vycvičila, že vůbec nesmíme být žárlivi."

„Musím vás ještě nějakou dobu ponechat v tomto podezření," pravila Filina žertovně. „Ale mohu vás ujistit, že to je jenom dobrá přítelkyně, která se chce u mne několik dní nepoznána ubytovat. Dovíte se později o jejím osudu, ba snad se i seznámíte sami s tímto zajímavým děvčetem. A pak budu mít pravděpodobně příležitost, abych se pocvičila v skromnosti a v shovívavosti; neboť mám strach, že pánové pro tuto novou známost zapomenou na svou starou přítelkyni."

Vilém stál jako zkamenělý, neboť hned na první pohled mu červená uniforma připomněla tolik milovaný Marianin kabátek; byla to její postava, byly to její plavé vlasy; jen se mu zdálo, že tenhleten důstojníček je o něco větší.

„Proboha," zvolal, „povězte nám víc o své přítelkyni, ukažte nám to své převlečené děvče. Jsme už tak jako tak účastníky tohoto tajemství; slíbíme vše, odpřisáhneme úplnou mlčenlivost, ale ukažte nám dívku!"

„Podívejme se, jak vzplanul," zvolala Filina, „jen pomalu, jen trpělivě! Pro dnešek z toho nebude nic."

„Tak nám povězte aspoň její jméno," zvolal Vilém.

„To by pak bylo pěkné tajemství," odvětila Filina.

„Aspoň křestní jméno."

„Když je uhodnete, spánembohem. Třikrát smíte hádat, ale vícekrát ne; jinak byste mě prohnal třeba celým kalendářem."

„Dobrá," pravil Vilém, „tedy Cecilie?"

„O Cecilii ani zdání."

„Henrietta?"

„Naprosto ne! Dejte si pozor! Vaše zvědavost bude musit posečkat."

Vilém zaváhal a zachvěl se; chtěl otevřít ústa, ale řeč mu selhala. „Mariana?" vykoktal konečně. „Mariana!"

„Bravo," zvolala Filina, „uhodl jste!" a otočila se po svém zvyku na podpatku.

Vilém nemohl ze sebe vypravit ani slůvka, a Serlo, který nepozoroval jeho vzrušení, naléhal dále na Filinu, aby otevřela dveře.

Jak se proto oba podivili, když pojednou Vilém prudce přerušil jejich škádlení, vrhl se Filině k nohám a zapřísahal ji tónem nejupřímnější náruživosti: „Ukažte mi ji," zvolal, „je má, je to má Mariana! Je to ona, po které jsem po všechny dny svého žití prahl, která je mi stále nade všechny ženy světa. Aspoň k ní zajděte, řekněte jí, že jsem tu, že je tu člověk, jehož první láska a celé blaho mládí je k ní připoutáno. Chce se ospravedlnit, že ji nevlídně opustil, chce prosit za odpuštění, chce jí odpustit, ať se jakkoli na něm prohřešila; nečiní si dokonce už ani nároků na ni, jen když ji aspoň jednou ještě uvidí, jen když uvidí, že žije a že je šťastna!"

Filina zavrtěla hlavou a pravila: „Příteli, mluvte tiše! Nesmíme se klamat! A je-li dívka opravdu vaší přítelkyní, musíme s ní šetrně naložit: nemá ani tušení, že vás tu uvidí. Přivedly ji sem zcela jiné věci, a vždyť to víte, člověk by často raději viděl strašidlo než v nepravou chvíli bývalého milence. Optám se jí, připravím ji, a uvážíme, co dělat. Napíši vám zítra lístek, kdy máte přijít, nebo smíte-li vůbec přijít. A uposlechněte mě přesně, neboť přísahám: nikdo bez mého

svolení a beze svolení přítelčina nespatří na vlastní oči toto roztomilé stvoření. Dám si záležet, aby dveře byly po druhé lépe zavřeny, a se sekyrou nebo s širočinou na mne snad přece nepřijdete."

Vilém ji zapřísahal, Serlo jí domlouval – marně! Oba přátelé musili nakonec povolit a opustit pokoj a dům.

Každý si domyslí, jak neklidnou noc Vilém strávil. A pochopíme také, jak pomalu ubíhaly hodiny, po které očekával Filinin list. Na neštěstí musil téhož večera hrát; nikdy nevytrpěl větší trýzeň. Když se představení skončilo, běžel k Filině, aniž ho vůbec napadlo, aby se ptal, je-li pozván. Její dveře byly uzamčeny, a lidé z domu pravili, že mademoiselle dnes ráno odjela s nějakým mladým důstojníkem; řekla prý sice, že se za několik dní vrátí, ale oni tomu prý nevěří, poněvadž všechno zaplatila a vzala své věci s sebou.

Vilém byl z této zprávy všecek bez sebe. Zaskočil k Laertovi a navrhl mu, aby ji stíhali a stůj co stůj dosáhli jistoty o jejím průvodci. Laertes však vyplísnil přítele za jeho náruživou lehkověrnost. „Sázím se," řekl, „že to není nikdo jiný než Bedřich. Kluk je z dobré rodiny, vím to určitě; je do ní šíleně zamilován a pravděpodobně vylákal na svých příbuzných tolik peněz, že s ní zase po nějakou dobu může žít."

Tyto námitky Viléma sice nepřesvědčily, ale zviklaly ho. Laertes mu vyložil, jak pravděnepodobná je pohádka, kterou jim Filina namluvila, jak náramně dobře se postava a vlasy hodí na Bedřicha, jak by je při dvanácti hodinách zpoždění tak snadno nedohonili a hlavně jak Serlo nemůže žádného z nich ve společnosti pohřešovat.

Všechny tyto důvody měly nakonec aspoň ten výsledek, že se Vilém vzdal úmyslu stíhat je osobně. Laertes sehnal ještě téže noci spolehlivého člověka, kterého mohli tímto posláním pověřit. Byl to usedlý muž, který již mnoha šlechticům sloužil na cestách jako kurýr a průvodce, a nyní právě byl bez zaměstnání. Dali mu peníze, pověděli mu, oč jde, a uložili, aby uprchlíky vypátral, dohonil a pak je nespustil z očí a aby přátelům dal ihned zprávu, kde a jak je našel. Sedl ihned na koně a pustil se za podezřelou dvojicí. Viléma toto řešení aspoň poněkud uklidnilo.

Šestnáctá kapitola

Filinin odjezd nevyvolal patrnějšího rozruchu ani na divadle, ani u obecenstva. Nic na světě nebrala vážně; ženy ji nenáviděly šmahem a muži by ji byli raději viděli mezi čtyřma očima než na divadle, a tak bylo její pěkné divadelní nadání bez účinku. Ostatní členové společnosti se přičiňovali tím víc; zvláště madame Melinová se náramně vyznamenávala pílí a pozorností. Četla Vilémovi, tak jako už předtím, jeho zásady na očích, řídila se jeho teorií a jeho příkladem a nabyla tím jakéhosi půvabu, který ji činil zajímavější. Dosáhla brzy správné hry a ovládla dokonale tón přirozené konverzace, ba do jakési míry i tón oduševnělý. Dovedla se vpravit do Serlových rozmarů a pěstovala zpěv, aby se mu zalíbila, a přivedla to také brzy tak daleko, jak je k společenské zábavě třeba.

Několik nově příchozích herců společnost ještě doplnilo, a protože Vilém a Serlo, každý po svém, pilně pracovali, jeden zdůrazňuje při každém kuse smysl a tón celku, druhý propracovávaje svědomitě jednotlivosti, nadchli se také herci chvalitebnou horlivostí, a tak i obecenstvo na nich bralo živou účast.

„Jsme na dobré cestě," řekl jednou Serlo, „a budeme-li tak pokračovat, brzy se i obecenstvo na ni dostane. Je to snadné poplést obecenstvo ztřeštěnými a nevkusnými věcmi, ale ukažte mu zajímavým způsobem něco rozumného a vkusného, a jistě sáhne po tom.

Co našemu divadlu nejvíc chybí a proč se ani herci, ani obecenstvo nemohou vzpamatovat, to je, že na něm vůbec vládne přílišná pestrost a že nikde není mez, o kterou by bylo možná opřít svůj úsudek. Nejeví se mi to zvláštní výhodou, že jsme své divadlo rozšířili jaksi na nekonečné dějiště skutečnosti; ale nyní se ani ředitel, ani herec nemůže uzavřít do těsných mezí, až snad jednou vkus národa sám vyznačí pravý okruh jejich práce. Každá dobrá lidská společnost může existovat jen za určitých podmínek a tak to je i s dobrým divadlem. Některé manýry a některá úsloví, některé předměty a společenské způsoby třeba vyloučit. Člověk nezchudne, soustředí-li své hospodářství."

V tom se spolu víceméně shodovali a neshodovali. Vilém a většina byli na straně anglického dramatu, Serlo a někteří jiní na straně francouzského.

Shodli se, že v hodinách prázdně, jichž má herec po hříchu až příliš mnoho, budou probírat nejproslulejší hry obou literatur a zjistí jejich nejlepší a napodobení nejhodnější vlastnosti. Začali také skutečně několika francouzskými kusy. Aurelie pokaždé odešla, jakmile se počalo se čtením. Z počátku si myslili, že je churava, jednou se jí však Vilém, kterému to bylo nápadné, zeptal po příčině.

„Neúčastním se žádného takového předčítání," pravila, „neboť jak mám poslouchat a posuzovat, když mi to drásá srdce? Nenávidím z té duše francouzskou řeč."

„Jak můžeme být nepřáteli řeči," zvolal Vilém, „které jsme povinováni díkem za největší část svého vzdělání a budeme ještě mnoho dlužni, než náš duch nabude jasnějšího tvaru!"

„Není to předsudek," odvětila Aurelie. „Nešťastný dojem, nenáviděná vzpomínka na mého nevěrného přítele mě oloupila o požitek z této krásné a vytříbené řeči. Jak ji nyní z duše nenávidím! Za časů našich přátelských styků psal německy, a jakou srdečnou, opravdivou a šťavnatou němčinou! Pak, když se mne chtěl zbavit, počal psát francouzsky, což předtím činíval jen někdy žertem. Vycítila jsem, zpozorovala, co to znamená. Co se styděl říci v své mateřštině, mohl takto napsat s dobrým svědomím. K výhradám, polovičatostem a lžím se tato řeč hodí znamenitě; je to perfidní řeč! Nenalézám, bohudíky, domácího slova, které by perfidnost vystihovalo v plném rozsahu tohoto pojmu. Naše ubohá ‚proradnosť' je proti němu jen nevinné děcko. Perfidnost znamená proradnost spojenou s rozkoší, se zpupností a se škodolibostí. Třeba závidět národu tuto vytříbenost, která jediným slovem dovede vyjádřit tolik jemných odstínů. Franština, to je pravý jazyk světa, je hodna toho, aby byla všeobecnou řečí, aby se všichni mohli navzájem jak se patří podvádět a obelhávat. Jeho francouzské dopisy se stále ještě četly dost pěkně: Když jsem si chtěla něco namlouvat, zněly vřele, ba dokonce vášnivě. Ale když jsem se na to podívala zblízka, byly to fráze, proklaté fráze! Zkazil

mi všechnu radost z této řeči, z francouzské literatury, ba i z krásného a vzácného projevu ušlechtilých duší v tomto jazyce; mrazí mě, jakmile zaslechnu jen jediné francouzské slůvko!“

Takovým způsobem mluvila někdy po celé hodiny, dávala najevo svou nevoli a přerušovala nebo kazila každý jiný rozhovor. Serlo se pak dříve nebo později dopálil a učinil jejím řečem konec, ale obyčejně bylo pro ten večer po zábavě.

Je vůbec obyčejným zjevem, že nic, co je společným dílem většího počtu lidí a okolností, nemůže se dlouho udržet v plné dokonalosti. Ať jde o divadelní společnost, nebo o říši, o kruh přátel, či o armádu, obyčejně můžeme udat okamžik, kdy stojí na vrcholu dokonalosti, souladu, spokojenosti a činnosti; často se však rychle vymění personál, přistupují noví členové, osoby se už nehodí k novým poměrům, poměry k osobám; všechno se změní, a co bylo dříve jedním tělem, nyní se rychle rozpadá. Tak bylo možná říci, že Serlova společnost byla nějakou dobu tak dokonalá, že nad ni v Německu nebylo. Většina herců byla na svém místě; všichni měli co dělat a všichni dělali rádi, čeho bylo třeba. Jejich osobní poměry byly snesitelné a každý v svém umění mnoho sliboval, protože dělal první kroky s ohněm a chutí. Brzy se však ukázalo, že část jich přece byla jen automaty, které mohly dospět jen tam, kam se člověk dostane i bez hlubšího citu; a hned se k tomu ještě přidaly všelijaké vášně, které obyčejně překážejí každému dobrému zřízení a tak snadno rozkládají vše, co si rozumní a rozmyslní lidé přejí mít pohromadě.

Filinin odchod nebyl tak bezvýznamný, jak z počátku myslili. Dovedla velmi obratně bavit Serla a ostatní víceméně podněcovat. Snášela Aureliinu prudkost s velkou trpělivostí a jejím nejvlastnějším povoláním bylo lichotit Vilémovi. Byla jakýmsi tmelem držícím celek pohromadě, a nebylo divu, že brzy pocítili její odchod.

Serlo nedovedl žít bez menších pletek. Elmira, která vkrátku dospěla, a dokonce i zkrásněla, vzbudila již dávno jeho pozornost a Filina byla dost chytrá, aby podněcovala tuto vášeň, jakmile ji zpozorovala. „Musíme si,“ říkávala, „zavčas zvykat na kuplířství; vždyť nám beztoho nic jiného nezbude, až jednou zestárneme.“ Tím se

Serlo s Elmirou tak sblížili, že se po Filinině odchodu brzy dohodli, a jejich románek je oba zajímal tím víc, že měli mnoho příčin, aby jej zatajili před starým, který by v případě takové nepřístojnosti nebyl rozuměl žertu. Elmiřina sestra byla s nimi smluvena, a Serlo musil proto oběma děvčatům v mnohém poshovět. Jedna z jejich největších nectností byla nesmírná mlsnost, ba chcete-li, protivná žravost, kterou se nikterak nepodobaly Filině. Ta tím nabyla nového nimbu roztomilosti, protože se jaksi živila jenom vzduchem, velmi málo jedla a z kalichu šampaňského usrkávala s velkým půvabem jenom pěnu.

Nyní však Serlo musil, chtěl-li se zalíbit své krásce, spojovat snídani s obědem a ten zase svačinou spojit s večeří. Přitom měl Serlo plán, jehož provedení ho velmi znepokojovalo. Zdálo se mu, že objevil jakousi vzájemnou náklonnost mezi Vilémem a Aurelií, a přál si velice, aby se stala vážnou. Doufal, že svalí celý mechanický aparát divadelního hospodářství na Vilémova bedra a že v něm najde, jako v svém prvním švagrovi, věrný a pilný nástroj. Přenesl na něho již nepozorovaně většinu starostí. Aurelie vedla pokladnu, a Serlo žil zas, jako v dřívějších dobách, zcela po své chuti. Ale přece tu bylo cosi, co je oba, jeho samého i jeho sestru, potají trápilo.

Obecenstvo má svůj zvláštní způsob chování k veřejně činným lidem uznaných zásluh; ponenáhlu se k nim stává lhostejným a věnuje svou přízeň talentům mnohem nepatrnějším, ale nově se objevivším; na oněch žádá nemožnosti a od druhých si nechá všechno líbit.

Serlo a Aurelie měli příležitosti dost, aby o tom uvažovali. Nově příchozí, zejména mladí a pohlední, zaujali pro sebe všechnu pozornost, všechen potlesk, a sourozenci musili, obyčejně po nejhorlivější námaze, odejít bez milovaného zvuku tleskajících rukou. Přistoupily k tomu ovšem ještě zvláštní důvody. Aureliina pýcha bila do očí a o jejím pohrdání obecenstvem se taky vědělo. Serlo sice každému zvláště lichotil, ale jeho pichlavé řeči o celku se rovněž dost často roznášely a opakovaly. Noví členové byli naopak jednak cizí a neznámí, jednak mladí, roztomilí a potřební pomoci. Nalezli také vesměs své příznivce.

Než vyskytovaly se brzy i vnitřní nepokoje a všelijaká rozladění. Neboť sotva zpozorovali, že Vilém převzal úřad režiséra, počala se většina herců chovat tím vzpurněji, kdykoli si po svém způsobu přál vnést do celku více pořádku a přesnosti, i když hlavně trval na tom, aby především všechno mechanické klapalo přesně a pořádně.

Zakrátko byl celý vztah, který po nějakou dobu trval skoro ideálně, tak pln všednosti jako u kteréhokoli divadla kočujícího. A pohříchu, právě když se Vilém námahou, pílí a úsilím seznámil se všemi požadavky svého řemesla a vycvičil pro ně dokonale tělo i ducha, připadalo mu nakonec v smutných chvílích, že toto řemeslo si méně než kterékoli jiné zasluhuje potřebného nákladu času a sil. Zaměstnání bylo obtížné a odměna nepatrná. Byl by přijal raději každé jiné, při němž, když se skončí, přece jen můžeme užívat duševního klidu, než toto, kde po překonání mechanických obtíží nás teprve čeká největší duševní a citová námaha, máme-li dosáhnout cíle své činnosti. Musil poslouchat Aureliiny nářky na bratrovo marnotratnictví, musil nechápat Serlovy narážky, když se Serlo snažil, aby ho zpolehounka přiměl k sňatku se sestrou. Přitom ještě musil skrývat zármutek, který ho tuze tížil, neboť posel, vyslaný za podezřelým důstojníčkem, se nevracel a také o sobě nedával žádných zpráv. Náš přítel se proto obával, že ztratil Marianu po druhé.

Právě na tuto dobu připadl také všeobecný smutek, pro který byli nuceni divadlo na několik týdnů zavřít. Využil této doby, aby navštívil onoho duchovního, u něhož byl ubytován harfeník. Nalezl ho v pěkné krajině, a první, co uviděl na farském dvoře, byl stařec, který dával nějakému hochovi lekci ve hře na svůj nástroj. Projevil velkou radost, že opět vidí Viléma, povstal, podal mu ruku a pravil: „Vidíte, přece jsem ještě na světě k něčemu dobrý; dovolíte, abych pokračoval, neboť hodiny mají svůj přesný rozvrh."

Duchovní Viléma přátelsky uvítal a vyprávěl mu, že to se starcem jde k lepšímu a že má naději v jeho úplné uzdravení.

Jejich rozmluva se přirozeně obrátila na metodu, jak léčit šílence.

„Kromě tělesných symptomů," pravil duchovní, „které nám často stavějí do cesty nepřekonatelné obtíže a o nichž se radívám s jedním

rozumným lékařem, mám prostředky, jak vyléčit šílenství, za velmi jednoduché. Jsou to přesně tytéž, kterými zabraňujeme, aby zdraví lidé nezešíleli. Podněcujme jejich chuť k vlastní činnosti, zvykejme je pořádku, vyložme jim, že mají život a osud s tolika jinými lidmi společný, že výjimečný talent, největší štěstí a ukrutné neštěstí jsou jen malými odchylkami od průměru – a šílenství se do jejich mysli nevplíží, a je-li už v ní, ponenáhlu zase vymizí. Rozdělil jsem starci jeho čas; vyučuje několik dětí hře na harfu, pomáhá při práci na zahradě a je již mnohem veselejší. Přeje si pojíst kapusty, kterou pěstuje, a přeje si, aby můj syn, kterému svou harfu odkázal, se hodně pilně na ni učil, aby jí mohl také užívat. Snažím se jen málo hovořit o jeho podivných obavách jako duchovní, ale činný život přináší s sebou tolik příhod, že jistě brzy pocítí, že jen činorodý život může vyléčit pochybnosti všeho druhu. Postupuji opatrně; kdybych mu však mohl ještě vzít vousy a kutnu, měl bych skoro vyhráno: neboť nic nás nepřivádí tak blízko k šílenství, jako když se odlišujeme od ostatních, a nic neudržuje tak spolehlivě zdravý rozum, jako když žijeme obyčejným způsobem s mnoha lidmi. Kolik však je pohříchu věcí v naší výchově a v našich občanských zařízeních, kterými sebe a své děti připravujeme pro blázinec."

Vilém prodlel u tohoto rozumného muže několik dní a vyslechl řadu velezajímavých příběhů nejen o lidech šílených, nýbrž i o takových, které obyčejně máme za chytré, ba moudré, a jejichž podivnůstky přece často hraničí s šílenstvím.

Živost zábavy se však ještě ztrojnásobila, když vstoupil doktor, který svého přítele duchovního často navštěvoval a pomáhal mu při jeho lidumilných snahách. Byl to starší muž, který přes chatrné zdraví strávil mnoho let vykonáváním nejušlechtilejší povinnosti. Byl velký přítel venkova a nedovedl téměř ani jinak žít než na čerstvém vzduchu; přitom byl neobyčejně společenský a činný a měl už mnoho let zvláštní sklon přátelit se se všemi venkovskými duchovními. Každého, o němž věděl, že má užitečné zaměstnání, snažil se všemožně podporovat, jiné, kteří se ještě pro nic nerozhodli, snažil se přemluvit k nějaké libůstce; poněvadž pak měl zároveň styky

se šlechtici, vrchnostenskými správci a soudci, přispěl za dvacet let v skrytu mnoho k zvelebení nejednoho odvětví polního hospodářství. Podněcoval vše, co prospívá polím, zvířatům a lidem, a tak pracoval ve smyslu pravé osvěty. „Pro člověka," říkával, „je jen jediná věc neštěstím: když se v něm zahnízdí nějaká idea, která nesměřuje k činorodému životu, nebo ho dokonce od něho odvádí. Právě se mi naskytl takový případ," pravil, „u vznešených a bohatých manželů, u nichž až posavad všechno mé umění selhává; případ patří skoro do vašeho oboru, milý pastore, a tento mladý muž jej snad nebude vyprávět dál.

Za nepřítomnosti toho šlechtice převlékli žertem, který není zrovna chvályhodný, nějakého mladíka do domácího úboru pánova. Jeho manželka měla tím být vyvedena aprílem; ačkoliv mi to vyprávěl jen jako žert, obávám se přesto, že měli v úmyslu svést onu vznešenou a roztomilou dámu z pravé cesty. Manžel se nenadále vrátí, vstoupí do svého pokoje, je přesvědčen, že vidí sám sebe, a upadá od této chvíle do melancholie, jsa přesvědčen, že brzy zemře.

Podléhá vlivu osob, které mu lichotí nábožnými myšlenkami, a nevidím, jak by bylo možná ho odradit, aby se svou chotí nepřestoupil k ochranovským bratřím a nepřipravil své příbuzné, poněvadž nemá dětí, o největší část svého majetku."

„Se svou chotí?" zvolal prudce Vilém, kterého toto vypravování nemálo polekalo.

„A pohříchu," odvětil lékař, který slyšel ve Vilémově zvolání jen lidumilnou účast, „tato dáma je stižena ještě hlubším zármutkem, který jí odluku od světa činí žádoucí. Ten mladík se s ní loučí, ona není dost opatrná, aby zakryla klíčící náklonnost; on se osmělí, sevře ji do náručí a přitiskne jí prudce na prsa velký, brilanty zdobený portrét jejího chotě. Ona pocítí prudkou bolest, která ponenáhlu zmizí, nezanechávajíc nic než z počátku nepatrnou zarudlou skvrnu a potom vůbec ani stopy. Jako člověk jsem přesvědčen, že si nic víc nemůže vyčítat; jako lékař jsem jist, že tento tlak nemůže mít zlých následků, ale ona si nenechá vymluvit, že se objevila bulka, a když jí chci dotykem vzít její blud, tvrdí, že ji jen právě teď nemohu

nahmatat. Namluvila si pevně, že tato bolest se skončí rakovinou, a tak je její mládí a její roztomilost pro ni samou i pro ostatní úplně ztracena."

„Já nešťastník!" zvolal Vilém; tloukl se do čela a vyběhl ze společnosti do polí. Prožíval stav, jakého dosud ještě nepoznal.

Lékař a duchovní, oba nanejvýš užaslí nad tímto podivným objevem, měli s ním navečer práce dost, když se vrátil a při obšírnějším vyprávění této události sám sebe prudce obviňoval. Oba muži měli s ním velký soucit, zejména když jim vylíčil také celé své postavení v nejčernějších barvách, způsobených okamžitou náladou.

Druhého dne se nedal lékař dlouho prosit, aby s ním odešel do města, byl mu společníkem a pokud možná pomohl Aurelii, kterou její přítel opustil v povážlivém stavu.

Našli ji také skutečně ještě zubožení, než se domnívali. Měla jakousi střídavou horečku, jež se léčila tím nesnadněji, že po svém způsobu záchvaty úmyslně prodlužovala a zesilovala. Cizinec nebyl uveden jako lékař a choval se velmi zdvořile a chytře. Hovořili o jejím tělesném i duševním stavu a nový přítel vyprávěl všelijaké příběhy o osobách, které se, přestože stonaly touž chorobou, dožily vysokého věku; nic prý však v takových případech neškodí víc než úmyslné obnovování prudkých vzruchů. Zvláště se netajil tím, že velmi šťastné byly případy, kdy se osoby, trpící ne zcela vyléčitelnou churavostí, oddaly upřímnému náboženskému životu. Řekl to velmi šetrně a jaksi historicky a slíbil zároveň svým novým přátelům velmi zajímavou četbu: je to prý rukopis, který dostal od vážené přítelkyně, nyní již zesnulé. „Je mi nevýslovně drahý," pravil, „a svěřuji vám přímo původní rukopis. Jen titul je ode mne: *‚Zpověď krásné duše'*."

Lékař dal Vilémovi ještě několik dobrých rad, jak dieteticky a lékařsky nejlépe ošetřit nešťastnou, duševně rozrušenou Aurelii, a slíbil, že jim napíše a že sám zase přijde, jak jen bude moci.

Zatím se za Vilémovy nepřítomnosti udála změna, kterou netušil. Za svého šéfování vedl Vilém celý podnik poněkud marnotratně a velkoryse, dbaje téměř výlučně o věc a opatřuje zvláště kostý-

my, dekorace a rekvizity hojnou měrou a v dobré jakosti; lichotil také lidskému sobectví, aby si udržel ochotu herců, poněvadž na ně ušlechtilejšími důvody nijak nedovedl vyzrát. Domníval se, že to je jeho svaté právo, protože si Serlo sám nijak nedával záležet, aby byl pokládán za dobrého hospodáře, nýbrž rád slyšel chválit skvělou výpravu svého divadla a byl spokojen, když Aurelie, která vedla celé hospodářství, po odečtení všech výdajů prohlašovala, že nikomu není nic dlužna, a nadto mu ještě dávala na ruku tolik, kolik potřeboval na zaplacení dluhů, které zatím nadělal svou neobyčejnou štědrostí k svým kráskám anebo ještě všelijak jinak.

Melina, který se zatím staral o garderobu, díval se na toto hospodářství chladně a potměšile, jak už to měl v povaze, a nyní, když Vilém nebyl přítomen a Aurelie stonala stále povážlivěji, naznačil Serlovi obratně, že je vlastně možná tržit víc, méně vydávat, a buď něco ukládat, anebo koneckonců po libosti ještě veseleji žít. Serlo to rád slyšel a Melina se odvážil na něho zaútočit se svým plánem.

„Netvrdím," pravil, „že některý z herců má nyní příliš velkou gáži; jsou to významní lidé a byli by všude vítáni; ale přesto vzhledem k příjmům, které nám opatřují, mají přece jen příliš mnoho. Já bych byl pro to, abychom tu zařídili operu, a co se týče činohry, musím vám říci: vy samojediný vydáte za celé představení. Cožpak to nezakoušíte teď právě na vlastním těle, že vaše zásluhy jsou zneuznávány? Nikoli proto, že vaši spoluherci jsou výteční, nýbrž proto, že jsou dobří, není obecenstvo spravedlivo k vašemu mimořádnému nadání.

Objevte se na jevišti jen vy sám, jak jste to dělával v dřívějších letech, hleďte si za nepatrnou gáži získat řadu prostředních, ba troufám si říci, třeba i špatných herců, vycepujte tu čeládku, jak to tak skvěle umíte, v mechanické stránce řemesla, ostatní peníze vrazte do opery a uvidíte, že se stejnou námahou a se stejným nákladem vzbudíte více spokojenosti a vyděláte nepoměrně více peněz než dosud."

Tento výklad Serlovi příliš lichotil, aby svým námitkám dal trochu váhy. Přiznal se Melinovi rád, že při své zálibě v hudbě si již

dávno něco takového přál; ale je mu prý také jasné, že se tím vkus obecenstva ještě důkladněji pokazí a že se při takovém sdruženém divadle, které není ani pořádnou operou, ani pořádnou činohrou, nutně ztratí poslední zbytek smyslu pro poctivé a tvárně jednoznačné umělecké dílo.

Melina vtipkoval ne zrovna šetrně o Vilémových pedantických ideálech toho druhu, o jeho smělosti, že chce vychovávat obecenstvo, zatím co by se sám měl dát od něho vychovávat, a oba se úplně shodli na tom, že jde jen o to, vydělávat peníze, zbohatnout nebo se mít dobře, a nezamlčovali si ani, že se chtějí zbavit osob, které jejich plánům stojí v cestě. Melina litoval, že Aureliino slabé zdraví jí neslibuje dlouhého života, a myslil si přitom pravý opak. Serlo naoko litoval, že Vilém není zpěvákem, a dal tím na srozuměnou, že bude vbrzku zbytečný. Melina přišel s celým seznamem úspor, kterých lze dosáhnout, a Serlo se přesvědčil, že mu tento počtář dvojnásob nahrazuje jeho prvního švagra. Cítili dobře, že je třeba o této rozmluvě zachovat naprosté mlčení; a tím byli ještě více připoutáni jeden k druhému; od té doby si vždy potají promluvili o všem, co se dělo, pomlouvali vše, co se bude dít, co Aurelie a Vilém chystají, a vypracovávali v duchu svůj nový projekt stále důkladněji a podrobněji.

Jakkoli bedlivě pomlčeli o svém novém plánu, jakkoli se neprozrazovali slovy, přece jen nebyli dost diplomaty, aby své smýšlení skryli i v jednání. Melina se Vilémovi leckdy vzepřel, šlo-li o něco, co patřilo do jeho pravomoci, a Serlo, který se nikdy k své sestře nechoval příliš šetrně, stával se stále trpčím, čím více churavěla a čím víc jí při jejích nepravidelných prudkých záchvatech bylo třeba šetrnosti.

Právě v té době se dali do Emilie Galottiové. Kus byl velmi šťastně obsazen a všichni mohli v úzkém rozpětí tohoto dramatu ukázat všechno bohatství své hry. Serlo byl jako Marinelli zcela na svém místě, Odoardo nalezl skvělého interpreta, madame Melinová hrála matku s velkým pochopením, Elmira se v úloze Emilie vyznamenala ve svůj prospěch, Laertes vystupoval jako Appiani důstojně a elegantně a Vilém věnoval úloze prince několik měsíců studia. Při této příležitosti diskutoval často sám se sebou, ale také se Serlem a s Au-

relií o otázce, jaký je rozdíl mezi chováním ušlechtilým a chováním vznešeným a pokud je třeba, aby bylo prvé obsaženo v druhém, ale nikoli druhé v prvém.

Serlo, který sám v postavě Marinelliho vytvořil dvořana čistě, bez karikování, řekl mu o této věci všelijaké dobré myšlenky. „Vznešené způsoby," pravil, „je těžko napodobovat, protože vlastně jsou něčím záporným a předpokládají dlouhý, vytrvalý cvik. Neboť nejde snad o to, abychom v svém chování zdůrazňovali to, co ukazuje na důstojnost; tím bychom snadno upadli do prázdné nadutosti; je naopak třeba, abychom se vyvarovali všeho, co je nedůstojné, co je sprosté. Nesmíme nikdy zapomenout, kdo jsme, musíme stále dávat pozor na sebe a na ostatní, nesmíme si v ničem zadat, nesmíme k jiným být ani příliš, ani málo zdvořilí, nesmíme dávat najevo, že jsme něčím dojati, že jsme něčím pohnuti, nesmíme se nikdy ukvapovat, nikdy ztratit vládu nad sebou, a tak dosáhneme vnější rovnováhy, ať to v našem nitru bouří jak bouří. Ušlechtilý člověk smí se někdy na chvilku zapomenout, vznešený nikdy. Vznešený člověk je jako skvěle oděný člověk, který se nikdy o nic neopře a jehož se nikdo neodvažuje dotknout. Liší se zřejmě od ostatních, a přece nikdy nesmí zůstat osamocen. Vždyť při každém umění jde koneckonců o to, aby to, co je nejtěžší, bylo provedeno s lehkostí: tak má vznešený člověk při veškerém odstupu povždy vypadat, jako by byl s ostatními spjat; nesmí nikdy být příliš škrobený, nýbrž naopak vždycky obratný; vždy musí být zřejmě první, a přece se jako takový nevnucovat.

Z toho je vidět, že musíme být vznešení ve skutečnosti, abychom mohli vznešeně vypadat. Z toho také vyplývá, proč si ženy obyčejně rychleji dokážou dodat takové vážnosti než muži, proč takového chování nejsnadněji nabývají dvořané a vojáci."

Vilém si nyní skoro zoufal nad svou úlohou; ale Serlo ho brzy zase povzbudil, dávaje mu v jednotlivostech nejjemnější pokyny. Vystrojil ho tak, že při představení činil aspoň na diváky dojem opravdového prince.

Serlo slíbil, že mu po představení řekne, čeho si na něm snad ještě všimne; avšak nepříjemná hádka bratra se sestrou znemožnila ten-

to kritický rozhovor. Aurelie sehrála úlohu Orsinové takovým způsobem, jakým ji už asi nikdo nikdy nezahraje. Byla s úlohou vůbec velmi důvěrně obeznámena a při zkouškách ji lhostejně odbývala; ale při představení pustila tak říkajíc svému osobnímu bolu všechna stavidla a tím vzniklo představení, o jakém se žádnému básníkovi ani v prvním citovém rozohnění nesnilo. Nesmírný potlesk obecenstva byl jí odměnou za její bolestné úsilí; ale když ji po představení vyhledali, ležela také napolo bez sebe v lenošce.

Serlo projevil již dříve svou nevoli nad její přepjatou hrou, jak tomu říkal, a nad obnažováním nejskrytějších koutů srdce před obecenstvem, které přece více nebo méně znalo Aureliinu fatální historii; jak míval ve zvyku, když byl rozvzteklen, skřípal zuby a dupal nohama. „Nechte ji," řekl, když ji nalezl v lenošce obklopenou ostatními, „příště asi vystoupí celá nahá, a to pak teprv bude potlesk!"

„Nevděčníku," zvolala, „netvore! Brzy mě vynesou nahou tam, kam už vůbec nedoléhá žádný potlesk." S těmito slovy vyskočila a vyběhla ze dveří. Služebná jí zapomněla přinést plášť a nosítka nebyla; pršelo a studený vítr fičel ulicemi. Marně jí domlouvali, neboť byla velmi uhřátá; šla vědomě pomalu a pochvalovala si příjemné ochlazení, které, jak se zdálo, s rozkoší sála do sebe. Sotvaže došla domů, ochraptěla tak, že ze sebe nemohla vypravit už ani slůvka; nepřiznala se však, že cítí v šíji a v zádech úplné ochrnutí. Zanedlouho dostala jakési ochrnutí jazyka, takže stěží vyslovovala i jednotlivá slova; uložili ji do postele; hojnými léky se utišil jeden neduh, avšak objevil se opět jiný. Měla silnou horečku a její stav byl povážlivý.

Příštího rána měla klidnou chvíli. Zavolala si Viléma a odevzdala mu dopis. „Tento list," řekla, „čeká již dlouho na tento okamžik. Cítím, že se brzy přiblíží konec mého života; slibte mi, že jej sám odevzdáte a že několika slovy na nevěrníkovi pomstíte mé utrpení. Není necitelný: ať ho tedy aspoň na okamžik zabolí má smrt."

Vilém sice přijal dopis, ale utěšoval ji, aby nemyslila na smrt.

„Ne, ne!" odvětila. „Neberte mi mou nejmilejší naději! Dlouho jsem na ni čekala a chci ji radostně obejmout."

Krátce nato došel rukopis, který jim lékař slíbil. Požádala Viléma, aby jí z něho předčítal, a účinek, jaký četba měla, čtenář nejlépe posoudí, až se seznámí s příští knihou. Prudká a vzpurná povaha naší nebohé přítelkyně pojednou zjihla. Vyžádala si svůj dopis zpět a napsala, zřejmě v smírné náladě, jiný; požádala Viléma také, aby utěšoval jejího přítele, bude-li snad zprávou o její smrti zarmoucen, a aby ho ujistil, že mu odpustila a že mu přeje všeho nejlepšího.

Od této chvíle byla velmi tichá a zaměstnávala se jen několika málo myšlenkami, které si přisvojila z rukopisu, z něhož jí Vilém čas od času musil předčítat. Úbytek sil na ní nebyl patrný, a tak ji Vilém znenadání jednou zrána, když ji přišel navštívit, nalezl mrtvou.

Protože si jí velmi vážil a protože uvykl její společnosti, byla mu tato ztráta velmi bolestná. Byla vlastně jedinou osobou, která to s ním myslila dobře; Serlův chlad vyciťoval poslední dobou až příliš dobře. Proto pospíchal, aby vyřídil uložené poselství, a přál si, aby mohl na nějaký čas odejít. Na druhé straně byl Melinovi tento odjezd velmi vítán, neboť při obsáhlé korespondenci, kterou stále udržoval, pustil se hned do vyjednávání se zpěvákem a zpěvačkou, kteří měli zatím mezihrami obecenstvo připravovat na budoucí operu. Mělo to také pro první chvíli vyvážit Aureliinu smrt a Vilémovu nepřítomnost. Náš přítel byl spokojen se vším, co mu umožňovalo několikatýdenní dovolenou.

Vytvořil si podivně důležitou představu o svém poslání. Smrt jeho přítelkyně ho hluboce dojala, a poněvadž ji viděl tak předčasně odcházet z jeviště, byl ovšem naladěn nepřátelsky vůči tomu, kdo jí život zkrátil a toto krátké žití tolik ztrpčil.

Přes to, že poslední slova umírající byla smířlivá, umínil si, že při odevzdání dopisu přísným soudem udeří na nevěrného přítele, a poněvadž se nechtěl svěřit náhodné náladě, připravoval si řeč, která dopadla patetičtěji, než bylo slušno. Když byl přesvědčen o dobrém slohu a stavbě své skladby a naučil se jí nazpaměť, dal se do příprav k odjezdu. Mignon byla při balení a ptala se ho, jede-li na jih, či na sever, a když uslyšela, že na sever, řekla: „To tě tedy budu očekávat tady." Poprosila ho o náhrdelník po Marianě. Nemohl

jej milému stvořeníčku odepřít. Šátek již měla. Zato mu strčila do brašny duchův závoj, ač jí řekl, že neví, co s tím flórem má dělat.

Melina se ujal režie a jeho žena slíbila, že dohlédne mateřsky na děti, od nichž se Vilém odtrhl jen nerad. Felix byl při loučení velmi veselý, a když se ho ptali, co mu Vilém má přivézt z cesty, řekl: „Víš co, přivez mi tatínka!“ Mignon uchopila odcházejícího za ruku, postavila se na špičky a vtiskla mu na rty hubičku srdečnou a prudkou, ale bez něžnosti. Řekla: „Meistře, nezapomeň na nás a brzy se zase navrať!“

A tak i my propouštíme svého přítele, obtěžkaného tisícerými myšlenkami a pocity, a podáváme tu ještě nakonec báseň, kterou Mignon několikrát velmi výrazně přednesla a kterou jsme pro nával podivuhodných událostí nemohli dříve otisknout:

Nechtěj mých slov, chtěj, abych něma,
mé tajemství mi povinností je,
své celé nitro bych ti odhalila,
však osud nedovoluje.

Čas přijde-li, vzplá úsvit plamenný,
by chmurná noc se jitřně pousmála;
v půdu se vsáknou skryté prameny,
když zatvrzelou hruď svou rozevírá skála.

Chce každý tajemství své tesknoty
do drahých prsou přítelových vlíti,
mně přísaha však těsně svírá rty
a jenom Bůh by znal je rozevříti.

ŠESTÁ KNIHA

Zpověď krásné duše[33]

Až do svého osmého roku byla jsem docela zdravé dítě; nevzpomínám si však na tuto dobu o nic lépe než na den svého narození. Na začátku svého osmého roku jsem dostala chrlení krve a od té chvíle nabyla má duše citlivosti a paměti. Nejnepatrnější okolnosti tohoto záchvatu mám dosud tak jasně před očima, jako by se to bylo stalo včera.

Těchto devět měsíců, které jsem trpělivě strávila na lůžku, po mém soudu položilo základ ke všemu mému smýšlení, protože mému duchu poskytly první pomůcky, aby se mohl vyvíjet po svém.

Trpěla jsem a milovala, a to byl nejvlastnější a nejpřirozenější stav mého srdce. Při nejprudším záchvatu kašle a při vysilující horečce jsem byla zticha jako šnek, který se stahuje do své ulity; jakmile se mi však trochu ulevilo, chtělo se mi prožívat něco příjemného, a protože mi každá jiná radost byla odepřena, chtěla jsem se odškodnit zrakem a sluchem. Nosili mi panenky a obrázkové knížky, a každý, kdo chtěl usednout u mého lůžka, musil mi něco vyprávět.

Ráda jsem poslouchala maminku, když mi vykládala biblickou dějepravu; otec zas mě zabavoval přírodovědeckými předměty. Měl doma pěknou sbírku. Z ní mi časem snesl dolů zásuvku za zásuvkou, ukazoval mi jednotlivé předměty a vysvětloval mi je podle pravdy. Tak se na postel maličké nemocné dostávaly sušené rostliny, hmyz a všelijaké anatomické preparáty: lidská kůže, kosti, mumie[34] a podobné předměty. Ukazovali mi také ptáky a zvířata, které otec zastřelil na lovu, než je odnesli do kuchyně. Aby pak v tomto shromáždění byl také zastoupen pán všeho stvoření, vyprávěla mi teta milostné příběhy a pohádky o vílách. Má mysl se všeho hladově chápala a všechno zapouštělo kořínky. Prožívala jsem celé hodiny,

33 Líčí, někdy asi s doslovným použitím jejích zápisků, životní osudy a povahu Susanny Cathariny von Klettenberg (1723–1774), přítelkyně Goethovy matky, která měla značný vliv na náboženský vývoj dospívajícího Goetha.

34 Mumie byly ještě v 18. století považovány za lék.

kdy jsem se živě bavila s neviditelnou Bytostí; znám ještě několik veršíků, které jsem tehdy diktovala mamince do pera.

Často jsem otci zase vykládala, čemu jsem se od něho naučila. Nestalo se, abych přijala lék a neoptala se, kde rostou věci, z nichž je udělán, jak vypadají, jak se jmenují. Ale ani vyprávěnky mé tety nepadaly na skálu. V duchu jsem se oblékala do nejskvělejších šatů a potkávala roztomilé prince, kteří neměli stání, dokud se nedověděli, jak se neznámá kráska jmenuje. Podobné dobrodružství s rozkošným andílkem v bílém rouše a se zlatými křídly, který se horlivě točil kolem mne, jsem tak často opakovala, až má obrazotvornost jeho podobu vystupňovala téměř na zjevení.

Po roce jsem se zas jakžtakž zotavila; ale dětsky neotesaného na mně nezbylo nic. Nedovedla jsem si už ani hrát s panenkami, toužila jsem po bytostech, které by mou lásku opětovaly. Psi, kočky a ptáci, kterých můj otec choval nejrozličnější druhy, mě tuze bavili; ale co bych byla dala za to, abych měla stvoření, které hrálo předůležitou úlohu v jedné z tetiných pohádek. Byla to ovečka, kterou selská dívka chytila v lese a vychovala; v tom roztomilém zvířátku však vězel zakletý princ, který se nakonec ukázal zas jako krásný jinoch a dobrodějku odměnil svou rukou. Za takovou ovečku bych byla dala nevím co!

Ale pohříchu se nic takového neobjevovalo, a poněvadž všechno kolem mne šlo zcela přirozenou cestou, ztratila jsem ponenáhlu téměř všechnu naději na takový skvostný majetek. Zatím jsem se utěšovala četbou knih, v nichž se popisovaly neuvěřitelné příhody. Ze všech nejmilejší mi byl Herkules, křesťanské kníže německé: toto nábožné a zamilované čtení bylo mi úplně po chuti. Stalo-li se jeho Valisce něco, a byly to příšerné příhody, které se jí stávaly, pomodlil se kníže, než jí pospíšil na pomoc, a modlitby byly v knize obšírně uváděny. Ó, jak se mi to zamlouvalo! Můj sklon k Neviditelnému, který jsem už odedávna nejasně pociťovala, byl tím jen posilován, neboť od této chvíle zůstal Bůh už provždy mým důvěrníkem.

Když jsem povyrostla, čtla jsem kdeco, páté přes deváté; první cenu však nade všemi vyhrála Římanka Oktavie. Pronásledování

prvních křesťanů v románovém rouše budilo ve mně nejsilnější zájem.

Matka začala hubovat na ustavičné čtení; aby se jí zavděčil, vzal mi otec jeden den knihy z ruky, ale druhý den mi je zase vrátil. Byla moudrá a pochopila, že tu nic nepořídí, a naléhala jen, abych se stejnou pílí četla také bibli. Ani k tomu jsem se nedala pobízet a četla si v posvátných knihách s velkou účastí. Přitom maminka stále pečovala o to, aby se mi nedostávaly do rukou knihy svůdnické; byla bych však sama odhodila každý škvár. Neboť moji princové a princezny byli všichni nanejvýš ctnostní a já jsem toho ostatně o přírodních podmínkách lidského rodu věděla víc, než jsem dávala najevo. Naučila jsem se tomu hlavně z bible. Choulostivá místa jsem srovnávala se slovy a věcmi, které mi přicházely na oči, a při své zvídavosti a kombinační vloze dopídila jsem se šťastně pravdy. Kdybych náhodou byla slyšela o čarodějnicích, byla bych se musila obeznámit i s čarováním.

Mamince a této své zvídavosti děkuji za to, že jsem se přes svou vášeň ke knihám naučila přece i vařit. Bylo totiž při tom také možná ledacos uvidět. Když jsem mohla vykuchat kuře nebo selátko, byl to pro mne svátek. Přinášela jsem otci vnitřnosti, a on pak se mnou o nich hovořil jako s mladým studentem a často mě pln radosti nazýval svým nepodařeným synem.

Dosáhla jsem dvanáctého roku. Učila jsem se franštině, tanci a kreslení a dostalo se mi obvyklé náboženské výuky. Při ní se ve mně probouzely všelijaké pocity i nápady, ale nic, co by se vztahovalo na mne samou. Slyšela jsem ráda hovořit o Bohu, byla jsem pyšná, že o něm dovedu lépe hovořit než mé kamarádky; přečtla jsem nyní horlivě mnoho knih, které mi dovolovaly žvatlat o náboženství. Ale nikdy mě nenapadlo, abych pomýšlela na to, jak to je vlastně se mnou, je-li má duše také taková, podobá-li se skutečně zrcadlu dosti jasnému, aby obráželo věčné slunce; to jsem už jednou provždy měla za jisté.

Franštině jsem se učila s velkou chutí. Můj učitel řečí byl znamenitý člověk. Nebyl to ani lehkovážný empirik, ani suchý grama-

tikář; znal se ve vědách a znal se ve světě. Učil mě cizímu jazyku, ale zároveň nejrozmanitějším způsobem nasycoval mou zvídavost. Milovala jsem ho tolik, že jsem jeho příchod vždy očekávala s tlukoucím srdcem. Kreslení mi nebylo těžké a byla bych to přivedla dál, kdyby byl můj učitel byl býval chytřejší a zkušenější; měl však jenom dobrou ruku a rutinu.

Tanec mi z počátku dělal nejméně radosti; mé tělo bylo příliš choulostivé a učila jsem se toliko ve společnosti sestřině. Avšak nápad našeho tanečního mistra, který všem svým žákům a žákyním uspořádal ples, pozdvihl docela jinak mou chuť k tomuto umění.

Mezi mnoha chlapci a děvčaty vynikali zejména oba synové dvorního maršálka; mladšímu bylo tolik jako mně, staršímu bylo o dvě léta víc; obě děti byly tak krásné, že podle všeobecného úsudku předčily všechny krásné děti, které kdo kdy viděl. Také já, sotva jsem je spatřila, jsem už neviděla nikoho jiného z celé společnosti. Ihned jsem počala tančit pozorně a přála si, abych tančila krásně. Čím to, že si i chlapci mezi všemi ostatními povšimli nejvíc mne? Zkrátka, za hodinku jsme byli nejlepšími přáteli, a malá slavnost se ještě neskončila, když jsme už měli ujednáno, kde se shledáme příště. To byla pro mne velká radost! Ale úplně u vytržení jsem byla, když se příštího jitra oba, každý zvláštním galantním lístkem, který byl doprovázen kyticí, přeptávali po mém zdraví. Tolik štěstí jako tehdy jsem již nikdy nezakusila! Zdvořilost byla opětována zdvořilostí, lístek lístkem. Kostel a procházky se od této chvíle staly dostaveníčkem; moji mladí známí mě od té doby už po každé zvali společně; byli jsme však dost obezřelí, abychom to utajili, takže rodiče o tom nevěděli nic víc, než co jsme uznali za dobré jim říci.

Tak jsem pojednou měla dva milovníky. Nerozhodla jsem se pro žádného; líbili se mi oba a ve třech jsme se skvěle snášeli. Náhle starší těžce onemocněl. Já sama jsem byla přečasto churava a dovedla trpícího potěšit zásilkami všelijakých dárků a lahůdek, které se pro nemocného hodily, takže jeho rodiče vděčně uznali mou pozornost, povolili prosbám milovaného syna a pozvali mě i se sestrami k němu, jakmile jen vstal z lože. Něha, s jakou mě přijal, nebyla

dětinská, a od tohoto dne jsem se rozhodla pro něho. Varoval mě hned, abych se s tím tajila před jeho bratrem; ale naše vášeň byla už příliš zjevná a žárlivost mladšího doplnila, co nám ještě chybělo do románku. Vyváděl nám všelijaké kousky a s rozkoší nám kazil radost a rozněcoval tím jen plamen, který se snažil udusit.

Nyní jsem tedy vskutku našla vytouženou ovečku, a tato vášeň měla na mne týž účinek, jakým dosud na mne působila nemoc, že mě totiž utišovala a vzdalovala hlučných radostí. Žila jsem osamocena a dojata a Bůh mi zase přišel na mysl. Zůstal mým důvěrníkem, a velmi dobře vím, jak jsem se neustále se slzami v očích modlila za hocha, který nepřestával churavět.

Přesto, že příběh měl v sobě hodně dětinského, přispěl nemálo k výchově mého citu. Svému učiteli franštiny musily jsme místo obvyklého překladu denně psát dopisy volně vymyšlené. Udala jsem přitom příběh své lásky pod jménem Fyllis a Damon. Staroch brzy pochopil a tuze chválil mou práci, jen aby mě přiměl k upřímnosti. Osmělovala jsem se čím dál víc, vyznávala se nepokrytě a držela se pravdy až do nejmenších podrobností. Nevím už, při kterém místě se jednou odhodlal říci: „Jak je to pěkné, takové přirozené! Ale ať si dobrá Fyllis dá pozor, mohlo by to brzy být vážné."

Mě zamrzelo, že to nemá za vážné už nyní, a zeptala jsem se ho uraženě, čemu vlastně říká vážné? Nedal se dvakrát pobízet a vyložil mi to tak jasně, že jsem sotva skryla své zděšení. Poněvadž se mne však hned vzápětí zmocnilo rozhořčení a já mu měla ve zlé, že má takové myšlenky, dodala jsem si odvahy: chtěla jsem svou krásku ospravedlnit a řekla, hořím jako oheň: „Ale promiňte, pane, Fyllis je počestné děvče!"

Nato si zlomyslně tropil šašky z mé počestné hrdinky, a protože jsme mluvili francouzsky, pohrával si se slovem „honnête"[35] a probral u příležitosti Fyllidiny počestnosti všechny významy tohoto slova. Pocítila jsem svou směšnost a byla nanejvýš zmatena. Poněvadž mě nechtěl zastrašit, obrátil řeč, ale obnovil rozpravu při jiné

35 Upřímný, čestný, poctivý. *Pozn. red.*

příležitosti. Činohry a historky, které jsem u něho čtla a překládala, daly mu často příležitost, aby ukázal, jak slabou ochranou proti svodům vášně je tak zvaná ctnost. Neodporovala jsem již, ale v duchu jsem se stále zlobila a jeho poznámky mě obtěžovaly.

Se svým dobrým Damonem jsem ponenáhlu ztratila všechen styk. Zlomyslnosti mladšího bratra znemožnily, abychom se scházeli. Nedlouho nato oba kvetoucí hoši zemřeli. Bolelo mě to, ale brzy jsem na ně zapomněla.

Fyllis teď rychle dorůstala, byla celkem zdráva a počínala si všímat světa. Korunní princ se zasnoubil a nastoupil brzy nato po smrti svého otce na trůn. Při dvoře i ve městě nastal čilý ruch. Tím se dostalo mé zvědavosti všelijaké potravy. Konala se divadelní představení, plesy a vše, co s tím souvisí; a třeba nás rodiče pokud možná drželi zpátky, musily jsme se přece objevovat u dvora, kam jsem byla uvedena. Sjížděli se cizinci, ve všech domech bydlil vznešený svět; také nám poslali na byt několik kavalírů a opět jiné k nám uvedli. A v domě mého strýce bylo možná potkat všechny možné národnosti.

Můj starý poctivý mentor mě neustával varovat nenápadným, a přece případným způsobem, já pak jsem mu to měla dále tajně ve zlé. Nebyla jsem nikterak přesvědčena o pravdivosti jeho tvrzení; snad jsem měla tehdy i pravdu, snad neměl pravdu on, když pokládal ženy za všech okolností za tak křehké. Ale mluvil přitom tak důtklivě, že jsem jednou pocítila obavu, aby snad přece jen neměl pravdu; proto jsem mu také velmi prudce řekla: „Poněvadž je nebezpečí tak velké a lidské srdce tak slabé, budu prosit Boha, aby mě ochránil."

Naivní odpověď ho, jak se zdálo, potěšila, pochválil mě za můj dobrý úmysl; ale nemyslila jsem to nikterak vážně, tentokrát to byla jen pouhá slova, neboť city pro Neviditelného ve mně úplně pohasly. Velký dav, kterým jsem bývala obklopena, mě rozptyloval a strhoval s sebou jako divoký proud. Byla to nejprázdnější léta mého života. Po celý den mluvit o ničem, po celý den nemít zdravé myšlenky a pořád jen být v jednom kole, to byl tehdy můj život. Ani na milované knihy jsem nemyslila. Lidé, kteří mě obklopovali, neměli o vědách

ani ponětí; byli to němečtí dvořané a tato třída neměla tehdy ani špetku kultury.

Taková společnost, jak se každý domyslí, by mě nutně byla přivedla na okraj záhuby. Žila jsem si jen ze dne na den, smyslně a vesele, nesoustřeďovala se na nic, nemodlila se, nemyslila ani na sebe, ani na Boha; ale spatřuji v tom řízení, že se mi nikdo z té spousty krásných, bohatých a skvěle oblečených mužů nezalíbil. Byli zhýralí a neskrývali to; to mě odrazovalo; své rozhovory kořenili dvojsmyslnostmi: to mě uráželo. Chovala jsem se k nim chladně. Jejich nezpůsoby byly často neuvěřitelné; tak jsem si tedy občas dovolovala hrubé slovo.

Nadto mi můj starý učitel jednou důvěrně prozradil, že většina těchto protivných mužských je nebezpečná nejen pro ctnost děvčete, nýbrž i pro jeho zdraví. Nyní jsem cítila z nich teprv hrůzu a měla už strach, jakmile se mi některý z nich trochu přiblížil. Měla jsem se na pozoru před sklenkami a šálky, jakož i před židlí, z níž některý z nich povstal. Tak jsem byla morálně i fyzicky velmi izolována a všechny zdvořilůstky, které mi říkali, jsem přijímala hrdě jako povinné kadidlo.

Mezi cizinci, kteří se tehdy u nás zdržovali, vynikal zvláště mladík, kterému jsme žertem říkali Narcis. V povolání diplomata si získal dobrou pověst a doufal, že se při různých změnách, které se dály při našem novém dvoře, výhodně umístí. Seznámil se brzy s otcem a jeho znalosti a dobré chování mu otevřely cestu do uzavřeného kroužku nejúctyhodnějších mužů. Otec o něm říkal mnoho pochvalného a jeho krásná postava by byla působila ještě větším dojmem, kdyby celý jeho zjev nebyl prozrazoval jakousi samolibost.

Viděla jsem ho, měla jsem o něm dobré mínění, ale nikdy jsme spolu nemluvili.

Na jednom velkém plese, jemuž byl také přítomen, tančili jsme spolu menuet. I to se obešlo bez bližšího seznámení. Když se počaly rychlé tance, kterých jsem se obyčejně varovala kvůli otci, starostlivému o mé zdraví, odešla jsem do vedlejšího pokoje a bavila se se staršími přítelkyněmi, které zasedly ke hře.

Narcis, který chvíli poskakoval s ostatními, zašel jednou také do pokoje, v němž jsem právě byla, a jakmile ho poněkud přešlo krvácení z nosu, které ho postihlo při tanci, počal se mnou o lecčem hovořit. Za půl hodiny byl rozhovor tak zajímavý, třeba se do něho nevloudila ani stopa nějaké něžnosti, že jsme oba měli tance po krk. Druzí nás proto hned začali škádlit, ale my jsme se tím nedali zmást. Příštího večera jsme mohli v rozmluvě pokračovat, a tak jsme velice šetřili svého zdraví.

Tím byla známost hotova. Narcis se dvořil mně i mé sestře a já jsem po dlouhé době teprv zase zpozorovala, co všechno vím, o čem jsem přemýšlela, co jsem procítila a co dovedu v rozmluvě správně a výstižně vyjádřit. Můj nový přítel, který se odjakživa pohyboval v nejlepší společnosti, měl mimo obor historický a politický, který úplně ovládal, i velmi rozsáhlé vědomosti o literatuře, a nic nového, zejména z toho, co vycházelo ve Francii, mu nezůstalo neznámo. Přinesl a poslal mi nejednu zábavnou a užitečnou knihu; bylo však třeba udržovat to v tajnosti víc než zakázanou milostnou dohodu. Napřed zesměšnili učené ženy a nyní mužové nesnášeli ani žen vzdělaných, pravděpodobně, poněvadž to pokládali za nezdvořilé, aby ženy zahanbovaly tolik nevědomých mužů. I můj otec, jemuž tato nová příležitost k vzdělání mého ducha byla velmi vítána, žádal výslovně, aby toto literární spojení zůstalo tajemstvím.

Tak trvaly naše styky téměř rok a den a nemohla jsem říci, že by Narcis dával nějak najevo lásku nebo něžnost ke mně. Zůstával zdvořilý a úslužný, ale neprojevoval nijakého vřelejšího citu; spíše se zdálo, že mu není lhostejný půvab mé nejmladší sestry, která byla tehdy nadmíru krásná. Nazýval ji žertem roztomilými jmény z cizích řečí, jichž několik velmi dobře ovládal a jejichž charakteristická úsloví rád vplétal do německé rozmluvy. Ona jeho poklony příliš neopětovala; její srdce bylo zadáno jinde, a poněvadž vůbec byla velice prchlá a citlivá, nezřídka se pro maličkost rozkmotřili. S matkou a s tetami vycházel dobře, a tak se ponenáhlu stal jaksi členem rodiny.

Kdo ví, jak dlouho bychom ještě byli žili tímto způsobem, kdyby podivná náhoda nebyla najednou změnila náš vztah. Byla jsem se

sestrami pozvána do jedné rodiny, kam jsem nerada chodila. Společnost byla příliš smíšená a často se tam objevovali i lidé, ne-li hrubí, tedy aspoň nejvšednějšího ducha. Tentokrát byl pozván zároveň i Narcis; kvůli němu jsem se odhodlala tam zajít, neboť tak jsem si přece byla jista, že tam najdu někoho, s kým se pobavím podle svého. Již při stole jsme musili ledaco snést, neboť několik mužů statně popíjelo; po jídle jsme si ovšem musili hrát na nezbytné fanty. Bylo při tom hodně rušno a živo. Narcis měl vyplácet zástavu; uložili mu, aby řekl celé společnosti něco do ucha, co každému bude milé. Prodléval snad příliš dlouho u mé sousedky, ženy jednoho setníka. Pojednou mu setník vyťal takový políček, že mně, která jsem seděla hned vedle nich, vlétl pudr do očí. Když jsem si protřela oči a poněkud se ze strachu vzpamatovala, spatřila jsem oba muže s vytasenými kordy. Narcis krvácel a druhého, vínem, hněvem a žárlivostí smyslu zbaveného, stěží zadržovala všechna ostatní společnost. Vzala jsem Narcise za ruku a vyvedla ho ze dveří a po schodech nahoru do jiného pokoje. Poněvadž jsem se bála, že můj přítel není jist před svým vzteklým soupeřem, zastrčila jsem ihned závoru u dveří.

Nepokládali jsme zranění za vážné, neboť jsme viděli jen lehký sek přes ruku; brzy jsme však zpozorovali proud krve, který stékal po zádech, a objevila se velká rána na hlavě. Teď jsem dostala strach. Vyběhla jsem do předsíně, abych poslala pro pomoc, nikoho jsem však neviděla, neboť všichni zůstali dole, aby zkrotili zuřivce. Konečně vyběhla po schodech dcera našich hostitelů a její veselost mě nemálo poděsila, neboť se mohla usmát té bláznivé podívané a prokleté komedii. Poprosila jsem ji naléhavě, aby mi sehnala ranhojiče, a ona, jak už byla divoká, hned seběhla po schodech dolů, aby ho sama přivedla.

Odešla jsem zase k svému raněnému, ovázala mu ruku kapesníkem a hlavu ručníkem, který visel u dveří. Stále prudce krvácel. Ranhojič nepřicházel; zraněný pobledl a upadal zřejmě do mdlob. Nablízku nebyl nikdo, kdo by mi byl přispěl. Vzala jsem raněného nenuceně do náručí a snažila se ho povzbudit hlazením a laskáním.

Mělo to zřejmě účinek duševního arkána[36]; zůstal při smyslech, ale seděl tu smrtelně bledý.

Teď konečně přišla domácí paní, která měla plné ruce práce, a jak se ulekla, když spatřila přítele takto zřízeného ležet v mém náručí a nás oba zakrváceny! Neboť nikdo si nepomyslil, že Narcis je raněn, všichni se domnívali, že jsem ho ještě šťastně odvedla.

Nyní byla hned po ruce hojnost vína, voňavek a všeho, co osvěžuje a občerstvuje; nyní přišel i ranhojič a já jsem vlastně mohla odejít; ale Narcis mě držel pevně za ruku, a já bych byla zůstala, i kdyby mě nebyl držel. Při obvazování jsem ho stále ještě třela vínem a nic jsem nedbala, že teď je kolem nás celá společnost. Ranhojič skončil své dílo, zraněný mi dal němě a vděčně sbohem a byl odnesen domů.

Paní domu mě nyní odvedla do své ložnice; musila mě úplně vysvléknout a nemohu zamlčet, že když mi smývali z těla jeho krev, po prvé jsem náhodou zpozorovala v zrcadle, že se i bez šatů mohu považovat za krásnou. Nemohla jsem obléci nic ze svých šatů, a poněvadž ženy v domě byly vesměs menší nebo silnější než já, přišla jsem domů k úžasu rodičů v prapodivném vystrojení. Mé zděšení, zranění přítelovo, setníkův nerozum a vůbec celá příhoda je náramně mrzela. Málo scházelo a otec by sám byl setníka vyzval a bez odkladu pomstil přítele. Huboval na pány, kteří byli přítomni, že neztrestali hned na místě takový zákeřný útok; neboť bylo až příliš zřejmé, že setník tasil hned poté, co udeřil, a že Narcise zranil zezadu; ránu na ruce mu teprv zasadil, když Narcis sám sahal po kordu. Byla jsem nevýslovně pobouřena a vzrušena, či jak bych to řekla: cit, který odpočíval na nejhlubším dně srdce, pojednou vyšlehl jako plamen, jemuž se dostane vzduchu. A hodí-li se především libost a radost k tomu, aby lásku vyvolaly a pak v tichosti udržovaly, dohání lásku, která je sama sebou srdnatá, nejspíš úlek k tomu, aby se rozhodla a projevila. Dali dcerušce lék a uložili ji do postele. Sotva se rozbřesklo, pospíchal otec k zraněnému příteli, který se důkladně roznemohl silnou horečkou ze zranění.

36 Tajemný lék. *Pozn. red.*

Otec mi řekl málo z toho, o čem s ním mluvil, a snažil se mě uklidnit, pokud se týče následků, které tato příhoda mohla mít. Mluvilo se o tom, zda je možné se spokojit s omluvou, zda se má věc projednat soudně a podobně. Znala jsem otce příliš dobře, abych mu uvěřila, že si přeje historii ukončit bez souboje; ale byla jsem zticha, neboť jsem se již v dětství od otce naučila, že ženy se do takových věcí nemají plést. Ostatně se nezdálo, že se mezi oběma přáteli hovořilo o něčem, co by se týkalo mne. Ale brzy se otec s obsahem dalšího rozhovoru svěřil matce. Narcis, pravil, je prý nanejvýš dojat pomocí, kterou jsem mu poskytla, objal ho prý, prohlásil, že je mým věčným dlužníkem a že netouží po žádném štěstí, o které by se nemohl rozdělit se mnou; poprosil ho o dovolení, aby ho směl nazývat otcem. Maminka mi to všechno dopodrobna vyřídila, připojila však k tomu dobře míněnou připomínku, že na takové řeči, vedené v prvním pohnutí, není třeba klást přílišnou váhu. „Ovšem," odpověděla jsem naoko chladně, a pocítila při tom bůhvíco.

Narcis zůstal nemocen dva měsíce. Nemohl pro ránu na pravé ruce ani psát, ale osvědčoval mi zatím nejoddanější pozorností, že na mne stále myslí. Všechny tyto zdvořilůstky, které byly víc než obvyklé, srovnávala jsem si s tím, co jsem se dověděla od matky, a ustavičně jsem měla hlavu plnou všelijakých vrtochů. Celé město nemluvilo o ničem jiném než o naší příhodě. Mluvili se mnou o tom zvláštním tónem, vyvozovali z toho důsledky, které, ač jsem se je snažila odmítat, se mne vždy velmi živě dotýkaly. Co předtím nebylo než laškování a zvyk, stalo se nyní vážnou náklonností. Nepokoj, ve kterém jsem žila, se jen zvyšoval, čím pečlivěji jsem se snažila ukrýt jej před lidmi. Pomyšlení, že bych Narcise mohla ztratit, mě děsilo a vyhlídka na bližší spojení mě rozechvívala. Myšlenka na manželství má pro polovědoucí děvče vždy něco děsivého.

Tímto prudkým otřesem byla jsem zase přivedena sama k sobě. Pestré obrazy rozptylujícího života, které jsem jindy měla ve dne v noci před očima, se pojednou rozprchly. Má duše se opět počala hýbat; ale známost s neviditelným přítelem, dlouho přerušená, se

tak lehce nenavazovala znovu. Zůstali jsme si stále značně cizí; cosi tu opět bylo, ale proti dřívějšku to bylo hodně jiné.

Souboj, v němž byl setník vážně zraněn, minul, aniž jsem se o něm něco dověděla, a veřejné mínění stálo v každém ohledu na straně mého milého, který se konečně zase objevil ve společnosti. Především se dal s obvázanou hlavou a rukou na pásce odnést do našeho domu. Jak mi tlouklo srdce při této návštěvě! Celá rodina byla přítomna; na obou stranách zůstalo jen při povšechném díku a zdvořilosti, ale naskytla se mu příležitost, aby mi dal tajnými znameními najevo svou něhu, čímž můj nepokoj nadmíru vzrostl. Když se zase úplně zotavil, navštěvoval nás po celou zimu tak jako dříve, a přes všechna tichá znamení náklonnosti a lásky, která mi dával, zůstalo všechno nevysloveno.

To mě udržovalo v ustavičném vzrušení. Nemohla jsem se nikomu svěřit a od Boha jsem byla příliš vzdálena. Během čtyř divokých let jsem na něho úplně zapomněla. Nyní jsem si na něho zase občas vzpomínala, ale naše známost ochladla; byly to zas jen zdvořilostní návštěvy, na něž jsem k němu chodila. A poněvadž jsem nadto, kdykoli jsem se před ním objevila, vždy oblékala krásné šaty a prezentovala mu spokojeně svou ctnost, počestnost a jiné vlastnosti, kterými jsem podle svého domnění nad jiné vynikala, zdálo se, že si mne takto naparáděné vůbec nevšímá.

Kdyby se ke dvořanovi takto zachoval kníže, od něhož očekává své štěstí, byl by velmi znepokojen; mně však při tom všem nebylo nijak úzko, měla jsem, co jsem potřebovala, zdraví a pohodlí; když se Bohu má pozornost líbila, dobrá, a ne-li, vykonala jsem podle svého mínění svou povinnost.

Tak jsem tehdy ovšem o sobě nesmýšlela; ale byl to přece skutečný stav mé duše. Avšak již se děly přípravy ke změně a k očistě mých názorů.

Přišlo jaro a Narcis mě navštívil bez ohlášení v dobu, kdy jsem byla doma úplně sama. Nyní vystupoval jako milenec a optal se mne, zda mu chci svěřit své srdce, a až dostane důstojné a výnosné místo, také svou ruku.

Byl totiž přijat do služeb našeho knížete, ale z počátku ho spíše odstrkovali, než podporovali v rychlém postupu, poněvadž se báli jeho ctižádostivosti. Mimo to mu dávali malý plat, protože měl vlastní jmění.

Při vší náklonnosti k němu věděla jsem dobře, že není mužem, s nímž by se dalo jednat úplně otevřeně. Proto jsem se přemohla a odkázala ho na svého otce, o jehož svolení zřejmě nepochyboval, a proto se chtěl hned dohodnout se mnou. Konečně jsem řekla „ano", kladouc přitom souhlas svých rodičů jako nutnou podmínku. Potom tedy promluvil obřadně s oběma; projevili svůj souhlas, dali si slovo pro případ jeho příštího postupu, jak doufali, brzkého. Sestry i tety byly o tom zpraveny a bylo jim uloženo přísné mlčení. Tak se stal z milence ženich. Rozdíl mezi oběma byl, jak se ukázalo, veliký. Kdyby měl někdo v noci proměnit milence všech rozumných dívek v ženichy, prokázal by tím našemu pohlaví velké dobrodiní, i kdyby po tomto vztahu nenásledovalo manželství. Láska obou osob se tím neumenší, ale stane se rozvážnější. Nesčetné drobné hlouposti, všechna koketnost a rozmarnost ihned zmizí. Vysloví-li se ženich, že se mu zamlouváme lépe v ranním čepečku než v nejkrásnějším účesu, pak se stane dojista každé rozumné dívce frizura lhostejnou; také není nic přirozenějšího, než že ženich už smýšlí solidně a chce raději sobě vychovat hospodyni než světu parádnici. A tak je tomu se vším.

Má-li takové děvče nadto štěstí, že její ženich je rozumný a vzdělaný, naučí se při tom víc, než jí mohou poskytnout vysoké školy a cizí země. Nejenže ráda přijímá všechno vzdělání, které jí podává, nýbrž snaží se sama dělat na této cestě pokroky. Láska činí mnoho nemožného možným a koneckonců začíná se tím i poddajnost, která je ženám tak nezbytná a která jim tak dobře sluší. Ženich neporoučí jako manžel, jen prosí, a jeho milá se mu snaží číst na očích, co si přeje, aby to vykonala ještě dříve, než ji poprosí.

Tak mě zkušenost naučila tomu, bez čeho bych se za nic na světě nechtěla obejít. Byla jsem šťastna, vskutku šťastna, jak jen můžeme na světě být: totiž na krátkou dobu.

V této tiché radosti uplynulo léto. Narcis mi nedával nejmenší příčiny k stížnostem; byl mi stále milejší, všecka má duše visela na něm, věděl to a vážil si toho. Zatím se však z různých malicherností vyvinulo něco, co náš poměr ponenáhlu zkalilo.

Narcis se choval ke mně jako ženich a nikdy se neodvážil žádat na mně, co nám ještě bylo zakázáno. Ale o mezích ctnosti a slušnosti jsme měli velice rozdílné mínění. Chtěla jsem mít naprostou jistotu a dovolovala mu leda to, o čem mohl beze všeho kdekdo vědět. On, zvyklý na mlsky, shledával tuto dietu příliš přísnou; tím se počínal stálý rozpor: chválil mé chování a snažil se podvrátit můj úmysl.

Mne napadlo znovu slovo „vážné" mého starého učitele řečí a zároveň opatření, které jsem tehdy proti tomu uvedla.

S Bohem jsem se opět trochu více seznámila. Dal mi takového milého ženicha a za to jsem mu byla z celého srdce vděčna. I pozemská láska soustřeďovala mého ducha a uváděla ho do pohybu a můj styk s Bohem jí nepřekážel. Docela přirozeně jsem si mu stěžovala na to, co mě lekalo, a nezpozorovala, že jsem si sama přála a žádala, co mě lekalo. Pokládala jsem se za velmi statečnou a nemodlila se snad „neuveď nás v pokušení" – vždyť jsem si namlouvala, že jsem nad pokušení převysoko povznesena. V této liché parádě své vlastní ctnosti objevovala jsem se směle před Bohem; nezavrhl mě, za nejmenší přiblížení k němu odměňoval mě jemným otiskem v mé duši a tento otisk mě přiměl k tomu, abych ho stále znovu vyhledávala.

Celý svět mimo Narcise byl pro mne mrtev, nic mimo něj nemělo pro mne půvabu. Ba i můj sklon k parádě měl jen jediný účel: abych se mu líbila. Věděla-li jsem, že mne neuvidí, nebyla jsem s to, abych své toaletě věnovala sebemenší péči. Tančila jsem ráda; když však on nebyl při tom, připadalo mi, že ten pohyb nesnáším. Pro skvělou slavnost, při níž nebyl přítomen, jsem si nedovedla ani nic nového pořídit, ani nic starého upravit podle módy. Jeden mi byl tak milý, nebo spíše tak obtížný jako druhý. Myslila jsem, že jsem znamenitě strávila večer, když jsem si se staršími lidmi mohla smluvit hru, k čemuž jsem dříve nemívala ani dost málo chuti; a když si mě snad nějaký starý dobrý přítel proto dobíral, usmála jsem se možná po

prvé za celý večer. Tak tomu bylo i s procházkami a se všemi společenskými zábavami, co jich je.

Já jeho jen si vyvolila
a jenom pro něho jsem žila,
nic nechtěla než jeho mít.

Tak jsem ve společnosti často byla osamocena a úplná samota mi obyčejně byla ještě milejší. Můj čilý duch však nicméně nedovedl ani spát, ani snít; byla jsem plna pocitů a myšlenek a časem jsem nabyla dovednosti hovořit o nich s Bohem. Tu se probouzely v mé duši pocity jiného druhu, které však tamtěm nijak nepřekážely. Neboť má láska k Narcisovi se shodovala s celou osnovou všeho stvoření a nikde se nestřetala s mými povinnostmi. Neodporovaly si, a byly přece nekonečně odlišné. Narcis byl jediným obrazem, který se přede mnou vznášel, na nějž se vztahovala všechna má láska; ale onen druhý cit se netýkal nižádného obrazu a byl nevýslovně příjemný. Nemám ho již a nedovedu ho již v sobě vyvolat.

Můj milý, který jinak věděl o všech mých tajnostech, nedověděl se o tom nic. Brzy jsem zpozorovala, že smýšlí jinak; dával mi občas knihy, které lehkou i těžkou zbraní potíraly vše, co můžeme nazývat obcováním s Neviditelným. Čtla jsem je, protože přicházely od něho, a nevěděla jsem nakonec ani slova z toho, co v nich stálo.

Také co se týče věd a znalostí, neskončilo to mezi námi bez rozporů. Choval se v té věci jako všichni muži: posmíval se učeným ženám a přitom mě neustále vychovával. Mluvíval se mnou o všech možných oborech vyjma právnictví, a zásobuje mě vytrvale spisy všeho druhu, opakoval přes tu chvíli své povážlivé naučení, že žena se má svými vědomostmi tajit víc než kalvinista svou vírou v katolické zemi. A když jsem se pak před lidmi přirozeně neukazovala o nic chytřejší a vzdělanější než předtím, byl on první, kdo někdy nemohl přemoci svou ješitnost a hovořil o mých přednostech.

Na našem dvoře sklízel tehdy velké úspěchy proslulý muž velkého světa, velmi vážený pro svůj vliv, pro své schopnosti a pro

svou duchaplnost. Vyznamenával svou pozorností zvláště Narcise a měl ho neustále u sebe. Kdysi se také spolu přeli o ženské ctnosti. Narcis mi pak obšírně vypověděl jejich rozmluvu; nezdržela jsem se poznámek, a můj přítel mě požádal o písemné pojednání. Psala jsem dost plynně francouzsky, dostalo se mi u mého starého učitele dobrých základů. Se svým přítelem jsem si dopisovala v této řeči, a jemnějšího vzdělání mohl člověk tehdy vůbec nabýt jen z francouzských knih. Mé pojednání se hraběti líbilo, musila jsem ukázat několik písniček, které jsem nedávno složila. Zkrátka, Narcis byl podle všeho na svou dívku až příliš hrd; příhoda se skončila k jeho velké spokojenosti francouzskou veršovanou epištolou, kterou mu hrabě při odjezdu napsal: vzpomněl tu jejich přátelské hádky a nakonec velebil mého přítele, že se v náručí roztomilé a ctnostné choti po tolika pochybách a omylech nyní konečně doví, co to je ctnost.

Tuto básničku ukázal napřed jenom mně, potom však skoro každému; každý si při tom pomyslil své. To se opakovalo v několika případech, a tak jsem se musila seznámit se všemi cizinci, kterých si vážil.

Nějakou dobu bydlila v našem městě kvůli zdejšímu dovednému lékaři jedna hraběcí rodina. I v této rodině nakládali s Narcisem jako s vlastním synem, a on tam uvedl i mne. Našla jsem u těchto ctihodných lidí zábavu příjemnou duchu i srdci; dokonce ani obvyklé společenské kratochvíle mi v tomto domě nepřipadaly tak duchaprázdné jako jinde. Všichni o nás věděli, jak si spolu stojíme, chovali se k nám podle toho a nikdo se nedotýkal nejdůležitějšího bodu našeho vztahu. Zmiňuji se zvlášť o těchto známých, poněvadž v mém dalším životě na mne měli značný vliv.

Uplynul skoro rok naší známosti a s ním jaro mého života. Přišlo léto a všechno zvážnělo a všechno nabylo prudšího žáru.

Několik neočekávaných úmrtí uvolnilo některá úřední místa, na něž si Narcis mohl činit nárok. Přiblížila se chvíle, kdy se měl rozhodnout celý můj osud, a zatím co Narcis a všichni jeho přátelé se u dvora namáhali, seč byli, aby zneškodnili některé vlivy jemu nepříznivé a aby mu získali kýžené místo, obrátila jsem se se svou

prosbou na svého neviditelného Přítele. Byla jsem tak vlídně uvítána, že jsem svou návštěvu ráda opakovala. Přiznala jsem se bez okolků k svému přání, aby Narcis dostal místo, avšak má prosba nebyla dotěrná a nežádala jsem, aby ji vyplnil pro mou modlitbu.

Místo dostal mnohem nepatrnější soupeř. Tato zpráva mě nemálo polekala; utekla jsem do svého pokoje a pevně jsem jej za sebou zamkla. První bolest si ulevila slzami; nejbližší myšlenka pak byla: „Vždyť se to přec nestalo náhodou." Ihned následovalo rozhodnutí, že to ponesu klidně, protože i toto zdánlivé zlo směřuje k mému skutečnému dobrému. Nyní mi přišly na pomoc nejněžnější city, které rozptýlily všechna mračna úzkosti; pochopila jsem, že s touto pomocí vydržím vše. K úžasu rodiny přišla jsem ke stolu úplně klidná.

Narcis měl méně síly než já, a tak jsem ho musila utěšovat. Sesypaly se na něho ještě i rodinné nepříjemnosti a ty ho velmi tísnily; svěřil se mi se vším, poněvadž jsme jeden k druhému měli plnou důvěru. Ani jeho pokusy vstoupit do cizích služeb nebyly o nic šťastnější. To všechno se mne pro jeho i pro mé štěstí hluboce dotýkalo a se vším jsem se uchylovala tam, kde mé prosby tak laskavě přijímali.

Čím sladší byly tyto zkušenosti, tím častěji jsem se snažila je opakovat, a vždy jsem hledala útěchu tam, kde jsem ji již tolikrát nalezla; avšak nenalézala jsem ji vždy. Bylo mi jako člověku, který se chce ohřát na sluníčku a kterému stojí něco v cestě, co mu zaclání. „Co je to?" ptala jsem se sama sebe. Pídila jsem se po tom a zpozorovala jasně, že všechno závisí na stavu mé duše; nebyla-li nejpřímějším směrem obrácena k Bohu, zůstávala jsem chladná; necítila jsem jeho zpětné působení a neslyšela jeho odpověď. Naskytla se tedy další otázka: Co překáží tomuto přímému zaměření? Tím jsem se octla na širokém poli a zapletla se do pátrání, které trvalo skoro celý druhý rok mé známosti. Mohla jsem je ukončit dříve, neboť jsem tomu přišla brzy na stopu; ale nechtěla jsem si to přiznat a hledala tisíce vytáček.

Shledala jsem velmi brzy, že přímý směr mé duše je porušován pošetilým rozptylováním a zájmem o věci nehodné; jak a kde, na to jsem brzy přišla. Ale jak se zachovat ve světě, kde vše je lhostej-

né nebo nesmyslné? Byla bych ráda nechala starost starostí a žila nazdařbůh jako jiní lidé, kterým zřejmě celkem nic nechybělo – nemohla jsem však, mé nitro mi v tom příliš často bránilo. Když jsem chtěla zanechat společnosti a změnit svůj život, nebyla jsem s to. Byla jsem dělej co dělej v zakletém kruhu; některých závazků jsem se nemohla zbýt a ve věci mně tak drahé množily a kupily se překážky stále osudněji. Často jsem uléhala se slzami v očích a se slzami jsem po probděné noci zase vstávala; potřebovala jsem vydatnou podporu a té mi Bůh neposkytoval, pokud jsem běhala po světě v bláznovské čepici s rolničkami.

Nyní jsem se jala odvažovat jednu činnost po druhé; především jsem si vzala na mušku tanec a hru. Nebylo nikdy nic řečeno, myšleno nebo napsáno pro tyto zábavy ani proti nim, co bych nebyla vyhledala, četla, prohovořila a prozkoumala, co bych nebyla podepřela novými důvody nebo zamítla; a tak jsem se tou otázkou bez konce trápila. Byla jsem si jista, že urazím Narcise, zanechám-li tance a hry. Měl totiž ukrutný strach ze směšnosti, do které v očích světa upadáme, když se mu jevíme úzkostlivě svědomití. A protože jsem dělala, co jsem měla za pošetilost, za škodlivou pošetilost, ani ne ze záliby, nýbrž jen kvůli němu, bylo mi najednou všechno strašně zatěžko.

Bez nepříjemné zdlouhavosti a bez opakování bych sotva dokázala vylíčit námahu, kterou jsem vynakládala, abych tyto činnosti, které mě rozptylovaly a rušily můj vnitřní klid, prováděla tak, aby při nich zůstalo mé srdce otevřeno vlivu neviditelné bytosti, a jak bolestný byl pocit, že svůj rozpor takto nikdy nerozřeším! Neboť jakmile jsem oblékla oděv šaškovský, nezůstal jenom maskou: bláznovství mě ihned proniklo celou!

Smím nyní porušit pravidlo líčení toliko historického a podat několik úvah o tom, co se ve mně dělo? Co to jen bylo, co tolik změnilo můj vkus a mou povahu, že jsem v dvaadvacíti letech, ba ještě dříve, už nenacházela zalíbení ve věcech, které jinak nevinně obveselují lidi toho věku? Proč nebyly nevinné pro mne? Mohu asi správně odvětit: právě proto, že pro mne nebyly ničím nevinným, protože

jsem nebyla jako mé vrstevnice, neobeznámené se svou duší. Nikoli, poznala jsem ze zkušeností, kterých jsem nabyla, ač jsem jich nehledala, že jsou vyšší city, které nám poskytují opravdové rozkoše, které marně hledáme v radovánkách, a že v těchto vyšších slastech je zároveň ukryt tajný poklad pro posilu v neštěstí.

Ale společenské zábavy a radovánky mládí měly pro mne podle všeho asi přece jen velké kouzlo, protože jsem nebyla s to, abych se jich účastňovala, jako bych při nich nebyla. Co všechno bych nyní mohla dělat s naprostým chladem, kdybych jen chtěla, co mě tehdy mátlo, ba hrozilo si mě podrobit. Nebylo střední cesty: byla jsem nucena vzdát se buď lákavých zábav, nebo posilujících vnitřních pocitů.

Ale spor byl v mé duši už rozřešen, aniž jsem o tom vlastně věděla. Bylo snad ve mně ještě něco, co toužilo po smyslových radostech, ale užívat jsem jich už nedovedla. Miluj si víno sebevíc, přece tě přejde chuť k pití, octneš-li se u plných sudů ve sklepě, kde ti zkažený vzduch hrozí zadušením. Čistý vzduch je víc než víno, to jsem cítila až příliš živě; bylo by mě to od počátku stálo pramálo přemítání a byla bych dala přednost dobré věci před lákavou, ale zdržoval mě strach, že tím ztratím Narcisovu přízeň. Když jsem však po tisícerém kolísání, po úvahách stále obnovovaných vrhla konečně pronikavý pohled také na tento svazek, který mě k němu poutal, objevila jsem, že je slaboučký, že jej lze přetrhnout. Poznala jsem náhle, že to je jenom skleněný zvon, který mě uzavírá do vzduchoprázdna. Stačí mít dost sil, abys jej roztříštila, a jsi zachráněna!

Ujednáno, vykonáno. Sňala jsem masku a jednala vždy tak, jak se mi ze srdce chtělo. Narcise jsem stále ještě milovala něžnou láskou; ale teploměr, který předtím byl ponořen do vroucí vody, visel nyní na volném vzduchu; nemohl vystoupit výš, než byla teplota ovzduší.

Tu se vzduch na neštěstí velmi ochladil. Narcis se mne počal stranit a odcizovat se mi; v tom jsem mu nemohla bránit; ale můj teploměr klesal stejnou měrou, jak se ode mne vzdaloval. Má rodina to zpozorovala: vyptávali se a divili se tomu. Prohlásila jsem s mužným vzdorem, že jsem se už dost obětovala, že jsem stále ochotna

sdílet se s ním o všechny strasti a slasti života až do skonání, že však žádám úplnou svobodu jednání, že mé skutky musí jen a jen záviset na mém vlastním přesvědčení; že sice nikdy nebudu svéhlavě trvat na svém, že ráda vyslechnu jeho důvody, ježto však jde o mé vlastní štěstí, že rozhodnutí musí jedině záviset na mně a že zkrátka nebudu snášet nijaký nátlak. Právě tak, jako mě nepřiměje ani domluva sebevětšího lékaře k tomu, abych snědla pokrm jinak snad docela zdravý a mnoha lidem milý, jakmile mi dokáže vlastní zkušenost, že mně vždycky škodí – mohu uvést na příklad kávu – právě tak a ještě mnohem méně strpím, aby mi někdo dokazoval, že činnost, která mě mate, je pro mne morálně prospěšná.

Tyto debaty mi byly spíše příjemné než protivné, protože jsem se na ně v duchu už dlouho připravovala. Ulevila jsem svému srdci a pocítila plně cenu svého rozhodnutí. Necouvla jsem ani o píď, a komu jsem nebyla povinována dětskou úctou, byl brzy zostra odbyt. V své rodině jsem brzy zvítězila. Matka měla již od malička podobné názory, které v ní však nedozrály. Nezažila nikdy tísně, která by její odvahu byla vystupňovala do té míry, aby své přesvědčení uvedla ve skutek. Měla z toho radost, že se ve mně naplňují její tajná přání. Mladší sestra se zřejmě přidala na mou stranu; druhá všechno pozorně a tiše sledovala. Nejvíc odporovala teta. Důvody, které uváděla, zdály se jí nevývratné a také byly, poněvadž byly zcela triviální. Musila jsem jí konečně ukázat, že do této věci nemá vůbec práva mluvit, a tak jen občas dávala najevo, že trvá na svém. Byla to také jediná osoba, která se na věc dívala zblízka, a přece bez citu. Neukřivdím jí příliš, řeknu-li, že vůbec neměla srdce a názory tuze omezené.

Otec se zachoval přesně podle své povahy. Hovořil se mnou o věci často, ale vždy jen několik slov a jeho důvody byly rozumné, a protože byly *jeho,* nevývratné; jen hluboké přesvědčení, že jsem v právu, mi dodávalo síly, abych mu odporovala. Ale brzy se ráz těchto výjevů změnil: musila jsem zaútočit na jeho srdce. Zahnána jeho rozumem do úzkých, propukala jsem v nejvášnivější řeči. Dala jsem vůli jazyku a slzám. Dokazovala jsem mu, jak velice Narcise miluji, jaké násilí

jsem si po dva roky činila, jak bezpečně vím, že jednám správně, že jsem hotova tuto jistotu zpečetit ztrátou milovaného ženicha a zřejmého štěstí, ba bude-li toho třeba, i ztrátou jmění; že raději opustím vlast, rodiče a přátele, že si raději v cizině budu vydělávat na chleba než jednat proti svým názorům. Otec skryl své pohnutí, na chvíli se odmlčel a konečně se přidal veřejně na mou stranu.

Narcis se od té doby našemu domu vyhýbal, a proto otec odřekl týdenní společnost, v níž se i Narcis objevoval. Vzbudilo to pozornost u dvora a ve městě. Mluvilo se o tom, jako obyčejně v takových případech, na kterých obecenstvo brává nejživější účast, poněvadž je zhýčkáno lidmi malé stálosti, na jejichž rozhodnutí může mít vliv. Byla jsem sdostatek zkušená, abych věděla, že často býváme lidmi pomlouváni právě za to, k čemu nás sami přemluvili. A také bez této úvahy byla jsem vnitřně do té míry pevná, že ony přechodné řeči pro mne znamenaly méně než nic.

Nezřekla jsem se však své lásky k Narcisovi. Stal se mi neviditelným, ale mé srdce pro něho bilo stále stejně. Milovala jsem ho něžně, jaksi nově a mnohem usedleji než předtím. Kdyby se byl odhodlal nerušit mé přesvědčení, byla bych mu patřila; bez této podmínky byla bych ho odmítla i s královstvím. Několik měsíců jsem v sobě živila tyto pocity a myšlenky, a když jsem konečně cítila, že jsem dost klidná a silná, abych jednala s rozvahou a bez ukvapenosti, napsala jsem mu zdvořilý, ale nijak ne něžný lístek a optala se ho, proč ke mně už nechodí. Naléhala jsem na něho nyní úmyslně tím prudčeji, že jsem věděla, že i ve věcech nepatrných nerad říká závazné slovo a že raději mlčky dělá, co se mu uzdá. Dostala jsem dlouhatánskou a po mém soudu nejapnou odpověď, napsanou rozbředlým slohem a plnou prázdných frází: že si bez lepšího postavení nemůže zařídit domácnost a mně nabídnout ruku, že já sama prý vím nejlépe, s jakými překážkami mu až doposud bylo bojovat, že se bojí, aby tak dlouhý, nepřetržitý a přitom marný styk neuškodil mé pověsti; že mu tedy zajisté dovolím, aby zachoval svou dosavadní zdrženlivost. Jakmile bude s to, aby mě učinil šťastnou, bude mu prý slovo, které mi dal, svaté.

Odpověděla jsem mu ihned: Jelikož věc je už kdekomu známa, je snad pozdě šetřit mé pověsti; a ostatně mi za ni nejbezpečněji ručí mé dobré svědomí a má nevinnost; jemu však bez dlouhých úvah vracím slovo a přeji mu, aby mu to přineslo štěstí. Za hodinu jsem dostala stručnou odpověď, která v podstatě naprosto souhlasila s první: trval na svém, že se u mne přihlásí, až dostane místo, budu-li se s ním chtít sdílet o jeho štěstí.

Pro mne tato odpověď znamenala tolik co nic. Prohlásila jsem svým příbuzným a známým, že věc je odbyta, a také skutečně byla. Neboť když Narcis po devíti měsících povýšil, jak si jen mohl přát, nabídl mi ještě jednou ruku; kladl ovšem za podmínku, že jako žena muže, který musí vést velký dům, změním své názory. Poděkovala jsem mu zdvořile a hleděla jsem se myslí a srdcem rychle dostat z celé té záležitosti, tak jako užuž chceme být venku z divadla, když spadne opona. A ježto brzy nato udělal bohatou a výhodnou partii, což se mu nyní ovšem velmi snadno podařilo, uklidnila jsem se dokonale, vědouc, že je po svém šťasten.

Nemohu se tu nezmínit o tom, že se mi dostávalo mnoha znamenitých nabídek k sňatku, a to už v době, než dostal své místo, a také později; odmítala jsem je však bez rozmyšlení, jakkoli si otec a matka přáli více povolnosti z mé strany.

Nyní se zdálo, že mi po bouřlivém březnu a dubnu nastal překrásný máj. Těšila jsem se nepopsatelnému duševnímu klidu a dobrému zdraví. Ať jsem na věc hleděla tak či onak, při této ztrátě jsem vlastně získala. Byla jsem mladá a plná vnímavosti, a tak se mi zdálo, že svět je ještě tisíckrát krásnější než předtím, kdy jsem potřebovala společnost a hry, aby mi v krásné zahradě nebyla dlouhá chvíle, a poněvadž jsem se už nestyděla za svou nábožnost, odvážila jsem se také neskrývat svou lásku k vědě a k umění. Kreslila jsem, malovala, čtla a našla jsem lidí dost, kteří mi pomáhali. Náhradou za velký svět, který jsem opustila, nebo spíše který opustil mne, utvořil se kolem mne svět skromnější, ale bohatší a zábavnější. Měla jsem vždycky sklon ke společenskému životu a nepopírám, že jsem měla hrůzu ze samoty, když jsem se zřekla svých starých zvyků. Nyní jsem byla

dostatečně, ba snad až příliš dobře odškodněna. Mé styky se teď teprv rozšířily nejen s domácími lidmi, jejichž názory souhlasily s mými, nýbrž i s cizími. Má příhoda se roznesla po městě a mnozí se zvědavě chtěli podívat na dívku, která si vážila Boha více než ženicha. Tehdy v Německu vůbec zavládla jakási nábožná nálada. V několika knížecích a hraběcích rodinách procitla starost o blaho duše. Bylo i dost drobnějších šlechticů, kteří měli o tuto věc stejný zájem, a u nižších stavů bylo takové smýšlení vůbec všeobecné.

Hraběcí rodina, o které jsem se shora zmínila, se nyní se mnou sblížila ještě víc. Vzrostla zatím, poněvadž se několik příbuzných přistěhovalo do města. Tyto vzácné osoby vyhledávaly mou společnost jako já jejich. Měli rozvětvené příbuzenstvo, a tak jsem se v tomto domě seznámila s velkou částí německých knížat, hrabat a svobodných pánů. Se svými názory jsem se nikdy nikomu netajila, a ať si jich už vážili, nebo k nim jenom byli šetrní, dosáhla jsem přece svého a nikdo mě nepřemlouval.

Ještě jiným způsobem jsem byla uvedena do společnosti. V téže době prodléval u nás nějaký čas nevlastní bratr mého otce, který nás jinak navštěvoval jen na skok. Opustil jen proto službu u dvora, kde byl vážen a měl vliv, že nesouhlasil se vším, co se tam dělo. Byl to muž zdravého rozumu a přísné povahy, čímž se velmi podobal mému otci. Rozdíl byl jen v tom, že v otcově povaze byla patrna jakási měkkost, která mu v jednání s lidmi usnadňovala povolnost, takže sice nikdy nic nečinil, ale přece ledacos dopouštěl, co bylo proti jeho přesvědčení. Rozmrzelost, kterou mu to způsobovalo, pak buď mlčky spolkl, nebo ji projevil toliko v důvěrném kruhu rodinném. Strýc byl mnohem mladší než otec a jeho samostatnost se vnějšími poměry nemálo utvrdila. Jeho matka byla velmi bohatá a od jejích bližších i vzdálenějších příbuzných očekával ještě velké dědictví. Nepotřeboval tedy nikdy cizích peněz, kdežto otec při svém skrovném jmění byl odkázán na službu a služné.

Ještě nepovolnějším se stal strýc rodinným neštěstím. Ztratil brzy roztomilou ženu a nadějného syna; a od té doby vzdaloval od sebe vše, co nezáviselo přímo na jeho vůli.

Doma si občas šeptali s jistou samolibostí, že se pravděpodobně už nikdy neožení, a že se tedy my děti můžeme mít za dědice jeho velkého jmění. Nedbala jsem takových řečí, ale chování ostatních se nemálo řídilo touto nadějí. Při svém pevném charakteru zvykl si strýc nikomu v rozmluvě neodporovat, nýbrž zdvořile vyslechnout mínění druhého a ještě posilovat jeho názor na věc doklady i důvody. Kdo ho neznal, myslil vždy, že s ním naprosto souhlasí, protože měl bystrý rozum a dovedl se vpravit do každého způsobu myšlení. U mne se mu to tak nedařilo, poněvadž tu šlo o city, o nichž neměl ani tušení. Ačkoliv mluvil se mnou o mých názorech šetrně, rozumně a s účastí, přece mi bylo nápadné, že zřejmě nemá o tom, co bylo důvodem všeho mého jednání, ani potuchy.

Jakkoli byl jinak uzavřený, objevil se po nějakém čase přece důvod jeho neobvyklého pobytu u nás. Jak se konečně ukázalo, vyvolil si z nás totiž mou nejmladší sestru, aby ji podle svého provdal a učinil šťastnou. Mohla si podle svých tělesných i duševních darů zajisté činit nárok na lepší partie, zvláště když se přiložilo na misku vah ještě i značné věno. Jak smýšlí o mně, dal taktéž pantomimicky najevo tím, že mi zaopatřil místo v ústavě šlechtičen, z něhož jsem velmi brzy brala i důchod.

Sestra nebyla s jeho péčí ani tak spokojena, ani mu nebyla za ni tolik vděčna jako já. Svěřila se mi s milostnou historií, se kterou se dosud moudře tajila. Neboť se obávala toho, co se také skutečně stalo, že jí budu všemožně rozmlouvat sňatek s mužem, který jí byl nehoden. Učinila jsem, co jsem mohla, a podařilo se mi to. Úmysly strýcovy byly příliš vážné a zřejmé a vyhlídky pro sestru při jejích světských zálibách příliš lákavé, aby nenašla sil potlačit lásku, kterou jí neschvaloval ani vlastní rozum.

Poněvadž tedy nyní už neuhýbala tolik jako dosud nenápadnému vedení strýcovu, položil brzy základ k provedení plánu. Sestra se stala dvorní dámou u sousedního dvora, kde ji mohl strýc svěřit dozoru i výchově jedné přítelkyně, která jako vrchní hofmistryně požívala velké úcty. Doprovodila jsem ji na místo jejího nového pobytu. Byly jsme obě velmi spokojeny s přijetím, kterého se nám

dostalo, a já jsem se často potají smála důležité úloze, kterou jsem nyní hrála ve světě jako řádová šlechtična, jako mladá a zbožná dáma z ústavu šlechtičen.

Za dřívějších dob bylo by mě takové postavení velmi mátlo, ba snad i pobláznilo; teď jsem však zůstávala při všem, co mne obklopovalo, velmi klidná. Nechávala jsem se v klidu a bázni boží několik hodin denně česat, zdobila se a nemyslila přitom na nic jiného, než že jsem svému stavu povinována touto slavnostní livrejí. V přeplněných sálech jsem se bavila s kdekým, aniž však na mne nějaká osoba nebo osobnost učinila větší dojem. Když jsem se vracela domů, necítila jsem zpravidla nic, než že mě bolí nohy. Mému rozumu prospívalo velké množství lidí, které jsem viděla, a poznala jsem tak i několik dam, které byly vzorem všech lidských ctností a dobrého, ušlechtilého chování; z nich pak zejména vrchní hofmistryni, za jejíhož vedení se má sestra směla vzdělávat.

Ne tak šťastné jako pro mého ducha byly při mém návratu následky této cesty pro mé zdraví. Přes svrchovanou zdrženlivost a přísnou dietu jsem tam přece nebyla jako doma paní svého času a svých sil. Strava, pohyb, vstávání a uléhání, oblékání a vyjížďky nezávisely jako doma na mé vůli a na mém tělesném stavu. V proudu společenského života se nesmíme zastavit, nechceme-li být nezdvořilí, a já jsem činila s radostí vše, čeho bylo třeba, protože jsem to měla za svou povinnost, poněvadž jsem věděla, že to brzy přejde, a poněvadž jsem se cítila zdravější než kdy předtím. Přesto však tento nezvyklý nepokojný život na mne asi zapůsobil silněji, než jsem tušila. Sotva jsem totiž dojela domů a potěšila rodiče uspokojivou zprávou, dostala jsem chrlení krve, které, ač nebylo nebezpečné a rychle minulo, zanechalo po dlouhou dobu zjevné stopy slabosti.

Tím se mi dostalo opět nové lekce. Podstoupila jsem ji radostně. K světu mě nic nepoutalo a byla jsem přesvědčena, že v něm nikdy to pravé nenajdu. Tak jsem se dostala do klidného a radostného stavu a byla zachována při životě tím, že jsem se ho zřekla.

Novou zkoušku mi bylo přetrpět, když se maminka roznemohla bolestivou chorobou, na kterou stonala ještě pět let, než zaplatila

dluh přírodě. V této době jsem ledaco zakusila. Často, když v noci její úzkost byla příliš veliká, zavolala si nás všechny k svému lůžku, abychom ji svou přítomností aspoň rozptylovali, když jsme jí už nedovedli ulevit. Horší, ba téměř nesnesitelný byl život, když se roznemohl i otec. Trpěl již od mládí prudkými bolestmi hlavy, ty však nikdy netrvaly déle než šestatřicet hodin. Nyní však už neustávaly, a když dostupovaly vysokého stupně, drásala mi jeho bída srdce. Za těchto bouří jsem pociťovala svou tělesnou slabost nejvíc, poněvadž mi překážela v plnění nejsvětější a nejdražší povinnosti, nebo mi ji aspoň nanejvýš ztěžovala.

Nyní jsem se mohla zkoumat, zda jsem se vydala za pravdou, či za bludem, zda jsem jen napodobila jiné, či zda předmět mé víry je reálný – a bylo mi velkou oporou, když jsem vždy zjistila to druhé. Hledala a dosáhla jsem přímého vztahu srdce k Bohu, obcování s „beloved ones", a to mi ve všem poskytovalo úlevy. Jako poutník do stínu, tak spěchala má duše do tohoto azylu, když mě vnější svět trápil, a neodcházela nikdy s prázdnou.

V nové době vyzvali někteří obránci náboženství, kteří měli asi více horlivosti než smyslu pro ně, své souvěrce, aby udali příklady, kdy jejich modlitba byla skutečně vyslyšena. Pravděpodobně si přáli řádně ověřeného dokladu, aby mohli své odpůrce jak se patří diplomaticky a advokátsky potřít. Jak cizí jim byl asi pravý náboženský cit a jak málo pravých zkušeností asi zakusili!

Mohu říci, že jsem nikdy neodešla s prázdnou, když jsem v zmatku a tísni vyhledávala Boha. Je to nesmírně mnohoznačné a velké slovo, co jsem řekla, a přece ani nedovedu, ani nesmím říci více. Právě tak jako byla každá zkušenost v kritickém okamžiku pro mne mohutná, tak by každé vylíčení, kdybych chtěla uvést jednotlivé případy, dopadlo slabě, bezvýznamně a pravděnepodobně. Jak jsem byla šťastna, že mi dokazovalo tisíc malých příhod, že tak jistě, jako dech je známkou života, nejsem ve světě bez Boha. Byl mi blízek a já jsem stála před ním. To mohu s největší pravdivostí říci, s úmyslným pominutím výrazů z bohoslovecké hantýrky.

Jak bych si přála, abych už i tenkrát byla žila úplně bez soustavy. Ale kdopak je hned tak šťasten, aby si uvědomil svou vlastní pod-

statu v neporušené souvislosti, bez cizích kadlubů! Myslila jsem to s věčnou blažeností vážně: důvěřovala jsem skromně cizí autoritě, oddala jsem se zplna hallské soustavě obracení na víru, ale celou svou bytost jsem do ní nikdy nemohla vtěsnat.

Podle této metodické osnovy má začít obrat srdce prudkým úděsem z hříchu. Srdce v takové bídě víceméně uzná zaviněný trest a zhrozí se předtuchy pekla, která mu ztrpčuje rozkoš z hříchu. Konečně pocítíme velmi zřetelnou jistotu omilostnění; ta se však během času často ztratí a musí být usilovně zas a zas hledána.

Tohle všechno se na mne nijak nehodilo. Hledala-li jsem upřímně Boha, neskrýval se mi a nevyčítal mi nikdy minulost. Dodatečně jsem ovšem poznala, jak, kdy a kde jsem zhřešila, a věděla jsem také, v čem dosud hřeším; ale poznání mé křehkosti se obešlo beze všech úzkostí. Ani na okamžik jsem nepocítila strach z pekla, ba představa zlého ducha a posmrtného místa trestu zmučení nemohla se v okruhu mých představ vůbec ujmout. Lidé, kteří žili bez Boha, jejichž srdce se uzavíralo důvěře a lásce k Neviditelnému, zdáli se mi beztoho už tak nešťastnými, že samo peklo a tělesná muka jim, jak mi připadalo, slibovala spíš úlevu než zostření trestu. Stačilo mi, abych se jenom podívala na lidi tohoto světa, jak v prsou dopřávají místa zlobě, jak se zatvrzují proti všemu dobrému a jak se naopak snaží vnutit sobě i jiným špatnost, jak raději za bílého dne zavírají oči, jen aby mohli tvrdit, že slunce vůbec nesvítí – a připadali mi nade vše pomyšlení ubozí! Kdo by mohl stvořit nějaké peklo, aby ještě zhoršil jejich stav!

Tento stav mysli mi zůstal den jako den po celých deset roků. Přetrval mnohou zkoušku, ba i bolestné umírání milované maminky. Byla jsem upřímná dost, abych se ani při této příležitosti neskrývala se svou jasnou pohodou před zbožnými, ale jinak nic než pravověrnými lidmi; a tak se mi za to dostalo mnohého přátelského napomenutí. Domnívali se, že to je právě příhodná doba, aby mi vyložili, jaké vážnosti je třeba, aby za časů zdraví byl položen v člověku dobrý základ.

Nevážná jsem ani já nechtěla být. Dala jsem se na chvíli přesvědčit a byla bych bývala z té duše ráda smutná a přestrašená. Jak

jsem se však podivila, když se mi to vůbec nedařilo. Myslila-li jsem na Boha, byla jsem klidná a spokojená; ba ani při bolestném konci milované matky jsem se nezhrozila smrti. Ale přece jsem se v těchto velkých okamžicích lecčemu naučila, ovšemže zcela jiným věcem, než myslili moji nepovolaní mentoři.

Ponenáhlu jsem zapochybovala o názorech mnoha přeslavných lidí a zůstávala se svými názory v skrytu. Jedna přítelkyně, které jsem kdysi dovolila příliš hluboko nahlédnout do svých myšlenek, pletla se mi stále do mých věcí. Také jí jsem se musila zbavit a kdysi jsem jí velmi rozhodně řekla, aby byla bez starosti, že její rady nepotřebuji. Vždyť znám svého Boha a chci, aby on jediný mě vedl. Urazila se a myslím, že mi to nikdy zcela neodpustila.

Rozhodnutí, že se v duchovních věcech vymknu radám a vlivu přátel, mělo za následek, že jsem nabyla odvahy kráčet svou vlastní cestou i ve věcech vnějších. Bez pomoci věrného neviditelného vůdce by se mi to snad bylo nevyplatilo, a ještě dnes žasnu nad tímto moudrým a úspěšným řízením. Nikdo nevěděl, oč u mne vlastně jde, a ani já sama to nevěděla.

Onu věc, onu nikdy ještě nevysvětlenou zlou věc, která nás odlučuje od bytosti, která nám dala život a působí veškeren život, onu věc, která se nazývá hřích, tu jsem vůbec ještě nepoznala.

Ve styku s neviditelným přítelem jsem ze všech svých životních sil zakoušela nejsladší radosti. Touha po věčném užívání tohoto štěstí byla tak veliká, že jsem ochotně zanechala všeho, co tomuto styku překáželo; v tom mi byla zkušenost nejlepším učitelem. Ale bylo to se mnou jako s nemocnými, kteří nemají léku a chtějí si pomoci dietou. Je to něco, ale zdaleka ještě ne všecko.

Nemohla jsem přece stále zůstávat o samotě, ač jsem v ní nalézala nejlepší lék proti rozptýlenosti myšlení, kterou jsem se tolik vyznačovala. Když jsem se pak zase dostala do víru, působilo to na mne tím silnějším dojmem. Má jediná výhoda však byla v tom, že láska ke klidu u mne převládala, a proto jsem se k němu nakonec vždy zase uchylovala. Jakoby závojem soumraku poznávala jsem svou bědnost, svou slabost a pomáhala si tím, že jsem se šetřila, že jsem se držela stranou.

Sedm let jsem takto zachovávala dietetickou opatrnost. Myslila jsem, že to se mnou není zlé, a měla naopak svůj stav za žádoucí. Kdyby se nebylo přihodilo nic neobvyklého, byla bych se zastavila na tomto stupni, a jenom podivnými oklikami jsem se dostala dál. Proti radám všech svých přátel navázala jsem nový poměr. Jejich námitky mě z počátku zarážely. Obrátila jsem se tedy bez prodlení na svého neviditelného vůdce, a poněvadž on nic nenamítal, dala jsem se bez rozmýšlení touto cestou.

V sousedství se zakoupil duchaplný, srdečný a nadaný muž. Mezi cizinci, s kterými jsem se seznámila, byl i on a jeho rodina. Shodovali jsme se dokonale v mravech, zvycích a domácím zřízení, a tak jsme se brzy navzájem sblížili.

Filo, tak ho budu nazývat, byl už v letech a poskytoval mému otci, jemuž ubývalo sil, v některých věcech platné pomoci. Stal se brzy důvěrným přítelem naší rodiny, a protože ve mně – jak říkal – nalezl člověka, který není ani prostopášný a prázdný jako lidé velkého světa, ani duševně scvrklý a bojácný jako ochranovští svatouškové, stali jsme se brzy důvěrnými přáteli. Byl mi tuze milý a prospěšný.

Byť jsem neměla ani dost málo nadání nebo chuti plést se do světských věcí a vykonávat na ně vliv, přece jsem o nich ráda slyšela a vyzvídala, co se děje nablízku i v dáli. O světských věcech jsem hleděla získat věcný a zřetelný názor. Citem, vroucností a náklonností šetřila jsem pro svého Boha, pro svou rodinu a pro přátele.

Moji přátelé byli, abych tak řekla, žárlivi na můj nový poměr k Filonovi a měli přitom v lecčem pravdu, když mě před ním varovali. Trpěla jsem mnoho pro sebe v tichu, neboť sama jsem jejich námitky neměla za zcela liché nebo sobecké. Přivykla jsem odjakživa podřizovat se se svými názory, avšak tentokrát mé přesvědčení nestačilo mé dobré vůli. Prosila jsem vroucně Boha, aby mě i tentokrát varoval, odvracel a vedl – poněvadž mě pak srdce přesto od styku s Filonem neodrazovalo, šla jsem klidně svou cestou.

Filo se celkem poněkud podobal Narcisovi, jenomže zbožné vychování více soustředilo a podnítilo jeho citovost. Měl méně ješitnosti a více charakteru; byli-li Narcis ve světských věcech subtilní,

přesný, vytrvalý a neúnavný, byl Filo jasný, břitký, rychlý a pracoval s neuvěřitelnou lehkostí. Skrze něho jsem se dověděla o nejintimnějších poměrech téměř všech vznešených osob, s kterými jsem se ve společnosti povrchně seznámila, a byla jsem ráda, že ze své poustevny mohu zpovzdáli přihlížet světskému shonu. Filo mi už nedovedl nic zamlčet; svěřoval se mi ponenáhlu se všemi svými vnějšími i vnitřními styky. Strachovala jsem se o něho, neboť předvídala jsem všelijaké nepříjemné okolnosti a zápletky; zlo skutečně udeřilo rychleji, než jsem se nadála. Bál se totiž přece jen přiznat k některým okolnostem, a také nakonec mi prozradil jen tolik, že jsem se musila obávat nejhoršího.

Jak to dolehlo na mé srdce! Nabývala jsem zkušeností, které mi byly zcela nové. S nepopsatelnou lítostí viděla jsem Agathona, který, vychován v delfských hájích, byl dosud dlužen školné a splácel je nyní s velkým, tíživým úrokem z prodlení. Tento Agathon byl můj důvěrný přítel. Má účast byla upřímná a naprostá, trpěla jsem s ním a byli jsme oba v prapodivném stavu.

Když jsem dlouho přemýšlela o jeho duševním stavu, obrátila jsem pozornost na sebe samou. Pomyšlení, že nejsem o nic lepší než on, vyvstávalo jako malý mráček na mém duševním obzoru, vzrůstalo a zatemnilo nakonec celou mou duši.

Teď to už nebyla pouhá myšlenka: nejsi o nic lepší než on! Cítila jsem to a cítila to tak, že bych to již nikdy nechtěla zakusit. Nebyl to snad rychlý přelom. Déle než rok jsem si musila představovat, že jsem se mohla stát Girardem, Cartouchem, Damiensem a bůhvíjakou ještě ohavou, kdyby mě nebyla ochraňovala neviditelná dlaň boží: zřetelně jsem v svém srdci nacházela sklony ke všem zločinům. Bože, jaký objev!

Nepoznala jsem dosud z vlastní zkušenosti ani v nejmenším existenci hříchu v své duši, ale nyní se mi v předtuše zjevil jako možný, zřetelně až strach. A přece jsem ho vlastně ještě neznala; jen jsem se ho bála. Cítila jsem, že se *mohu* provinit, třeba jsem se ještě nemohla z ničeho vinit.

Jakkoli pevně jsem byla přesvědčena, že se takový stav duše, jakým byl po mém soudu stav můj, nemůže hodit ke spojení s nej-

vyšší bytostí, v něž jsem doufala po smrti, přece jsem se nebála, že propadnu této věčné rozluce. Přese všecku špatnost, kterou jsem v sobě odkryla, měla jsem *Jeho* přece jen ráda a nenáviděla jsem, co jsem cítila, ba přála jsem si to vše nenávidět ještě víc, a jediným mým přáním bylo dojít vykoupení z této nemoci a ze sklonu k ní. A nadto jsem si byla jista, že mi velký lékař neodepře své pomoci.

Jediná otázka byla: Kde je lék na tuto chorobu? Měla jsem se cvičit v ctnosti? Na to nebylo ani pomyšlení. Neboť po deset let jsem se již cvičila v čemsi, co je vyšší než pouhá ctnost, a přesto dřímaly hluboko v mé duši hrůzy, které jsem nyní objevila. Zda nemohly ve mně propuknout jako v Davidovi, když spatřil Batšebu? A nebyl on také přítelem Božím a nebyla jsem i já v hloubi duše přesvědčena, že Bůh je můj přítel?

Je to tedy nezbytná slabost lidského pokolení? Musíme to tedy strpět, že jednou, dříve nebo později, pocítíme tyranii svých sklonů? Nezbývá nám tedy při nejlepší vůli nic jiného než litovat poklesku, kterého jsme se dopustili, a znovu zhřešit při podobné příležitosti?

Mravouka mi neposkytovala úlevy. Ani její přísnost, kterou chce ovládnout naše sklony, ani její ochota, se kterou z našich sklonů buduje ctnost, mi nepostačovaly. To už základní pojmy, kterým mne naučil styk s neviditelným Přítelem, měly pro mne daleko větší cenu.

Když jsem kdysi studovala písně, které složil David po svém ohavném poklesku, bylo mi nápadné, že spatřoval špatnost, v něm přebývající, již v látce, z níž byl stvořen; chtěl však přece být ospravedlněn a prosil usilovně o čistotu srdce.

Jak jí však dosíci? Odpověď symbolických knih jsem znala dobře; také jsem neochvějně věřila, že Kristova krev nás očišťuje ode všech hříchů. Nyní jsem však teprve zpozorovala, že jsem tomuto tak často opakovanému výroku ještě nikdy neporozuměla. Dnem a nocí zmítaly mnou otázky, co to znamená, jak se to děje? Konečně mi bylo, že v okamžiku osvícení vidím záblesk toho, co jsem hledala, že to tkví ve vtělení věčného slova, které stvořilo vše a také nás. Že On, prvopočátek všeho, jednou sestoupil do hlubin, ve kterých tkvíme, které proniká svým zrakem a obsahuje svou mocí, jako je-

jich obyvatel, že prošel naším lidským údělem od stupně k stupni, od početí a zrození až po hrob, a že touto podivnou oklikou dospěl opět k jasným výšinám, jež jsou také schystány nám, abychom v nich šťastni byli: to vše se mi zjevilo jako v šeřící se dáli.

Ó, proč jsme nuceni, mluvíme-li o těchto věcech, užívat obrazů, které naznačují jen vnější stavy? Co je před jeho očima vysoké nebo nízké, co temné nebo jasné? Jen my to jsme, kdo máme své „nahoře" a své „dole", svůj den a svou noc. A právě proto vzal na se naši podobu, poněvadž bychom jinak nemohli na něm mít žádnou účast.

Ale jak můžeme mít účast na tomto neocenitelném dobrodiní? Vírou, odpovídá nám Písmo. A co je to tedy víra? Co mi to prospěje, uvěřím-li v pravdivost nějakého vypravování? Je mi třeba, abych si dokázala osvojit jeho účin, jeho následky. Tato přisvojující víra je asi zvláštní, pro člověka z masa a krve neobyčejný stav duše.

„Nuže, Všemohoucí! daruj mi víru," prosila jsem kdysi úpěnlivě z největší úzkosti srdce. Opřela jsem se o stolek, u něhož jsem seděla, a skryla svůj uplakaný obličej do rukou. Nyní jsem byla v pravém rozpoložení, ve kterém třeba být, má-li Bůh dbát naší modlitby, ale v němž se tak zřídka octneme.

Ach, kdo by vylíčil, co jsem tehdy cítila! Jakási síla táhla mou duši ke kříži, na němž kdysi skonal Ježíš, síla, nemohu to jinak pojmenovat, zcela podobná síle, která naši duši táhne k vzdálenému milenci, sblížení, které je asi neskonale bytostnější a skutečnější, než se domníváme. Tak se má duše přiblížila Bohu vtělenému a ukřižovanému a v tom okamžení jsem pochopila, co je víra.

„To je víra!" pravila jsem a vyskočila téměř zděšeně. Snažila jsem se nyní pevně ujistit svým pocitem, svým zřením a vkrátku jsem byla přesvědčena, že můj duch nabyl schopnosti vzletu, která mu byla zcela nová.

Při takových citech opouštějí nás slova. Dovedla jsem je zcela zřetelně oddělit ode vší fantazie. Byly úplně bez fantazie, bez obrazů, a přece mi dávaly jistotu o předmětu, na který se vztahovaly, tak jako obrazotvornost, když nám líčí rysy vzdáleného milence.

Když pominulo první vytržení, zpozorovala jsem, že jsem tento stav duše již dříve znala. Avšak dosud nikdy jsem ho nepoznala v té síle. Nikdy dosud jsem si ho nedovedla podržet a přisvojit. Myslím, že vůbec každá lidská duše dříve nebo později něco takového pocítí. Beze vší pochyby je to *on,* co každého poučí, že Bůh jest.

S touto silou, která mě dříve jen občas navštěvovala, byla jsem doposud velmi spokojena. A kdyby mě nebyla podivným řízením před časem potkala neočekávaná strast, kdyby přitom nebyla u mne samé ztratila všechen úvěr má vlastní schopnost a mohoucnost, byla bych asi zůstala vždy s tímto stavem úplně spokojena.

Od tohoto velikého okamžiku mi však narostla křídla. Mohla jsem se nyní vznést nad to, co mě dříve ohrožovalo, jako ptáček zpívaje přeletí nejrychlejší proud, před kterým psík se zastaví, bázlivě štěkaje.

Má radost byla nevýslovná; a ač jsem nikomu nic z toho neprozradila, přece rodina na mně zpozorovala nezvyklé veselí, aniž mohla pochopit, co je příčinou této radosti. Kéž bych byla vždy mlčela a snažila se uchovat si nezkalený pocit v své duši! Kéž by mě nebyly svedly okolnosti, abych se přiznala se svým tajemstvím! Byla bych si tím aspoň ušetřila opět velkou okliku.

Poněvadž jsem v předchozím desítiletí vývoje svého křesťanství nenastřádala v sobě tuto sílu, octla jsem se v postavení jiných poctivých lidí. Pomáhala jsem si tím, že jsem neustávala naplňovat obrazotvornost představami, které se nějak vztahují k Bohu; a také to už je vpravdě prospěšné. Neboť tím se zabrání vlivu škodlivých představ a jejich zlých následků. A pak naši duši často uchopí ta či ona duchová představa a povznáší se s ní vždy o kousek výš a zase výš, tak jako mladé ptáče poletuje z větve na větev. Pokud nemáme nic lepšího, naprosto nemůžeme zavrhnout tento cvik.

Představy a dojmy vztahující se na Boha poskytují nám církevní obřady, zvony, varhany a zpěvy a zvláště přednášky našich učitelů. Po těch jsem nevýslovně prahla; nepohoda ani tělesná slabost mě nikdy neodvrátily od návštěvy kostela a již nedělní zvonění způsobovalo, že jsem v nemoci na lůžku znetrpělivěla. Našeho vrchního

dvorního kazatele, který byl výtečný muž, jsem poslouchala s velkou zálibou; také jeho kolegů jsem si vážila. Naučila jsem se vyhledávat zlatá jablka božího slova i mezi obyčejným ovocem na hliněných miskách. K veřejným cvičením se přidružila i všelijaká tak zvaná soukromá cvičení, jimiž rovněž byla živena má fantazie a jemnější smyslovost. Uvykla jsem tak této cestě k Bohu, respektovala jsem ji tolik, že v oné době mě nic vyššího ani nenapadlo. Neboť má duše má jen tykadla, a nikoli oči; hmatá jen a nevidí. Ach, kéž by se jí dostalo očí a ona prohlédla!

Také nyní jsem chodila plna žádosti na kázání; ale ach, jak mi bylo! Neshledala jsem se tam již s tím, co jsem tam dříve nacházela. Tito kazatelé si lámali zuby na skořápkách, zatím co já jsem požívala jader. Není divu, že jsem se jich nyní brzy nabažila; ale abych se držela jen a jen toho, koho jsem přece dovedla nalézti, k tomu jsem byla příliš zhýčkána. Obrazy jsem chtěla mít, vnější pestré dojmy jsem potřebovala – a přitom jsem byla přesvědčena, že pociťuji čistě duchovou potřebu!

Filonovi rodiče bývali ve stycích s ochranovskými bratry. V jeho knihovně stálo ještě mnoho spisů hraběte Zinzendorfa[37]. Sám mi několikrát o nich hovořil velmi jasně a spravedlivě a požádal mě, abych si některé z těchto spisů prolistovala, byť jen proto, abych se seznámila se zajímavým psychologickým jevem. Ale pokládala jsem hraběte za přílišného kacíře; a tak jsem nechala u sebe ležet i ebersdorfský kancionál, když mi jej přítel se stejným úmyslem jaksi vnutil.

Pro naprostý nedostatek všech vnějších podnětů chopila jsem se, jako maní, zmíněného zpěvníku a našla tam k svému údivu vskutku písně, které, ač v podivné formě, ukazovaly k tomu, co jsem cítila. Původnost a naivita výrazu mě vábily. Originální pocity nalezly tu po mém soudu originální výraz; nebylo tu církevního názvosloví, aby připomínalo něco zkostnatělého nebo všedního. Nabyla jsem přesvědčení, že ti lidé cítí, co jsem cítila já, a byla jsem nyní velmi

37 Zakladatel ochranovské církve (jednota bratrská obnovená v Ochranově, městě mezi Žitavou a Budyšínem, německy Herrnhut). *Pozn. red.*

šťastna, když jsem si nějakou takovou sloku zapamatovala a několik dní na ni myslila.

Tímto způsobem uplynuly od okamžiku, kdy se mi dostalo pravého poznání, asi tři měsíce. Konečně jsem se rozhodla, že příteli Filonovi vše zjevím a poprosím ho o zapůjčení oněch spisů, na něž jsem byla nyní nade vše zvědava. Učinila jsem tak opravdu, ačkoli mě něco v srdci z toho zrazovalo.

Vypověděla jsem mu obšírně celou příhodu, a poněvadž v ní byl sám jednou z hlavních osob – neboť mé vypravování obsahovalo i pro něho přísné pokárání –, byl nanejvýš zařazen a dojat. Rozplýval se v slzách. Zaradovala jsem se a uvěřila, že i u něho nastala naprostá změna mysli.

Zásobil mě všemi spisy, které jsem žádala, a nyní jsem měla nadbytek potravy pro svou obrazotvornost. Činila jsem velké pokroky v zinzendorfském způsobu myšlení i mluvy. Nemyslete si, že si snad nyní už nevážím některých názorů a metod hraběte Zinzendorfa; oceňuji ho spravedlivě: není to lichý fantasta, mluví o velkých pravdách zpravidla se smělým rozletem obrazotvornosti, a ti, kdo ho zahrnovali úsměšky, nedovedli jeho vlastnosti ani ocenit, ani rozeznat.

Stal se mi nepopsatelně drahým. Kdybych byla bývala svou vlastní paní, jistě bych byla opustila vlast a přátele a odcestovala k němu. Beze vší pochyby byli bychom si porozuměli – a stěží bychom se byli delší dobu snesli.

Budiž dík mému strážnému géniovi, že mě tehdy držel v úzkých mezích domácké životosprávy! Neboť byla to pro mne už velká pouť, směla-li jsem zajít do zahrady. Ošetřování starého a churavého otce mi dalo práce dost a ve chvílích oddechu mi šlechetná fantazie byla jedinou kratochvílí. Jediný člověk, kterého jsem vídala, byl Filo, jehož můj otec velice miloval; ale jeho nenucený styk se mnou od poslední rozmluvy poněkud utrpěl. Jemu dojetí nevniklo hluboko do duše, a poněvadž se mu nezdařilo několik pokusů, kdy se snažil hovořit mou mluvou, vyhýbal se napříště tomuto předmětu, a to tím snáze, že pro své obsáhlé znalosti dovedl přivést řeč na stále nové a nové obory.

Stala jsem se tedy jaksi na svůj vlastní vrub ochranovskou sestrou a musila se s tímto novým obratem své duše a svých sklonů skrývat zvláště před vrchním dvorním kazatelem, kterého jsem si jako svého zpovědníka velmi vážila a jehož velké zásluhy ani nyní jeho nejprudším odporem k ochranovské obci v mých očích neutrpěly úhony. Pohříchu bylo tomuto ctihodnému muži souzeno, aby se na mně a na jiných dožil velkého zármutku!

Před mnoha lety seznámil se v cizině s kterýmsi šlechticem, kterého poznal jako řádného zbožného muže, a zůstal s ním v nepřetržitém písemném styku, protože to byl člověk, který upřímně hledal Boha. Tím bolestnější to bylo pro jeho duchovního vůdce, když tento šlechtic se později spolčil s ochranovskou obcí a dlouho se mezi bratřími zdržoval. Ale jak mu to zas bylo vítáno, když se jeho přítel s bratřími opět rozkmotřil, rozhodl se usadit v jeho blízkosti a znova se naprosto podřídit jeho vedení!

Nyní byl nový příchozí jaksi triumfálně představen všem zvláště milovaným ovečkám vrchního pastýře. Jenom do našeho domu nebyl uveden, poněvadž otec se v té době už s nikým nestýkal. Šlechtic došel všude příslušného schválení; spojoval v sobě dvorskou uhlazenost a ochranovskou roztomilost. Nadto měl ještě mnoho krásných přirozených vlastností a brzy se stal Velkým světcem pro všechny, kdož se s ním seznámili; jeho duchovní příznivec měl z toho náramnou radost. Avšak pohříchu se milý šlechtic rozkmotřil s Ochranovem jen pro vnější věci a v srdci byl ještě úplně bratrem. Šlo mu sice vskutku o jádro, avšak také cetky, kterými ji hrabě Zinzendorf ověsil, byly mu náramně po chuti. Přivykl už tomuto způsobu myšlení a vyjadřování, a protože to nyní před svým starým přítelem úzkostlivě tajil, bylo mu tím naléhavější potřebou vytasit se se svými veršíky, litaniemi a obrázky, jakmile viděl kolem sebe hlouček spolehlivých osob; měl s tím ovšem náramný úspěch.

Já jsem o tom o všem nevěděla nic a hrála si dále po svém. Dlouho jsme se spolu vůbec neseznámili.

Jednou jsem navštívila ve volné chvilce nemocnou přítelkyni. Setkala jsem se tam s několika známými a všimla si brzy, že jsem

je přerušila v rozmluvě. Nedala jsem nic najevo, zpozorovala jsem však k svému velkému údivu na zdi v ozdobných rámečcích několik ochranovských obrázků. Pochopila jsem rychle, co se tu asi přihodilo, zatím co jsem tu nebyla, a přivítala tuto novotu několika vhodnými veršíky.

Můžete si představit úžas mých přítelkyň. Domluvily jsme se, rázem jsme se shodly a sblížily.

Vyhledávala jsem nyní častěji příležitost k vycházkám. Pohříchu jsem ji nalezla vždy jen asi za tři nebo čtyři týdny. Seznámila jsem se s urozeným apoštolem a ponenáhlu s celou tajnou obcí. Navštěvovala jsem, pokud jsem mohla, jejich shromáždění a při mém smyslu pro družnost mi bylo tuze příjemné, že jsem mohla od jiných vyslechnout a s jinými se sdílet o to, o čem jsem dotud uvažovala jen u sebe a pro sebe.

Nebyla jsem tak slepě nadšená, abych nezpozorovala, že jen málokteří chápou smysl subtilních slov a výrazů a že jimi nejsou povznášeni o nic víc než druhdy církevní mluvou symbolů. Přesto jsem se s nimi stýkala i nadále a nedala se zmást. Usoudila jsem, že nejsem povolána, abych zkoumala jejich srdce a ledví. Vždyť i já sama jsem se všelijakými nevinnými cvičeními připravovala k lepšímu. Přijímala jsem, co mi bylo k potřebě, a když jsem se dostala k slovu, naléhala jsem na objasnění smyslu, který při tak subtilních předmětech slovy bývá spíše zahalován než naznačován; jinak jsem v tiché smířlivosti každému dopřávala, aby si činil, co chce.

Po těchto klidných dobách tajných společenských radostí přišly brzy bouře veřejných rozmíšek a sporů, které vzbudily u dvora i v městě velký rozruch, a skoro bych řekla, že způsobily nejeden skandál. Nadešel čas, kdy náš vrchní dvorní kazatel, tento velký odpůrce Ochranova, poznal – a bylo to pro něho blahodárné pokoření – že jeho nejlepší a druhdy nejvěrnější posluchači se vesměs přiklánějí na stranu bratří. Byl nanejvýš uražen, neznal v první chvíli míry a nemohl pak už couvnout, ani kdyby byl chtěl. Došlo k prudkým debatám, při nichž na štěstí nepadlo mé jméno, protože jsem byla spíš jen náhodný člen k smrti nenáviděných schůzek a protože

náš horlivý pastýř se v občanských věcech nemohl obejít ani bez mého otce, ani bez mého přítele. Tiše a spokojeně zachovala jsem si svou neutralitu: neboť bylo mi proti mysli bavit se o těchto citech a předmětech dokonce i s lidmi, kteří mi přáli, avšak nedovedli pochopit nejhlubší smysl a zůstávali na povrchu. Ale přít se s odpůrci o to, o čem jsem se stěží dovedla dohodnout s přáteli, to mi připadalo zbytečné, ba škodlivé. Neboť brzy jsem poznala, že laskaví a ušlechtilí lidé, kteří v tomto případě nedovedli uchránit své srdce před zlobou a nenávistí, zakrátko přešli k nespravedlivosti a téměř zničili krásné jádro věci, jejíž vnější formy hájili.

Jakkoli měl ctihodný muž v tomto případě snad nepravdu a jakkoli se snažili druzí také mne proti němu poštvat, nemohla jsem mu nikdy odepřít upřímnou úctu. Znala jsem ho důkladně, dovedla jsem se snadno vmyslit do něho, jak se dívá na tuto věc, a byla jsem k němu spravedliva. Nikdy jsem nepoznala člověka bez nějaké chybičky; jenomže u znamenitých lidí taková slabost je patrnější. Už je to tak, že si jednou provždy přejeme a žádáme, aby privilegovaní lidé vůbec neplatili daní ani poplatků. Ctila jsem ho jako výtečného muže a doufala, že využiji vlivu své tiché neutrality ne-li k smíru, tedy aspoň k příměří. Nevím, byla-li bych něco svedla; Bůh to zařídil kratčeji a povolal ho k sobě. Nad jeho rakví plakali všichni, kdo se s ním ještě nedávno přeli o slova. O jeho poctivosti, o jeho bázni boží nikdy nikdo nepochyboval.

Také já jsem musila tehdy odložit hračky, které se mi těmito spory zjevily v zcela novém světle. Strýc v tichosti provedl své záměry s mou sestrou. Představil jí urozeného a zámožného mladíka jako ženicha a nešetřil bohatým věnem, jak se od něho očekávalo. Otec rád svolil, sestra byla volna a připravena a změnila ráda svůj stav. Svatbu vypravili na strýcově zámku, rodina i přátelé byli pozváni; všichni jsme přišli s jarou myslí.

Po prvé v životě vzbudil ve mně vstup do cizího domu obdiv. Pravda, často jsem slýchala mluvit o strýcově vkusu, o jeho italském staviteli, o jeho sbírkách a o jeho knihovně; srovnávala jsem to vše v duchu s tím, co jsem už viděla, a učinila si o tom velmi pestrou

představu. Jak jsem se proto podivila vážnému a harmonickému dojmu, který jsem pocítila při vstupu do domu a který se v každém sále a pokoji ještě zesiloval. Jestliže mě dříve nádhera a ozdoby jen rozptylovaly, cítila jsem, že zde všechno napomáhá usebrání a obrací mé myšlenky zpět ke mně. Také při všech přípravách k slavnostem a obřadům vzbuzovala nádhera a důstojnost tichou libost; a nedovedla jsem si představit, ani že jeden jediný člověk toto vše vymyslil a uspořádal, ani že se jich tu několik tak dokonale spojilo, aby provedli tak jednolitý a velkolepý plán. A při tom při všem vypadal hostitel se svou rodinou tak přirozeně; nebylo tu ani potuchy po nějaké naškrobenosti nebo po prázdné obřadnosti.

I oddavky samy byly zahájeny znenadání a srdečně; překvapila nás znamenitá vokální hudba a duchovní dokázal obřadu dodat patosu opravdovosti. Stála jsem vedle Filona; a místo aby mi blahopřál, řekl s hlubokým povzdechem: „Když jsem viděl vaši sestru podávat ruku ženichovi, bylo mi, jako by mě polil vařící vodou." „Proč?" zeptala jsem se. „Je mi tak vždy, když se dívám na oddavky," odvětil. Vysmála jsem se mu a později jsem se pak často musila nad jeho slovy zamyslit.

Veselí společnosti, v níž bylo hojně mladých lidí, mi připadalo ještě skvělejší, protože vše, co nás obklopovalo, bylo vážné a důstojné. Všechno nářadí, i příbory, talíře a stolní mísy, bylo sladěno s celkem; jestliže jsem jinde často měla dojem, že stavitelé chodili do jedné školy s cukráři, zde cukrář a stolník prošli školou architektovou.

Protože jsme zůstali několik dní pohromadě, postaral se náš duchaplný a moudrý hostitel nejrozmanitějším způsobem o zábavu společnosti. Nepotvrdila se mi tentokrát má smutná zkušenost, kterou jsem v životě už tolikrát učinila, jak je trapně velké smíšené společnosti, když je ponechána sama sobě a nucena sáhnout po nejobyčejnějších a nejvyčichlejších kratochvílích, takže se pak nudí spíš cenní než bezcenní společníci.

Strýc to vše zařídil docela jinak. Ustanovil, abych tak řekla, dva nebo tři maršálky. Jeden z nich se staral o zábavu mladého světa. Vynalézal a řídil tanec, vycházky, společenské hry; poněvadž pak

mladí lidé žijí rádi v přírodě a nebojí se čerstvého vzduchu, odevzdali jim zahradu a velký zahradní sál, k němuž byly k tomuto účelu přistavěny ještě galerie a pavilony, sice jen ze dřeva a z plátna, ale s tak ušlechtilým smyslem pro proporce, že člověku až připomínaly kámen a mramor.

Jak vzácné jsou takové slavnosti, aby při nich ten, kdo hosty svolal, cítil také povinnost starat se všemožně o jejich potřeby a pohodlí!

Pro starší osoby byly pořádány hony a hry, krátké procházky a kroužky k důvěrným rozhovorům; kdo chodil spát nejdřív, byl také jistě ubytován nejdál od všeho hluku.

Tento dobrý pořádek činil z prostor, ve kterých jsme žili, jakýsi malý svět; a přece zámek vlastně ani nebyl příliš veliký, a kdo by ho nebyl tak důkladně znal a neměl tolik nápadů jako náš hostitel, byl by v něm stěží ubytoval tolik lidí a každého uhostil tak, jak mu to nejvíc vyhovovalo.

Tak jako je nám příjemný pohled na urostlého člověka, je nám příjemné také celé zařízení, ze kterého k nám promlouvá moudrá rozumná bytost. Je to už radost, vstoupíme-li do domu, který je aspoň čistý, byť i jinak byl nevkusně zařízen a vyzdoben; čistota totiž svědčí o tom, že tu přebývají lidé kultivovaní aspoň po jedné stránce. Jak dvojnásob příjemné je tudíž, když k nám z nějakého lidského bydliště promlouvá duch vyšší, třebas jen hmotné kultury.

To jsem živě a názorně pocítila na strýcově zámku. Již dříve jsem hodně čtla a slyšela o umění; Filo sám byl velký milovník obrazů a měl pěknou sbírku; sama pak jsem také hodně kreslívala. Ale jednak jsem byla příliš zaměstnána svými city a snažila se objasnit si především, co je nám nejpotřebnější, jednak se mi také zdálo, že i věci, které vidím, mě rozptylují právě tak jako všechno ostatní světské. Nyní po prvé obracely vnější předměty můj zájem nazpět do mého vlastního nitra. Teprv teď jsem s úžasem poznala, jaký je rozdíl mezi překrásným přirozeným zpěvem slavičím a čtyřhlasým aleluja, zazpívaným oduševnělými lidskými hlasy.

Netajila jsem se svou radostí nad tímto objevem před strýcem, který když se všechno bavilo, o samotě hovoříval se mnou. Mluvil

velmi skromně o tom, co má a co vytvořil, avšak s velkou jistotou o duchu, v jakém vše bylo nashromážděno a uspořádáno; dobře jsem si všimla, že se mnou mluví šetrně, aby se nedotkl mých názorů, podřizuje jaksi svým zdvořilým způsobem všechno, čeho se cítil pánem a mistrem, tomu, co podle mého přesvědčení bylo to nejsprávnější a nejlepší.

„Je-li nám vůbec možná si pomyslit," řekl jednou, „že stvořitel světa vzal na sebe podobu svého stvoření a po nějakou dobu žil na světě jeho způsobem života, musí nám toto stvoření už proto připadat neskonale dokonalým, že se tvůrce s ním mohl tak těsně spojit. Slova ‚člověk' a ‚božstvo' nemusí si tudíž nutně odporovat; a třeba často pociťujeme určitou nepodobu a vzdálenost od něho, je přece jen tím spíše naší povinností, abychom si jako ďáblův advokát nevšímali stále jen chyb a nedostatků své přirozenosti, nýbrž abychom raději pátrali po všech dokonalostech, kterými můžeme doložit svůj nárok na podobnost s Bohem."

Usmála jsem se a odpověděla: „Nezahanbujte mě příliš, milý strýčku, tím, že jste tak laskav a hovoříte se mnou mou řečí! To, co mi chcete říci, je pro mne tak důležité, že bych to ráda vyslechla ve vaší nejvlastnější řeči. A co mi pak nebude zcela srozumitelné, přeložím si, pokud to dokáži, sama."

„Mohu pokračovat svým nejvlastnějším způsobem," řekl, „aniž změním tón. Největší zásluha člověka tkví beze sporu v tom, že pokud může, sám určuje vnější okolnosti a dopouští co nejméně, aby byl jimi určován. Celý svět leží před námi jako velký lom před stavitelem, a ten si jen tehdy zasluhuje tohoto jména, dokáže-li z takových náhodných přírodních shluků sestavit s největší úsporností, účelností a pevností praobraz zrozený v jeho duši. Všechno, mimo nás, je jen surovina, ba řekl bych, že i všechno *na* nás. Ale hluboko v naší duši dříme tvůrčí síla, která dovede vytvořit, co být má, a která nás pudí nedat si pokoje, dokud to tak či onak neprovedeme mimo sebe nebo na sobě. Vy, milá neteři, jste snad vyvolila nejlepší úděl. Snažila jste se uvést svou mravní podstatu, svou hlubokou a milující povahu v soulad se sebou i s nejvyšší bytostí; avšak ani my druzí

snad nezasluhujeme hany, když usilujeme o poznání smyslového člověka v jeho celém rozsahu a o sjednocení jeho osobnosti skrze činnost."

Takovými rozmluvami jsme se ponenáhlu sblížili a já dosáhla toho, že se mnou mluvil bez blahosklonnosti, jako sám se sebou. „Nemyslete si," řekl mi strýc, „že vám lichotím, když chválím váš způsob myšlení a jednání. Ctím člověka, který jasně ví, co chce, který se neúchylně bere kupředu svou cestou, který zná prostředky k svému účelu a dovede je uchopit a zná jich užívat; zda je jeho cíl velký, či malý, zda zasluhuje chvály, či hany, o tom uvažuji teprv na druhém místě. Věřte mi, má milá, že většina pohrom a všeho toho, čemu svět říká zlo, vzniká jen tím, že lidé málo dbají, aby si ujasnili svůj cíl, a když jej nakrásně znají, že ne dost úporně k němu pracují. Připadají mi jako řemeslníci, kteří sice vědí, že mohou a mají vystavět vysokou věž, ale přece na základy nevynaloží více kamene a námahy než na základy k nějaké chalupě. Kdybyste vy, milá přítelkyně, jejíž nejvyšší potřebou je vyrovnat se s vlastní mravní podstatou, nepřinesla odvážně v oběť sebe a jen si tak vypomáhala, kolísajíc mezi svou rodinou a ženichem, po případě i mužem – nikdy byste se nedožila spokojené chvilky, protože byste sama se sebou byla v neustálém rozporu."

„Užíváte," odvětila jsem, „slova ‚přinést sebe v oběť', a já jsem si často myslila, že vyššímu účelu rádi přinášíme v oběť jako nějakému božstvu věc skrovnější, třeba nám přemilou, jako rádi vedeme k oltáři milovanou ovečku, abychom vykoupili zdraví milovaného otce."

„Ať je to, co chce," odvětil, „rozum, nebo cit, co nám káže, abychom jedno obětovali pro druhé, jednomu dávali přednost před druhým: rozhodnost a důslednost je podle mého soudu to nejúctyhodnější na člověku. Nemůžeme mít zároveň zboží i peníze! A je na tom stejně špatně ten, kdo stále touží po zboží, aniž se odhodlá vzdát se peněz, jako ten, kdo lituje koupě, když už má zboží v ruce. Ale jsem dalek toho, abych to lidem vytýkal, vždyť oni za to vlastně nemohou, nýbrž jen zamotanost situace, v níž se octli a v níž si se sebou nevědí rady. Proto najdete na příklad na vsi v průměru méně špatných hospodářů

než v městě, a opět méně v malých městech než ve velikých – a proč? Protože člověk je zrozen pro život v těsných mezích; jen prosté, blízké, jasné účely jsou mu pochopitelné, a tak si zvyká užívat pomůcek, které má hned po ruce. Jakmile se však dostane do složitějších poměrů, neví, ani co chce, ani co má dělat, a je to jedno, zda ho rozptyluje množství předmětů, anebo zda ho přivádí z míry jejich vznešenost a velkolepost. Je to vždycky jeho neštěstí, když ho okolnosti pudí, aby usiloval o něco, s čím se nemůže spojit pravidelnou vlastní činností."

„Opravdu," pokračoval, „bez vážnosti to ve světě nejde, a mezi těmi, kterým říkáme vzdělanci, nacházíme jí vlastně pramálo. Přistupují k práci, k úřednímu i k obchodnímu jednání, k umění, ba i k zábavě jen jakoby v sebeobraně; žijí, jako když čteme noviny, jen aby to už měli za sebou; vzpomínám si při tom na jednoho mladého Angličana, který jednou večer v Římě ve společnosti s náramným uspokojením vykládal, že si za dnešek přece jen odbyl šest kostelů a dvě galerie. Chceme vědět a poznat bůhvíco, a právě to, co se nás nejméně týká: a nepozorujeme, že lapáním vzduchu se nenasytíme. Když se seznámím s nějakým člověkem, hned se zeptám, čím se zaměstnává a jak a v jakém pořádku. A odpověď na to rozhodne navždy o mém zájmu o něho."

„Jste snad přece jen příliš přísný, milý strýčku," odvětila jsem, „a odpíráte tak svou pomocnou ruku leckterému dobrému člověku, kterému byste mohl prospět."

„Cožpak to můžete mít ve zlé člověku," odvětil, „který tak dlouho marně pracoval na nich a pro ně? Jak trpíme v mládí lidmi, kteří si myslí, že nám opatří příjemné vyražení, když nám slíbí, že nás uvedou do společnosti Danaoven nebo Sisyfa! Díky bohu, já jsem s nimi skoncoval, a když nešťastnou náhodou někdo z nich zabloudí do mého kruhu, snažím se ho zdvořile vypoklonkovat ze dveří. Neboť právě tyto lidičky si nejtrpčeji stěžují na zmatený běh světa, na mělkost věd, na lehkovážnost umělců, na prázdnotu básníků a vůbec na všechno možné na světě. A přitom neuváží, že právě oni a spousta jim podobných by vůbec nedokázali přečíst knihu, která

by byla napsána podle jejich požadavků, že jim je cizí pravá poezie a že i dobré dílo umělecké dosáhne jejich uznání jen tehdy, když je chválí kdekdo. Ale nechme toho; tady není vhodné místo ani chvíle k hubování a k nářkům."

Obrátil mou pozornost k rozmanitým obrazům, které byly rozvěšeny po stěnách. Mé oko ulpívalo na těch, které vypadaly vábně nebo jejichž předmět byl významný. Strpěl to chvíli a pak řekl: „Věnujte nyní také trochu pozornosti geniovi, který stvořil tato díla. Dobré duše vídají tak rády boží prst v přírodě, proč bychom tedy nevěnovali trochu rozjímání i ruce jeho napodobitele?" Upozornil mě pak na některé méně nápadné obrazy a snažil se mi vysvětlit, že vlastně toliko dějiny umění nám mohou dát pochopení pro cenu a důležitost nějakého uměleckého díla, že je především třeba poznat obtížné stupně techniky a řemesla, po nichž se mohoucí člověk po staletí vypracoval až k své nynější výši, abychom pochopili, jak to je možné, že génius se pohybuje volně a vesele na vrcholu, ze kterého nás už jímá závrať, když se na něj jen díváme.

V tomto duchu nashromáždil krásnou řadu, a nemohla jsem se při jeho výkladu zbavit pocitu, že v ní jako v podobenství vidím morální vývoj člověka. Když jsem se mu se svými myšlenkami svěřila, odvětil: „Máte svatou pravdu; z toho je vidět, že nečiníme dobře, když o svém mravním vzdělání dumáme o samotě, uzavřeni do sebe. Shledáme naopak, že člověk, který usiluje o mravní zušlechtění svého ducha, má věru proč, aby zároveň vzdělával a zjemňoval i svou smyslovost, protože mu jinak neustále hrozí nebezpečí, že se dá na pospas svodům nezřízené fantazie a tak sletí z výšin své morální vyspělosti, že ušlechtilejší část své přirozenosti poníží zálibou v nevkusných hračkách nebo v něčem ještě horším."

Nepodezírala jsem ho, že míří na mne; ale cítila jsem se dotčena, když jsem si vzpomněla, že mezi písněmi, které mě povznášely, byla asi leckterá nevkusná a že obrazy, které se družily k mým duchovním myšlenkám, by asi stěží našly milost před očima strýcovýma.

Filo zatím občas prodléval v knihovně a teď tam uvedl i mne. Podivovali jsme se výběru a přitom hojnosti knih. Byl to soubor

a výbor zároveň, neboť nalézali jsme tu většinou jen takové knihy, které nás vedou k přesnému poznání nebo učí pravému pořádku, které nám buď podávají správný materiál, nebo nás přesvědčují o jednotě našeho ducha.

Přečetla jsem toho jakživa nesmírně mnoho a v některých oborech mi nebyla neznáma skoro jediná kniha. Tím příjemnější mi tu bylo mluvit o přehledu celku a všímat si mezer, kdežto jinde jsem vždy jen vídala omezený zmatek nebo rozsah bez konce.

Současně jsme se seznámili s jedním tuze zajímavým tichým mužem. Byl to lékař a přírodozpytec, a člověk měl dojem, že patří spíše k penátům[38] než k obyvatelům domu. Ukázal nám kabinet přírodnin, jež stejně jako knihy byly uzavřeny do zasklených skříní a zároveň zdobily stěny pokojů a zušlechťovaly prostoru, aniž ji zužovaly. Tu jsem si s radostí vzpomněla na své mládí a ukázala otci mnoho předmětů, které kdysi přinesl k loži svého nemocného dítěte, sotva se rozkoukávajícího po světě.

Při této ani při dalších rozmluvách se lékař netajil s tím, že je mi v svých náboženských názorech velmi blízek, chválil přitom neobyčejně strýce pro jeho snášenlivost a vážnost ke všemu, co ukazuje a podporuje hodnotu a jednotu lidského ducha. Žádá prý ovšem totéž i na všech ostatních a nic tak neodsuzuje a nic si tak neprotiví jako osobní nadutost a výlučnickou omezenost.

Od svatby sestřiny zářila strýci radost z očí; mluvil se mnou často o tom, co pro ni a pro její děti hodlá učinit. Měl krásné statky, které sám spravoval, a doufal, že je svým synovcům odevzdá v nejlepším stavu. Co se týče malého sídla, kde jsme prodlévali, měl s ním zvláštní úmysly. „Odevzdám je," pravil, „jen osobě, která dovede chápat, ocenit a vychutnávat, co obsahuje, a která uzná, kolik důvodů má boháč a šlechtic, zvláště v Německu, aby vybudoval něco příkladného."

Rozešla se již ponenáhlu největší část hostí a také my jsme se chystali k odjezdu; myslili jsme, že máme již za sebou poslední scénu slavnosti, když jsme byli znova překvapeni strýcovou pozornou

38 Ochránce domácnosti a rodiny (v římské mytologii). *Pozn. red.*

snahou, aby nám uchystal důstojnou zábavu. Nemohli jsme mu kdysi zatajit nadšení, které jsme pocítili při sestřině svatbě ze sboru lidských hlasů bez průvodu nástrojů. Naléhali jsme na něho dost nepokrytě, aby nám opatřil ještě jednou toto potěšení, nezdálo se však, že na to něco dal. Jak jsme byli proto překvapeni, když nám jednou navečer řekl: „Taneční hudba je pryč. Neposední mladí přátelé nás opustili. Náš párek sám už vypadá vážněji než před několika dny; rozloučení v tak významné chvíli a s tím, že se snad už nikdy neshledáme, nebo aspoň ne takto, vzbouzí v nás slavnostní náladu, kterou nemohu lépe pozdvihnout než koncertem, jehož opakování jste si, jak se mi zdá, již dříve přáli."

Dal nám pak svým sborem, zatím ještě rozšířeným a ve vší tichosti ještě lépe vycvičeným; provést čtyřhlasé a osmihlasé zpěvy, které nám – říkám to bez nadsázky – už na tomto světě daly okusit nebeské slasti. Dotud jsem znala jen nábožný zpěv, při němž se dobré duše často domnívají, že svým chraplavým hlasem chválí Boha jako ptáčata lesní, poněvadž v sobě samých budí příjemné pocity. Pak jsem znala i marnivou hudbu koncertů, při kterých v nejlepším případě býváme strženi k obdivu talentu, ale zřídka kdy k potěšení, třebas jen chvilkovému. Nyní jsem poslouchala hudbu, vytrysklou z nejhlubších citů nejlepších lidských duší, která jasnými a cvičenými orgány harmonicky ujednocenými promlouvala opět k nejhlubšímu a nejlepšímu citu člověka a živě mu v tomto okamžiku dávala pocítit, že je stvořen k obrazu božímu. Byly to vesměs latinské nábožné zpěvy, které se vyjímaly jako drahé kameny v zlatém prstenci ušlechtilé světské společnosti a mne povznášely a oblažovaly, aniž si činily nárok na tak zvané povznesení.

Při odjezdu jsme byli všichni nejvýš taktně obdarováni. Mně daroval řádový kříž mého ústavu, umělečtěji a lépe zpracovaný a smaltovaný, než jsem jej kdy viděla. Visel na velkém brilantu, který jej zároveň připevňoval na stuhu. Prosil, abych jej považovala za nejlepší kámen ze sbírky přírodnin.

Sestra nyní s manželem odjela na jeho statky; my ostatní jsme se všichni vrátili do svých domovů a zdálo se, že jsme se, aspoň

podle vnějších okolností, vrátili do praobyčejného všedního života. Byli jsme jakoby vysazeni z pohádkového zámku na nudnou zemi a musili jsme se zase chovat a zařídit po svém.

Neobvyklé prožitky, které mě potkaly v této nové společnosti, zanechaly ve mně krásný dojem. Ale nevydržel dlouho v plné živosti, ačkoli strýc se jej snažil udržovat a obnovovat tím, že mi občas posílal něco ze svých nejlepších a nejhezčích uměleckých předmětů a zase je vyměňoval za jiné, když jsem se jich nabažila.

Byla jsem příliš uvyklá obírat se sama sebou, dávat do pořádku věci srdce a mysli a bavit se o tom s osobami stejně smýšlejícími, abych dokázala pozorněji rozjímat umělecké dílo a neobrátila brzy svou pozornost zase zpět na sebe. Byla jsem zvyklá dívat se na obrazy a rytiny jako na písmena knihy. Krásný tisk se ovšem zamlouvá, ale kdo bere do ruky nějakou knihu proto, jak je vytištěna? Právě tak jsem chtěla, aby mi i obraz něco řekl, aby mě poučoval, dojímal, polepšoval. Ať si strýc říkal, co chtěl, v dopisech, kterými své umělecké předměty vysvětloval, se mnou zůstávalo všechno při starém.

Ale ještě více než má vlastní povaha vzdalovaly mě od takových úvah, ba leckdy i ode mne samé, okolnosti vnější, události v mé rodině; musila jsem toho vytrpět a vykonat víc, než se zdálo přiměřené mým slabým silám.

Svobodná sestra byla dosud mou pravou rukou. Byla zdravá, silná a nevýslovně laskavá a vzala na sebe domácnost, když mne plně zaměstnávala péče o starého otce. Náhle dostala katar, z toho se vyvinula choroba plic; a do tří neděl byla na márách. Její smrt mi zasadila rány, že na jejich jizvy ještě nyní nerada hledím.

Rozstonala jsem se a musila ulehnout ještě dřív, než ji pochovali. Můj starý plicní neduh procitl, kašlala jsem silně a byla tak ochraptělá, že jsem ze sebe nemohla vypravit hlasitého slůvka.

Vdaná sestra leknutím a zármutkem předčasně porodila. Můj starý otec se bál, že najednou ztratí všechny své děti a všechnu naději na potomstvo, a jeho oprávněné slzy rozmnožily ještě můj zármutek. Prosila jsem vroucně Boha, aby mi dal aspoň trochu zdraví, a žádala ho, aby mě jen nechal naživu, pokud nezemře otec.

Uzdravila jsem se a byla po svém zase při silách. Mohla jsem opět plnit své povinnosti, ovšemže měrou praskrovnou.

Za nějaký čas se sestra zase čekala. Všelijaké starosti, které se v podobných případech svěřují matce, byly uvaleny na mne. Nežila totiž se svým mužem zcela šťastně, a o tom se otec nesměl dovědět; musila jsem dělat prostředníka. Mohla jsem to činit tím spíš, že švagr měl ke mně důvěru a oba byli skutečně dobří lidé, jenže oba, místo aby si navzájem vyhovovali, se spolu přeli a ze samé snahy, aby žili v naprosté shodě, nikdy se spolu nemohli dohodnout. Nyní jsem se naučila vážně přiložit ruku i k světským úkolům a vykonávat to, o čem jsem dříve jen zpívala.

Sestra porodila syna a churavost otci nezabránila, aby k ní nezajel. Při pohledu na dítě se neobyčejně rozjařil a při křtu vypadal proti svému obyčeji jako u vidění, ba skoro bych řekla: jako génius s dvěma obličeji. Jedním se radostně díval vpřed do oněch krajů, kam vbrzku doufal zavítat, druhým patřil na nový nadějný život pozemský, který se probouzel v chlapci z jeho rodu. Neúnavně mi na zpáteční cestě vykládal o dítěti, o jeho podobě a zdraví a o svém přání, aby se vlohy tohoto nového světoobčana dobře rozvinuly. V těchto svých úvahách neustal, ani když jsme dojeli domů, a teprve po několika dnech jsme na něm zpozorovali horečku, která se projevovala po obědě, bez zimnice, jen unavujícím rozpálením. Neulehl však, vyjížděl ráno a vyřizoval přesně své úřední povinnosti, až mu konečně trvalé, vážné příznaky v tom zabránily.

Nikdy nezapomenu na duševní klid, jas a přesnost, s nimiž uspořádal věci svého domu a svůj pohřeb, jako by tu práci konal pro někoho jiného.

S duševní pohodou, kterou se dříve nevyznačoval a která se stupňovala až k živé radosti, řekl mi: „Kam se poděl strach ze smrti, který jsem dříve přece občas pociťoval? Proč bych se bál umřít? Mám milosrdného Boha; hrob ve mně nevzbouzí hrůzy, jsem účasten věčného života!“

Znovu a znovu si vzpomínat na všechny okolnosti jeho smrti, která brzy nato nastala, to je v mé samotě má nejmilejší potěcha. A očividný zásah vyšší síly při nich mi nikdo nevymluví.

Smrt milovaného otce změnila můj dosavadní způsob života. Po nejpřísnější kázni, po naprosté spoutanosti nastala mi největší svoboda. Užívala jsem jí jako pokrmu dlouho odpíraného. Dříve jsem se stěží dostávala z domu na dvě hodiny, nyní jsem jen málokdy strávila celý den v svém pokoji. Moji přátelé, k nimž jsem dříve sotva mohla zaskočit, přáli si, aby se se mnou nyní mohli trvale stýkat, a totéž jsem si přála i já. Často jsem byla zvána k obědu, byly tu vyjížďky a malé výlety, nic se neskončilo beze mne. Když jsem to však všechno po pořádku prodělala, shledala jsem, že neocenitelná výhoda svobody není v tom, že děláme vše, co se nám uráčí a k čemu nás okolnosti svádějí, nýbrž že můžeme bez překážek a tajností, přímočaře dělat to, co máme za správné a výhodné. A já jsem byla na to už stará dost, abych aspoň v svém případě dospěla k tomuto krásnému přesvědčení, aniž jsem to draze zaplatila.

Avšak jedno jsem si neodřekla: obnovila jsem ihned své styky s členy ochranovské obce a pokud možná jsem je ještě utužila; neopominula jsem navštívit jejich nejbližší schůzku. Ale ani tam jsem nikterak nenašla, co jsem si představovala. Měla jsem dost poctivosti, abych své mínění dala najevo; oni mi zase vykládali, že toto jejich zdejší zřízení není vůbec nic proti správně zařízené obci. Vzala jsem tento výklad na vědomí, ale po mém přesvědčení měl pravý duch promlouvat stejně z malé jako z velké obce.

Jeden jejich biskup, bezprostřední žák hraběte Zinzendorfa, který byl právě přítomen, se mi hodně věnoval. Mluvil dokonale anglicky, a protože já to také trochu dovedla, byl toho mínění, že je v tom boží prst, abychom si patřili. Já však jsem naprosto toho mínění nebyla a styk s ním se mi vůbec nezamlouval. Byl to nožíř, rodem z Moravy; v svém způsobu myšlení nezapřel řemeslníka. Lépe jsem si rozuměla s panem z L., který býval dřív majorem ve francouzských službách; nikdy jsem však nebyla schopna pokory, kterou osvědčoval svému nadřízenému. Ba bylo mi, jako by mi dal políček, když jsem viděla, že majorova žena a jiné více méně vážené dámy biskupovi líbaly ruku. Nicméně se však smluvila cesta do Holandska; ale sešlo z ní, dojista na štěstí pro mne.

Sestře se narodila dcera a nyní bylo na nás ženách, abychom byly spokojeny a přemýšlely, jak ji jednou vychováme podle sebe. Zato můj švagr byl velmi nespokojen, když příští rok přišla další dcera; přál si chlapce, aby mu jednou pomáhali v správě jeho velkých statků.

Protože jsem stále byla chatrného zdraví, žila jsem klidně a touto životosprávou udržovala si jakous takous rovnováhu. Smrti jsem se nebála, ba přála jsem si zemřít, ale cítila jsem potají, že mi Bůh dopřává času, abych zkoumala svou duši a přiblížila se mu ještě víc. Zvláště za četných bezesných nocí jsem cosi takového pociťovala, co však nemohu jasně popsat.

Bylo mi, že má duše přemýšlí nezatížena tělem, že se dívá na tělo jako na bytost jí cizí, asi tak, jako se díváme na šat. Představovala si neobyčejně živě minulé časy a události a vyciťovala z nich, co bude následovat. Všechny tyto časy uplynuly; co bude, také uplyne; tělo se rozpadne jako šat, ale Já, toto dobře známé Já, Já jsem.

Že tomuto velkému, vznešenému a utěšenému citu se mám poddávat tak málo, jak jen možná, tomu mě naučil jeden ušlechtilý přítel, který se stýkal se mnou čím dál tím blíže. Byl to onen lékař, se kterým jsem se seznámila v domě strýcově a který velmi důkladně znal stav mého ducha i těla. Ukázal mi, jak nás tyto pocity, žijeme-li je v sobě nezávisle na vnějších předmětech, jaksi vykotlávají a podkopávají základy našeho bytí. „První povinností člověka," pravil, „je být činný a všechna mezidobí, v nichž je nucen odpočívat, vynakládat na jasné poznání vnějších věcí, které mu později zase usnadní jeho činnost."

Poněvadž znal můj zvyk pohlížet na své vlastní tělo jako na cizí předmět a poněvadž věděl, že znám svou konstituci, svůj neduh a lékařské prostředky proti němu dosti dobře a že jsem se trvalým pozorováním vlastních i cizích bolestí stala jaksi napolo už lékařem, svedl mou pozornost od znalosti lidského těla a léků na jiné, sousední předměty stvoření a prováděl mě jakoby po ráji, a jen nakonec, smím-li do důsledku provést své přirovnání, dovolil mi jaksi z dáli tušit tvůrce, putujícího za večerního chládku zahradou.

Jak ráda jsem nyní viděla Boha v přírodě, když jsem ho tak bezpečně nosila v svém srdci, jak mě zajímalo dílo jeho rukou, jak jsem byla vděčna, že mě ráčil oživit dechem svých úst!

Doufaly jsme se sestrou zase v hocha, kterého švagr tak toužebně očekával a jehož narození se pohříchu nedožil. Tento dobrý muž zemřel na nešťastný pád z koně a sestra ho následovala, když byla světu dala krásného chlapečka. Na ty čtyři sirotky, které zůstavila, hleděla jsem jen s bolestí. Tolik zdravých lidí odešlo přede mnou, nemocnou: nebude mi snad ještě souzeno, abych viděla opadat i některý z těchto nadějných květů? Znala jsem sdostatek svět, abych věděla, za jakých nebezpečí vyrůstá dítě, zvláště dítě vyšších stavů, a zdálo se mi, že se od mého mládí pro současnou generaci ještě zvětšily. Cítila jsem, že při své slabosti nejsem schopna pro děti udělat nic, nebo jen málo; tím vítanější pro mne bylo strýcovo rozhodnutí, které zcela přirozeně vyplývalo z jeho smýšlení, že všechnu svou pozornost vynaloží na výchovu těchto roztomilých tvorů. A opravdu si toho v každém slova smyslu zasluhovali: byli urostlí a slibovali vesměs, jakkoli se mezi sebou lišili, že z nich budou dobří a rozumní lidé.

Od té doby, co mě můj milý lékař na to upozornil, sledovala jsem ráda na dětech i na příbuzných rodinnou podobu. Otec si pečlivě uschoval obrazy svých předků, dal sám sebe i své děti vymalovat slušnými malíři a nezapomněl ani na mou matku a její příbuzenstvo. Znali jsme dopodrobna vnější i vnitřní podobu příslušníků rodu, a jak jsme často navzájem srovnávali je, tak jsme nyní vyhledávali opět u dětí podobnost na těle i na duchu. Nejstarší syn sestřin se podle všeho podobal svému dědovi z otcovy strany, jehož obraz z mládí, velmi pěkně malovaný, visel ve sbírce strýcově; měl také, zrovna jako jeho děd, který byl po celý život statečným důstojníkem, nade vše rád zbraně a hrál si s nimi, kdykoli mě přišel navštívit. Neboť otec mi zanechal překrásnou sbírku zbraní a klučina nedal pokoj, dokud jsem mu nedarovala několik pistolí a loveckou pušku a dokud nevyzkoumal, jak se natahuje německý zámek. Jinak byl chováním a povahou všechno spíš než drsný, nýbrž naopak jemný a přemítavý.

Nejstarší dcera upoutala na sebe všechnu mou náklonnost; bylo to snad tím, že se mi podobala a že ze všech čtyř se mne nejvíc držela. Ale mohu říci: čím jsem se, jak dospívala, na ni dívala pozorněji, tím více mě zahanbovala a nemohla jsem se na toto dítě dívat bez obdivu, ba skoro bych řekla bez zbožňování. Měla ztepilou postavu, jakých je málo, klidnou mysl a stálou píli, neomezenou na žádný obor. Nebyla ani jedinou chvilku bez práce a každé zaměstnání se stávalo pod jejíma rukama čímsi důstojným. Vše jí bylo jedno, jen když mohla vykonávat, co bylo na čase a na místě, a zůstávala také klidna, bez netrpělivosti, když neměla na práci nic. Tuto činorodost bez potřeby činnosti jsem už jakživa na nikom jiném neviděla. Nenapodobitelné bylo, jak se od dětství chovala k nuzným a potřebným. Přiznávám se bez mučení, že jsem nikdy neměla sklon, abych si z dobročinnosti udělala povolání; nebyla jsem k chudým skoupá, ba dávala jsem často víc, než mé poměry dovolovaly, ale jaksi jsem se tím jen vykupovala a musil to být příbuzný, abych mu věnovala opravdovou pečlivost. Pravý opak toho si chválím u své neteře. Nikdy jsem ji neviděla dávat chudým peníze, a co ode mne na to dostávala, vždycky napřed proměňovala v bezprostřední potřeby. Nepřipadala mi nikdy rozkošnější, než když plenila můj šatník a prádelník; vždy našla něco, co jsem nenosila a nepotřebovala, a jejím největším štěstím bylo tyto staré věci pro nějakého otrhánka sestříhat a přešívat.

Docela jiná byla její sestra: zdědila mnoho po matce a slibovala již v dětství, že bude velmi půvabná a sličná; a zdá se, že tento slib splní. Dává si mnoho záležet na svém zevnějšku a dovedla se již od malička zdobit a strojit nápadným způsobem. Ještě nyní si vzpomínám, s jakým nadšením se jako dítě zhlížela v zrcadle, když mě donutila, abych jí navlékla na krk krásné perly, které mi maminka odkázala a na které náhodou u mne přišla.

Když jsem pozorovala tyto rozličné sklony, ráda jsem pomýšlela na to, jak můj majetek bude po mé smrti mezi ně rozdělen a jimi opět oživen. Viděla jsem již, jak lovecké pušky otcovy putují opět polem na zádech synovcových a jak z otcovy brašny už zase vyčuhují

koroptve; viděla jsem všechnu svou garderobu, jak při velkonoční konfirmaci vychází z kostela přešita na množství malých děvčátek a jak mými nejlepšími látkami je vystrojeno ctnostné měšťanské děvče o své svatbě: neboť k vystrojování takových dětí a poctivých chudých děvčat měla Natalie zvláštní sklon, ačkoliv neprojevovala žádným způsobem (což musím zde podotknout) potřebu lásky, a abych tak řekla, oddanosti k nějaké bytosti, ať viditelné, či neviditelné, jak se u mne v mládí tak silně projevovala.

Když jsem pak považila, že nejmladší bude v týž den mít na sobě u dvora mé perly a skvosty, viděla jsem klidně, že můj majetek tak jako mé tělo bude navráceno živlům.

Děti dorůstaly; vydařili se z nich k mé spokojenosti zdraví, krásní a zdatní tvorové. Snáším trpělivě, že strýc je ode mne vzdaluje, a vídám je jen zřídka, i když jsou nablízku, nebo dokonce ve městě.

Jakýsi zvláštní člověk, kterého mají za francouzského duchovního, aniž vlastně jsou pořádně zpraveni o jeho původu, má dozor nade všemi dětmi, které jsou vychovávány na různých místech a ubytovány hned zde, hned onde.

Neviděla jsem z počátku žádné soustavy v této výchově, až mi můj lékař nakonec prozradil, že strýc se dal abbém přesvědčit, že je třeba, abychom prozkoumali, kam směřují sklony a přání člověka, jehož výchovu chceme řídit. Pak mu prý máme usnadnit, aby tyto tužby, jak jen může, ukojil, aby jich co možná brzy dosáhl, aby pak člověk, jestliže se zmýlil, brzy nahlédl svůj blud, a jestliže připadl na to, co je pro něho vhodné, tím horlivěji se toho držel a tím usilovněji se vzdělával. Přeji si, aby se tento podivný pokus zdařil; a u tak dobrých povah je to snad možné.

Ale nikterak nemohu těmto vychovatelům schválit, že se snaží od dětí oddálit vše, co by je mohlo přimět k obcování se sebou samými a s neviditelným, jedině věrným Přítelem. Ba mrzí mě často, že mě strýc asi pro tohle má za tak nebezpečnou dětem. V praxi přece jen nikdo není tolerantní! Třeba ujišťuje, že nechává každému rád jeho mínění, přece se snaží vždycky překazit činnost tomu, kdo nesmýšlí shodně s ním.

Že tak ode mne vzdaluje děti, mě rmoutí tím víc, čím víc jsem přesvědčena o reálnosti své víry. Proč by neměla být božského původu, proč by neměla mít skutečný předmět, když se v praktickém životě jeví tak účinnou? Vždyť teprve praktickou skutečností si uvědomujeme i vlastní existenci. Proč bychom se nemohli touž cestou přesvědčit o oné bytosti, která nám ke všemu dobrému podává pomocnou ruku?

Že kráčím stále kupředu, nikdy zpět, že se mé skutky podobají stále víc a více ideji, kterou jsem si učinila o dokonalosti, že den ze dne s větší lehkostí vykonávám to, co mám za správné, nehledíc na slabost svého těla, které mi tak často vypovídá službu: můžete to vše vysvětlit z lidské přirozenosti, jejíž zkaženost jsem tak jasně poznala? Mně ne.

Nevzpomínám si skoro na jediné přikázání, nic se mi nezjevuje v podobě zákona, je to jakýsi pud, který mě vede a povždy správně řídí; z volného rozhodnutí jsem poslušna svých zásad, neznám ani omezení, ani lítosti. Bohu díky, že poznávám, komu vděčím za toto štěstí, a že na tuto výsadu myslím jen s pokorou. Nikdy nepřijdu v pokušení být hrda na své schopnosti a vlohy: příliš zřetelně jsem poznala, jaký netvor se může vylíhnout a rozrůst v každé lidské hrudi, když nás nechrání vyšší moc.

SEDMÁ KNIHA

První kapitola

Jaro přišlo v plné své nádheře; předčasná bouřka, která se stahovala po celý den, se s rachotem strhla nad horami; déšť se spustil nad nížinou, slunce zase vysvitlo v plném jasu a na šedém pozadí se zaskvěla nádherná duha. Vilém jí jel v ústrety a teskně se na ni díval. „Ach," řekl si, „je to opravdu tak, že nejkrásnější barvy života spatřujeme toliko na temném pozadí? A musí padat krůpěje, máme-li přicházet u vytržení? Den plný jasu je jako zamračený, díváme-li se naň bez dojetí; a co jiného by nás mohlo dojmout než tichá naděje, že vrozená láska našeho srdce nezůstane bez předmětu? Dojímá nás vypravování o každém dobrém skutku, dojímá nás pohled na každý harmonický předmět – cítíme, že nejsme zcela ve vyhnanství, tušíme, že je blízká domovina, po níž netrpělivě touží nejlepší a nejvnitřnější část naší duše."

Dohonil ho zatím jakýsi chodec a přidružil se k němu; statným krokem postačil kroku koně a po několika bezvýznamných větách pravil jezdci: „Nemýlím-li se, viděl jsem vás už někde."

„Také si na vás vzpomínám," odvětil Vilém, „nepodnikli jsme jednou spolu veselý výlet na lodi?"

„Zcela správně," odvětil pěší.

Vilém si ho důkladněji prohlédl a po chvilce mlčení řekl: „Nevím, jaká změna se s vámi udála; tenkrát jsem vás měl za luteránského duchovního z venkova a teď mi zas připadá, že se spíš podobáte katolickému knězi."

„Dnes se tedy aspoň nemýlíte," odvětil druhý, sňal klobouk a ukázal tonzuru. „Kampak se poděla vaše společnost? Zůstal jste u ní ještě dlouho?"

„Déle, než jsem měl; když si vzpomenu na tu dobu, kterou jsem s nimi strávil, je mi, jako bych hleděl do nekonečné prázdnoty; nic mi z toho ze všeho nezbylo."

„To jste na omylu; vždyť vše, co se nám přihodí, zanechává svou stopu, vše skrytě přispívá k našemu vývoji. Ale je nebezpečné chtít si to uvědomovat. Buď zpychneme a zlajdačíme, anebo zmalomyslní-

me – a jedno překáží dalšímu vývoji tak jako druhé. Nejjistější je, když děláme vždy jen to nejbližší, co je před námi, a to je teď," pokračoval s úsměvem, „že si musíme pospíšit, abychom se dostali pod střechu."

Vilém se ho zeptal, jak je ještě daleko na Lothariův statek. Kněz odpověděl, že je tam za vrchem. „Snad vás tam zastihnu," pokračoval, „mám jen ještě nějaké řízení v sousedství. Zatím se mějte dobře." S těmito slovy odbočil na strmou horskou stezku, která podle všeho vedla rychleji přes kopec.

„Ba že má pravdu," řekl si Vilém, jeda dále. „Na nejbližší věci máme myslit a pro mne teď není asi nic bližšího než smutný vzkaz, který mám vyřídit. Podívejme se, mám-li dosud dobře povědomou řeč, která má zahanbit ukrutného přítele!"

Začal si ten výtvor předříkávat; nechyběla mu ani slabika, a čím lépe mu paměť sloužila, tím více vzrůstala vášeň a odvaha. Aureliino utrpení a její smrt mu živě tanuly na mysli.

„Duchu mé přítelkyně," zvolal, „buď při mně! A je-li ti to možné, dej mi znamení, že jsi uchlácholen a smířen."

Za těchto slov a myšlenek dospěl na vrchol kopce a spatřil na druhé straně na úpatí podivnou budovu, kterou ihned považoval za Lothariovo sídlo. Zdálo se, že to byl původně starý nepravidelný zámek s věžemi a arkýři, ale ještě nepravidelnější byly nové přístavky, které byly vystavěny buď zcela nablízku, nebo trochu opodál a spojeny s hlavní budovou galeriemi a krytými chodbami. Všechna vnější souměrnost, jakýkoli zřetel architektonický byl zřejmě obětován potřebě pohodlného vnitřku. Nebylo tu ani stopy po nějakém náspu či příkopu, ani po umělých zahradách a velkých alejích. Štěpnice a zeleninové záhony sahaly až k budovám a také v prostorách mezi domy byly zřízeny užitkové zahrádky. Opodál byla přívětivá vesnička, zahrada a pole byly v nejlepším pořádku.

Ponořen do svých vlastních vášnivých úvah jel Vilém dál, aniž mnoho přemítal o tom, co vidí; zavedl koně do hospody a spěchal, nikoli bez dojetí, do zámku.

U vrat ho přijal starý sluha a oznámil mu prostoduše a zeširoka, že pán ho dnes už asi sotva přijme. Má prý mnoho psaní a odmítl již

několik svých úředníků. Vilém naléhal tím víc a konečně se staroch poddal a šel ho ohlásit. Vrátil se a uvedl Viléma do velkého starého sálu. Tam ho požádal, aby posečkal, pán že asi ještě drahnou chvíli nepřijde. Vilém přecházel neklidně po sále, vrhl několik letmých pohledů na rytíře a dámy, jejichž starodávné podobizny visely kolem dokola na stěnách, opakoval si začátek své řeči a připadalo mu, že se k těmto krunýřům a španělským límcům teprv dobře hodí. Po každé, když něco zašustilo, zaujal postoj jak se patří, aby svého odpůrce přijal s náležitou důstojností, aby mu nejprve odevzdal dopis a pak ho napadl zbraní výčitek.

Několikrát se už zmýlil a byl skutečně mrzut a netrpěliv; tu konečně z postranních dveří vystoupil urostlý muž ve vysokých botách a v prostém kabátě. „Co mi nesete dobrého," pravil přívětivě Vilémovi, „promiňte, že jsem na sebe nechal tak dlouho čekat."

Při těchto slovech složil dopis, který držel v ruce. Vilém mu náramně rozpačitě podal Aureliin list a řekl: „Přináším vám poslední slova přítelkyně, která si zajisté nepřečtete bez dojetí."

Lothario si vzal dopis a odešel ihned zase zpět do svého pokoje, kde napřed ještě, jak Vilém otevřenými dveřmi dobře viděl, zapečetil a adresoval několik dopisů, než otevřel a četl dopis Aureliin. Zřejmě si jej přečetl několikrát, a ačkoli Vilém jasně cítil, že jeho patetická řeč se dobře nehodí k nenucenému přijetí, jehož se mu dostalo, vzmužil se přece, postoupil směrem k prahu a hodlal započít se svým říkáním, když se otevřely tapetové dveře kabinetu a vstoupil známý duchovní.

„Dostal jsem právě nejpodivnější dopis na světě," zavolal na něho Lothario. „Promiňte," pokračoval, obraceje se k Vilémovi, „že nejsem právě v náladě, abych pokračoval v našem rozhovoru. Zůstanete u nás přes noc! A vy, abbé, se postaráte o našeho hosta, aby tu byl jako doma."

S těmito slovy se Vilémovi uklonil. Duchovní vzal našeho přítele za ruku a ten, ač trochu zdráhavě, šel s ním.

Mlčky prošli prapodivnými chodbami a přišli do útulného pokojíku. Duchovní ho uvedl dovnitř a opustil beze vší omluvy. Hned

nato se objevil čiperný chlapec, který se Vilémovi představil jako jeho sluha, a přinesl večeři. Při obsluze vykládal leccos o domácím pořádku, jak a kdy se v zámku snídá, obědvá, pracuje a která doba je vyhrazena zábavě; zejména o Lothariovi řekl mnoho pěkného.

Hoch byl sice milé stvoření, avšak Vilém se ho přece snažil brzy zbýt. Chtěl být se sebou sám, protože ho jeho postavení přirozeně nanejvýš tísnilo a znepokojovalo. Vyčítal si, že tak špatně splnil svůj úmysl, že vyřídil jen zpola, co mu bylo uloženo. Hned si umiňoval, že příštího rána dohoní, co zameškal, hned si zas uvědomoval, že ho Lothariova osobnost nalaďuje k docela jiným citům. Dům, v němž prodléval, připadal mu tak podivný; nemohl se pořád vpravit do své situace. Chtěl se svléci a otevřel svůj tlumok; s nočním prádlem vytáhl i duchův závoj, jejž mu Mignon přibalila. To ještě zhoršilo jeho smutnou náladu. „Prchni, mladíku, prchni," zvolal, „co znamenají tato tajuplná slova? Před čím uprchnout? Kam uprchnout? Duch měl raději napsat: Vrať se do svého srdce!" Prohlížel si anglické rytiny, které v rámech visely na zdi. Lhostejně přeběhl pohledem po většině z nich, konečně zahlédl na jednom ztroskotalý koráb, na němž otec se svými krásnými dcerami očekává smrt v přívalu vln. Jedna z dívek mu připomínala jeho amazonku. Nevýslovný soucit se zmocnil našeho přítele; pocítil neodolatelné puzení, aby ulevil svému stísněnému srdci, slzy se mu, vyřinuly z očí. A utišil se teprv, když ho přemohl spánek.

K ránu se mu zdály prapodivné sny; byl v zahradě, kterou v dětství často navštěvoval, a radostně se shledával se známými alejemi, křovinami a záhony. Potkala ho Mariana; hovořil s ní milostně, beze vší vzpomínky na nějakou rozmíšku. Hned nato přistoupil k nim otec v domácím úboru. Měl v obličeji cosi důvěrného jako málokdy; poručil synovi, aby z besídky přinesl dvě židle, vzal Marianu za ruku a odvedl ji do loubí.

Vilém odběhl do besídky; byla však zcela prázdná; jen u protějšího okna stála Aurelie. Přistoupil k ní a oslovil ji, ona se však nepohnula; a třeba se postavil vedle ní, neviděl jí přece do obličeje. Vyhlédl z okna a viděl v nějaké cizí zahradě množství lidi, z nichž

některé ihned poznal. Paní Melinová seděla pod stromem a hrála si s růží, kterou držela v ruce. Laertes stál vedle ní a přepočítával peníze z ruky do ruky. Mignon a Felix leželi v trávě, ona naznak, on na tváři. Objevila se Filina a zatleskala na děti; Mignon zůstala nepohnutě ležet, Felix vyskočil a prchal před Filinou. Nejdřív se v běhu smál, když ho Filina pronásledovala, pak vzkřikl úzkostí, když se dlouhými volnými kroky za ním pustil harfeník. Dítě běželo přímo k rybníku; Vilém spěchal za ním, ale přišel pozdě: dítě spadlo do vody! Vilém stál jako zařezán. Nyní spatřil na druhé straně rybníka krásnou amazonku. Vztahovala pravici k dítěti a přecházela po břehu; dítě projíždělo vodou rovně za jejím prstem a následovalo ji, jak se pohybovala. Konečně mu podala ruku a vytáhla je z rybníka. Vilém se zatím k nim přiblížil, dítě hořelo od hlavy k patě a ohnivé krůpěje z něho padaly. Viléma se zmocnil ještě větší strach, avšak amazonka sňala rychle z hlavy bílý závoj a zakryla jím dítě. Hned bylo po ohni. Když stáhla závoj, vyskočili zpod něho dva hošíci, kteří spolu rozpustile dováděli. Vilém pak s amazonkou kráčel ruku v ruce zahradou a v dáli viděl Marianu s otcem, jak se procházejí v aleji, která vysokými stromy ohrazovala celý sad. Zamířil k nim a prošel se svou krásnou společnicí napříč zahradou; vtom jim pojednou vstoupil do cesty plavý Bedřich a zastavil je s náramným řehotem a všelijakými klukovinami. Přesto chtěli pokračovat v cestě; tu utekl a běžel k onomu vzdálenému páru. Otec a Mariana před ním prchali, on však utíkal tím rychleji, a Vilém viděl, jak se nesou alejí, jako by se vznášeli. Synovská a milenecká láska ho nutkaly, aby jim přispěl na pomoc, avšak ruka amazončina ho zadržela. Jak rád ji poslechl! – S těmito smíšenými pocity se probudil a shledal, že už do pokoje září jasné slunce.

Druhá kapitola

Hoch pozval Viléma k snídani. V sále našel již abbého; Lothario si prý vyjel. Abbé nebyl příliš hovorný a zdálo se spíš, že je zamyšlen; vyptával se na Aureliinu smrt a poslouchal s účastí Vilémovo vypravování. „Ach," zvolal, „kdo chápe a kdo ví, jaké nekonečné operace musí vykonat příroda a um, než vznikne vyspělý člověk, kdo se sám, jak jen může, účastní na výchově svých bližních, ten by si zoufal, když vidí, jak hříšně člověk často sám sebe ničí a jak často je vlastní vinou nebo bez viny v nebezpečí zničení. Když to uvážím, připadá mi život vůbec tak náhodným darem, že by se mi málem chtělo každého pochválit, kdo si ho neváží víc než dlužno."

Sotva to dořekl, otevřely se prudce dveře a do pokoje vrazila mladá žena; starého sluhu, který se jí postavil do cesty, divoce odmrštila. Přiběhla přímo ke knězi, uchopila ho za paži a mohla pro pláč ze sebe vypravit jen těchto několik slov: „Kde je? Kam jste ho dali? To je hrozná zrada! Přiznejte se! Vím, co se děje! Půjdu za ním! Chci vědět, kde je."

„Upokojte se, milé dítě," pravil abbé s nuceným klidem, „odejděte do svého pokoje, tam vám všechno povím. Ale musíte být schopna poslouchat, mám-li vám vyprávět." Nabídl jí rámě a chtěl ji odvést. „Neodejdu do svého pokoje," zvolala, „nenávidím stěny, ve kterých mě už tak dlouho věznite! A přece vím o všem: plukovník ho vyzval, Lothario odjel, aby vyhledal svého protivníka, a snad právě v tomto okamžiku – několikrát se mi zdálo, že slyším střílet. Dejte zapřáhnout a pojeďte se mnou, nebo budu křičet, až celému domu, celé vesnici uši zalehnou."

Rozplakala se usedavě a odběhla k oknu; abbé ji zadržel a snažil se ji marně uklidnit.

Bylo slyšet zahrčení vozu. Otevřela prudce okna: „Je mrtev," zvolala, „tam ho vezou." – „Vystupuje," pravil abbé, „vidíte přece, že žije." „Je zraněn," odvětila prudce, „jinak by přijel na koni! Vedou ho! Je nebezpečně zraněn!" Vyběhla ze dveří a po schodech dolů, abbé se pustil rychle za ní a Vilém je následoval. Zahlédl, jak se kráska setkává se svým přicházejícím milencem.

Lothario se opíral o průvodce, v němž Vilém ihned poznal svého dávného příznivce Jarna, domlouval laskavě a něžně zoufalé dívce, a opíraje se také o ni, vystupoval pomalu po schodech. Pozdravil Viléma a nechal se odvést do svého kabinetu.

Nedlouho potom vyšel odtud Jarno a přistoupil k Vilémovi. „Jste, jak se zdá," pravil, „předurčen, abyste všude nalezl herce a divadlo; právě jsme účastni komedie, která není právě příliš veselá."

„Jsem rád," pravil Vilém, „že se s vámi shledávám v tomto podivném okamžiku. Jsem překvapen a poděšen a vaše přítomnost na mne působí chlácholivým a uklidňujícím dojmem. Povězte, je to nebezpečné? Je baron těžce raněn?" – „Myslím, že není," odvětil Jarno.

Za chvíli vyšel mladý ranhojič z pokoje. „Nuže, co říkáte?" zavolal na něho Jarno. „Že to je velmi nebezpečné," odpověděl, skládaje několik nástrojů do své kožené brašny.

Vilém si prohlížel stuhu, která visela z brašny; připadalo mu, že ji zná. Křiklavé barvy, které si navzájem odporovaly, podivný vzorek, zlato a stříbro v podivných figurách odlišovaly tuto stuhu ode všech stuh na světě. Vilém byl přesvědčen, že má před sebou brašnu starého chirurga, který ho tenkrát v lese obvazoval, a naděje, že po tak dlouhé době nachází opět stopu po své amazonce, prošlehla jako plamen veškerou jeho bytostí.

„Jak jste přišel k téhle brašně?" zvolal. „Čí byla před vámi? Prosím vás, řekněte mi to!"

„Koupil jsem ji v dražbě," odvětil chirurg. „Co je mi po tom, komu patřila?" S těmito slovy se vzdálil a Jarno pravil: „Kdyby tomuhle mladíkovi vyšlo z úst aspoň jediné pravdivé slovo." „Tedy nekoupil tu brašnu v dražbě?" odvětil Vilém. „Právě tak málo, jak je nebezpečné Lothariovo zranění!" odpověděl Jarno.

Vilém stál pohroužen do nejrůznějších úvah; tu se ho Jarno otázal, jak se mu po celou dobu vedlo. Vilém mu ve všeobecných rysech pověděl svůj osud, a když konečně promluvil i o Aureliině smrti a o svém poselství, zvolal Jarno: „Jak je to zvláštní, prazvláštní!"

Abbé vyšel z pokoje, pokynul Jarnovi, aby ho šel zastupovat, a řekl Vilémovi: „Baron vás prosí, abyste tu zůstal, abyste na několik

dní svou přítomností rozhojnil naši společnost a tím přispěl k jeho rozptýlení. Potřebujete-li něco vzkázat svým známým, bude váš dopis ihned odeslán. Abyste pak rozuměl podivné události, které jste se stal svědkem, povím vám, co vlastně není žádným tajemstvím. Baron měl s jednou dámou malé dobrodružství, které způsobilo větší rozruch, než bylo třeba, neboť ona příliš zjevně chtěla okusit svého triumfu, že ho vyrvala své sokyni. Pohříchu ho po nějaké době omrzela, nevšímal si jí, ale při její vášnivé povaze bylo jí nemožné, aby snášela svůj osud bez reptání. Na kterémsi plese došlo k veřejné roztržce, měla se za hrubě uraženou a žádala si dostiučinění. Nenašel se však rytíř, který by se jí byl ujal, až se konečně o věci dověděl její muž, s nímž se již dávno rozešla; ujal se jí, vyzval barona a dnes ho zranil. Ale jak slyším, pochodil plukovník při tom ještě hůře."

Od této chvíle se v domě k našemu příteli chovali, jako by náležel k rodině.

Třetí kapitola

Několikrát nemocnému předčítali; Vilém vykonával tuto malou službu s radostí. Lydie se nehnula od lůžka, její péče o zraněného zaujala všechnu její pozornost. Dnes se však zdálo, že i Lothario je roztržit; ba prosil dokonce, aby nečtli dál.

„Cítím dnes tak pronikavě," pravil, „jak pošetile člověk plýtvá časem! Co jsem si všechno umínil, co toho promyslil – a nakonec člověk neudělá nic, třeba měl nejlepší úmysl! Přečetl jsem si návrhy na změny, které chci na svých statcích provést, a opravdu, zejména proto se těším, že kulka mě nezranila nebezpečněji."

Lydie pohlédla na něho něžně, ba se slzami v očích, jako by se ptala, zda nemá také ona, zda nemají také jeho přátelé účast na jeho radosti ze života. Jarno však odvětil: „Změny, jaké zamýšlíte, je třeba všestranně promyslit, než se k nim odhodláme."

„Dlouhé úvahy," odvětil Lothario, „ukazují obyčejně, že nemáme pevně na mušce cíl, o který jde, nerozvážné skutky pak, že ho vůbec neznáme. Je mi jasné, že se v některých oborech svého hospodaření naprosto nemohu obejít bez služeb svých sedláků a že musím neústupně trvat na některých svých právech. Uznávám však také, že některé jiné věci jsou mi sice také prospěšné, ale nikoli tak zcela nezbytné, takže mohu z toho dopřát ledacos i svým lidem; zkrátka, že to není vždy ztráta, když se něčeho odřekneme. Což nevyužívám svých statků mnohem lépe než otec? Nezvýším ještě své příjmy? Mám pak samojediný užívat těchto rostoucích výtěžků? Nemám tomu, kdo pracuje pro mne a se mnou, i v jeho práci poskytnout něco z užitku, který nám dává vědečtější postup pokročilejší doby?"

„Člověk je už takový," zvolal Jarno, „a nestydím se za to, když se přistihuji při tomto sobectví; člověk chce na sebe strhnout všechno, aby mohl s tím nakládat podle libosti. Peníze, které nevydává sám, má vždy za vyhozené."

„Ba je to tak," odvětil Lothario, „nepotřebovali bychom věru tolik kapitálu, kdybychom s úroky nenakládali tak svévolně."

„Jediné, nač vás chci upozornit," pravil Jarno, „a proč nemohu radit, abyste teď hned započal se svými změnami, které vás aspoň pro tu chvíli budou stát peníze, je, že máte ještě sám dluhy, jejichž splacení vás tísní. Radím vám, abyste se svým plánem posečkal, až se jich úplně zbavíte."

„A zatím to mám přenechat nějaké kulce nebo cihle, aby po případě navždy zničila výsledky mého života a mé činnosti? Milý příteli!" pokračoval Lothario, „to je právě hlavní chyba vzdělaných lidí, že chtějí vše věnovat ideji a málo nebo nic skutečnému činu. Proč jsem dělal dluhy? Proč jsem se rozešel se strýcem a nestaral se o své sourozence? Všechno to bylo pro ideu! Toužil jsem působit v Americe, myslil jsem, že tam budu užitečný, že mne tam za mořem je třeba. Nebyl-li nějaký skutek provázen tisíci nebezpečími, nezdál se mi významný, nezdálo se mi, že je mne hoden. Jak jinak smýšlím nyní o těchto věcech a jak mi přirostly k srdci právě věci nejbližší!"

„Vzpomínám si dobře na dopis," odpověděl Jarno, „který mě došel ještě ze zámoří. Psal jste mi tenkrát: ‚Vrátím se a v svém domě, v své štěpnici, uprostřed rodiny prohlásím: *Zde nebo nikde je má Amerika.*'"

„Ano, příteli, a jsem dosud téhož mínění. A přece si vyčítám, že nejsem zde tak činný, jako jsem byl tam. Máme-li co činit s určitou, stále stejnou a trvalou přítomností, potřebujeme jen rozum; a tu se také proměňujeme v pouhý rozum, takže už ani nevidíme, co mimořádného na nás požaduje každý sebeobyčejnější den; a když to už nakrásně poznáme, máme po ruce tisíce výmluv, abychom to nemusili vykonat. Rozumářský člověk znamená pro sebe mnoho, ale pro celek málo."

„Nechci tak ubližovat rozumu," pravil Jarno, „a doznám bez mučení, že mimořádné činy jsou obyčejně pošetilé."

„Ovšem, a to právě proto, že lidé to, co je mimořádné, konají mimo všechen řád. Tak můj švagr své jmění, pokud je smí zcizit, odevzdává ochranovské obci, a myslí, že se tak nejlépe postará o spásu své duše; kdyby byl obětoval malou část svých příjmů, mohl mnoho lidí učinit šťastnými a sobě i jim připravit nebe na zemi. Zřídkakdy

je naše oběť činorodá a obyčejně se zříkáme veškeré účasti na tom, čeho se vzdáváme. Ne z pevné vůle, nýbrž ze zoufalství se zříkáváme toho, co máme. V těchto dnech, přiznávám se, mám hraběte stále na mysli, a rozhodl jsem se pevně, že učiním z přesvědčení, k čemu jeho dohání bázlivá pověra. Nebudu čekat na své uzdravení. Zde jsou dokumenty, je jen třeba, aby nabyly pravoplatnosti. Vezměte si na to notáře, náš host vám pomůže; vždyť víte právě tak dobře jako já, na čem záleží, a já chci trvat na svém, ať zdráv, ať umíraje, a prohlásit: ‚*Zde nebo nikde je Ochranov!*'"

Když Lydie zaslechla, že její přítel hovoří o smrti, klesla před jeho ložem plačky na kolena, pověsila se mu na paže a usedavě se rozplakala. Vešel ranhojič; Jarno odevzdal Vilémovi dokumenty a přiměl Lydii, aby odešla.

„Propánaboha!" zvolal Vilém, když osaměli v sále. „O jakém hraběti to mluvil? Který hrabě se chce dát k ochranovským bratřím?"

„Ten, kterého velmi dobře znáte," odvětil Jarno. „Vy jste to strašidlo, které ho vhání do náruče zbožnosti, vy jste onen zlosyn, který uvedl jeho rozkošnou ženu do takové nálady, že chce jít s ním."

„A ona je sestrou Lothariovou?" zvolal Vilém. „Arciže."

„A Lothario ví –?"

„Všechno."

„Pak musím odtud," zvolal Vilém, „jak mu mohu na oči? Co mi řekne?"

„Že nikdo nemá pozdvihnout kámen proti bratru svému a skládat dlouhé řeči, aby jimi zahanboval své bližní. Ledaže by chtěl řečnit před zrcadlem."

„I o tom víte?"

„Jako o lecčem jiném," odvětil Jarno s úsměvem. „Ale tentokrát," pokračoval, „vás nepustím tak snadno jako tehdy a mého verbování se už také nemusíte bát. Nejsem už vojákem, a ani jako vojáka jste mě neměl takto podezřívat. Od té doby, co jsem vás neviděl, mnoho se změnilo. Po smrti knížete, mého jediného přítele a dobrodince, zřekl jsem se velkého světa a všech světských svazků. Vždy jsem podporoval, co bylo rozumné, nezamlčoval své mínění, když mi něco

připadalo nejapné, a proto kdekdo vedl řeči o mé nepokojné hlavě a zlé hubě. Ta lidská sebranka se ničeho tak nebojí jako rozumu. Hlouposti by se měli strachovat, kdyby chápali, co je strašlivé; ale rozum je nepohodlný, a proto pryč s ním; hloupost, ta je jenom zhoubná, a proto se dá snést. Ale ať, mám své živobytí, a o mém plánu ještě uslyšíte. Máte-li chuť, můžete se na něm účastnit. Ale řekněte mi, jak se vám vedlo? Vidím to na vás, cítím to: i vy jste se změnil. A jak je to s vaším starým vrtochem, vytvořit něco krásného a dobrého ve společnosti cikánů?"

„Už mě to vytrestalo dost," zvolal Vilém, „nepřipomínejte mi, odkud přicházím a kam se ubírám. Mnoho se toho o divadle namluví, ale kdo sám na něm nikdy nestál, nemá o něm ponětí. Netušíte, jak málo ty lidičky znají sami sebe, jak bezmyšlenkovitě provozují své řemeslo, jak nehorázné jsou jejich požadavky. Nejenže každý chce být první, on chce také být jediný, každý by rád vyloučil všechny ostatní a nechápe, že sotva ve spolku s nimi něco dokáže. Každý si o sobě myslí, že je bůhvíjaký originál, a přitom je neschopen vyrovnat se s něčím, co jakkoli vybočuje z pouhé rutiny. K tomu jsou posedlí věčnou snahou po něčem novém. Jak horlivě intrikují jeden proti druhému! A jenom nejmalichernější sobectví, nejomezenější vědomí vlastního prospěchu je drží pohromadě. O taktu ve vzájemném styku už vůbec nemůže být ani řeči: tajné úskoky a hanebné řeči živí věčnou nedůvěru mezi nimi. Kdo není flamendr, je šosák. Každý si dělá nárok na bezpodmínečnou úctu, každý je nedůtklivý i k nejmenší výtce. Vždycky všechno už věděl sám a lépe! A pročpak tedy vždycky dělal pravý opak? Jsou věčně bez peněz; k nikomu nemají důvěru, a přitom se zřejmě ničeho tak nebojí jako rozumu a dobrého vkusu a o nic jim tolik nejde jako o zachování svrchované svévole."

Vilém nabral dech, aby pokračoval v své litanii, ale nemírný smích Jarnův ho přerušil. „Chudáci herci!" zvolal, vrhaje se do křesla a nepřestávaje se smát: „Chudáci herci! Což nechápete, příteli," pokračoval, když se poněkud utišil, „že jste nepopsal jenom divadlo, nýbrž celý svět, a že vám pro váš krutý štětec najdu ve všech stavech dost figur a skutků, které by vám mohly stát modelem? Promiňte,

ale musím se zase smát, že si o těchto krásných vlastnostech myslíte, že je nalézáme toliko na prknech."

Vilém se vzpamatoval, neboť nezřízený a nevhodný smích Jarnův ho skutečně zamrzel. „Nemůžete," pravil, „přece jen úplně přemoci své škarohlídství, když tvrdíte, že tyto chyby jsou všeobecné."

„A svědčí to zase jen o vaší neznalosti světa, když tyto věci máte divadlu tolik ve zlé. Milerád promíjím hercům každou chybu, která vzniká ze sebeklamu a z touhy zalíbit se; neboť když se sobě a jiným nezdá něčím velkým, pak není vůbec nic. Je tu proto, aby se něčím zdál, musí si samozřejmě vážit okamžitého úspěchu, neboť jiné odměny se mu nedostane. Musí se chtít zablýsknout, vždyť je to jeho povolání."

„Dovolte," odvětil Vilém, „abych se teď zase já aspoň pousmál. Nikdy jsem si nemyslil, že dovedete být tak shovívavý a ohleduplný."

„Nikoli, přisámbohu, to jsem řekl úplně vážně a promyšleně. Všechny lidské chyby promíjím herci, avšak žádnou hereckou lidem. Nepřejte si, abych spustil o tom svou jeremiádu[39], byla by trpčí než vaše."

Z kabinetu vyšel ranhojič a na otázku, jak se daří nemocnému, řekl tuze úslužně: „Velmi, velmi dobře, doufám, že ho brzy dám úplně do pořádku." Domluvil a ihned vyběhl ze sálu a nevyčkal Vilémovy otázky, který užuž otvíral ústa, aby se ještě jednou a ještě naléhavěji pozeptal na brašnu. Touha, aby se něco dověděl o své amazonce, vzbudila v něm důvěru k Jarnovi; svěřil se mu se svým příběhem a poprosil ho o pomoc. „Vy toho víte tolik," řekl, „snad se také o tom něco dovíte."

Jarno chvilku přemýšlel a pak pravil mladému příteli: „Buďte klidný a nedávejte nic na sobě znát; však my se vaší krásce dostaneme na stopu. Nyní mě jen znepokojuje Lothariův stav; je to s ním zlé, to mi říká přívětivost a bezstarostnost ranhojičova. Byl bych rád, kdybychom dostali pryč Lydii, neboť tady není vůbec k ničemu; ale nevím, jak to zařídit. Dnes večer, doufám, přijde náš starý doktor a pak se uradíme dále."

---

39 Nářek, naříkavá píseň, žaloba, nazvaná podle biblického proroka Jeremiáše. *Pozn. red.*

Čtvrtá kapitola

Doktor přišel. Byl to onen dobrý, starý, malý lékař, jehož už známe a jemuž děkujeme za zajímavý rukopis. Navštívil nejdřív nemocného a nebyl zřejmě s jeho stavem nijak spokojen. Pak měl s Jarnem dlouhou rozmluvu, ale nedali na sobě nic znát, když přišli navečer ke stolu.

Vilém ho pěkně pozdravil a přeptal se na svého harfeníka. – „Máme stále ještě naději, že nešťastníka uzdravíme," odvětil lékař. „Ten člověk byl smutným přívěskem vašeho omezeného a podivného života," pravil Jarno. „Jak se mu vedlo dál? Povězte mi to, prosím!"

Když ukojili Jarnovu zvědavost, lékař pokračoval: „Nikdy jsem neviděl duši v tak podivném stavu. Po mnoho let již nemá nejmenší zájem o nic mimo sebe, ba téměř nic z toho nevnímá; ponořen sám do sebe, pozoruje své duté, prázdné já, které se mu jeví nesmírnou propastí. Jak to je dojemné, když hovoří o tomto smutném stavu! ‚Nevidím před sebou nic, za sebou nic,' volá, ‚než nekonečnou noc, v níž prodlévám v nejstrašnější osamělosti; není ve mně pocitu mimo pocit nějaké viny, která se mi však rovněž ukazuje jen kdesi za mnou jako beztvarý přízrak. Než není tu ani výše, ani hloubky, nic přede mnou, nic za mnou, žádné slovo nevylíčí tento stále stejný stav. Někdy prudce zvolám do věčně stejné bídy své lhostejnosti: Na věky, na věky! A toto podivné, nepochopitelné slovo se odráží jasně a zřetelně od temnot mého stavu. Ani záblesk nějakého božstva se mi v této noci nezjevuje, pláči své slzy se sebou sám a pro sebe. Nic mi není hroznější než přátelství a láska, neboť jedině ony vzbouzejí ve mně přání, aby zjevy mě obklopující byly skutečné. Ale i tyto dva přízraky vystoupily z propasti jen proto, aby mě děsily a uloupily mi nakonec i drahé vědomí tohoto ukrutného bytí.'"

„Měl byste ho slyšet," pokračoval lékař, „když takto v důvěrných chvílích ulevuje svému srdci; naslouchal jsem mu několikrát a byl jsem nanejvýš dojat. Když ho něco donutí, aby na chvíli přiznal, že čas uplývá, tu je jakoby udiven, a potom znova zas nevěří v změny, které se s věcmi udály, a říká, že to je zdánlivé a přelud. Kdysi nave-

čer zpíval píseň o svých šedých vlasech – seděli jsme všichni kolem něho a plakali."

„Prosím vás, opatřte mi ji!" zvolal Vilém.

„Ale nepřišel jste na nic z toho," zeptal se Jarno, „co nazývá svým zločinem? Proč nosí svůj podivný háv? Proč si tak počínal při požáru a proč tak běsnil proti dítěti?"

„Jsou to jen domněnky, které nám ponenáhlu osvětlují jeho osud; zeptat se ho přímo je proti našim zásadám. Přišli jsme na to, že je katolicky vychován, a tak jsme si myslili, že mu zpovědí opatříme úlevu. Ale po každé, když ho chceme blíže seznámit s duchovním, vzdálí se nějakým podivným způsobem. Protože však nechci nechat zcela neukojené vaše přání, abyste se o něm něco dověděl, povím vám aspoň, jaké jsou naše domněnky. Své mládí strávil v duchovním stavu, a proto si asi chce podržet dlouhý šat a vousy. Radosti lásky mu zůstaly po největší část jeho žití neznámy. Teprve nějaký pozdní poklesek s velmi blízkou příbuznou a pak její smrt, která zároveň nějakému nešťastnému tvoru dala život, snad tak dokonale rozrušily jeho rozum. Jeho největší blud je myšlenka, že přináší všude neštěstí a že smrt mu způsobí nevinný hoch. Z počátku se bál Mignony, dokud se nedověděl, že je dívka; pak se opět děsil Felixe, a protože přese všechnu svou bídu život nesmírně miluje, vznikla jeho nenávist k dítěti asi z této úvahy."

„Jakoupak máte naději, že ho uzdravíte?" zeptal se Vilém.

„Jeho stav se arci lepší jen pomalu," odvětil lékař, „ale aspoň se nezhoršuje. Pokračuje v svých přesně rozvržených pracích a naučili jsme ho číst noviny, které nyní velmi dychtivě očekává."

„Jsem zvědav na jeho písně," pravil Jarno.

„Několik vám jich mohu dát," pravil lékař. „Nejstarší synek duchovního, který při kázání zapisuje otcova slova, zapsal si také některé sloky, aniž to stařec zpozoroval, a tak časem dal dohromady několik písní."

Příštího dne zrána přišel Jarno k Vilémovi a řekl mu: „Učiňte nám něco k vůli! Musíme na nějaký čas odstranit Lydii, její prudká, a abych tak řekl, nepohodlná láska a vášeň překáží baronovu uzdravení. Jeho rána si žádá klidu a ticha, ač při jeho dobré tělesné

konstrukci není nijak nebezpečná. Vždyť jste to viděl na vlastní oči, jak ho neustále trápí svou bouřlivou péčí, nepřekonatelnou úzkostí a věčnými slzami a – zkrátka a dobře," pokračoval po chvíli s úsměvem, „doktor žádá výslovně, aby na nějakou dobu opustila dům. Namluvili jsme jí, že v blízkosti meška jedna její velmi dobrá přítelkyně, která by ji ráda viděla, a že ji každou chvíli očekává. Dala se přemluvit, aby si zajela k soudci, který bydlí dvě hodiny odtud. Soudce je už o všem poučen a s politováním oznámí, že slečna Tereza právě odjela. Vylíčí to jako pravděpodobné, že by ji ještě mohla dostihnout, Lydie se rychle pustí za ní, a bude-li nám štěstí přát, pojede takto z místa na místo. Nakonec, bude-li se mermomocí chtít vrátit, nesmíte jí odporovat; přiberete si za pomocníka noc, kočí je chytrý chlapík, s nímž se už napřed všechno smluví. Posadíte se k ní do vozu, zabavíte ji a už nějak zrežírujete celé dobrodružství."

„Dáváte mi podivný a povážlivý úkol," odvětil Vilém, „přítomnost uražené věrné lásky tísní! A právě já mám k tomu být nástrojem? Je to po prvé v mém životě, že někoho takto podvádím; věřil jsem totiž vždy, že nás to zavádí dál, než si přejeme, když se, třeba pro dobrou a užitečnou věc, dáme do lhaní."

„Děti jinak nevychováte," odvětil Jarno.

„U dětí to snad ještě ujde," řekl Vilém, „protože je tak něžně milujeme, třeba je nebereme docela vážně; ale jde-li o dospělé, jako jsme my, pro něž se hlas srdce nedožaduje vždy tak hlasitě šetrnosti, může to někdy po čertech špatně dopadnout. Ale nemyslete si," pokračoval po chvilce přemýšlení, „že proto váš návrh odmítám. Vážím si tolik vašeho rozumu, mám vašeho výtečného přítele tolik rád a tak vroucně si přeji, abych čímkoliv přispěl k jeho uzdravení, že rád zapomenu na sebe. Nestačí, že chceme dát za přítele život, musíme pro něho, je-li toho potřeba, zapřít i své vlastní přesvědčení. Je naší povinností obětovat mu svou nejmilejší vášeň, svá nejlepší přání. Přijímám úkol, který mi ukládáte, ač předvídám muka, která vytrpím Lydiinými slzami a jejím zoufalstvím."

„Za to vás také čeká nemalá odměna," odvětil Jarno. „Poznáte totiž slečnu Terezu, dámu, jakých je málo. Zahanbí sto mužů, a rád bych

ji nazval pravou amazonkou, kdežto jiné pobíhají v tomto obojakém oděvu jako roztomilé hermafroditky."

Vilém byl zaražen; doufal, že v Tereze nalezne svou amazonku, a to tím spíš, že Jarno, na němž chtěl bližší zprávy, mu přetrhl řeč a odešel.

Nová blízká naděje, že opět uvidí onu uctívanou a milovanou bytost, vzbudila v něm nejpodivnější city. Měl nyní úkol na něho vznesený za zřejmé dílo prozřetelnosti, a pomyšlení, že ubohou dívku podvodně odloučí od předmětu její upřímné a vřelé lásky, zatanulo mu na mysli jen mimochodem, tak jako když přes ozářenou zemi přelétne stín ptáka.

Kočár stál před vraty; Lydie na okamžik zaváhala, má-li nasednout. „Pozdravujte ještě jednou pána," řekla starému sluhovi, „do večera se zase vrátím." Měla slzy v očích, když se v odjíždějícím kočáře ještě jednou otočila. Pak se obrátila k Vilémovi, vzpamatovala se a řekla: „V slečně Tereze poznáte tuze zajímavou osobnost. Divím se jen, jak se octla v této končině. Vždyť bezpochyby víte, že se kdysi s baronem vřele milovali. Nehledě na velkou vzdálenost, býval Lothario často u ní. Byla jsem tenkrát s ní. Zdálo se, že žijí jen jeden pro druhého. Najednou se však všechno skončilo, aniž kdo pochopil proč. Seznámil se se mnou, a nezapírám, že jsem Tereze upřímně záviděla, že jsem sotva dovedla skrýt, jak ho mám ráda, a že jsem ho neodmítla, když si pojednou místo Terezy oblíbil mne. Chovala se ke mně, jak jsem si jen mohla přát, ač přece bylo očividné, že já jsem jí odloudila tak vzácného milence. Ale kolik tisíc slz a strádání stála tato láska také už mne! Zprvu jsme se vídali jen tajně na skrytých místech, nadlouho jsem však takový život nesnesla; jen v jeho přítomnosti jsem byla šťastna, dokonale šťastna! Bez něho neoschly slzy v mých očích, neutišil se tep v mých žilách. Kdysi se několik dní neukázal; byla jsem zoufalá; vypravila jsem se sem a překvapila ho. Přijal mě laskavě, a nepřijít do toho ta nešťastná aféra, byla bych žila jako v ráji. Co jsem však zkusila od té doby, co je v nebezpečí, co trpí – to nevypovím. A ještě nyní, v tomto okamžiku, si trpce vyčítám, že jsem se od něho vzdálila, byť i jen na jediný den."

Vilém se chtěl právě vyptávat na bližší podrobnosti o Tereze, když předjeli před soudcův dům. Soudce vyšel ke kočáru a tuze litoval, že slečna Tereza právě odjela. Nabídl cestujícím svačinu, zároveň však také řekl, že Terezin vůz by ještě snadno stihli v příští vesnici. Rozhodli se, že pojedou za ní, a kočí nemeškal; projeli tak již několika vesnicemi a nikoho nezastihli. Lydie teď trvala na tom, aby se vrátili; kočí jel dál, jako by se nechumelilo. Konečně se toho dožadovala ze všech sil, a Vilém na něho zavolal a dal mu smluvené znamení. Kočí odpověděl: „Nemusíme se vracet touž cestou; vím o bližší, která je nadto mnohem pohodlnější." Nato uhnul stranou, projel lesem a pak nekonečnými pastvinami. Konečně, když se pořád neobjevovala známá krajina, přiznal se, že na neštěstí zabloudil; že však brzy najde pravou cestu, poněvadž tamhle vidí vesnici. Noc se přiblížila, a kočí sehrál svou úlohu tak obratně, že se všude ptal na cestu a nikde nečekal na odpověď. Tak projeli celou noc; Lydie nezamhouřila oka. Při měsíčku se jí pořád zdálo, že vidí známá místa; byl to však vždycky klam. K ránu jí byla krajina známější, zato však tím neočekávanější. Vůz se zastavil před hezounkým venkovským domem, jakási paní vyšla z vrat a otevřela dvířka vozu. Lydie na ni upřeně pohlédla, ohlédla se, pohlédla opět na ni a sklesla bez sebe do Vilémovy náruče.

Pátá kapitola

Vilém byl uveden do podkrovní světničky; dům byl nový a tak malý, že menší skoro ani být nemohl, ale pořádný a čistý jako klícka. Tereza, která jeho a Lydii přivítala u kočáru, nebyla jeho amazonka: byla to bytost jiná, na hony od ní vzdálená. Urostlá, ač neveliká, měla pohyby velmi čilé a jejím jasným modrým rozevřeným očím nic nezůstávalo skryto.

Vstoupila do Vilémovy jizby a zeptala se, zda si něčeho přeje. „Promiňte," řekla, „že jsem vás ubytovala v pokoji, který je ještě cítit klihem. Můj domeček byl teprv dostavěn, a vy zasvětíte tuto jizbičku, která je určena pro mé hosty. Měl jste jen přijít za veselejší příčinou! S ubohou Lydií se příliš nepobavíme; a musíte vůbec vzít zavděk chatrnou obsluhou, protože mi právě nevhod utekla kuchařka a čeledín si pohmoždil ruku. Bylo by třeba, abych si všechno dělala sama a koneckonců, kdyby se člověk na to zařídil, musilo by to také jít. Člověk nemá s ničím tolik svízelů jako se služebnictvem; nikdo nechce sloužit, ani sám sobě ne."

Vykládala ještě všelicos o různých věcech; a vůbec se zdálo, že ráda povídá. Vilém se vyptával na Lydii, zda by chudinku nemohl vidět a omluvit se jí.

„To teď u ní nic nepomůže," odvětila Tereza, „čas nejlíp utěšuje a také nejlíp omlouvá. Při obojím mají slova nejmíň síly. Lydie vás nechce vidět. – ‚Ať mi nechodí na oči,' zvolala, když jsem odcházela, ‚člověk by si zoufal nad lidstvem! Má takový poctivý obličej, takové nezáludné chování, a najednou takováhle potměšilost!' Lotharia dokonale omlouvá; napsal jí také v dopise: ‚Přátelé mě k tomu přemluvili, přátelé mě k tomu donutili.' K jeho přátelům počítá Lydie také vás a proklíná vás s ostatními."

„Prokazuje mi příliš mnoho cti, když mi spílá," odvětil Vilém. „Na přátelství tohoto výtečného člověka si zatím ještě nečiním nároků; tentokrát jsem jen nevinným nástrojem. Nechci chválit svůj skutek; stačí, že jsem jej provedl! Mluvilo se o zdraví, mluvilo se o životě muže, kterého si musím vážit výše než kohokoli předtím. Ó, slečno,

co to je za člověka! A jací lidé jsou kolem něho! V této společnosti jsem po prvé v životě, mohu říci, vedl rozmluvu, jaká má být, tu po prvé mi z cizích úst zazněl vstříc smysl mých vlastních slov, zmnožen, plněji a obsáhleji. Co jsem jen tušil, objasnili mi, a co jsem dřív *mínil*, naučil jsem se nyní *nazírat.* Pohříchu kazily mi zprvu tento požitek všelijaké starosti a vrtochy a pak můj nepříjemný úkol. Přijal jsem jej odevzdaně, neboť měl jsem to za svou povinnost, pomoci tomuto znamenitému kroužku lidí i za cenu svého cítění."

Tereza při těchto slovech pohlížela velmi laskavě na svého hosta. „Ó, jak sladce," zvolala, „zní vlastní mínění z cizích úst! Jak se stáváme teprv sami sebou, když nám někdo jiný dává úplně za pravdu. I já smýšlím o Lothariovi zcela tak jako vy. Ne každý je k němu spravedliv, zato však o něm zrovna blouzní všichni ti, kdo se s ním znají blíže. A bolestný pocit, který se v mém srdci pojí k jeho památce, mi nebrání, abych na něho den co den nemyslila." Vzdech jí za těchto slov rozšířil hruď a v jejím pravém oku se zaleskla krásná slza. „Nemyslete si," pokračovala, „že jsem tak rozcitlivělá, tak snadno dojata! Je to jen mé oko, co pláče, protože jsem kdysi měla bradavici na spodním víčku. Šťastně mě jí zbavili, ale oko zůstalo od té doby oslábé, nejmenší příčina mi vynutí slzu. Tadyhle bývala ta neštovička, není již po ní stopy."

Neviděl ovšem stopy, ale pohlédl jí do oka: bylo jasné jako křišťál; zdálo se mu, že jí vidí až na dno duše.

„Řekli jsme si," pravila, „heslo svého přátelství, poznejme se nyní navzájem úplně co možná brzy. Historie člověka je jeho povaha. Já vám povím, jak se dařilo mně, věnujte mi stejnou důvěru a zůstaňme, i vzdáleni, pro budoucnost ve styku. Svět je tak pustý, když nemyslíme na nic jiného než na hory, řeky, města, ale když víme tu i onde o někom, kdo se s námi shoduje, s kým, byť bychom i mlčeli, žijeme dál, to teprv dělá z této zemské koule obydlenou zahradu."

Odběhla a slíbila, že brzy zas pro něho přijde, že spolu půjdou na procházku. Její přítomnost působila na něho velmi příjemně, přál si, aby vyzvěděl její vztah k Lothariovi. Dala ho zavolat a vyšla mu naproti ze svého pokoje.

Když musili po úzkých a skoro strmých schodech sestupovat za sebou, řekla mu: „To všechno tady by mohlo být širší a prostrannější, kdybych nebyla oslyšela nabídku vašeho velkomyslného přítele. Avšak, abych zůstala hodna jeho přátelství, musím se snažit na sobě zachovat to, co mu mou osobu dělá tak vzácnou. Kde je šafář?“ ptala se, když sestoupila dolů. „Nemyslete si,“ pokračovala, „že jsem tak bohata, abych potřebovala šafáře; těch několik málo polí svého statečku mohu obdělat sama. Šafář patří mému novému sousedovi, jenž koupil krásný statek, který z gruntu znám. Chudák starý pán je stižen podagrou, jeho lidé se v této krajině nevyznají, a já jim ráda pomáhám při zařizování.“

Prošli se polem, lukami a několika štěpnicemi. Tereza poučovala správce o všem, čeho je potřeba; dovedla vyložit každou maličkost a Vilém se měl co divit znalostem, rozhodnosti a obratnosti, s jakou si v každém případě věděla rady. Nezdržovala se nikde, pospíchala vždy na nejdůležitější místa, a tak věc byla brzy vyřízena. „Pozdravujte pána,“ pravila propouštějíc šafáře, „navštívím ho, jak budu moci, a přeji mu, aby se brzy úplně uzdravil.“ Když odešel, pravila s úsměvem Vilémovi: „Teď bych mohla snadno a rychle zbohatnout, neboť dobrák soused má sto chutí nabídnout mi ruku.“

„Ten stařec s podagrou?“ zvolal Vilém. „Nevím, co by vás ve vašich letech mohlo přimět k takovému zoufalému rozhodnutí.“

„Vždyť mě to také ani ve snu nenapadá!“ odpověděla Tereza. „Zámožný je každý, kdo dovede spravovat, co má; když to nedovedeme, je mnoho peněz člověku jen na obtíž.“

Vilém projevil svůj podiv nad jejími hospodářskými znalostmi. – „Zřejmý sklon, častá příležitost, vnější popud a ustavičná zaměstnanost něčím užitečným zmohou ve světě ještě mnohem víc,“ odvětila Tereza, „a až se dovíte, co ve mně vzbudilo smysl pro hospodářství, pak se nebudete divit vlohám, nad nimiž nyní žasnete.“

Když došli domů, poslala ho do své malé zahrádky. Stěží se tam otočil, tak úzké byly pěšinky a tak bohatě vše posázeno. Musil se smát, když se vracel přes dvorek; dříví tam leželo tak pečlivě rozřezáno, naštípáno a srovnáno, jako by bylo součástí budovy a mělo

tu tak ležet na věky. Všechny nádoby stály čisté na svém místě, domek byl natřen bíle a červeně a vypadal vesele. Člověk měl dojem, že tu je pohromadě všechno, co může zhotovit řemeslník, který nedbá na krásné rozměry, ale pracuje tak, aby dílo bylo k potřebě, aby vydrželo a bylo milé na pohled. Oběd přinesli Vilémovi do jeho pokoje; tak měl času dost na úvahy. Zvláště nápadné mu bylo, že se nyní opět seznámil s tak zajímavou osobou, která kdysi stála blízko Lothariovi. „Je to jen spravedlivé," řekl si, „že takový výtečný muž poutá k sobě i výtečné ženy. Jak široký je účin mužnosti a pravé ceny! Jenže ostatní přitom přicházejí zkrátka. Ba jen si přiznej, že se bojíš! Až jednou zase nalezneš svou amazonku, tuto bytost ze všech nejlepší, zastihneš ji, přese všechny své sny a naděje a k svému zahanbení a pokoření přece jen nakonec – jako jeho nevěstu."

Šestá kapitola

Vilém strávil neklidné, trochu nudné odpoledne; tu se navečer otevřely dveře a s pozdravem vstoupil mladý hezký mysliveček. „Nepůjdeme na procházku?“ zeptal se jinoch a v tom okamžiku poznal Vilém podle krásných očí Terezu.

„Promiňte mi tuto maškarádu,“ začala, „neboť bohužel je to teď vskutku jen maškaráda. Ale poněvadž vám koneckonců chci vykládat o době, kdy jsem tak ráda oblékala tuto kamizolu, chci si ji také všemožně zpřítomnit. Pojďte! I samo místo, kde jsme tak často po lovu i po procházce odpočívali, k tomu přispěje.“

Šli tedy a cestou řekla Tereza svému průvodci. „Není hezké od vás, že pořád necháváte povídat mne, víte toho již o mně dost, a já o vás dosud dočista nic. Vypravujte mi zatím něco o sobě, abych nabyla odvahy vypovědět vám zase svůj příběh, a vůbec, jak to je se mnou.“ – „Bohužel,“ odvětil Vilém, „nemám, co bych vypravoval, než omyl nad omyl a blud nad blud, a vskutku neznám nikoho, před kým bych zmatky, ve kterých jsem žil a žiji dosud, skryl raději než právě před vámi. Váš pohled a vše, co vás obklopuje, celá vaše bytost a vaše chování mi ukazují, že můžete mít radost ze svého dosavadního života, že jste bezpečně a bez zacházek šla krásnou, čistou cestou kupředu, že jste nemařila čas, takže si nemáte co vyčítat.“

Tereza se pousmála a odvětila: „Nuže, uvidíme, zda ještě budete smýšlet stejně, až vyslechnete můj příběh.“ Šli dál a mezi všeobecnými řečmi zeptala se ho Tereza: „Jste volný?“ „Myslím, že jsem,“ odvětil, „ale přál bych si nebýt.“ „Dobrá,“ řekla, „to ukazuje na složitý román a říká mi, že i vy máte co vypravovat.“

Za těchto řečí vystoupili na kopec a usadili se pod rozložitým dubem, který rozprostíral daleko široko svůj stín. „Zde,“ řekla Tereza, „pod tímto německým stromem, chci vám vyprávět příběh německé dívky. Vyslechněte mě trpělivě!

Můj otec byl zámožný šlechtic této provincie, veselý, přívětivý, čilý a nebojácný člověk, něžný otec, upřímný přítel a znamenitý hospodář, na němž jsem poznala jen jedinou chybu, totiž přílišnou sho-

vívavost k ženě, která si ho nedovedla vážit. Bohužel to musím říci o vlastní matce! Povahou byla jeho přímým opakem. Byla prudká, nestálá, bez lásky k domácnosti a ke mně, svému jedinému dítěti; byla marnotratná, ale krásná, duchaplná, všestranně nadaná a hýčkaná kroužkem lidí, který si dovedla kolem sebe vytvořit. Ovšemže její společnost nikdy nebyla, nebo aspoň dlouho nezůstávala četná. Tento kroužek tvořili ponejvíce muži, neboť žádné ženě nebylo u ní volno a ona teprve nesnesla přednosti nějaké jiné ženy. Byla jsem po otci jak postavou, tak i názory. Jako malé kačátko, sotva se vyklube, hned vyhledává vodu, tak byla od útlého mládí kuchyně, špižírna, sýpka a půda mým nejvlastnějším živlem. I tehdy, když jsem si ještě hrála, neměla jsem už pro nic jiného smysl a zrak než pro pořádek a úklid v domácnosti. Otec měl z toho radost a dával mé dětinské snaze postupně přiměřené zaměstnání; matka mě naopak neměla ráda a netajila se tím ani chvilku.

Vyrůstala jsem, a každým rokem mi přibývalo přičinlivosti a otci lásky ke mně. Když jsme byli sami, když jsme si vyšli do polí nebo když jsem mu pomáhala při účtech, přímo jsem na něm viděla, jak je šťasten. Když jsem mu pohlédla do očí, bylo mi, jako bych hleděla do své vlastní duše, neboť právě očima jsme si byli tak dokonale podobni. V přítomnosti matčině si však nezachovával tuto odvahu, tento výraz. Plaše mě omlouval, když mě prudce a nespravedlivě plísnila, ujímal se mne, ne jako by mě chtěl chránit, nýbrž jako by jen omlouval mé dobré vlastnosti. Nebránil také žádnému jejímu špatnému sklonu. Vrhla se s velkou vášní na divadlo a postavila si jeviště. Mužů všeho věku a všech postav, kteří s ní chtěli hrát, bylo dost a dost, žen se však nedostávalo. Lydie, hezounká dívčina, která byla se mnou vychovávána a která již v dětství projevovala svůj příští půvab, musila se ujmout podřadných úloh a stará komorná představovala matky a tety. Matka si ovšem vyhrazovala první milovnice, heroiny a pastýřky všeho druhu. Nemohu vám ani vypovědět, jak mi to bylo k smíchu, když se všichni ti lidičky, které jsem tak dobře znala, převlékli do jiných šatů, postavili se na jeviště a chtěli, abychom je měli za něco jiného, než čím vskutku byli. Viděla jsem

vždy jen matku a Lydii, tohohle barona a tamhletoho tajemníka, ať již představovali knížata a hrabata, nebo sedláky, a nemohla jsem pochopit, jak na mně mohou chtít, abych uvěřila v jejich radost nebo starost, v jejich zamilovanost nebo lhostejnost, lakotu nebo štědrost, když jsem přece obyčejně dobře věděla, že pravý opak je pravda. Proto jsem zůstala málokdy mezi diváky; jen abych přitom také měla nějakou práci, starala jsem se jim o svíčky, chystala večeři a druhého dne zrána, když ještě dávno vyspávali, dávala jsem jim do pořádku garderobu, kterou obyčejně navečer jen tak naházeli na jednu hromadu.

Matce byly tyto mé úsluhy podle všeho po chuti, ale její náklonnost jsem si tím nezískala. Povrhovala mnou a ještě teď ji slyším, jak několikrát trpce zvolala: ‚Kdyby matka byla stejně nejistá jako otec, nikdo by tuto službu neměl za mou dceru.' Nepopírám, že si mě svým chováním ponenáhlu úplně odcizila; posuzovala jsem její činy jako činy cizí osoby, a poněvadž jsem na čeleď měla oko jako ostříž – neboť v tom je, mimochodem, základ všeho dobrého hospodaření – padly mi ovšem do očí i vztahy matčiny k její společnosti. Nebylo mi zatěžko poznat, že nepohlíží na všechny muže stejnýma očima; zbystřila jsem pozornost a brzy jsem si všimla, že Lydie je její důvěrnicí a že se tak až příliš dobře seznamuje s vášní, kterou od nejútlejšího mládí tak často hrála. Věděla jsem o všech jejich schůzkách, ale mlčela jsem a neřekla otci nic, abych ho nezarmoutila; konečně jsem však byla k tomu přinucena. Ledacos nemohly provést, aniž podplatily služebnictvo. To mi pak začalo vzdorovat, zanedbávalo otcova nařízení a neplnilo mé rozkazy. Nepořádek, který z toho vznikl, jsem nemohla snést, a řekla jsem tedy všechno tatínkovi.

Vyslechl mě klidně. ‚Milé dítě,' řekl konečně s úsměvem, ‚vím o všem. Buď klidná, snášej to trpělivě, neboť jenom pro tebe to trpím.'

Nebyla jsem klidna, neměla jsem strpení. Hubovala jsem potichu na otce, neboť jsem nevěřila, že má nějaký důvod, aby něco takového snášel. Trvala jsem na pořádku a rozhodla se, že to poženu na ostří nože.

Matka měla velké vlastní jmění, spotřebovala však přece víc, než měla, a to zavinilo, jak jsem dobře pozorovala, mnohý svár mezi rodiči. Dlouho nebylo tomu pomoci, až matčiny choutky přivodily jakési rozuzlení.

První milovník se jí s ostudou zpronevěřil; dům, krajina, styky a vše jí bylo protivné. Chtěla se odstěhovat na jiný statek, tam se zas cítila příliš opuštěna; chtěla do města, tam však nehrála dost velkou roli. Nevím, co všechno se přihodilo mezi rodiči – zkrátka, otec se rozhodl za podmínek, o nichž jsem se nedověděla, dát souhlas k cestě do jižní Francie, kterou chtěla podniknout.

Byli jsme nyní volní a žili jako v ráji; ba myslím si, že otec neprodělal ani tehdy, jestliže si její nepřítomnost vykoupil značnou sumou. Všechno zbytečné služebnictvo jsme propustili a štěstí zřejmě přálo našemu novému pořádku; zažili jsme několik velmi pěkných úrod a vše se dařilo podle přání. Ale bohužel tento utěšený stav netrval dlouho: zcela znenadání ranila otce mrtvice, která ho ochromila po pravé straně a zbavila ho zřetelné řeči. Bylo třeba uhodnout, čeho si žádá, neboť nikdy ze sebe nevypravil slovo, které měl na mysli. Bylo mi proto někdy velmi úzko, když si výslovně přál být se mnou sám. Naznačoval pak prudkými posunky, že všichni mají odejít, a když jsme konečně osaměli, nebyl schopen vypravit ze sebe správné slovo. Jeho netrpělivost dosahovala nejvyššího stupně a jeho stav mě zarmucoval až do hloubi duše. Tolik však bylo zřejmé, že se mi chce s něčím svěřit, co se obzvláště dotýkalo mne. Jak jsem toužila dovědět se to! Dříve jsem mu všechno čtla na očích, ale nyní bylo všechno marné, ani jeho oči už nemluvily. Jen to jsem pochopila, že nechce nic, že si nic nežádá, že se jen snaží něco mi odhalit, o čem jsem se bohužel nic nedověděla. Záchvat se opakoval, brzy byl zcela bezvládný a sláb; netrvalo to dlouho a byl mrtev.

Nevím, kde se v mé hlavě vzala utkvělá myšlenka, že skryl někam poklad, kterého by po své smrti raději dopřál mně než matce. Pátrala jsem po něm již za jeho života, avšak nenašla nic. Po jeho smrti bylo vše zapečetěno. Napsala jsem matce a nabídla jí, že zůstanu v domě jako správce – odmítla a musila jsem se vystěhovat. Objevili

jejich společnou závěť, podle níž vše, jak to stálo a leželo, patřilo jí, a já jsem, aspoň pokud žila, zůstala závislá na ní. Nyní jsem myslila, že teprv správně chápu otcovy pokyny; litovala jsem ho, že byl tak slabý a ještě po smrti ke mně nespravedlivý. Neboť někteří přátelé dokonce tvrdili, že to je totéž, jako by mě byl vydědil, a žádali, abych se o závěť soudila; k tomu jsem se však nemohla odhodlat. Ctila jsem příliš otcovu památku a důvěřovala osudu, důvěřovala sama v sebe.

Byla jsem vždy v dobrých stycích s jednou dámou ze sousedství, s majitelkou velkých statků; přijala mě ráda k sobě a brzy jsem s lehkostí vedla celé její hospodářství. Žila velmi pravidelně a měla ráda ve všem pořádek a já jí věrně pomáhala v boji se správcem a s čeledí. Nejsem ani lakomá, ani nepřející, ale my ženské vůbec trváme mnohem důrazněji než muži na tom, aby se ničím neplýtvalo. Každá zpronevěra je nám nesnesitelná, chceme, aby každý požíval jen toho, nač má právo.

Nyní jsem opět byla v svém živlu a oplakávala otcovu smrt jen potichu. Má ochránkyně byla se mnou spokojena; jen jedna okolnost rušila můj klid. Lydie se vrátila; matka byla krutá dost, aby ubohou dívku vyhnala, když ji napřed úplně pokazila. Naučila se u matky mít vášeň za osud a nedovedla se v ničem krotit. Když se znenadání zase objevila, přijala má příznivkyně i ji. Chtěla mi být nápomocna, avšak nedovedla se do ničeho vpravit.

V této době přicházeli často do domu příbuzní a budoucí dědicové mé paní a bavili se lovem. Také Lothario někdy přicházel s nimi. Brzy jsem si všimla, avšak bez jakéhokoli vztahu k sobě, jak vyniká nad všechny ostatní. Byl ke všem přívětivý a brzy se zdálo, že Lydie je předmětem jeho pozornosti. Já měla vždycky plné ruce práce a přicházela málokdy do společnosti; v jeho přítomnosti jsem hovořila méně než jindy – neboť nezapírám, že rušný rozhovor byl pro mne odjakživa kořením života. Mluvívala jsem s otcem ráda o všem, co se přihodilo. O čem si člověk nepohovoří, to náležitě neuváží. Jakživa jsem nikoho neposlouchala raději než Lotharia, když vyprávěl o svých cestách a vojenských taženích. Svět ležel přitom tak jasně rozprostřen před ním, jako krajina, ve které jsem hospodařila, přede

mnou. Co jsem tu slyšela, to nebyly podivuhodné osudy nějakého dobrodruha, přehnané polopravdy omezeného cestovatele, který vždy ukazuje svou vlastní osobu místo země, kterou slibuje vylíčit – nevyprávěl jen, uváděl nás v duchu na popisovaná místa. Sotva kdy předtím jsem zakusila tak čistý požitek.

Ale nevýslovná byla má spokojenost, když jsem ho jednou navečer slyšela hovořit o ženách. Řeč se zcela přirozeně stočila na ně; bylo u nás na návštěvě několik dam ze sousedství a vedly obvyklé rozmluvy o ženském vzdělání. Tu jsme slyšeli, že jsou lidé nespravedliví k našemu pohlaví, muži si prý chtějí podržet všechnu vyšší kulturu pro sebe a nechtějí nás připustit k vědám; žádají prý, abychom byly jen loutkami nebo hospodyňkami. Lothario do toho promluvil málo, ale když společnost prořídla, řekl i o tom otevřeně své mínění: ‚To je zvláštní,' zvolal, ‚muži se má ve zlé, že chce ženě dopomoci k nejvyššímu povolání, které je schopna zastávat: a co je vyššího než vláda v domě? Zatím co muž se trápí s veřejnými věcmi, zatím co musí opatřovat a chránit jmění, snad se i zúčastňovat správy státu, ve všem všudy je závislý na okolnostech, a abych tak řekl, vlastně neřídí nic, o čem si myslí, že to řídí, zatím co vždy musí být diplomatický, když by rád byl rozumný, tajnůstkářský, kde by si přál být přímý, falešný, kde chce být poctivý, zatím co je každou chvíli nucen vzdát se pro cíl, kterého nikdy nedosáhne, cíle nejkrásnějšího, vnitřního souladu – žena v domě skutečně vládne a umožňuje celé rodině všechnu její činnost a spokojenost. Zda není nejvyšším štěstím člověka provádět to, co má za správné a dobré? Být skutečně pánem nástrojů k svému cíli? A kde jinde mají, kde jinde mohou být naše nejbližší cíle než uvnitř rodiny? Všechny své ustavičné, nezbytné potřeby, odkud jinud je čekáme, kde jinde se jich dožadujeme než tam, kde vstáváme a leháme, tam, kde pro nás a pro naše nejbližší má vždy být připravena kuchyně a sklep a vůbec zásoba všeho druhu? Jaké pravidelné činnosti je třeba, aby udržela tento ustavičně se vracející pořádek v nezměnitelném živoucím sledu! Kolikpak je mužů, aby jim bylo dáno vracet se pravidelně, abych tak řekl, jako hvězda a vládnout domu stejně ve dne jako

v noci, vytvářet si nástroje své domácnosti a sázet a sklízet, ukládat a rozdílet, a povždy pokojně, s láskou a účelně dokonávat tento kruh? Uchopí-li se jednou žena této vnitřní vlády, tu učiní muže, kterého miluje, teprve pravým vládcem. Její pozornost si osvojuje všechny vědomosti a její přičinlivost jich všech dovede použít. Tak není na nikom závislá a opatřuje svému muži pravou nezávislost, onu domácí, onu vnitřní. Muž vidí, že je zabezpečeno, co má, že je dobře užíváno toho, čeho dobývá, a tak může svou mysl obrátit na velké věci, a přeje-li mu štěstí, být státu tím, co jeho manželce v rodině tak pěkně sluší.‘

Pak popsal ženu, jakou by si přál. Zrudla jsem, neboť popisoval mne, jak jsem žila a tyla. Těšila jsem se potají ze svého triumfu, a to tím víc, že jsem ze všech podrobností poznala, že nemínil mne osobně, že mě vlastně ani nezná. Neměla jsem jakživa příjemnější pocit, než že muž, kterého jsem si tolik vážila, vzdává chválu nikoli mé osobě, nýbrž mé pravé podstatě. Jaká odměna to pro mne byla! Jak mě to povzbuzovalo!

Když všichni odešli, řekla mi má ctihodná přítelkyně s úsměvem: ‚Škoda, že muži tak často myslí a mluví, co přece nechtějí učinit, jinak by tato skvělá partie byla jako stvořená pro mou drahou Terezu.‘ Žertovala jsem o jejím výroku a dodala, že se sice rozum mužů ohlíží po hospodyňkách, že však jejich srdce a obrazotvornost touží po jiných vlastnostech, a že my hospodyňky to vždycky proti roztomilým a půvabným dívkám prohráváme. Tato slova jsem řekla tak, aby je Lydie slyšela, neboť netajila se tím, že Lothario na ni udělal mocný dojem, a také on byl k ní zřejmě při každé nové návštěvě stále pozornější. Byla chudá, měšťanského stavu, nemohla tedy pomýšlet na sňatek s ním, ale nemohla přesto odolat rozkoši rozněcovat a být rozněcována. Já nikdy nemilovala a nemilovala jsem ani teď. Bylo mi velmi příjemné vidět, kam řadí a staví mou povahu muž tak vážený, ale nechci tvrdit, že jsem si nepřála nic víc. Přála jsem si teď také, aby se se mnou blíže seznámil, aby se i osobně se mnou stýkal. Toto přání ve mně vzniklo bez určitého uvážení toho, co z toho může pojít.

Největší služba, kterou jsem své dobroditelce prokazovala, byla ta, že jsem se snažila uvést do pořádku krásné lesy jejích statků. V tomto rozkošném majetku, jehož velká cena časem a okolnostmi stále vzrůstá, se pořád ještě hospodařilo po starém způsobu, to jest nedbale, nebylo tu ani plánu, ani soustavy a krádežím a zpronevěrám nebylo konce. Byly tu i zcela holé vrchy a stejnoměrný porost měly jen ještě nejstarší revíry. Obešla jsem všechno sama s jedním zdatným lesníkem, dala jsem lesy vyměřit, vykácet, osít a osázet a zakrátko bylo všechno v plném proudu. Dala jsem si ušít mužské šaty, aby se mi snáze jezdilo na koni a abych také pěšky všudy prošla; byla jsem hned tu, hned tam a všudy se mne báli.

Slyšela jsem, že společnost mladých přátel s Lothariem opět uspořádá hon. Po prvé v životě mě napadlo, abych se něčím zdála, nebo aspoň abych v očích toho výborného muže byla tím, čím jsem skutečně byla. Oblékla jsem svůj mužský šat, hodila přes rameno flintu a vyšla s naším myslivcem do lesa, abych společnost na pomezí očekávala. Přišli; Lothario mě hned nepoznal, jeden synovec mé příznivkyně mě představil jako skvělého lesníka, dělal vtipy na mé mládí a chválil mou zdatnost tak dlouho, až mě Lothario konečně poznal. Synovec tak posloužil mým úmyslům, jako bychom se byli smluvili. Obšírně a vděčně vykládal, co jsem vše vykonala pro tetiny statky, a tedy i pro něho.

Lothario pozorně poslouchal, dal se se mnou do řeči, vyptával se mne na poměry na statcích i v kraji a já byla šťastna, že se mohu před ním vytasit se všemi svými znalostmi. Obstála jsem ve zkoušce výborně, předložila jsem mu k přezkoumání některé návrhy na zlepšení, on je schválil, pověděl mi také o podobných případech a posílil mé důvody, dodávaje jim soustavnosti. Má spokojenost vzrůstala každým okamžikem. Na štěstí jsem si jen přála, aby mě poznal, nikoli aby si mě zamiloval, neboť když jsme přišli domů, všimla jsem si více než kdy jindy, že pozornost, kterou věnuje Lydii, prozrazuje tajnou lásku. Svého cíle jsem dosáhla, a přece jsem nebyla šťastna. Od tohoto dne mi projevoval skutečnou úctu a velikou důvěru, zpravidla mě ve společnosti oslovoval, tázal se mne na mé mínění

a zřejmě měl ve mne, zvláště v domácích věcech, takovou víru, jako kdybych rozuměla všemu. Jeho účast mě neobyčejně povzbuzovala; dokonce když byla řeč o všeobecném národním hospodářství a o financích, obracel se na mne, a já se snažila za jeho nepřítomnosti nabýt větších znalostí o naší provincii, ba o celé zemi. Bylo mi to snadné, neboť opakovalo se tu jen ve velkém, co jsem v malém tak dopodrobna znala.

Od té doby přicházel k nám častěji. Mluvili jsme, abych tak řekla, o všem, ale koneckonců byla naše rozmluva vždy ekonomického rázu, třebas v nevlastním slova smyslu. Jakých neobyčejných účinů může člověk i při zdánlivě nepatrných prostředcích dosáhnout, jen když důsledně užívá svých sil, času i peněz, o tom jsme hodně rozmlouvali.

Neodolala jsem své náklonnosti, která mě táhla k němu, a pohříchu až příliš brzy jsem poznala, jak velká, jak srdečná, jak čistá a upřímná je má láska, poněvadž jsem pociťovala stále trpčeji, že jeho častější návštěvy patří Lydii, a nikoli mně. Ona aspoň byla o tom skálopevně přesvědčena; zvolila si mě za důvěrnici a v tom jsem nalézala jakousi útěchu. To, co si vykládala v svůj prospěch, neshledávala jsem nijak průkazným; po vážném úmyslu uzavřít trvalé spojení nebylo stopy; tím zřetelněji jsem však viděla snahu vášnivé dívky stát se stůj co stůj jeho.

Tak se věci měly, když mě paní domu překvapila neočekávanou nabídkou. ‚Lothario,' pravila, ‚nabízí vám svou ruku a přeje si, abyste stála po celý život po jeho boku.' Rozhovořila se o mých vlastnostech a řekla mi, co jsem tak ráda slyšela: že Lothario je přesvědčen, že ve mně nalezl bytost, po jaké tak dlouho toužil.

Dosáhla jsem nyní nejvyššího štěstí: požádal o mne muž, jehož jsem si tolik vážila, po jehož boku a s nímž jsem viděla před sebou úplnou, svobodnou, širokou a užitečnou působnost svých vrozených sklonů, svých cvikem dosažených schopností; souhrn všeho mého bytí jako by vzrostl do nekonečna. Svolila jsem, on přišel a promluvil se mnou o samotě, podal mi ruku, pohlédl mi do očí, objal mě a vtiskl mi na rty polibek. Po prvé a naposledy. Svěřil se

mi s celou svou situací, co ho stálo jeho americké tažení, jaké dluhy uvalil na své statky, jak se proto poněkud rozkmotřil se svým prastrýcem, jak tento ctihodný muž se o něho chce postarat, ale ovšem po svém: chce ho prý oženit s bohatou dívkou, třeba rozumnému muži nakonec přece jen prospěje žena hospodárná. Ale doufá prý, že to starému pánovi rozmluví s pomocí své sestry. Vyložil mi celkový stav svého jmění, své úmysly a naděje a poprosil mě o spolupráci. Jen do strýcova svolení to mělo zůstat tajemstvím.

Sotva se vzdálil, zeptala se mne Lydie, zda snad mluvil o ní. Řekla jsem, že nikoli, a nudila ji trochu vyprávěním o hospodářských věcech. Byla neklidná, rozmrzelá; jeho chování, když opět přišel, její stav nezlepšilo.

Ale vidím, že slunce se chýlí k západu! Vaše štěstí, příteli, jinak byste musil vyslechnout se všemi podrobnostmi až do konce celou historii, kterou tak ráda sama sobě vyprávím. Teď si pospíším, blížíme se období, u něhož nerada setrvávám.

Lothario mě seznámil se svou výtečnou sestrou a ta mě nenápadně uvedla ke strýci. Naklonila jsem si starého pána; souhlasil s našimi přáními, a já jsem se vrátila k své příznivkyni se šťastnou zprávou. Věc již nezůstala v domě tajemstvím. Lydie se o ní dověděla; myslila, že slyší něco nemožného. Když však konečně už nemohla pochybovat, zmizela najednou a nikdo nevěděl, kam se ztratila.

Den naší svatby se přiblížil; už často jsem Lotharia prosila o podobiznu, a když chtěl právě odjet, připomněla jsem mu ještě jednou tento slib. ‚Zapomněla jste mi dát pouzdro,' řekl, ‚do něhož si ji přejete mít zasazenu.' Měla jsem totiž od kterési přítelkyně dárek, kterého jsem si velice vážila. Pod vnějším sklem byl upevněn monogram z jejích vlasů, uvnitř zůstala prázdná slonovinová destička, na kterou se měla vymalovat její podobizna, když mi ji bohužel vyrvala smrt. Lothariova náklonnost mě obšťastnila právě v době, kdy mě ještě velmi bolela její ztráta, a já jsem si přála vyplnit mezeru, kterou mi zanechala v svém dárku, obrazem přítelovým.

Pospíchám do svého pokoje, přinesu svou krabičku s klenoty a otevřu ji v jeho přítomnosti; sotva pohlédne dovnitř, spatří

medailon s podobiznou ženy, vezme ji do ruky, pozoruje ji upřeně a chvatně se zeptá, koho ten portrét představuje. ‚Matku,' odvětila jsem. ‚Skoro bych přísahal,' zvolal, ‚že je to portrét jakési paní ze Saint-Albanu, kterou jsem poznal před několika roky ve Švýcařích.' ‚Je to táž osoba,' odpověděla jsem s úsměvem, ‚a vy jste se tedy, nic netuše, seznámil se svou tchyní. Saint-Alban je romantické jméno, pod kterým matka cestuje, pod kterým ještě podnes žije ve Francii.'

‚Ó, já nejnešťastnější člověk pod sluncem,' zvolal, hodil obrázek zpět do skříňky, zakryl si rukama oči a ihned opustil pokoj. Vyskočil na koně, já vyběhla na balkon a volala za ním; otočil se, poslal mi rukou polibek, a vzdálil se chvatně – a víckrát jsem ho neuviděla."

Slunce zapadalo. Tereza pohlížela upřeně do červánků a obě její krásné oči se zalily slzami.

Tereza mlčela a položila ruku na ruce svého nového přítele; dojatě ji políbil. Osušila slzy a povstala. „Musíme se vrátit," řekla, „a pečovat o své svěřence."

Při návratu už mnoho nemluvili. Vstoupili zahradní brankou a zahlédli Lydii, sedící na lavičce. Povstala, vyhnula se jim a odešla nazpět do domu. Měla v ruce dopis; u ní stála dvě malá děvčátka. „Vidím," pravila Tereza, „že má při sobě stále ještě svou jedinou útěchu, Lothariův list. Přítel jí slibuje, že zase bude žít po jeho boku, jen co se poněkud zotaví; prosí ji, aby se do té doby klidně zdržovala u mne. Na těchto slovech lpí, těmito řádky se utěšuje; ale jeho přátelé jsou u ní špatně zapsáni."

Zatím k nim přistoupily obě děti, pozdravily Terezu a složily jí počet o všem, co se za její nepřítomnosti v domě událo. „Tady vidíte ještě jedno mé zaměstnání," řekla Tereza. „Uzavřela jsem spolek s Lothariovou výtečnou sestrou; vychováváme společně několik dětí. Já vychovávám čilé a úslužné hospodyňky a ona si bere na starost ty, u nichž se projevují vlohy tišší a jemnější. Neboť je správné a nutné postarat se o blaho mužů a domácnosti. Až se seznámíte s mou ušlechtilou přítelkyní, začnete žít novým životem; její krása, její dobrota ji činí hodnou zbožňování celého světa." Vilém se neodvážil říci, že pohříchu již zná krásnou hraběnku a že ho jeho

letmý poměr k ní bude na věky bolet; byl velmi spokojen, že Tereza nepokračovala v tomto rozhovoru a že ji různé práce odvedly do domu. Osaměl, a poslední zpráva, že mladá krásná hraběnka je také už nucena nahrazovat si nedostatek vlastního štěstí dobročinností, ho nanejvýš zarmoutila. Cítil, že je to u ní jen potřeba rozptylovat se a namísto radosti ze života dosadit naději na cizí štěstí. Velebil Terezu, že v ní nevznikla žádná změna ani po onom nenadálém smutném obratu. „Jak je nade vše šťasten," zvolal, „kdo nemusí zavrhnout svůj celý předchozí život, aby se smířil se svým osudem!"

Tereza přišla k němu do pokoje a poprosila za prominutí, že ho vyrušuje. „Zde na poličce," pravila, „je má celá knihovna; jsou to spíše knihy, které nezahazuji, než ty, které si uschovávám. Lydie si přeje nějakou pobožnou knihu, snad se mezi nimi nějaká najde. Lidé, kteří po celý rok žijí světácky, si myslí, že musí být zbožní, když na ně udeří zlé časy; pohlížejí na vše dobré a mravné jako na lék, kterého s odporem užíváme, když je nám zle. Vidí v duchovním, v učiteli mravnosti, jen lékaře, kterého nemůžeme ani dost rychle dostat z domu; já se však ráda přiznám, že pojímám mravnost jako dietu, která je jen tehdy dietou, když ji učiníme pravidlem, když ji po celý rok nespustíme ze zřetele."

Prohledali knihovnu a našli několik tak zvaných spisů rozjímavých. „Hledat útěchu v těchto knihách," pravila Tereza, „naučila se Lydie od mé matky: divadlo a román jí byly životem, pokud jí milenec byl věrný; jeho vzdálení v jejích očích ihned povzneslo zase tyto knihy. Vůbec nemohu pochopit," pokračovala, „jak kdy mohl někdo věřit, že Bůh k nám promlouvá skrze knihy a příběhy. Komu svět bezprostředně nezjeví, v jaké je souvislosti s Bohem, komu jeho srdce neřekne, čím je sobě a jiným povinován, ten se to asi stěží doví z knih, které vlastně nejsou k ničemu než leda k tomu, aby našim bludům dávaly jména."

Nechala Viléma o samotě a on strávil večer přehlídkou její malé knihovničky; byla skutečně seskupena jen náhodně.

Tereza zůstala po těch několik dní, které Vilém u ní strávil, stále táž, vyprávěla mu dodatky k svému příběhu v různých oddílech

velmi obšírně. Její paměť si uchovávala vědomí o dni, hodině, místu i času a my tu stručně shrneme, co je důležité pro naše čtenáře.

Příčina Lothariova náhlého zmizení byla pohříchu příliš snadno vysvětlitelná: setkal se s Terezinou matkou na jejích cestách, její půvaby ho upoutaly, ona k němu nebyla skoupá, a nyní mu jen toto nešťastné, prchavé dobrodružství znemožňovalo sňatek se ženou, kterou sama příroda zřejmě pro něho stvořila. Tereza zůstala v ryzím okruhu svých prací a svých povinností. Dověděli se, že Lydie se tajně skrývala v sousedství. Byla šťastna, když k svatbě, ač z neznámých důvodů, nedošlo; dobývala se do Lothariovy blízkosti a zdálo se, že splnil její přání spíš ze zoufalství než z lásky, spíš omráčen než uvědoměle, spíš z nudy než zúmyslně.

Tereza zůstala klidna, nečinila si už nároky na něho a snad by i tehdy, kdyby byl býval jejím manželem, byla měla odvahy dost, aby snesla takový poměr, jen pokud by nebyl rušil pořádek v domě. Aspoň často říkala, že žena, která dobře vede domácnost, může svému manželovi prominout jakýkoli malý rozmar a být vždycky jista, že se k ní vrátí.

Terezina matka brzy pomotala své majetkové poměry a dcera za to pykala, neboť dostávala od ní jen málo. Stará dáma, Terezina ochránkyně, umřela a zanechala jí odkazem malý stateček a slušný kapitál. Tereza se ihned vpravila do svých skromných poměrů; Lothario jí nabídl lepší statek, Jarno dělal prostředníka, ona však odmítla. „Chci mu ukázat v malém," řekla, „že jsem byla hodna sdílet se s ním o velké. Ale to si vymiňuji, že můj drahý přítel bude první, k němuž se uteču bez rozmýšlení, když mě uvede náhoda do rozpaků, ať už kvůli mně, nebo kvůli jiným."

Nic však nezůstává méně skryto a nevyužito než účelná činnost. Sotva se Tereza na svém statečku zařídila, hledali již sousedé bližší seznámení s ní a její radu, a nový majetník sousedních statků dával zcela jasně na srozuměnou, že záleží jen na ní, chce-li přijmout jeho ruku a stát se dědičkou největší části jeho jmění. Zmínila se již Vilémovi o tomto vztahu a žertovala s ním občas o dobrých a špatných partiích.

„Nic tak nerozvíří lidské řeči," pravila, „jako svatba, kterou po svém zvyku mohou nazvat špatnou partií; a přece jsou nešťastné sňatky mnohem častější než šťastné. Neboť bohužel to s většinou manželství zakrátko dopadá všelijak. Sňatky mezi příslušníky různých stavů lze nazvat mesaliancemi jen potud, že jedna strana nemůže mít účast na vrozeném, uvyklém a jaksi nutném způsobu života strany druhé. Různé třídy mají různé způsoby života, které nemohou s druhými sdílet ani vyměnit, a proto je lépe sňatky tohoto druhu neuzavírat; ale jsou možné výjimky, a to výjimky velmi šťastné. Tak je vždy povážlivý sňatek mladého děvčete s mužem letitým, a přece jsem viděla případy, že to dopadlo náramně dobře. Co se týče mne, znám jen jedinou mesalianci: kdybych neměla co dělat a musila vést velký dům. Raději bych dala svou ruku každému poctivému selskému synkovi ze sousedství."

Vilém se nyní hodlal vrátit a poprosil svou novou přítelkyni, aby mu vymohla u Lydie rozloučení. Vášnivá dívka se k tomu dala pohnout; řekl jí několik vlídných slov, načež odpověděla: „První bolest jsem přemohla; Lothario mi bude na věky drahý, ale jeho přátele znám; bolí mě, že má takové okolí. Abbé by byl schopen pro nějaký vrtoch nechat lidi zahynout v bídě, nebo dokonce je do ní uvrhnout, lékař by chtěl všechno urovnat, Jarno nemá srdce a vy, když nic horšího, nemáte charakter! Jen se nechte dále zneužívat jako nástroj těchto tří lidí, uloží vám ještě nejednu exekuci. Dlouho už je jim má přítomnost trnem v oku, to vím dobře; neodhalila jsem jejich tajemství, ale zpozorovala jsem, že se s nějakým tajemstvím skrývají. K čemu ty zavřené pokoje? Ty podivné chodby? Proč se nikdo nesmí přiblížit k velké věži? Proč mě zavírali, jak jen mohli, do mého pokoje? Přiznávám se, že mě k tomuto objevu přivedla žárlivost: obávala jsem se, že je někde skryta šťastná sokyně. Nyní si to už nemyslím, jsem přesvědčena, že Lothario mě miluje, že to myslí se mnou poctivě, ale právě tak pevně jsem přesvědčena, že je klamán svými lstivými a falešnými přáteli. Chcete-li mít nějakou zásluhu o něho, má-li vám být odpuštěno, čeho jste se na mně dopustil, vysvoboďte ho z rukou těchto lidí. Ale to jsou plané naděje!

Odevzdejte mu tento dopis, opakujte, co obsahuje: že ho budu věčně milovat, že spoléhám na jeho slovo. Ach," zvolala, povstala, a plačíc v náručí Terezině, řekla: „Je obklopen mými nepřáteli, budou se snažit, aby mu namluvili, že jsem mu nic neobětovala – ó, nejlepší muž to rád slyší, že je hoden každé oběti, aniž za to musí být vděčen!"

Rozloučení s Terezou bylo veselejší; přála si, aby ho brzy zas uviděla. „Teď mě znáte celou," řekla, „nechával jste vždy mluvit mne, příště bude vaší povinností splatit mi upřímnost upřímností."

Na zpáteční cestě měl dost času uvažovat živě o tomto novém světlém zjevu. Jakou důvěru v něm vzbudila! Myslil na Mignonu a na Felixe, jak by tyto děti byly šťastny pod takovým dohledem. Pak pomyslil sám na sebe a pocítil, jaká by to byla rozkoš žít v blízkosti takové bytosti skrz naskrz čiré. Když se blížil k zámku, byla mu věž s jejím množstvím chodeb a přístavků nápadnější než kdy předtím; umínil si, že se při nejbližší příležitosti na to důkladně vyptá Jarna nebo abbého.

Sedmá kapitola

Když Vilém přijel do zámku, shledal, že šlechetný Lothario je na nejlepší cestě k úplnému uzdravení; lékař i abbé byli pryč, zbyl tu jediný Jarno. Zakrátko si nemocný už zase vyjížděl na koni, tu sám, tu se svými přáteli. Mluvíval vážně a vlídně a jeho hovory bývaly poučné a osvěžující; někdy prozrazoval stopy útlé citlivosti, ač se snažil je skrýt, a když se ukázaly proti jeho vůli, dával najevo, že mu jsou téměř protivné.

Tak jednou při večeři byl zamlklý, ač jinak vypadal spokojeně.

„Dojista jste dnes zažil nějaké dobrodružství," řekl konečně Jarno, „a to příjemné."

„Vy ale rozumíte lidem!" odpověděl Lothario. „Ano, potkalo mě skutečně velice příjemné dobrodružství. Jindy bych je snad nebyl shledal tak rozkošným jako tentokrát, kdy se mne dotklo tak hluboce. Jel jsem v podvečer vesnicemi na druhé straně řeky, cestou, kterou jsem v dřívějších letech jezdil často. Mé tělesné utrpení mě zkrušilo asi víc, než jsem si myslil; cítil jsem se dojat, a jak mi přibývalo sil, jako znovuzrozen. Všechny předměty se mi jevily v témž světle, ve kterém jsem je vídal v dřívějších letech; všechno bylo tak líbezné, tak půvabné, tak rozkošné, jak mi to už dlouho nepřipadalo. Byl jsem si ovšem vědom, že to je slabost, ale byla mi docela milá; jel jsem opatrně dál a pochopil, že si lidé mohou zamilovat chorobu, která je nalaďuje něžně a sladce. Víte snad, co mě dříve vodilo touto cestou?"

„Vzpomínám-li si dobře," odvětil Jarno, „byla to malá milostná pletka, kterou jste měl s dcerou jednoho nájemce."

„Mohl byste ji nazvat i velkou," odpověděl Lothario, „neboť milovali jsme se vřele, velmi vážně a velmi dlouho. Náhodou se dnes všechno spojilo, aby mi živě přivedlo na mysl první doby naší lásky. Chlapci opět střásali ze stromů chrousty a listí jasanů nebylo o nic tmavší než právě v onen den, kdy jsem ji po prvé spatřil. Teď tomu už bylo dávno, co jsem Marketu nespatřil, neboť se provdala daleko odtud; jen náhodou jsem zaslechl, že před několika týdny přijela s dětmi na návštěvu k otci."

„Tedy tato vyjížďka přece nebyla tak docela náhodná?“

„Nepopírám,“ řekl Lothario, „že jsem si přál ji spatřit. Když jsem byl nedaleko jejich domu, uviděl jsem před vraty jejího otce; u něho stálo dítě asi roční. Když jsem se přiblížil, vyhlédla spěšně z okna nějaká žena, a když jsem přijížděl k vratům, slyšel jsem, jak někdo běží dolů po schodech. Myslil jsem si, že to je určitě ona; přiznám se bez okolků, lichotilo mi, že mě poznala a přichází mi spěšně naproti. Jak jsem se však cítil zahanben, když vyskočila ze dveří, chopila se dítěte, k němuž se blížili koně, a odnesla je domů. Byl to pro mne nepříjemný pocit a má ješitnost byla trochu upokojena jen tím, že jsem u prchající, jak mi připadalo, zpozoroval ruměnec na šíji a na nezakrytém uchu.

Zastavil jsem se a hovořil s otcem a pošilhával zatím po oknech, zda se snad někde neukáže; avšak nebylo po ní ani stopy. Ptát jsem se nechtěl, a tak jsem jel dál. Rozmrzelost byla poněkud mírněna údivem; neboť zdálo se mi, třeba jsem její obličej sotva zahlédl, že se vůbec nezměnila, a deset let je přece dlouhá doba! Ba připadalo mi, že je mladší a dosud stejně štíhlá, stejně čilá jako tehdy, její krk pokud možná ještě jemnější než tenkrát a její líčko dosud stejně náchylné k roztomilému ruměnci; přitom má šest dětí, ne-li více. Tento zjev se tak pěkně hodil k ostatnímu kouzelnému světu, který mě obklopoval, že jsem teď jel dál s náladou ještě mladistvější a obrátil teprve u blízkého lesa, když slunce již zapadalo. Jakkoli mi padající rosa připomněla lékařův příkaz a bylo by bývalo radno vrátit se rovnou domů, přece jsem se vracel směrem k nájemcovu dvoru. Zpozoroval jsem, že nějaká žena přechází po zahradě, která má jen řídký živý plot. Zajel jsem po stezce k tomu křoví a octl se nepříliš daleko od osoby, s níž jsem se chtěl setkat.

Ačkoliv mi večerní slunce svítilo do očí, viděl jsem přece, že je zaměstnána u plotu, který ji jen málo zakrýval. Myslil jsem, že poznávám svou bývalou milou. Když jsem se k ní přiblížil, zarazil jsem, nikoli bez bušení srdce. Několik vysokých šípkových výhonků, kterými vánek pohyboval, činilo mi její postavu nezřetelnou. Oslovil jsem ji a zeptal se, jak se jí daří. Odpověděla polohlasem: ‚Docela

dobře.‘ Přitom jsem zpozoroval, že za plotem dítě trhá květiny, a použil příležitosti, abych se jí zeptal, kde jsou její ostatní děti. ‚Není moje,‘ pravila, ‚to by bylo brzy.‘ V touž chvíli jsem skrze větve zřetelně zahlédl její obličej a nevěděl jsem, co tomu říci. Byla to moje milá, a zase nebyla. Byla skoro mladší, skoro krásnější, než jakou jsem ji znal před desíti lety. ‚Cožpak nejste nájemcova dcera?‘ zeptal jsem se napolo zmaten. ‚Nikoli,‘ řekla jsem její sestřenice.‘

‚Ale jste si tak neuvěřitelně podobné,‘ odvětil jsem.

‚To říká každý, kdo ji znal před desíti lety.‘

Vyptával jsem se jí dále na všelicos, můj omyl mi byl příjemný, ač jsem jej už odhalil. Nemohl jsem se odtrhnout od živého obrazu bývalé blaženosti, který stál přede mnou. Dítě zatím odešlo opodál a odběhlo k rybníku trhat květiny. Rozloučila se a běžela za dítětem.

Přesto jsem se přece jen dověděl, že má bývalá milá je skutečně ještě v otcově domě, a mezi jízdou jsem se zabýval domněnkami, zda to byla ona sama, či její sestřenice, kdo prve chránil dítě před koňmi. Opakoval jsem si cestou v duchu mnohokrát celou příhodu a dávno na mne už nic nezapůsobilo tak příjemným dojmem. Ale cítím ovšem, že jsem ještě churav, a poprosím doktora, aby mě zbavil pozůstatků této nálady.“

S důvěrným vyznáváním dojemných milostných historek to chodí jako se strašidelnými příběhy: když se poví jedna, tu ostatní přicházejí samy sebou.

Naše malá společnost našla ve vzpomínkách na minulé doby nejednu příhodu podobného rázu. Nejvíc co povídat měl Lothario. Jarnovy příběhy měly všechny svůj zvláštní ráz, a co mohl povídat Vilém, to už víme. Obával se však, že mu někdo připomene příhodu s hraběnkou; ale nikdo na ni ani zdaleka nenarážel.

„Je pravda,“ řekl Lothario, „že žádný pocit na světě není příjemnější, než když se srdce po dlouhé přestávce lhostejnosti znovu otvírá lásce k nějakému novému předmětu, a přece bych se rád zřekl pro celý život tohoto štěstí, kdyby mě osud byl spojil s Terezou. Člověk nezůstává věčně jinochem, a neměli bychom být věčnými dětmi. Co může být vítanější muži, který zná svět, který ví, co v něm může

pořídit a co od něho očekávat, než najde-li ženu, která ve všem působí ve spolku s ním, která mu dovede všechno napřed upravit, jejíž činnost se ujímá všeho, co jeho píle musí nechat být, jejíž čilost je všestranná, zatím co jeho se smí brát jen přímým směrem kupředu. O jakém nebi s Terezou jsem snil! Nikoli o nebi blouznivého štěstí, nýbrž o nebi bezpečného života na zemi: o pořádku v štěstí, o odvaze v neštěstí, o pečlivosti k věcem nejmenším, o duši, schopné uchopit to největší a zase to pustit. Ach, viděl jsem u ní zárodky všech vlastností, kterým se tolik podivujeme, když v dějinách potkáváme ženy, které máme za mnohem znamenitější než všechny muže: jasný postřeh pro všechny okolnosti, obratnost ve všech případech, jistotu v maličkostech, které tak prospívají celku, to všechno mají, aniž zdánlivě kdy na to myslí. Dojista mi odpustíte," pokračoval, obraceje se s úsměvem k Vilémovi, „že mě Tereza odloudila Aurelii; s ní jsem mohl doufat v život plný šťastné pohody, u Aurelie jsem nemohl pomýšlet ani na chvilku štěstí."

„Nezapírám," odvětil Vilém, „že jsem byl na vás velice rozhořčen, když jsem k vám přišel, a že jsem si umiňoval přísně vás pokárat za vaše chování k Aurelii."

„Zaslouží si také pokárání," pravil Lothario, „neměl jsem zaměňovat své přátelství k ní s citem lásky, neměl jsem dosazovat na místo úcty, které si zasluhovala, náklonnost, kterou nedovedla ani vznítit, ani udržet. Ach, nebyla roztomilá, když milovala, a to je nejhorší neštěstí, které ženu může potkat."

„Budiž," odpověděl na to Vilém, „nemůžeme se snad vždycky vyhnout pochybeným skutkům, vyhnout se vždycky tomu, aby naše myšlenky a činy nebyly podivným způsobem odvráceny od svého přirozeného, správného směru. Ale některé povinnosti bychom přece nikdy neměli pustit z očí. Pokoj popelu naší přítelkyně! Nebudeme ani sobě spílat, ani jí vyčítat, a soucitně budeme sypat květiny na její hrob. Ale při hrobu, v němž odpočívá nešťastná matka, dovolte, abych se zeptal, proč se neujmete dítěte? Syna, z něhož by měl každý radost a jehož podle všeho naprosto zanedbáváte. Jak můžete při svém čistém a něžném cítění tak dokonale v sobě zapřít srdce

otcovské? Po celou tuto dobu jste ještě ani slůvkem nevzpomněl toho rozkošného stvořeníčka, o jehož roztomilosti bych mohl tolik vyprávět."

„O kom to mluvíte?" ptal se Lothario „Nerozumím vám."

„O kom jiném než o vašem synu, o synu Aureliině, o krásném dítěti, kterému k štěstí nic nechybí, než aby se ho ujal pečlivý otec."

„Tuze se mýlíte, příteli," zvolal Lothario. „Aurelie vůbec neměla syna, a už dokonce ne se mnou, nevím o žádném dítěti, jinak bych se ho přece s radostí ujal. Ale i tak chci rád toto stvořeníčko mít za její odkaz a pečovat o jeho výchovu. Dala snad někdy nějak najevo, že chlapec patří jí, že patří mně?"

„Nevzpomínám si, že bych byl od ní výslovně slyšel něco takového, ale bylo to všeobecné mínění, a já jsem o tom ani okamžik nepochyboval."

„Mohu vám tu celou věc poněkud objasnit," vpadl do řeči Jarno. „Stařena, kterou jste jistě často vídal, Aurelii to dítě přinesla, ona se ho vášnivě ujala a doufala, že jeho přítomností zmírní své vlastní utrpení; a skutečně jí také způsobilo nejednu příjemnou chvilku."

Vilém byl tímto objevem tuze znepokojen; živě vzpomněl milé Mignony a krásného Felixe a projevil přání dostat obě děti ze smutného postavení, ve kterém se octly.

„To není tak těžké," odvětil Lothario. „Podivínské děvče odevzdáme Tereze, nemůže ani přijít do lepších rukou, a co se tkne hocha, toho si, myslím, vezmete k sobě vy sám; neboť co na nás nechají nedovzdělaného ženy, to dovzdělají děti, když se jimi zabýváme."

„A vůbec si myslím," řekl Jarno, „abyste se zkrátka a dobře zřekl divadla, pro něž přece vůbec nemáte nadání."

Vilém byl zaražen a musil se teprve vzpamatovat, neboť Jarnova drsná slova nemálo zasáhla jeho sebelásku. „Když mě o tom přesvědčíte," odpověděl, nuceně se usmívaje, „prokážete mi velkou službu, ač to je smutná služba, vyburcovat někoho z jeho nejmilejšího snu."

„Nechci se teď pouštět do velkých výkladů pro a proti," odvětil Jarno, „a raději vás pobídnu, abyste především přivedl děti. Ostatní se už nějak poddá."

„Jsem k tomu ochoten," odpověděl Vilém. „Nemám pokoje a toužím zvědět něco bližšího o osudech chlapcových. A chce se mi také shledat se s dívkou, která se ke mně tak podivuhodně přimkla."

Shodli se, že brzy odcestuje.

Příštího dne se připravil; kůň byl osedlán, zbývalo jen se ještě rozloučit s Lotharіem. Když přišel čas k obědu, zasedli jako obyčejně ke stolu, aniž čekali na hostitele; přišel až pozdě a přisedl k nim.

„Vsadil bych se," řekl Jarno, „že jste dnes opět zkoušel své něžné srdce, že jste nemohl odolat touze spatřit opět svou bývalou milou."

„Uhodl jste!" odpověděl Lothario.

„Řekněte nám," pravil Jarno, „jak to dopadlo! Jsem tuze zvědav."

„Nezapírám," řekl nato Lothario, „že mi mé dobrodružství utkvělo v srdci hlouběji, než mělo; proto jsem se rozhodl, že si tam zajedu ještě jednou a navštívím skutečně ženu, jejíž omlazený obraz mi způsobil tak milou iluzi. Sesedl jsem, ještě než jsem dojel k domu, a dal koně odvést stranou, abych nevyrušil děti, které si hrály před vraty. Vešel jsem do stavení a náhodou mi vyšla vstříc; tentokrát to byla opravdu ona, a já ji poznal, přestože se tuze změnila. Zesílila a jako by povyrostla; její půvab prozařoval usedlým chováním a její čilost přešla v tichou přemítavost. Hlava, kterou nosila dřív tak lehce a volně vzpřímenou, byla poněkud nachýlena kupředu a po jejím čele se táhly jemné vrásky.

Sklopila oči, když mě uviděla, ale žádný ruměnec nesvědčil o vnitřním pohnutí. Podal jsem jí ruku, ona zase mně. Zeptal jsem se na jejího muže; nebyl přítomen. Zeptal jsem se na děti, přistoupila ke dveřím a zavolala je; přišly všechny a stouply si kolem ní. Nic není rozkošnějšího nad pohled na matku s dítětem v náručí a nic důstojnějšího nad matku obklopenou davem dětí. Ptal jsem se na jména maličkých, jen abych něco řekl; požádala mě, abych šel dál a počkal na jejího otce. Přijal jsem nabídku. Uvedla mě do velké světnice, kde jsem shledal téměř vše na starém místě, a – ku podivu! – krásná sestřenice, její odlika, seděla na téže židličce za přeslicí, na které jsem v stejné podobě tak často vídával svou milou. Malé děvčátko, které se dokonale podobalo matce, přišlo za

námi, a tak jsem se octl v nejpodivnější přítomnosti, mezi minulostí a budoucností, jako v pomerančovém háji, kde na malém okrsku žijí vedle sebe květy i plody. Sestřenice odešla, aby přinesla nějaké občerstvení; podal jsem bytosti, kdysi tolik milované, ruku a řekl: ‚Mám takovou radost, že vás zase vidím.' – ‚Jak jste hodný,' pravila, ‚že mi to říkáte; ale i já vás mohu ujistit, že mám nevýslovnou radost. Kolikrát jsem si přála, abych vás aspoň jednou v životě ještě uviděla, přála jsem si to ve chvílích, kdy jsem myslila, že je se mnou konec.' Řekla to klidným hlasem, bez pohnutí, s touž přirozeností, která se mi na ní kdysi tolik líbila. Sestřenice se zase vrátila, otec také – a vy si sami domyslíte, s jakým srdcem jsem s nimi pobyl a jak mi bylo, když jsem odcházel."

Osmá kapitola

Na cestě do města přemýšlel Vilém o ušlechtilých ženách, které poznal a o kterých slyšel; jejich podivné osudy, ve kterých bylo málo radostného, se mu bolestně vtíraly do vědomí. „Ach," zvolal, „ubohá Mariano! Co asi o tobě ještě uslyším? A tebe, nádherná amazonko, vznešený anděle strážný, kterému jsem tolik dlužen, kterého stále toužím potkat a kterého pohříchu nikde nenalézám, v jak smutných poměrech tě snad zastihnu, až se jednou s tebou opět shledám!"

Ve městě nebyl nikdo z jeho známých doma. Spěchal do divadla, doufaje, že je zastihne při zkoušce; všudy bylo ticho, dům vypadal jako opuštěn, jen jediná okenice byla otevřena. Když přišel na jeviště, našel Aureliinu starou služku, jak sešívá plátno na novou dekoraci. Padalo sem jen tolik světla, kolik bylo třeba, aby viděla na práci. Felix a Mignon seděli vedle ní na zemi, oba měli v rukou knihu, a jak Mignon nahlas předčítala, Felix po ní opakoval každé slovo, jako by znal písmena, jako by také uměl číst.

Děti vyskočily a pozdravily příchozího. Něžně je objal a přivedl je k stařeně. „To tys," řekl jí vážně, „přivedla Aurelii toto dítě?" Vzhlédla od své práce a obrátila k němu obličej; viděl ji v plném světle, ulekl se, ustoupil několik kroků zpět: byla to stará Barbora.

„Kde je Mariana?" zvolal. – „Daleko odtud," odpověděla stařena.

„A Felix?"

„Je syn té nešťastné, až příliš něžně milující dívky. Kéž byste nikdy nezakusil, co my pro vás, kéž by vám poklad, který vám odevzdávám, přinesl tolik štěstí jako nám neštěstí."

Povstala a chtěla odejít. Vilém ji zadržel. „Vždyť vám neuteču," řekla, „přinesu vám jen dokument, který vás potěší i zarmoutí zároveň." Odešla, a Vilém hleděl na chlapce s úzkostnou radostí; ještě si nesměl hocha přisvojovat. „Je tvůj!" volala Mignon. „Je tvůj!" a přistrčila dítě k Vilémovu kolenu.

Stařena se vrátila a podala mu psaní. „To jsou Marianina poslední slova," řekla.

„Je mrtva!" zvolal.

„Mrtva," řekla stařena, „kéž bych vás mohla ušetřit všech výčitek!"

Překvapen a zmaten otevřel Vilém dopis; sotva však přečetl první slova, zachvátila ho prudká bolest; pustil dopis, klesl na kus trávníku a zůstal chvíli ležet. Mignon ho ošetřovala. Zatím Felix zvedl dopis a tahal svou kamarádku tak dlouho za rukáv, až se uvolila kleknout si k němu a předčítat. Felix opakoval po ní slovo za slovem, a tak byl Vilém nucen všechno vyslechnout dvakrát. „Dostane-li se Ti tento dopis někdy do rukou, polituj svou nešťastnou milou; láska k Tobě ji zabila. Chlapec, jehož narození přežiji jen o několik dní, je Tvůj; umírám, věrna Tobě, jakkoli zdání svědčí proti mně. S Tebou jsem ztratila vše, co mě poutalo k životu. Umírám spokojeně, neboť mě ubezpečují, že dítě je zdrávo a bude žít. Vyslechni starou Barboru, promiň jí; sbohem a nezapomeň na mne!"

Jak bolestný, a přece ještě, k jeho útěše, napolo záhadný dopis, jehož obsah jaksepatří teprv pocítil, když jej děti pomalu a přerývaně přeříkávaly a opakovaly po něm.

„Tu je máte!" zvolala stařena, aniž vyčkala, až se vzpamatuje. „Poděkujte Pánubohu, že vám po ztrátě takové hodné dívky zůstalo aspoň tak skvělé dítě. Nic se nevyrovná vaší bolesti, až uslyšíte, jak vám ta hodná dívka zůstala až do smrti věrna, jak byla nešťastná a co vám všechno obětovala."

„Dej mi kalich bolesti i radosti vypít najednou až do dna! Přesvědč mě, ba jenom přemluv, že to byla hodná dívka, že zasluhovala mou úctu stejně jako mou lásku a ponech mě pak žalosti nad nenahraditelnou ztrátou."

„Teď není na to kdy," odvětila stařena, „mám co dělat a nepřeji si, aby nás našli pohromadě. Udržte to v tajnosti, že Felix je váš; jinak bych asi od společnosti vyslechla příliš mnoho výčitek za svou dosavadní přetvářku. Mignon nás neprozradí, je hodná a mlčelivá."

„Věděla jsem to již dávno a nic jsem neříkala," odvětila na to Mignon. – „Jak je to možné?" zvolala stařena. – „Odkud?" vpadl jí do řeči Vilém.

„Duch mi to řekl."

„Jak? Kde?"

„V loubí, když stařec vytáhl nůž, volalo cosi na mne: ‚Zavolej jeho otce,‘ a tu jsem si náhle vzpomněla na tebe.“

„Kdo tedy vlastně volal?“

„Nevím; v srdci, v hlavě; bylo mi tak úzko, třásla jsem se, modlila, tu to zavolalo a já pochopila.“

Vilém ji přitiskl k srdci, svěřil jí Felixe a odešel. Teprve nyní si všiml, že od té doby, co ji opustil, pobledla a zhubla. Ze známých potkal první paní Melinovou; pozdravila ho velmi přátelsky. „Ó, kéž byste vše u nás nalezl tak, jak si to přejete!“ zvolala.

„Pochybuji,“ pravil Vilém, „a ani jsem to nečekal. Jen to řekněte, učinili všechno možné, aby mě nepotřebovali!“

„Pročpak jste také odešel!“ odvětila přítelkyně.

„Nemůžeme se ani dost brzy poučit o tom, jak je snadné nás ve světě nahradit. Domýšlíme se, že jsme bůhvíjak důležití! Myslíme si, že samojediní oživujeme prostředí, ve kterém působíme; domníváme se, že když tu nejsme, všechno se musí zarazit, život, potrava i dech – a zatím si mezery, kterou zůstavujeme, skoro nikdo ani nevšimne, tak rychle se zase zaplní, a často, ne-li něčím lepším, tedy něčím aspoň příjemnějším.“

„A s utrpením našich přátel přitom nepočítáme?“

„Také naši přátelé udělají dobře, když se s tím brzy smíří, když si řeknou: Působ tam, kde jsi; tam, kde přebýváš, dělej, co můžeš; buď činný a pomáhej jiným a raduj se z přítomného!“

Když se vyptal na podrobnosti, shledal, co už tušil: opera byla zřízena a přitahovala k sobě všechnu pozornost obecenstva. Jeho úlohy byly zatím obsazeny Laertem a Horáciem; oba sklízeli u diváků mnohem silnější potlesk, než jakého kdy dosáhl on.

Vstoupil Laertes a madame Melinová zvolala: „Podívejte se na toho šťastlivce, který se stane brzy kapitalistou nebo bůhvíčím ještě!“ Vilém ho objal a ucítil, že jeho kabát je z výborného jemného sukna. Jeho ostatní oblek byl prostý, ale vše z nejlepší látky.

„Rozluštěte mi tuto hádanku,“ zvolal Vilém.

„Je na to dost času,“ odpověděl Laertes, „abyste se dověděl, že se mi mé věčné pobíhání nyní vyplácí, že majitel velkého obchodního

domu má nyní užitek z mé neposednosti, z mých znalostí a známostí a dává mi část svého zisku. Co bych za to dal, kdybych si tak dokázal vyběhat i důvěru k ženským! Má totiž v domě hezkou neteř a já vím, že bych brzy seděl v teplíčku, jen chtít."

„To asi ještě nevíte," řekla madame Melinová, „že také tady u nás byla svatba. Serlo se skutečně oženil s krásnou Elmirou, když jim otec nechtěl trpět tajné důvěrnosti."

Tak se hovořilo o všeličems, co se zběhlo za jeho nepřítomnosti, a on dobře pozoroval, že co se tkne ducha a smýšlení společnosti, skutečně již dávno je propuštěn.

Netrpělivě očekával stařenu, která mu ohlásila svou podivnou návštěvu na pozdní noc. Prý přijde, až bude všecko spát, a žádala si takových opatření a takové opatrnosti, jako když se mladičká dívenka chystá vplížit k milenci. Zatím si snad stokrát přečetl Marianin dopis, četl s nevylíčitelnou rozkoší slovíčko „věrnost", psané její rukou, a zase s hrůzou předpověď smrti, které se zřejmě nebála.

Půlnoc minula, když něco zašustilo v pootevřených dveřích a vstoupila stařena s košíčkem na ruce. „Budu vám vyprávět," řekla, „příběh našich běd a počítám s tím, že tu budete sedět, aniž vás to dojme, že mě očekáváte tak netrpělivě jen proto, abyste ukojil svou zvědavost, a že se nyní jako tehdy zahalíte do svého chladného sobectví, zatím co nám puká srdce. Ale pohleďte, takhle jsem vytáhla onoho šťastného večera láhev šampaňského, takhle jsem postavila na stůl tyto tři sklenky a tak jste nás začal klamat a uspávat nevinnými historkami z mládí, jako já vám teď musím zjednat jasno a plašit spánek smutnou pravdou."

Vilém nevěděl, co říci, když stařena vskutku nechala vyletět zátku a naplnila tři sklenky.

„Pijte," zvolala a rychle vyprázdnila svou pěnící sklenici, „pijte, než vyprchá! Tato třetí sklenka ať se pění nevypita na paměť mé nešťastné přítelkyně. Jak rudé byly její rty, když vám tehdy připíjela! Ach, a nyní na věky zbledly a ztuhly."

„Sibylo, fúrie!" zvolal Vilém, vyskočiv a udeřiv pěstí do stolu. „Jaký zloduch si tě osedlal? Zač mě máš, že si myslíš, že mě už nej-

holejší vypravování o Marianině utrpení a smrti nezarmoutí dost a že používáš takových pekelných kejklů, abys zostřila má muka? Je-li tvé nenasytné obžerství tak strašlivé, že musíš i při smuteční hostině hýřit, tak pij a mluv! Odjakživa ses mi hnusila a ještě teď si nedovedu představit, že Mariana byla nevinná, když se jen podívám na tebe, její společnici."

„Ne tak zhurta, panáčku," pravila stařena, „nepřivedete mě z míry. Jste nám dosud příliš mnoho dlužen, a dlužník nás nesmí urážet. Ale máte pravdu, i když vám to povím sebeprostěji, bude to pro vás dost velkým trestem. Tedy poslyšte, jak Mariana bojovala, aby zůstala vaší, a jak zvítězila."

„Mou?" zvolal Vilém. „S jakou pohádkou mi to přicházíš?"

„Nepřerušujte mě," padla mu do řeči, „vyslechněte mě a pak si věřte, čemu chcete, je to teď už beztak všechno jedno. Nenašel jste onoho posledního večera, když jste byl u nás, nějaký dopis a nevzal jste si jej s sebou?"

„Našel jsem lístek teprve, když jsem jej měl u sebe; byl zabalen do šátku, který jsem z vroucí lásky popadl a strčil do kapsy."

„Co stálo na tom lístku?"

„Vyhlídky mrzutého milence, že bude příští noci přijat lépe než minulé. A že dostála slovu, to jsem viděl na vlastní oči, neboť se odplížil teprv pozdě k ránu z vašeho domu."

„Možná, že jste ho viděl, ale co se u nás dělo, jak smutně strávila tuto noc Mariana a jak mrzutě já, to se dovíte až nyní. Budu naprosto upřímná, nebudu ani zapírat, ani zkrášlovat, že jsem Marianu přemluvila, aby se oddala jakémusi Norbergovi; poslechla mě s odporem, to mi věřte. Byl bohat, zřejmě zamilován a já doufala, že bude stálý. Hned nato se musil vydat na cestu a Mariana se seznámila s vámi. Co já jsem s tím měla za trápení, čemu všemu jsem musila zabraňovat, co všechno si nechat líbit! ‚Ó,' zvolala častokrát, ‚kdybys jen ještě čtyři týdny byla šetřila mého mládí, mé nevinnosti, byla bych nalezla důstojný předmět své lásky; byla bych svého miláčka hodna a láska mohla s klidným svědomím darovat to, co jsem s odporem prodala.' Oddala se úplně své vášni a já se ani ne-

ptám, zda jste byl šťasten. Měla jsem neomezenou moc nad jejím rozumem, neboť jsem znala všechny prostředky, jak uspokojit její drobné choutky; neměla jsem však moci nad jejím srdcem, neboť nikdy neschválila, co jsem pro ni učinila, k čemu jsem ji přiměla, když se tomu vzpíralo její srdce. Jen největší bídě povolovala; bídu nedovedla snést. Neboť za prvních dob jejího mládí jí nic nechybělo; její rodiče ztratili spiknutím mnoha okolností všechno své jmění; byla, chudinka, zvyklá mít se dobře a všelijaké dobré zásady, které jí utkvěly v dušičce, ji jenom znepokojovaly, aniž jí pomáhaly. Neměla nejmenší zkušenost ve světských věcech, byla neviňátko v pravém slova smyslu. Neměla potuchy, že můžeme kupovat, aniž zaplatíme. Nic ji tak neděsilo jako dluhy; vůbec vždy raději dávala, než brala, a jen proto se mohlo stát, že byla nucena dát na pospas sebe samou, aby se zbavila množství drobných dloužků."

„A nemohlas ji zachránit?" obořil se na ni Vilém.

„Ó, mohla," odvětila stařena, „hladem a bídou, strádáním a nedostatkem, a na to jsem nikdy nebyla."

„Ohavná, podvodná kuplířko! Tak jsi tedy nešťastnici obětovala? Tak jsi ji obětovala svému chřtánu, svému vlčímu hladu?"

„Učinil byste lépe, kdybyste se krotil a nechal si nadávky pro sebe," odvětila stařena. „Chcete-li nadávat, jděte si do vašich vznešených domů, tam najdete matróny, které se všemožně namáhají, aby ulovily roztomilé, andělské dívce třeba největšího ohavu, jen když je také hodně bohat. Uvidíte, jak se ubožačka třese a děsí svého osudu a nenalézá nikde útěchy, až jí nějaká zkušená přítelkyně vysvětlí, že manželstvím si dobude práva nakládat se svým srdcem a tělem podle libosti."

„Mlč!" zvolal Vilém. „Copak si myslíš, že můžeme zločin omluvit zločinem? Vypravuj bez dalších poznámek!"

„Tak poslouchejte a nic mi nevyčítejte! Mariana se vám vzdala proti mé vůli. Aspoň při tomto dobrodružství si nemám co vyčítat. Norberg se vrátil, spěchal, aby uviděl Marianu; ta ho přijala chladně a mrzutě a nepovolila mu ani polibek. Vynaložila jsem všechno své umění, abych omluvila její chování, naznačila jsem mu, že zpovědník probudil její svědomí a že svědomí, pokud se ozývá, je třeba šetřit.

Přiměla jsem ho, že odešel, a slíbila mu, že učiním, co bude v mých silách. Byl bohatý a hrubý, ale v základě dobromyslný a miloval Marianu vroucně. Slíbil mi, že bude trpělivý, a já jsem se přičiňovala tím víc, abych ho nezkoušela příliš. Měla jsem s Marianou těžký boj; přemluvila jsem ji, ba mohu říci, donutila ji hrozbou, že ji opustím, aby napsala milenci a pozvala ho na noc. Přišel jste *vy* a sebral s šátkem náhodou jeho odpověď. Vaše nenadálá návštěva mi dala co proto. Sotva jste odešel, počalo trápení znova; přísahala, že vám nemůže být nevěrná, a byla tak rozvášněna, tak bez sebe, že ve mně vzbudila upřímný soucit. Slíbila jsem jí konečně, že i tuto noc Norberga uchlácholím a pod nějakou záminkou pošlu pryč. Poprosila jsem ji, aby ulehla, ale ona mi podle všeho nedůvěřovala; zůstala oblečena a usnula, dojata a uplakaná, tak, jak byla v šatech.

Norberg přišel a já se ho snažila zadržet; vylíčila jsem mu nejčernějšími barvami její lítost, její výčitky svědomí; chtěl ji aspoň spatřit a já odešla do pokoje, abych ji na to připravila. Šel za mnou a oba jsme přistoupili současně k jejímu loži. Procitla, vyskočila plna zuřivosti a vyrvala se z našeho náručí; zapřísahala nás a prosila, naříkala, hrozila a ujišťovala, že nepovolí. Byla dost neopatrná a utrousila cosi o své pravé lásce, což si musil chudák Norberg vyložit v duchovním slova smyslu. Konečně ji nechal a ona se zamkla. Zdržela jsem ho ještě dlouho u sebe a rozmlouvala s ním o jejím stavu, že je s útěžkem, a proto že ji musíme šetřit. Byl tak hrd na své otcovství, těšil se tolik na hocha, že přistoupil na vše, oč ho žádala, a slíbil, že raději na nějaký čas odcestuje, aby svou milou netrápil a neuškodil jí takovým duševním pohnutím. S tímto úmyslem se časně ráno vykradl ode mne, a vám, pane, jak jste tam stál na stráži, nechybělo k úplné blaženosti nic jiného, než abyste viděl do prsou svému soupeři, kterého jste měl za vyslyšeného a šťastného a jehož objevení vás uvedlo v zoufalství."

„Mluvíš pravdu?" řekl Vilém.

„Pravdu pravdoucí," řekla stařena, „jako že doufám, že vás ještě přivedu k zoufalství.

Ba jistě byste si zoufal, kdybych vám dovedla dost živě vylíčit obraz příštího rána u nás. Jak vesele procitla! Jak vlídně mě zavolala

k sobě! Jak prudce mi děkovala! Jak srdečně mě přitiskla na svou hruď! ‚Teď,' pravila, s úsměvem přistupujíc k zrcadlu, ‚teď se zas mohu těšit ze sebe, ze své postavy, když zase patřím sobě a svému jedinému milovanému příteli. Jak je to sladké zvítězit! Jaký nebeský pocit to je, když jdeme za hlasem svého srdce! Jak ti děkuji, že ses mne ujala, žes užila své chytrosti, svého rozumu konečně také jednou v můj prospěch! Buď při mně a vymysli si, co dovrší mé štěstí!'

Podrobila jsem se jí, nechtěla jsem ji dráždit. Lichotila jsem její naději, a ona mě za to zlíbala. Poodešla-li na chvíli od okna, musila jsem stát na stráži já: neboť *vy* jistojistě půjdete mimo, chtěla vás aspoň zahlédnout. V takovém neklidu uplynul celý den. V noci v obvyklou hodinu jsme vás bezpečně očekávaly. Číhala jsem na schodech, byla mi dlouhá chvíle, zašla jsem zase k ní. Našla jsem ji k svému údivu v jejím důstojnickém stejnokroji, vypadala neuvěřitelně vesele a spanile. ‚Nejsem dnes hodna mužských šatů?' zeptala se. ‚Nedržela jsem se udatně? Můj milovaný mě dnes uvidí jako při první schůzce, přitisknu ho k srdci stejně něžně jako tehdy a ještě s větší volností: neboť nejsem dnes mnohem víc jeho než tehdy, kdy mi mé šlechetné odhodlání ještě nedávalo svobodu? Ale,' dodala po chvilce přemítání, ‚ještě jsem si ho nedobyla zcela, ještě se musím odvážit nejhoršího, abych se ho stala hodnou a zabezpečila si jeho lásku. Musím se mu se vším přiznat, vyjevit mu celý svůj stav a pak mu nechat na vůli, zda si mě chce podržet, nebo mě zavrhnout. Tento výstup nastrojím jemu, nastrojím sobě, a bude-li jeho cit schopen mě zavrhnout, pak budu zase patřit jen a jen sobě, najdu v svém trestu útěchu a vytrpím vše, co mi osud uloží.'

S tímto úmyslem, s těmito nadějemi, pane, vás očekávala ta roztomilá dívka. Ale vy jste nepřišel! Jak popsat stav ustavičného očekávání a neutuchající naděje? Ještě tě vidím před sebou, jak zamilovaně, jak vroucně mluvíš o muži, jehož ukrutnost jsi ještě nezakusila."

„Má milá, drahá Barboro!" zvolal Vilém, vyskočiv a uchopiv stařenu za ruku. „Dost už přetvářky, dost příprav! Ten tvůj lhostejný, ten tvůj klidný, ten tvůj spokojený tón tě prozradil. Vrať mi Marianu, ona žije, je nablízku. Ne nadarmo sis vyvolila tuto pozdní osamělou

hodinu k návštěvě, ne bez úmyslu připravovalas mě touto rozkošnou historkou. Kams ji dala? Kde ji máš? Věřím ti na slovo, slibuji, že všemu uvěřím, jen když mi ji ukážeš, když ji vrátíš mému náručí. Její stín jsem už letmo zahlédl, dovol, ať ji uchopím svými pažemi! Pokleknu před ní na kolena, poprosím ji za odpuštění, budu jí blahopřát k jejímu boji, k jejímu vítězství nad sebou i nad tebou, přivedu jí svého Felixe! Pojď! Kams ji dala? Nenechávej *ji,* nenechávej *mne* déle v nejistotě! Svého účelu jsi dosáhla. Kams ji skryla? Pojď, ať si na ni posvítím tímto světlem! Ať opět vidím její spanilou tvář!“

Pozvedl stařenu z židle; hleděla na něho vytřeštěně, z očí jí vytryskly slzy a nesmírný žal ji uchvátil. „Jaký nešťastný blud,“ zvolala, „vám, byť jen na okamžik, vnuká naději! – Ano, skryla jsem ji, ale pod zemi, ani světlo božího slunce, ani důvěrná svíce už nikdy neosvítí její spanilou tvářičku. Přiveďte Felíčka k jejímu hrobu a povězte mu: ‚Tady leží tvá matka, kterou tvůj otec poslepu zatratil.‘ To drahé srdce již netluče netrpělivostí, aby vás uvidělo; nečeká snad v sousední komoře na výsledek mého vypravování nebo mé pohádky; uzavírá ji temná komora, kam za ní nepůjde žádný ženich, odkud nevyjde žádnému milému v ústrety.“

Svezla se po židli na zemi a usedavě se rozplakala. Vilém byl po prvé naprosto přesvědčen, že Mariana je mrtva; bylo mu nevýslovně teskno. Stařena povstala. „Víc vám nemám co říci,“ zvolala a hodila na stůl jakýsi balíček. „Tyto dopisy a lístky úplně zahanbí vaši ukrutnost, pročtěte si tyto listy suchýma očima, je-li vám to možné.“ Vykradla se potichu a Vilém neměl tuto noc dost odvahy, aby otevřel tobolku na dopisy. Daroval ji Marianě sám, věděl, že si do ní schovala každý lísteček, který od něho dostala. Druhého dne se přemohl, rozvázal stužku; vypadly malé papírky, které sám tužkou popsal, a přivedly mu opět na mysl každou situaci od prvního dne jejich krásné známosti až k poslednímu dni jejich ukrutného rozchodu. S prudkou žalostí však pročítal sbírečku lístků, které byly adresovány jemu a které, jak vysvítalo z obsahu, Werner vrátil.

* * *

Ani jeden můj lístek nepronikl až k Tobě, mé prosby a naléhání k Tobě nedolehly; dals tyto kruté rozkazy Ty sám? Což Tě již nikdy neuvidím? Ještě jednou se o to pokouším; prosím Tě, přijď, ó, přijď! Nežádám si Tě podržet, jenom ať aspoň ještě jednou Tě přitisknu k srdci!

* * *

Když jsem u Tebe sedávala, držela Tě za ruce, hleděla Ti do očí a plna lásky a důvěry Ti říkala: Milý, milý drahý! slyšels to tak rád, musila jsem Ti to tak často opakovat. Tedy to opakuji ještě jednou: Milý, milý drahý! Buď hodný, jako jsi býval, přijď a nedej mi zahynout v mé bídě!

* * *

Máš mě za provinilou, jsem také vinna, ale ne tak, jak si myslíš. Přijď, ať mám aspoň jedinou útěchu, že mě znáš takovou, jaká jsem! Staň se pak se mnou co staň!

* * *

Ani ne pro sebe samou, pro Tebe Tě proboha prosím: přijď! Cítím nesnesitelnou bolest, kterou snášíš, když se mi vyhýbáš. Přijď, ať náš rozchod je méně krutý! Snad jsem Tě nebyla nikdy tolik hodna jako právě tehdy, když mě uvrhl zpět do bezedné bídy.

* * *

Při všem, co je svaté, při všem, co může dojmout lidské srdce, zapřísahám Tě! Jde o duši, jde o život, jde o dva životy, z nichž aspoň jeden Ti bude jistě na věky drahý. Tvá podezřívavost ani tomu neuvěří, a přec to budu tvrdit i v hodině smrti: dítě, které nosím pod srdcem, je Tvé. Od té doby, co Tě miluji, mi nikdo jiný ani ruku nestiskl. Ó, proč nebyla Tvá láska, Tvá poctivost druhem mé mladosti!

* * *

Nechceš mě tedy vyslyšet? Nezbude tedy, než nakonec přece jen umlknout; tyto listy však nezahynou, snad promluví ještě k Tobě, až mé rty už budou pokryty rubášem a hlas Tvé lítosti už nepronikne k mému sluchu. Po celý můj smutný život až do posledního okamžiku to bude mou jedinou útěchou: že jsem se na Tobě neprovinila, třeba jsem nebyla nevinná.

* * *

Vilém nemohl dál; poddal se zcela svému bolu. Ještě víc se však cítil stísněn, když vstoupil Laertes, před nímž se snažil své pohnutí zakrýt. Laertes vytáhl měšec dukátů, přepočítal je a ujišťoval Viléma, že není nic krásnějšího na světě, než když je člověk na nejlepší cestě stát se boháčem; tu nás nic na světě nemůže vyrušit ani stát nám v cestě. Vilém si vzpomněl na svůj sen a usmál se; zároveň se však s hrůzou upamatoval, že v onom snovém vidění ho Mariana opustila, aby šla za jeho zvěčnělým otcem, a že konečně oba jako duchové se vznášeli nad zahradou.

Laertes ho vytrhl z přemýšlení a odvedl ho do kavárny, kde se ihned kolem něho shromáždilo několik lidí, kteří ho dříve vídali rádi na jevišti. Měli radost, že je zase tu, litovali však, že, jak slyšeli, chce divadla zanechat. Mluvili tak jasně a rozumně o něm i o jeho hře, o stupni jeho nadání, o svých nadějích, že Vilém nakonec dojatě zvolal: „Ó, jaký bezmezný význam byla by pro mne měla tato účast před několika málo měsíci! Jak by mě byla poučila a potěšila! Nebyl bych nikdy svou mysl tak zcela odvrátil od jeviště a nikdy bych si nebyl zoufal nad obecenstvem!“

„To jste vůbec neměl,“ pravil obstarožný muž, který přistoupil. „Obecenstvo je veliké, a pravý rozum a pravý cit nejsou tak vzácné, jak se myslívá, jenomže umělec nikdy za svůj výkon nesmí žádat úspěch bez výhrady; neboť právě bezvýhradný úspěch má nejmíň ceny a úspěch s výhradami páni nemají rádi. Dobře vím, že v umění jako v životě se člověk napřed musí poradit sám se sebou, chce-li něco vykonat a vytvořit; ale když dílo je hotovo a dokončeno, pak nezbývá nic jiného než poslouchat, co říkají druzí, a jsme-li trochu

vycvičeni, brzy si z této směsi hlasů složíme celý úsudek. Neboť ti, kdo by nás této námahy mohli ušetřit, jsou bohužel obyčejně zticha."

„To je právě chyba," řekl Vilém. „Tolikrát jsem slyšel, že lidé, kteří sami o dobrých dílech mlčeli, přece naříkali a hořekovali, že se o nich nemluví."

„Tak tedy dnes promluvíme," zvolal jakýsi mladík. „Poobědváte s námi a my dohoníme, co jsme zůstali dlužni vám a mnohdy i dobré Aurelii."

Vilém pozvání odmítl a odebral se k madame Melinové, s níž si chtěl promluvit o dětech; zamýšlel vzít si je k sobě.

Stařenino tajemství nebylo u něho v nejlepších rukou. Prozradil se, když opět spatřil krásného Felixe. „Ó, mé dítě," zvolal, „mé drahé dítě!" Pozdvihl je a přitiskl k srdci. „Tatínku, cos mi přivezl?" zvolalo dítě. Mignon se na ně podívala, jako by je varovala, aby se neprozradili.

„Co je to zase za novinku?" řekla madame Melinová. Snažili se děti vystrčit ven a Vilém, kterému se nezdálo, že je povinen tak přísně uchovávat stařenino tajemství, zjevil přítelkyni, jak se věci mají. Madame Melinová se na něho podívala s úsměvem. „Ó vy lehkověrní mužští!" zvolala. „Když vám to jde pod nos, není to nic těžkého, naložit vám cokoli. Ale zato se podruhé zas neohlížíte ani napravo, ani nalevo a nedovedete si vážit ničeho než toho, čemu jste napřed vtiskli pečeť svévolné vášně." Nedovedla potlačit vzdech, a nebýt zcela raněn slepotou, byl by Vilém jistě poznal v jejím chování lásku, kterou nikdy nedovedla úplně přemoci.

Mluvil s ní nyní o dětech, že si chce Felixe podržet u sebe a Mignon dát na venkov. Paní Melinová se sice nerada loučila s oběma dětmi zároveň, schválila však přece jeho úmysl, ba měla jeho provedení za nutné. Felix u ní zvlčil a Mignon zřejmě potřebovala čerstvý vzduch a jiné prostředí; byla, chudinka, churavá a nemohla se zotavit.

„Nedbejte mých pochyb," pokračovala madame Melinová, „které jsem lehkovážně vyslovila, zda hoch opravdu patří vám. Stařeně není ovšem co věřit; než kdo si vymýšlí nepravdy na svůj prospěch, může taky někdy mluvit pravdu, když je mu užitečná. Aurelii zase

namluvila, že Felix je synem Lothariovým, a tu zvláštnost my ženské už jednou máme, že z duše milujeme děti svých milenců, třeba matku neznáme, nebo ji dokonce nenávidíme." Felix k nim přiběhl; přitiskla ho k sobě s prudkostí u ní zcela neobvyklou.

Vilém pospíchal domů a vzkázal pro stařenu; slíbila, že přijde, nikoli však před soumrakem. Přivítal ji rozmrzele a řekl jí: „Nic není na světě hanebnějšího než stále vymýšlet lži a báchorky! Natropilas tím už dost zlého a teď, kdy by slovo mohlo rozhodnout o štěstí mého života, jsem na pochybách a neodvažuji se sevřít do náručí dítě, které by mě učinilo šťastným, kdybych si je mohl přivlastnit bez pochyb. Nemohu se na tebe, ohavnice, ani podívat bez nenávisti a odporu."

„Abych vám to řekla bez okolků," odvětila stařena, „mám vašeho chování pomalu už dost. A kdyby to nakrásně nebyl váš syn, jaké je to krásné a půvabné dítě, které by si každý rád koupil za každou cenu, jen aby je mohl mít u sebe! Není hodno, abyste se ho ujal? Nezasluhuji si za svou péči, za svou námahu s ním malou podporu pro své příští živobytí? Ó, vy páni, kterým nic nechybí, vám se to pěkně mluví o poctivosti a přímosti, ale jak taková chuděra, která v největší bídě nemá nejmenší opory, která v nouzi nezná ani rady, ani pomoci u přátel, jak ta se musí protloukat mezi sobeckými lidmi a jak v koutku strádá – o tom by se mohly povídat celé romány, jen kdybyste chtěli a dovedli poslouchat. Přečetl jste si Marianiny dopisy? Jsou to ty, které vám psala, když byla tak nešťastná. Snažila jsem se marně, abych se k vám dostala, abych vám doručila tyto lístky. Váš krutý švagr vás obehnal takovou hradbou, že všechna lest a chytrost byla marná a nakonec, když mně a Marianě pohrozil vězením, byla jsem nucena vzdát se veškeré naděje. Neshoduje se to všechno s tím, co jsem povídala? Copak Norbergův dopis nedokazuje beze vší pochyby pravdivost celé historie?"

„Jaký dopis?" optal se Vilém.

„Copak jste ho nenašel v tobolce?" odvětila stařena.

„Ještě jsem všecko nepročetl."

„Podejte mi to! Na tomto dokumentu záleží všechno. Norbergův nešťastný lístek způsobil tu smutnou zápletku, jiný, napsaný jeho

rukou, ať ji zase rozuzlí; záleží-li ovšem vůbec ještě na niti.“ Vyňala list z tobolky. Vilém poznal Norbergův nenáviděný rukopis, vzmužil se a četl:

„Pověz mi, děvče, kdo Ti dal tu moc nade mnou? Nikdy bych nebyl řekl, že sama bohyně učiní ze mne uvzdychaného ctitele. Místo abys mě uvítala s otevřenou náručí, skrýváš se přede mnou; na mou duši, vypadá to, jako by ses mne štítila, tak ses chovala. Copak se to sluší, abych strávil celou noc se starou Barborou na kufru v komoře? A přitom mezi mým milovaným děvčetem a mnou byly jen dvoje dveře. Co je moc, to je moc! Slíbil jsem, že Ti dám čas na rozmyšlenou, že nebudu hned na Tebe naléhat; ale vztekl bych se pomyšlením na každou ztracenou čtvrthodinku. Copak jsem Ti nedal, co jsem Ti viděl na očích? Pochybuješ ještě o mé lásce? Co vlastně chceš? Pověz mi to! Nic Ti nebude chybět. Přál bych si, aby oněměl a oslepl ten kněžour, který Ti nasadil do hlavy tyhlety roupy. A zrovna na tohohle jsi musila připadnout? Vždyť je dost těch, kteří mladým lidem prominou ledacos. Zkrátka, to Ti povídám, musí se to změnit; za několik dní ať mám odpověď, neboť zakrátko zase odjíždím, a nebudeš-li zase přívětivější a hodnější, víckrát mě neuhlídáš!“

Takto pokračoval list ještě dlouho, točil se, velmi k Vilémově bolestné spokojenosti, ustavičně kolem téhož bodu a dosvědčoval pravdivost příběhu, který od Barbory slyšel. Druhý list dokazoval jasně, že Mariana ani později nepovolila, a Vilém se dověděl z těchto a jiných papírů, nikoli bez hluboké bolesti, příběh nešťastného děvčete až do chvíle její smrti.

Stařena tenkrát ponenáhlu hrubce zkrotila, zvěstujíc mu Marianinu smrt a ponechávajíc mu naději, že Felix je jeho synem; poslal jí několikrát peníze, ty si však nechala pro sebe, poněvadž přemluvila Aurelii, aby si vzala dítě na starost. Pohříchu však tento vedlejší příjem dlouho neplynul. Norberg utratil nezřízeným životem nej-

větší část svého jmění a nové milostné pletky zatvrdily jeho srdce k prvnímu, domnělému synovi.

Jakkoli to všechno znělo pravděpodobně a krásně se shodovalo, přece se Vilém ještě neodvažoval oddat úplně své radosti, jako by se bál daru, který mu podává nějaký zloduch.

„Vaši pochybovačnost," řekla stařena, která uhodla jeho náladu, „vyhojí jen čas. Mějte dítě za cizí a dávejte na ně tím větší pozor, stopujte jeho vlohy, jeho povahu, jeho schopnosti, a když v něm ponenáhlu nepoznáte sám sebe, tak jste slepý. Neboť to vám mohu říci: Kdybych já byla mužem, mně by nikdo žádné dítě nepodvrhl. Ale je to pravé štěstí pro ženy, že muži v těchhle věcech nejsou příliš bystří."

Po tom po všem se Vilém se stařenou dohodl; on si vezme Felixe k sobě, ona odvede Mignon k Tereze a pak ať si žije, kde bude chtít, z penzičky, kterou jí přislíbil.

Zavolal Mignon, aby ji připravil na tuto změnu. „Meistře," řekla, „ponech si mě u sebe, budu u tebe šťastná i nešťastná."

Vyložil jí, že je nyní dospělá a že přece musí něco učinit pro její další vychování. „Jsem vzdělaná dost," odvětila, „abych dovedla milovat a tesknit."

Upozornil ji na její chatrné zdraví, že potřebuje trvalou péči a vedení zkušeného lékaře. „Proč se staráte právě *o mne*," řekla, „když přece máte tolik jiných starostí?"

Snažil se všemožně, aby ji přesvědčil, že ji teď nemůže vzít s sebou, že ji odvede k lidem, u nichž ji bude často navštěvovat; nic naplat, byla ke všemu hluchá.

„Nechceš mě mít u sebe?" řekla. „Snad je to lepší, pošli mě k starému harfeníkovi, je, nebožák, tak opuštěn."

Vilém se jí snažil vysvětlit, že stařec je v dobrých rukou. „Stýská se mi po něm ustavičně," odpovědělo dítě.

„Nepozoroval jsem však," pravil Vilém, „žes mu tak nakloněna, když žil ještě s námi."

„Bála jsem se ho, když byl vzhůru. Jen jeho oči jsem nemohla snést; ale když spal, ráda jsem si k němu sedla, odháněla mouchy

a nemohla se na něho ani dosyta vynadívat. Ó, pomáhal mi v hrozných chvílích; nikdo neví, čím jsem mu povinována. Kdybych jen znala cestu, dávno bych byla k němu utekla."

Vilém jí vylíčil obšírně, jak se věci mají, a řekl: „Vždyť jsi tak rozumné dítě, poslechni mě přece také tentokrát!"

„Rozum je krutý," odvětila, „srdce je lepší. Půjdu tedy, kam chceš, ale nech mi svého Felixe."

Přes dlouhé domlouvání trvala na svém a Vilémovi nakonec nezbývalo nic jiného než odevzdat obě děti stařeně a poslat je slečně Tereze. Bylo mu to tím snazší, že si stále ještě netroufal přivlastnit hezounkého Felixe jako svého syna. Posadil si ho na ruku a nosil ho sem a tam. Dítě to mělo rádo, když je někdo vyzdvihl k zrcadlu; a aniž si to přiznával, Vilém je tam odnesl rád, a snažil se vyslídit podobnost mezi sebou a dítětem. Když mu to na chvíli bylo zjevné docela, přitiskl dítě k prsům; ale pojednou, poděšen pomyšlením, že se snad klame, postavil dítě na zem a nechal je utéci. „Ó," zvolal, „kdybych si přivlastnil tento neocenitelný poklad a pak by mi byl zase vyrván, byl bych nejnešťastnějším člověkem pod sluncem."

Děti už odjely a Vilém se chtěl ve vší formě rozloučit s divadlem, když tu náhle pochopil, že je vlastně už odloučen a může jít. Mariana nebyla už naživu, jeho dva strážní duchové odešli a jeho myšlenky spěchaly za nimi. Spanilý chlapec utkvěl v jeho obraznosti jako půvabné neurčité zjevení, viděl ho, jak běží s Terezou přes pole a lesy a jak se pod širým nebem rozvíjí po boku své svěží a radostné průvodkyně. Tereza se mu stala ještě neskonale dražší od té doby, co věděl, že hoch je v její společnosti. Dokonce i v divadle mezi diváky vzpomínal na ni s úsměvem; byl na tom skoro už jako ona: představení v něm už nevzbuzovala žádných iluzí.

Serlo a Melina byli k němu nanejvýš zdvořilí, jakmile zpozorovali, že si nečiní nárok na své bývalé postavení. Část obecenstva si ho přála ještě jednou spatřit na scéně; nebyl s to a u společnosti si to nepřál nikdo, leda snad paní Melinová.

Nyní se tedy skutečně rozloučil s touto přítelkyní; byl dojat a řekl: „Kdyby se jen člověk neodvažoval něco slibovat do budoucnosti!

Ani nejmenšímu slibu nemůže dostát, natož významnému! Jak se stydím, když pomyslím, co jsem vám všem vespolek sliboval tenkrát v oné nešťastné noci, když jsme se oloupeni, churavi, pošramoceni a zraněni tísnili v bídné krčmě. Jak zvyšovalo tenkrát neštěstí mou odvahu a jaký poklad jsem spatřoval v své dobré vůli! A teď z toho ze všeho není nic, docela nic. Opouštím vás jako váš dlužník a mám štěstí, že si mého slibu nikdo necenil víc, než začˇ stál, a že mě naň proto také nikdo nikdy neupomínal."

„Nebuďte nespravedlivý sám k sobě," odvětila paní Melinová. „Když nikdo neuzná, co jste pro nás učinil, já toho nezapomenu: vždyť naše postavení by věru bylo jiné, kdybychom nebyli měli vás. S našimi úmysly je to jako s našimi tužbami. Když se uskuteční, když se splní, nejsou si už vůbec podobny a nám se pak zdá, že jsme neudělali nic a ničeho nedosáhli."

„Svým přátelským výkladem," odvětil Vilém, „neuchlácholíte mé svědomí a já si budu vždycky připadat jako váš dlužník."

„Snad jím také jste," odvětila madame Melinová, „jenomže docela jinak, než si to představujete. Stydíme se, když nesplníme slib, který jsme dali svými ústy. Ó příteli, dobrý člověk vždycky už svou pouhou přítomností slibuje příliš mnoho! Důvěra, kterou v nás vyvolá, náklonnost, kterou v nás probouzí, naděje, které v nás vznítí, jsou bez mezí, on je a zůstane naším dlužníkem a sám o tom neví! Buďte zdráv! Naše vnější poměry se snad pod vaším vedením šťastně ucelily – v mém nitru vaším odchodem vzniká mezera, která se tak hned nevyplní."

Vilém napsal před odjezdem z města ještě obšírné psaní Wernerovi. Vyměnili sice spolu několik dopisů, ale protože se nemohli shodnout, přestali si nakonec psát. Nyní se mu Vilém zase přiblížil, hodlal učinit, čeho si přítel tolik přál; mohl říci: „Opouštím divadlo a spolčuji se s muži, jejichž společnost mě jistě v každém smyslu povede k ryzí a bezpečné činnosti." Vyptával se nyní na svůj majetek a bylo mu pojednou divné, že se o něj tak dlouho nestaral. Nevěděl, že to tak chodí u všech lidí, kterým záleží na jejich vnitřním vzdělání,

že zanedbávají úplně své vnější záležitosti. Vilém prošel takovým údobím; vzpomněl si nyní, jaksi po prvé, že potřebuje vnější prostředky, má-li jeho činnost být důsažná. Odjel tentokrát v docela jiné náladě než po prvé; vyhlídky, které měl před sebou, byly lákavé, a doufal, že cestou zažije něco radostného.

Devátá kapitola

Když se vrátil na Lothariův statek, shledal velikou změnu. Jarno mu vyšel vstříc se zprávou, že strýc umřel, že Lothario odjel, aby se jako dědic ujal pozůstalých statků. „Přicházíte v pravý čas," pravil, „abyste pomohl mně a abbému. Lothario nám svěřil jednání o koupi důležitých statků v našem sousedství. Chystal se k tomu už dlouho a nyní přicházejí peníze i úvěr v pravý čas. Jediná věc je při tom na pováženou, že jeden cizí obchodní dům má také zálusk na tyto statky. Tak jsme se zkrátka a dobře rozhodli, že se s nimi dáme dohromady, protože bychom jinak zbytečně a nerozumně vyhnali cenu. Zdá se, že máme co činit s chytrým člověkem. Teď tu kalkulujeme a propočítáváme; také ekonomicky musíme uvážit, jak statky rozdělit, aby každá strana dostala pěkně ucelený majetek." Předložili Vilémovi listiny, prohlédli si pole, luka, zámky, a přestože Jarno a abbé zřejmě věci velmi dobře rozuměli, Vilém si přece přál, aby jim pomáhala také slečna Tereza.

Těmito pracemi strávili několik dní a Vilém měl sotva kdy, aby o svém dobrodružství a o svém pochybném otcovství vyprávěl přátelům, kteří hovořili lhostejně a lehkovážně o věci jemu tak důležité.

Zpozoroval, že se někdy v důvěrném rozhovoru při obědě a na vycházkách pojednou odmlčeli, obraceli řeč a tím dávali najevo, když nic jiného, že mezi sebou mají ledacos, o čem neví. Vzpomněl si, co mu Lydie řekla, a uvěřil tomu tím spíš, že mu bylo celé jedno křídlo zámku stále nepřístupné. K některým galeriím a zvlášť k staré věži, kterou z vnějšku znal velmi dobře, hledal dosud marně přístup.

Jednou navečer mu řekl Jarno: „Teď vás můžeme tak bezpečně počítat do našeho kruhu, že by nebylo správné, kdybychom vás nezasvětili blíže do svých tajemství. Je dobře, když člověk, který teprve vstupuje do světa, má hodně důvěry v sebe, aby si troufal nabýt kdejaké dobré vlastnosti a nemít nic za nemožné – ale když jeho výchova dosáhne určitého stupně, pak je mu prospěšné, když se naučí ztrácet se ve větším množství, když se naučí žít pro jiné a v povinné činnosti zapomenout na svou osobu. Tu teprve sám

sebe pozná, neboť teprv čin nás vlastně porovnává s jinými. Brzy se dovíte, jaký malý svět se tají ve vaší blízkosti a jak dobře jste v tomto světě znám. Zítra ráno, před slunce východem, buďte oblečen a připraven."

V ustanovenou hodinu přišel Jarno a vedl ho zámkem, známými i neznámými pokoji, pak několika galeriemi; konečně dospěli k velkým starým dveřím, které byly důkladně pobity železem. Jarno zabušil, dveře se pootevřely, právě co by proklouzl člověk. Jarno tam strčil Viléma, aniž ho následoval. Vilém se octl v temné a úzké prostoře; kolkolem byla tma, a když chtěl postoupit o krok, hned zase narazil. Nějaký hlas, nikoli zcela neznámý, na něho zavolal: „Vstup!" a nyní teprv zpozoroval, že stěny prostory, v níž meška, jsou utvořeny toliko z koberců, mezi nimiž prosvítalo slabé světlo. „Vstup!" zaznělo ještě jednou; zdvihl koberec a vstoupil.

Sál, v němž se nyní octl, byl podle všeho kdysi kaplí. Na místě oltáře stál na několika stupních velký stůl, pokrytý zeleným kobercem. Nad ním zatažený závěs podle všeho skrýval nějaký obraz. Po stranách stály krásně pracované skříně, uzavřené jemnými drátěnými mřížkami, jak je vídáme v knihovnách, jenomže za nimi na místě knih viděl množství svitků. V sále nebyl nikdo; vycházející slunce svítilo barevnými okny Vilémovi právě v ústrety a pozdravovalo ho přívětivě.

„Posaď se," zvolal hlas, který jako by přicházel od oltáře. Vilém se posadil do malého křesla, které stálo naproti závěsům u vchodu; v celém pokoji nebylo jiného sedadla, byl nucen usednout do něho, ač ho tu oslňovalo ranní slunce. Židle byla pevně zapuštěna, mohl si jen rukou zastínit oči.

Zatím se s šumem rozevřel závěs nad oltářem a odkryl zarámovanou prázdnou a temnou prostoru. Vystoupil muž v obyčejném oděvu, pozdravil ho a pravil: „Opravdu mě nepoznáváte? Nedověděl byste se mimo jiné také rád, kde je nyní galerie vašeho děda? Nevzpomínáte si už na obraz, který se vám tolik líbil? Kde asi nyní vzdychá chorý královic?" – Vilém poznal bez obtíží cizince, který se oné významné noci s ním bavil v hospodě. „Snad se nyní," pokračoval mluvčí, „snáze dohodneme o významu osudu a charakteru."

Vilém chtěl právě odpovědět, když se záclona opět rychle zatáhla. „To je divné!“ řekl si u sebe, „že by nahodilé události měly přece nějakou souvislost? A že by to, čemu říkáme osud, byla toliko náhoda? Kde však asi je sbírka mého děda? A proč mi ji právě v těchto slavnostních okamžicích připomínají?“

Neměl kdy, aby dále přemýšlel, neboť závěs se znova otevřel a před jeho očima stál muž, v němž ihned poznal onoho venkovského duchovního, který se s ním a s celou veselou společností zúčastnil výletu po vodě. Podobal se abbému, ač to zřejmě nebyla táž osoba. S přívětivou tváří a důstojným výrazem počal mluvit: „Není povinností vychovatele lidí ochraňovat před bludem, nýbrž bloudícího vést, ba dát mu vypít plný pohár jeho bludů do dna: to jest moudrost učitelova. Kdo svého bludu jen málo okouší, dlouho s ním vystačí, má z něho radost jako ze vzácného štěstí – kdo jej však do dna vychutná, ten jej musí poznat, není-li blázen.“ – Závěs se znova zavřel a Vilém měl čas na přemýšlení. „O jakém jiném bludu by mluvil,“ řekl si, „než o tom, který mě pronásledoval po všechen můj život: že jsem hledal vzdělání tam, kde ho nebylo, že jsem se domýšlel, že nabudu talentu, k němuž jsem neměl ani trochu vloh.“

Závěs se rozhrnul rychleji, vystoupil důstojník a pravil jen tak mimochodem: „Naučte se znát lidi, k nimž můžete mít důvěru!“ – Závěs se zavřel a Vilém bez dlouhého přemítání poznal v důstojníkovi toho, který ho v hraběcím parku objal a zavinil, že měl Jarna za verbíře. Jak se sem dostal a kdo to je, bylo Vilémovi úplnou hádankou. „Když se o tebe zajímalo tolik lidí, kteří znali tvůj život a věděli, co s ním, proč tě nevedli přísněji, vážněji? Proč podporovali tvé hračkářství, zatím co tě měli od něho odvést?“

„Nevyčítej nám,“ ozval se hlas, „jsi zachráněn a na cestě k cíli. Nebudeš litovat jediné ze svých pošetilostí a žádné si nebudeš žádat zpět. Šťastnější osud nikomu není přán!“

Záclona se rozhrnula a na scéně stál v plné zbroji starý dánský král. „Jsem duch tvého otce,“ pravil zjev, „a odcházím spokojen, neboť je splněno, co jsem si pro tebe přál, a lépe, než jsem chápal. Srázné vrcholky lze zlézt jen oklikami, jen na rovině vedou od místa

k místu přímé cesty. Sbohem a pamatuj na mne, když budeš užívat toho, co jsem ti schystal."

Vilém byl nanejvýš zaražen, bylo mu, že slyší hlas svého otce, a přece to zase nebyl on. Přítomnost pak a spolu vzpomínky ho mátly nejvyšší měrou.

Ještě nepřemýšlel dlouho, když vystoupil abbé a postavil se za zelený stůl. „Přistupte," zvolal na svého udiveného přítele. Šel a vystupoval po stupních. Na koberci ležel malý svitek. „Zde je váš výuční list," pravil abbé, „řiďte se jím bedlivě, má důležitý obsah." Vilém jej přijal, rozevřel a četl:

Výuční list

Umění je dlouhé, život krátký, úsudek těžký, příležitost prchavá. Jednat je lehké, myslit těžké; jednat podle myšlenky je nepohodlné. Každý počátek je veselý, práh je místo nadějí. Chlapec nade vším žasne, dojem je pro něj rozhodující; učí se hravě, vážnost ho překvapuje. Duch nápodoby je nám vrozen, *co* však máme napodobovat, nesnadno poznáváme. Vzácně nalézáme znamenité věci, ještě vzácněji si jich vážíme. Výšiny nás vábí, nikoli stupně k nim. Zrak upřený k vrcholu, rádi putujeme nížinou. Jen části umění lze se naučit, avšak umělec je potřebuje celé. Kdo se mu naučí jen zpola, bloudí a mnoho mluví; kdo je má celé, nechce než tvořit a mluví zřídka nebo až k posledu. Kdo se mu naučí jen zpola, nemá tajemství ani síly, jeho nauka je jako upečený chléb: chutná a sytí jediný den; avšak mouku nemůžeme zasít a obilí, které má být zaseto, nesmíme semlít. Slova jsou dobrá, nikoli však to nejlepší. To nejlepší slovy neozřejmíš. Duch, ve kterém jednáme, je to nejvyšší. Jen duch je schopen pochopit a zobrazit jednání. Nikdo neví, co činí, jedná-li dobře: špatného však jsme si povždy dobře vědomi. Kdo působí jen znameními, je pedant, pokrytec nebo břídil. Těch je mnoho a je jim dobře, když jsou pohromadě. Jejich žvanění učedníka zdržuje a jejich vytrvalá

prostřednost právě nejlepším nahání strach. Výuka pravého umělce však odkrývá smysl, neboť kde chybí slovo, tam mluví čin. Pravý učedník se učí neznámé vyvozovat ze známého a blíží se mistrovi.

* * *

„Dost!“ zvolal abbé. „Všechno má svůj čas. Teď se podívejte do těchto skříní!“

Vilém k nim přistoupil a četl nadpisy svitků. Našel tam, pln údivu, Lothariova léta učednická, Jarnova léta učednická, svá vlastní a mnoha jiných, jejichž jména mu byla neznámá.

„Smím doufat, že kdy nahlédnu do těchto svitků?“

„Ode dneška není v tomto pokoji nic před vámi skryto.“

„Smím se na něco zeptat?“

„Beze všeho! A můžete se nadít uspokojivé odpovědi, týká-li se otázka věci, která vám nejvíc leží a má ležet na srdci.“

„Dobrá. Vy podivní a moudří lidé, jejichž zrak proniká tolika tajemstvími, můžete mi říci, zda je Felix skutečně můj syn?“

„Sláva vám za tuto otázku,“ zvolal abbé, sprásknuv radostí ruce, „Felix je váš syn! Při nejsvětějším, co leží pod námi nepoznáno, přísahám vám: Felix je váš syn a jeho zvěčnělá matka vás nebyla nehodná svým smýšlením. Přijměte toto roztomilé dítě z naší ruky! Obraťte se a mějte odvahu k štěstí!“

Vilém zaslechl za sebou jakýsi šum, obrátil se a uviděl mezi koberci vchodu šibalsky vykukující dětský obličej: byl to Felix. Hoch se žertem ihned zase schoval, když byl spatřen. „Jen se ukaž!“ zvolal abbé. Přiběhl, otec se k němu vrhl, sevřel ho do náručí a přitiskl k srdci. „Ano, cítím, jsi můj!“ zvolal. „Za jaký nebeský dar děkuji svým přátelům! A kde ses tu vzalo, dítě, právě v této chvíli?“

„Neptejte se!“ pravil abbé. „Sláva tobě, mladý muži, tvá léta učednická jsou za tebou, příroda ti dala za vyučenou.“

OSMÁ KNIHA

První kapitola

Felix utekl do zahrady, Vilém ho s rozkoší následoval; čarokrásné jitro ukazovalo každý předmět v nové spanilosti, a Vilém prožíval nejkrásnější chvíle. Felixovi byl tento širý a nádherný svět úplně nový a jeho otec sám nebyl o mnoho lépe obeznámen s věcmi, na něž se klučík zas a zas neúnavně vyptával. Konečně přistoupili k zahradníkovi, který jim musil povědět, jak se jmenuje a k čemu je která rostlina. Vilém pojednou viděl přírodu zcela novýma očima a zvědavost i zvídavost dítěte mu teprv ukázaly, jak malý byl dosud jeho zájem o věci vnějšího světa, jak málo toho znal a věděl. Tohoto dne, nejradostnějšího v jeho životě, jako by se i jeho vlastní vzdělání teprv počínalo; protože měl poučovat, pocítil potřebu, aby se sám poučil.

Jarno a abbé se už neukázali. Přišli až navečer a přivedli s sebou nějakého cizince. Vilém mu s úžasem vyšel vstříc; nevěřil svým očím: byl to Werner. Také Wernerovi to trvalo hodnou chvíli, než ho poznal. Objali se srdečně a nemohli si navzájem utajit, že se oba změnili. Werner tvrdil, že přítel povyrostl, zesílil, že se narovnal, že jeho vystupování je zralejší a jeho chování roztomilejší. „Trochu pohřešuji jeho bývalou prostosrdečnost," dodal. „Také se ukáže, jen co se vzpamatujeme z prvního překvapení," pravil Vilém.

Švagr na Viléma neudělal zdaleka tak příznivý dojem. Zdálo se, že milý Werner spíš sešel, než vzešel. Byl mnohem hubenější než dřív, špičatý obličej byl ještě štíhlejší, nos skoro ještě delší, čelo a temeno bezvlasé, hlas vysoký, prudký a křiklavý; vpadlá hruď, svislá ramena a bezbarvé tváře nenechávaly na pochybách, že přibyl pracovitý hypochondr.

Vilém měl taktu dost, aby se o této velké změně vyjadřoval jen zdrženlivě, zatím co druhý naplno popouštěl uzdu své přátelské radosti. „Opravdu," zvolal, „třeba jsi špatně užil svého mládí, a jak se domnívám, nic nezískal, přece ses za to stal člověkem, který může a musí udělat štěstí. Jen abys nepromarnil a neprolajdal zas i to! To bych se na to podíval, aby sis touhle figurou nepomohl k bohaté

a hezké dědičce!“ „Ty svou povahu nezapřeš!“ zvolal Vilém a zasmál se. „Sotva se po dlouhé době shledáš s přítelem, hned se na něho díváš jako na zboží, jako na předmět spekulace, na němž se dá něco vydělat.“

Ani Jarno, ani abbé nebyli tímto shledáním zřejmě nijak překvapeni a nechali oba přátele, aby si po libosti a zeširoka popovídali o minulých a přítomných věcech. Werner přítele obcházel, točil jím sem a tam, takže ho téměř uvedl do rozpaků. „No ne!“ zvolal. „To jsem ještě neviděl, a přece vím, že se neklamu. Tvé oči mají větší hloubku, čelo se vyklenulo, nos zjemněl a ústa zlahodněla. Podívejme se, jakou má postavu! Jak ti všechno padne a sluší! Bože, jak to lenošení jde k duhu! A já ubožák“ – podíval se na sebe do zrcadla – „kdybych zatím nebyl vydělal pěkné peníze, mohl bych se schovat s tou svou poziturou[40].“

Werner nedostal Vilémův poslední dopis – *jeho* firma byla oním cizím domem, s nímž Lothario hodlal zakoupit sousední statky. Toto obchodní řízení přivedlo Wernera sem a ani ve snu ho nenapadlo, že se tu setká s Vilémem. Notář přijel, předložil dokumenty a Werner návrhy schválil. „Myslíte-li to dobře s tímhle mladíkem, jak tomu všechno nasvědčuje,“ řekl, „tak se sami přičiňte, aby náš podíl nebyl zkrácen; záleží jen na mém příteli, zda se chce statku ujmout a vynaložit na něj část svého jmění.“ Jarno a abbé ujišťovali, že tato připomínka je zbytečná. Sotva se o věci dohodli v hlavních rysech, už zatoužil Werner po partii l’hombru[41], a abbé a Jarno s ním ochotně usedli ke hře. Byl to Wernerův zvyk, nemohl navečer vydržet bez karet.

Když oba přátelé po večeři osaměli, vyptávali se jeden druhého a živě porokovali o všem, co měli na srdci. Vilém si pochvaloval, jak je na tom dobře a jaké měl štěstí, že byl přijat do společnosti tak znamenitých lidí. Werner nad tím vrtěl hlavou a řekl: „Člověk opravdu nemá ničemu věřit, dokud to nevidí na vlastní oči! Nejeden

40 Směšná nebo protivná postava, figura, osoba. *Pozn. red.*

41 Karetní hra španělského původu (šp. hombre = člověk, muž).

úslužný přítel mě ujišťoval, že žiješ s jakýmsi mladým rozmařilým šlechticem, že mu vodíš do bytu herečky, pomáháš mu rozhazovat a jsi vinen tím, že je na kordy se všemi svými příbuznými." – „Mrzelo by mě kvůli mně samému i kvůli těmto dobrým lidem, že nás svět tak zneuznává," odvětil Vilém, „kdybych se nebyl naučil u divadla nevšímat si žádné pomluvy. Jakpak mohou lidé posuzovat naše činy, které vidí jen jednotlivě, bez souvislosti a jen z nejmenší části, protože dobré i zlé se děje vskrytu a na světlo boží vychází obyčejně jen skutek bezvýznamný. Herci a herečky se jim ukazují na vyvýšených prknech, ze všech stran na ně padá prudké světlo, a celý kus se skončí za několik málo hodin: a přece zřídka kdo ví, co si z toho vlastně má vybrat!"

Nyní se začalo velké vyptávání na rodinu, na přátele z mládí a na rodné město. Werner mu horlivě vypravoval, co se vše změnilo, co ještě zůstalo při starém a co se přihodilo. „Ženy v naší rodině," řekl, „jsou šťastny a spokojeny, peněz máme stále dost. Půl života stráví tím, že se strojí, a druhou půli tím, že se v té parádě ukazují. Jsou šetrné, ale s mírou. Děti dorůstají v čiperné kluky. Vídám je již v duchu, jak sedí a píší a počítají, běhají, prodávají a smlouvají. Každému dám pokud možná brzy zvláštní živnost, a co se týká našeho jmění, z toho budeš mít radost. Jen co to dáme do pořádku s těmihle statky, musíš hned se mnou domů; neboť mně se přece jen zdá, že dovedeš dost rozumně zasahovat do lidského podnikání. Sláva tvým novým přátelům, že tě přivedli na pravou cestu. Já jsem učiněný blázen a teprv teď pozoruji, jak tě mám rád; vždyť se nemohu na tebe ani dost vynadívat, jak dobře a hezky vypadáš! Jsi přece jen ještě docela jinačí chlapík než na tom obrázku, kterýs jednou poslal sestře a pro který doma vznikl velký spor. Matka a dcery shledaly, že mladý pán s tím nahým krkem, rozhalenou košilí, širokým límcem, dlouhými vlasy, kulatým kloboukem, krátkou vestičkou a plandavými, dlouhými kalhotami je moc a moc roztomilý, kdežto já jsem tvrdil, že ta výstroj má jen krůček do kašpara. No, teď přece zas vypadáš jako člověk, chybí ti jen cop, který si, prosím tě, jen hezky upleť; jinak tě na cestách budou mít třeba za žida a budou na tobě vymáhat clo a mýtné."

Zatím se přiloudal do jizby Felix, uvelebil se na pohovce, když si ho nikdo nevšímal, a usnul. „Co je to za červíčka?“ zeptal se Werner. Vilém neměl v tom okamžení dost odvahy, aby řekl pravdu, ani dost chuti, aby tuhle přece jen ještě poněkud pochybnou historii vyprávěl člověku, který byl všechno spíš než důvěřivý.

Celá společnost se nyní vydala na statky, aby si je prohlédla a obchod skoncovala. Vilém nepustil svého Felixe od sebe a kvůli chlapci měl upřímnou radost z majetku, který mu kynul. Žádostivost hochova po třešních a jahodách, které užuž dozrávaly, připomněla mu doby jeho vlastního mládí a rozmanitou otcovskou povinnost připravovat a stále znova opatřovat rodině všelijaké požitky. S jakým zájmem si prohlížel školky a budovy! Jak horlivě přemýšlel o tom, jak všechno zanedbané dá do pořádku a všechno zchátralé obnoví! Nepohlížel nyní už na svět jako stěhovavý pták a neměl nyní dům za spěšně zbudované loubí, které uschne dřív, než je opustíme. Usmyslil si, že vše, co založí, poroste s chlapcem a pro chlapce a že vše, co zřídí, bude trvat po mnohá pokolení. V tomto smyslu se jeho léta učednická skončila a s vědomím otcovství nabyl i všech ostatních ctností občanských. Cítil to a jeho radosti nebylo roveň. „K čemu je naše morálka tak zbytečně přísná,“ zvolal, „když přece příroda sama nás svým laskavým způsobem vychová ke všemu, čím máme být. Ó, těch podivných požadavků občanské společnosti, která nás mate a zavádí a pak ještě na nás žádá víc než příroda! Běda každému způsobu výchovy, který ničí nejúčinnější prostředky pravého vzdělání a ukazuje jen k cíli, zatím co nás má obšťastňovat už cestou!“

Jakkoli mnoho v životě už viděl, přece mu bylo, že mu teprve pozorování dítěte objasňuje lidskou přirozenost. Divadlo, stejně jako sám svět, mu připadalo jenom jako hromada vržených kostek, z nichž každá jednotlivě podle svého povrchu znamená hned méně, hned více a jež leda všechny dohromady dávají jakýs takýs součet. Tady v dítěti měl před sebou, abychom tak řekli, takovou jednotlivou kostku, na jejíchž četných stranách tak zřetelně byla vyryta cena i necena lidské přirozenosti.

Touha po rozlišování věcí vzrůstala v dítěti každým dnem. Poněvadž už přišlo na to, že věci mají svá jména, chtělo přirozeně zvědět jména všeho a myslilo nejinak, než že otec ví všechno, trápilo ho často otázkami a způsobovalo, že se sám vyptával na věci, kterým dříve věnoval pramálo pozornosti. Také vrozený pud, aby se dopátral původu a konce věcí, projevoval se u hocha brzy. Když se dotazoval, jak to, že věje vítr, a kamže to mizí plamen, tu se jeho otci teprv zřetelně ukázaly meze jeho vlastních vědomostí a on si přál, aby se dověděl, jak daleko se smí člověk odvážit se svými myšlenkami a o čem může doufat, že z toho kdy vydá počet sobě a druhým. Rozhorlení chlapcovo, když viděl, že se nějakému živoucímu tvoru děje křivda, potěšily otce neobyčejně jako příznaky dobrého srdce. Dítě bilo zuřivě službu, že zařízla několik holubů. Toto krásné ponětí ovšem brzy zas pohaslo, když viděl, jak hoch nemilosrdně utlouká žáby a motýlům škube křídla. Tento rys mu připomněl mnoho lidí, kteří jsou spravedlivost sama, když jimi zrovna nelomcuje žádná vášeň a když jen pozorují činy svých bližních.

Příjemný pocit, že hoch má tak krásný a opravdivý vliv na jeho život, byl Vilémovi na okamžik zkalen, když zakrátko zpozoroval, že vskutku vychovává spíš hoch jeho než on hocha. Nevěděl, co by chlapci vytkl, nebyl schopen řídit ho směrem, který si nevyvolil sám, a dokonce i nectnosti, proti kterým Aurelie tolik bojovala, po smrti této přítelkyně všechny zase nastoupily v svá stará práva. Stále ještě nechtělo dítě nikdy za sebou zavírat dveře, stále nechtělo ještě sníst, co mělo na talířku, a nic mu nebylo milejší, než když mu Vilém prominul, že si vytáhlo sousto rovnou z mísy a odstrčilo sklenici, aby se mohlo napít z láhve. Rozkošný byl také, když se s nějakou knížkou uvelebil v koutku a prohlašoval se smrtelnou vážností: „Musím tu učenost prostudovat!“, ač dávno ještě neznal a nechtěl znát písmenka.

Když tak Vilém uvážil, jak málo toho dosud pro dítě vykonal a jak málo je schopen pro ně vykonat, vzmáhal se v něm nepokoj, který už vyvažoval všechno jeho štěstí. „Což jsme se my, muži,“ řekl si, „narodili takovými sobci, že nedokážeme mít ani trochu péče o nějakou

bytost mimo sebe? Nejsem s hochem právě tam, kam jsem došel s Mignonou? Připoutal jsem to drahé dítě k sobě, jeho přítomnost mě bavila, a přitom jsem ji zanedbal až hrůza. Co jsem učinil pro její vzdělání, po němž tolik toužila? Pranic! Ponechal jsem ji na pospas jí samé a všem náhodám, co jich na ni číhalo v nevychované společnosti. A pak pro tohoto chlapce, který ti už byl tak nápadný, ještě než se ti stal tak drahým – řeklo ti někdy srdce, abys pro něho udělal to nejmenší? Už je na čase, abys přestal mrhat lety svými i lety jiných; vzchop se a přemýšlej, co vykonat pro sebe a pro drahé bytosti, které příroda a láska k tobě tak pevně připoutaly."

Vlastně byla tato samomluva jen úvodem k doznání, že již přemýšlel, pečoval, hledal a že se také už rozhodl; musil si to konečně sám přiznat. V svém marném, opět a opět obnovovaném stesku po mrtvé Marianě si jasně uvědomil, že musí hochovi najít matku a že ji nenajde v nikom bezpečněji než v Tereze. Znal tuto znamenitou ženu dokonale. Zdálo se mu, že taková manželka a pomocnice by byla jediná, které by mohl svěřit sebe a svou rodinu. Její ušlechtilá láska k Lothariovi mu nevadila. Byli podivnou hrou osudu od sebe navždy odloučeni. Tereza se měla za volnou a mluvila o možném sňatku sice naprosto lhostejně, ale přece jen jako o věci, která je samozřejmá.

Když se tak byl dlouho radil sám se sebou, umínil si, že jí o sobě poví, nač si jen dokáže vzpomenout. Ať ho pozná tak, jak on zná ji; i začal promýšlet svůj vlastní příběh; zdálo se mu, že je tak chudý událostmi a že ho koneckonců každé vyznání postaví do světla tak málo příznivého, že užuž zanechával svého úmyslu. Konečně se rozhodl, že požádá Jarna o svůj svitek z věže, obsahující jeho léta učednická. Jarno řekl: „Právě včas," a Vilém jej dostal.

Je to příšerný pocit, když ušlechtilý člověk při plném vědomí stane tam, kde se mu má dostat poučení o vlastní bytosti. Všechny přechody jsou krize, a krize, není to nemoc? Jak neradi se po nemoci postavíme před zrcadlo! Cítíme sice zlepšení, ale to, co vidíme, jsou jen následky minulé nemoci. Vilém byl však sdostatek připraven, okolnosti k němu promluvily dost hlasitě, přátelé ho věru nešetřili.

Rozvinul pergamen poněkud chvatně, avšak čím dále četl, tím byl klidnější. Našel tu spletitý příběh svého života vylíčený ve velkých ostrých obrysech, jednotlivé události ani malicherné pocity nemátly jeho pohled, všeobecná laskavá rozjímání mu dávala pokyny, aniž ho zahanbovala; viděl tak po prvé svůj obraz zvenčí, a to nikoli jako v zrcadle, své *druhé já,* nýbrž jako na portrétu, své *jiné* já: neznáme se tu sice ke všem rysům, ale máme radost, že se něčí myslivý duch a velký talent tak snažil nás pochopit a zobrazit, že dosud trvá aspoň obraz toho, čím jsme byli, a že přetrvá i nás samé.

Tento rukopis osvěžil v jeho paměti všechny okolnosti; dal se tedy do skládání svého životopisu pro Terezu, a bylo mu téměř stydno, že její velké ctnosti nemůže vyvážit ničím, co by u něho svědčilo o účelné činnosti. Svůj životopis napsal obšírně, tím stručnější však byl průvodní dopis: poprosil ji o přátelství, a je-li to možné, o lásku, nabídl jí ruku a vyžádal si brzké rozhodnutí.

Zaváhal poněkud, má-li se o této důležité věci nejprve poradit s přáteli, s Jarnem a abbém; nakonec se však rozhodl, že o tom pomlčí. Byl příliš pevně rozhodnut, věc byla pro něho příliš důležitá, aby ji ještě podrobil úsudku sebemoudřejšího a sebelepšího člověka. Byl dokonce tak opatrný, že odvezl dopis sám na nejbližší poštu. Snad v něm vzbudilo jakýsi nepříjemný pocit pomyšlení, že byl; potají pozorován, ba veden v tolika jiných situacích svého života, kdy měl za to, že jedná svobodně a tajně, což zcela zřejmě vyplývalo z jeho svitku; tentokrát však chtěl aspoň k Terezinu srdci promluvit od srdce k srdci a děkovat za svůj osud toliko jejímu rozhodnutí a odhodlání. Proto si také nijak nevyčítal, že aspoň v tomto důležitém bodě obchází své strážce a dohlížitele.

Druhá kapitola

Sotva list odeslal, Lothario se vrátil. Všichni byli rádi, že zamýšlený důležitý obchod je dojednán a že co nevidět už bude uzavřen, a Vilém žádostivě čekal, jak se naváže a rozváže tolik nitek a jak se rozhodne jeho vlastní budoucí osud. Lothario se s nimi se všemi přátelsky pozdravil: byl zase úplně zdráv a vesel a vypadal jako člověk, který ví, co má dělat, a který v svých záměrech nezná překážek.

Vilém nebyl s to, aby opětoval jeho srdečný pozdrav. „To je Terezin přítel, milenec, snoubenec," řekl si, „na jehož místo se chceš vetřít. A takový dojem si troufáš někdy zahladit či zapudit?" Kdyby psaní nebylo už pryč, nebyl by se snad odvážil je odeslat. Na štěstí byly kostky vrženy, snad se Tereza už rozhodla, snad už jen dálka ještě zahalovala šťastný konec. O výhře či prohře musilo vbrzku být rozhodnuto. Snažil se upokojit všemi těmito úvahami, a přece mu tlouklo srdce jako v horečce. Jen málo pozornosti mohl věnovat důležitému obchodu, na němž do určité míry závisel osud všeho jeho jmění. Ach, jak bezvýznamné je člověku někdy vše, co ho obklopuje, vše, co mu patří!

Pravé štěstí pro něho, že Lothario jednal velkoryse a že Werner nedělal obtíží. Werner měl přese všechnu prudkou touhu po výdělku srdečnou radost z krásného majetku, kterého se dostane jemu, nebo spíše jeho příteli. Lothario zase měl zřejmě docela jiná hlediska. „Nemám žádnou radost z nového majetku," řekl, „když ho nenabudu spravedlivě."

„Pro pánaboha!" zvolal Werner. „Copak nenabudete svého majetku jak náleží spravedlivě?"

„Ne tak docela," odvětil Lothario.

„Copak neplatíme hotovými?"

„To je pravda," odvětil Lothario, „a snad to, co připomenu, budete mít za přehnanou choulostivost. Pro mne není pravoplatný a spravedlivý majetek, z něhož neplatíme státu povinnou daň."

„Cože?" řekl Werner. „Tak vám by bylo milejší, kdyby naše výsadní statky podléhaly dani?"

„Ano," odvětil Lothario, „aspoň do určité míry: neboť jedině touto rovností se vším ostatním majetkem v státu vzniká jistota držení. Jaký je hlavní důvod, že sedlák v novější době, kdy tolik pojmů ztratilo svou platnost, pokládá majetek šlechtický za méně opodstatněný než svůj vlastní? Jen ten, že šlechtic sám neplatí daní a jemu, sedlákovi, daně ukládá."

„Ale jak by to pak dopadalo s úroky z našeho kapitálu?" odvětil Werner.

„Nijak hůře než teď," odvětil Lothario, „kdyby nám stát za malou pravidelnou dávku prominul lenní komedii a dovolil, abychom nakládali se svými statky podle libosti, abychom je nemusili držet v tak velkých masách a mohli je stejnoměrněji rozdělit mezi své děti, a tak všem dopřát účinné a svobodné práce, kdežto teď jim zanecháváme toliko omezené a omezující výsady, k jejichž užívání musíme vždy citýrovat[42] duchy svých předků. Oč šťastnější by byli muži i ženy, kdyby se mohli svobodně rozhlížet kolem sebe a beze všech ohledů povýšit svou volbou nějakou hodnou dívku anebo nějakého výborného jinocha. Stát by měl víc a snad i lepších občanů a nebyl by tak často na rozpacích, když potřebuje pracovité hlavy a ruce."

„Ujišťuji vás," řekl Werner, „že jsem si ještě jakživ na stát ani nevzpomněl; své poplatky, cla a dávky jsem vždy platil jen tak, prostě proto, že to je zvykem."

„Nuže," pravil Lothario, „doufám, že z vás ještě udělám dobrého vlastence; vždyť jako jen ten je dobrým otcem, kdo u stolu nejprve podá svým dětem, tak je také dobrým občanem jen ten, kdo především dá stranou, co má odvést státu."

Tyto povšechné úvahy nezdržovaly jejich obchod, spíše jej urychlovaly. Když byli jakžtakž hotovi, řekl Lothario Vilémovi: „Teď vás pošlu jinam, kde je vás více zapotřebí než tady; sestra vás žádá, abyste, jak jen můžete brzy, přišel k ní: chudinka Mignon zřejmě chřadne a sestra myslí, že vaše přítomnost jí snad ještě prospěje.

42 Volat, povolávat. *Pozn. red.*

Sestra poslala za mnou ještě tento lístek; z toho vidíte, jak velmi jí na tom záleží.“ Odevzdal Vilémovi lísteček; Vilém, který už po celou dobu poslouchal v největších rozpacích, poznal hned v těchto písmenech, chvatně tužkou načrtaných, hraběnčinu ruku a nevěděl, co říci.

„Vezměte si Felixe s sebou,“ pravil Lothario, „aby se děti navzájem potěšily. Musíte zítra ráno časně vyjet, kočár mé sestry, v němž přijeli moji lidé, je ještě tady, dám vám své koně na půl cesty, pak si vezmete poštovní. Mějte se dobře a vyřiďte ode mne srdečný pozdrav. Řekněte při té příležitosti sestře, že ji brzy zas navštívím, a aby se vůbec připravila na hosty. Přítel našeho prastrýce, markýz Cipriani, je na cestě k nám; doufal, že zastihne starého pána ještě naživu. Chtěli se spolu potěšit vzpomínkami na minulé časy a pobavit společnou zálibou sběratelskou. Markýz je mnohem mladší než strýc a děkuje mu za nejlepší část svého vzdělání. Musíme se všemožně přičinit, abychom trochu vyplnili mezeru, kterou tu nalezne, a to se podaří nejlépe ve větší společnosti.“

Lothario odešel s abbém do svého pokoje; Jarno odjel už dříve. Vilém se utekl do své světnice – neměl nikoho, komu by se svěřil, nikoho, kdo by ho ušetřil cesty, které se tolik bál. Jeho malý sluha přišel a požádal ho, aby sbalil své věci, poněvadž je chtějí ještě dnes v noci naložit, aby za svítání mohli vyrazit. Vilém nevěděl, co si počít; konečně zvolal: „Především hleď, aby ses dostal odtud! Cestou uvážíš, co dělat. Zůstaneš po případě v půli cesty, pošleš posla zpět a napíšeš, co se neodvažuješ říci; ať se pak stane, co stane.“ Přes toto rozhodnutí strávil bezesnou noc; jen pohled na Felixe, tak krásně spícího, ho poněkud utěšil. „Kdoví,“ zvolal, „jaké zkoušky mě ještě čekají, kdoví, jak mne ještě budou trýznit chyby, kterých jsem se dopustil, kdoví, kolikrát ještě ztroskotají mé dobré a rozumné plány do budoucnosti! Tento poklad však, který již mám, mi ponech, úprosný či neúprosný osude! Kdyby se stalo a tato nejlepší část mé vlastní bytosti zhynula přede mnou, kdyby se stalo a toto srdce bylo urváno od mého, pak sbohem, rozume a moudrosti, sbohem, opatrnosti a obezřetnosti, pryč, pude záchovy! Pryč se vším, co nás odlišuje od

zvířete! A není-li dovoleno učinit dobrovolný konec svým smutným dnům, pak ať nás šílenství zbaví vědomí dřív než smrt, která je zničí navždy, která přivede věčnou noc!“

Uchopil chlapce do náručí, zlíbal ho, přitiskl ho k sobě a porosil ho hojnými slzami. Dítě procitlo: jeho jasné oči, jeho vlídný pohled mocně dojaly otce. „Co mě čeká,“ zvolal, „až tě představím krásné nešťastné hraběnce, až tě přitiskne k prsům, která tvůj otec tak hluboce poranil! Což se nemusím obávat, že tě s výkřikem zas od sebe odstrčí, jakmile tvůj dotyk obnoví její skutečnou nebo domnělou bolest?“

Kočí mu nedopřál času na další úvahy a nápady a přinutil ho již před svítáním, aby nasedl. Zabalil tedy pečlivě svého Felixe; ráno bylo chladné, ale jasné, dítě vidělo po prvé v životě východ slunce. Jeho úžas nad prvním ohnivým záblesk em, nad vzmáhající se září, jeho radost a podivné poznámky potěšily otce a dopřály mu pohledu do srdce, nad nímž vystupuje a krouží slunce jako nad čistým, tichým jezerem.

V malém městečku kočí vypřáhl a vrátil se. Vilém si ihned objednal pokoj a tázal se sám sebe, má-li zůstat, či pokračovat v cestě. Nemoha se rozhodnout, odvážil se opět vytáhnout lístek, na který si předtím ani netroufal pohlédnout. Stála tam tato slova: „Pošli mi svého mladého přítele co možná brzy! Mignonin stav se v posledních dvou dnech spíše zhoršil. Ač příležitost je tuze smutná, přece mě bude těšit, když se s ním seznámím.“

Těchto posledních slov si Vilém při prvním přečtení ani nevšiml. Ulekl se jich a rázem se rozhodl, že nepojede dál. „Jak,“ zvolal, „Lothario, který ví, co se mezi námi přihodilo, jí nevyložil, kdo jsem? Je klidná a neočekává známého, kterého by raději víckrát nespatřila, očekává cizince – a vstoupím já! Už ji vidím, jak s hrůzou ucouvne, jak se zardí! Ne, to bych nesnesl!“ Kočí právě vyváděl a zapřahal koně; Vilém se pevně rozhodl, že dá složit zavazadla a zůstane. Byl nanejvýš rozčilen. Když zaslechl kroky služebné, stoupající po schodech nahoru, aby mu oznámila, že vše je připraveno, chtěl si rychle vyvzpomenout nějaký důvod, proč tu musí zůstat. Vtom jeho

oči mimoděk utkvěly na lístku, který držel v ruce. „Pro pánaboha," zvolal, „co to je? To přece není ruka hraběnčina, to je ruka mé amazonky!" Děvče vstoupilo, požádalo, aby sešel dolů, a odvedlo s sebou Felixe. „Je to možná?" zvolal. „Je to pravda? Co mám dělat? Zůstat a čekat a vysvětlovat? Či pospíchat? Pospíchat a uspíšit vývoj? Tys na cestě k ní, a můžeš váhat? Ještě dnes večer ji uvidíš, a ty se chceš dobrovolně zavřít do žaláře? Je to její ruka – ano, je to ona! Tato ruka tě volá, její vůz tě čeká, aby tě odvezl k ní! To je rozluštění hádanky: Lothario má *dvě* sestry. Zná můj vztah k jedné; čím jsem povinován druhé, je mu neznámo. A ani ona neví, že raněný tulák, který jí děkuje ne-li za život, tedy za uzdravení, byl s vlídností tak nezaslouženou přijat do domu jejího bratra!"

Felix, který se dole houpal v kočáře, volal: „Tatínku, pojď, pojď! Pohleď na ta krásná oblaka, na ty krásné barvy!" – „Ano, jdu," volal Vilém, seskakuje po schodech dolů. „Všechny nebeské zjevy, kterým se, dítě, dosud tolik podivuješ, nejsou nic proti podívané, která čeká mne."

Ve voze si rozmyslil celou situaci: „Tedy i tato Natalie je Terezinou přítelkyní! Jaký objev, jaká naděje a jaké vyhlídky! Jak je to podivné! Strach, že něco uslyším o jedné sestře, mi úplně skryl existenci druhé!" – Jak radostně se díval na Felixe: nadál se pro hocha i pro sebe nejlepšího přijetí!

Večer se přiblížil, slunce zapadlo; cesta nebyla nejlepší a postilion[43] jel zvolna. Felix usnul a nové starosti a pochyby se zdvihly v hrudi našeho přítele. „Jaký blud, jaké ztřeštěné nápady tě ovládají!" řekl si. „Neurčitá podobnost rukopisu ti pojednou dává jistotu a příležitost, aby sis vymýšlel nejpodivnější pohádky." Prohlédl si znovu lístek a za skomírajícího denního světla mu bylo, že opět poznává rukopis hraběnčin. Oči v jednotlivostech už nedovedly vyslídit, co mu srdce řeklo rázem. „Tak tě přece vlekou koně vstříc nesnesitelnému výstupu! Kdo ví, zda tě nepovezou za málo hodin zase zpět. A kdybys ji zastihl aspoň samotnou, ale snad bude pří-

43 Kočí poštovního vozu. *Pozn. red.*

tomen manžel, snad baronesa. A kdo ví, jak se změnila! Udržím se před ní vůbec na nohou?“

Jen slabá naděje, že jede k své amazonce, prosvítala někdy chmurnými představami. Setmělo se, vůz s rachotem zajel do dvora a zastavil. Z nádherného portálu vystoupil sluha s velkou voskovicí a sestoupil po širokých schodech k vozu. „Jste již dlouho očekáván,“ pravil, otevíraje vůz. Vilém vystoupil, vzal spícího Felixe do náručí a sluha zavolal na jiného, který stál se světlem ve dveřích: „Zaveď pána hned k baronese!“

Bleskurychle prolétlo Vilémovi myslí: „Jaké štěstí! Ať je to úmysl, či pouhá náhoda, baronesa je tady! Uvidím nejprv ji! Hraběnka asi už spí! Dobří duchové, dejte, ať okamžik největších rozpaků mine bez pohromy!“

Vstoupil do domu a octl se na nejvážnějším, a jak mu připadalo, nejposvátnějším místě, kam kdy vkročil. Visutá svítilna oslnivě ozařovala široké povlovné schodiště před ním, které se v hořením obratu rozdělovalo. Mramorové sochy a busty stály tu seřazeny na podstavcích a ve výklencích. Některé mu byly známé. Dojmy z mládí nikdy nevymizejí ani v podrobnostech. Poznal Múzu, která patřila jeho dědovi, ne snad podle její postavy a krásy, nýbrž podle restaurovaného ramene a vsazených kusů řízy. Bylo mu jako v pohádce. Dítě mu pojednou ztěžklo, zavrávoral na stupních a poklekl, jako by je chtěl uchopit pohodlněji. Vlastně se však musil na okamžik vzpamatovat. Stěží zase povstal. Sluha, který jim svítil na cestu, chtěl mu dítě vzít z ruky; nedal je však. Vstoupil do předsíně a k ještě většímu svému údivu spatřil na stěně tak dobře známý obraz nemocného královice. Měl sotva kdy vrhnout na něj pohled; sluha ho vedl několika pokoji do kabinetu. Tam v stínu za zástěnou seděla nějaká žena a čtla. „Ó, kéž by to byla ona!“ řekl si v tomto osudném okamžiku. Postavil dítě, o němž se domníval, že se probouzí, na zem; chtěl se přiblížit k dámě, tu se však dítě v ospalosti svalilo. Dáma povstala a přistoupila k němu. Byla to jeho amazonka! Nemohl se udržet, vrhl se na kolena a zvolal: „Je to ona!“ Uchopil její ruku a zlíbal ji v nevýslovném vytržení. Dítě leželo mezi nimi na koberci a sladce spalo.

Odnesli Felixe na pohovku, Natalie se k němu posadila a nabídla Vilémovi židli, která jim stála nejblíž. Podala mu nějaké občerstvení, on však odmítl a jen se neustále přesvědčoval, že to je vskutku ona, prohlížeje si zas a zas její rysy, zatemněné stínidlem; poznal ji bezpečně. Vypravovala mu povšechně o Mignonině nemoci; dítě se prý pomalu, ale stále stravuje týmiž hlubokými city; při své velké vznětlivosti, kterou skrývá, trpí prý často prudkými, nebezpečnými křečemi svého ubohého srdce, takže se tento nejzákladnější orgán živého těla při náhlém duševním otřesu někdy až zastaví a pak v prsou ubohého dítěte není ani stopy po oživujícím tlukotu. Když pak tyto úzkostné křeče pominou, projevuje se prý síla přírody zrychlením tepu a sužuje ubohé dítě nadbytkem, jako předtím je sužovala nedostatkem.

Vilém si vzpomněl na podobný záchvat a Natalie ho odkázala na lékaře, který si s ním o věci ještě promluví a obšírněji vyloží, proč nyní povolal přítele a dobrodince dítěte k němu. „Jednu podivnou změnu na ní shledáte," pokračovala Natalie, „chodí nyní v ženských šatech, jichž se dříve tolik štítila."

„Jak jste toho dosáhla?" zeptal se Vilém.

„Je-li to dobré, děkujeme za to jenom náhodě. Poslyšte, jak se to stalo. Snad víte, že mám stále u sebe několik dívek, které se snažím vést k dobrému, jak u mne vyrůstají. Sama jim neříkám nic, než čemu sama věřím, přece však nemohu a nechci zabránit ani tomu, aby slyšely od jiných lidí leccos, co je buď omyl, nebo běžný předsudek. Zeptají-li se mne na to, snažím se, jak jen mohu, abych na tyto cizí nesprávné názory navázala správné a tím je učinila ne-li užitečnými, tedy aspoň neškodnými. Už dost dávno uslyšela má děvčata z úst vesnických dětí ledacos o andělech, svatém Mikuláši a Ježíškovi, kteří se každoročně ve svou dobu objevují, obdarovávají děti hodné a trestají nezpůsobné. Tušily, že to jsou asi převlečení lidé; v tom jsem je také utvrdila a umínila si, že jim bez velkých výkladů při nejbližší příležitosti opatřím takovou podívanou. Hodilo se, že se právě přiblížily narozeniny dvojčat, která se vždy velmi pěkně chovala. Slíbila jsem jim, že jim tentokrát přinese anděl dárky,

kterých si tolik zasluhují. Napjatě očekávaly toto zjevení. Vybrala jsem si pro tuto úlohu Mignon; v ustanovený den jsme ji krásně oblékli do dlouhých lehkých bílých šatů. Nechyběl ani zlatý živůtek a zlatá čelenka ve vlasech. Zprvu jsem chtěla od křídel upustit, ale ženy, které ji strojily, houževnatě hájily dvojici velkých zlatých perutí, na nichž chtěly teprv jak náleží ukázat své umění. Tak vstoupil ten podivný zjev s lilií v jedné a s košíčkem v druhé ruce mezi dívky a překvapil i mě samou. ‚Tu přichází anděl,' řekla jsem. Děti všechny jaksi ucouvly. Konečně zvolaly: ‚Vždyť je to Mignon!' Ale přece si netroufaly blíže přistoupit k zázračnému zjevení.

‚Tu máte dárky,' pravila a podala jim košíček. Nakupily se kolem ní, prohlížely si ji, ohmatávaly, vyptávaly se.

‚Ty jsi anděl?' zeptalo se jedno dítě.

‚Kéž bych byla,' odvětila Mignon.

‚Proč máš v ruce lilii?'

‚Tak čisté a upřímné by mělo být mé srdce, pak bych byla šťastna.'

‚A co ta křídla? Ukaž nám je!'

‚Znamenají krásnější, která se ještě nerozevřela.'

A tak odpovídala významně na každou nevinnou, prostou otázku. Když zvědavost naší chásky byla ukojena a dojem ze zjevení se poněkud otupil, chtěly ji zase vysvléci. Ale nedopustila to, vzala loutnu, posadila se na tento vysoký psací stůl a zazpívala k neuvěření půvabně tuto píseň:

Před pravým žitím zdání pouze
a bílý ponechte mi šat!
Jdu z krásné země v spěšné touze
tam dolů v pevný dům ten spat.

Tam na tichou si zdřímnu chvíli,
pak živé oko vzhlédne zas,
pak zanechám tu šat svůj bílý,
svou čistou roušku, věnec, pás!

A nebeské tam zjevy ony,
kdo muž, kdo žena, nedbají,
a žádné roušky, žádné clony
zjasněných údů netají.

Bez nouze žiji, bez námahy,
však bolu krutého znám dost;
já smutkem zestarala záhy —
vraťte mi mládí na věčnost!

Ihned jsem se rozhodla," pokračovala Natalie, „že jí šaty ponechám a pořídím ještě několik podobných; v těch nyní také chodí a v nich nabyla, jak se mi zdá, zcela jiného výrazu."

Poněvadž se již připozdilo, propustila Natalie příchozího; rozloučil se s ní nikoli bez úzkosti. „Je vdaná, či svobodná?" přemítal. Bál se, kdykoli se něco pohnulo, že se otevřou dveře a jimi vstoupí manžel. Služebník, který ho uvedl do jeho pokoje, odešel dříve, než Vilém si dodal odvahy, aby se zeptal na tuto okolnost. Neklid mu ještě dlouho nedal usnout; zaměstnával se tím, že srovnával obraz amazončin s obrazem své nové, přítomné přítelkyně. Nechtěly splynout; amazonku si vytvořil skoro sám, a ta, se kterou se seznámil, přetvořovala jeho.

Třetí kapitola

Příštího rána, když ještě bylo všechno tiché a klidné, vyšel, aby se poohlédl po domě. Byla to slohově nejryzejší, nejkrásnější, nejvznešenější budova, jakou kdy viděl. „Pravé umění," zvolal, „je jako dobrá společnost, jemně nás přiměje k tomu, abychom poznali míru, podle níž a k níž je naše nitro utvořeno." Neuvěřitelně příjemný byl dojem, který na něho udělaly sochy a busty dědovy. Dychtivě se hnal k obrazu churavého královice a stále ještě se mu zdál rozkošný a dojemný. Sluha mu otevřel různé jiné pokoje; nalezl v nich knihovnu, sbírku přírodnin, fyzikální kabinet. Pociťoval úžasnou cizotu ke všem těmto předmětům! Felix se zatím probudil a přiběhl za ním. Pomyšlení, kdy a jak dostane Terezin dopis, působilo mu starost; bál se shledání s Mignonou, ba jaksi i s Natalií. Jak jiný byl jeho nynější stav než v oněch chvílích, kdy zapečetil dopis Tereze a s jasnou myslí se zcela oddal té ušlechtilé bytosti.

Natalie ho pozvala k snídani. Vstoupil do pokoje, v němž několik čistotně oblečených dívek, vesměs mladších než deset let, upravovalo stůl, zatím co jakási starší osoba přinášela všelijaké nápoje.

Vilém si pozorně prohlédl obraz, který visel nad pohovkou. Řekl si, že to je obraz Nataliin, jakkoli podle jeho úsudku byl nevýstižný. Natalie vstoupila, a podoba jako by úplně zmizela. Jeho útěchou bylo, že obraz měl na prsou řádový kříž a takový viděl i na prsou Nataliiných.

„Prohlédl jsem si tento portrét," řekl jí, „a divím se, jak malíř může být současně tak pravdivý i tak nepravdivý. Obraz se vám v hlavních rysech úplně podobá, a přece to nejste vy, nejsou tam ani vaše rysy, ani vaše povaha."

„Měl byste raději užasnout," odvětila Natalie, „že tu je tolik podoby. Není to totiž vůbec můj portrét, je to podobizna tety, která se mi podobala i stará, když já jsem ještě byla dítětem. Malba je z doby, kdy jí bylo asi tolik let jako mně dnes a na první pohled si každý myslí, že vidí mne. Měl jste ji znát, tu výbornou ženu! A já jsem jí za tolik povinována! Chatrné zdraví, snad i přílišná pohrouženost do sebe samé a při tom mravní i náboženská úzkostlivost nedopustily,

aby byla světu tím, čím se mu mohla za jiných okolností stát. Byla světlem, které zářilo jen malému kruhu přátel, a zvláště mně."

„Je to možné," odpověděl Vilém, rozmysliv se trochu, poněvadž se mu pojednou tolik okolností shodovalo, „je to možné, že ona krásná spanilá duše, jejíž tichá zpověď byla i se mnou sdělena, je vaší tetou?"

„Vy jste četl onen sešit?" zeptala se Natalie.

„Ano," odvětil Vilém, „a to s velkou účastí a nikoli bez účinu na celý můj život. Co mi nejvíc zářilo vstříc z tohoto spisu, je, abych tak řekl, ryzost bytí, nejenom jejího vlastního, nýbrž i všeho toho, co ji obklopovalo, ta zvláštní samostatnost povahy a naprostá neschopnost pojmout do sebe něco, co nebylo v souladu s její ušlechtilou, milostnou duší."

„Tedy jste shovívavější," odpověděla Natalie, „ba, smím říci, spravedlivější k této krásné duši než mnozí jiní, kterým jsem také svěřila ten rukopis. Každý vzdělaný člověk ví, jak těžce u sebe i u jiných musí bojovat s jakousi hrubostí, co práce ho stojí sebevýchova a jak v některých případech přece myslí jen a jen na sebe a zapomíná, čím je povinován svým bližním. Co se dobrý člověk sobě navyčítá, že nejednal dost šetrně – a přece, když se pak nějaká krásná povaha sama vychová příliš jemně, příliš svědomitě, ba chcete-li, přejemněle, tu svět k ní nemá ani kouska shovívavosti a snášenlivosti. A přece jsou lidé tohoto druhu kolem nás tím, čím ideály v nás, totiž vzory, nikoli abychom je napodobovali, nýbrž abychom houževnatě spěli za nimi. Smějeme se čistotnosti Holanďanek, a přece by naše přítelkyně Tereza nebyla tím, čím je, kdyby jí při jejím hospodaření netanula povždy na mysli podobná idea."

„Tak tedy nalézám," zvolal Vilém, „v Terezině přítelkyni onu Natalii, na níž svým srdcem tolik lpěla ta znamenitá příbuzná – onu Natalii, která byla od malička tak lidumilná, účastiplná a pomocná! Jen z takové rodiny se mohla zrodit taková povaha! Jaký výhled se přede mnou rozevírá, když teď náhle vidím vaše předky a celý kruh, k němuž náležíte!"

„Ano," odpověděla Natalie, „po této stránce vás nic tak dobře o nás nepoučí jako tetin spis. Ovšemže její náklonnost ke mně o dítěti praví příliš mnoho dobrého. Když hovoříme o dítěti, nemluvíme vlastně o něm, nýbrž o nadějích, které v ně skládáme."

Vilém si zatím uvědomil, že nyní vlastně ví všechno i o Lothariově původu a raném mládí. Krásná hraběnka se mu nyní objevila jako dítě s tetiným náhrdelníkem kolem krku. I on byl tolik blízek těmto perlám, když její jemné milující rty se skláněly k jeho ústům; snažil se zapudit tyto krásné vzpomínky jinými myšlenkami. Probral v duchu osoby, se kterými ho onen spisek seznámil. „Tedy jsem," zvolal, „v domě onoho ctihodného strýce! To není dům, je to chrám a vy jste jeho důstojná kněžka, ba bohyně sama! Co živ budu, nezapomenu na svůj dojem, když jsem včera večer vstoupil a stará umělecká díla, která jsem znal z útlého mládí, stála opět přede mnou. Vzpomněl jsem si na soucitné mramorové sochy v Mignonině písni! – Ale tyto sochy neměly proč naříkat nade mnou, hleděly na mne s důstojnou vážností a spjaly mé nejranější chvíle bezprostředně s dneškem. Tento náš starý rodinný poklad, tuto radost dědova života nalézám tu opět mezi tolika jinými znamenitými uměleckými díly, a sebe, jehož příroda učinila miláčkem tohoto dobrého starce, sebe nehodného nalézám tu opět, ó bože, a v jakém prostředí, v jaké společnosti!"

Děvčata, jedno po druhém, opustila pokoj a odešla za svými dětskými povinnostmi. Vilém, který zůstal s Natalií sám, musil jí svá poslední slova blíže vyložit. Objev, že znamenitá část sbírky patřila jeho dědovi, vzbudil v nich veselou, sdílnou náladu. Jestliže už onen rukopis ho seznámil s domem, uklidňovalo ho tím více, že se tu jaksi setkal se svým dědictvím. Přál si vidět Mignon; přítelkyně ho poprosila, aby posečkal, dokud se nevrátí lékař, který byl povolán do sousedství. Snadno si domyslíme, že to byl týž čilý človíček, kterého již známe a o němž se zmiňuje i Zpověď krásné duše.

„Protože jsem se tedy," pokračoval Vilém, „octl uprostřed onoho rodinného kruhu, je asi abbé, jehož připomíná onen spis, tím podivuhodným nepochopitelným mužem, se kterým jsem se po prazvláštních příhodách opět shledal v domě vašeho bratra? Snad mi můžete o něm říci něco bližšího."

Natalie odvětila: „O tomto muži by se dalo mnoho říci. Nejlíp jsem ovšem zpravena o vlivu, který měl na naši výchovu. Byl aspoň po nějakou dobu přesvědčen, že každá výchova se nutně má pojit

k přirozenému sklonu; jak o tom smýšlí nyní, nemohu říci. Tehdy tvrdil, že první a poslední u člověka je činnost; a činnost ovšem není možná bez vloh nebo bez instinktu, který nás k činu pudí. ‚Obyčejně se připouští,' říkával, ‚že básníci se rodí, připouští se to o všech uměních, poněvadž tu není jiné možnosti a poněvadž tyto projevy lidské přirozenosti se sotva komu podaří napodobit. Ale všimneme-li si toho blíže, je nám každá vloha, i nejmenší, vrozená a vloh neurčitých není. Jen náš tápavý, nesoustředěný způsob výchovy mate lidi, budí v nich přání, zatím co by měl rozvíjet pudy; a místo aby pomáhal skutečnému nadání, vede zájem k předmětům, které se tak často neshodují s povahou, která o ně usiluje. Dítě nebo mladík, bloudící na cestě, kterou si sami zvolili, jsou mi milejší než mnozí, kteří jdou přímo a bez oklik po cestě, která je jim cizí. Najdou-li tamti, buď sami, nebo cizím řízením, pravou cestu, to jest tu, která odpovídá jejich povaze, nikdy už ji neopustí, zatím co tito jsou každým okamžikem v nebezpečí, že setřesou cizí jho a oddají se naprosté libovůli?'"

„Je to podivné," pravil Vilém, „že tento zvláštní člověk se zajímal také o mne a že mě, jak se zdá, po svém, ne-li vedl, tedy aspoň po dlouhou dobu v omylu utvrzoval. Jak bude příště odpovídat za to, že mě, jak se zdá, ve spolku s jinými, měl jaksi za blázna, trpělivě vyčkám."

„Já si nestěžuji na tento vrtoch, můžeme-li to nazvat vůbec vrtochem," pravila Natalie, „neboť já jsem ovšem ze všech svých sourozenců při tom nejlépe pochodila. Také si nedovedu představit, jaké lepší výchovy se mohlo dostat mému bratru Lothariovi; jen snad s mou milou sestrou, s hraběnkou, měl poněkud jinak naložit, vlít do její povahy víc opravdovosti a síly. Co bude z bratra Bedřicha, to ví bůh; bojím se, že se stane obětí těchto pedagogických pokusů."

„Vy máte ještě jednoho bratra?" zvolal Vilém.

„Ano," odvětila Natalie, „a to veselého, lehkovážného chlapíka; poněvadž mu nikdo nezakázal potulky po světě, nevím, co z tohoto svévolného, nepevného člověka bude. Dlouho jsem ho již neviděla. Jediná věc mě upokojuje, že abbé a celá společnost kolem mého bratra vždy vědí, kde je a co tropí."

Vilém se právě chystal vyzvědět Nataliin názor na tyto podivné zásady a požádat ji o vysvětlení stran tajemné společnosti, když vstoupil doktor, a sotva pozdravil, začal ihned hovořit o Mignonině stavu.

Natalie, která vzala Felixe za ruku, řekla, že ho odvede k Mignoně, aby ji připravila na příchod jejího přítele.

Lékař nyní osaměl s Vilémem a pokračoval: „Budu vám vyprávět podivné věci, jichž jste se asi sotva nadál. Natalie nás opustila, abychom mohli mluvit volněji o věcech, o nichž nemůžeme v její přítomnosti tak přímo pojednávat, ač jsem se o nich dověděl právě jen od ní. Podivná povaha dítěte, o němž mluvíme, je téměř výlučně ovládána hlubokou touhou; touha shledat se se svou vlastí a touha po vás, příteli, je, skoro bych řekl, to jediné, co je na ní pozemského; obojí se však upírá do nekonečné dáli, oba předměty jsou tomuto podivuhodnému duchu nedostupné. Domovem je snad někde u Milána a byla v raném dětství svým rodičům unesena tlupou provazolezců. Bližších údajů jsem na ní nemohl vyzvědět, jednak protože byla příliš malá, aby dovedla udat přesně místo a jméno, zvláště však, protože učinila slavný slib, že žádnému smrtelníkovi neoznačí blíže svůj domov a svůj původ. Neboť ti lidé, kteří ji našli, když zabloudila, a kterým tak přesně popsala své obydlí s naléhavou prosbou, aby ji dovedli domů, tím spěšněji ji odváděli pryč, a v noci v krčmě, když myslili, že dítě spí, žertovali o dobrém úlovku a zaříkali se, že již nikdy nenajde cestu domů. Tu se toho ubohého stvoření zmocnilo strašlivé zoufalství, až se jí konečně zjevila matka Boží a ujišťovala ji, že se jí ujme. Dítě si pak v duchu slíbilo svatou přísahou, že napříště už nikomu nebude důvěřovat, nikomu již vyprávět svůj příběh a že bude žít a zemře v naději na přímou pomoc boží. Ba ani tohle, co vám tu vypravuji, nesvěřila Natalii přímo; naše vzácná přítelkyně si to složila z jednotlivých výroků, z písní a z dětských nerozvážností, které prozrazují právě to, co chtějí zatajit.“

Vilém nyní pochopil nejednu píseň, nejeden výrok tohoto milého dítěte. Poprosil svého přítele naléhavě, aby mu nic nezatajoval, co seznal z podivných zpěvů a doznání tohoto výjimečného stvoření.

„Příteli," řekl lékař, „připravte se na podivné přiznání, na příběh, na němž máte, aniž si na to vzpomínáte, velký podíl, na příběh, který, jak se obávám, rozhodne o životě a smrti tohoto dobrého stvoření."

„Mluvte," odvětil Vilém, „hořím netrpělivostí."

„Vzpomínáte si," řekl lékař, „na tajnou ženskou noční návštěvu po představení Hamleta?"

„Ano, vzpomínám si na to velmi dobře," zvolal Vilém zardívaje se, „ale nemyslil jsem si, že mi to nyní připomenete."

„Víte, kdo to byl?"

„Nevím! Děsíte mě! Snad proboha ne Mignon? Kdo to byl? Povězte mi to!"

„Nevím to sám."

„Tedy ne Mignon?"

„Ne, jistě ne! Ale Mignon se právě k vám chtěla vplížit a musila z kouta vyděšeně pozorovat, že nějaká soupeřka ji předešla."

„Soupeřka," zvolal Vilém, „mluvte dál, zmatete mě docela!"

„Buďte rád," pravil lékař, „že se ode mne tak rychle dovíte aspoň tolik. Natalie a já, kteří na tom zdaleka nemáme takový zájem, jsme se natrápili dost, abychom aspoň do určité míry rozluštili spletitý stav této dobré duše, které jsme chtěli pomoci. Upozorněna lehkomyslnými řečmi Filininými a ostatních děvčat a jakousi písničkou, pojala a zamilovala si myšlenku strávit noc u milého, aniž si přitom dovedla představit něco jiného než důvěrný, šťastný odpočinek. Láska k vám, milý příteli, hořela již prudce v jejím drahém srdci, ve vašem objetí se dítě už často vystonalo z nejednoho bolu. Přála si tedy užít tohoto štěstí v plném rozsahu. Hned si umiňovala, že vás o to pěkně poprosí, hned zase ji zadržel tajný strach. Konečně ji dodal odvahy veselý večer a nálada, vzbuzená vínem, aby zkusila štěstí a vplížila se v noci k vám. Předběhla vás, aby se skryla v nezamčené jizbě; avšak právě když vyběhla po schodech, zaslechla šustot, skryla se a spatřila ženskou postavu v bílém, jak se plíží do vašeho pokoje. Brzy nato jste přišel vy a zaslechla, jak dáváte na závoru.

Mignon pocítila neslýchanou bolest, všecky prudké city vášnivé žárlivosti se smísily s nepoznaným puzením nejasné žádosti a za-

chvátily prudce polovyspělé tělo. Její srdce, které dosud touhou a očekáváním rozčileně tlouklo, se náhle zarazilo a tísnilo ji v prsou jako olověné břímě, nemohla popadnout dechu a nevěděla si rady. Tu zaslechla starcovu harfu, utekla k němu do podkroví a strávila noc u jeho nohou v hrozných křečích."

Lékař na chvíli ustal, a poněvadž Vilém mlčel, pokračoval: „Natalie mě ujišťovala, že ji v životě nic tak nepolekalo a nedojalo jako chování dítěte, když vypravovalo tento příběh; ba naše ušlechtilá přítelkyně si vyčítala, že na ni otázkami a pobídkami vylákala toto vyznání, a tak vzpomínkou ukrutně obnovila prudkou bolest ubohého děvčátka.

‚Dítě,' vyprávěla mi Natalie, ‚sotva dospělo k tomuto místu svého vypravování, nebo spíše svých odpovědí na mé stále naléhavější otázky, když pojednou přede mnou skleslo na zemi a s rukou na prsou si začalo stěžovat na touž bolest jako v oné strašné noci. Svíjela se jako červ na zemi a já musila napnout všechny síly, abych si vzpomněla na léky pro duši a tělo, které mi pro takové případy byly známy, a abych jich použila.'"

„Uvádíte mě do hrozné situace," zvolal Vilém; „vyvoláváte v mé duši tak živě pocit mé mnohonásobné viny k dítěti, s nímž se mám právě nyní zase shledat. Mám-li ji spatřit, proč mi berete odvahu, abych před ni předstoupil klidně? A abych řekl pravdu, když je v takovém duševním stavu, nenahlížím, co jí má přítomnost pomůže. Jste-li jako lékař přesvědčen, že ona dvojí touha tak podryla její zdraví, že ohrožuje život, proč mám svou přítomností znova zjitřit její bolest a snad i uspíšit její smrt?"

„Milý příteli," odvětil lékař, „i když nemůžeme pomoci, jsme přece povinni ulehčit a mám krásné doklady, jak přítomnost milované bytosti ubírá obrazotvornosti na ničivé síle a proměňuje touhu v klidné zření. Všeho však s mírou a účelně! Neboť přítomnost ovšem také může znovu rozdmýchat uhasínající vášeň. Podívejte se na to děvčátko, chovejte se vlídně a vyčkejte, co z toho vzejde."

Natalie se právě vrátila a požádala Viléma, aby s ní šel k Mignoně. „Zdá se, že je s Felixem dokonale šťastná, a doufám, že přítele přijme

klidně.“ Vilém ji dost nerad následoval. Byl hluboce dojat tím, co právě vyslechl, a obával se vášnivého výstupu. Když však vstoupil, ukázal se pravý opak.

Mignon tu seděla v dlouhých bílých ženských šatech; její bohaté hnědé kučery byly zčásti svázány do uzlu; měla Felixe na klíně a tiskla ho k srdci; vypadala úplně jako nadpozemské zjevení a hoch jako sám život: bylo to jako objetí nebes a země. Podala Vilémovi s úsměvem ruku a řekla: „Děkuji ti, žes mi zase přivedl chlapce; unesli mi ho, bůhvíjak, a já nemohla od té chvíle žít. Pokud se mému srdci na zemi něčeho nebude dostávat, chlapec mi to nahradí.“

Klid, s jakým Mignon přijala přítele, naplnil společnost uspokojením. Lékař žádal, aby ji Vilém častěji navštěvoval, aby ji tak uchovali v duševní i tělesné rovnováze. Odešel a slíbil, že se vkrátku vrátí.

Vilém mohl nyní Natalii pozorovat v okruhu její činnosti. Člověk si nepřál nic lepšího než žít kolem ní. Její přítomnost měla nejblahodárnější vliv na děvčátka a ženy různého věku, které buď bydlily v domě, buď ji ze sousedství přicházely navštěvovat.

„Váš život byl asi vždycky týž?“ řekl jí jednou Vilém. „Neboť způsob, jak vás vylíčila teta, když jste byla dítě, se na vás, myslím, stále ještě hodí. Vy jste nikdy nesešla ze své cesty, je to na vás vidět. Vy jste nikdy nebyla nucena ustoupit o krok zpět.“

„Za to děkuji strýcovi a abbému,“ odvětila Natalie, „kteří dovedli tak dobře ocenit zvláštnosti mé povahy. Nevzpomínám si od dětství na jiný živý dojem než ten, že jsem všude viděla lidskou potřebnost a cítila nepřekonatelnou touhu ji vyrovnat. Děcko, které se ještě sotva udrží na nohou, stařec, kterému už nohy neslouží, touha bohaté rodiny po dětech, nezpůsobilost chudé matky, aby svou rodinu uživila, každá tajná touha po nějakém řemesle, každé puzení k nějakému talentu, každé nadání ke stu malých nutných dovedností – tohle vše odkrývat, k tomu bylo mé oko jakoby od přírody předurčeno. Viděla jsem, nač mě nikdo neupozornil; ale zdálo se také, že jsem se narodila jen k tomu, abych neviděla než to. Půvaby neživé přírody, pro které tolik lidí má jemný smysl, vůbec na mne nepůsobily,

půvaby umění skoro ještě méně. Můj nejpříjemnější pocit byl a je nalézt v duchu ihned náhradu, lék nebo pomoc, vidím-li někde ve světě nedostatek nebo potřebu.

Když jsem potkala nějakého chudáka v hadrech, vzpomněla jsem si na zbytečné šatstvo, které jsem viděla v šatnících svých příbuzných; objevila-li jsem děti, které živořily bez péče a ochrany, vzpomněla jsem si na tu nebo onu dámu, u níž jsem přese všechno bohatství a pohodlí pozorovala nudu; viděla-li jsem mnoho lidí nacpaných do těsného bytu, pomyslila jsem si, že by je měli ubytovat ve velkých pokojích leckterého domu nebo paláce. Tento způsob nazírání mi byl zcela přirozený, bez nejmenšího přemítání, takže jsem v dětství prováděla nejpodivnější kousky a nejednou uváděla lidi do rozpaků svými bizarními návrhy. Ještě jednu zvláštnost jsem měla: že se mi ošklivily peníze a že jsem se až později naučila hledět na ně jako na pomůcku, jak ukojit potřeby. Všechny mé dary byly naturálie a vím, že se mi proto často smáli. Jen abbé, jako by mi rozuměl, vycházel mi ve všem vstříc, seznamoval mě se sebou samou i s těmito mými tužbami a sklony a poučil mě, jak je účelně ukájet."

„A vy jste při výchově svého malého ženského světa také přijala zásady oněch podivných mužů?" řekl Vilém. „Také dopouštíte, aby se každá povaha vychovávala sama? Také necháváte své svěřenky hledat a bloudit, chybovat, šťastně se dobrat cíle anebo nešťastně ztrácet se do bezcestí?"

„Nikoli," řekla Natalie, „tento způsob jednání s lidmi by byl zcela proti mým zásadám. Kdo nepomůže ihned, nepomůže podle mého nikdy; kdo neporadí ihned, neporadí vůbec. Právě tak nezbytné je podle mého, abychom dětem výslovně dali a vštípili některá přikázání, která životu jaksi dávají páteř. Ba skorem bych tvrdila: je lépe bloudit podle pravidel než bloudit, když námi smýká libovůle naší povahy. A jak já se na lidi dívám, zdá se mi, že v jejich povaze je vždycky nějaká mezera, kterou může vyplnit jen zákon rozhodně vyřčený."

„Váš postup," pravil Vilém, „je tedy zcela jiný než ten, který zachovávají naši přátelé."

„Ovšem," odvětila Natalie. „Z toho však také můžete poznat neuvěřitelnou snášenlivost těchto mužů; ani mne z mé cesty nesvádějí právě proto, že to je cesta *má,* že mi naopak ve všem, co si jen mohu přát, vycházejí ochotně vstříc!"

Obšírnější zprávu, jak Natalie nakládala se svými dětmi, si ponecháme na jindy.

Mignon si žádala často být ve společnosti; dovolovali jí to tím ochotněji, že si zřejmě ponenáhlu zase na Viléma zvykala a otvírala mu své srdce; byla vůbec zase veselejší a živější. Na procházce se do něho ráda zavěšovala, protože byla brzy unavena. „Teď," říkala, „Mignon už nikdy neleze na stromy a neskáče, a přece cítí stále ještě touhu kráčet po vrcholcích hor, skákat z domu na dům, ze stromu na strom. Jak závidím ptákům, zvlášť když si stavějí svá hezounká a milá hnízdečka."

Stalo se nyní brzy zvykem, že Mignon zvávala svého přítele do zahrady. Když byl zaneprázdněn nebo když ho nemohla najít, musil ho zastupovat Felix; kdykoli se zdálo, že děvče se už úplně odpoutává od země, vždy se pevně zachytilo otce a syna. A zřejmě se ničeho nebálo tolik jako odloučení od nich.

Natalie vypadala zamyšleně. „Přáli jsme si," pravila, „aby vaše přítomnost opět otevřela to ubohé srdéčko; zda jsme učinili dobře, nevím." Mlčela a očekávala zřejmě, že Vilém něco řekne. Jeho pak napadlo, že sňatek s Terezou Mignonu za těchto okolností nutně nejvyšší měrou urazí a zarmoutí. Avšak při své nejistotě neodvažoval se promluvit o svém záměru a neměl ani zdání, že Natalie je o celé věci zpravena.

Ale ani když jeho vzácná přítelkyně mluvila o své sestře, chválila její dobré vlastnosti a litovala jejího duševního stavu, nebyl ovšem s to, aby nezaujatě sledoval hovor. Byl nemálo na rozpacích, když mu Natalie zvěstovala, že hraběnku brzy uvidí u nich. „Její choť," pravila, „nemyslí teď na nic jiného, než že nahradí v Ochranově nebožtíka hraběte Zinzendorfa a že bude radou a skutkem tuto velkou obec podporovat a rozšiřovat. Přijede se svou chotí k nám jaksi na

rozloučenou, pak navštíví různá místa, kde se bratří usadili; zdá se, že se k němu chovají tak, jak se mu to zamlouvá. Skoro si myslím, že se s mou ubohou sestrou odváží cesty do Ameriky, aby se jen hodně podobal svému předchůdci; a poněvadž je již skoro přesvědčen, že mu mnoho nechybí do úplné svatosti, tak mu snad někdy zatane na mysli přání, aby se nakonec ještě zaskvěl v nebi jako mučedník."

Čtvrtá kapitola

Dost často se mluvilo o slečně Tereze, dost často si na ni mimochodem vzpomněli, a skoro po každé se Vilém užuž odhodlával přiznat své nové přítelkyni, že nabídl oné znamenité ženě srdce a ruku. Jakýsi pocit, který si blíže nedovedl vysvětlit, ho zdržoval; váhal tak dlouho, až mu Natalie, s andělsky skromným, přívětivým úsměvem jako vždy, sama řekla: „Tedy přece jen musím nakonec přerušit mlčení a násilím se vedrat do vaší důvěry! Proč se tajíte, milý příteli, s věcí, která je pro vás tak důležitá a která se mne samé tak blízce dotýká? Nabídl jste mé přítelkyni ruku – nepletu se nepovolaně do této věci: tu je mé pověření! Tu je dopis, který vám píše, který vám posílá skrze mne."

„Terezin dopis!" zvolal.

„Ano, pane, a váš osud je rozhodnut. Jste šťasten. Dovolte, abych vám a své přítelkyni blahopřála."

Vilém zmlkl a hleděl před sebe. Natalie se na něho podívala a zpozorovala, že zbledl. „Vaše radost je prudká," pokračovala, „má znaky zděšení a připravila vás o řeč. Má účast není proto méně upřímná, že mi ještě dovoluje mluvit. Doufám, že mi budete vděčen, neboť mohu vám říci: můj vliv na Terezino rozhodnutí nebyl malý; ptala se mne na radu a podivnou náhodou byl jste právě zde; mohla jsem šťastně zdolat těch několik pochyb, které přítelkyně ještě měla. Posel stíhal posla; a hle, zde je její rozhodnutí! Zde, jak k němu došlo! Nyní si musíte přečíst všechny její dopisy, volně a nepředpojatě nahlédnout do spanilého srdce své nevěsty."

Vilém rozevřel list, který mu podávala nezapečetěný. Stála v něm tato vlídná slova:

„Jsem Vaše, taková, jaká jsem a jakou mě znáte. Jste můj, takový, jaký jste a jakého Vás znám. Co na nás a na našich vzájemných vztazích změní manželství, zdoláme rozumem, veselou myslí a shodou.

Poněvadž to není vášeň, co nás svádí dohromady, nýbrž náklonnost a důvěra, riskujeme méně než tisíce jiných lidí. Dojista mi prominete, když si někdy z celého srdce vzpomenu na svého starého přítele, za to přitisknu mateřsky Vašeho synka na svou hruď. Chcete-li se ihned sdílet se mnou o můj domek, budete v něm pánem a velitelem; zatím bude uzavřena koupě statku. Přála bych si, aby tam nedošlo ani k jedinému novému opatření beze mne, abych Vám hned ukázala, že si zasluhuji důvěry, kterou ve mne skládáte. Milovaný ženichu, uctívaný manželi! Tereza Vás tiskne na svou hruď s důvěrou a s radostí ze života. Má přítelkyně Vám poví víc, poví Vám vše!"

Vilém, jemuž tento list opět zcela zpřítomnil jeho Terezu, také se zas úplně vzpamatoval. Při čtení se v něm bleskurychle střídaly nejrůznější myšlenky. Zděšeně zjistil v svém srdci silné stopy lásky k Natalii, plísnil se, prohlašoval každou takovou myšlenku za nesmysl, představoval si Terezu ve vší její dokonalosti, přečetl si její dopis znova, rozveselil se, nebo snad spíše: vzpamatoval se natolik, že se jiným zdálo, že je vesel. Natalie mu předložila i dopisy, které s Terezou vyměnily, z nichž vyjmeme několik míst.

Tereza po svém vylíčila snoubence a pokračovala:

„Tak si představuji muže, který mi nyní nabízí ruku. Jak sám smýšlí o sobě, poznáš později z dopisů, v nichž mi zcela otevřeně podává popis své povahy. Jsem přesvědčena, že s ním budu šťastna."

* * *

„Co se týče rozdílu stavu, víš, jak o tom odjakživa smýšlím. Některým lidem se nepoměr vnějších poměrů zdá něčím strašným a nesnesitelným. Nebudu nikoho přesvědčovat, ale sama chci jednat podle svého přesvědčení. Ani mě nenapadá, abych někomu dávala příklad, ačkoliv sama nejednám bez příkladu. Mne by děsil leda vnitřní rozpor: nádoba, která se

nehodí k tomu, co do ní patří. Mnoho nádhery a málo požitku, bohatství a lakota, šlechtický titul a neotesanost, mládí a pedantství, nuzota a cavyky, to by bylo, co by mě mohlo zničit, ať už to svět označuje a oceňuje jakkoli."

* * *

„Doufám-li, že se hodíme k sobě, má to svůj důvod hlavně v tom, že se podobá Tobě, Tobě, drahá Natalie, které si tak nesmírně vážím. Ba má Tvou ušlechtilou snahu a touhu po lepším, která sama vytváří dobré, o němž se domníváme, že jsme je našli. Kolikrát jsem Tě v duchu plísnila, žes nakládala s tím nebo oním jinak, žes v tom nebo onom případě jednala jinak, než bych byla učinila já – a přece se většinou nakonec ukázalo, žes měla pravdu Ty. ‚Posuzujeme-li člověka jen podle toho, jaký skutečně je,' říkávalas, ‚ubližujeme mu a vedeme ho k horšímu; nakládáme-li však s ním, jako by už skutečně byl tím, čím být má, dostaneme ho tam, kam se dostat má.' Nedovedu se ani tak dívat na lidi, ani tak jednat, to dobře vím. Rozumnost, pořádek, kázeň, rozkaz, to je moje. Vzpomínám si ještě dobře, co řekl Jarno: ‚Tereza své chovance drezíruje, Natalie je vychovává.' Ba zašel kdysi dokonce tak daleko, že mi vůbec upřel tři vlastnosti, které jsou nejkrásnější: víru, lásku a naději. ‚Místo víry má svůj rozum,' řekl, ‚místo lásky vytrvalost a místo naděje důvěru.' Přiznám se Ti také bez mučení, že dokud jsem neznala Tebe, nic na světě mi nebylo vyššího nad přesnost a chytrost; teprve Tvá existence mě přesvědčila, oživila, přemohla a Tvé krásné výsostné duši ochotně postupuji první místo. Také svého přítele uctívám v tomto smyslu, jeho životopis je jediné nepřetržité hledání a nenalézání; ale to, co ho naplňuje, není prázdné hledání, nýbrž hledání zázračné a bezelstné; domnívá se, že mu může někdo dát, co může pojít jen od něho samého. Tak, drahá přítelkyně, mi má rozumovost ani tentokrát neuškodí; znám svého chotě lépe, než se zná sám, a vážím si ho proto ještě víc. Vidím ho, ale

nedohlédám ho, a všechen můj rozum nestačí, abych vytušila, co všechno může dokázat. Kdykoli myslím na něho, vždy se mi jeho obraz směšuje s Tvým a já nevím, čím jsem si zasloužila, že náležím dvěma takovým lidem. Ale chci si toho zasloužit tím, že budu konat svou povinnost, že splním, čeho se ode mne můžete nadít."

* * *

„Zda ještě myslím na Lotharia? Denně, a vroucně. Nemohla bych ho ani na minutku pohřešovat ve společnosti, která mě v duchu obklopuje. Ó, jak lituji tohoto znamenitého člověka, kterého uvedl poklesek z mládí v příbuzenství se mnou, že tak blízko *Tobě* ho chtěla mít sama příroda. Opravdu, bytost jako Ty by ho byla více hodna než já. Tobě bych ho mohla, ba musila postoupit. Nuže, buďme mu vším, čím můžeme, až si najde ženu, která ho bude hodna, a i pak buďme a zůstaňme spolu!"

* * *

„Co však tomu řeknou naši přátelé?" optala se Natalie.

„Váš bratr o tom neví?"

„Neví! O nic víc než vaše rodina; věc se tentokrát odbyla mezi námi ženami. Nevím, jaké vrtochy nasadila Lydie Tereze do hlavy; zdá se, že abbému a Jarnovi nedůvěřuje. Lydie v ní vzbudila aspoň jakési podezření proti některým tajným spolkům a plánům, o nichž ovšem zhruba vím, ale do nichž jsem se nikdy nepokoušela hlouběji vniknout, a při tomto rozhodujícím kroku nechtěla strpět ničí vliv než můj. S bratrem se již dříve dohodla, že si navzájem sňatek jen oznámí, že se však o něm spolu nebudou radit."

Natalie napsala nyní bratrovi dopis; vyzvala Viléma, aby k tomu připsal několik slov. Tereza ji o to poprosila. Chtěli jej právě zapečetit, když se nenadále ohlásil Jarno. Byl přijat velmi vlídně; byl zřejmě rozjařen, naladěn k žertům a konečně si neodpustil, aby neprohodil: „Vlastně sem přicházím, abych vám přinesl velmi podivnou, avšak příjemnou novinku; týká se to Terezy. Vy jste nám, krásná Natalie,

často vytýkala, že se staráme o tolik věcí; teď však uvidíte, jak je to dobré, mít všude své špehy. Hádejte a ukažte nám jednou svůj důvtip!“

Samolibost, s jakou pronesl tato slova, šelmovské pohledy, které při tom vrhal na Viléma a Natalii, přesvědčily oba, že jejich tajemství je prozrazeno. Natalie odvětila s úsměvem: „Jsme mnohem bystřejší, než si myslíte; napsali jsme už na papír rozluštění, ještě než nám hádanka byla položena.“

S těmito slovy mu podala dopis pro Lotharia a byla ráda, že může tak čelit malému překvapení a zahanbení, kterého se jim mělo dostat. Jarno se chopil listu poněkud udiveně, přečetl jej zběžně, užasl, pustil jej z ruky a díval se na oba vyjeveně, s výrazem překvapení a úžasu, na jaký nebyli u něho zvyklí. Neřekl ani slovo.

Vilém a Natalie byli nemálo zaraženi. Jarno přecházel po světnici. „Co mám říci,“ zvolal, „mám to vůbec říci? Tajemstvím to zůstat nemůže. Zmatku se nevyhneme! Tedy tajemství proti tajemství! Překvapení proti překvapení! Tereza není dcerou své matky, překážka padla. Přicházím sem poprosit vás, abyste vzácnou dívku připravila na sňatek s Lothariem.“

Jarno viděl úžas obou přátel, kteří sklopili oči k zemi. „Náš případ patří k těm,“ pravil, „které ve společnosti snášíme nejhůře. Co si každý při tom myslí, promyslí si nejlépe o samotě; já aspoň prosím, abych směl na hodinu odejít.“ Pospíchal do zahrady, Vilém ho mechanicky následoval, ale opodál.

Za hodinu se zase sešli. Vilém se ujal slova a řekl: „Dřív, kdy jsem žil bez účelu a bez plánu, lehce, ba lehkovážně, přátelství, láska, náklonnost a důvěra mi vycházely vstříc, ba tlačily se ke mně; a teď, když to myslím vážně, osud jako by se obrátil. Rozhodnutí, že nabídnu Tereze ruku, je snad první, které vychází zcela z mé vlastní vůle. Rozvážil jsem si svůj plán, můj rozum s ním úplně souhlasí a přípovědí výborné dívky se splnily všechny mé naděje. Nyní prazvláštní osud srazil mou napřaženou ruku, Tereza mi z dálky podává svou, jako ve snu, nemohu ji však uchopit a její krásný zjev mě opouští navždy. Buď sbohem, krásná vidino! Buďte sbohem i vy, obrazy svrchovaného štěstí, které jste se kolem ní nakupily!“

Odmlčel se na okamžik, hleděl před sebe a Jarno chtěl promluvit. „Dovolte, abych ještě něco dodal," vpadl mu do řeči Vilém, „neboť tentokrát se metá los o můj celý život. V tomto okamžiku mi přichází na pomoc dojem, který ve mně vzbudila Lothariova osobnost hned na první pohled, dojem, který se mi hluboko vryl do duše. Tento muž si zasluhuje všeho přátelství, a bez oběti přátelství ani není přátelstvím. Kvůli němu jsem dokázal ošálit nešťastnou dívku, kvůli němu mi bude možné zříci se nejušlechtilejší nevěsty. Jděte k němu, vyličte mu tuto podivnou příhodu a řekněte mu, k čemu jsem odhodlán."

Jarno nato odvětil: „V takových případech, myslím, je to nejhlavnější, abychom se neukvapovali. Bez Lothariova souhlasu už ani krok! Půjdu k němu, vyčkejte klidně mého návratu nebo jeho dopisu."

Odjel a zanechal oba přátele v největší tesknotě. Měli kdy zopakovat si několikrát celou událost a leccos k ní poznamenat. Nyní jim teprv bylo nápadné, že to podivné prohlášení přijali od Jarna jen tak beze všeho a neptali se na bližší okolnosti. Ba Vilém dokonce trochu zapochyboval; ale nejvyšší měrou vzrostl jejich úžas, ba jejich zmatek, když druhého dne přišel posel od Terezy, který přinesl Natalii tento zvláštní dopis:

„Vypadá to sice podivně, musím Ti však po svém posledním dopise ihned poslat ještě jeden a požádat Tě, abys mi rychle poslala mého snoubence. Bude mým manželem, ať si kují jakékoli pikle, aby mi ho vzali. Odevzdej mu přiložený dopis! Ale beze svědků, ať je to kdokoli!"

Dopis Vilémovi obsahoval toto:

„Co si asi pomyslíte o své Tereze, když pojednou naléhá vášnivě na sňatek, který, jak se zdálo, vymyslil jen klidný rozum? Nedejte se ničím zadržet a odjeďte ihned, jakmile dostanete tento list. Přijďte, milý, milý příteli, trojnásob milovaný nyní, kdy mi Vás chtějí vyrvat, nebo aspoň naše spojení ztížit."

„Co mám dělat?“ zvolal Vilém, když si přečetl dopis.

„Ještě nikdy se mi nestalo,“ odvětila Natalie po chvilce přemýšlení, „aby můj rozum a mé srdce tak naprosto mlčely jako tentokrát; nevím, co činit, nevím, co bych vám poradila.“

„Bylo by možné,“ zvolal prudce Vilém, „že Lothario sám o tom nic neví, anebo ví-li o tom, že spolu s námi je hříčkou skrytých plánů? Že by si byl Jarno teprv spatra vymyslil tuto pohádku, když si už přečetl náš dopis? Nebyl by nám řekl něco jiného, kdybychom se nebyli ukvapili? Co jen chtějí? Co jen mají za lubem? A jaké by to mohly být pikle, o kterých Tereza hovoří? To je jistá věc, Lothario je obklopen tajnými spolky a vlivy, sám jsem zakusil, že jsou v činnosti, že se v určitém smyslu starají o skutky a osudy některých lidí a že je dovedou řídit. Konečné cíle těchto tajností nechápu, ale tento nejnovější úmysl, aby mi vyrvali Terezu, vidím až příliš zřetelně. Na jedné straně mi malují možnost Lothariova štěstí, snad jen naoko; na druhé vidím svou milovanou dívku, svou zbožňovanou nevěstu, která mě volá do své náruče. Co mám činit? A čeho nechat?“

„Jen trochu strpení,“ řekla Natalie, „jen chvilku na rozmyšlenou! V tomto prapodivném zauzlení vidím jasně jen jedno: že se nesmíme ukvapit a dopustit se něčeho, co je nenapravitelné! Proti smyšlence, proti dovedným piklům nám pomohou vytrvalost a chytrost; vždyť se přece nutně vbrzku ukáže, zda je to pravda, či báchorka. Má-li bratr skutečně naději na sňatek s Terezou, bylo by ukrutné mu ji navždy vyrvat, když mu tak vlídně kyne. Dočkejme času, ví-li o tom něco, věří-li tomu, doufá-li.“

Těmto vývodům a této radě na štěstí přispěl na pomoc Lotharių dopis: „Neposílám k Vám znovu Jarna,“ psal, „řádka z mé ruky Ti poví víc než nejobšírnější slova poslova. Mám jistotu, že Tereza není dcerou své matky, a nemohu se vzdát naděje na ni, dokud o tom nebude sama přesvědčena, a pak rozhodne po klidné úvaze mezi mnou a mým přítelem. Nepropouštěj ho, prosím, od sebe! Štěstí, život Tvého bratra na tom závisí. Slibuji Ti, že tato nejistota nepotrvá dlouho.“

„Vidíte, jak se věci mají,“ řekla laskavě Vilémovi, „dejte mi čestné slovo, že neodejdete z domu.“

„Dávám vám své čestné slovo," zvolal, podávaje jí ruku, „že neopustím tento dům bez vašeho svolení. Tentokrát děkuji Bohu a svému strážnému duchu, že jsem veden, a to vámi."

Natalie vypsala Tereze celý průběh a prohlásila, že přítele od sebe nepustí. Zároveň jí poslala dopis Lotharův.

Tereza odpověděla:

„Nemálo se divím, že Lothario je o tom sám přesvědčen, neboť před sestrou by se snad přece takovou měrou nepřetvařoval. Jsem mrzuta, velmi mrzuta. Bude lépe, neřeknu-li víc. Nejlépe bude, když přijdu k Tobě, až najdu útulek pro ubohou Lydii, s níž nakládají tak ukrutně. Bojím se, že jsme všichni klamáni, a to takovou měrou, že se už jakživi z klamu nevypleteme. Kdyby můj přítel smýšlel jako já, uklouzl by Ti přece a vrhl se do náručí své Terezy, kterou by mu pak už nikdo na světě nevyrval. Ale já, já se bojím, že Viléma ztratím a Lotharia znova nezískám. Vzali mu Lydii, ukazujíce mu zpovzdáli naději na sňatek se mnou. Raději pomlčím, zmatek by jen ještě vzrostl. Zda zatím nebudou nejkrásnější vztahy tak zpřeházeny, tak podryty a rozrušeny, že jim nebude pomoci ani tehdy, až se vše vyjasní, to se ukáže teprv časem. Neuteče-li Ti můj přítel, přijedu za několik dní, abych ho u Tebe vyhledala a sobě zachovala. Divíš se, jaká vášeň se zmocnila Tvé Terezy. Není to však vášeň, je to jen přesvědčení, že tento nový přítel způsobí štěstí mého života, když už Lothario nemohl být můj. Řekni mu to jménem chlapce, který s ním seděl pod dubem a radoval se z jeho účasti! Řekni mu to jménem Terezy, která vyšla jeho nabídce srdečně a upřímně vstříc! Můj první sen, jak budu žít po boku Lothariově, mi z duše vyprchal; sen, jak hodlám žít se svým novým přítelem, má dosud plnou svěžest. Copak si mne tak málo považují, že to mají za tak snadné, abych beze všeho zaměnila jednoho za druhého?"

„Spoléhám na vás," řekla Natalie, podávajíc Vilémovi Terezin dopis, „že mi neuprchnete. Uvažte, že máte v rukou štěstí mého života! Můj život je s životem bratrovým spojen tak úzce a v něm tak hluboce zakořeněn, že bratr nemůže pocítit bolest, abych ji nepocítila také já, ani radost, aby nebyla také mým štěstím. Ba mohu směle říci, jenom skrze něho jsem pocítila, že srdce může býti dojato a povzneseno, že je na světě radost, láska a cit, které dávají víc, než vůbec můžeme požadovat."

Odmlčela se, Vilém ji uchopil za ruku a zvolal: „Ó, pokračujte! Je právě vhodná doba k pravé vzájemné důvěře, neboť nikdy jsme neměli více potřebí, abychom se blíže poznali."

„Ba, příteli," řekla s úsměvem nevýslovně klidně, něžně a vznešeně, „nebude to snad nevhodné, povím-li vám nyní, že všechno, co tolik knih a celý svět nazývá a označuje láskou, mně vždy připadalo jako pouhá pohádka."

„Vy jste dosud nemilovala?" zvolal Vilém.

„Nikdy nebo vždy!" odpověděla Natalie.

Pátá kapitola

Za této rozmluvy se procházeli zahradou, Natalie trhala všelijaké květiny podivných tvarů, které byly Vilémovi zcela neznámy, a proto se ptal na jejich jména.

„Jistě netušíte," pravila Natalie, „pro koho trhám tuto kytici! Je určena strýci, u něhož vykonáme návštěvu. Slunce svítí tak jasně do Síně minulosti[44], musím vás tam právě nyní uvést; a nikdy tam nevstupuji, abych nepřinesla několik květin, které strýc zvláště miloval. Byl to podivuhodný muž, a schopný nejzvláštnějších dojmů. K některým rostlinám a zvířatům, k některým lidem a krajinám, ba dokonce k některým kamenům měl zřejmou náklonnost, která jen málokdy byla pochopitelná. ‚Kdybych se nebyl od mládí tolik přemáhal,' říkal často, ‚kdybych se nebyl snažil vzdělat svůj rozum povšechně a rozsáhle, byl by se ze mne stal nejomezenější a nejnesnesitelnější člověk na světě; neboť nic nám není protivnější než neplodné zvláštnůstkářství u člověka, na němž můžeme žádat rozvitou, náležitou činnost.' A přece si musil sám doznat, že by z něho vyprchal všechen život a dech, kdyby si čas od času trochu neslevil a nedovolil si užívat s rozkoší toho, co nemohl vždy chválit a omluvit. ‚Není to mou vinou,' říkával, ‚že jsem nemohl uvést zcela v soulad své pudy se svým rozumem.' Při takových příležitostech žertoval obyčejně o mně a říkával: ‚Natalii můžeme již zaživa prohlásit za blahoslavenou, protože si její přirozenost žádá jen toho, co si svět přeje a co potřebuje.'"

Za těchto slov došli zase do hlavní budovy. Vedla ho prostrannou chodbou ke dveřím, před nimiž ležely dvě žulové sfingy. Dveře byly po egyptském způsobu nahoře užší než dole a jejich bronzová křídla připravovala na vážnou, ba poněkud děsivou podívanou. Jak příjemné to proto bylo překvapení, když toto očekávání se proměnilo v nejčistší pohodu: vstoupili totiž do síně, v níž umění a život rušily

44 V další části textu líčena podle Goethových architektonických ideálů. Egyptské motivy, příznačné pro empírový sloh, byly asi vzaty z ozdob zednářských lóží.

každou sebevzdálenější vzpomínku na smrt a na hrob. Ve stěnách byly v pravidelných vzdálenostech vytesány výklenky, ve kterých stály povětší sarkofágy. V sloupech mezi nimi byly menší otvory, ozdobené popelnicemi a vázami. Ostatní plochy stěn a klenby byly rozděleny v pravidelná pole a v nich byly mezi veselým a rozmanitým lemováním, věnci a ornamenty namalovány přívětivé symbolické postavy. Architektonické části byly obloženy krásným žlutým mramorem, který hrál do rezava, a azurové pásy zdařilé chemické směsi napodobovaly lapis lazuli a dodávaly celku jednoty a spojitosti, uspokojujíce oko jaksi kontrastem. Všechna tato nádhera byla architektonicky čistě uspořádána, a tak bylo každému, kdo sem vstoupil, že jeho duch se povznáší sám nad sebe, neboť ze spolupráce různých umění teprv zvěděl, čím člověk je a čím být může.

Naproti dveřím na nádherném sarkofágu byla mramorová socha důstojného muže, opřeného o polštář. Držel před sebou svitek papíru a hleděl naň s tichou pozorností. Svitek byl stočen tak, že bylo možná pohodlně přečíst slova na něm napsaná. Stálo tam: „Pamatuj žít!“

Natalie sňala suchou kytici a položila před strýcovu sochu čerstvou. Neboť on to byl, koho socha zobrazovala, a Vilém se domníval, že si dosud vzpomíná na rysy starého pána, kterého tehdy zahlédl v lese. „Zde jsme trávili mnoho hodin,“ řekla Natalie, „než síň byla dohotovena. V posledních letech svého života připoutal k sobě několik obratných umělců a jeho nejmilejší zábavou bylo pomáhat při vymýšlení a rozvrhování kreseb a kartonů k těmto malbám.“

Vilém se ani nemohl dost vynadívat na předměty, které ho obklopovaly. „Co života,“ zvolal, „je v této Síni minulosti! Týmž právem bychom ji mohli zvát Síní přítomnosti a budoucnosti. Tak všechno bylo, tak všechno bude! Nic nepomíjí, leda nečinný, poživačný divák. Hle, tento obraz matky, tisknoucí k sobě děcko, přetrvá mnoho pokolení šťastných matek. Snad ještě po staletích se zaraduje nějaký otec z tohoto vousáče, který odložil svou vážnost a laškuje se svým synkem. Tak povždy bude sedět nevěsta a pýřit se a přese všechny své tiché tužby si žádat, aby ji těšili, aby jí domlouvali; tak netrpělivě bude ženich naslouchat na prahu, zda smí vstoupit.“

Vilémův pohled těkal po bezpočtu obrazů kolem dokola. Od prvního jarého puzení, které nutká dítě, aby si hrálo a tužilo a cvičilo každý úd, až po klidnou vyrovnanou vážnost mudrce ukazovala tu krásná svěží řada, jak člověk nemá vrozených sklonů ani schopností, aby mu nebyly potřebou i k užitku. Od prvního plachého záchvěvu samolibosti, když dívka zaotálí, vytahujíc ze studánky džbán, a se zalíbením se zhlíží v čiré vodě, až po ony vznešené slavnosti, kdy se králové a národy u oltářů dovolávají bohů jako svědků svých smluv, všechno tu bylo zpodobeno jadrně a velce.

Byl to svět, bylo to nebe, co tu diváka obklopovalo, a mimo myšlenky, které v něm vzbuzovaly zobrazené postavy, mimo pocity, které vyvolávaly, jako by tu bylo ještě něco jiného, co uchvacovalo celou bytost člověka. Také Vilém to zpozoroval, aniž si to dovedl vyložit. „Co je to," zvolal, „co nezávisle na všem významu, na vší účasti, kterou nám vnukají lidské příběhy a osudy, působí na mne tak silně a zároveň tak půvabně? Promlouvá to z celku, promlouvá to ke mně z každé části, aniž dovedu celek pochopit, aniž si dovedu nějak zvlášť přisvojit nějakou část. Jaké kouzlo tuším v těchto plochách, v těchto liniích, v těchto výškách a šířkách, v těchto hmotách a barvách! Čím to je, že tyto postavy, už na první pohled, jako pouhé ozdoby, působí tak utěšeně? Ba cítím to, že tu člověk může prodlévat, spočinout a všeho se zmocňovat zrakem, být šťasten a myslit a cítit něco zcela jiného než to, co má před očima."

A opravdu, kdybychom mohli popsat, jak tu všechno bylo šťastně rozvrženo, jak všechno souladem nebo protikladem, jednobarevností nebo pestrostí bylo na svém místě, takže nic nepůsobilo jinak, než jak to působit mělo, a tak vyvolávalo dojem ucelený a přesný: dojista bychom přenesli čtenáře v duchu na místo, z něhož by si tak brzy nepřál odejít.

Čtyři velké mramorové svícny stály v rozích síně, čtyři menší uprostřed kolem překrásně provedeného sarkofágu, který kdysi podle své velikosti hostil mladou osobu prostřední postavy.

Natalie se zastavila u tohoto pomníku a pravila, kladouc naň ruku: „Můj milý strýc měl velkou zálibu v tomto starověkém výtvoru.

Říkával někdy: ‚Opadají nejen prvé květy, které můžete uložit tam nahoře do těch malých schrán, nýbrž i plody, které, visíce na větvích, v nás ještě dlouho vzbuzují nejkrásnější naděje, zatím co skrytý červ se už dávno přičinil o jejich předčasnou zralost a záhubu.‘ Bojím se," pokračovala, „že mínil věštecky naše milé děvčátko, které zřejmě uniká veškeré naší péči a chýlí se k tomuto klidnému příbytku."

Když už byli na odchodu, řekla Natalie: „Musím vás ještě na něco upozornit. Všimněte si polokruhovitých výklenků nahoře po obou stranách! Tam mohou stát skryty sbory pěvců, a kovové ozdoby pod římsami jsou na upevňování koberců, které se podle strýcova příkazu mají rozvěšovat při každém pohřbu. Nemohl žít bez hudby, zvláště ne beze zpěvu a měl při tom zvláštní zvyk, že nechtěl vidět zpěváky. Říkával: ‚Divadlo nás příliš zhýčkává, hudba tam jaksi slouží jen oku, doprovází pohyby, nikoli pocity. Při oratoriích a koncertech nás hudebníkův zjev vždycky ruší. Pravá hudba je jen a jen pro sluch, krásný hlas je to nejobecnější, co si můžeme pomyslit, a když se před naším zrakem objeví zcela určitý jedinec, který jej vyluzuje, ničí to ryzost a účinek této obecnosti. Chci vidět každého, s kým hovořím, poněvadž to je právě jednotlivec, jehož postava a charakter činí to, co mluví, cenným nebo bezcenným; kdo mi však zpívá, má být neviditelný, jeho tělesný zjev mě nemá podplácet nebo mást. Tady mluví jen orgán k orgánu, ne duch k duchu, ne tisíceronásobný svět k oku, ne nebe k člověku.‘ Tak chtěl také při instrumentální hudbě, aby orchestr byl pokud možná skryt, poněvadž nás prý mechanická námaha a nezbytné, vždy poněkud pitvorné pohyby hrajících hudebníků jen rozptylují a matou. Proto neposlouchal hudbu jinak než se zavřenýma očima, aby svou celou bytost soustředil na jediný nezkalený požitek sluchový."

Opouštěli právě síň, když zaslechli, jak děti prudce běží po chodbě a Felix volá: „Ne, já! Ne, já!"

První vrazila do otevřených dveří Mignon; byla bez dechu a nemohla ze sebe vypravit ani slova. Felix, který ještě nedoběhl, volal: „Maminka Tereza je tady!" Děti se podle všeho vsadily, kdo přiběhne se zprávou dřív. Mignon ležela Natalii v náručí, její srdce divoce bušilo.

„Zlé dítě," pravila Natalie, „což jsme ti nezakázali prudký pohyb? Podívej se, jak ti tluče srdce!"

„Ať už konečně pukne," řekla Mignon s hlubokým povzdechem. „Tluče už příliš dlouho."

Sotva se vzpamatovali z tohoto zmatku, z tohoto leknutí, už vstoupila Tereza. Přiběhla k Natalii, objala ji i děvčátko. Pak se obrátila k Vilémovi, pohlédla na něho svýma jasnýma očima a pravila: „Nuže, milý příteli, jak je? Snad jste se nenechal zmást?" Vykročil jí vstříc; přiskočila k němu a visela mu na krku. „Ó má Terezo!" zvolal.

„Příteli, milenče, choti! Ano, jsem navždy tvá!" zvolala, prudce ho líbajíc.

Felix ji tahal za sukni a volal: „Maminko Terezo, já jsem tu taky!" Natalie stála nepohnutě a hleděla před sebe. Mignon si pojednou levicí sáhla na srdce a napřahujíc pravici, skácela se s výkřikem jako mrtvá k Nataliiným nohám.

Jejich zděšení bylo velké: srdce nebušilo, tep se zastavil. Vilém ji vzal do náručí a odnesl rychle nahoru; bezvládné tělo viselo na jeho ramenou. Přítomnost lékařova je utěšila pramálo; on a mladý ranhojič, kterého již známe, se namáhali marně. Drahé stvoření přivést k životu již nemohli.

Natalie pokynula Tereze. Vzala přítele za ruku a odvedla ho z pokoje. Byl němý, neschopen promluvit a neodvažoval se jí podívat do očí. Tak seděl vedle ní na pohovce, na které při svém příchodu zastihl Natalii. Promyslil bleskurychle množství lidských osudů, nebo spíše, nemyslil, toliko dopouštěl, aby na jeho duši působilo, co nemohl zapudit. Jsou v životě chvíle, kdy se události, podobny okřídleným tkalcovským člunkům, před námi míhají a nezadržitelně dotkávají osnovu, kterou jsme více méně sami upředli a napjali. „Příteli, miláčku," pravila Tereza, přerušujíc mlčení, a vzala ho za ruku, „stůjme v tuto chvíli pevně při sobě, jak toho v podobných případech snad ještě častěji bude zapotřebí. Pro takové události musí člověk na světě být ve dvou, aby je unesl. Uvaž, příteli, pociť, že nejsi sám, ukaž své Tereze, že ji miluješ, především tím, že se s ní rozdělíš o své bolesti!" Objala ho a přitiskla něžně na prsa; on ji uchopil do

náručí a prudce ji sevřel. „Ubohé dítě," zvolal, „hledalo v smutných okamžicích ochranu a útěchu na mém nespolehlivém srdci; popřej mi, abych v této strašné hodině pocítil bezpečnost tvého!" Zůstali v těsném objetí, cítil, jak její srdce buší na jeho prsou. Ale v duši měl pusto a prázdno, jenom obraz Mignonin a Nataliin se jako stínohra vznášel před jeho zrakem.

Natalie vešla. „Požehnej nám!" zvolala Tereza. „Ať jsme v této smutné chvíli před tebou spojeni." Vilém měl obličej ukrytý na Terezině šíji; měl to štěstí, že mohl plakat. Neslyšel, že Natalie vešla, neviděl ji, teprv když zazněl její hlas, jeho slzy se zdvojnásobily. „Co Bůh spojil, nechci rozlučovat," pravila Natalie s úsměvem. „Ale spojit vás nemohu a také vám neschvaluji, že bolest a láska z vašeho srdce vypudily všechnu vzpomínku na mého bratra." Vilém se při těchto slovech vyrval z Terezina objetí. „Kam jdete?" zvolaly obě ženy. „Ukažte mi dítě," zvolal, „které jsem zavraždil! Neštěstí, které vidíme očima, je menší, než když nám je obraznost násilně vrývá do duše. Ukažte mi zvěčnělého anděla! Jeho zjasněná tvář nám řekne, že je mu dobře!"

Poněvadž přítelkyně rozrušeného mladíka nemohly zadržet, šly za ním. Ale laskavý lékař, který jim s chirurgem vyšel vstříc, je zadržel, než se přiblížili k nebožce, a pravil: „Nepřibližujte se tomuto předmětu smutku a dovolte, aby má dovednost, pokud je s to, dala pozůstatkům tohoto podivuhodného stvoření trochu trvání. Chci u této milované bytosti ihned použít krásného umění tělo nejen balzamovat, nýbrž uchovat mu i živoucí vzezření. Protože jsem její smrt předvídal, učinil jsem již všechny přípravy a s tímto mým pomocníkem se mi to jistě podaří. Dopřejte mi jen několik dní času a nechtějte to drahé dítě spatřit dřív, než je dopravíme do Síně minulosti."

Mladý chirurg měl opět v rukou onu podivuhodnou brašnu s nástroji. „Od kohopak ji asi má," zeptal se Vilém lékaře. „Znám ji velice dobře," odvětila Natalie, „má ji po otci, který vás tehdy v lese obvazoval."

„Ó, tak jsem se tedy přece nezmýlil," zvolal Vilém, „poznal jsem tu stuhu ihned. Přenechte mi ji! Uvedla mě první zas na stopu mé dobroditelky. Kolik slastí a strastí přetrvá taková neživá věc! Kolika bolestí byla již asi svědkem, a její vlákna dosud drží pohromadě! Kolika posledním okamžikům člověka už asi byla přítomna, a její barvy dosud nevybledly! Byla při nejkrásnější chvíli mého života, když jsem ležel raněn na zemi a vaše spásná postava se objevila přede mnou, když se zkrvavenými vlasy o mne něžně pečovalo to ubohé dítě, jehož předčasnou smrt dnes oplakáváme."

Přátelům se nedostávalo času, aby se rozhovořili o této smutné události a aby Tereze vysvětlili povahu dítěte a pravděpodobnou příčinu jeho nenadálé smrti. Neboť byli ohlášeni cizinci; když se však objevili, naprosto jim nebyli cizí: vstoupil Lothario, Jarno a abbé. Natalie vyšla bratrovi vstříc, ostatní ihned zmlkli. Tereza s úsměvem řekla Lotharіovi: „To vás asi nenapadlo, že tu uvidíte mne; aspoň v tuto chvíli není právě radné, abychom se vyhledávali. Přesto mi buďte po tak dlouhé nepřítomnosti srdečně vítán."

Lothario jí podal ruku a odvětil: „Když nám už jednou je souzeno utrpení a odříkání, ať je to aspoň vždy v přítomnosti žádoucího předmětu naší lásky. Nežádám si vlivu na vaše rozhodnutí; má důvěra ve vaše srdce, ve váš rozum a čistou mysl je stále ještě taková, že ochotně vložím do vašich rukou svůj vlastní osud a osud svého přítele."

Řeč se ihned obrátila na obyčejné, ba skoro můžeme říci, na všední věci. Společnost se brzy po dvojicích rozešla na procházku. Natalie odešla s Lotharіem, Tereza s abbém a Vilém s Jarnem zůstali v zámku.

Příchod tří přátel ve chvíli, kdy Vilémovi ležela na prsou těžká bolest, ještě zhoršil jeho náladu, místo aby ho rozptýlil. Byl mrzutý a podezřívavý a nemohl a nechtěl to zapírat, když se ho Jarno vyptával na důvod jeho zasmušilé zamlklosti; „Co chcete víc?" zvolal Vilém. „Lothario přibyl se svými starosvaty a tuze bych se divil, kdyby teď na nás nepůsobily ony tajemné, stále tak přičinlivé mocnosti z věže, a nezamýšlely s námi a na nás provést nějaký svůj úmysl.

Jak tyto svaté muže znám, je zřejmě neustále jejich nejpřednějším cílem, aby rozdvojovali, co je spojeno, a spojovali, co je rozděleno. Co z toho vzejde, to naším nezasvěceným očím asi povždy zůstane tajemstvím."

„Jste mrzutý a zatrpklý," řekl Jarno. „Dobrá! Jen co se rozzlobíte docela, bude ještě líp."

„To se může brzy stát," odvětil Vilém, „tuze se obávám, že jim tentokrát jde o to, aby nejvyšší měrou podráždili mou vrozenou i naučenou trpělivost."

„Tak se mi zdá," řekl Jarno, „že bych vám přece, než uvidíme, kam směřuje vývoj našeho příběhu, měl něco povědět o věži, k níž zřejmě máte tak velkou nedůvěru."

„Záleží na vás," odvětil Vilém, „troufáte-li si mě svým vypravováním zabavit. Má mysl je zaměstnána tolika věcmi, že nevím, zda budu s to, abych těmto podivuhodným dobrodružstvím věnoval náležitý zájem."

„Nenechám se odstrašit vaší líbeznou náladou," pravil Jarno, „abych vás nepoučil o tomto bodě. Máte mě za chytrého chlapíka a chci, abyste mě měl i za poctivce; kromě toho mi to tentokrát bylo uloženo." „Bylo by mi milejší," odvětil Vilém, „kdybyste mluvil z vlastního popudu a z dobré vůle mě poučit; když vás nemohu vyslechnout bez nedůvěry, proč vás mám vůbec poslouchat?" – „Nemám-li já teď nic lepšího na práci," řekl Jarno, „než vyprávět pohádky, máte snad i vy trochu času věnovat jim maličko pozornosti; snad k tomu budete ochotnější, když vám řeknu hned úvodem: vše, co jste ve věži viděl, jsou vlastně už jen pozůstatky mladistvého podniku, který většina zasvěcenců kdysi brala velmi vážně a kterým se nyní občas všichni zasmějeme."

„Tak tedy všechna ta důstojná slova a znamení jsou pouhá hračka?" zvolal Vilém. „Uvádíte člověka slavnostně na místo, které si vynutí naši úctu, ukazujete mu nejpodivnější zjevy, dáváte mu svitky plné nádherných, tajuplných výroků, kterým ovšem z největší části nerozumí, vyložíte mu, že dosud byl pouhým učedníkem, dáváte mu za vyučenou, a nakonec z toho ze všeho není o nic chytřejší, než byl."

„Nemáte ten pergamen při sobě?“ zeptal se Jarno. „Stojí v něm ledacos dobrého, neboť ty všeobecné průpovědi nejsou žádné výmysly; kdo si při nich nedovede vzpomenout na žádnou vlastní zkušenost, tomu arci připadají prázdné a temné. Ukažte mi přece svůj tak zvaný výuční list, máte-li ho po ruce.“ „Ovšemže mám,“ odvětil Vilém, „takový drahocenný amulet člověk přece neustále nosí na prsou.“ „Nu, kdo ví,“ řekl s úsměvem Jarno, „zda jeho obsah nebudete jednou nosit v hlavě a v srdci.“

Jarno do něho nahlédl a přeběhl očima první polovici. „Tohle,“ pravil, „se týká umělecké výchovy, o tom ať promluví jiní; ostatek jedná o životě, a v tom se už lépe vyznám.“

Jal se po částech předčítat, mluvil do toho a navazoval na text své vlastní poznámky a příběhy: „Mládí má mimořádnou zálibu v tajnostech, obřadech a velkých slovech a často je to příznak jakési hloubky charakteru. Chceme v těchto letech, aby cosi, třeba jen temně a neurčitě, dojímalo a uchvacovalo naši bytost. Jinoch, který leccos tuší, myslí, že v tajemství mnoho najde, že musí do tajemství mnoho vkládat a jím působit. V tomto smýšlení utvrzoval mladou společnost abbé jednak proto, že se to shodovalo s jeho zásadami, jednak ze záliby a ze zvyku, poněvadž kdysi byl ve styku se společností, která asi skrytě vykonávala mocný vliv. Já sám jsem se nejméně dovedl vpravit do těchto kejklů. Byl jsem starší než ostatní, od mladosti jsem viděl jasně a netoužil ve všem všudy po ničem než po jasnosti; neměl jsem jiného zájmu než poznat svět takový, jaký je, a nakazil touto zálibou nejlepší z ostatních druhů. A málem by se tím celá naše výchova byla dostala do falešných kolejí; neboť začali jsme vidět na svých bližních jen samé chyby a jejich omezenost, a sami sebe jsme měli za skvělé chlapíky. Abbé nám přispěl na pomoc a poučil nás, že nemůžeme lidí vůbec pozorovat, když se nezajímáme o jejich výchovu – a že vlastně ani sebe nepoznáme a nepochopíme jinak než v činnosti. Poradil nám, abychom zachovali počáteční formy své společnosti; tak se stalo, že v našich schůzkách zůstalo něco obřadného. Celkové zřízení nezapřelo první mystické vlivy; později vzalo na sebe jakoby symbolicky podobu řemesla, které se

pozdvihovalo až k umění. Odtud naše názvy: učedník, tovaryš a mistr. Chtěli jsme se dívat na svět vlastníma očima a vytvořit si zvláštní archiv své znalosti světa; tak vznikla ta spousta konfesí, z nichž některé jsme napsali sami, k některým podnítili jiné a z nichž jsme pak sestavili Léta učednická. Ne všem lidem jde o vzdělání v pravém slova smyslu, mnozí chtějí jen domácí prostředeček k příjemnému živobytí, recept na bohatství a na blaženství všeho druhu. Všechny tyto lidi, kterým nešlo o to, abychom je postavili na vlastní nohy, jsme všelijakými mystifikacemi a hokuspokusy zadržovali nebo vylučovali. Dávali jsme po svém za vyučenou jen těm, kdo živě cítili a jasně vyznávali, k čemu jsou zrozeni, a kdo se dost vycvičili, aby se vesele a lehce brali svou cestou."

„To jste se tedy se mnou náramně ukvapili," odvětil Vilém, „neboť právě od oné chvíle vím méně než kdy předtím, co mohu, chci nebo mám dělat." „Dostali jsme se do tohoto zmatku bez viny, šťastná náhoda nám zase pomůže z něho vybřednout! Zatím si však pamatujte: v kom je mnoho co rozvíjet, ten sebe a svět pochopí teprv později. Málo je těch, kdož chápou smysl a zároveň jsou schopni činu. Smysl rozšiřuje, ale ochromuje; čin oživuje, ale omezuje."

„Prosím vás," vpadl mu do řeči Vilém, „už mi nic nečtěte z těch podivných slov! Tyhle fráze se mne už něco namátly!" „Zůstanu tedy u svého příběhu," pravil Jarno, svinul napolo svitek a pohlédl jen občas do něho. „Já sám jsem společnosti a lidem prospěl nejméně. Jsem velmi špatný učitel, nesnáším pohled na někoho, kdo dělá neobratné pokusy. Nezdržím se a zavolám hned, když vidím, že někdo bloudí, i kdyby to byl náměsíčník, o němž třeba vím, že v tu ránu spadne a zlomí si vaz. Proto se stále hádám s abbém, který tvrdí, že blud může být vyléčen jen blouděním. Také kvůli vám jsme se často přeli. On si vás zvláště zamiloval, a to už něco znamená, takovou měrou si získat jeho zájem. Musíte mi dosvědčit, že jsem vám vždy, kdykoli jsem vás potkal, říkal pouhou pravdu." „Šetřil jste mne málo," pravil Vilém, „a zůstáváte podle všeho věren svým zásadám." „A čehopak, prosím vás, mám šetřit," odvětil Jarno, „když tak nadaný mladík jde nesprávným směrem?" „Promiňte," pravil Vilém,

„upřel jste mi dost přísně jakékoli nadání k herectví, přiznávám se, že sám u sebe nejsem schopen považovat se za zcela nenadaného, třeba jsem se úplně zřekl tohoto umění." „A podle mého mínění je to přece tak jasné," řekl Jarno, „že ten, kdo dovede hrát jen sám sebe, není pravým hercem. Kdo se duší i tělem nedovede přetvořit v nejrůznější postavy, ten si toho jména nezasluhuje. Tak jste vy na příklad sehrál velmi pěkně Hamleta a některé jiné úlohy, při nichž vám napomáhala vaše povaha, vaše postava a okamžitá nálada. To by koneckonců stačilo na amatérském jevišti a každému, kdo by před sebou neviděl jiné cesty. Máme se," pokračoval Jarno, dívaje se do svitku, „stříci nadání, v němž se nemůžeme nadít dokonalosti. Ať už to přivedeme kamkoli, přece nakonec, když poznáme dokonalost pravého mistra, budeme bolestně litovat ztráty času a sil, které jsme na takové břídilství vynaložili."

„Nic nečtěte," pravil Vilém, „vroucně vás prosím, pokračujte, povězte, vysvětlete mi vše! A tak mi tedy abbé pomohl při Hamletovi tím, že opatřil ducha?" – „Ano, neboť ujišťoval, to že je prý jediná cesta, jak vás vyléčit, lze-li vás vůbec vyléčit." – „A proto mi zanechal závoj a kázal mi, abych prchl?" – „Ano, doufal dokonce, že provedení Hamleta nasytí jednou provždy vaši touhu. Prý nikdy již nevstoupíte na jeviště, ujišťoval. Byl jsem přesvědčen o opaku a měl jsem pravdu. Přeli jsme se o to ještě téhož večera po představení." – „Vy jste mě tedy viděl hrát?" – „Zajisté." – „A kdo tedy představoval ducha?" – „To sám nemohu s určitostí říci; buď abbé, nebo jeho bližený, ale myslím, že ten, poněvadž je o něco větší." – „Vy máte tedy také jeden před druhým tajnosti?" – „Přátelé mohou a musí mít jeden před druhým tajnosti, ale nejsou si navzájem tajemstvím."

„Mate mě už pouhá vzpomínka na tyto zmatky. Povězte mi něco o muži, kterému jsem tolik povinován a kterému mám tolik co vyčítat."

„Co ho činí pro nás tak cenným," odpověděl Jarno, „a co mu jaksi zachovává vládu nad námi nade všemi, to je jeho přirozený volný a bystrý smysl pro všechny síly, co jich člověk má a které lze každou podle dané přirozenosti rozvinout. Většina lidí, i ti nejlepší, jsou

v rozhledu omezeni, každý si na sobě i na jiných váží jen některých vlastností a jen ty podporuje a jen ty vzdělává. Zcela opačně jedná abbé: má smysl pro vše, zájem o vše a rozpoznává a podporuje všechny vlastnosti. Ale teď musíme přece zas nahlédnout do svitku!“ pokračoval Jarno. „‚Jen všichni lidé vespolek tvoří lidstvo, jen všechny síly dohromady tvoří svět. Samy jsou mezi sebou často ve sporu; a jak se navzájem snaží zničit, příroda je znovu vytváří a drží pohromadě. Od nejnepatrnějšího zvířecího pudu výrobního po nejvyšší výtvory nejduchovějšího umění, od zablábolení a výsknutí děcka až po nejznamenitější výkony řečníka a zpěváka, od první chlapecké rvačky až po nesmírná válečná opatření na obranu a dobývání zemí, od nejskromnější záliby a nejprchavější lásky až po nejprudší vášeň a nejvážnější svazek, od nejprostšího citu pro smyslovou přítomnost po nejkřehčí tuchy a naděje v nesmírně vzdálenou budoucnost ducha, to vše a ještě více spočívá v člověku a žádá si výchovy; ale nejen u jedince, nýbrž u všech. Každá vloha je důležitá a třeba ji rozvinout. Jde-li jednomu toliko o krásu a druhému toliko o užitek, tvoří teprve oba dohromady celého člověka. Užitečné obstojí samo sebou, neboť množství je vytváří a nikdo se nemůže obejít bez něho; krásné však je třeba posilovat, neboť málokdo je vytváří a mnoho lidí je potřebuje.‘“

„Zadržte,“ zvolal Vilém, „to vše jsem už četl.“ – „Jen ještě několik řádek!“ odvětil Jarno. „V tomhle je zas celý abbé: ‚Síla sílu ovládá, ale síla síly nevzdělá; každá vloha však má sama v sobě sílu, aby se vyvinula. To chápe tak málo lidí, a přece chtějí učit a působit.‘“ – „A já tomu také nerozumím,“ odvětil Vilém. „Na tento text uslyšíte od abbého ještě nejedno kázání: ‚Tak jen jasně poznávejme a držme se pevně toho, co je *v nás* a co můžeme *v sobě* vychovat; buďme spravedliví k druhým, neboť jen potud si zasluhujeme úcty, pokud si dovedeme vážit jiných.‘“ „Proboha vás prosím, nechte těch sentencí; cítím, že jste špatný balzám pro zraněné srdce. Řekněte mi raději se svou krutou určitostí, co ode mne očekáváte, čemu a jakým způsobem mě chcete obětovat.“ – „Za toto podezření, ujišťuji vás, nás v budoucnu odprosíte. Vaší starostí je zkoumat a volit, naší zas

vám pomáhat. Člověk není šťasten, dokud si jeho ničím neomezená snaha sama nestanoví mezí. Nedržte se mne, držte se abbého, nemyslete na sebe, myslete na to, co vás obklopuje. Naučte se na příklad nahlédnout, jaký znamenitý člověk je Lothario, jak jeho rozhled je nerozlučně spjat s jeho činností, jak jde stále kupředu, jak se rozvíjí a strhuje každého s sebou. Má v sobě celý svět, ať je, kde chce; jeho přítomnost nás oživuje a podněcuje, a podívejte se proti tomu na našeho doktora: jeho povaha je pravý opak Lothariovy. Působí-li Lothario na celek a do dáli, lékař obrací svůj jasný zrak jen na nejbližší věci, opatřuje spíše prostředky k činnosti, než aby ji sám konal a oživoval. Jeho jednání se dokonale podobá dobrému šafářování, jeho působnost se projevuje nenápadně, neboť podporuje každého v jeho okruhu. Jeho vědění je neustálé sbírání a rozdávání, braní a udílení v malém. Lothario by snad za jediný den dovedl zničit, co lékař roky budoval. Ale zato by také v jediném okamžiku dokázal jiným vnuknout tolik síly, že by stonásobně nahradili, co bylo zničeno." – „Je to smutné zaměstnání," řekl Vilém, „přemýšlet o křišťálových ctnostech jiných, když se člověk sám se sebou nemůže dohodnout. Takové úvahy pěkně sluší vyrovnanému člověku, ne však tomu, kým zmítá vášeň a nejistota." – „Uvažovat klidně a rozumně ještě nikdy nikomu neuškodilo, a když si zvykneme uvažovat o přednostech druhých, naše přednosti se nepozorovaně samy postaví na své pravé místo a ochotně vzdáme se liché činnosti, ke které nás svádí naše fantazie. Zbavte se přece pout podezřívavosti a bojácnosti! Tu přichází abbé! Buďte k němu hodně vlídný, než se dovíte, kolikerým díkem jste mu povinován. Tu přichází mezi Natalií a Terezou, čtverák! Vsadil bych se, že má něco za lubem. Vůbec si rád zahraje na prozřetelnost a zejména si čas od času neodepře potěšení dávat dohromady svatby."

Vilém, jehož vzrušená a mrzutá nálada se nezlepšila přes všechna chytrá a laskavá slova Jarnova, měl za to, že to je nanejvýš nešetrné, že se jeho přítel právě v této chvíli zmiňuje o takových vztazích, a řekl, s úsměvem sice, nikoli však bez hořkosti: „Já si zase myslím, že potěšení sjednávat svatby by se mělo zůstavit těm, kdož se mají rádi."

Šestá kapitola

Společnost se zase sešla a naši přátelé byli nuceni přerušit rozhovor. Zanedlouho ohlásili kurýra, který si přál odevzdat nějaký dopis přímo do Lothariových rukou. Byl uveden; byl to silný, statný muž, jeho livrej byla velmi bohatá a vkusná. Vilémovi připadalo, že ho odněkud zná, a nemýlil se: byl to týž člověk, kterého tenkrát poslal za Filinou a domnělou Marianou a který se již nevrátil. Chtěl ho právě oslovit, když se Lothario, který dopis zatím přečetl, vážně a téměř mrzutě zeptal: „Jak se jmenuje jeho pán?“

„Na tuto otázku,“ odpověděl skromně kurýr, „dovedu ze všech otázek odpovědět nejméně; doufám, že dopis vše potřebné oznamuje, ústního mi uloženo nebylo nic.“

„Buď jak buď,“ odpověděl Lothario s úsměvem, „když jeho pán už ke mně má takovou důvěru, že mi píše jako větroplach, bude nám vítán.“ – „Nenechá na sebe dlouho čekat,“ odvětil kurýr, uklonil se a odešel.

„Poslechněte si,“ řekl Lothario, „jaké jsem to dostal bláznivé a nejapné poselství: ‚Jelikož ze všech hostí,‘ píše neznámý, ‚humor, když se dostaví, hostem nejvítanějším bývá, já ho pak co spolucestujícího s sebou stále vodím, jsem přesvědčen, že návštěva, kterou zamýšlím Milostem a Urozenostem Vašim učiniti, ve zlé mi vykládána nebude; naopak se kojím nadějí, že se k úplné spokojenosti veškeré vznešené rodiny dostavím a právě tak příležitostně zase ztratím. Zůstávám a tak dále, hrabě Šnečí nožka.‘“

„To je nějaký nový rod!“ pravil abbé.

„Snad je to jen ad personam,“ odvětil Jarno.

„Tu hádanku není těžko rozluštit,“ řekla Natalie, „sázím se, že je to bratr Bedřich, který nám již od strýcovy smrti hrozí návštěvou.“

„Uhodlas, krásná a moudrá sestro má,“ zvolal kdosi z blízkého křoví a ihned vystoupil roztomilý rozjařený mladík. Vilém nemohl potlačit výkřik. „Jak,“ zvolal, „náš plavý dareba? Ten tu ještě scházel!“ Bedřich se zarazil, podíval se na Viléma a zvolal: „Vskutku, méně bych se divil, kdybych tady v strýcově zahradě našel proslulé

pyramidy, které přece stojí tak pevně v Egyptě, nebo hrobku krále Mausola, která, jak mě ujistili, vůbec už neexistuje, nežli vás, dávný příteli a mnohonásobný dobrodinče. Buďte zejména a co nejkrásněji pozdraven!“

Když všechny dokola pozdravil a políbil, přiskočil zase k Vilémovi a zvolal: „Jen mi ho, prosím vás, chovejte jako v bavlnce, tohoto hrdinu, vojevůdce a dramatického filozofa! Při našem prvním setkání jsem ho špatně, tak říkajíc vochličkou učesal a on mě pak zachránil před notným výpraskem. Je velkomyslný jako Scipio, štědrý jako Alexander, občas také zamilován, ale při tom nemá své soupeře v nenávisti. Ne abyste si snad myslili, že svým nepřátelům sype na hlavu řeřavé uhlí, což prý podle všeobecného úsudku je nejhorší služba, kterou můžeme bližnímu prokázat, nikoli, on ještě posílá za přáteli, kteří mu unášejí jeho dívku, dobré a věrné služebníky, jen aby snad, chraň pánbůh, nepřišli k úrazu.“

Na ten způsob mlel bez ustání, aniž kdo byl s to učinit tomu přítrž; poněvadž mu pak nikdo nemohl tímto stylem odpovědět, zůstalo mu skoro pořád slovo. „Nedivte se,“ zvolal, „mé velké sčetlosti ve svatých i světských spisovatelích; dovíte se, jak jsem nabyl těchto znalostí.“ Chtěli na něm vyzvědět, jak se mu daří, odkud přichází; avšak pro samé moudré průpovídky a starožitné příběhy se pořád nedostával k srozumitelnému výkladu.

Natalie řekla tiše Tereze: „To jeho veselí mě bolí: sázím se, že mu při tom není do skoku.“

Poněvadž Bedřich se svými žerty, mimo některé šprýmovné odpovědi Jarnovy, u společnosti vůbec nenalezl ohlasu, řekl: „Není zbytí, v této vážné rodině zvážním i já, a poněvadž mi za takových povážlivých okolností všecko břímě mých hříchů těžce doléhá na duši, rozhodnu se krátce a dobře ke generální zpovědi, z níž se však, vy drazí pánové a dámy, vůbec nic nedovíte. Jedině tento šlechetný přítel, jemuž z mého konání a počínání je už leccos známo, se to doví, a to tím spíš, že jediný on tu má trochu proč se na to ptát. Že byste nebyl zvědav,“ pokračoval obrácen k Vilémovi, „jak a kde? Kdo, kdy

a proč? Zdalipak ještě umíte skloňovat řecká slovesa phileó, philô a znáte odvozeniny tohoto rozkošného slovesa?“

S tím uchopil Viléma pod paží a odvedl si ho, všelijak ho objímaje a líbaje.

Sotva Bedřich vstoupil do Vilémova pokoje, našel na okně nůž na pudr s nadpisem „Pamatuj na mne!“. „Dobře schováváte, co máte rád,“ řekl. „Opravdu, to je Filinin nožík, který vám darovala ten den, kdy já jsem vás tak pokrákal. Doufám, že si při něm na spanilou dívku pilně vzpomínáte, a ujišťuji vás, že ani ona na vás nezapomněla, a kdybych nebyl už dávno ze své duše vypudil každou stopu žárlivosti, nedíval bych se na vás bez závisti.“

„Nemluvte mi už o tom stvoření,“ odvětil Vilém. „Nepopírám, že jsem se dlouho nemohl zbavit dojmu, který na mne učinila její roztomilá osůbka, ale to bylo vše.“

„Fuj, styďte se!“ zvolal Bedřich. „Zapřít svou dívku! A přece jste ji miloval tak kompletně, jak si jen můžeme přát. Neminulo dne, abyste jí něco nedaroval, a když Němec něco daruje, je jistě zamilován. Nakonec mi nezbylo nic jiného než vám ji vyfouknout; rudému důstojníčkovi se to také šťastně podařilo.“

„Cože? Tak vy jste byl ten důstojník, kterého jsme zastihli u Filiny a se kterým odjela?“

„Ano,“ odvětil Bedřich, „ten, kterého jste měl za Marianu. Dost jsme se tomu omylu nasmáli.“

„Jak to bylo od vás kruté,“ zvolal Vilém, „že jste mě nechali v takové nejistotě!“

„A ještě k tomu hned vzít do služeb kurýra, kterého jste za námi poslal!“ odvětil Bedřich. „Je to zdatný chlapík a od té doby se od nás nehnul. A děvče miluji pořád ještě tak šíleně jako dřív. Učarovala mi tak, že si až připadám jako v jednom bájeslovném příběhu a každý den se bojím, aby mě v něco neproměnila.“

„Prosím vás,“ zeptal se Vilém, „kde jste najednou sebral tolik učenosti? Poslouchám a žasnu, jaký podivný způsob řeči jste si najednou oblíbil, že mluvíte stále v narážkách na staré příběhy a báje.“

„Nejveselejším způsobem stal se ze mne učenec, a to náramný," řekl Bedřich. „Filina žije nyní se mnou, pronajali jsme si od jednoho nájemce starý rytířský zámek, v kterém žijeme rozpustile, jako skřítkové. Tam jsme našli knihovnu, obsáhlou sice, avšak přece vybranou; je v ní bible in folio[45], Gottfriedova Kronika, dva svazky Theatrum Europaeum, Acerra Philologica, Gryphiovy spisy[46] a ještě několik méně významných špalíčků. Nuže, když jsme se dosyta vyvztekali, měli jsme přece jen někdy dlouhou chvíli, chtěli jsme číst, a než jsme se nadáli, nudili jsme se ještě víc. Konečně připadla Filina na skvělý nápad, že na velký stůl položí na jednu hromadu rozevřeny všechny knihy najednou. Posadili jsme se proti sobě a četli proti sobě, vždy střídavě z jedné a pak zase z druhé knihy. To vám byla švanda! Připadali jsme si vskutku jako v dobré společnosti, která má za neslušné pokračovat příliš dlouho v témž tématu, nebo dokonce chtít o něm pojednat zevrubně. Bylo nám, že jsme v temperamentní společnosti, kde jeden druhému skáče do řeči. Této zábavy si dopřáváme pravidelně den co den a tím se ponenáhlu stáváme tak učenými, že se tomu sami divíme. Už nyní nenalézáme nic nového pod sluncem, na vše má naše učenost pohotově doklad. Vymyslili jsme přerozmanité variace na tento způsob studia. Někdy čteme podle starých pokažených sutek[47], které vytečou za několik minut. Rychle je Filina převrátí a začne číst z jiné knihy, a sotva je písek zase v dolejší baňce, přijde zas na řadu druhý společník, a tak studujeme vpravdě po akademicku, jenže máme kratší hodiny a naše studia jsou nanejvýš rozmanitá!"

„Že taková veselá dvojice takhle blázní, to si dovedu dobře představit," řekl Vilém, „ale že tak dlouho dokáže zůstat pohromadě, to mi už tak snadno na rozum nejde."

„To je právě," zvolal Bedřich, „naše štěstí i neštěstí: Filina se nemůže ukázat před lidmi a sama se na sebe ani nemůže podívat; je

45 Největší formát knih výšky obvykle 38 centimetrů. *Pozn. red.*

46 Oblíbená četba mladého Goetha.

47 Přesýpací hodiny. *Pozn. red.*

v naději! Neznám na světě nic neforemnějšího a směšnějšího, než je ona! Ještě krátce, než jsem odjel, přistoupila náhodou k zrcadlu. ‚Fuj,' řekla a obrátila se, ‚učiněná paní Melinová! To je ale ohavnost! Člověk vypadá přece jen pod obraz.'"

„Uznávám," odvětil s úsměvem Vilém, „že to může být dost směšné vidět vás pohromadě jako tatínka a maminku."

„Je to opravdu šaškovina," řekl Bedřich, „že budu nakonec ještě vystupovat jako otec. Ona to tvrdí a doba se shoduje. Z počátku mě trochu mátla ta zatracená návštěva, kterou u vás vykonala po Hamletovi."

„Jaká návštěva?"

„Snad jste nezaspal i vzpomínku na to? Rozkošné a hmotné strašidlo oné noci, nevíte-li to dosud, byla Filina. Tahle historka byla pro mne ovšem po čertech smutným věnem, ale když něco takového nemůžeme snést, nemáme vůbec milovat. Otcovství tkví vůbec jen v přesvědčení: já jsem přesvědčen, a tedy jsem otcem. Vidíte, že dovedu logiky použít na pravém místě. A když se dítě hned po narození neuchechtá, bude z něho ne-li prospěšný, tedy aspoň milý světoobčánek."

Zatím co se přátelé takto vesele bavili o lehkovážných věcech, ostatní společnost zahájila vážnou rozmluvu. Sotva se Vilém s Bedřichem vzdálili, odvedl abbé, jakoby maní, přátele do pavilónku a počal, když se usadili, svůj výklad.

„Prohlásili jsme jen všeobecně," pravil, „že slečna Tereza není dcerou své matky. Je třeba, abychom to nyní vysvětlili i podrobně. Poslyšte příhodu, kterou jsem ochoten pak všemožně doložit a dokázat.

Paní *** žila v prvých letech svého manželství s manželem v nejlepší shodě; neštěstí měli jen v tom, že se děti, na které několikrát měli naději, narodily mrtvé; při třetím děcku prorokovali lékaři matce div ne smrt a prohlásili, že při dalším naprosto bezpečně nastane. Byli donuceni se rozhodnout; manželství nechtěli rozloučit, bylo jim, v občanském slova smyslu, příliš dobře. Paní *** hledala ve vzdělání, v radostech, okázalosti a ješitnosti jakousi náhradu za ma-

teřské štěstí, které jí bylo odepřeno. Prominula manželovi s lehkým srdcem, když pojal náklonnost k ženě, která vedla jejich domácnost, dívce krásného zjevu a velmi solidního charakteru. Paní *** po čase sama pomohla učinit opatření, umožňující, aby se dívka oddala Terezinu otci a aby přitom pokračovala ve správě domácnosti a nadto projevovala paní domu ještě víc oddanosti a úslužnosti než dosud.

Po nějaké době prohlásila, že je v naději, a oba manžely při této příležitosti napadla táž myšlenka, ač z pohnutek zcela různých. Pan *** si přál uvést dítě své milenky jako legitimní do svého domu, a paní ***, kterou mrzelo, že se její stav nediskrétností lékařovou rozhlásil po sousedech, doufala, že podvrženým děckem nabude zase vážnosti a že si zároveň tímto ústupkem získá převahu v domě, o kterou se jinak musila obávat. Byla zdrženlivější než manžel, vyčtla mu přání z očí a dovedně mu usnadnila přiznání, ale nevyšla mu vstříc. Kladla si podmínky a dosáhla téměř všeho, co žádala, a tak vznikla ona závěť, v níž bylo tak málo na dítě pamatováno. Starý lékař umřel, obrátili se na mladého, čiperného, chytrého člověka; dobře mu zaplatili a mohl si pokládat za čest, že se může ukázat v plném světle a napravit nešetrnost a zbrklost svého nebožtíka kolegy. Pravá matka ráda svolila, komedie se dokonale vydařila, Terezie přišla na svět a byla odevzdána za vlastní maceše, kdežto její pravá matka se stala obětí této přetvářky: odvážila se příliš brzy vstát, umřela a zůstavila chudáka manžela zoufalého.

Paní *** však dosáhla plně svého úmyslu: měla v očích světa roztomilé dítě, s nímž se přehnaně honosila, zároveň se však také zbavila soupeřky, na jejíž postavení se přece jen dívala závistivě a jejíhož vlivu, aspoň pro budoucnost, se tajně bála; zahrnovala dítě něhou a v důvěrných chvílích dovedla svého muže projevy živého soucitu s jeho ztrátou tak upoutat, že se jí, abych tak řekl, zcela dal do područí, vložil do jejích rukou své vlastní štěstí i štěstí svého dítěte a teprve krátce před smrtí, a to ještě jaksi jen vlivem své dospělé dcery, se stal znova pánem v domě. To, krásná Terezo, asi bylo tajemství, které vám tolik toužil vyjevit váš nemocný otec. A to je také vše, co jsem vám chtěl obšírně vylíčit, když tu právě

není náš mladý přítel, který se roztodivnou hrou náhody stal vaším snoubencem. Hle, zde jsou doklady, které nevývratně dokazují, co jsem tvrdil. Zároveň se z nich dovíte, jak dávno jsem tomuto objevu již na stopě a jak jsem přece teprve nyní nabyl jistoty; jak jsem se neodvažoval povědět něco svému příteli o možném štěstí, neboť bylo by se ho příliš hluboce dotklo, kdyby se tato naděje byla rozplynula po druhé. Pochopíte nyní také Lydiinu nedůvěru; neboť se bez mučení přiznávám, že jsem nikterak nepodporoval náklonnost našeho přítele k této hodné dívce, co jsem měl opět na zřeteli jeho sňatek s Terezou."

Nikdo k tomuto příběhu nic nepoznamenal. Dámy za několik dní vrátily listiny a už se o nich nezmínily.

Měly prostředků dost, aby zabavily společnost, když se sešla. Také krajina skýtala mnoho půvabů, takže se po ní rádi rozhlíželi buď jednotlivě, nebo společně, koňmo, ve voze nebo pěšky. Jarno při takové příležitosti vyřídil Vilémovi svůj vzkaz, předložil mu listiny, ale nežádal na něm rozhodnutí.

„V tomto prapodivném stavu, ve kterém jsem se octl," řekl nato Vilém, „opakuji vám toliko, co jsem hned z počátku v přítomnosti Nataliině upřímně prohlásil: Lothario a jeho přátelé mohou na mně požadovat, abych se zřekl všeho, co budou chtít; tím odevzdávám do vašich rukou všechny své nároky na Terezu. Za to mi opatříte výslovné propuštění. Milý příteli, jaképak pro mne rozmýšlení! Už po všechny ty dny cítím, že Tereza jen s námahou zachovává aspoň zdání živosti, s jakou mě tu zprvu uvítala. Vzali jste mi její lásku, nebo spíše, já ji nikdy neměl."

„Takové případy se lépe řeší ponenáhlu, mlčením a vyčkáváním," odvětil Jarno, „než velkými výklady, kterými vždycky vzniká jakási rozpačitost a nakvašenost."

„Já si zase myslím," řekl Vilém, „že právě tento případ lze řešit klidným a jasným rozhodnutím. Často mi vyčítali váhavost a nerozhodnost; proč chtějí nyní, kdy jsem rozhodnut, dopustit se vůči mně téže chyby, kterou mi vytýkali? Což si svět jen proto dává tolik práce s naší výchovou, aby nám ukázal, že sám se vychovat nedá?

Jen mi, prosím vás, už dopřejte jasného pocitu, že jsem se vyprostil z trapného vztahu, do něhož jsem se dostal s nejupřímnějším smýšlením na světě.“

Přese všechny tyto prosby uplynulo několik dní, aniž o věci něco uslyšel nebo na svých přátelích zpozoroval nějakou změnu; hovořili naopak jen o všedních a lhostejných věcech.

Sedmá kapitola

Jednou seděli spolu Natalie, Jarno a Vilém, a Natalie začala: „Jste zamyšlen, Jarno, pozoruji to na vás už delší dobu."

„Jsem," odvětil přítel. „Mám před sebou důležitý podnik, který už dávno připravujeme a do něhož se teď musíme dát. Vy o tom povšechně už víte a před naším mladým přítelem smím zajisté o tom mluvit, protože záleží jen na něm, má-li chuť se toho zúčastnit. Nebudete mě tu mít už dlouho, neboť hodlám se přeplavit do Ameriky."

„Do Ameriky?" odvětil s úsměvem Vilém. „Takového dobrodružství bych se od vás nebyl nadál, tím méně, že si za společníka vyvolíte mne."

„Až poznáte úplně náš plán," odvětil Jarno, „nazvete jej lepším jménem, a snad se pro něj dokonce nadchnete. Poslyšte! Stačí být jen trochu obeznámen s tím, co se ve světě děje, a zpozorujeme, že nás čekají velké převraty a že majetek téměř nikde už není jist."

„Nemám jasné představy o světové politice," vpadl mu do řeči Vilém, „a o svůj majetek jsem se začal starat teprve nedávno. Snad bych byl učinil dobře, kdybych toho byl ještě nějakou chvíli nechal; pozoruji totiž, že starost o jeho zachování dělá z člověka hypochondra."

„Nechte mě domluvit," řekl Jarno. „Starost přísluší stáří, aby mládež nějakou chvíli mohla žít bezstarostně. Rovnováhy v lidském konání může pohříchu být dosaženo jen protiklady. Nyní není nikterak radno mít majetek jen na jednom místě, svěřit své peníze jenom jediné končině; a na druhé straně opět je těžké dohlížet na ně na mnoha místech; proto jsme si vymyslili něco jiného. Z naší staré věže vyjde společnost, která se rozšíří po všech světadílech a do níž lidé ze všech světadílů budou moci vstupovat. Pojistíme se tak navzájem pro ten případ, že by nějaká revoluce toho nebo onoho z nás nadobro vypudila z jeho statků. Nyní odjedu do Ameriky, abych využil dobrých styků, které tam náš přítel za svého pobytu navázal. Abbé pojede do Ruska a vám je ponecháno na vůli, chcete-li se k nám přidat, abyste buď pomáhal Lothariovi v Německu, nebo odjel se mnou. Podle mého měl byste zvolit to druhé; neboť vykonat velkou cestu je pro mladého člověka nanejvýš užitečné."

Vilém se vzpamatoval a odvětil: „Nabídka je hodna uvážení, neboť mé heslo napříště přece jen bude: čím dále odtud, tím lépe. Doufám, že mě blíže obeznámíte se svým plánem. Snad to souvisí s mou neznalostí světa, ale zdá se mi, že takový spolek bude zápasit s nepřekonatelnými obtížemi."

„Většina z nich pomine prostě tím," odvětil Jarno, „že je nás dosud jen málo, že jsme vesměs poctiví, chytří a odhodlaní lidé s jakýmsi smyslem pro univerzálnost, z něhož jedině může vzniknout smysl pro pospolitost."

Bedřich, který dosud jen naslouchal, odpověděl na to: „A když mě pěkně poprosíte, půjdu taky s vámi."

Jarno zavrtěl hlavou.

„Copak se vám na mně nezdá?" pokračoval Bedřich. „Mladá osada potřebuje také mladé osadníky a ty přivedu hned s sebou; také veselé osadníky, o tom vás ujišťuji. A pak bych věděl ještě o jedné hodné mladé dívce, která tady v Evropě už není na svém místě, a to je sladká, spanilá Lydie. Kam se to ubohé dítě poděje se svým bolem a bídou, jestliže je příležitostně neodvrhne na dno mořské a jestliže se jí neujme nějaký statečný muž? Tak si myslím, příteli mého mládí, když už jste se na to dal, utěšovat opuštěné, abychom každý tu svou vzali pod paží a následovali starého pána."

Tento návrh Viléma zamrzel. Odpověděl s líčeným klidem: „Vždyť ani nevím, je-li volná, a poněvadž v námluvách zřejmě nemám štěstí, nechci se o ně ani pokusit."

Natalie nato řekla: „Bratře Bedřichu, ty si myslíš, když sám jednáš lehkomyslně, že i jiní tak smýšlejí. Náš přítel si zaslouží ženského srdce, které by mu náleželo zcela, kterým by po jeho boku nezmítaly vzpomínky na jiného; jen u povahy nanejvýš rozumné a čisté, jako je naše Tereza, přicházel takový smělý kousek vůbec v úvahu."

„Jaký smělý kousek?" zvolal Bedřich. „V lásce je všechno smělý kousek. Někde v loubí nebo před oltářem, s objetím nebo se zlatými prsteny, za zpěvu cvrčků nebo za zvuku trub a bubnů; všechno je jen dobrodružný kousek a všechno řídí náhoda."

„Vždycky jsem si všimla," odvětila Natalie, „že naše zásady jen doplňují naši existenci. Tak rádi svým chybám dáváme pláštík obecně platných zákonů. Dej si pozor, jakou cestou tě ještě povede kráska, která si tě tak mocně připoutala k sobě."

„Je sama na velmi dobré cestě," odvětil Bedřich, „na cestě k svatosti. Je to ovšem oklika, ale tím veselejší a bezpečnější: Marie z Magdaly jí také šla, a kdo ví, kolik jiných. A vůbec, sestro, když se mluví o lásce, tak se do toho raději nepleť. Tak si myslím, ty se dřív nevdáš, dokud někde nebude scházet nevěsta, a poněvadž máš měkké srdce, budeš pak také nějaké existenci doplňkem. Tak nás tedy nech, ať s tímto skupovačem duší dojednáme svůj obchod a kdo z nás pojede."

„Přicházíte se svým návrhem pozdě," pravil Jarno, „o Lydii je už postaráno."

„A jak?" zeptal se Bedřich.

„Já sám jsem jí nabídl ruku," odvětil Jarno.

„Starý pane," pravil Bedřich, „to jste provedl kousek, k němuž lze najít všelijaká adjektiva, máme-li jej za substantivum, a následovně, bereme-li jej jako podmět, i všelijaké přísudky."

„Abych řekla pravdu," odvětila Natalie, „je to nebezpečný pokus, přisvojit si dívku právě ve chvíli, kdy si zoufá z lásky k jinému."

„Už jsem se toho odvážil," odvětil Jarno, „stane se mou pod jistou podmínkou. A věřte mně, nic na světě není cennějšího nad srdce, které je schopno lásky a vášně. Zda milovalo, zda ještě miluje – na tom nezáleží. Láska, kterou je milován někdo jiný, mě skoro láká víc než ta, kterou bych mohl být milován sám; vidím sílu a mohutnost ušlechtilého srdce, aniž mi sebeláska kalí tuto ryzí podívanou."

„Mluvil jste v těchto dnech už s Lydií?" odvětila Natalie.

Jarno s úsměvem přitakal; Natalie vrtěla hlavou a pravila povstávajíc: „Věru, že nevím, co si mám o vás pomyslit; ale mne jistě nepoblázníte!"

Chtěla právě odejít, když vstoupil abbé; měl v ruce dopis a řekl: „Zůstaňte! Mám tu návrh, při kterém vaše rada bude vítána. Markýz, přítel vašeho zvěčnělého strýce, kterého již delší dobu očekáváme,

za několik dní jistě přijede. Píše mi, že mu němčina přece jen není tak běžná, jak se domníval, a že proto potřebuje společníka, který by ji dokonale ovládal a uměl ještě některou jinou řeč; poněvadž mu záleží více na vědeckých než na politických stycích, je mu prý takový tlumočník nezbytný. Nevím o nikom, kdo by se k tomu hodil lépe než náš mladý přítel. Ovládá tu řeč, je i jinak v lecčem zběhlý, a také jemu náramně prospěje, když si v tak dobré společnosti a za tak výhodných okolností prohlédne Německo. Kdo nezná svou otčinu, nemá měřítko pro cizí země. Co tomu říkáte, přátelé? Co vy, Natalie?“

Nikdo neměl, co by proti této nabídce namítl; Jarnovi se zřejmě ani jeho návrh, aby s ním odjel do Ameriky, nejevil překážkou, ježto se prý beztoho tak hned nevypraví. Natalie mlčela a Bedřich citoval rozličné průpovídky o prospěšnosti cestování.

Vilém byl tímto novým návrhem tak z duše pobouřen, že byl sotva s to, aby to skryl. Viděl v tom smluvenou hru, pohříchu až příliš průhlednou, aby se ho jak možná rychle zbavili; a nejhorší na tom bylo, že ji ukazovali tak beze vší šetrnosti, tak docela zjevně. Podezření, které v něm vzbudila Lydie, a vůbec vše, co dosud sám zakusil, znovu vyvstalo v jeho duši a nenucený způsob, jak mu Jarno vše vyložil, připadal mu také jen jako umělé tkanivo lží.

Vzchopil se a odpověděl: „Tento návrh si ovšem žádá důkladného promyšlení.“

„Bylo by třeba rychlého rozhodnutí,“ odvětil abbé.

„Na to teď nejsem dost kliden,“ odpověděl Vilém. „Můžeme vyčkat příchodu toho pána a pak uvidíme, zda se k sobě hodíme. Ale hlavní podmínku musíme sjednat už napřed: abych si svého Felixe směl vzít s sebou a všechno mu ukázat.“

„Na tuto podmínku přistoupí asi stěží,“ odvětil abbé.

„A já nenahlížím,“ zvolal Vilém, „proč bych si měl nechat někým klást podmínky a nač je mi třeba společnosti nějakého Itala, když si chci prohlédnout svou vlast.“

„Protože mladík,“ odvětil abbé s imponujícím klidem, „má vždy příčinu, aby se k někomu přidružil.“

Vilém, který cítil, že by se již déle neopanoval a že jen přítomnost Nataliina ho trochu konejší, ozval se poněkud chvatně: „Dopřejte mi jen chvilky na rozmyšlenou, domnívám se, že se brzy rozhodne, zda mám příčinu se dále přidružovat k jiným, či zda mi srdce i rozum nevelí neodolatelně, abych se vytrhl z všelijakých pout, která mi hrozí věčným nedůstojným nevolnictvím."

Řekl to u velikém vzrušení. Poněkud ho upokojil pohled na Natalii a v této pohnuté chvíli učinila její osobnost a její cena na něho tím větší dojem.

„Ano," řekl si, když osaměl, „jen si to přiznej: ty ji miluješ a opět cítíš, co to znamená, když člověk může milovat ze vší síly. Tak jsem miloval Marianu, a přece jsem o ní tak strašlivě zapochyboval; miloval jsem Filinu, a musil jí opovrhovat. Aurelie jsem si vážil, a nedovedl ji milovat; uctíval jsem Terezu, a láska k synovi vzala na sebe podobu lásky k ní. A nyní, kdy se v tvém srdci sešly všechny pocity, které člověka obšťastňují, nyní jsi nucen prchnout! Ach, proč se k těmto pocitům, k těmto poznatkům povždy druží nepřekonatelná touha mít? A proč, když nelze mít, tyto pocity a toto přesvědčení ničí i každou jinou blaženost? Budu napříště vůbec ještě schopen radovat se ze slunce a ze světa, ze společnosti či z jakéhokoli jiného daru štěstí? Což si nebudeš povždy říkat: ‚Natalie tu není!', a přece ji pohříchu neustále nosit v srdci? Zavřeš oči, a objeví se před tebou; otevřeš je, a bude se vznášet přede všemi věcmi jako zjevení, které na sítnici zůstavuje oslňující obraz. Což postava amazončina, kterous jen letmo zahlédl, nežila už dříve bez ustání v tvé obraznosti? A tos ji jen spatřil, tos ji vůbec ještě neznal. Nyní, když ji znáš, když jí dlel tak nablízku, když projevila tolik účasti na tobě, nyní její vlastnosti tak pevně tkvějí v tvé mysli jako dříve její podoba v tvých smyslech. Je to smutné hledat, ale mnohem smutnější ještě nalézt a musit opustit. Co teď ještě ve světě hledám? Po čem mám ještě pátrat? Který kraj, které město chová poklad podobný tomuto? A já mám cestovat, abych vždy jen nalézal, co má méně ceny? Je snad život toliko závodištěm, kde hned zas musíme rychle otočit, jakmile dorazíme k nejzazšímu konci? A stojí tu dobré a znamenité jen jako

pevný, neochvějný cíl, od něhož se právě tak prudkým cvalem, jak jsme ho dosáhli, zas musíme vzdalovat? Zatím co každý, kdo se žene za pozemským zbožím, si je může opatřit v rozličných pásmech, ba dokonce na trhu a na jarmarku?“

„Pojď, milý chlapče!“ zvolal na syna, který právě přiskotačil, „ty buď a zůstaň mi vším! Byls mi dán náhradou za svou milovanou matku, měls mi nahradit druhou matku, kterou jsem ti chtěl dát, a teď máš vyplnit ještě větší mezeru. Zaujmi úplně mé srdce, zaujmi mého ducha svou krásou, svou roztomilostí, svou zvídavostí a svým nadáním!“

Hoch si hrál s novou hračkou; otec mu ji upravil lépe, pořádněji, účelněji, ale v tu ránu dítě ztratilo na ní zájem. „Tys pravý člověk!“ zvolal Vilém. „Pojď, synu, pojď, bratře, budeme si na světě jen tak hrát, jak se dá!“

Byl nyní pevně rozhodnut odejít, vzít dítě s sebou a rozptylovat se věcmi tohoto světa. Napsal Wernerovi, požádal ho o peníze a úvěr a poslal k němu Bedřichova kurýra s přísným příkazem, aby se brzy zase vrátil. Jakkoli byl rozezlen na ostatní přátele, jeho vztah k Natalii zůstal nezkalen. Svěřil se jí se svým úmyslem; také ona měla za samozřejmé, že může, ba musí odejít, a jakkoli ho bolela tato zdánlivá lhostejnost, přece ho její laskavé chování a její přítomnost dokonale uklidnily. Radila mu, aby navštívil všelijaká města a tam se seznámil s některými jejími přáteli a přítelkyněmi. Kurýr se vrátil, přinesl, co Vilém žádal, třeba Werner tento nový Vilémův výlet zřejmě neschvaloval. „Má naděje, že přijdeš k rozumu,“ psal mu, „je opět na drahný čas odročena. Kudy se teď všichni touláte? A kdepak zůstala dívka, na jejíž pomoc v hospodářství jsi mi dělal naději? Také ostatní přátelé jsou pryč a o nic se nestarají; všechno leží na mně a na notáři. Ještě štěstí, že je stejně dobrý právník jako já finančník a že jsme oba zvyklí něco utáhnout. Sbohem! Promíjím Ti Tvé výstřednosti, neboť bez nich by se naše konexe v tomto kraji nebyly nikdy tak dobře utvářely.“

Pokud šlo o věci vnější, mohl nyní beze všeho odejet, avšak byly tu ještě dvě překážky, které poutaly jeho mysl. Nechtěli mu mer-

momocí ukázat mrtvou Mignon dřív než při exekviích[48], které abbé hodlal vykonat, ale k nimž nebylo ještě vše připraveno. Krom toho byl podivným dopisem venkovského duchovního odvolán lékař. Týkalo se to harfeníka, o jehož osudech chtěl Vilém být podrobněji zpraven.

V tomto stavu nenacházel ani ve dne, ani v noci tělesného a duševního klidu. Když všichni spali, obcházel po domě. Stará, dávno známá umělecká díla ho zároveň přitahovala i odpuzovala. Ničeho z toho, co ho obklopovalo, se nemohl chopit, ničeho zanechat; všechno ho upomínalo na všechno; přehlížel v duchu celý kruh svého života, jenže pohříchu před ním ležel rozbit, jako by se už věky věků neměl scelit. Tato díla, která otec prodal, byla mu jaksi symbolem, že i on je buď vyloučen z klidného a bezpečného držení toho, čeho si ve světě lze přát, buď o to vlastní nebo cizí vinou olupován. Ztrácel se tak daleko do těchto podivných a smutných úvah, že si mnohdy připadal jako přízrak, a stěží se ubránil pochybám, zda skutečně žije a je, i když se věcí mimo sebe dotýkal a ujišťoval se o nich hmatem.

Jen prudká bolest, která ho někdy zachvacovala, že všechno nalezené a znovunalezené tak zbůhdarma, a přece tak nezbytně musí opustit, jen jeho slzy mu vracely pocit, že dosud žije. Marně si uvědomoval, jak je na tom vlastně dobře. „Nic tedy není k ničemu," zvolal, „když chybí to *jediné,* co člověku vyváží všechno ostatní!"

Abbé oznámil společnosti, že markýz přijel. „Vy jste se sice, jak se zdá, rozhodl," pravil Vilémovi, „že odcestujete s chlapcem sám; ale aspoň se seznamte s mužem, který vám může prospět, kdekoli ve světě ho potkáte." Markýz se objevil. Byl to muž ještě nijak ne letitý, pravý urostlý a krásný Lombarďan. Jako jinoch se seznámil se strýcem, tehdy už mnohem starším mužem, nejprve u armády a pak při různých jiných řízeních. Později spolu procestovali velikou část Itálie, a umělecká díla, se kterými se tu markýz shledával, byla většinou získána a zakoupena v jeho přítomnosti a za rozmanitých šťastných okolností, na něž se ještě dobře pamatoval.

48 Pobožnost za mrtvé. *Pozn. red.*

Ital má vůbec hlubší pochopení pro vznešenost umění než jiní národové. Každý, kdo má nějakou profesi, se tu rád nazývá umělcem, mistrem a profesorem a dává aspoň touto honbou za titulem najevo, že nestačí pochytit něco z doslechu nebo dosáhnout v tom cvikem zručnosti; dává najevo, že každý má být schopen uvažovat o tom, co dělá, stanovovat pravidla a ozřejmovat sobě i jiným důvody, proč je třeba činit to či ono.

Cizinec byl dojat, že se shledává s majetkem, leč nikoli už s majitelem tolikeré krásy, a potěšen, že ze znamenitých pozůstalých mluví duch jeho přítele. Probírali spolu jednotlivá díla a nacházeli nemalé potěšení v tom, jak si rozumějí. Markýz a abbé měli hlavní slovo, Natalie, která se cítila jakoby znovu v přítomnosti strýcově, dobře se vpravovala do jejich názorů a úsudků; Vilém si musil všechno překládat do divadelního názvosloví, chtěl-li z toho něco pochytit. Měli co dělat, aby Bedřichovo vtipkování udrželi v mezích. Jarno byl přítomen zřídkakdy.

Mluvilo se o tom, že znamenitá díla jsou v nové době tak vzácná, a markýz řekl: „Člověk jen stěží domyslí a docení, co všechno pro umělce musí vykonat vnější okolnosti; a pak, i když to je největší génius, nejnespornější talent, stále jsou ještě nekonečné požadavky, které musí sám na sebe klást, je třeba nevýslovné píle, aby se vytříbil. Když pak okolnosti pro něho vykonají málo, když zpozoruje, že svět lze tuze snadno uspokojit a že si nežádá než lehkého, líbivého a nenáročného zdání, bylo by divné, kdyby mu pohodlnost a sebeláska nedaly utkvět v prostřednosti, kdyby za peníze a chválu nevyměňoval módní zboží a raději si zvolil správnou cestu, která ho více méně vede k nuznému mučednictví. Proto umělci naší doby vždy jen nabízejí a nikdy nic nedávají. Chtějí jen dráždit a nikdy ne uspokojit; vše je jen naznačeno a nikde nenajdete ani základu, ani provedení. Ale stačí také zastavit se jenom chvíli v nějaké obrazárně a pozorovat, k jakým obrazům se táhne dav, které chválí a kterých si nevšímá, abychom měli pramalou radost; z přítomnosti a málo naděje do budoucnosti."

„Ano," odvětil abbé, „a tak se milovníci a umělci kazí navzájem; milovník umění hledá jen neurčitý povšechný požitek, umělecké dílo mu má lahodit asi tak jako dílo přírody, a lidé si myslí, že orgány k požívání umění se tvoří právě tak samy sebou jako jazyk a patro. Posuzují umělecký výtvor jako nějaký pokrm; nechápou, jaké jiné kultury je třeba, aby se povznesli k pravému požitku uměleckému. Nejtěžší se mi zdá ono rozrůznění, kterého člověk musí dosáhnout sám v sobě, chce-li se vůbec vzdělávat; proto máme tolik jednostranně kultivovaných lidí, z nichž si přece každý osobuje právo mluvit o všem."

„Co tu říkáte, není mi zcela jasné," řekl Jarno, který právě přistoupil.

„Je také těžké," odvětil abbé, „vyjádřit se o tom v krátkosti a přesně. Pravím jen tolik: jakmile si člověk činí nárok na rozmanitou činnost nebo rozmanitý požitek, musí být schopen vytvořit v sobě rozmanité orgány na sobě navzájem jaksi nezávislé. Kdo celou svou lidskou bytostí chce dělat a zakoušet všechno a cokoli, kdo všechno kolem sebe chce spojit k takovému druhu požitku, ten utratí svůj čas jen snahou věčně neukojenou. Jak je těžké – a zdá se to tak přirozené – prohlížet dobrou sochu nebo znamenitou malbu samu o sobě, jak chce být prohlížena, poslouchat zpěv pro zpěv, obdivovat se v herci jenom herci nebo radovat se z nějaké budovy jen pro její vlastní soulad a trvanlivost! Vídáme však naopak, že lidé povětšině s nejhotovějšími díly umění nakládají jako s měkkou hlínou. Podle jejich náklonností, názorů a vrtochů má se ztvárněný mramor ihned zase přetvárnit, má se pevná stavba roztáhnout nebo stáhnout, má malba poučovat, činohra polepšovat a vše se stát vším možným na světě. V podstatě se však lidé – protože většinou sami jsou bez tvaru, protože sobě samým nedovedou dodat tvaru – snaží vzít i předmětům jejich tvar, jen aby vše se stalo řídkou a rozpadavou látkou, z jaké jsou sami. Všechno redukují na tak zvaný účin, všechno je relativní; a tak se také skutečně všechno stává nakonec relativním, mimo nesmysl a nevkus ovšem, které vládnou absolutně."

„Rozumím vám," odvětil Jarno, „nebo spíše: nahlížím, jak to, co říkáte, souvisí se zásadami, kterých se tak pevně držíte. Ale sám při nejlepší vůli na ubohé lidičky nedovedu být tak přísný. Znám ovšem také dost takových, kteří si tváří v tvář největším výtvorům umění nebo přírody hned vzpomenou na své ubohé potřeby, kteří si do opery berou s sebou své svědomí a svou morálku, kteří ani před sloupořadím neodkládají svou lásku a svou zášť a všechno nejlepší a největší, čeho se jim z vnějšku může dostat, nejprv musí jak jen možná zdrobnit, aby to aspoň jakž takž dokázali spojit se svou nuzotou."

Osmá kapitola

Navečer je abbé pozval k Mignoniným exekviím. Společnost odešla do Síně minulosti a nalezla ji zvláštním způsobem osvětlenou a vyzdobenou. Blankytné koberce téměř úplně zakrývaly zdi, takže bylo vidět jen patky sloupů a hlavice. Ve čtyřech nárožních svícnech hořely velké voskovice a o něco menší v svícnech kolem sarkofágu. Tu pak stáli čtyři chlapci v blankytných šatech, protkávaných stříbrem, a ohromnými vějíři z pštrosích per jako by ovívali tělo, které odpočívalo na sarkofágu. Společnost se posadila a dva neviditelné sbory počaly se krásným zpěvem tázat: „Koho nám to přivádíte k tichému společenství?“ Čtyři děti odpověděly lahodným hlasem: „Znavenou družku vám přivádíme, klidu jí dopřejte mezi sebou, dokud ji jásot nebeských sourozenců nevzbudí.“

Sbor:

První květe mládí v našem kruhu, buď nám vítán! Smutně buď vítán! Hoch ani děvče tě nenásledujž! Jen stáří, klidné a usmířené, vcházej v tuto tichou prostoru. V důstojné společnosti odpočívej, drahé, předrahé dítě!

Chlapci:

Ach, jak neradi nesli jsme ji sem! Ach, a musí tu zůstat! Zůstaňme tu i my a plačme, plačme u její rakve!

Sbor:

Vizte přec mohutné peruti! Vizte přec lehounký bílý šat! Jak zlatě jí z hlavy stuha plá! Vizte přec krásný, důstojný klid!

Chlapci:

Ach, její křídla ji nezdvihnou a v radostných hrách už nezavlaje bělostný šat. Když jsme jí růžemi věnčili skráň, hleděla vlídně a laskavě na nás.

Sbor:

Pohleďte vzhůru očima ducha! Ve vás živa buď tvořivá síla, která to nejlepší, nejvyšší nad hvězdy povznáší: život sám.

Chlapci:

Zde nám však chybí, zahradou nechodí, nesbírá květin už na lukách. Zaplačme, neboť ji necháme tady! Zaplačme, zůstaňme věčně s ní.

Sbor:

Děti, vraťte se do světa zpět! Slzy vám osuší svěží vánek, hrající nad zákruty vod. Prchněte noci! Údělem živých radost je, trvání a den.

Chlapci:

Pojďme, vraťme se do světa zpět! Nechať nám den dá práci a radost, až líbezný večer nám přinese klid a noční nás osvěží spánek.

Sbor:

Děti, vzhůru, pospěšte žít! V neposkvrněném rouše krásy láska vás uvítej s pohledem nebes, s věncem nesmrtelnosti.

Chlapci se vzdálili, abbé povstal ze své židle a přistoupil k rakvi. „Muž, který schystal toto tiché obydlí," pravil, „ustanovil, aby každý nově příchozí byl slavnostně uvítán. Po něm, budovateli tohoto domu, staviteli této schrány, přinesli jsme sem nejprve mladou cizinku, a tak objala tato malá prostora dvě zcela různé oběti přísné, svévolné a neúprosné bohyně smrti. Podle pevných zákonů vstupujeme do života, přesně jsou sečteny dny, po které uzráváme pro světlo denní, ale pro délku života není zákona. Nejslabší nit života se protáhne do nenadálé délky, a nejpevnější přestřihnou neúprosné nůžky Parky[49], která si zřejmě libuje v rozporech. O dítěti, které tu pochováváme, toho mnoho nevíme. Dosud nevíme, odkud přišlo,

49 Římská bohyně osudu, sudička. *Pozn. red.*

neznáme jeho rodiče a počtu jeho let se jen dohadujeme. Jeho hluboké, uzavřené srdce dovolilo nám sotva tušit jeho skryté záhady, nic neprojevovalo, nic neukazovalo, jen lásku k muži, který je zachránil z rukou barbara. Tato něžná náklonnost, tato prudká vděčnost byla asi plamenem, který strávil olej jejího života. Zkušenost lékařova nedokázala zachránit tento spanilý život, něhyplné přátelství nebylo s to, aby jej udrželo. Ale nedovedl-li um udržet prchajícího ducha, přece užil všech svých prostředků, aby zachoval tělo a vyrval je pomíjejícnosti. Balzamická hmota pronikla všemi žilami a zbarvuje místo krve tváře tak brzy pobledlé. Přistupte, přátelé, a vizte zázrak péče a dovednosti!“ Zdvihl závoj, a dítě tu leželo přepůvabně v svých andělských šatech, jako by jen spalo. Všichni přistoupili a podivovali se tomuto zdání života. Jen Vilém zůstal sedět na židli, nemohl se vzpamatovat. Co pociťoval, nesměl domyslit, vždyť každá jasná myšlenka ničila jeho city.

Řeč byla kvůli markýzovi proslovena francouzsky. Přistoupil také a pozoroval upřeně mrtvolu. Abbé pokračoval: „Ve svaté důvěře se toto dobré, lidem tak uzavřené srdce obracelo k Bohu. Jako by mu byla vrozena pokora, ba sklon k vnějšímu sebepokořování. Horlivě se přidržovalo katolické víry, v níž se zrodilo a bylo vychováno. Často projevovala tiché přání, aby spočinula v posvěcené zemi; posvětili jsme církevními obřady tuto mramorovou schránu a hrstku země, která je ukryta pod její hlavou. Jak vroucně líbala v posledních chvílích obraz Ukřižovaného, který je mnoha sty teček krásně vypíchán na jejích něžných pažích!“ S tím odhalil její pravou paži: na bílé pleti modral se krucifix, obklopený všelijakými písmeny a značkami.

Markýz si prohlédl tento nový objev zcela zblízka. „Bože,“ zvolal, vzpřímil se a zdvihl ruce k nebi, „ubohé dítě! Nešťastná neteři! Tedy zde se s tebou shledávám! Jaká bolestná radost, že znovu se shledávám s tebou, když jsme se dávno vzdali veškeré naděje, že tě uvidíme, že se shledávám znovu s tímto drahým, milovaným tělem, o němž jsme myslili, že již dávno je potravou rybám v jezeře, že se tu shledávám s ním, mrtvým sic, ale neporušeným. Jsem přítomen tvému pohřbu, který je tak nádherný na pohled a ještě nádhernější

skrze tyto dobré lidi, kteří tě doprovázejí na místo věčného odpočinku. Až pak zase budu schopen slova," pravil zlomeným hlasem, „budu vám děkovat."

Slzy mu zabránily v dalších slovech. Abbé stiskl pero a ponořil tělo do sarkofágu. Čtyři jinoši, oblečení jako oni chlapci, vystoupili z prostory za koberci, položili na rakev těžké, krásně zdobené víko a zároveň se jali zpívat:

Jinoši:

„Dobře je nyní poklad uschován, krásný obraz zašlého času. Zde v mramoru spočívá neporušen, také ve vašem srdci žije a působí dále. Vraťte se, vraťte do života! Odneste si s sebou posvátnou vážnost, neboť vážnost jediná, posvátná, činí život věčností."

Neviditelný sbor jim vpadl do posledních slov, ale nikdo ze společnosti nevnímal jeho posilujících vět, každý byl příliš zaměstnán podivným odhalením a svými vlastními pocity. Abbé a Natalie odváděli markýze, Viléma Tereza a Lothario; a teprv když zpěv úplně dozněl, přepadly je znova zdvojenou silou žalost, vzpomínka a myšlenky a nadto ještě zvídavost, a z celého srdce zatoužili zpět do onoho živlu, který právě opustili.

Devátá kapitola

Markýz se střehl o věci mluvit, měl však tajné a dlouhé rozmluvy s abbém. Často když byla společnost pohromadě, požádal o hudbu. Postarali se o ni ochotně, poněvadž každý byl rád, že nemusí mluvit. Tak žili po nějaký čas, až zpozorovali, že se markýz chystá k odjezdu. Jednoho dne pravil Vilémovi: „Nechci pozůstatky dobrého dítěte vyrušit z klidu, ať zůstane tam, kde milovalo a trpělo; jeho přátelé mi však musí slíbit, že mě navštíví v jeho vlasti, na místech, kde se ubohý tvor narodil a kde byl vychován, musí spatřit sloupy a sochy, které mu jako nejasná vzpomínka utkvěly v mysli. Zavedu je k zálivům, kde si tak ráda sbírala oblázky. Vy, milý mladý příteli, se přece nemůžete vyhnout vděčnosti rodiny, která je vám tolik zavázána. Zítra odjedu. Svěřil jsem se abbému s celým příběhem, poví vám jej. On mi promíjel, když bolest přerývala mou řeč, a jako třetí poví vám všechno souvisleji. Chcete-li mne stále, jak abbé navrhl, provázet na mé cestě Německem, jste mi vítán. Nezanechávejte tu svého hocha; při každém nepohodlí, které nám způsobí, vzpomeneme si znova na vaši péči o mou ubohou neteř."

Ještě téhož večera byli překvapeni příjezdem hraběnčiným. Vilém se třásl po celém těle, když vstoupila; ač na to byla připravena, přece se chytla sestry, která jí hned podala židli. Jak podivně jednoduchý byl její oděv, jak změněna její postava! Vilém se mohl stěží na ni podívat; pozdravila ho vlídně a několik všedních slov nedokázalo skrýt, jak jí je a co pociťuje. Markýz časně ulehl, a společnost ještě neměla chuti se rozejít; abbé vytáhl nějaký rukopis. „Zapsal jsem si ten podivný příběh," pravil, „jak mi byl svěřen. Jestliže při něčem nemáme šetřit inkoustu a pera, tedy při zapisování jednotlivých podrobností pamětihodných příběhů." Poučili hraběnku, o čem je řeč, a abbé počal číst:

„Svého otce," tak vyprávěl markýz, „mám za jednoho z největších podivínů, jakkoli jsem viděl hezký kus světa. Jeho povaha byla ušlechtilá a přímá, jeho myšlenky široké a, mohu říci, velkorysé; byl k sobě přísný, ve všech jeho plánech žila neúplatná důslednost, ve všech jeho činech nezvratně pevný krok. Bylo s ním proto dobře

jednat a smluvit obchodní věc; ale jinak se právě pro tyto vlastnosti nemohl s lidmi pohodnout, poněvadž žádal na státu, na sousedech, na dětech a na čeledi zachovávání všech zákonů, které sám sobě ukládal. Jeho přísnost způsobovala, že i jeho nejmírnější požadavky dopadaly přehnaně, a tak nikdy z ničeho neměl radost, poněvadž nic se nesplnilo tak, jak si to usmyslil. Nejednou jsem ho viděl, jak pln hlubokého, nelíčeného hněvu pevně věří, že je osudem odsouzen k odříkání a utrpení, třeba zrovna stavěl palác, zakládal zahradu nebo kupoval nový velký statek v nejkrásnější poloze. V svém chování potrpěl si na největší důstojnost; když žertoval, ukazoval jen převahu svého rozumu. Výtku nemohl snést, a viděl jsem ho jenom jedinkrát v životě zcela vyvedeného z míry, když totiž o kterémsi svém opatření slyšel mluvit jako o něčem směšném. Týmž duchem veden naložil i se svými dětmi a se svým jměním. Nejstarší bratr byl vychováván jako člověk, který smí doufat, že kdysi zdědí velké statky; já jsem se měl věnovat duchovnímu stavu a nejmladší se měl stát vojákem. Já byl živý, ohnivý, čilý, rychlý, obratný ke všem tělesným cvikům, nejmladší bratr zato byl zřejmě spíše náchylný k jakémusi blouznivému klidu a miloval vědy, hudbu a básnictví; avšak jen po prudké hádce, když se přesvědčil, že to jinak je zhola nemožné, svolil otec, ač s odporem, abychom si vyměnili povolání. A třeba viděl, že jsme oba spokojeni, nemohl se s tím smířit a tvrdil, že z toho nic dobrého nepojde. Čím byl starší, tím více se cítil odříznut od společnosti. Nakonec žil skoro úplně sám. Jen jediný starý přítel, který sloužil v německém vojsku, ztratil při tažení ženu a přivedl s sebou asi desítiletou dceru, zůstal mu věren. Koupil si v okolí hezký statek a vykonával u otce v přesně stanovené dny a hodiny týdenní návštěvy, na něž někdy přiváděl i dceru. Nikdy mému otci neodmlouval, a ten mu nakonec úplně přivykl a strpěl ho jako jediného snesitelného společníka. Po otcově smrti jsme si dobře všimli, že tento muž byl otcem důkladně obmyšlen a že svůj čas tedy nepromarnil. Rozšířil své statky, dcera se mohla nadít pěkného věna. Děvče rostlo do nezvyklé krásy; starší bratr mi často říkal žertem, že bych se o ni měl ucházet.

Zatím strávil bratr Augustin v klášteře svá léta v nejpodivnějším stavu; oddal se úplně požitkům svatého blouznění, oněm zpola duševním, zpola tělesným pocitům, které ho po nějaký čas pozdvihovaly do třetího nebe, ale pak zas uvrhovaly do propasti bezmoci a prázdné bídy. Za života otcova nebylo ani pomyšlení na nějakou změnu, a co jsme si konečně mohli přát nebo navrhovat? Po otcově smrti navštěvoval nás pilně; jeho stav, který nám z počátku rval srdce, se ponenáhlu zlepšoval, neboť rozum zvítězil. Avšak čím jistěji mu sliboval spokojenost a úplné uzdravení cestou ryzí přirozenosti, tím prudčeji na nás žádal, abychom ho zbavili klášternického slibu; dával nám na srozuměnou, že jeho úmysly se vztahují k naší sousedce Speratě.

Starší bratr trpěl příliš otcovou krutostí, aby ho stav nejmladšího nedojal. Promluvili jsme se zpovědníkem naší rodiny, starým, důstojným mužem, odhalili mu obojí úmysl bratrův a poprosili ho, aby věc zařídil a popohnal. Proti svému zvyku váhal, a když konečně bratr na nás doléhal, a my duchovnímu celou věc kladli ještě horlivěji na srdce, odhodlal se chtě nechtě vyjevit nám tu podivnou historii.

Sperata byla naší sestrou, a to jak po matce, tak po otci; láska a smyslnost uchvátily otce ještě jednou v letech, v nichž jako by už přestávalo právo manželské. Z podobného případu si v okolí krátce předtím dělali smích, a otec, aby se nestal také terčem vtipů, si usmyslil zatajit tento pozdní plod zákonné lásky tak pečlivě, jak jindy skrýváme dřívější plody lásky náhodné. Matka slehla tajně, dítě bylo dopraveno na venkov a starý rodinný přítel, který mimo zpovědníka jediný o tom věděl, dal se lehce přemluvit, aby ji vydával za svou dceru. Zpovědník si jen vymínil, že smí v nejhorším případě toto tajemství prozradit. Otec zemřel, útlá dívka žila pod dohledem staré ženy. Věděli jsme, že hudba a zpěv našeho bratra už uvedly k ní, a poněvadž nás opětovně vyzýval, abychom uvolnili jeho dosavadní pouta a umožnili mu navázání nového, bylo třeba, abychom ho co možná brzy zpravili o nebezpečí, které mu hrozí.

Podíval se na nás divokým, pohrdavým pohledem. ‚Nechte si své pravděnepodobné báchorky!‘ zvolal. ‚Pro děti a lehkověrné blázny.

Mně Speratu od srdce neurvete, je má. Ihned popřete tento strašlivý přízrak, který by mě jen darmo děsil. Sperata není mou sestrou – ona je mou ženou!‘ Pověděl nám nadšeně, jak ho tato andělská dívka vyvedla z nepřirozeného odloučení od lidí do pravého života; jak jejich duše, tak jako jejich hlasy, spolu harmonují a jak žehná všemu svému utrpení a bloudění, poněvadž ho dotud vzdalovalo ode všech žen, takže se nyní může cele a úplně oddat nejroztomilejší dívce. Zděsili jsme se nad tímto objevem, bylo nám líto jeho stavu, nevěděli jsme si rady; ujišťoval nás prudce, že Sperata nosí pod srdcem jeho dítě. Náš zpovědník učinil vše, co mu vnukala povinnost, ale tím se zlo jen ještě zvětšilo. Bratr zatracoval zřízení přírodní i náboženská, pravidla mravnosti i občanské zákony. Nic mu nebylo svaté než jeho vztah k Speratě, nic mu nebylo ctihodné než jméno otce a manželky. ‚Jenom to je podle přírody,‘ zvolal, ‚všechno ostatní jsou vrtochy a důminky. Což nebyli ušlechtilí národové, kteří schvalovali sňatek bratra se sestrou? Nedovolávejte se svých bohů,‘ volal, ‚zneužíváte jejich jména jen k tomu, abyste nás obloudili, abyste nás svedli z cesty přírody a abyste z nejušlechtilejších pudů ohavným nevolnictvím nadělali zločinů. K nejhoršímu zmatení ducha, k nejohavnějšímu zneužívání těla nutíte své oběti, které za živa pohřbíváte.

Smím tak mluvit, neboť trpěl jsem jako nikdo jiný, od nejvyšší nejsladší plnosti vytržení až po strašlivou poušť bezmoci, prázdnoty, nicoty a zoufalství, od nejvyšších tuch nadzemských bytostí po nejúplnější nevěru, nevěru v sebe. Všechnu tuto hnusnou sedlinu poháru svrchu lahodného jsem vypil a má celá bytost byla otrávena až do hloubi duše. Nyní, když mě dobrotivá příroda opět uzdravila svým největším darem, láskou, když na prsou andělské dívky opět cítím, *že*, *jsem, že jest,* že jsme jedno, že z tohoto živoucího spojení vznikne bytost třetí, která se na nás bude usmívat, teď na nás pouštíte plameny svého pekla, svého očistce, které mohou pálit jen churavou obraznost, a stavíte je v protiklad ke skutečným, pravým, nezničitelným radostem čisté lásky! Navštivte nás pod oněmi cypřiši, které své vážné vrcholky zdvíhají k nebesům, navštivte nás u oněch loubí, kde vedle nás kvetou citrony a oranže, kde spanilá

myrta nám nabízí něžné své květy, a pak se opovažte děsit nás svými kalnými, šedými, lidmi spletenými tenaty.‘

Tak setrvával po dlouhou dobu na svéhlavé nedůvěře k našemu vypravování a nakonec, když jsme mu odpřisáhli, že je pravdivé, když mu je potvrdil sám zpovědník, nedal se tím přece zmást, nýbrž zvolal: ‚Neptejte se ozvěn svých křížových chodeb, svých zpuchřelých pergamenů, svých pokřivených vrtochů a nařízení – zeptejte se přírody a svého srdce, ona vás poučí, čeho se máte děsit, ona vám přísným prstem ukáže na to, čemu věčně a neodvolatelně klne. Pohleďte na lilie: nevypučí u nich manžel a manželka na jednom stvolu? Nespojuje oba květina, která je oba zrodila, a není lilie přece obrazem nevinnosti a není její sourozenské spojení plodné? Když příroda zavrhuje, tu se vysloví jasně: tvor, který nemá být, se nezrodí, tvor, který žije nesprávně, brzy zaniká. Neplodnost, živoření, předčasný rozklad, to jsou její kletby, znamení její přísnosti. Jen bezprostředními následky trestá. Pohleďte kolem sebe, a co je zakázáno, co je prokleto, vám padne do očí. V klášterním tichu i v světském shonu jsou posvěceny a ctěny tisíce počinů, na kterých spočívá kletba přírody. Na pohodlnou zahálku jako na přehnanou námahu, na přepych a nadbytek jako na nouzi a nedostatek shlíží smutnýma očima; k střídmosti volá, pravdivé jsou všechny její vztahy a plno klidu vše, co působí. Kdo trpěl jako já, má právo na svobodu. Sperata je má, jen smrt mi ji vezme. Jak je možné, abych ji podržel, abych byl šťasten? To je vaše starost! Teď hned půjdu k ní a již se od ní neodloučím.‘

Pospíchal k člunu, aby se k ní přeplavil; zadrželi jsme ho a prosili, aby nečinil kroku, který může mít nejhroznější následky. Ať jen uváží, že nežije v nespoutaném světě svých myšlenek a představ, nýbrž ve světě, který má svá zřízení, jehož zákony a vztahy již nabyly neporušitelnosti přírodních zákonů. Musili jsme slíbit zpovědníkovi, že bratra nepustíme z očí, tím méně ze zámku. Nato odešel a slíbil, že se za několik dní vrátí. Co jsme předvídali, se stalo: rozum učinil bratra silným, ale srdce bylo slabé; bývalé dojmy náboženské ožily a strašlivé pochybnosti se ho zmocnily. Strávil

dva hrozné dny a noci; zpovědník mu zase přišel na pomoc – avšak marně! Nespoutaný svobodný rozum ho osvobodil; cit, náboženství, všechny zděděné pojmy ho odsuzovaly.

Jednou zrána jsme jeho pokoj našli prázdný, na stole ležel list, kterým nám oznamoval, že je oprávněn uprchnout, protože jsme ho drželi násilím. Prchá prý, utíká se k Speratě; doufá, že s ní unikne. Je prý ke všemu odhodlán, pokusíme-li se rozloučit je.

Ulekli jsme se nemálo, avšak zpovědník nás prosil, abychom byli klidni. Náš ubohý bratr byl dost blízko zpozorován; lodníci, místo aby ho převezli, odvezli ho do kláštera. Když ho člun za svitu měsíce počal kolébat, usnul, unaven čtyřicetihodinovým bděním, a neprocitl dříve, než se octl v rukou svých řeholních bratří; nevzpamatoval se dříve, než uslyšel za sebou zapadnout klášterní fortnu.

Bolestně dojati bratrovým osudem, činili jsme zpovědníkovi prudké výčitky; avšak ten ctihodný muž nás brzy přesvědčil důvody neoblomného chirurga, že operace je nutná, že náš soucit pro nešťastníka znamená smrt. Nejedná prý z vlastního podnětu, nýbrž na rozkaz biskupa a kapituly. Měli v úmyslu zabránit všemu veřejnému pohoršení a smutný příběh zakrýt rouškou tajné klášterní kázně. Speraty mělo být ušetřeno; neměla se vůbec dovědět, že její milý je zároveň její bratr. Dali ji do opatrování duchovnímu, kterému se již předtím svěřila se svým stavem. Obratně zatajili její těhotenství i její slehnutí. Byla jako matka úplně šťastna se svým děckem. Jako většina našich dívek neuměla ani psát, ani napsané číst; proto ukládala duchovnímu, co má milenci vyřídit. Kněz myslil, že je povinen kojící matce tímto zbožným podvodem, přinášel jí zprávy od našeho bratra, kterého nikdy neviděl, napomínal ji jeho jménem ke klidu, žádal ji, aby pečovala o sebe i o dítě a aby starost o budoucnost zůstavila Bohu.

Sperata byla již od přírody náchylna k zbožnosti. Její stav, její opuštěnost ještě utvrzovaly jejího ducha v tomto směru a její zpovědník ji v tom podporoval, aby ji ponenáhlu připravil na věčnou rozluku. Sotva dítě odstavila, sotva usoudil, že je už sdostatek silná, aby snesla nejtěžší duševní muka, počal jí líčit nejčernějšími bar-

vami její přestupek, že se oddala duchovnímu, přestupek, o němž mluvil, jako by to byl hřích proti přírodě, krvesmilstvo. Neboť měl divný nápad, že učiní její lítost podobnou lítosti, kterou by pocítila, kdyby se dověděla o pravé povaze svého poklesku. Tím vyvolal v její duši tolik žalosti a lítosti, povznesl před ní ideu církve a její hlavy tak vysoko, ukázal jí, jak strašlivé následky pro blaho všech duší by v takových případech měla shovívavost, kdybychom viníky snad chtěli pravoplatným spojením dokonce odměnit; ukázal jí tak přesvědčivě, jak to je prospěšné, časnými tresty odpykat takové pochybení, aby zato jednou dosáhla koruny věčného blaženství, že nakonec jako beránek sklonila hlavu pod sekyru a prosila vroucně, aby ji vzdálili navždy od našeho bratra. Když na ní dosáhli tolik, dali jí svobodu, aby pod dohledem žila tu doma, tu v klášteře, jak sama chtěla.

Její dítě vyrůstalo a projevovalo brzy zvláštní povahu. Naučilo se ku podivu brzy běhat a obratně se pohybovat, brzy také pěkně zpívalo a naučilo se jaksi samo od sebe hrát na loutnu. Jenom slovy se neumělo vyjadřovat; překážka byla podle všeho spíše v jeho *mysli* než v mluvidlech. Ale ubohá matka měla k dítěti smutný vztah; výklady duchovního tak rozvrátily její představy, že sice nebyla zrovna šílená, ale přece jen v prapodivném stavu. Její poklesek se jí jevil stále hroznějším a trestuhodnějším, často opakované přirovnání s krvesmilstvem se jí tak hluboko vrylo do duše, že pociťovala téměř stejný odpor, jako by byla znala holou pravdu. Zpovědník byl nemálo hrd na obratnost, s jakou rozdrásal srdce ubohého stvoření. Žalostný byl na ni pohled, jak v ní mateřská láska, tolik náchylná upřímně se radovat ze života dítěte, zápolila s hrozným pomyšlením, že toto dítě by tu vlastně nemělo být. Hned tyto city spolu zápasily, hned zase odpor přemohl lásku.

Již dávno jí dítě vzali a svěřili hodným lidem dole u jezera; při větší svobodě, kterou nyní mělo, projevovalo brzy zvláštní zálibu ve šplhání. Zlézat nejvyšší vrcholky, pobíhat po lodním zábradlí a napodobit nejpodivnější výkony provazolezců, kteří se někdy ve vsi ukazovali, bylo jí vrozeným pudem.

Aby se v tom ve všem mohla pohodlněji cvičit, vyměňovala si ráda šaty s hochy, a ač to její pěstouni měli za něco nanejvýš neslušného, ba nestoudného, měli jsme je přece k tomu, aby jí pokud možná nebránili. Její zvláštní pochůzky a potulky ji často zaváděly daleko; nejednou zabloudila, ztratila se, a vždy zase přišla. Většinou, když se vrátila, usadila se pod sloupovím portálu sousedního letohrádku. Už ji nehledali, jen na ni čekali. Tam jako by na stupních odpočívala, pak vběhla do velkého sálu, prohlédla si sochy, a když ji nikdo nezdržoval, utekla domů.

Ale konečně byla naše naděje přece zklamána a naše povolnost potrestána. Dítě se nevrátilo, jeho klobouk našli na jezeře nedaleko místa, kde se do něho vlévá vodopád. Dohadovali jsme se, že se zřítilo při šplhání po skalách; přese všechno pátrání jsme však mrtvolu nemohli nalézt.

Z neopatrných řečí svých společnic dověděla se Sperata brzy o smrti svého dítěte. Byla na pohled klidná a veselá a dávala dost zřetelně na srozuměnou, že je ráda, že Bůh to ubohé stvoření povolal k sobě a tak zabránil, aby způsobilo nebo zakusilo větší neštěstí.

Při této příležitosti se přetřásaly všechny pohádky, které si lidé vypravují o našich vodách. Jezero si prý každý rok žádá jednoho nevinného dítěte; prý v sobě nestrpí mrtvého těla a dříve nebo později je vyvrhuje na břeh, ba dokonce i nejmenší kůstka zase vyplove, i kdyby zapadla až na dno. Vyprávěli si příběh nešťastné matky, jejíž dítě utonulo v jezeře a která prosila Boha a všechny svaté, aby jí aspoň dovolili pohřbít kosti. Příští bouře vyvrhla prý na břeh lebku, další trup, a když bylo vše pohromadě, odnesla celou kostru v šátku do kostela; ale zázrak nad zázrak! Když vstoupila do chrámu, byl prý uzlíček stále těžší a konečně, když jej položila na stupně oltáře, počalo dítě křičet a k všeobecnému úžasu se vyprostilo z uzlíčku. Jenom článek pravého malíčku chyběl; matka jej prý potom ještě pečlivě hledala a našla a je prý dosud v kostele uschován na památku mezi ostatními relikviemi.

Na ubohou matku udělaly tyto pověsti mohutný dojem, její obraznost nabyla nového rozletu a podporovala vzněty srdce. Domní-

vala se, že dítě nyní odpykalo provinění své a svých rodičů, že kletba i trest, které dosud na nich spočívaly, jsou nyní úplně zrušeny, že nyní záleží jen na tom, aby nalezli kosti dítěte a odnesli je do Říma; na stupních velkého oltáře u svatého Petra se pak dítě jistě objeví před lidem v novém svěžím těle. Zase uvidí na vlastní oči otce a matku, a papež, přesvědčen o souhlasu božím a všech svatých, promine rodičům za jásotu lidu jejich provinění, dá jim rozhřešení a spojí je sňatkem.

Teď byly její oči a její mysl stále obráceny k jezeru a k pobřeží. Když se za měsíčné noci vlny vzpínaly a přepadaly, myslila, že třpytivý lem jedné každé vynáší její dítě; někdo musil naoko seběhnout k jezeru, aby je na břehu zachytil.

Také ve dne prodlévala neúnavně na místech, kde oblázčitý břeh se zvolna svažoval k jezeru; sbírala tam do košíčku všechny kosti, které nacházela. Nikdo jí nesměl říci, že to jsou kosti zvířecí; veliké pohřbívala, malé schovávala. Takto žila v neúnavném hledání. Duchovní, který, vykonávaje nezbytnou povinnost svého úřadu, zavinil její stav, ujímal se jí nyní, seč byl. Jeho zásluhou byla v kraji pokládána za osvícenou, nikoli za šílenou. Spínali před ní ruce, když šla mimo, a děti jí líbaly ruku.

Její dávné přítelkyni a společnici byl zpovědníkem prominut hřích, kterého se snad dopustila, umožňujíc nešťastný styk obou lidí, jen pod tou podmínkou, že bude nešťastnici stále věrně provázet. Plnila svou povinnost až do Speratiny smrti s podivuhodnou trpělivostí a svědomitostí.

Nespouštěli jsme zatím bratra z očí. Ani lékaři, ani řeholníci jeho kláštera nechtěli povolit, abychom se před ním objevili; aby nás však přesvědčili, že mu je dobře, ovšemže po jeho způsobu, směli jsme ho neviděni pozorovat v zahradě, v křížových chodbách, ba i oknem ve stropě jeho cely.

Po mnoha hrozných a podivných otřesech, o nichž pomlčím, dostal se do zvláštního stavu duševního klidu a tělesného neklidu. Usedal skoro jen, když se chápal harfy a hrál; hru obyčejně provázel zpěvem. Jinak byl stále na nohou a ve všem tuze poslušný a povolný;

neboť všechny jeho vášně se zřejmě rozplynuly do jediné hrůzy ze smrti. Mohli ho pohnout ke všemu možnému na světě, když mu pohrozili nebezpečnou nemocí nebo smrtí.

Kromě tohoto podivínství, že neúnavně přecházel po klášteře a dával zřetelně najevo, že by mu bylo ještě lépe, kdyby tak mohl putovat přes hory a doly, mluvil také o zjevení, které ho prý stále trápí. Tvrdil totiž, že v noci, kdykoli se probudí, stojí u jeho postele krásný chlapec a ohrožuje ho obnaženým nožem. Dali ho do jiného pokoje; tvrdil však, že i zde a konečně i na jiných místech v klášteře na něho ten chlapec číhá. Jeho pobíhání sem a tam bylo čím dále tím neklidnější a dodatečně si vzpomněli, že v této době stál častěji než dříve u okna a díval se přes jezero.

Naši ubohou sestru zatím zřejmě ponenáhlu podlomila její utkvělá myšlenka a její jediná činnost, a náš lékař navrhl, abychom jí do její sbírky kostiček pomalu přimísili kosti z dětské kostřičky a tím zvýšili její naději. Pokus byl pochybný, ale mohli jsme doufat, že jí tím aspoň zabráníme ve věčném hledání, až bude mít všecky části pohromadě, a vzbudíme v ní naději na cestu do Říma.

Stalo se; její průvodkyně nepozorovaně vyměnila pozůstatky, které jsme jí svěřili, za nalezené kosti a nevýslovné blaho naplnilo ubohou nemocnou, když části se ponenáhlu scházely a bylo možná říci, které ještě chybějí. Přepečlivě přivázala nitkami a stužkami každou část, kam patřila, prostory mezi nimi vyplnila hedvábím a vyšíváním, jak se obyčejně chovají ostatky svatých.

Tak jsme ji nechali kosti skládat, chybělo jen několik článků okončetin. Jednou zrána, když ještě spala a doktor přišel, aby se zeptal na její zdraví, vyňala stařena uctívané pozůstatky ze skříňky, která stála v ložnici, aby lékaři ukázala, čím se nemocná zabývá. Krátce nato bylo slyšet, že vyskočila z postele, zdvihla šátek a nalezla skříňku prázdnou. Vrhla se na kolena. Vešli a slyšeli její radostnou, vroucí modlitbu. ‚Ba je to pravda,' zvolala, ‚nebyl to pouhý sen, je to skutečnost! Radujte se se mnou, přátelé! Viděla jsem své drahé, krásné děťátko opět živé! Povstalo a odhodilo závoj, jeho záře naplňovala pokoj, jeho krása byla zjasněná, nemohlo sestoupit na zemi,

ač chtělo. Lehce se opět vzneslo a nemohlo mi ani podat ruku. Tu mě volalo k sobě a ukázalo mi cestu, kterou se mám dát. Půjdu za ním, a to brzy, cítím to, a proto je mi tak lehko u srdce. Mé soužení je to tam a už pouhý pohled na mé vzkříšené dítě mi dal okusit nebeské slasti.‘

Od té doby se všechna její mysl zabývala nejradostnějšími vyhlídkami do budoucnosti; nevěnovala pozornosti žádnému pozemskému předmětu, přijímala jen málo potravy a její duch se ponenáhlu vyprošťoval z tělesných pout. Konečně ji našli znenadání bílou a bez citu; neotevřela už očí, byla, čemu my říkáme mrtva.

Pověst o jejím vidění se brzy rozhlásila mezi lidem a uctivá vážnost, které se těšila za živa, se po smrti rychle změnila v přesvědčení, že třeba ji považovat za blahoslavenou, ba za svatou.

Když se ji chystali pochovat, přihrnulo se až k neuvěření náruživě množství lidí: chtěli se dotknout její ruky, nebo aspoň jejího šatu. V tomto vášnivém vytržení necítilo několik nemocných bolesti, které je jindy trápily; měli se za uzdravené, vyznávali to hlasitě a velebili Boha a jeho novou světici. Duchovenstvo bylo nuceno tělo vystavit v kapli, lid si žádal příležitosti, aby mohl vykonat pobožnost, nával byl neuvěřitelný. Horalové, kteří vůbec mají sklon k prudkým náboženským vznětům, přihrnuli se ze svých údolí. Zbožnost, zázraky, uctívání vzrůstaly každým dnem. Biskupská nařízení, která nový kult omezovala a ponenáhlu jej měla utlumit, nemohla se provádět; lid byl popuzen jakýmkoli odporem a byl by ukamenoval každého, kdo nevěřil. ‚Což nežil,‘ volali, ‚také svatý Karel Boromejský mezi našimi předky? Nedožila se jeho matka radosti, že ho prohlásili za blahoslaveného? Nechtěli nám onou velkou sochou na Aronské skále znázornit jeho duchovní velikost? Nežijí dosud mezi námi jeho příbuzní? A neslíbil nám Bůh, že ve věřícím lidu vždy znova bude dopouštět své zázraky?‘

Když tělo po několika dnech nejevilo známky hniloby a spíše zbělelo a jaksi zprůsvitnělo, zvětšovala se důvěra lidu a v davu se ukazovalo na všelijaké případy uzdravení, které pozorný divák nemohl ani vysvětlit, ani přímo prohlásit za podvod. Celý kraj byl vzhůru, kdo nepřišel k ní sám, aspoň po dlouhou dobu o ničem jiném neslyšel.

Klášter, v němž dlel bratr, právě tak hlaholil pověstmi o těchto zázracích jako okolní kraj a mniši si tím méně dávali pozor, aby o tom nemluvili v jeho přítomnosti, že si jinak ničeho nevšímal a že nikdo jeho příběh neznal. Ale tentokrát, jak se zdá, poslouchal velmi pozorně: provedl svůj útěk s takovou lstivostí, že nikdo nikdy nepochopil, jak mohl z kláštera uniknout. Později se dověděli, že se dal přeplavit s větším počtem poutníků a že jen prosil lodníky, kteří na něm jinak nic bláznivého nepozorovali, aby dávali dobrý pozor, aby se loď nepřevrhla. Pozdě v noci přišel do kaple, kde jeho nešťastná milenka odpočívala po svém utrpení; jen málo pobožných klečelo v koutech; její stará přítelkyně jí seděla v hlavách. Přistoupil, pozdravil ji a zeptal se, jak se její velitelce daří. ‚Vždyť to vidíte,' odvětila nikoli bez rozpaků. Podíval se úkosem na mrtvolu. Po chvilce váhání vzal ji za ruku. Lekl se jejího chladu a ihned ji zase pustil; ohlédl se neklidně kolem sebe a řekl stařeně: ‚Nemohu teď u ní zůstat, musím vykonat ještě velkou cestu, vrátím se však zase včas; řekni jí to, až se vzbudí.'

S takovou odešel. Když jsme se o tom dověděli, už bylo pozdě. Pátrali jsme, kam odešel, ale nadarmo. Jak se dostal přes hory a doly, nechápu. Konečně, po dlouhé době, našli jsme jeho stopu v Grisonsku, avšak pozdě, a brzy jsme ji zase ztratili. Domnívali jsme se, že odešel do Německa, ale válka jeho nezřetelné šlépěje úplně zahladila."

Desátá kapitola

Abbé přestal číst; nikdo neposlouchal bez slz. Hraběnka po celou dobu měla šátek u očí; konečně vstala a opustila s Natalií pokoj. Ostatní byli zticha. Abbé promluvil: „Je tu nyní otázka, zda máme nechat markýze odcestovat, aniž mu vyjevíme své tajemství. Neboť kdo by mohl, byť jen na chvilku, pochybovat, že Augustin a váš harfeník jsou táž osoba? Je třeba promyslit, co učiníme, abychom neublížili ani nešťastníkovi, ani jeho rodině. Radil bych, abychom se neukvapili a vyčkali, jaké zprávy nám přinese lékař, jehož právě čekáme."

Všichni byli téhož mínění a abbé pokračoval: „Současně vzniká tu jiná otázka, kterou je třeba řešit rychleji. Markýz je nevýslovně dojat pohostinstvím, kterého se jeho ubohé neteři dostalo u nás, zvláště pak u našeho mladého přítele. Musil jsem mu vyprávět celý příběh obšírně a vícekráte, a on projevoval nejvřelejší vděčnost. ‚Mladík,' pravil, ‚odmítl se mnou cestovat, když ještě nevěděl, jaký vztah nás spojuje. Nyní mu již nejsem cizincem, jehož způsobu života a rozmarům by musil nedůvěřovat; jsem jeho dlužníkem, chcete-li, jeho příbuzným, a poněvadž jeho chlapec, kterého tu nechtěl zanechat, byl z počátku překážkou, aby se ke mně přidal, budiž nyní toto dítě krásným svazkem, který nás bude tím pevněji poutat k sobě. Ať mi ke všemu, zač mu už nyní jsem zavázán, ještě prokáže tu službu, že mi bude prospěšný na cestách; ať se vrátí se mnou, můj starší bratr ho s radostí uvítá; ať neodmítá dědictví po své pastorkyni: neboť podle tajné úmluvy našeho otce s přítelem připadlo věno, které určil dceři, opět nám a my jistě nezadržíme dobrodinci své neteře, co si vysloužil.'"

Tereza vzala Viléma za ruku a řekla: „Tu je zas jednou vidět, že nezištné dobrodiní přináší nejvyšší a nejkrásnější úrok. Poslechněte tohoto zvláštního pokynu; zasloužíte se o markýze dvojnásob, půjdete-li s ním do krásné země, která tak často vábila vaši obrazotvornost a vaše srdce."

„Podrobuji se zcela svým přátelům a jejich vedení," řekl Vilém; „je marné dychtit v tomto světě po vlastní vůli. Co jsem si přál podržet, musím opustit, a nenadálé dobrodiní se mi vnucuje."

Stiskl Terezinu ruku a vyprostil svou. „Ponechávám úplně na vás," řekl abbému, „jak o mně rozhodnete. Nemusím-li opustit svého Felixe, jsem ochoten jít kamkoli a podniknout vše, co budete mít za správné."

Po tomto prohlášení načrtl abbé ihned svůj plán: „Markýze necháme odcestovat," řekl, „Vilém vyčká zprávy lékařovy a potom, až uváží, co dělat, může se s Felixem vydat za ním." Markýzovi naznačil, že se přípravami našeho mladého přítele nemusí nechat zdržovat a aby si zatím prohlédl pamětihodnosti města. Markýz odjel, ujišťuje všechny vřele a opětovně svou vděčností, o níž ostatně podaly dostatečný důkaz dary, které jim zanechal: šperky, kameje a výšivky.

Vilém byl už také úplně přichystán na cestu; tím větší byly jejich rozpaky, když nepřicházely žádné zprávy od lékaře. Obávali se, že chudáka harfeníka postihlo nějaké neštěstí právě v okamžiku, kdy směli doufat, že ho uvedou do lepších poměrů. Poslali tam kurýra; ale hned ten večer po jeho odjezdu vstoupil do pokoje lékař s cizincem významného, vážného a nápadného zjevu a vystupování. Nikdo ho neznal. Oba příchozí chvilku mlčeli, konečně cizinec přistoupil k Vilémovi, podal mu ruku a pravil: „Což už neznáte svého starého přítele?" Byl to hlas harfeníkův, ale po jeho dřívějším zjevu nezbylo ani stopy. Byl oblečen, jak se sluší na cestách, čistě a pořádně, jeho vousy zmizely, na jeho kadeřích bylo znát péči, a co ho proměnilo nejvíc, v jeho ušlechtilé tváři už nebylo stařeckých rysů. Vilém ho objal s nejprudší radostí. Představili ho ostatním; choval se velmi rozumně a netušil, jak důkladně se s ním společnost před nedávnem seznámila. „Mějte trpělivost s člověkem," pokračoval rozšafně, „který, třeba vypadá dospěle, přece vstupuje po dlouhém utrpení zase do světa jako nezkušené dítě. Tomuto skvělému muži děkuji za to, že se mohu opět ukázat v lidské společnosti."

Ujišťovali ho znova, že je velmi vítán, a lékař mu nařídil ihned procházku, aby rozmluvu přerušil a obrátil na všední věci.

Když byli mezi sebou, podal lékař toto vysvětlení: „Jeho uzdravení se nám podařilo toliko nejpodivnější náhodou. Dlouho jsme ho léčili duševně i tělesně podle své metody a všechno také dost

pěkně pokračovalo; avšak stále měl týž strach ze smrti. Také nám nechtěl obětovat své vousy a svou dlouhou řízu. Jinak se zajímal víc než dosud o světské věci a jeho písně, tak jako jeho představy, se opět přiblížily skutečnému životu. Víte, jaký podivný dopis duchovního mě odtud odvolal. Přijel jsem a shledal našeho přítele úplně změněného: vzdal se dobrovolně svých vousů, dovolil, aby mu vlasy upravili obvyklým způsobem, požádal o obyčejné šaty a zřejmě se pojednou stal zcela jiným člověkem. Zvědavě jsme se pídili po příčinách této proměny, a přece jsme se neodvažovali zeptat se ho na to přímo. Konečně jsme přišli zázraku na kloub. Z domácí lékárničky duchovního zmizela lahvička s tekutým opiem, bylo třeba věc přísně vyšetřit, každý se chtěl očistit z podezření, a tak v domě došlo k prudkým srážkám. Konečně vystoupil harfeník a přiznal se, že lahvička je u něho. Zeptali se ho, zda se z ní napil. Řekl, že nikoli; pokračoval však: ‚Tomuto léku děkuji za to, že jsem opět nabyl zdravého rozumu. Chcete-li, můžete mi lahvičku zase vzít, ale uvidíte, že opět beznadějně upadnu do svého starého stavu. Pocit, že je žádoucí učinit smrtí konec trýzni na tomto světě, přivedl mě po prvé na cestu k uzdravení; brzy potom vznikla ve mně myšlenka, abych ji ukončil dobrovolnou smrtí; s tímto úmyslem jsem lahvičku ukradl. Pomyšlení, že mohu kdykoli rázem svou velkou bolest utišit na věky, dala mi sílu, abych ji snášel, a tak jsem se tím, že jsem smrt měl na dosah, zase vpravil do života, jakmile jsem získal tento talisman. Nebojte se,‘ řekl, ‚že jedu někdy použiji, nýbrž odvažte se jako znalci lidského srdce dopřát mi nezávislosti na životě, abych na něm tím houževnatěji celou duší lpěl.‘ Uvážili jsme všechno bedlivě a nenaléhali již na něho a od té doby nosí tento jed u sebe v broušené lahvičce jako prazvláštní protijed.“

Zpravili lékaře o všem, nač zatím přišli, a rozhodli se, že před Augustinem o všem naprosto pomlčí. Abbé si umínil, že ho nespustí z očí a povede ho dál po dobré cestě, na kterou vkročil.

Zatím měl Vilém s markýzem dokončit cestu po Německu. Ukáže-li se, že je možné v Augustinovi opět probudit lásku k otčině, poví příbuzným o jeho stavu a navrátí ho jeho rodině.

Vilém byl zatím se všemi přípravami k cestě hotov; z počátku jim to bylo divné, že Augustin měl radost, když se dověděl o brzkém odjezdu svého dávného přítele a dobrodince; avšak abbé brzy odkryl důvod této zvláštní nálady: Augustin nedovedl přemoci svůj dávný strach z Felixe a přál si, aby chlapec čím dřív tím líp byl přes hory a doly.

Ponenáhlu se sjelo tolik lidí, že je ani nemohli všechny ubytovat v zámku a v postranních budovách, a to tím méně, že se z počátku nezařídili na příchod tolika hostí. Snídali a obědvali společně a byli by si rádi namluvili, že žijí vespolek v překrásné shodě, třeba si každý potají z hloubi duše přál utéci. Tereza si s Lothariem občas vyjela koňmo a ještě častěji sama a seznámila se se všemi statkáři a statkářkami v sousedství; toto seznamování bylo její hospodářskou zásadou, a vlastně měla pravdu, že se sousedy a sousedkami máme žít v dobré shodě a ustavičné přátelské výměně vzájemných ochot. O nějakém sňatku s Lothariem jako by nebylo ani řeči. Obě sestry si měly mnoho co říci, abbé vyhledával společnost harfeníkovu, Jarno míval zhusta porady s lékařem, Bedřich se přidržoval Viléma a Felix byl všude, kde mu bylo dobře. V takové dvojice se také obyčejně sdružovali na procházkách, když se společnost rozcházela. Když musili být pospolu, rychle se utekli k hudbě, aby všechny sdružili tím, že jednoho každého zůstaví jemu samému.

Znenadání rozmnožil společnost hrabě, aby si odvedl manželku a také, podle všeho, aby se slavnostně rozloučil se svými světskými příbuznými. Jarno mu vyběhl vstříc až k vozu, a když se příchozí zeptal, jakou společnost tu nalezne, řekl mu v návalu rozpustilosti, která se ho zmocňovala vždy, když spatřil hraběte: „Najdete tu shromážděnu všechnu šlechtu světa, markýze, markýzy, mylordy a barony; jen nějaký hrabě nám tu ještě chyběl.“ S tím vystupovali po schodech nahoru, a Vilém byl první, s kým se v předsíni sešli. „Mylorde,“ řekl mu hrabě anglicky, když si ho chvilku prohlížel, „těším se velice, že mohu znenadání obnovit svou známost s vámi; nemýlím-li se příliš, viděl jsem vás již na svém zámku ve společnosti princově.“ – „Měl jsem tehdy potěšení představiti se Vaší Excelenci,“

řekl Vilém, „než prokazujete mi příliš cti, pokládáte-li mě za Angličana, a to urozeného; jsem jenom Němec a…“ „… velmi znamenitý mladík,“ vpadl mu hned do řeči Jarno. Hrabě se na Viléma podíval s úsměvem a chtěl právě něco odpovědět, když přišla ostatní společnost a přátelsky ho pozdravovala. Omlouvali se, že mu nemohou ihned vykázat přiměřený pokoj, a slíbili, že bez meškání opatří potřebnou místnost.

„Ale, ale,“ pravil s úsměvem, „vidím, že vám toliko náhoda dělá ubytovatele. Jen přehled a pořádek, a podivíte se, co dokážete! Teď, prosím, ani se z místa nehýbejte, neboť jinak, jak vidím, bude tu boží dopuštění. Každý bude bydlit nepohodlně a to kvůli mně nikdo nesmí, ani na hodinku. Vy jste byl svědek,“ pravil Jarnovi, „a také vy, mister,“ obrátil se na Viléma, „kolik lidí jsem tehdy pohodlně ubytoval v svém zámku. Podejte mi seznam osob a služebnictva, ukažte mi, jak je každý nyní ubytován; udělám dislokační plán, takže se každému s nepatrnou námahou dostane prostorného obydlí a ještě zbude místo pro hosta, který by se náhodou dostavil.“

Jarno dělal hraběti ihned pobočníka, zaopatřil mu všechny potřebné údaje a jako vždy se znamenitě bavil, když se mu občas podařilo, aby starého pána popletl. Ten však brzy náramně triumfoval. Rozvrh byl hotov, dal v své přítomnosti nade všechny dveře napsat jména, a nebylo možná mu upřít, že dosáhl úplně cíle, bez okolků a velkých změn. Jarno to mimochodem zařídil tak, že vedle sebe bydlili ti, kdož měli pro tu chvíli o sebe zájem.

Když vše bylo zařízeno, pravil hrabě Jarnovi: „Pomozte mi přijít na stopu mladíkovi, kterému říkáte Meister a který prý je Němec.“ Jarno byl zticha, neboť předobře věděl, že hrabě patří k oněm lidem, kteří vlastně chtějí poučovat, když se někoho na něco ptají. Hrabě také vskutku nevyčkal odpovědi a pokračoval: „Tenkrát jste mi ho představil a jménem princovým vřele doporučil. I když vám připustím, že jeho matka byla Němka, ručím vám za to, že jeho otec byl Angličan, a to šlechtic; kdo by spočítal všechnu anglickou krev, která v posledních třiceti letech koluje v německých žilách. Nebudu na to dále naléhat, vy vždycky máte takové všelijaké rodinné tajnosti. Ale

mně v takových případech nic nenamluvíte!“ Pak vypravoval ještě všelicos, co se prý na jeho zámku s Vilémem dělo, k čemuž Jarno taktéž pomlčel, ač hrabě všechno z gruntu zašmodrchal a nejednou si Viléma spletl s mladým Angličanem z princovy družiny. Milý pán míval znamenitou paměť a byl dosud na to hrd, že si vzpomíná na nejnepatrnější podrobnosti ze svého mládí. Pohříchu však nyní vydával za pravdivé všelijaké prapodivné kombinace a báchorky, které mu při vzrůstající slabosti jeho paměti vykouzlila jeho obrazotvornost. Jinak byl nyní velmi vlídný a ochotný a jeho přítomnost působila na společnost vskutku blahodárně. Požadoval, aby se společně četlo něco užitečného, ba někdy navrhoval dokonce malé hry, které aspoň pečlivě řídil, když už se jich neúčastňoval přímo. Když se pak divili takové blahosklonnosti, pravil: „Povinností každého, kdo se světa vzdaluje ve věcech důležitých, je, aby v maličkostech s ním žil v dokonalé shodě.“

Vilém zažil při těchto hrách nejednu úzkostnou a mrzutou chvilku: lehkovážný Bedřich použil často příležitosti, aby narážel na Vilémovu náklonnost k Natalii. Jak na to připadl? Co ho k tomu opravňovalo? A nemusila si celá společnost pomyslit, že mu Vilém, když se spolu tak hojně stýkali, sám učinil toto neprozřetelné a neobratné vyznání?

Jednoho dne byl při takovém žertu veselejší než jindy; tu pojednou se vřítil do dveří, které rozrazil, se ztrhanou tváří Augustin; jeho obličej byl bledý, oči vytřeštěné. Snažil se zřejmě promluvit, ale řeč mu selhala. Společnost se zděsila, Lothario a Jarno, kteří předpokládali nával šílenství, k němu přiskočili a chopili se ho. Přerývaně a nejasně zprvu, pak prudce a usilovně mluvil a křičel: „Nedržte mne, běžte, pomozte! Zachraňte dítě! Felix se otrávil!“

Pustili ho; vyběhl ze dveří. Zděšená společnost se vyhrnula za ním. Volali po lékaři. Augustin zamířil k pokoji, v němž bydlil abbé. Nalezli dítě; bylo vylekané a rozpačité, když na ně zdaleka volali: „Cos to udělal?“

„Tatínku,“ zvolal Felix, „nepil jsem z láhve, pil jsem ze sklenice, měl jsem takovou žízeň.“

Augustin spráskl ruce a zvolal: „Je ztracen," protlačil se zástupem a utekl.

Našli na stole sklenici mandlového mléka a vedle poloprázdnou karafu; lékař přišel, dověděl se, co věděli, a zahlédl s hrůzou na stole známou lahvičku, ve které bývalo tekuté opium, prázdnou. Nařídil, aby mu přinesli ocet, a shledával všechny prostředky, které mu vnukal jeho um.

Natalie dala chlapce odnést do pokoje a pečovala o něho úzkostlivě. Abbé odběhl, aby vyhledal Augustina a vymohl na něm nějaké vysvětlení. I nešťastný otec se po něm marně sháněl, a když se vrátil, shledal, že všechny tváře jsou plny starosti a úzkosti. Lékař zatím prozkoumal mandlové mléko ve sklenici; ukázalo se, že je v něm nadmíru silná dávka opia. Chlapec ležel na pohovce a byl podle všeho velmi nemocen; prosil otce jen, aby do něho už nic nelili, aby ho už nemučili. Lothario vyslal své lidi a sám odjel, aby přišel na stopu uprchlému Augustinovi. Natalie seděla u dítěte; uchýlilo se do jejího klína a prosilo ji vroucně o ochranu, vroucně o kousíček cukru, ten ocet je prý hrozně kyselý! Lékař mu to dovolil. „Musíme chlapci, který prožil velké rozčilení," řekl, „dopřát chvilku klidu. Udělali jsme, čeho bylo třeba, a sám ještě učiním, seč budu." Hrabě přistoupil k nim, zřejmě poněkud znechucen, tvářil se vážně, ba slavnostně, položil ruce na dítě, obrátil oči k nebi a zůstal několik okamžiků v tomto postoji. Vilém, který ležel zoufalý v křesle, vyskočil, vrhl na Natalii pohled plný zoufalství a vyšel ze dveří. Krátce nato opustil pokoj i hrabě.

„Nechápu," řekl za chvíli lékař, „že se u dítěte neobjevuje ani nejmenší stopa nebezpečného stavu. Již prvním douškem přece pozřelo ohromnou dávku opia, a hle, neshledávám na jeho pulsu jinou změnu než tu, kterou mohu vysvětlit účinem svých léků a strachem, který jsme v dítěti vzbudili."

Brzy potom vstoupil Jarno se zprávou, že našli Augustina na půdě v tratolišti krve; vedle něho ležela prý břitva, pravděpodobně si prořízl hrdlo. Lékař ihned vyběhl a potkal lidi, kteří snášeli tělo po schodech dolů. Položili ho na postel a důkladně vyšetřili: řez vnikl

do hrtanu, po prudké ztrátě krve následovala mdloba; brzy se však ukázalo, že ještě žije, a že je tudíž ještě naděje. Lékař položil tělo do správné polohy, spojil oddělené části a přiložil obvaz. Noc strávili všichni v bdění a v starostech. Dítě se nechtělo odtrhnout od Natalie. Vilém seděl na podnožce před ní: nohy chlapcovy ležely na jeho klíně, hlava a hruď na jejím. Tak se dělili o sladké břímě a bolestné starosti a vytrvali až do úsvitu v tomto nepohodlném a smutném postavení. Natalie podala Vilémovi ruku; nepromluvili spolu ani slova, dívali se na dítě a dívali se na sebe. Lothario a Jarno seděli na druhém konci pokoje a měli spolu velmi významnou rozmluvu, kterou bychom milerádi se svými čtenáři sdělili, kdyby nás okolnosti tolik nepobízely kupředu. Chlapec spal klidně, probudil se ráno úplně svěží, vyskočil a řekl si o chleba s máslem.

Jakmile se Augustin trochu vzpamatoval, chtěli na něm nějaké vysvětlení. Dověděli se, ne bez námahy a jen ponenáhlu, že našel rukopis a v něm svou historii, když při nešťastné dislokaci, provedené hrabětem, byl umístěn do jednoho pokoje s abbém; jeho zděšení bylo nesmírné: nabyl přesvědčení, že nesmí déle žít. Ihned se uchýlil k své obvyklé útěše, k opiu, vlil je do sklenice s mandlovým mlékem, ale pak, když ji přiložil k ústům, přece se zděsil. Nato ji postavil, aby se ještě jednou proběhl zahradou a podíval se na svět. Když se vrátil, nalezl prý dítě, jak dolévalo sklenici, z níž se právě napilo.

Prosili nešťastníka, aby zůstal klidný. Uchopil Viléma křečovitě za ruku. „Ach," pravil, „proč jsem tě neopustil už dávno! Dobře jsem věděl, že chlapce zabiji a on mne." – „Hoch žije," pravil Vilém. – Lékař, který pozorně naslouchal, zeptal se Augustina, zda byl všechen nápoj otráven. – „Nikoli," odpověděl, „jen co bylo v sklenici." – „Tedy pilo dítě," zvolal lékař, „šťastnou náhodou z láhve! Anděl strážný vedl jeho ruku, že nesáhlo po smrti, která byla tak blízko uchystána." – „Ne, ne," vyrazil ze sebe Vilém, zastíraje si rukama oči, „jak strašná je tato výpověď! Dítě výslovně řeklo, že nepilo z láhve, nýbrž ze sklenice. Jeho zdraví je jen zdánlivé, umře nám pod rukama." – Odběhl. Lékař sešel dolů, polaskal Felixe a zeptal se ho jakoby žertem: „Viď, Felixi, tys pil z láhve, a ne ze sklenice?" – Dítě se dalo do plá-

če. Lékař pověděl Natalii potichu, jak se věci mají. I ona se marně namáhala, aby na dítěti vyzvěděla pravdu. Plakalo stále usedavěji a tak dlouho, až usnulo.

Vilém bděl u něho; noc minula klidně. Druhého dne zrána našli Augustina v posteli mrtvého: předstíral klid, a oklamav bdělost svých strážců, rozvázal potichu obvaz a vykrvácel.

Natalie šla s dítětem na procházku; bylo čilé, jako bývalo za šťastných dnů. „Jsi taková hodná," řekl jí Felix, „ty mě nehubuješ, ty mě nevyplácíš, a tak ti to tedy řeknu: napil jsem se z láhve! Maminka Aurelie mě vždycky plácala přes prsty, když jsem sáhl po karafě. Tatínek se tolik mračil, myslil jsem, že mi nabije."

Okřídlenými kroky spěchala Natalie do zámku. Vilém jí vyšel vstříc, stále ještě pln starostí. „Šťastný otče," zvolala hlasitě, pozdvihujíc dítě a vrhajíc mu je do náručí, „tu máš svého syna! Napil se z láhve, jeho nezpůsob ho zachránil."

Pověděli hraběti o šťastném konci, ten je však jen vyslechl s onou usměvavou, tichou, skromnou jistotou, s jakou někdy snášíme bludy jinak hodných lidí. Jarno, kterému nic neušlo, nedovedl si vysvětlit, proč hrabě tentokrát je tak zdrženlivý, až se konečně po mnoha okolcích dověděl toto: hrabě byl přesvědčen, že dítě se vskutku napilo jedu, on že je však modlitbou a přikládáním rukou zázračně uchoval při životě. Nyní se také rozhodl, že ihned odjede; jako obyčejně měl všechno za okamžik sbaleno. Při loučení uchopila krásná hraběnka Vilémovu ruku, dříve než pustila ruku sestřinu, spojila všechny čtyři ruce navzájem, obrátila se rychle a vstoupila do vozu.

Tolik hrozných a podivuhodných událostí, navzájem se předstihujících, nutících k nezvyklému způsobu života a způsobujících ve všem nepořádek a zmatek, uvedlo dům do horečného vření. Hodiny spánku a bdění, jídla, pití a společenského života byly pošinuty a zpřeházeny. Kromě Terezy nezůstal nikdo ve svých kolejích; muži se snažili zapít svou mrzutost, uváděli se uměle do dobré nálady a tak pozbývali přirozené pohody, která jediná nám dodává pravého veselí a pravé čilosti.

Vilém byl zmítán a drásán nejprudšími vášněmi, nenadálé strašné příhody ho úplně přivedly z míry: nedovedl odporovat vášni,

která se tak násilně zmocnila jeho srdce. Felix mu byl navrácen, a přece jako by mu chybělo všechno; dopisy Wernerovy se směnkami došly, nic mu k cestě nechybělo, jen odvaha, aby odešel. Vše ho pohánělo k této cestě. Mohl si domyslit, že Lothario a Tereza čekají jen na jeho odjezd, aby se vzali. Jarno byl proti svému zvyku zamlklý a skoro jako by ztratil trochu své obvyklé veselosti. Na štěstí pomohl našemu příteli poněkud z rozpaků lékař, který prohlásil, že je nemocen, a dal mu lék.

Společnost se scházívala vždy navečer a rozpustilec Bedřich, který obyčejně vypil víc, než měl, ovládal zábavu, rozesmával společnost stovkami citátů a enšpíglovskými narážkami a také ji zhusta uváděl do rozpaků tím, že si dovoloval myslit nahlas.

Přítelově nemoci podle všeho vůbec nevěřil. Jednou, když byli všichni pohromadě, zvolal: „Jakpak říkáte, doktore, chorobě, která přepadla našeho přítele? Cožpak se na ni nehodí ani jedno z těch tří tisíc jmen, kterými přiodíváte svou nevědomost? V dějinách aspoň o podobné případy není nouze. Takový kasus[50]," pokračoval emfaticky, „se také vyskytuje v egyptských nebo babylonských dějinách."

Jeden se podíval na druhého a usmíval se.

„Jakpak se ten král jmenoval?" zvolal a odmlčel se na chvilku. „Když mi nechcete pomoci," pokračoval, „pomohu si sám." Rozrazil prudce dveře a ukázal na velký obraz v předsíni. „Jakpak se jmenuje ten bradatý kozel s korunou, který se v nohách postele trápí pro svého churavého syna? Jak se jmenuje ta kráska, která právě vstupuje a v svých ničemně počestných očích přináší jed a protijed zároveň? Jak se jmenuje ten kus packala, ten lékař, kterému se teprv teď rozbřesklo, který po prvé v životě má příležitost, aby předepsal rozumný recept a podal lék z gruntu léčivý, který je stejně lahodný jako účinný?"

Tak v jednom kuse žvanil a švadronil. Společnost se přemáhala, seč byla, a skrývala své rozpaky za nuceným úsměvem. Lehký ruměnec se mihl po Nataliiných tvářích a prozradil vzrušení jejího

50 Případ. *Pozn. red.*

srdce. Na štěstí se právě s Jarnem procházela po pokoji. Když došla ke dveřím, obratně vyklouzla, prošla se několikrát po předsíni a odešla pak do svého pokoje.

Společnost byla zticha. Bedřich se dal do tance a do zpívání:

Však už uvidíte div,
co se prálo, to se prálo,
co se stalo, to se stalo,
zítra nebo ještě dřív
uvidíte velký div.

Tereza odešla za Natalií; Bedřich odvlekl lékaře před velký obraz, proslovil šprýmovnou chvalořeč a vytratil se.

Lothario stál dosud u okna a díval se nepohnutě dolů do zahrady. Vilém byl v strašném postavení. Dokonce když s přítelem už osaměl, zůstal ještě chvíli tiše, prošel v duchu spěšně celý svůj příběh a pohlížel s hrůzou na svůj nynější stav. Konečně vyskočil a zvolal: „Jsem-li vinen tím, co se děje, tím, co se mně i vám přihodilo, potrestejte mě! Nádavkem k mému ostatnímu utrpení mi vezměte ještě i své přátelství a vypuďte mě bez potěchy do širého světa, v němž jsem se již dávno měl ztratit. Vidíte-li však ve mně oběť ukrutné náhodné spleti okolností, z níž se vyplést jsem nebyl s to, dejte mi s sebou na cestu, kterou už nesmím odkládat, ujištění o své lásce, o svém přátelství! Přijde čas, že vám budu moci povědět, co se tyto dny ve mně dělo. Snad nyní pykám za to, že jsem se vám nepřiznal dost brzy, že jsem otálel ukázat se vám tak, jak jsem; snad byste mi byl pomohl, snad byste mě v pravý čas byl vysvobodil. Stále znovu a znovu prohlédám, po každé pozdě a po každé marně. Jak tuze jsem si zasloužil Jarnova kázání! Myslil jsem si, že je chápu, doufal jsem, že ho využiji, že začnu nový život! Cožpak jsem mohl? Cožpak mi to bylo souzeno? Marně žehráme my lidé na sebe, marně na osud! Jsme bídní a k bídě zrození. A není to venkoncem lhostejné, zda nás do zkázy vrhá vlastní vina, vyšší řízení, nebo náhoda, ctnost, nebo neřest, moudrost, nebo šílenství? Buďte sbohem! Nezůstanu už ani

o chvilku déle v domě, ve kterém jsem proti své vůli tak strašlivě porušil právo pohostinství. Nešetrnost vašeho bratra nelze omluvit, stupňuje mé neštěstí na nejvyšší míru, dohání mě k zoufalství."

„A což," odvětil Lothario, bera ho za ruku, „kdyby váš sňatek se sestrou byl tajnou podmínkou, pod kterou se Tereza rozhodla podat mi ruku? Takové odškodnění chce vám tato šlechetná dívka nabídnout; zapřísahala se, že obě dvojice půjdou k oltáři v týž den. ‚Jeho rozum si zvolil mne,' pravila, Jeho srdce si žádá Natalie a můj rozum přispěje jeho srdci na pomoc.' Shodli jsme se, že budeme vás a Natalii pozorovat; zasvětili jsme do věci také abbého, jemuž jsme musili slíbit, že neuspíšíme ani dost málo vaše námluvy, nýbrž vyčkáme přirozeného vývoje. Splnili jsme svůj slib. Příroda promluvila a můj rozpustilý bratr setřásl jen uzrálý plod. Nuže, když už jsme se všichni tak podivně sešli, nežijme dál všedním životem; pracujme spolu o důstojném díle! Je až neuvěřitelné, co vzdělaný člověk může vykonat pro sebe i pro jiné, když bez úmyslu vládnout dovede mnohým být poručníkem a řídit je tak, aby v pravý čas udělali, co vlastně všichni mají chuť udělat, a vést je k jejich cíli, který většinou mají jasně před očima a cestou k němuž zpravidla jen zabloudí. Uzavřeme proto spolek! Není to blouznění, je to idea, která je uskutečnitelná a dobrými lidmi je často uskutečňována, jenže ne vždy s jasným vědomím. Sestra Natalie je pěkný příklad pro to. Ušlechtilosti jednání, kterou příroda této ‚krásné duši' předepsala, nikdy nedosáhneme. Zasluhuje si tohoto čestného názvu víc než kdokoli jiný, víc než – smím to snad říci – naše ušlechtilá teta sama, která v době, kdy náš milý lékař rukopis tak nadepsal, byla nejkrásnější povahou, kterou jsme v svém okruhu znali. Zatím se však vyvinula Natalie, a může se jí pyšnit lidstvo."

Chtěl mluvit dál, ale do pokoje vpadl s velkým křikem Bedřich. „Jakého věnce si zasluhuji?" zvolal. „Jak mě odměníte? Myrtu, vavřín, břečťan, doubí, nejsvěžejší, které seženete, spleťte do věnce! Tolik zásluh musíte na mně odměnit. Natalie je tvá! Já jsem kouzelník, který ti dobyl tohoto pokladu!"

„Blouzní," řekl Vilém, „a já jdu."

„Mluvíš z pověření?“ pravil baron a zadržel Viléma.

„Z vlastní svrchovanosti,“ odvětil Bedřich, „nebo také z boží milosti, chcete-li, byl jsem námluvčím, jsem nyní vyslancem; poslouchal jsem za dveřmi: vyznala se abbému ze všeho.“

„Nestydo,“ řekl Lothario, „kdo ti kázal špehovat?“

„Kdo jí kázal, aby se zamykala,“ odvětil Bedřich, „slyšel jsem všechno doslova. Natalie byla velmi dojata. V noci, když jste si myslili, že dítě je tolik nemocné, když jí napolo spočívalo na klíně, když s bezútěšně seděl před ní a sdílel se s ní o milované břímě, učinila slavný slib, že ti vyzná lásku a sama ti nabídne ruku, jestliže dítě umře. Teď, když dítě žije, proč by měnila své smýšlení? Co člověk takhle slavně slíbí, tomu dostojí za všech okolností. Teď si přijde velebný pán a bude si myslit, bůhvíjaké noviny vám nepřináší.“

Abbé vešel do pokoje. „Víme vše,“ volal mu Bedřich v ústrety, „zkraťte to, neboť přicházíte toliko pro forma, jinak vás, pánové, vůbec nepotřebujeme.“

„Poslouchal za dveřmi,“ řekl baron. – „Jaká nevychovanost!“ odpověděl abbé.

„Jen rychle,“ odvětil Bedřich, „jakpak to vypadá s ceremoniemi? Ty vám na prstech mohu spočítat; musíte odjet, pozvání markýzovo vám přichází náramně vhod. Jen co budete za Alpami, doma se všechno zařídí. Lidé vám budou vděčni, když podniknete něco zvláštního a opatříte jim zábavu, která je nic nestojí. Je to skoro, jako byste uspořádal maškarní ples s volným vstupem! Mohou se ho zúčastnit všechny stavy.“

„Vy jste si arci takovými lidovými slavnostmi získal mnoho zásluh o obecenstvo,“ odvětil abbé, „a já se dnes podle všeho už k slovu nedostanu.“

„Nemá-li se vše, jak říkám,“ pravil Bedřich, „tak nás poučte. Pojďme dolů! Pojďme dolů! Ať ji vidíme a máme z ní radost!“

Lothario objal přítele a dovedl ho k sestře; vyšla mu s Terezou vstříc. Všichni mlčeli.

„Neváhejte!“ zvolal Bedřich. „Ve dvou dnech můžete být uchystán k odjezdu. Poslouchejte, příteli,“ pokračoval, obraceje se k Vilémo-

vi, „když jsme se seznámili, když jsem od vás žádal onu krásnou kytici, kdo by si byl pomyslil, že se vám kdy dostane z mých rukou takovéhle květiny?“

„Nepřipomínejte mi v této chvíli nejvyššího štěstí ony časy –“

„– za něž byste se neměl stydět. Právě tak málo jako za svůj původ. Byly to celkem krásné časy a jsi mi k smíchu, jak se tak na tebe dívám. Připadáš mi jako Saul, syn Cisův, který vyšel hledat oslic otcových a nalezl království.“

„Neznám cenu království,“ odvětil Vilém, „ale vím, že jsem dosáhl štěstí, kterého jsem si nezasloužil a které bych nevyměnil za nic na světě.“

Johann Wolfgang Goethe
Viléma Meistera léta učednická

Edice Světová próza v českých překladech
Překlad Vojtěch Jirát a E. A. Saudek
Motiv na obálce Josef Čapek
Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 19. 11. 2018

ISBN 978-80-7602-332-1 (epub)
ISBN 978-80-7602-333-8 (pdf)
ISBN 978-80-7602-334-5 (prc)